T.C.

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

ŞÂHÎ'NİN FERHÂDNÂME'Sİ

(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Nurgül ÖZCAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Cemal KURNAZ

Ankara – 2007

ÖNSÖZ

Edebî eserlerden oluşan millî mirasın gelecek nesillere tanıtılarak aktarılması ve sevdirilmesi gerekmektedir. Milletin varlığı için bu temel şarttır.

Türk milleti, zengin, tarihi ve kültürel geçmişiyle büyük bir dünya devletidir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu zamanında üç kıtada, altı asra yakın hâkimiyetini sürdürürken, bu coğrafyalarda maddi ve manevi kültüre ait eserler vermiştir.

Klasik edebiyatımızda yaygın olarak eser verilen türlerden birisi de mesnevi nazım şeklidir. Mesnevilerde, aşk, ahlak, din, tasavvuf, mizahi, öğretici ve sosyal konular işlenmiştir.

Konusu aşk olan mesneviler grubuna giren Hüsrev ü Şirin hikayesi, Türk ve Fars edebiyatında birçok şair tarafından kaleme alınmıştır. Bazı şairler hikâyenin merkezine, Hüsrev yerine Ferhâd'ı yerleştirmiş, eserlerine Ferhâd ile Şirin ya da Ferhâdnâme adını vermişlerdir. Anadolu'da Ferhâd ile Şirin'in maceraları halk hikayesi türünde sözlü geleneğin de tesiriyle bir çok varyantlarıyla anlatılmıştır.

Türk dünyasında özellikle Ali Şîr Nevâî'nin, Ferhâd u Şirin adlı mesnevisinin tesiriyle tanınan hikaye, bu coğrafyalarda halk hikayesi olarak anlatılmasının yanı sıra, tiyatro ve baleye uyarlanmış, sinema filmi yapılarak pek çok sanat alanında da değerlendirilmiştir.

Hikayenin baş kahramanı olan Ferhâd'ı, hem klasik edebiyat şairleri hem de halk edebiyatı şairleri telmih unsuru olarak kullanmıştır. Günümüz edebiyatında da konu, rağbet görmeye devam etmektedir. Bütün bunlar Ferhâd ile Şirin hikayesinin halk tarafından benimsendiğinin önemli delilleridir.

Çalışma yaptığımız Ferhâdnâme'nin kayıtlı kaynaklardaki bilinen tek nüshası Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümündedir.

Kataloğun kayıtlarında eserin, Şâhî mahlasını kullanan Şehzade Bayezid'e ait olduğu ifade edilmektedir.

Şâhî'nin Divanı ve Farsça Divançesi bulunduğu bilinmektedir. Tarihi ve edebi kaynaklar Ferhâdnâme adlı bir mesnevisi olduğundan bahsetmemektedir.

Osmanlı Devleti'nin hanedan mensupları da sanata ve sanatçıya karşı devamlı ilgili olmuşlar, başta şiir olmak üzere birçok sanat dalıyla uğraşan padişah ve şehzadeler, resim, hat ve musiki alanında da başarılı çalışmalarda bulunmuşlardır.

Osmanlı'nın şair şehzadelerinden birisi de şiirlerinde Şâhî mahlasını kullanan Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Bayezid'dir. 1526 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Şehzâde Bayezid, ağabeyi ve babasıyla, saltanat mücadelesinden dolayı karşı karşıya gelmiş, sonuçta yenik düşerek İran'a sığınmış, 1562 yılında Osmanlılara teslimi sırasında öldürülmüştür.

Şâhî Dîvânı'nın bilinen tek nüshası Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler Kısmı no 225'te bulunmaktadır. Divanının da tek nüsha olması Ferhâdnâme'nin Şehzâde Bayezid'e ait olma ihtimalini güçlendirmektedir. Hakkında ölüm fermanı çıkarılmış bir şehzadenin eserinden kaynaklar bahsetmemiş olabilir. Ayrıca bu dönemle ilgili kaynaklarda Şehzade Bayezid dışında Şâhî mahlasını kullanan başka bir şair olmadığından, ilerde yeni bilgilerle karşılaşıncaya kadar -ihtiyat kaydı düşerek- "Ferhâdnâme" mesnevisi Şehzâde Bayezid'e ait olarak değerlendirilmiştir.

Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinin tanıtılması, Anadolu sahasında bu hikaye etrafında kurgulanmış mesnevileri değerlendirmede katkı sağlayacaktır. Bunun dışında eser, Ali Şîr Nevâî'nin Ferhâd u Şirin mesnevisinden etkilenilerek yazıldığı için Ali Şîr Nevâî'nin Türk edebiyatı üzerindeki tesirine örnek teşkil etmesi bakımından değer taşımaktadır. Eser, mesnevi türünün gelişim sürecine ışık tutması ve yazıldığı yüzyıldaki dil özelliklerine kaynaklık etmesi yönüyle de önemlidir.

Ferhâdnâme'nin bilim dünyası tarafından tanınmaması ve dîvân sahibi bir Osmanlı şehzadesi olan Şâhî'ye ait olma ihtimali, eser hakkında çalışma yapılmasının tercih sebepleri arasındadır.

"Şâhî'nin Ferhâdnâme'si" adlı çalışmamızın girişinde eserin yazıldığı 16. yüzyılın siyasi, edebi durumu ve dil özellikleri hakkında genel bilgi verilmiştir. Dört bölümden meydana gelen çalışmamızın birinci bölümünde; Şehzâde Bayezid'in hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölüm; "Ferhâdnâme'de Üslubu Oluşturan Çeşitli Unsurlar" adını taşımaktadır. Bu bölümün birinci kısmı; Ferhâdnâme, Dil, Atasözleri ve Deyimler, Vezin, Kafiye, Redif, Nazım Şekilleri ve Edebi Sanatlar alt başlıklarıyla incelenmiştir. Her alt bölüm, eser metninden alınan uygun örneklerle açıklanmış, bazı bölümlerde tespit edilen sonuçlar grafiklerle gösterilmiştir. İkinci bölümün ikinci kısmında Ferhâdnâme, muhteva özellikleri açısından incelenmiştir. Bu kısım; Ferhâdnâme'nin Tertip Şekli, Ferhâdnâme'nin Tahkiye Unsurları: Kişiler ve Ülkeler, Kişileri Destekleyen Figuratif Unsurlar, Teknik Unsurlar/Anlatım Teknikleri bölümlerinden oluşmaktadır. Bölümler, ilgili alt kısımları ile ele alınmış, açıklamalar eserden yapılan alıntılarla desteklenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümün birinci kısmı "Türk Edebiyatında Yazılmış Diğer Ferhâd u Şirin Mesnevileri" adını taşımaktadır. Bu bölümde Türk edebiyatında yazılan Ferhâd u Şirin mesnevileri hakkında bilgi verilmiş, Ferhâd ve Şirin hikayesinin halk edebiyatından günümüz sahne sanatlarına kadar yansıması süreci anlatılmıştır.

Üçüncü bölümün ikinci kısmında; Şehzâde Bayezid'in etkilendiğini söylediği Ali Şir Nevâ'i'nin Ferhâd u Şirin Mesnevisi hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümün üçüncü kısmında Şâhî'nin Ferhâdnâme'si ve Ali Şir Nevâ'i'nin Ferhâd u Şirin mesnevisi, konu bakımından, kahramanları bakımından, hikayelerde bahsi geçen masal unsurları açısından karşılaştırılmıştır. İlgili kısmın bütün alt başlıklarında hikayenin her iki eserdeki hadiseleri örneklenerek açıklanmıştır.

Sonuç bölümünde elde edilen bilgiler belirtilmiş, kaynakçada yararlanılan kaynaklar yazılmıştır.

Dördüncü bölümde; metinde kullanılan transkripsiyon alfabesi gösterilmiş, metnin kuruluşunda dikkat edilen hususlar hakkında bilgi verilmiştir.

Bölümün sonunda Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinin transkripsiyonlu metni bulunmaktadır. Eserin sonunda önemli yer, isim ve kavramlardan oluşan karma dizin vardır.

Tezimin danışmanlığını üstlenen, bilgi ve birikimiyle yönlendirerek katkılarda bulunan, değerli hocam Prof. Dr. Cemal KURNAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tezimin izleme komitesinde bulunan değerli hocalarım; Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU ve Prof. Dr. Ahmet MERMER'e katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Şehzâde Bayezid'le ilgili, eserinden ve kendilerinden yararlandığım değerli hocam Prof. Dr. Filiz KILIÇ ile metnin okunmasında yardımlarını esirgemeyen bölüm başkanım Prof. Dr. Cihan OKUYUCU'ya bu vesile ile teşekkür ederim.

Nurgül ÖZCAN

İÇİNDEKİLER

II. BÖLÜM

FERHÂDNÂME'DE ÜSLÛBU OLUŞTURAN UNSURLAR

A. ÜSLÛP UNSURLARI

B. TEKNİK UNSURLAR

a. Yapısal Unsurlar

III. BÖLÜM

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e : Adı geçen eser

a.g.m : : Adı geçen makale

AKM : Atatürk Kültür Merkezi

Ans. : Ansiklopedisi

As. : Aleyhisselam

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DTCF : Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

ed. : Editör

Ens. : Enstitü

h. : Hicri

Haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

KTB : Kültür Bakanlığı

m. : Miladi

MFA : Mikro Film Arşivi

MEB : Milli Eğitim Basımevi

mm. : Milimetre

No. : Numero

Nu. : Numara

ö. : Ölümü

S. : Sayı

s.	:	Sayfa
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
Ünv.	:	Üniversitesi
vb.	:	Ve benzeri
Yay.	:	Yayınları
yy.	:	Yüzyıl

GİRİŞ

XVI. YÜZYIL GENEL ÖZELLİKLERİ

a. Siyasî Durum

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılda yükselme dönemini yaşamaktadır. Bu asırda devlet, sınırlarını her yönden genişletirken şehzâdeler arasındaki mücadeleler bu devrin önemli siyasi ve sosyal hadiselerinin başında gelmektedir.

Yüzyılın başında tahtta bulunan Fatih Sultan Mehmed'in oğlu II. Bayezid de kardeşi Cem Sultan sebebiyle oluşan iç karışıklıklarla uzun süre mücadele etmiştir. Şehzâdeler arasındaki taht mücadelesini fırsat bilen içerdeki bazı beylikler isyan çıkarmış, dışarıdaki düşmanlar da bu kargaşadan yararlanmak istemişlerdir.[1]

II. Bayezid içerideki karışıklıkları hallettikten sonra Balkanların güvenliğini sağlayarak Boğdan'a karşı sefere çıkar, Kilis ve Akkerman Kalelerini fetheder. 1499'da Mora'ya sefer düzenler. İnebahtı, Modon, Koron ve Navarin Venediklilerden alınır. Bayezid döneminde, sonraki yıllarda etkisini daha da artıracak bir başka siyasi hadise de Şah İsmail'in Şahkulu Baba Tekeli aracılığı ile Anadolu'daki Alevîleri yanına çekme faaliyetleridir.

1512'de Bayezid, tahtını oğlu Yavuz Sultan Selim'e bırakmak zorunda kalır. Yavuz, Anadolu'da büyük bir nüfuz sahibi olan Şii'lere karşı harekete geçer. Şah İsmail'le Çaldıran'da yapılan savaşı kazanır. Çaldıran zaferi, Anadolu birliğini sağlamlaştırır, Güney Anadolu ile Ortadoğu'nun yolunu açar. Daha sonra Dulkadir Beyliği Osmanlı mülküne geçirilir. Maraş, Elbistan, Malatya, Urfa, Besni, Ergani, Harput, Divriği ve Siverek Osmanlı topraklarına katılır.

---

[1] İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **Osmanlı Tarihi** , Ankara, TTKY, 1964, C.2, 166, s.230.

Memlüklülerle yapılan Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) savaşlarını kazanan Yavuz Sultan Selim, Halep'i teslim alır. Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz Osmanlı idaresine geçer. Halep'te Abbasî Halifesi el-Mütevekkil Ala'llah Ebû Abdullah Muhammed ile üç mezhebin kadılarını kabul eder. Burada, Halife'den, hilâfet alametlerini alır. Böylece Halifelik müessesesi Osmanlılara geçer.

Yavuz'dan sonra oğlu Kânûnî Sultan Süleyman, 30 Eylül 1520 yılında herhangi bir taht kavgasıyla uğraşmadan tahta geçer. Hukuka bağlılığı ve bu şuuru idareye hakim kılması ile ünlüdür.

Kânûnî'ye önceki dönemden çok güçlü bir devlet, tecrübeli devlet adamları, zengin bir hazine, güçlü bir ordu kalır. Osmanlı devleti onun döneminde doğuda ve batıda geniş sınırlara ulaşarak, askerî, siyasî, ekonomik ve kültürel alanlarda önemli başarılar elde eder. Kânûnî doğu siyasetine önem veren babasının aksine batıya yönelir.

Macar kralının vergilerini ödememesi nedeniyle Belgrad karadan ve denizden kuşatılarak 1521 tarihinde fethedilir. 1526'da Mohaç meydan muharebesiyle Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki hakimiyeti güçlenir. Osmanlı ile Fransa arasında dostluk dönemi başlar. Macaristan'ın büyük bir bölümü Osmanlı yönetimine bağlanır. 26 Eylül 1529'da Viyana kuşatması gerçekleşir. 25 Nisan 1532'de Almanya seferi başlar. Bunun neticesinde Kanije ile beraber on altı kale fethedilir. Doğuda ise Şah İsmail'in birliklerine ağır bir darbe indirilir. Osmanlı-Safevî sınır çatışmaları bir türlü eksik olmaz. Bu çatışmalardan sonra 1534 yılında Kânûnî, Bağdat'a girmeyi başarır. Irakeyn Seferi'nde Tebriz ve Nahcıvan alınır, 1538'de Boğdan'a sefer düzenlenir. Aynı yıl Barbaros Hayreddin Paşa, Turgut Paşa ve Piyale Paşa komutalarındaki Osmanlı donanması Preveze Deniz Savaşı'nda galip gelir, Hind ve Cezayir'e seferler düzenlenir. 1551'de Trablusgarb, 1560'ta Cerbe, 1565'te Malta seferiyle Akdeniz bir Türk gölü haline gelir. Kânûnî ile Osmanlı

İmparatorluğu'nun sınırları üç kıtaya yayılarak Türk tarihindeki en geniş sınırlara ulaşmış, kudret ve zenginlikte üstünlüğü övülecek bir durumdadır.[2]

Kânûnî Sultan Süleyman'ın 1566 tarihinde vefat etmesinden sonra tahtın yeni sahibi olan II. Selim sekiz yıl süren saltanatı sırasında Orta Asya Türkleriyle yakından ilgilenir. II. Selim döneminde en önemli hadise Lala Mustafa Paşa tarafından Kıbrıs fethinin gerçekleşmesidir.

II.Selim'den sonra XVI. yüzyılın sonunda oğlu III. Murad tahta geçer. III. Murad Osmanlı Devleti'nin kuzeyde Baltık Denizi'ne dayandığı, güneyde Ekvator'u geçtiği bir zamanda 29 yaşında padişah olmuştur.[3] III. Murad'ın yirmi yıl süren padişahlığı sonunda Osmanlı sınırları Atlas Okyanusu'ndan Kafkaslara, Habeşistan'dan Tuna'ya kadar büyümüşse de daha sonraki asırlarda ortaya çıkacak gerileme dönemi bu dönemde başlar.

Sonuç olarak; Osmanlı İmparatorluğu bu yüzyılda doğuda İran, batıda Macaristan içlerine kadar uzanmış, kuzeyde Kırım ve çevresi, güneyde Arap Yarımadası ve Kuzey Afrika'ya hakim olarak en geniş sınırlara ulaşmıştır.

b. Edebi Durum

Osmanlı İmparatorluğu XVI. yüzyılda siyasî ve ekonomik yönden en güçlü zamanını yaşarken edebi açıdan da en parlak dönemindedir. Bu devirde devletin diğer birimlerinde olduğu gibi ilim, kültür ve sanat alanında da büyük gelişmeler olur.

Bu yüzyılın ilk padişahlarından II. Bâyezid, babası Fâtih Sultan Mehmed'den sonra bilge kişiliği ve sanatkarlığı ile dikkat çeker. Farsça ve Arapça'ya hakimdir, Adlî mahlasıyla şiirler yazar. İslâmî ilimler, felsefe, matematik ve mûsiki tahsil eden II.Bayezid, aynı zamanda hattattır. Türkçe'nin Çağatay lehçesi ile Uygur alfabesini öğrenmiş, besteledigi eserlerden bazılarının notası zamanımıza kadar gelmiştir. Onun döneminde

[2] Yılmaz ÖZTUNA, **Büyük Osmanlı Tarihi** , İstanbul, Ötüken Yayınları,1998, C.II, s.123.
[3] Büyük Türk Klasikleri, İstanbul, Dergâh Yayınları,1986,C.3,s.168.

ilim ve ilim adamlarına gösterilen ilgi, bu yüzyılın ilmî gelişmesinde etkili olmuştur.

"II. Bayezid babasının zamanında İstanbul'da başlayan ilim cereyanlarını teşvik etmiş; alim, şair ve edibleri himaye ile onlara muayyen tahsisat vermiş ve bu suretle İstanbul'u İslam âleminin ilim merkezi haline sokmuştur."[4] İstanbul dışındaki pek çok şair İstanbul'a gelmek için çaba sarfetmiş hanedanın bu desteğinden istifade etmek istemiştir. Payitahtın nimetlerine erişemeyen şairler de eserlerinde yer yer bu durumdan şikayet etmiştir.

Yüzyılın bir başka padişahı Yavuz Sultan Selim de alim ve edipleri destekleyen, Arapça ve Farsça'ya vâkıf bir hükümdardır. Yavuz Sultan Selim, hem Farsça hem de Türkçe şiir yazmıştır. Farsça olan dîvânı l306 yılında İstanbul'da basılmıştır. Zamanını ilim meclislerinde geçirmekten hoşlanan, tarih, felsefe ve tasavvuf sahalarında geniş bilgiye sahip olan Yavuz Sultan Selim, ilimle bizzat meşgul olmuş ve ulemaya hürmet etmiştir. Sanatçıya değer veren padişah sefere çıkarken bile Halimî Çelebi, Hayali Çelebi, Nihânî, Câfer Çelebi, Revânî, Güvâhî, Fehmî gibi şairleri yanından ayırmazdı. Padişah ayrıca Şükrî, Sâgârî, Tâli'î , İshak Çelebi gibi şairleri toplantılarına alırdı. Zâtî, Âhî Çelebi, Tâcizade Sa'dî Çelebi, Şah Muhammed Kazvinî, Derviş Şemsî, Şah Kâsım Yavuz Sultan Selim'in en beğendiği şairlerdir.[5]

Halifeliğin 16. yüzyılda Osmanlılara geçmesi, Mekke ve Medine'nin Osmanlılara bağlanmasıyla Osmanlı Devleti İslam dünyasının da lideri olur. Tarihi derinden etkileyen bu büyük değişim, doğu dünyasının sadece tarihini etkilemekle kalmayacak hem fikir ve sanat yapısında da yeni ufuklar açacaktır. O zamana kadar, kendi kabuğu içinde -özellikle batıya kapalı- yaşayan doğu dünyası bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun sayesinde batı dünyasıyla tanışacak, siyasal, sosyal ve kültürel açıdan yeni bir dünya ile

[4] İ.Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s.246, 247.
[5] Büyük Türk Klasikleri, a.g.e, C.3,s.196.

karşılaşacaktır. Osmanlı, kendi kültürünü empoze eden baskıcı bir politikadan uzak, girdiği yeni coğrafyalarda, yapıcı ve birleştirici bir politika izlemeyi tercih etmiştir.

Fethedilen yerlerdeki önemli fikir ve sanat adamları merkeze getirilir. Devlete yeni dahil olan ülkelerdeki farklılıklardan faydalanma yoluna gidilir. Yavuz Sultan Selim, Tebriz Seferi'nden dönüşünde yüzlerce sanatkârı toplayıp İstanbul'a getirerek bunların Türk sanatkarlarını yetiştirmelerini ister.[6]

Dönemin padişahı Kânûnî Sultan Süleyman da geleneğe uygun olarak ilim adamlarını ve edipleri himaye ederek destekler. Aynı zamanda şair olan Kânûnî, "Muhibbî" mahlasıyla şiirler yazar.

Kânûnî Sultan Süleyman'ın da teşvikleriyle bu dönemde Türk edebiyatının büyük şairleri yetişir, önemli edebi eserler yazılır. Sanat değeri yüksek eserler ciddi bir şekilde ödüllendirilir. Osmanlı'nın bu döneminde şiir sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Hanedandan halka toplumun her kesimi kendini ifade etmek için şiiri kullanır mesela kaynaklarda bu döneme ait sayısız mektup kayıtlıdır. Kânûnî dönemi dünya tarihinde sanata ve sanatçıya en fazla önem verilen dönemlerdendir.

"Bu devir şairleri gazel ve kaside tarzında kendi sanat kudretlerini en az seleflerinin fazlaca takdir ettikleri İran şairlerinin seviyesinde hissettirmişlerdir. Bu tarzın büyük mümessilleri arasında sağlam ve ölçülü dil ve sanatının yanında yetiştirici tarafı ile de meşhur Zâtî, eserleri tasannudan ziyade hassas ruhunun sıcak ve samimi terennümlerine istinad eden Hayâlî, devrinde "Sultânu'ş-Şuarâ" ünvanını almış ve birçoklarının en olgun eseri saydıkları meşhur mersiyesinde Kânûnî'ye olan sevgisini ve onun vefatı üzerine duyduğu acıyı ebedileştirmiş olan Bâkî, ilim zeka ve hassasiyeti pek az sanatkara nasip olan bir şiiriyet ve tabiilikle terennüm edebilen Fuzûlî gibi sîmâlar vardır."[7]

---

[6] İ.Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 611.
[7] M.Tayyib GÖKBİLGİN, Süleyman I Maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, (MEB), C.11,

Daha önce İran edebiyatının tesiri altında olan Osmanlı şiiri bu dönemde İran tesirinden kurtulur, kendi çizgisini belirler. Osmanlı edebiyatının eserleri Fars edebiyatıyla boy ölçüşecek mükemmelliğe ulaşır. Osmanlı şairleri bu dönemde en başarılı örneklerini verirler. Bu yüzyıldan sonra gelen şairlerin çoğu Fars şairleri yerine kendi coğrafyalarının şairlerini örnek alırlar. Şiirde işlenen konularda pek fazla değişiklik göze çarpmamakla birlikte konuların işlenişi ve kullanılan teknikler bakımından önceki dönemlerdeki örneklerden daha seçkin eserler kaleme alınır.

"Dîvân edebiyatı ortak İslam kültürü içersinde eserler ortaya koyarken, içinde oluştuğu milletin kendi duyuş ve düşüncelerine, geleneklerine, toplum yaşantısına, deyim ve atasözlerine, kısacası milli unsurlara da bünyesinde yer veriyordu. Dîvân şairleri artık İran'ı taklit etmiyorlardı. Bu yüzyılda Türk şiiri olgunlaşmış, ses ve anlam uyumu en üst düzeye ulaşmıştır."[8]

Bu dönemde edebiyat, verilen eserlerdeki üstünlük açısından sadece İstanbul'da değil imparatorluğun diğer merkezlerinde de altın çağını yaşar. Diyarbakır, Kastamonu ve Edirne bu merkezlerdendir.

Bu yüzyılda padişah ve diğer devlet adamlarının büyük bir kısmı şiirle uğraşır, sanat ve edebiyat eserleri ödüllendirilir.

16. yüzyıl, kaside ve mesnevi alanında da üstün eserlerin verildiği bir dönemdir. Lâmiî, Zâtî, Fuzûlî, Bâkî, Yahya Bey gibi meşhur şairler gazellerinin yanı sıra kaside ve mesneviler de kaleme alırlar. Yahya Bey ve Kara Fazli gibi şairler "hamse" sahibi şairlerdir.

"15.,16. ve 17. yüzyıllarda Türk hamse yazarlığında yenilik, değişiklik arayışları ve büyük bir canlılık göze çarpar ve değerli hamse şairleri ortaya çıkarlar. Arap edebiyatında gelişmemiş olan hamse, İran edebiyatında güçlü başlar; fakat kendisini yenileyemeden, alışılmışın dışına fazla çıkmadan, zaman zaman beliren güçlü sanatkarlara rağmen genelde zayıflayıp

---

Ankara 1997, s.153.

[8] Yekta SARAÇ, **Osmanlının Şiiri**, İstanbul, Gökkubbe Yayınları, 2006, s.44.

sönükleşerek varlığını sürdürür. Türk edebiyatında ise, kendi kişiliğine sahip olarak ve yeniliklerle ortaya çıkar, yenilikler aramayı sürdürür ve güçlü büyük sanatkarlar çıkarmayı başarır."[9] Klasik şiir geleneği içinde şair şairlik gücünü hamse sahibi olarak daha da sağlamlaştırır. Osmanlı sahası hamselerinde, kaynağı İran ve Arap edebiyatına dayanan Leyla ile Mecnun ve Ferhâd ile Şirin gibi pek çok hikâye özgün bir şekilde ifade edilmiş, hatta asıllarından daha başarılı olmuştur. Fuzûlî'nin Leyla ile Mecnun mesnevisi hikayenin aslından ve kendinden önce kaleme alınanlardan daha çok tanınmış ve daha çok sevilmiştir. Klasik Osmanlı edebiyatı hamselerinde kaynağı tarihe ve başka kültürlere dayanan konuların yanında, Osmanlı'nın milli duyuş ve düşünüş tarzına uygun yeni konular da başarıyla işlenmiştir.

16. yüzyılda mesnevi alanında daha sonraki yüzyıllarda aşılamayan başarılı eserler yazılmıştır. İran edebiyatından gelen klasik konuların yanı sıra; dini, ahlaki, tasavvufi hikayeler, hilye ve mevlidler, maktel-i Hüseyn'ler, hadis-i erbaîn çevirileri, şehrengizler, sakînâmeler, fetihnâmeler vb. pek çok eser yazılmıştır.[10]

Bu dönemde, önceki dönemlere göre "daha fazla milli, model alınan eserleri aşacak nitelikte orijinal mesneviler yazılmıştır. Klasik konular dışında dini-ahlaki konuları ele alan mesneviler, devletin büyümesi ve artan refah sonucu idarede ve toplum ilişkilerinde baş gösteren aksaklıklara karşı bir uyarı fonksiyonuna sahip idiler."[11]

Ardı ardına seferlerin yapıldığı bu yüzyılda sosyolojik açıdan önemli, savaşlar için te'lif edilen manzum tarihlerin ve fetihnâmelerin sayısı artmıştır. Yavuz Sultan Selim'in gazalarını ve onun döneminin özelliklerini anlatan "Selimnâme" ler kaleme alınmıştır. Buna Bitlisli Şükrî'nin "Selimnâme" si örnek olarak verilebilir. Kânûnî Sultan Süleyman'ın zaferlerini, onun şahsî özelliklerini ve döneminin hususiyetlerini anlatan "Süleymannâme" ler de bu

---

[9] Tunca KORTANTAMER, **Nev'izâde Atâyî ve Hamsesi**, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997, s.15,16.
[10] Mine MENGİ, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi ,** Ankara Akçağ Yayınları, 2000, s.169.
[11] Yekta SARAÇ, a.g.e., s.54.

dönemin önemli tarih ve edebiyat eserleri arasında zikredilebilir. Dönemin şairlerinden Senâyî'nin de bir "Süleymannâme" si vardır. Dönemin sosyal ve siyasî yapısını yansıtan ve padişahlar hakkında önemli bilgiler içeren bu tarz eserlerin kaleme alınmasında en fazla tercih edilen nazım şekli "mesnevi" nazım şeklidir.

XVI. yüzyıl'da mensur eserler alanında da ciddi örneklerin verildiği bir dönemdir. Mensur eserlerin konularında çeşitlilik ve sayısal artış gözlenir. Biyografik eser alanında kaleme alınmış tezkireler, Şakâyık ve zeyilleri edebiyat ve ilim alanında sonraki yüzyıllara ışık tutmuş kültür tarihinin önemli kaynakları arasındadır.

Sehî'nin Heşt Behişt tezkiresi bugünkü bilgilerimize göre Anadolu sahasındaki ilk tezkiredir. Lâtifî'nin doğrudan "Tezkire" adıyla anılan eseri ise yine Anadolu sahasındaki ikinci tezkire örneğidir. Aşık Çelebi'nin 1566'da yazmış olduğu "Meşâ'irü'ş-Şuâra'sı ise Anadolu sahasındaki dördüncü tezkiredir. Özellikle şairlerin hayatı, devrin edebiyat dünyası üzerine ayrıntılı açıklamaları ile dikkati çeker.[12] Kınalızâde Hasan Çelebi'nin Tezkiretü'ş-Şu'ârâ, Bağdatlı Ahdî'nin Gülşen-i Şu'arâ adlı tezkireleri ve Beyânî Tezkiresi de bu dönemde yazılmış tezkirelerdir.

Yüzyılın biyografik eserleri arasında Şakâyık-ı Nu'maniyye önemlidir. Taşköprülüzâde'nin bu eseri Osman Gazi'de başlayıp Kânûnî Sultan Süleyman devri sonlarına kadar yetişen bilginlerle şeyhlerin biyografyalarından meydana gelmiştir. Taşköprülüzâde'nin Şakâyık-ı Nu'maniyye'sinin kendisinden sonra pek çok çevirisi ve zeyli yapılmıştır.[13] Aşık Çelebi, Ali b. Bâlî, Uşşâkîzâde Seyyid İbrahim Hasib, Nev'izâde Âtâyî gibi pek çok yazar da Şakâyık-ı Nu'maniyye'ye zeyl yazmışlardır.

Bu dönem ahlak ve tarih eserleri arasında başta Kınalızâde Ali Çelebi'nin "Ahlâk-ı Alâ'î"si, İbn-i Kemal'in "Câmi'ü'n-Nesâih"i gibi eserler

---

[12] Harun TOLASA, **Sehi, Lâtifî, ve Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2002, s.13.
[13] Âgâh Sırrı LEVEND, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, TTKY, 1998, s. 355.

sayılabilir. Hoca Saâdeddin'in "Tâcü't-Tevârih" isimli eseri , Gelibolu'lu Âlî'nin " Künhü'l Ahbar" isimli dört ciltlik eseri de bu yüzyılın mensur tarih eserleri arasındadır.

"Farklı coğrafyalarda gelişmesine, değişik ülkelere yayılmasına rağmen, Osmanlı ve diğer Türk edebiyatlarında, gerek istisnai hususların yanında dil, kültür ve şekil bakımından nazımda ve nesirde devam eden bir ortaklığın mevcudiyeti söylenebilir. Herhalde bu durum tesadüfi olmayacağına göre bu husus, şartlar farklı olsa bile milli karakterlerin pek fazla değişmediği gibi ve daha başka sebeplere bağlanabilir."[14]

Buna göre Divan edebiyatını da sadece Osmanlı sınırları içinde kabul etmemeli, bütün Türk dünyasını içine alacak şekilde ele almalıdır. Edebiyat araştırmacıların çoğu da bu konuda hemfikirdir.

"Edebiyat bir dil olayıdır. XV. yüzyılın ikinci yarısında, şive özelliklerindeki ayrıntılar bir yana bırakıldığında, Çağatay Türkçesi'nin büyük şairi Ali Şir Nevâî ile Osmanlı Türkçe'sinin Ahmed Paşa'sı ve Necati Bey'i arasında şiirlerinin estetik yapısı bakımından hiç fark yoktur. O halde divan şiiri denilince Harezm, Hakânî, Çağatay, Azerî ve nihayet Osmanlı şivelerinde yazılmış şiirler anlaşılmalıdır."[15]

Birbirine uzak coğrafyalarda yüzyıllarca devam eden bu edebiyatın ortak duygu ve heyecanların tercümanı olarak yıllarca hüküm sürmesi, farklı toplumlara ait olmalarına rağmen sanatçıların eserlerinde aynı motif ve mazmunları kullanmaları Divan edebiyatının milliğine de bir delil teşkil eder.

Sonuç olarak 16. yüzyılda Türk edebiyatı, gerek ilim, kültür ve sanat müesselerinin gelişmesi, yaygınlaşması gerekse devlet adamlarının sanatkarları koruması bakımından verimli bir çağdır. Dil ve edebiyat

---

[14] Amil ÇELEBİOĞLU, **Kanûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul, MEBY, 1994, s.15.

[15] Mehmet ÇAVUŞOĞLU, "Divan Şiiri", **Türk Dili** (Ankara 1986), s. 415-417.

açısından en başarılı eserler bu yüzyılda verilmiş ve en başarılı şairler bu dönemde yetişmiştir.

c. Dil Anlayışı

Dil tarihçileri, özellikle söz varlığındaki değişiklikleri göze alarak yaptıkları sınıflandırmalarda Türkiye Türkçesi'nin 16. yüzyıl ile 19.yüzyıllarını Osmanlı Türkçesi dönemi olarak isimlendirirler.

16. yüzyıl siyasî ve kültürel etkilenmeler dolayısıyla Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe'ye yaygın olarak girdiği ve Türkçe'nin eski sadeliğini kaybettiği bir dönemdir. Bu yüzyılda edebi eserlerde özellikle Farsça tamlamaların sıkça kullanıldığı görülür. Osmanlı şairleri için Türkçe'nin yanısıra Arapça ve Farsça'yla da şiir yazmak tabii bir hale gelmiştir. Bununla birlikte yapı bakımından eserlerde kullanılan asıl dil Türkçe'dir. Devrin eserleri arasında Türkçe'nin çok güzel kullanıldığı sade ve anlaşılır metinlerin sayısı oldukça fazladır. Aydınları Türkçe'nin Arapça ve Farsça'dan üstün olduğunu dile getirmişlerdir. Türkçe bu dönemde bir dünya dili olarak varlığını hissettirmiştir.

"Macaristan seferini (1593-1595) anlatan Şehnâme-i Hümâyûn adlı bir eser yazan Ta'likîzâde, Türkçe'nin bütün dillerin en güzeli, en süslüsü olduğunu ileri sürerken aslında Arapça ve Farsça'ya üstünlük iddia etmektedir. Aynı eserde padişahın söz konusu Şehnâme'nin lisan-ı Rûm üzre, yani Türkçe yazılmasını, Farsça yazılanın ise unutulup gitmesini istediğini belirtilmiştir."[16]

Tatavlalalı Mahremî ve Edirneli Nazmî gibi bazı şairler, dilde yabancı kelimelerin kullanılmasına tepki olarak "Türkî-i Basit" diye adlandırılan bir akımın öncülüğünü yaparlar. Bu akım eserlerin sade bir Türkçe ile yazılmasını savunur.

[16] Hayati DEVELİ, **Osmanlının Dili,** İstanbul, 3F Yayınları, 2006, s. 50.

Klasik edebiyatta dil anlayışı - sade Türkçe ile şiir yazmayı savunan oluşumların dışında da- aslında hiçbir zaman tamamen anlaşılmaz bir şekilde karşımıza çıkmamaktadır. Zâtî, Fuzûlî, Bâkî gibi büyük şairlerin eserlerinde bazı istisnalar dışında anlaşılır bir Türkçe kullanılmış, kullanılan yabancı kelimeler de Osmanlı toplumunun milli duygu ve düşünce dünyasına uygun olarak eserlerde yer almıştır.

"Dîvân şiirinde de mananın bir beyitte tamamlanması mecburiyetinden dolayı şairler cümlelerini kısa ve anlaşılır kurmuşlardır. Bu sebeple şiir dilinde Türkçe'nin cümle yapısı tarih boyunca değişmeden sağlam yapısını korumuştur. Türkçe'nin yanında diğer iki dilin durumu, temelde bir bilgi ve kültür kaynağı veya zenginliği olmaktan ibaret kalır. Muhakkak ki meseleyi çağının sanat ve kültür şartları içerisinde herhangi, alelâde bir yol veya araç şeklinde görmek ve bu duruma indirgemek mümkün değildir. Bilindiği gibi bu iki dil (özellikle Arapça), çağın şiir bilgisi ve kültürünün ana kaynaklarıdır. Hatta sadece kaynak değil, buna parelel olarak da aynı zamanda bu şiirin örnekleri ve modelleridir."[17]

16. yüzyılda şiirde kullanılan dilin ölçü, kafiye ve nazım şekillerinin belli kaideleri içinde nesir diline göre daha sade olduğu söylenebilir. Şiirde ise; gazel ve mesnevilerin dili kasidelerde kullanılan dile göre daha sadedir. Din ve devlet büyüklerinin övüldüğü kasidelerde şairler, üç dile de vakıf olduklarını göstermek istercesine ağır ve sanatlı bir dil kullanırlar. Mesnevilerin tevhid, münâcât ve medhiye bölümlerinde kullanılan dil de ağırdır. Asıl hikayenin anlatıldığı "âgâz-ı destan" bölümlerinde şairler daha sade bir dil kullanmışlardır.

"Ayrıca Osmanlı sarayında konuşulan dil her zaman sade Türkçe olmuştur... Padişahların kendi ağızlarıyla yazılan kanunnâmelerin ve hatt-ı hümayunların oldukça anlaşılır, sade ve külfetsiz bir dili vardır."[18]

---

[17] Harun TOLASA, a.g.e., s.13.
[18] Hayati DEVELİ, a.g.e., s.81-84.

Dîvân şairleri 16. yüzyılda ortak İslam kültürünün dilinde eser vermişlerdir. Türkçe üzerinde yabancı kelimelerin etkisi olmakla birlikte bu etki dilin esas yapısını değiştirememiştir. Dönemin edipleri Arapça ve Farsça kelimeleri kullanırken bunu Türkçe'nin içinde var olan deyim ve atasözleri gibi milli unsurlarla süslemişler, bunun sonucunda sadece kendi coğrafyalarına mahsus bir sanat dili geliştirmişlerdir. Bu dil o zamana kadar kullanılan Fars ve Arap edebiyatı dilinden ayrı bir dildir.

"Eski edebiyatın en şaşırtıcı tarafı lafız ve mana sanatlarının arasında gidip gelen bir şiir telakkisinin emrinde başka dillere ait bütün incelikleri, dilin dehasına yabancı bir nazım sistemi ile beraber bir lezzet vasıtası olarak almasıdır." [19]

Bu anlayışla 16. yüzyıl dîvân şiirinde Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî Bey gibi kudretli şairler yetişmiştir. Dönemin şairleri, Arapça, Farsça ve Türkçe'yle oluşan edebiyat dili ile devrin önemli eserlerini kaleme almışlar, kendilerinden sonra yetişen pek çok şaire de asırlar boyunca örnek olmuşlardır.

---

[19] Ahmet Hamdi TANPINAR, **19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi,** İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1985, s.11.

I. BÖLÜM

ŞEHZÂDE BAYEZİD'İN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

A. HAYATI

Kânûnî Sultan Süleyman'ın sekiz oğlu vardır: Mustafa, Mehmed, Selim, Bayezid, Cihangir, Murad, Mahmud ve Abdullah. En büyük şehzâde olan Mustafa'nın annesi Mâhîdevran'dır. Mehmed, Selim, Bayezid, Cihangir ile Mihrimah'ın anneleri de Hürrem Sultan'dır.

"Şehzâde Bayezid h.932 (m.1525-1526) yılında İstanbul'da doğmuş ve iyi bir eğitim görmüştür. Bayezid'in çocukluk yıllarına ve eğitimine dair tarih kitaplarında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak kaynaklar lalalarından Mehmed ve Mustafa ile hocası Cafer Çelebi'den bahseder. Kasım 1539'da kardeşi Cihangir ile birlikte sünnet edilmiştir. At Meydanı'nda yapılan düğün 15 gün sürmüştür. Bu düğün ile birlikte Bayezid'in yine Hürrem'den olma kız kardeşi Mihrimah Sultan'ın Rüstem Paşa (ö.12 Temmuz 1561) ile evlenme merasimi de yapılmıştır. Bu merasimden üç yıl sonra Bayezid, 1541'deki Macaristan seferine katılmıştır."[20]

Geleceğin padişah adayları olan şehzâdeler devlet yönetimi ile ilgili tecrübe kazanmak için sancak beyliği göreviyle çeşitli eyaletlere gönderilirdi. Geleneğe uygun olarak Şehzâde Bayezid de sancak beyi olarak görevlendirilmiş ve Konya'ya gönderilmiştir.

Zaman içinde bazı şehzâdelerin erken ölümü ile Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesi dolayısıyla tahta varis olacak şehzâdelerin sayısı azalmıştır. Bunlardan biri olan, Kânûnî ile Hürrem Sultan'ın evliliğinden doğan Şehzâde Mehmed (1521-1544) Manisa'da sancak beyi iken genç yaşta vefat etmiştir.

---

[20] Filiz KILIÇ, **Şehzâde Bayezid Şâhî Hayatı ve Dîvânı**, Ankara, KTBY, 2000, s. 8.

“Kânûnî Sultan Süleyman 1548’de İran’a sefer düzenlediğinde Şehzâde Bayezid onu Akşehir’de karşılamıştır. Padişah daha sonra Şehzâde’yi Halep’e çağırmıştır. Kânûnî Sultan Süleyman’ın Nahcıvan Seferine çıktığı günlerde Karaman Sancak Beyi olan Şehzâde Bayezid, Bursa Yenişehir’de babası ile buluşmuş, taht muhafızı ve saltanat naibi göreviyle Edirne’ye gönderilmiştir. Bu seferin sonuna kadar vekâleten babasının görevini yürütmüştür.”[21]

Kânûnî Sultan Süleyman’ın Mâhidevran Hatun ile evliliğinden doğan Şehzâde Mustafa tavır ve davranışlarında dedesi Yavuz Sultan Selim’i örnek almaktaydı.[22] Hem halk hem de asker tarafından çok sevilen ve tahtın yegane sahibi olarak görülen Şehzâde Mustafa İlim ve mârifette de kudretli olduğundan diğer şehzâdeler tarafından da kıskanılmaktaydı. Şehzâde Mustafa’nın tahta çıkmasını istemeyen çevreler fikir birliği yaparak ülkenin değişik yerlerinde Şehzâde nin aleyhinde faaliyete başladılar.

Şehzâde Mustafa, bazı kişilerin yönlendirmesi sonucu babasına isyan etmesi sebebiyle 6 Ekim 1553’te Konya Ereğlisi’nde boğduruldu. Padişahla beraber Nahcıvan’a sefere çıkan bir diğer şehzâde, Cihangir de abisinin ölümüne olan üzüntüsünden dolayı hastalandı ve o da burada vefat etti.[23]

Şehzâde Mustafa’nın katlinden bir müddet sonra Selanik Yenişehir’i taraflarında Sultan Mustafa adlı bir isyancı ortaya çıkmıştır. Şehzâde Mustafa’ya çok benzeyen bu şahıs çevresindekilerin de telkiniyle şehzâdenin kimliğine bürünüp saltanat sevdasına düşer. Topladığı on bin kişilik kuvvetle isyan eder. Şehzâde Bayezid isyanı bastırır. İsyancıyı yakalatıp İstanbul’a gönderir. Teşhir edilen isyancı daha sonra öldürülür. Tarihte “Düzmece Mustafa Hadisesi ” diye geçen bu hadisenin bastırılmasında ağır davrandığı iddia edilen Şehzâde Bayezid babasının kendisine olan güvenini sarsmıştır.

---

[21] Cemil ÇİFTÇİ, **Maktul Şairler,** İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1997, s.37.
[22] Yılmaz ÖZTUNA, **Kanûnî Sultan Süleyman,** Ankara, Ötüken Yayınları,1998.s.125.
[23] M.Tayyib GÖKBİLGİN, **İslam Ansiklopedisi**, a.g.m., s.136.

Bu dönem farklı şehzâde taraftarlarının birtakım entrikalar düzenlediği bir dönemdir. Şehzâde Bayezid'e kırgın olan Kânûnî Sultan Süleyman'ı Hürrem Sultan araya girerek yumuşatmıştır. Oğlunu bağışlayan padişah onu Kütahya'ya sancak beyi olarak gönderir. Bu hadiseden birkaç yıl sonra Şehzâde Bayezid babasına hitaben yazdığı mektup ile özür dilemiştir :

"Benüm sa'âdetüm Sultânum, v'allâhi'l-azîm şol kadar şâd olmuşam ki, Kütahya' yı ben kulunuza inâyet eylediğinize; eger cihân halkı kâtip olsa beyâna kâbil olmaya ! Ben kulunuzu murâdına irgürdünüz, Hak Te'alâ sultânumın cemi'-i murâd-ı şeriflerin müyesser eylesün, âmin. Benüm sultânum, şol denlü şâdâm ki şâdlığumdan bilmem neyleyem? Ya da *"küstahlığıma bakılmayup mâzur dutasız. Kulunuzam, kurbânunızam, ayağınız turâbıyam; sultânumdan gayrı kimüm var ? Kulun işi dâ'im hatâdur, kerîm işi dâim lütf u keremdür."* [24]

Rus veya Leh asıllı olan Hürrem Sultan, bütün zekasını oğullarından birini Kânûnî'nin yerine Osmanlı İmparatorluğu tahtına oturtmak için sarf etmiştir. Fakat bu gayesine ulaşabilmek için gayet ihtiyatlı hareket etmiş, bilhassa Kânûnî'nin validesi Hafsa Hatun sağ olduğu müddetçe haremdeki tesir ve nüfuzunu hissettirmemiştir.

Hafsa Hatun'un vefatından sonra Hürrem Sultan birdenbire değişmiş, haremin hakimiyetini ele almıştır. [25] Çevirdiği entrikalarla Osmanlı devleti için ciddi bir tehlike haline gelmiştir Şehzâde Mustafa'nın katledilmesinde en mühim rolü, oğullarından birisinin padişah olmasını isteyen Hürrem Sultan oynamıştır.

Kânûnî'nin Murad, Mahmud ve Abdullah adlı çocuklarının küçük yaşlarda ölmesi, Şehzâde Mehmed'in genç yaşta ölümü, en büyük şehzâde Mustafa'nın ortadan kaldırılması, en küçük Şehzâde Cihangir'in de bu olaya

---

[24] Şerafettin TURAN, **Kanûnî'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası**, Ankara, 1961, s.43.

[25] Zuhûrî DANIŞMAN, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi** İstanbul, Zuhûrî Danışman Yayınevi, 1965, s.69.

üzülerek ölmesinden sonra, sekiz şehzâdeden şimdi sadece ikisi hayatta kalmıştır.

Selim ile Bayezid, daha babaları hayatta iken taht kavgasına düştüler. Hürrem'in vefatı sonrasında iki kardeş saltanat hırsıyla birbirlerine düşman oldu. Buna her iki şehzâdenin de hizmetinde bulunan Lala Mustafa Paşa'nın fitneleri eklenince durum iyice karıştı.[26]

Tahtın en güçlü adayı durumunda olan Şehzâde Mustafa'nın ölümünden sonra Bayezid, padişah olmak için en şanslı kendisini görüyordu. Çünkü halk onu babasına benzetiyordu. İlim irfan sahibi olmasının yanında güçlü bir lider hem de iyi bir siyaset adamıydı. Olaylar karşısında kardeşi Selim'e göre daha gerçekçi ve daha iradeli bir tutum sergiliyordu.

"Şehzâde Selim ise annesine benzemekte, son derece zeki, kalender-meşrep, zevk ve sefâsına düşkün, gayet munis, güzel yüzlü, tatlı dilli bir meclis adamı idi."[27] Selim annesine benzediğinden dolayı halk tarafından tahta uygun görülmüyordu. Zaten Osmanlı halkı, tahtta görmek istedikleri Şehzâde Mustafa'nın ölümünden dolayı çok sarsılmıştı. Bütün bu kargaşaların sonunda halk, başlarında eğlenceye düşkün bir padişah görmek istemiyordu.

Tabii olarak ülkenin içinde hem Şehzâde Bayezid'in hem de Şehzâde Selim'in taraftarları vardı. Taraflar arasında değişik söylentiler, ülkenin durumunu ve kardeşler arasındaki münasebeti olumsuz olarak etkilemekteydi.

Hürrem Sultan'ın vefatı ile birlikte Selim ile Bayezid arasındaki geçimsizlik iyice arttı. Kânûnî Sultan Süleyman bunun üzerine Selim'i Manisa'dan Konya'ya; Bayezid'i Kütahya'dan Amasya'ya gönderdi.

---

[26] Yaşar YÜCEL, **Muhteşem Türk Kânûnî ile 46 Yıl**, Ankara, AKMY, 1991, s.92.
[27] Reşad Ekrem KOÇU, **Osmanlı Padişahları,** İstanbul, Ana Yayınları, 1960, s.137.

Padişah aynı zamanda Selim'in şehzâdesi Murad'a Akşehir, Bayezid'in büyük oğlu Orhan'a da Çorum sancaklarını tevcih eyledi. Fakat bu değişiklik Bayezid'i memnun etmedi. O payitahttan uzak bir yere gitmeyi hakaret sayıyor ve Amasya'ya gitmek istemiyordu.[28] Bu tayinin saltanattan uzaklaştırılmak için yapıldığını anlayan Şehzâde Bayezid, Amasya'nın havasına alışamayacağını ifade ederek bulunduğu yerde kalmak istedi. Bu isteği padişah tarafından reddedilince çeşitli bahaneler ileri sürerek zaman kazanmaya çalıştı. Padişah şehzâdeye nasihat etmek üzere Pertev Paşa'yı görevlendirdi. Şehzâde Bayezid, Pertev Paşa'ya uygun olmayan tavırlar takındı ve onu dinlemedi. Fakat Hürrem Sultan'ın ölümüyle desteksiz kalan ve yaptığı itirazlardan bir sonuç elde edemeyen Şehzâde Bayezid sonuçta çaresiz Amasya'ya doğru yola koyuldu. Bu isteksiz gidiş elli beş gün sürdü. Yol boyunca yavaş hareket eden Bayezid babasına bir çok mektup yazdı. Mektuplarında kardeşi Şehzâde Selim'i kötüledi, Amasya'ya gitmemek için babasına yalvardı :

...*Bu hâk-sâr bendenizi sorarsanuz rûz u şeb hayır du'ânıza meşgûl bilesüz. Ammâ ki gam u gussa ve gayretten helâk bilesüz. Âh, bilmem ne idem bana karındaşumın hâtırı için acep zulm eyledinüz, beni yerümden yurdumdan ayırdınuz; bana zulm ve hayf eyledinüz. Hiç ben pâdişâhumdan böyle ummaz idüm. Âh insâf idersenüz bana olan zulmi siz de bilürsünüz, mürüvvet kanda gitdi? Hususân ki böyle kış eyyâmında nice idem; n'eyleyem, bir kimsenün murâdı olmayan yere varmak gûya ki zindâna varmak gibidür. Asıl gücendiğüm Selîm Hân'ın maksûdı hâsıl olup beni mağbûn eylediğinüzdür. Ben Selîm Hân'ın kulu muyum ki bunca zamândan beri cehd ide, Bayezid'i Amasya'ya gönderün deyü sultânuma ibrâm ide. Siz dahi Selim Hân'ın sözü ile, Selîm Hân 'ın hâtırı için beni yerümden yurdumdan ayırup Amasya' ya bıragasuz. Âh! ben bu gayretten helâk oldum. Ben bu gam ile ölürsem, bana hayfdur. Âh âh! Merhûme sultân anam hazretlerinün firâkı ve musîbeti bizi helâk itmiş iken, ol musîbet bizi magbûn*

[28] M.Tayyip GÖKBİLGİN, a.g.m., s.166.

etmiş iken bir yıla dek sabr idemedinüz. Bizi âleme rüsvâ idüp böyle sergerdân eyledinüz. Nice idem, n'eyleyem, bunca yeminler etmişem, Amasya' ya varmam deyü, nic'idem, n' eyleyem. Âh! Sultânumdan böyle ummaz idüm, ne fâide beni magbûn eyledinüz. Selîm Hân'ı ber-murâd eyledinüz... Benüm pâdişâhum, ben Kütahya'dan valla'h sultânum hâtırı için gitdüm. İşte şimdilük Engürü şehrine geldüm, eğlenmezem giderem. Ammâ ki, Amasya şehrine varmazam. Nice idem, bunca yeminler eyledüm. Benüm sultânum, benüm padişâhum, bu yıl sultânumun hatırı için Amasya etrâfında kışlayalum; ol şart ile evvel baharda bana Engürü sancağın inâyet idesüz. Valla'h şimdilük bu kış Engürü'de kışlasam olurdu. Hemân sultânumun hâtırun çekerüm, emrinüz yerine varsun, ammâ ki, sultânumdan murâdum budur ki, bana evvel baharda Engürü sancağın inâyet idesüz, valla'h gönlüm teselli olmaz, meğer Engürü sancağın inayet idesüz...[29]

İstediğini elde edemeyen Şehzâde Bayezid babasını suçlayarak Amasya çevresinden adam toplamaya başladı. Kânûnî buna karşı Şehzâde Selim'in de asker toplamasını isteyerek bazı beylerbeyleri ile Sokullu Mehmet Paşa'yı ona yardım etmesi için görevlendirdi.

Ebussu'ud Efendi'den "adil bir sultana evlatlarından birinin itaatten ayrılıp bazı kalelere müstevli olması cebr ile halktan para alması ve asker toplaması halinde ve onu bu hareketinden başka suretle çevirmeye imkan olmadığı takdirde "cemiyetleri dağılıncaya kadar kıtale" cevaz olduğu hakkında fetva alındı."[30]

Böylece Şehzâde Bayezid'in hareketi bir isyan olarak değerlendirilerek kendisinin ve taraftarlarının katl edilmelerinin vacip olduğu konusunda kanaat getirildi.

Amasya'dan Ankara'ya doğru ilerleyen Bayezid otuz bini bulan askerleriyle 29 Mayıs 1559'da Konya önlerine ulaştı. Şehzâde Selim'in

[29] M. Çağatay ULUÇAY, "Selim-Bayezid Mücadelesi", **Tarih Vesikaları,** C.1, 380-381, Mart 1961, Ayrıca Filiz KILIÇ, a.g.e., s.14 -15.
[30] M.Tayyip GÖKBİLGİN, a.g.m., s.142.

düzenli askerleri karşısında yetersiz kalan ordusu iki gün süren çetin bir savaş sonrasında yenik düştü.

"Lala Mustafa Paşa kendini yakından tanıyan müverrih Âli'nin rivayetine göre, Şehzâde Selim'e eğer tahta çıkmak istiyorsa, babasının sağlığında Bayezid'in bertaraf edilmesi fikrini telkin edip, Selim'in muvafakatı ile Bayezid'e mektuplar göndererek, onun Selim'e karşı hasmâne bir tavır takınmasında âmil oldu. Bayezid'in Selim'e gönderdiği tehditnâmeler aynen İstanbul'a bildirildikten başka, padişahın Bayezid'e gönderdiği nasihat-nâmeleri de Lala Mustafa Bey'in adamları tarafından elde edilip, yaktırıldı. Böylece Kânûnî Sultan Süleyman nazarında Bayezid kabahatli, Selim korumaya muhtaç gibi gösterildi." [31] Bu olanlardan sonra Bayezid'in çaresi tükenmeye başladı. Kendini kimseye anlatmaya muvaffak olamayan şehzâde için artık saltanata giden bütün yollar kapalıydı.

"Derdini babasına anlatmaya muvaffak olamayan Bayezid; İş işten geçtikten sonra Lala Mustafa Paşa'nın kendisini iğfal ettiğine vakıf olup babasına afvı için arızalar takdim ettiyse de bunlar yolda yine Lala Mustafa Paşa'nın eline geçerek imha edildi. Daha sonra Bayezid Amasya müftüsü Muhyiddin Cürcânî ile vâiz Hayreddîn Îcâdî'yi affı için babasına gönderdi." [32] Fakat bundan da hiçbir sonuç elde edemedi.

Padişah Şehzâde Selim'e ve beylerbeylerine haber göndererek Bayezid'in katli ile ilgili fetvanın gereğinin yapılmasını ve Bayezid'in yakalanmasını istedi. Şehzâdenin yakalanması ile ilgili bazı vaadlerde bulunularak başına ödüller konuldu.

Sokullu Mehmet Paşa'nın kendisini yakalamak üzere Amasya'ya hareket ettiğini öğrenen Şehzâde Bayezid, Ramazan Bayramı'nın ilk gününde oğulları Orhan, Osman, Mahmut ve Abdullah ile birlikte 7 Temmuz

---

[31] Bekir KÜTÜKOĞLU, **Vekâyi'nüvis Makaleler**, İstanbul Fethi Derneği Yayınları, 1994, s. 319.
[32] Şerafettin TURAN, a.g.e., s.117-118.

1559 yılında Amasya'dan ayrılır. Ailesini, yeni doğan oğlu Murad'ı ve dört kızını Amasya'da bırakır.

Arkasından sıkı bir şekilde takip edilse de yakalanamaz. Kendisini takip eden Mustafa ve Hüsrev Paşalarla savaşarak onları bozguna uğratır. Babasından beklediği af fermanı gelmeyince artık Osmanlı topraklarında barınamayacağını anlayan Şehzâde Bayezid padişaha bağlı askerlerin takibiyle doğu sınırında Sa'd Mevkii'ne kadar gelir. İran topraklarına girerek Revan Valisi Şahkulu Sultan'a iltica eder.[33] Bu iltica Şehzâde Bayezid'in memleketinden ebedi olarak ayrılışı anlamına gelmektedir. Şehzâde'nin İran'a gidişiyle Kânûnî, belki de hayatının en büyük sınavını verecek kaybettiği diğer evlatlarının acısına kendi kararıyla bir yeni evlat acısı ekleyecekti. Devletin bekası için istemese de bunu gerçekleştirmek zorunda kalacaktı.

Kalabalık bir askerî grupla İran'a sığınan Şehzâde Bayezid'in Revan civarında konaklanmasına yardımcı olunur. Şah Tahmasb Bayezid'in ilticasından dolayı memnundur. Onu payitahtı olan Kazvin'e davet eder. Gerekli izzet ve ikramlarda bulunur. O sırada Şehzâde 33, şah da 45 yaşındadır. Şehzâde saraya girerken başına altın, inci, firuze ve yakut gibi otuz tabak dolusu kıymetli taş serpilir, Şah bizzat kendi elleriyle Şehzâde Bayezid'in kavuğuna muhteşem bir sorguç takar. Ayrıca saraya girerken Bayezid'e altın eğerli, baştanbaşa mücevherlerle donatılmış dokuz tane at hediye edilir.[34]

Şehzâde Selim tarafından Şah Tahmasb'a yazılan mektupta asilerin iade edilmemesi halinde Osmanlı askerlerinin İran topraklarına gireceği belirtilir. Şah Tahmasb, Kânûnî'den ve Şehzâde Selim'den gelen mektupları Bayezid'e okur. Bayezid de bu konuda şahın kendisine yardımcı olmasını ister. O da Kânûnî ve Selim'e mektup yazarak Şehzâde Bayezid'in affı konusunda ricada bulunur. Şahın mektubuyla birlikte Şehzâde Bayezid de

---

[33] İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., C.2, s. 397.
[34] Zuhûrî DANIŞMAN, a.g.e., s.79.

babasına bir mektup gönderir. Bu onun babasına gönderdiği son mektup olacaktır :

"*......Benüm sa'âdetlü pâdişâhum, düşmez, sürçmez ve yanılmaz bir Allah.* O *bâbda dahi ne mertebe nâdim ü peşimân oldugum ancak Hazret-i Yezdân'a ma'lumdur. Vallâhi'l-azîm ve billâhi'l-kerîm Şah' ın vâkî olan riâyeti aynuma gelmeyüp gice gündüz devletlü ve sa'âdetlü pâdişâhumun mihr ü mahabbeti ve lutf-ı inâyet ve fikr ü hayâli gözümden gönlümden çıkmayup kalbümde münakkaş olup ba-vücûd ve bu diyârda kemâl mertebede vahşet ü dehşet ve nefret idüp ve gurbet ü fürkat u hicret cânuma kâr ve dün ü gün işüm nâle vü zâr olup gam u gussadan ve kurbet u endûhdan gözlerüm pür-hûn ve yaşum Nîl ü Ceyhûn olmışdur.*

Havâdis-i rûzigâra dûş olmayan nesne bilmez imiş ve oğlancuklar, bendeciklerinüz hod ılgarda ve zulümât içinde dâg u derbendlerde gâh aç ve gâh susuz çekdükleri meşakkat ü zahmet kâbil-i beyân olmayup hikâye-i Ferec Ba'de Şidde bunlarun çekdüklerine nisbet bir nümûne olup şimdiki halde dahi âşiyândan cüdâ düşmek hasret ü fürkat cânlarına kâr idüp leyl ü nehâr işleri figân ü zâr olup "acaba devletlü pâdişâhumuza biz n'eyledük ki böyle kakıyup hışm idüp memleketinden sür " diyü vird-i zebân itmişlerdür...

Hemân ümîdüm budur ki bu kulunuzı inandurup ahid-nâme-i hümâyun ile ber-vech-i isticâl bir mu'temed kulunuzu gönderülüp irişdürmege inâyet buyurula. Vardukda ömrüm oldukca devletlü padişâhumun rızâ-yı şerifleri üzere olup ve karındaşım Selîm Han ile dahi fermân-ı hümâyununuz üzere barışup dostluk ve hüsn-i zindegânî idüp devâm-ı saltanatları ve hilâfetleri ed'iyesine iştigâl idevüz inşallahu'r-rahmân..."[35]

Bu mektup sonrası Kânûnî'nin öfkesi biraz yatışır fakat Şehzâde Selim Bayezid'in affedilmesini hoş karşılamaz.

Şah Tahmasb şehzâdenin gelişini kendi çıkarları için kullanmayı fırsat

---

[35] Cahit ÖZTELLİ, Kânûnî'nin Oğlu Şehzade Bayezid'in Babasına Son Mektubu, **8. Türk Tarih Kongresi** II. Ciltten ayrı basım, Ankara, 1981, s.1110-1112.

bilerek dört-beş yıl Osmanlı sarayı ile yazışmalarda bulunur. Şehzâde Selim, kardeşinin ortadan kaldırılmasını daha uygun olacağını düşünmektedir. Bu arada Bayezid'in adı Tahmasb'a düzenlenen bir suikast planına karışır. Bayezid'in askerlerini dağıtan Tahmasb, 16 Nisan 1560'da onu ve oğullarını hapseder.

Şah Tahmasb, Kânûnî'ye Bayezid'i hapiste tuttuğunu, gereken ne ise yapacağını bildirir. Şehzâde Selim'e yazdığı mektupta da Bayezid'in öldürülmesi gerektiğine işaret eder. Tahtın varisi olan Şehzâde Selim'den bu yolla bazı tavizler elde etmeyi düşünür. Kânûnî ise Bayezid'in kendisine canlı olarak teslim edilmesini ister.

16 Temmuz 1562 yılında iki yüz kişilik bir heyetle Kazvin'e gelen Hüsrev Paşa Şah'dan Bayezid ve oğullarını ister. Anlaşmaya göre de Tahmasb'a 1.200.000 altın ödenecek, Kars kalesi İran'a bırakılacak, ayrıca Şehzâde Selim padişah olduğunda İran'la dost kalacağını belirten bir ahidnâme verecektir. Anlaşma gereğince Bayezid ve oğulları elçilere teslim edilir. Heyet içersindeki Şehzâde Selim'in adamlarından Ali Ağa, Şehzâde Selim'den almış olduğu emir gereği Şehzâde Bayezid ve dört oğlunu öldürtür.[36]

Şehzâdelerin bu şekilde öldürülmesine tepki gösteren Kazvin halkı Osmanlı elçilerini taşlamışlardır. Bayezid ve çocuklarına ait cesetler Sivas'a getirilerek surların dışına defnedilmiştir. Melik-i Acem Türbesi diye tanınan bu türbe bugün bir toprak yığınından ibarettir. Bu arada Bayezid'in hanımı İstanbul'a götürülürken, Bursa'da bir kale içinde tutulmuş, üç yaşındaki oğlu da boğularak öldürülmüştür.[37]

---

[36] Şerafettin TURAN,a.g.e., s. 154.
[37] Zuhûrî DANIŞMAN, a.g.e., s. 89.

B. EDEBİ ŞAHSİYETİ

Çevresindekiler tarafından çok sevilen ve sayılan Şehzâde Bayezid sancak beyi olmasının yanında sanata ve sanatçıya önem veren bir kişiliğe sahipti. Şairlerle görüşmekten hoşlanır, onları himaye eder, başarılı olan sanatçıları mükafatlandırırdı.

Osmanlı hanedanına mensup pek çok devlet adamı gibi Şehzâde Bayezid de edebiyatla ilgilenmiştir. Şehzâde Bayezid, Ferhâdnâme dışında bir Türkçe dîvan ve bir de Farsça dîvânçe kaleme almıştır.

Şâhî mahlasıyla şiirler yazan şehzâdenin bu mahlası alması onun iktidar arzusunun bir yansıması olarak yorumlanmıştır.[38] Şehzâde Bayezid'i, *"şehzâde-i sa'îd ü şehîd Sultân Bayezid "* olarak vasfeden Beyânî, Tezkiresi'nde onun mahlası konusunda şunları söyler : "*Mahlas-ı şerîfi Şâhî'dür. Arzû-yı şehinşâhî ile teyemmünen mahlas-ı mezbûrı ihtiyâr itmişdi. Lâkin sipihr-i mekkâr ol mahlası kendüye na-mübârek eyleyüp serdâr-ı râfıza vü mülâhide olan şâh-ı pür-tebâha ilticâ itdürdi."* [39] *Şehzâde* divanınının başında Şâhî mahlasını almasının yanlış anlaşılmamasını, mahlası Şâhî olsa bile kendisinin Allah'ın aciz biri kulu olduğunu, ifade etmiştir.[40]

Ahdî de Gülşen-i Şuarası'nda Şâhî için şunları söylemektedir: *"Şâhî mahlas iderdi. Fünûn-ı ma'ârifle ferîd iken âhirü'l-emr ber-muktezâ-yı mahlas ol nikû-nijâd emr-i şerîfe inkıyâd itmeyüp eşhâs-ı bed-nihâdun mekr ü hîlesine i'timâd ü i'tikâd idüp pend-i ercümendin gûş kılmayup birâder-i hûşmendine adâvet ü husûmet itmiş hukûk-ı sâbıkayı ferâmuş kılmış .*[41]

Şâhî, devrinin kudretli şairlerinin arasında yer almamakla birlikte şiirlerinde samimi bir üslûp kullanmıştır.

---

[38] Filiz KILIÇ, a.g.e., s. 30.
[39] Aysun SUNGURHAN, **Beyânî Tezkiresi İnceleme-Tenkitli Metin**, Ankara, 1995 Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 8.
[40] Adem CEYHAN, "Şehzâde Bâyezid'in Son Şiiri" **Edebiyat Otağı Dergisi** S.6,s.5-13, 1 Mart, Ankara, 2006.
[41] Süleyman SOLMAZ, **Ahdî ve Gülşen-i Şu'ârası(İnceleme-Metin),** Ankara, AKMY, 2005, s. 237.

"Bir edebî metin; onu meydana getiren sanatkarın, iç benliğini ve o devrin hususi karakterini bize vuzuh ile gösteren değerli bir vesikadır."[42] Bayezid'in şiirinden de devrinin bazı özelliklerini anlamak mümkündür. Hayatı boyunca büyük mücadeleler veren bir şehzâdenin yaşadığı zorluklara rağmen bir divan, bir Farsça divançe[43], kaleme alması önemlidir. Hayatı boyunca siyasetle uğraşan, sürekli talihsizliklere maruz kalan ve genç yaşta acı bir şekilde hayata veda eden Bayezid daha huzurlu bir hayat yaşasaydı belki de devrin ileri gelen şairleri arasında yerini alabilirdi.

Bayezid, fikirlerini anlatmak için vasıta olarak nazmı kullandığını, yaşadıkları ve yaşamak istedikleriyle ilgili söyleyeceği ne varsa hepsini şiir yoluyla söylediğini ifade eder. İncelediğimiz Ferhâdnâme adlı mesnevide aşağıdaki beyitlerde kendi şiiri hakkında bize ipuçları verir :

Naẓm idüp ʿ ālem içre efkârum
Naẓm ile oldı cümle güftārum (472)

Şâhî, gönlüne gelen her şeyi, duygularını ve heyecanlarını, şiir yoluyla dile getirdiğini ifade eder:

Her ne kim cāna eylese ẖalecân
Naẓm ile eyler idüm anı beyān (473)

Şâhî'nin ve Cem Sultan'ın sanatı arasında ciddi benzerlikler vardır. Tezkireciler Cem Sultan için de "kahır dolu dünyada çektiği eziyetlerini, zahmetlerini ve sıkıntılarını" yazdığından bahsederler.[44] Bu iki şehzâde hayatları boyunca benzer sebeplerle mücadele etmişler, sanatı da dertlerini ifade edecekleri bir vasıta olarak görmüşlerdir.

---

[42] Ali Nihad TARLAN, **Edebiyat Meseleleri,** İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1981, s. 191.
[43] Mustafa ÇİÇEKLER, Şehzâde Bayezid ve Farsça Divançesi , **Şarkiyat Mecmuası,** VIII, İstanbul,1998.
[44] Münevver Okur MERİÇ, **Cem Sultan-Cemşid ü Hurşid,** Ankara, AKMY, 1997. s. 22.

Gelibolu'lu Âlî de Künhü'l Ahbâr'ın Tezkire Kısmı'nda Şâhî'nin "hasb-i hâl" diye adlandırılan şiir tarzında , yani kişisel meselelerin kaleme alındığı şiirlerde, söz sahibi olduğunu söylemiş ve bu yönünü şöyle değerlendirmiştir :

" .... e'izz-i ekberi ile savaşdı ba'de'l-inhizâm karârı firâra değişüp diyâr-ı Acem'e doğru aşdı. Kendünün belâ vü ye's hırmânını i'lâmen bu makûle bir gazel didi. Hak budur ki hasb-i hâl nazmında ekserî şu'arâya tefavvuk idi."

"Dîvân şiiri geleneğinde "hasb-i hal " tarzı şiir çok yaygın değildir. Bu türün örnekleri Cem Sultan ve Şehzâde Bayezid'in eserlerinde görülür. Bu şiirler devrin estetik anlayışına göre orta seviye örnekler olarak değerlendirilse bile bir içtenliğin ürünü oldukları için lirik ve sıcak şiirlerdir.[45]

Şâhî'nin şiirlerinde, yaşadığı talihsiz hadiselerin etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Gerek Türkçe gerekse Farsça gazellerinde her fırsatta kendisinin masum ve günahsız olduğundan, ıstırap içinde bulunduğundan, kimsenin elinden tutup ona yardım etmediğinden, muhatapları tarafından daima yanlış anlaşıldığından şikayet eder. İçinde bulunduğu dayanılmaz hal için Yaratıcı'ya sığınır ve ondan sabır diler.

Şâhî'nin şiirlerinin ana temasını "ayrılık, firkat, hicrân, hasret, hecr, harab, giryan ve ateş " kelimeleriyle sembolleştirerek ifade etmek yerinde olur. Bunlara bir de "afv" kelimesini ilave edersek dîvânının büyük bir kısmının muhtevasını özetlemiş oluruz.[46]

Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinde de buna örnek teşkil edecek beyitler bulunmaktadır:

Naẓm idüp sūz-ı ʿaşḳ ile eşʿâr
Sūziş-i hicr ile idüp güftâr (481)

---

[45] Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **Sultan Şairler,** Ankara, Akçağ Yayınları,1997, s. 48- 49.
[46] Filiz KILIÇ, a.g.e., s. 42.

Evc-i eflâki pür-şerâr itdüm
Merkez-i ḫâki ḫâk-sâr itdüm (482)

Sūz-ı şiʿrle yandı tūde-i ḫâk
Çarḫa girdi hevâm ile eflâk (483)

Şehzâde Bayezid, şiirlerinde tasavvufî unsurları bir tarikat mensubu üslûbundan ziyade klasik gelenek içindeki özellikleriyle kullanmıştır. Bu özelliğinden dolayı onun herhangi bir tarikata mensup olmadığını söyleyebiliriz.

Şâhî bir çok şiirini nazire olarak kaleme almıştır. Etkilendiği ve gazellerine nazîre yazdığı şairlerin başında Fuzûlî gelmektedir.[47]

Farsça'ya hakim olan Şehzâde Bayezid'in Farsça bir divançesi vardır. "Farsça gazelleri arasında yer alan "râ" redifli gazelinin Hâfız'ın gazeline nazire olması, onun Hâfız Dîvânın'nı okuduğu ve ona nazire yazacak kadar Farsça'ya hakim olduğunun göstergesidir."[48]

Şâhî, babasına yazdığı af dileyen şiirleri ve mektuplarındaki samimi ifadeleri ile dikkat çekmiştir. Kânûnî de onun şiirine, şiirle karşılık vermiştir. Baba oğulun karşılıklı yazdığı bu şiirler edebi özelliklerinin yanında devrin siyasi ve sosyal hadisesine tanıklık etmesi açısından önemlidir.

C. ESERLERİ

a. Dîvân

Şâhî Dîvânı'nın bilinen tek nüshası Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler Kısmı no 225'te bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli olmayan dîvân 97 varaktan oluşmaktadır. Eser şemseli, salbekli, kenarları zencirekli meşin cilt, çerçeveli, ta'lik yazı, dokuz satır, 214 x 14.5

---

[47] Haluk İPEKTEN**, Fuzûlî Hayatı, Sanatı, Eserleri,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1985, s.30.
[48] Filiz KILIÇ, a.g.e., s. 58.

(125x81) mm olarak tavsif edilir. Dîvân'ın mikrofilmi Millî Kütüphane'de MFA (A) 4067 numarada kayıtlıdır. [49]

"Türkçe dîvânda 1453 beyit bulunmaktadır. Eserde 170 gazel, 22 murabba, 3 mesnevi, 1 tahmis, 1 nazm ve 19 müfred bulunmaktadır. Şâhî'nin dîvânı müretteb bir dîvân değildir. Dîvânın baş tarafındaki gazellerin kafiyeleri veya rediflerin alfabetik düzeninde de bozukluk vardır."[50]

Şâhî'nin Farsça dîvânçesi Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi (Farsça) no 330'da kayıtlıdır. Dîvânçe'nin tavsifi şu şekildedir.15 varak 205x120 (145x80) şemseli zencirekli koyu kırmızı meşin cilt, ta'lik yazı, 13 satır şeklindedir. Eser Hâşim el-Mekkî tarafından 1334-1915'te istinsah edilmiştir. Dîvânçede 17 gazel, 3 nazm ve 6 müfred vardır.[51]

b. Farsça Divançe

Şâhî'nin Farsça dîvânçesi Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi (Farsça) no 330'da kayıtlıdır. Dîvânçe'nin tavsifi şu şekildedir.15 varak 205x120 (145x80) şemseli zencirekli koyu kırmızı meşin cilt, ta'lik yazı, 13 satır şeklindedir. Eser Hâşim el-Mekkî tarafından 1334-1915'te istinsah edilmiştir. Dîvânçede 17 gazel, 3 nazm ve 6 müfred vardır.[52]

b. Ferhâdnâme

Eserin bilinen tek nüshası Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde Ms.or. quart. 2002 yer numarası ile kayıtlıdır. Eserin boyutları (Dış-İç): 275x155 - 155x75 mm. dir. Ferhâdnâme 243 varaktan oluşmaktadır. Her sayfada 11 satır bulunmaktadır. Bölüm başlarındaki nesirler ve bazı geçiş beyitleri kırmızı renkli yazılmıştır. Eserin sonunda İbrâhîm Çelebi el-Bağdâdî adına bir temellük kaydı vardır. [53]

---

[49] Filiz KILIÇ, a.g.e., s. 61.
[50] Filiz KILIÇ, a.g.e., s. 61-62.
[51] Filiz KILIÇ, a.g.e., s. 61.
[52] Mustafa ÇİÇEKLER, a.g.m., s. 211.
[53] Manfred GÖTZ, Türkischen Handschriften, Wiesbaden,1968, s. 377.

II. BÖLÜM

FERHÂDNÂME'DE ÜSLÛBU OLUŞTURAN UNSURLAR

A. ÜSLÛP UNSURLARI

a. Dil

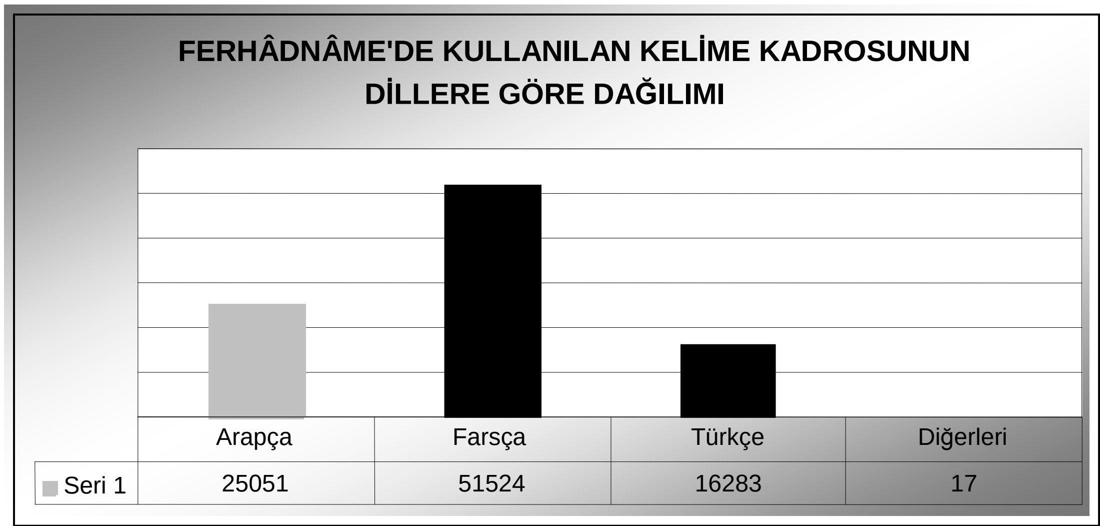
16. yüzyılda klasik edebiyat en parlak dönemini yaşamıştır. Bu yüzyılda gazel ve kaside sahasında Zâtî (ö. 1546), Fuzûlî (ö. 1556), Hayâlî Bey (ö. 1557), Bâkî (ö. 1600); mesnevide de Âhî (ö.1517), Kara Fazlî (ö. 1563), Yahyâ Bey (1582) gibi önemli isimler yetişmiştir. Eserlerde aruz vezninin kullanılmasıyla ilgili problemler tamamen aşılmış, dîvân şairleri Acem şairlerini bile geride bırakacak eserler kaleme almıştır. Dilde Arapça ve Farsça kelimelerin , özellikle Farsça tamlamaların kullanımı artmış, şiir dili sadeliğini kaybetmiştir.

Dil özellikleri açısından Ferhâdnâme, dönemi içinde 16. yüzyılın klasik dil özelliklerini taşımaktadır. Eser imla özellikleri ve eklerin kullanımı açısından yer yer Eski Anadolu Türkçesi yer yer de Osmanlı Türkçesi özelliği göstermektedir. Eserin dilinin anlaşılır olması Eski Anadolu Türkçesi'nin; Arapça ve Farsça terkiplerin yoğun olarak kullanılması da Osmanlı Türkçesi'nin özelliği olarak değerlendirilebilir.

Ferhâdnâme'de bütün mesnevilerde olduğu gibi tevhid, münâcât, nât ve medhiye bölümlerinde dil, hikâyenin anlatıldığı asıl bölüme göre daha ağırdır.

Ferhâdnâme'nin dil özelliklerini değerlendirmek için, eserde kullanılan kelime kadrosunun tamamı ve bunların yüzdelik değerleri aşağıda tablo ve grafik olarak gösterilmiştir. Kelimeleri değerlendirirken kelime kökleri göz önünde bulundurulmuştur :

Dil	Sayı	%
Arapça	25051	27
Farsça	51524	55
Türkçe	16283	17,98
Diğer	17	0,02
Toplam	92875	



Yukarıdaki tablo ve grafikte de görüldüğü gibi, Şâhî, Ferhâdnâme'de 92875 kelime kullanmıştır. Bu kelimelerin 25051'i Arapça, 51524'ü Farsça, 16283'ü Türkçe'dir. Metinde diğer dillere ait 17 kelime mevcuttur.

Ferhâdnâme'de Farsça kelimeler, Arapça ve Türkçe'ye nispeten daha fazla kullanılmıştır. Farsça kelimelere, yiğitlik, kahramanlık, güzellik gibi unsurların tasvir edilmesinde daha sık rastlanmaktadır:

Bādeden bī-ḫaber dili ser-mest
Mest-i cām-ı elest ü bāde-perest (838)

Kimi zerrīn kemerle mihr-mis̱āl
Kimi zer-beft ile sipihr-mis̱āl (2484)

Kimisi lāle-ḫadd u sünbül-mūy
Kimisi gül-ʿizār u nesrīn-būy (2485)

Tīġ-zen her birisi çün Cemşīd
Her biri tāc-ı zerle şan ḫurşīd (2960)

Ferhâdnâme'de en fazla kullanılan Farsça kelimeler aşağıda tablo halinde gösterilmiştir:

cân	**641**
şâh	**476**
çün	**427**
Ferhâd	**303**
ki	**264**
her	**256**
derd	**187**
ger	**177**
gâh	**161**
vü	**107**
nâme	**77**

Eserde en çok kullanılan Farsça kelimeler isim, edat ve bağlaçlardan oluşmaktadır. Şâh ve Ferhâd isimleri hikâye gereği tabii olarak sıkça kullanılmıştır. Şair, eserde 641 defa geçen "cân" kelimesini Türkçe kelimelerle birlikte deyim ve mecazlı söyleyişler oluşturarak kullanmıştır.

Eserde en çok kullanılan deyimler "cân" kelimesiyle kurulmuştur. Hikayenin başından sonuna kadar taraflar arasında gerçekleşen mektuplaşmalar olayı güçlendirici bir unsur olarak kullanılmıştır. Bundan dolayı "nâme" kelimesi eserde en fazla kullanılan kelimeler arasındadır.

"Türkçenin imkanlarını çok iyi bilen şairler, atasözü, deyim ve Türkçe söyleyişlerin çeşitli manalarıyla ustaca oynayarak ortaya koydukları edebi sanatlarla şiirlerini zenginleştirmişlerdir."[54] Bir dilde deyimler ve mecazlar o kültürün milli birikiminin sonucunda oluşur.

Bu anlamda, Şâhî de Farsça olan "cân" kelimesini; Türkçe kelimelerle birleştirmiş, bu kelimeye kendi kültürüne has yeni anlamlar yüklemiştir. Bu durum dîvân şairlerinin Arapça ve Farsça'dan aldıkları kelimeleri kendi kültürlerine mâl ettiklerine örnek olarak gösterilebilir.

Ferhâdnâme'de "cân" kelimesiyle oluşturulan başlıca deyim ve mecazlı söyleyişlerden bazıları şunlardır : Can atmak, can gözüyle bakmak, can ile dinlemek, can kulağıyla dinlemek, can vermek, can yakmak, cana can katmak, canına ateş düşmek, cana minnet bilmek, cana kâr etmek, canı ağzına gelmek, canı dâra çekmek, canına geçmek, canı terk etmek vb…

Ferhâdnâme'de, Farsça'dan sonra en fazla Arapça kelimeler kullanılmıştır. Özellikle tevhid ve münâcât kısmında; Yaratıcının özelliklerinin ve varlık âlemine ait konuların anlatıldığı bölümlerde Arapça kelime ve kavramların daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Yine bu bölümlerde ayet ve hadisler de yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

Eserde kullanılan ayet ve hadis ve Arapça ibarelerin geçtiği beyitler aşağıda gösterilmiştir. Anlam bütünlüğü olması açısından iktibas edilen ayet, hadis ve ibarelerin tamamı dipnot olarak gösterilmiştir :

---

[54] Cemal KURNAZ, **Dîvân Edebiyatı Yazıları,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1997, s. 206.

Naḳş-perdāz-ı kār-ḫāne-i ġayb
Levḥ-sāz-ı kitābe-i **lā-reyb** (34)[55]

Rāzıḳ-ı mār u mūr u vaḥş u ṭuyūr
Mūcid-i rūz-ı **ḥaşr u yevmü'n-nüşūr** [56](36)

Ẕāt-ı pākidür Ġaniyy ü Eḥad
Ṣıfatı **lem yelid ve-lem yūled** [57](37)

Ṣunʿ-ı ẕātı'dur aṣl-ı cümle vücūd
Leyse fī'd-dāri ġayrihī mevcūd[58] (38)

Andan oldı cihān-ı **kün fe yekūn** [59]
Geldi andan ẓuhūra cümle kümūn (45)

Ādemi itdi ʿālem-i kübrā
Didi ḥaḳḳında **ʿalleme'l-esmā**[60](46)

Yoġiken belki māsivā yek-ser
Mā ṣadaḳ[61] bulmadın ḳażā- ḳader

Bu ne ḳudret durur teʿāla'llah
Leyse fī ʿālem-i vücūd sivāh (147)

---

[55] Yunus 32: 37. ayet "Bu Kitab'ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olduğunda asla şüphe yoktur. " Secde 10: 2. ayet "Bu Kitab'ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olduğunda asla şüphe yoktur" şeklindedir.

[56] Furkan 25: 3,40,47,Fatır 35: 9 (Kâfirler) onu (Allah'ı) bırakıp, hiçbir şey yaratamayan, bilakis kendileri yaratılmış olan, kendilerine bile ne zarar ne de fayda verebilen, öldürmeye, hayat vermeye ve ölüleri yeniden diriltip kabirden çıkarmaya güçleri yetmeyen tanrılar edindiler.

[57] İhlas 112:3 "O, doğurmamış ve doğmamıştır."

[58] Gaşiye 88:6 "Onlar için kuru dikenden başka yemek yoktur"

[59] Yasin 36:82 "Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı «Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir."

[60] Bakara 2.31 "Allah Adem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi."

[61] Tasdik edilen, olunan husus.

Nüktedān-ı rumūz-ı **mā evḥā** [62]
Ḫusrev-i Yesrib ü şeh-i Baṭḥā (189)

Server-i ḫalḳ u seyyid-i kevneyn
Şeref-i **kün fe kān**[63] şeh-i s̱aḳaleyn (190)

Ḳāʾil-i **lev keşfe** Ḥabīb-i Ḫudā
Seyyidü'l-ḫalḳ emīn-i **mā evḥā**[64] (191)

Līmaʿ allah [65] burcınuň māhı
Taḫtgāh-ı risāletüň şāhı (195)

Festaḳim[66] bāğı servidür ḳaddüň
Ḳad ḫalet [67]gülşen-i gül-i ḫaddüň (201)

Aňlamışdı şeh-i cih ān-peymā
Ki fenādur cihān **ve māfīhā**[68] (646)

---

[62] Nisa 4:113 "Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur."

[63] A'raf 7:86 "Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın ki, bozguncuların sonu nasıl olmuştur!"

[64] Yusuf 12:3 "Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın ki, bozguncuların sonu nasıl olmuştur!"

[65] Benim Allah ile öyle bir vaktim vardır ki, onda bana ne bir melek-i mukarreb ne de bir nebiyy-i mürsel, hiç kimse yanaşamaz

[66] Hûd 11:112 "O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir."

[67] Bakara 2:134 "Yoksa Ya'kub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub), oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak ona teslim olmuşuzdur, dediler."Ayrıca Bakara ,141,Ali İmrân, 137-144,Maide 45,Ra'd 6-30,Hicr 13,Fussilet 25,Ahkaf 17-18-21,Fetih 23 surelerinde de geçmektedir. Buhari.

[68] Hadis "Allah'ım! Ben bu rüzgarın hayrını, ondan doğacak hayırları ve özel likle gönderildiği şeyin hayrını istiyorum. Onun kötülüğünden, içinde taşıdığı kötülüklerden ve gönderilmiş olduğu kötülüğünden Sana sığınırım. Müslim "

İdicek pīre ḥayretle nigāh
Didi şevḳ ile **lā ilāhe**[69] sivāh (1213)

Birine şems-i cürmi usṭurlāb
Biridür yā **müfettiḥe'l-ebvāb**[70]

Men ʿaref[71] emrine olan vāḳıf
Nefs-i kül sırrına olur ʿārif (1413)

İrciʿ ī[72] naḳşın eyleyüp āġāz
Ḳafes-i tenden eyledi pervāz (2138)

Yazılup ḥamd-i ẕāt-ı Īzid-i pāk
Oldı miskīn-ḫitām aňa **levlāk**[73](4690)

Nārın **ānestü nār**[74]ile nūr it
Ḫāne-i devletini maʿmūr it (5046)

Eserde kullanılan ayet ve hadisler değerlendirildiğinde, "kün fe kân, levlâk, men 'aref, Li ma'allah" vb.[75] genellikle klasik gelenekte yaygın olanların kullanıldığı görülmektedir.

Eserde en fazla kullanılan Arapça kelimeler aşağıda tablo halinde gösterilmiştir :

---

69 Âl-i İmrân 3.2 "Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur."Ayrca bir çok surede de geçmektedir.
70 Ey kapıları açan
71 Hadis "Kendini bilen Rabbini bilir" Muhammed el-Aclûnî,No.2532.
72 Fecr:89:28 "Sen ondan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön."
73 Hadis:"Eğer Sen olmasaydın varlığı yaratmazdım." Aclûnî,a.g.e., 2/232
74 Tâhâ 20:10 "Hani o, bir ateş görmüş ve ailesine: Bekleyin! Eminim ki bir ateş gördüm. Belki ondan size bir meş'ale getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum, demişti."
75 Mehmet YILMAZ: Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (İstanbul 1992).

aşk	**497**
âlem	**206**
gam	**203**
mülk	**126**
cümle	**112**
belâ	**102**
safâ	**67**
kahr	**60**

Asırlardır sayısız şaire ilham kaynağı olmuş bu aşk hikâyesinde en fazla kullanılan Arapça kelime tabii olarak "aşk" kelimesidir. "Aşk" kelimesi eserde ortalama 497 yerde geçmiştir. Eserde sık kullanılan diğer Arapça kelimelerin hemen hemen tamamı aşk kelimesiyle yakından ilgilidir. Ferhâdnâme, aşkın ve aşığın hallerini anlatan bir eserdir. Aşık âleme çile çekmek için gelmiştir. Buna bağlı olarak "âlem" kelimesi eserde 206 yerde, "gam" kelimesi 203, "belâ" kelimesi de 102 yerde, "safâ" kelimesi 67, "kahr" kelimesi de yerde kullanılmıştır.

Ferhâdnâme'de en az kullanılan kelime kadrosu 16283 kelimeyle Türkçe'ye aittir. Eserde Türkçe kelimeler ağırlıklı olarak hikayenin anlatıldığı asıl bölümde kullanılmıştır. Ferhâdnâme'de en fazla kullanılan Türkçe kelimeler aşağıdaki tabloda sırasıyla gösterilmiştir :

Eyle-	**2187**
İt-	**1915**
İle	**1070**
Bir	**436**
Kıldı	**385**
Kim	**382**
Bu	**374**
Gibi	**244**
İç	**173**
Ana	**135**
Ey	**161**

Türkçe'nin cümle yapısında tabloda görüldüğü üzere en çok kullanılan Türkçe kelime "etmek" fiilidir. Ferhâdnâme'de tam 2187 defa kullanılmıştır. Bunu 1915 defa geçen "eylemek" fiili takip eder. Türkçenin başlangıcından itibaren "etmek" ve "eylemek" fiilleri yardımcı fiil olarak en fazla kullanılan fiilerin başında gelmektedir. Ferhâdnâme'de bunun değişmediği görülmektedir. Metinde ise "etmek ve eylemek" fiilleri sadece yardımcı fiil olarak kullanılmıştır:

Gāh ġarḳ eyleyüp muḥīt-i ġama
Naḳş **idüp** gāh taẖte-i eleme (2133)

Cümleden eşref itdi insānı
Ḳıldı dīvān-ı būduň a' yānı (4733)

Ẕāt-ı pākine eyleyüp maẓhar
Eyledi eşref-i vücūd-ı beşer (4733)

Ferhâdnâme'de Eski Anadolu Türkçesi'nin bir özelliği olarak tamamen Türkçe olarak kaleme alınmış mısra ve beyitlere de rastlamak mümkündür. Aşağıdaki beyitte kullanılan kelimelerin hepsi Türkçe'dir :

Aġlayup dökdi gözi yaşını
Dizi üstine aldı başını (2145)

Bir eserin dilinin değerlendirilmesinde kullanılan terkiplerin azlığı-çokluğu, uzunluğu-kısalığı ve hangi dile ait olduğu şüphesiz çok önemlidir. O dönemde yazılan her şair gibi Şâhî de eserinde Türkçe tamlamaların yanında Arapça ve Farsça terkipleri de kullanmıştır. Ferhâdnâme'nin giriş bölümünde, özellikle memduhun medhinin yapıldığı bölümde terkiplerin kullanımının daha da arttığı görülür. Aşağıda Arapça ve Farsça kelimelerle kurulan terkiplerin kullanıldığı bazı beyitlerden örnekler verilmiştir :

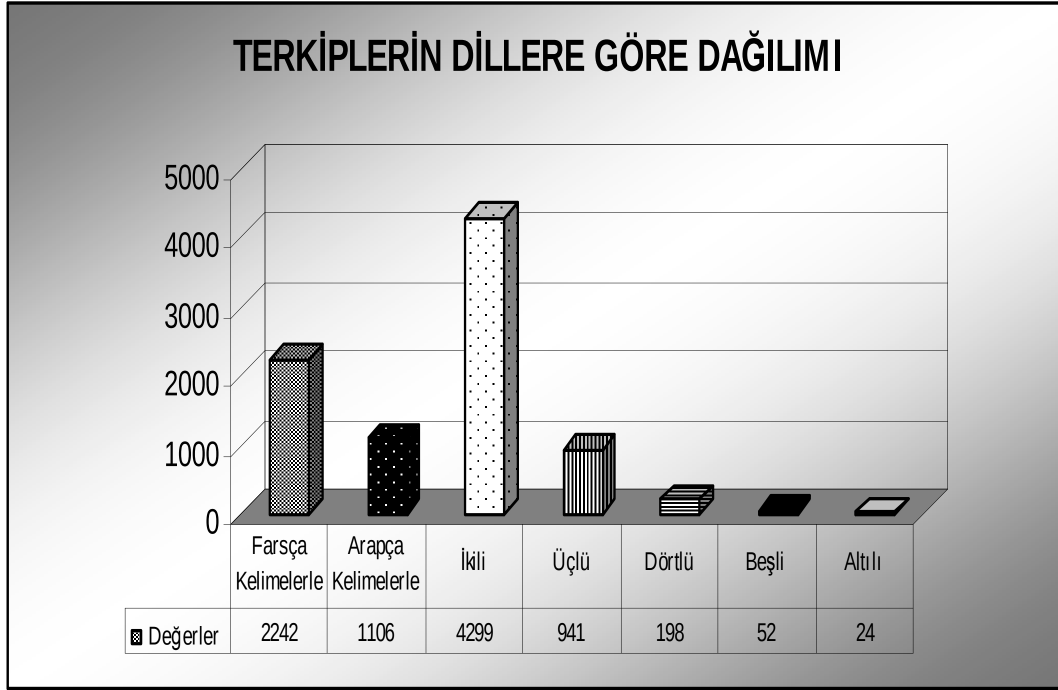
Dest-i iʿcāz ile dü-nīm oldı
Ḫān-ı cūdında ḳurṣ-ı sīm oldı (304)

Ḥibr-i ḫaṭ aňa baḥr-i jerf oldı
Sāḥil-i maʿnā mevc-i ḥarf oldı (308)

Şāh-ı iḳlīm-i Rūm u ʿadl-rüsūm
Māh-ı encüm-ġulām u çarḫ-nücūm (428)

Aḫter-i burc-ı ʿadl kehf-i şeref
Gevher-i dürc-i luṭf deryā-kef (433)

Geçüp ol ṣandalīye Rüstem-i Zāl
Oturumış hemîşe fāriġü'l-bāl (2962)



Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi eserde kullanılan terkiplerin dili ve uzunluğu Şâhî'nin dili hakkında daha önce söylediklerimizi destekler niteliktedir. Arapça (1106) terkiplere göre Farsça (2242) terkipler daha yoğun kullanılmıştır. İkili terkiplerin (4299) üçlü (941), dörtlü (198) ve daha uzun terkiplere göre daha fazla kullanılmış olması eserin dilinin çok ağır olmadığını göstermektedir.

Türk şiirinde önemli bir yeri olan ikilemeler Ferhâdnâme'de de oldukça fazla kullanılmıştır. Türkçe'de hemen hemen her kelime türüyle ikileme yapılabildiğinden Türk şairler başlangıçtan itibaren eserlerinde ikilemeleri severek kullanmışlar, bununla anlatımlarına ayrı bir zenginlik kazandırmışlardır. "İkileme, Türkçe'nin bilinenden çok daha önemli bir özelliğidir. Türkçe, ikileme konusu ele alınmadan yapı bakımından aydınlatılamaz."[76] Dîvân şairlerinin diline kaynaklık etmiş pek çok eserde ikilemelerin önemli bir yeri vardır. " İkilemeler, şiirde ahengi sağlamakla kalmaz ; ayrıca anlamın pekiştirilerek etkili bir biçimde sunulmasına yardım

[76] Vecihe HATİBOĞLU, **Türk Dilinde İkileme**, Ankara, TDKY, 1981, s.9.

eder. [77]Mesela; Türk edebiyatının şaheseri olan Dede Korkut hikâyelerinin dili baştan sona ikilemelerle süslenmiştir. Daha sonraki dönemlerde Arapça ve Farsça'ya da hakim olan dîvân şairleri eserlerinde Türkçe'nin yanısıra Arapça ve Farsça ikilemelere de yer vermişlerdir.

"Türk şiirinin en önemli ses araçları, tekrar teknikleri ve konuşulan Türkçe'nin oluşturduğu yoğunlaşmış ses ve anlam birimleridir. Bu araçların seçilmesi ve düzenlenmesi şiirin genel sesini belirler. Bu araçlar Türkçe'nin yapısı ve geçmişine sıkı sıkıya bağlıdır."[78]

Ferhâdnâme'nin her bölümünde ikilemelere rastlamak mümkündür. Şair Ferhâdnâme'de, eş anlamlı veya zıt anlamlı kelimelerle yapılan ikilemeleri hiç kullanmamıştır. Her üç dilde de; sadece bir kelimenin arka arkaya iki defa aynen tekrarlanmasıyla oluşturulan "aynen tekrar" dediğimiz ikileme çeşidini kullanmıştır. İkilemeler eserin diline akıcılık kazandırmış, kullanıldıkları yere göre de bazen kelimelere çokluk anlamı katmış bazen de kastedilen anlamı kuvvetlendirerek eserin üslûbuna canlılık ve akıcılık kazandırmıştır. Aşağıda Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerle yapılan ikilemelerin kullanıldığı beyitlere ayrı bölümler halinde örnekler verilmiştir.

Türkçe kelimelerle yapılmış ikilemeler:

Yıḳılup olmadın cihānda ḫarāb
Yayalum ḳaṣr-ı ʿişreti **yab yab** (799)

Baḥr olup gözi yaşı ʿummānuň
Ötdi **güm güm** ḳulağı deryānuň (1609)

Her ne kim saňa eyledüm taʿbīr
Ḫusrev 'e **bir bir** eylegil taḳrīr (3135)

---

[77] Muhsin MACİT, **Divan Şiirinde Ahenk Unsurları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1996, s.42.
[78] Tunca KORTANTAMER, Eski Türk Edebiyatı Makaleler, Ankara, Akçağ Yayınları,1993, s. 335.

Serv gibi ṭurup dil-āverler
Yir yir oturdı begler aġalar (3433)

Farsça kelimelerle yapılan ikilemeler:

Getürüp **kīse kīse** sīm ü zeri
Ḫalḳa bez̲l eyledi dür ü güheri (711)

İçilüp kāse kāse bāde-i nāb
Baġladı ṣavt-ı ʿaşḳı çeng ü rebāb (1186)

Derd ü ġam anda gūne gūne idi
Vādī-i dūzaḫa numūne idi (1310)

Ṣaçılup **kūşe kūşe** nāfe-i Çīn
Ṭoldı bezm içi nāfe-i müşgīn (2672)

Gördi çün bülbülin o gül-ruḫsār
ʿArż-ı şevḳ eyledi **hezār hezār** (2527)

Niçe biñ ādemi olup küşte
Püşte püşte olup yatur kişte (3647)

Ḫayl-i Ḫusrev ṭurup **gürūh gürūh**
Ṣaf çeküp ṭurdı hem-çü kūh-ı şükūḥ (4597)

Arapça kelimelerle yapılan ikilemeler :

Çözülüp her ḳumaş **ḳaṭar ḳaṭar**
Virülüp sīm ü zer hezār hezār (709)

Getürüp per-i çarḫ levḥ ü ḳalem
Ḥarf ḥarf itdi derd-i ʿaşḳı raḳam (768)

Kangı ḥarfi ki itdi ol taʿlīm
Noḳṭa noḳṭa iderdi bu taḳsīm (770)

İrdi ṣaf ṣaf aňa berü aʿyān
Ṭoldı erkān-ı devletle cihān (1077)

Kime ṣunsaň cihānda ḳaṭre-i āb
İçirürsün **ḳadeh ḳadeh** ḫūn-āb (2805)

Şâhî, eserinde günümüzde kullanılmayan ya da anlam değişikliğine uğrayarak kullanılan kelimelere de yer vermiştir :

Anda: Orada, onda, o konuda, oraya, o zaman[79]

Ne ḳadar var ise cihānda ṣuver
Naḳş idüp anda ḳıldı ʿarż-ı hüner (1263)

Bile: Birlikte, beraber, ile[80]

Dirilüp maḳdemi bileʿĪsā
Rūh-ı cān-baḫşdan irişdi ṣafā (314)

Buluş- : Karşılaşmak, rastlaşmak[81]

Bulışup birbirine ol iki şāh
İrdi bir birce ṣanki mihr ile māh (1074)

---

[79] Cem DİLÇİN, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, TDKY, 1983, s.9.
[80] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.32.
[81] Cem DİLÇİN, a.g.e., s. 40.

Çalış-: Savaşmak[82]

Çalışup tīgveş idüp diḳḳat
Ḳıldı ḫārāyı kesmege cür'et (2326)

Depren- : Hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak, sarsılmak[83]

Dilini depredüp feṣāḥatle
Didi Ferhād'a ẕevḳ u şefḳatle (1137)

Gümren- : Homurdanmak.[84]

Deprenüp şīr-i ner mehābet ile
Gümrenüp ḥamle itdi heybet ile (1446)

İrgür- : Ulaştırmak eriştirmek.[85]

Ḳaṣd iderdi ki eyleyüp ġāret
Şāh Bānū'ya irgüre miḥnet (4135)

Kabag: Göz kapağı.[86]

Düşdi deryāya dilde ṭāġı ile
Merdüm-i dīdeveş ḳabağı ile (1695)

---

[82] Cem DİLÇİN, a.g.e., s. 50.
[83] Cem DİLÇİN, a.g.e., s. 64.
[84] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.103.
[85] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.116.
[86] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.121.

Kaçan: Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman.[87]

Ḳudreti her ḳaçan ẓuhūr eyler
Ecdehāyı esīr-i mūr eyler (138)

Kamu: Bütün, hep, herkes[88]

Geldi ol meclise ḳamu ḥükemā
ʿİlm baḥs̱ine başladı ʿulemā (1089)

Kanda: Nerede, nereye.[89]

Ḳanda kim baḳsa yār olur peydā
Yārdan özge cümle nā-peydā (4246)

Kangı : Hangi.[90]

Kanġı ḥarfi ki itdi ol taʿlīm
Noḳṭa noḳṭa iderdi bu taḳsīm (770)

Kuç- : Kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak.[91]

Gördi Şābur'ı göz açup Ferhād
Ḳuçdı şevḳ ile eyledi feryād (3764)

Od: Ateş.[92]

Sāhil-i ġamda cānı deryā-keş
Göñlü ḥasret odıyla pür-āteş (1696)

[87] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.121.
[88] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.123.
[89] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.124.
[90] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.124.
[91] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.142.
[92] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.159.

San: Sanki, gûyâ.[93]

Ġoncanuň ṣan açup niḳābını bād
Dil-i ʻuşşāḳı eyledi ber-bād (4617)

Sınık: Kırık, bozguna uğramış.[94]

Cürʿ a-peymā olup hilāl anda
Cām-ı Cem bir ṣınıḳ sifāl anda (2796)

Tapşur- : Teslim etmek, tevdi etmek, emanet etmek. Yetiştirmek, ulaştırmak.[95]

Ṭapşırup naḳd-i cānı Mevlā'ya
Ṣaldı dil zevraḳını deryāya (1645)

Tapu: Huzur, nezd, makam, kat. Zat, hazret. Hizmet, görev, ibadet, yüceltme, saygı, af dileme töreni.[96]

Rū-siyāhum ḳapuňda yā Ġaffār
Pür-günāhum ṭapuňda yā Settār (160)

Yarıcı: Yardımcı.[97]

Didiler yarıcuň Ḫudā olsun
Cānumuz yoluňa fedā olsun (1813)

[93] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.180.
[94] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.186.
[95] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.203.
[96] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.203.
[97] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.236.

Yarlıg: Ferman, irade, buyruk.[98]

Eyle tevḳīʿ ini ezel yarlıġ
Ḳıl nişān-ı saʿ ādetin teblīġ (5069)

b. Deyimler ve Atasözleri

Deyimler :

Deyimler, en az iki sözcüğün bir araya gelerek kendi anlamlarından farklı bir anlam verecek şekilde kalıplaşmasıyla oluşurlar. Deyimi oluşturan sözcüklerin en az birisinin mecaz anlamda kullanılması gerekir. Deyimler bir dilin zenginliğini gösteren en önemli unsurların başında gelir.

Necâti ile birlikte, 15. yüzyılın ikinci yarısında divan şiirinde atasözü ve deyimlerin kullanılmasında önemli bir artış görülür. Bu gelenek 16. yüzyılda da pek çok şair tarafından devam ettirilmiştir.

Ferhâdnâme'nin üslûbunda deyimlerin önemli bir yeri vardır. Beyitlerde deyimlerin başarıyla kullanılmış olması eserin dilini daha akıcı ve daha anlaşılır kılmıştır.

Ferhâdnâme'de deyimlerin kullanıldığı beyitler aşağıda gösterilmiştir:

Ad çıkarmak: Şöhret olmak.

Cān-fezā kimi ʿ ilm-i iḥyāda
Ad çıḳarmış kimi muʿ ammāda (2642)

Ağzı sulanmak: İmrenmek.[99]

Görse āb-ı revānını anuň
Ṣulanur aġzı çeşme-i cānuň (1120)

[98] Cem DİLÇİN, a.g.e., s.236.
[99] Ali TANYERİ, **Örnekleriyle Dîvân Şiirinde Deyimler**, Ankara, Akçağ Yayınları,1999,s.18.

Aklı başına gelmek: Davranışlarının yanlışlığını sezerek doğru yolu bulmak.[100]

Bir nefes gelse ʿaḳlı başına
Niçe dem ġarḳ olurdı yaşına (1714)

Aklını başına getirmek: Davranışlarının yanlışlığını sezerek doğru yolu bulmak.[101]

Emr idüp bir ḥakīme şāh-ı cihān
ʿAḳlını başına getürdi hemān (3439)

Aklını başına toplamak: Daha önceki delice çılgınca düşünceleri ve davranışları bırakıp akıllıca bir yol tutmak.[102]

Dilerem senden ey şeh-i ʿālem
Cemʿ idüp ʿaḳlı başına bir dem(2509)

Cemʿ idüp ʿaḳlı başına Bānū
Bildi kim uṣṣı eylemez ḳayġu(3630)

Aklına gelmek : Kafasında bir düşünce doğmak. Hatırlamak.[103]

Geldi yādına bir gün ol zārın
Ṭoġdı baḫtı güni dil-figāruň (3677)

---

[100] Ömer Asım AKSOY, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü** C.2 Ankara, TDKY, 1984, s.546.
[101] Ömer Asım AKSOY, a.g.e., s.555.
[102] Ömer Asım AKSOY, a.g.e., s.555.
[103] Ömer Asım AKSOY, a.g.e., s.554.

Ateş saçmak: Çok öfkelenmek. [104]

Çekdürüp zevraḳ-ı semā-sīmā
Çarḫa od ṣaçdılar çün ejdehā (1791)

Ateşi yanıp dumanı tütmemek: İçten içe çok üzülüp belli etmemek.

Zaḫm-dār oldı zaḥm-ı nā-peydā
Yandı cān āteş olmadı peydā (1551)

Ayak basmak(Kadem basmak): Ulaşmak, varmak, vasıl olmak. [105]
12, 255, 277. beyitlerde geçmektedir.

Başdı üç yaşı üzre tā ki ḳadem
Çarḫ-ı çārümde değdi hüsn-i ʿalem (726)

Bahtı açılmamak: Şansı iyi gitmemek.[106]

Baḫtum açılmayup yüzüm gülmez
Bunca derd ile dil ʿaceb olmaz (3829)

Baş eğmek: Direnmekten karşı koymaktan vazgeçerek teslim olmak.[107]

ʻĀḳil oldur virüp ḳażāya rıżā
Egmeye çarḫa başını ḳaṭʻā (4835)

Her kim ol şāha egmeye başın
Eksük itme aňa belā ṭaşın (5064)

[104] Yakup KAVAS, **Açıklamalı-Örnekli Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü,** İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1991., s.60.
[105] Ahmet DOĞAN, **Açıklamaları ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü,** Ankara, Akçağ Yayınları,1995, s. 66.
[106] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.56.
[107] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.56.

Başı üstünde yeri olmak: Büyük bir saygı ile konuk etmek.[108]

Yir idüp başı üzre nāmeye şāh
Eyledi cānı gibi dilde penāh (4535)

Baştan aşmak: Problemin, işin halledilebilceğinden daha fazla olması.[109]

Sūziş-i ʿaşḳ olup göñülde ʿayān
Aşdı başdan velī sirişk-i revān (3832)

Can atmak: Herhangi bir şeyi veya durumu elde etmeyi çok istemek.[110]

Girdi ten zevraḳına cān-ı ʿazīz
Cān atup irdi Mıṣr-ı ṭaḫtına tīz (525)

Cān atup şevḳ ile şeh-i devrān
Oldı çün menzil-i ḥakīme revān (1124)

Can kulağıyla dinlemek: Bütün dikkatiyle dinlemek.[111]

Ser ü pā gül gibi olup pür-gūş
Anı eylerdi gūş-ı cānla gūş (821)

Her ne ki Ḥıżr'dan simāʿ itdi
Gūş-ı cān ile istimāʿ itdi (1292)

Gūş-ı cān ile diñleyüp ol gül
Geldi güftāra nitekim bülbül (2609)

108 Ömer Asım AKSOY, a.g.e., s.629.
109 Ahmet DOĞAN, a.g.e., s. 82.
110 Ali TANYERİ, a.g.e., s. 66.
111 Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.111.

Can vermek: Ölmek.[112]

Āsitānında bendeveş ḫānlar
Cān virdi ḫıdmetine sulṭānlar (638)

Cana can katmak: İnsanın neşesini dinçliğini artırmak, yaşamayı daha çekici duruma getirmek. [113]

Baňa cānumdan oy virüp cānum
Cāna cān ḳatdı sözlerüň ḫānum (2473)

ʿAyş u nūş it müdām olup ḫurrem
Cāna cān ḳat ṣafā ile her dem (3053)

Cana minnet bilmek: Arayıp da bulamadığı şeylerden saymak.[114] Bu deyim 4575, 104. beyitlerde de geçmektedir.

Dergehümde benüm nice ḫākān
Cāna minnet bilüp olur derbān (4797)

Canı ağzına gelmek: Korku ve heyecanla ölecekmiş gibi olmak. [115]

Nār-ı ġam yaḳdı çünki cānānı
Aġzına geldi ḫavf ile cānı (3003)

Canı çıkmak: Ölmek.[116]

İrgürüp çarḫa āh u efġānı
Böyle çıḳdı fiġān ile cānı (4931)

---

112 Ali TANYERİ, a.g.e., s. 73.
113 Ali TANYERİ, a.g.e., s.73.
114 Ali TANYERİ, a.g.e., s.73.
115 Yakup KAVAS, a.g.e., s.105.
116 Ali TANYERİ, a.g.e., s.68.

Canı kılca kalmamak: Tahammülü kalmamak.[117]

Başdan ayaġa vaṣf idüp anı
Ḳılca ḳalmadı Ḫusrev'in cānı (2866)

Canına geçmek: İçine işlemek, canına yetmek, canına tak etmek.[118]

Ḫusrev'i yaḳdı āteş-i ġayret
Cānına geçdi nāvek-i miḥnet (4224)

Ciğeri paralanmak: Çok fazla üzülmek.[119]

Ḳara baḫtum gibi sitārem yoḳ
Cigerüm pārelendi çārem yoḳ (3828)

Dem çekmek: Sesi kesmeden uzatmak.[120]

Dem çeküp her ḳaçan ki ejderhā
Olsa ḳarşuňda nā-gehān peydā (1169)

Böyle diyüp o dīv-i raʿd-fiġān
Berḳveş oldı dem çeküp cūşān (1340)

Dil bağlamak: Bütün sevgisini vermek.[121]

İstinād eylemez aňa ʿāḳil
Aňa dil baġlayan zehī cāhil (4431)

[117] Ali TANYERİ, a.g.e., s.72.
[118] Ali TANYERİ, a.g.e., s. 68.
[119] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.115.
[120] Ali TANYERİ, a.g.e., s.82.
[121] Yakup KAVAS, a.g.e., s.117.

Dile gelmek: Konuşmak.[122]

Dile geldi zebān-ı ḥāl ile
Didi Ferhād'a ḫoş-maḳāl ile (1452)

Dillere düşmek: Hakkında çok konuşulmak.[123]

Yine ṭoldı cihān ṣadā-yı cünūn
Dillere düşdi **el-cünūnu fünūn**[124] (1569)

El açmak: Yardım için yalvarmak.[125]

El açup āsumāna ṭutdı yüzin
Eşk-i iḫlās ile pür itdi gözin (2197)

Cān-ı miskīne ḳılmaġa nīreng
El açup cevr eyledi āheng(497)

El üstünde tutmak: Önem vermek.[126]

Götürüp gül gibi ser üzre anı
Ṭutdı el üzre herkes ol cānı (3412)

Gam çekmek: Tasalanmak.[127]

Rāh-ı ʿaşḳumda çok elem çekdü
Deşt-i hicrümde derd ü ġam çekdüñ (3812)

---

[122] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.138.
[123] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.138.
[124] Delilik de bir fendir. (Arap Atasözü)
[125] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.153.
[126] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.162.
[127] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.174.

Göz yummak: Gözünü kapamak, görmezlikten gelmek.[128]

Göz yumup ʻaşḳ ile reʻāyādan
Çekdi Pervīz elin berāyādan (4624)

Gözyaşı dökmek: Çok ağlamak.[129]

Cūylar gözyaşın döküp ġamla
Lāleler yandı dāġ-ı mātemle (506)

Gözyaşı saçmak: Çok ağlamak.[130]

Gül yüzine ṣaçup gözi yaşın
Aldı zānū-yı şefḳate başın (1880)

Hâk ile yeksân etmek: Yerle bir etmek, yakıp yıkmak, harabeye çevirmek.[131]

Terk idüp ʿaşḳ ile yine dil ü cān
Sāyeveş ẖāk ile ide yeksān (2521)

İki büklüm olmak: Eğilmekten beli bükülmek. [132]

Bād-ı ġam ḳāmetüñ dü-tā itsün
Seni dest-i ḳażā fenā itsün (518)

[128] Ali TANYERİ, a.g.e., s.132.
[129] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.194.
[130] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.194.
[131] Yakup KAVAS, a.g.e., s.397.
[132] Yakup KAVAS, a.g.e., s.137.

Kan dökmek: Yaralamak, kan dökmek, öldürmek.[133]

Zār zār iňleyüp dil-i nālān
Ḳan döküp ḥasretle dīde-i cān (528)

Karalar giymek: Ölüm ya da felaketler sebebiyle yas içinde olmak, matem tutmak.

Kimi ṣarındı çün benefşe kebūd
Kimisi ḳara giydi niteki dūd (2168)

Kendinden geçmek: Korku üzüntü gibi aşırı heyecan sebebiyle kaygı ve sıkıntı içinde şuurunu kaybetmek.[134]

Çarḫa girdi firāḳ ile eflāk
Kendüden geçdi derd ü ḳahr ile ḫāk (4970)

Mâtem tutmak : Yas tutmak.[135]

Acıyup baḥrveş şeh-i ʿālem
Niçe günler ṭutuldı çün mātem (4446)

Para (direm) saçmak: Çok para harcamak.[136]

Ol ḳadar ṣaçdı kīselerle direm
Ṣan şükūfeyle ṭoldı bāġ-ı İrem (707)

---

133 Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.239.
134 Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.248.
135 Ali TANYERİ, a.g.e., s.192.
136 Ahmet DOĞAN, a.g.e., s,301.

Saçını yolmak: Büyük üzüntü duymak sebebiyle dövünmek.[137]

Çāk çāk itdi sīnesin güller
Yoldılar ṣaçlarını sünbüller (508)

Söz açmak: Bir konu üzerinde konuşmaya başlamak.[138]

Didi iy taḫt-ı ʻāleme Cemşīd
ʻĀḳıbet söz açup Büzürc-i ümīd (4239)

Ümit kesmek: Artık olmayacağını anlamak.[139]

Kesse ümmīdi vaṣl-ı yārdan
Geçe ʻālemde kendü varından (4251)

Yâd etmek: Anmak.[140]

Yād idüp bu rumūzı şāh-ı cihān
Dökdi ḫūn-ı cigerle dīdesi ḳan (655)

Yanıp yakılmak: Uzun uzun derdini anlatmak, sızlanmak.[141]

Gāh sürdi yüzin ayaġına
Gāh yandı yaḳıldı dāġına(4947)

Yara açmak: Derin üzüntü ve acı vermek.[142]

Cismine tīġ ile açup yāre
Ten-i zārını ḳıldı ṣad-pāre(4338)

---

[137] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.314.
[138] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.325.
[139] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.357.
[140] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.365.
[141] Yakup KAVAS, a.g.e., s.389.
[142] Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.372..

Yaş dökmek: Ağlamak.[143]

Yaş döküp dem-be-dem idüp zārı
Lālezār eyler idi kuhsārı (3328)

Yele vermek: Boşuna harcamak, savurmak.[144]

Ḳara yazum gibi ḳara baẖtum
Yile virüp cihāz ile raẖtum (3742)

Yol vermemek: İzin vermemek.[145]

İrüp ol kūha çünki ‘asker-i şāh
Sedd-i rāh oldı şāha virmedi rāh (3193)

Yüz çevirmek: Daha önce gösterdiği yakınlığı ve ilgiyi göstermemek.[146]

Şāhdan yüz çevürdi cümle cihān
Ḳıldı Şīrūye ḳaṣd-ı şāh-ı ‘ayān (4815)

Yüz sürmek: Büyük sevgi ve saygı duyulan bir kimsenin katına çıkıldığında yere yüzünü koymak.[147]

Yüz sürüp dergehinde ola türāb
Ḫayme-i heft terk ü çār ṭınāb (5060)

---

143 Ömer Asım AKSOY, a.g.e., s. 938.
144 Ömer Asım AKSOY, a.g.e., s.940.
145 Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.384.
146 Ömer Asım AKSOY, a.g.e., 957.
147 Ömer Asım AKSOY, a.g.e., 958.

Yüz tutmak: Olma yönünde ilerlemek, bulunmak.[148]

Ḳıldı Ferhād u şāhı istiḳbāl
Şāha yüz ṭutdı devlet-i iḳbāl (1130)

Yüz ṭutup Bīdil'e yine iḳbāl
Ḳıldı Bānū vü Gül-ruḫ istiḳlāl(4221)

Yüzü kara : Utanacak durumda bulunan. Utanacak bir şey yapan.[149]

Rū-siyāhum ḳapuňda yā Ġaffār
Pür-günāhum ṭapuňda yā Settār (160)

Nāmemi anda pür-günāh itme
Yüzümi nāmeveş siyāh itme (173)

Yüzünü dürmek: Surat asmak.[150]

Derd ṭūmārı eyleyüp özini
Dürdi ol demde nāmeveş yüzini (2988)

---

148 Ali TANYERİ, a.g.e., s.264.
149 Ahmet DOĞAN, a.g.e., s.391.
150 Ali TANYERİ, a.g.e., s.262.

Atasözleri

Ferhâdnâme şairi anlatımında atasözlerine çok fazla yer vermemiştir :

Ârif olan anlar :[151]

İḳtiżā-yı ṣıfātı kevn ü mekān
ʿĀrif olan bilür bu remzi hemān (131)

Ağlatırsa Mevlâ yine güldürür:[152]

Ölen ardınca çünki yoḳ ölmiş
Niçe yıl aġlayan yine gülmiş (4470)

Dikensiz gül olmaz:[153]

Var mı gülşende bir gül-i bī-ḫār
Ḳanı bir genc kim ola bī-mār (2808)

Her derdin bir dermanı vardır :[154]

Ḫalḳ iden vuṣlat ile hicrānı
Ol emān itdi derd ü dermānı (1221)

[151] Türk Atasözleri ve Deyimleri, **(Komisyon)** Milli Kütüphane Başkanlığı, C.1, s.12.
[152] Türk Atasözleri ve Deyimleri, a.g.e., C.1, s.30.
[153] Türk Atasözleri ve Deyimleri, a.g.e., C.1, s.98.
[154] Türk Atasözleri ve Deyimleri, a.g.e., C.1, s.15.

Ne ekersen onu biçersin :[155]

Her ne ekdüň ise ḫarman-ı dehre
Ol ekindür saňa viren behre (3398)

Su uyur düşman uyumaz:

Naḳl idüp didi şāh-ı mülk-i süḫan
Bu mes̱eldür ki uyumaz düşman (4819)

Derdi yaratan Allah dermanı da yaratmıştır:

Ḫalḳ iden vuṣlat ile hicrānı
Ol emān itdi derd ü dermānı (1221)

Allah mazlumun ahını yerde komaz:

Āh-ı maẓlūmdan ṣaḳın ey yār
Ki anı yirde ḳomamış Settār (3400)

Deli olmak da bir fendir (Arap atasözü) :

Yine ṭoldı cihān ṣadā-yı cünūn
Dillere düşdi el-cünūnu fünūn (1569)

155 Türk Atasözleri ve Deyimleri, a.g.e., C.1, s.96.

c. Vezin

Ferhâdnâme, aruz ölçüsünün İran ve Türk edebiyatlarında çokça kullanılan “hafif bahrinin” “Fâ’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün” kalıbıyla yazılmıştır.Bu veznin aslı “Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün” dür.“[156] Klasik Türk edebiyatında da yaygın olan bu vezinde Ferhâdnâme’de olduğu gibi, bazen ilk tef’ile “Fâ’ilün” son tef’ile de “fa’lün” olarak gelebilir.

“Bu vezin hafif bahrinin Türkçe’de kullanılan tek kalıbıdır. Ardı ardına gelen açık ve kapalı hecelerin çokluğu, ilk ve son cüzlerin değişik biçimde kullanılabilmesi özelliği kalıba bir esneklik kazandırmıştır.Bu kolaylığı ve ayrıca kısalığı yüzünden bir çok uzun mesnevi eseri bu kalıpla yazılmıştır.”[157]

Şâhî de Ferhâdnâme’de, Hamdullah Hamdi’nin “Kıyâfetnâme”, Fuzûlî’nin “Beng u Bâde”, Kara Fazlî’nin “Gül ü Bülbül” ü gibi pek çok mesnevide tercih edilen bu vezni kullanmıştır.

Hamse geleneğinde, kısa vezinle yazma geleneği tüm şairler tarafından benimsenmiştir. “Mahzenü’l-Esrar, Hüsrev ü Şirin, Leyli ve Mecnûn, Heft-Peyker, İskendernâme’den teşekkül eden hamse, İran ve Türk şairlerince örnek olarak kabul edilmiştir. Bu mesnevilerin hepsi kısa vezinlerle yazıldığı için, Nizami’yi örnek alan mesnevi şairleri de hep kısa vezinler kullanmışlardır.”[158] Ali Şir Nevâî de aynı geleneği takip etmiştir. Nevâî’den etkilendiğini söyleyen Şâhî’nin de eserini bu kısa ve yaygın vezinle yazması tabiidir.

Ferhâdnâme’nin yazıldığı 16. yüzyıl klasik şiirin şekil ve muhtevada olgunluğa eriştiği, başarılı eserlerin verildiği bir dönemdir. Aruz ölçüsü önceki yüzyılın aksine hatalardan kurtulmuş, şairler tarafından ustalıkla kullanılmıştır. Türkçenin yanında Arapça ve Farsça’ya da hakim olan şairler,

---

[156] Ahmet DOĞAN, **Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi Ankara,** Akçağ Yayınları, 2005, s.129.
[157] Haluk İPEKTEN, **Eski Türk Edebiyatı Edebi Bilgiler- Aruz Ölçüsü**, Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1989, s.218.
[158] Haluk İPEKTEN : Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ankara, Akçağ Yayınları,1991.s.75.

şiirlerinde bu üç dilin hususiyetlerini ustaca kullanmışlar, kelime oyunları ve sanatlarla ustalıklarını sergilemişlerdir. Bu dönemde aruz kusurları yok denecek kadar azalmıştır. Klasik şiirin en büyük ustalarından olan Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî gibi ünlü şairler bu dönemde aruzu Arap ve İran şairleriyle boy ölçüşecek derecede başarıyla kullanmışlardır.

Bu dönemde yetişmiş olan Şâhî'nin, Ferhâdnâme'sini incelediğimizde , vezni, birinci sınıf şairler gibi başarılı kullanmadığını görmekteyiz. Ayrıca eserde zaman zaman vezin kusurlarına rastlanmaktadır.

İmâle:

İmale, aruzda her ne kadar kusur ise de, Türkçe'yi ve aruzu başarıyla kullanabilen şairler, cümle vurgusunu da imaleli hecelere getirerek sözün anlamını daha da güçlendirmeyi sağlamışlardır. Yine de şiirde imalenin fazla kullanılması doğru değildir. Ferhâdnâme'de yabancı kelimelerin Türkçe'ye oranla fazla kullanılmasına rağmen çok sayıda imâle yapılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde altı çizili hecelerde imale vardır :

Ẓāhirā **ki**mi ʿaşḳ u ʿāşıḳ olur
Kimi ḥüsniyle ḥubba lāyıḳ olur (68)

Piste**ri** ḥulle hem firāşı melek
Ḫalve**ti** ravża āsitānı felek (244)

Biri**si** nūr-ı feyż ile nevvār
Biri**si** ḥikmet ile pür-ezhār (1392)

Dehe**ni** nāmı **gi**bi şekker-rīz
Süḥa**nı** laʿli **gi**bi şehd-āmīz (2562)

Ḫıdmetüň**de** vuḥūş ḫâdimdür
Belki cüm**le** ṭuyūr ʿāzimdür (3859)

Zihaf:

Kelime anlamı olarak "kısma" demektir. Aruzda, ölçü zorunluluğuyla Arapça ve Farsça sözcüklerdeki uzun bir heceyi kısa okumaktır. Eserde zihaf çok fazla yoktur. Aşağıda altı çizili hecelerde ve kısa gösterilen kelimelerde zihaf vardır :

Vaṣl-ı yārıyla gāh ʿ işret-sāz
Gāh hicr-i **a**teşle sūz u güdāz (479)

Aldılar ellerine çün ḳā**ru**re
Atalar anı tā bu cum**hu**re (1794)

Küşte-i tīġ-ı ʿ aşḳ vaṣl-ı nigār
Pāy-māl-i tecel**li**-i dīdār (2183)

Vasl (Ulama) :

Pek çok beyitte hem eserin akıcılığını artırmak hem de veznin uygulanmasında kolaylık sağlaması için ulama yapılmıştır. Ulamanın yapıldığı bazı beyitler şunlardır:

Mümteniʿ dür ʿ adem vücūdında
Vācib_oldı s̱übūt būdunda (40)

Olur_ammā ki şevḳ ile her bār
Dili pür-arzū-yı vuṣlat-ı yār (1046)

Zīr-i dest_olmadum neberd_içre
Ḫaṣma pest _olmadum neberd_içre (3538)

d. Kafiye

Kafiye, şiirde ahengi sağlayan önemli bir unsurdur. Eserde her türlü kafiye çeşidi kullanılmıştır. Aşağıdaki dağılımda görüldüğü gibi Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinde Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler 2168 beyitle çoğunluğu oluşturmaktadır. Farsça kafiyeleri 1493 beyitle Arapça kelimelerden oluşan kafiyeler takip etmektedir. Eserde Türkçe kelimelerle yapılmış kafiyelerin sayısı ise sadece 65' tir :

KAFİYE OLUŞTURAN DİLLERİN DAĞILIMI

	Farsça kafiyeler	Arapça kafiyeler	Türkçe kafiyeler	Farsça + Arapça	Türkçe + Farsça	Türkçe + Arapça	Kafiyesizler
Değerler	2168	1493	65	912	88	27	309

Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler :

ʿAşḳdandur cihān-ı bī-bünyād
ʿAşḳdan oldı ḳaṣr-ı dilābād (62)

Şeb-i miʿrāca ʿārıżuñ nevrūz
Rūz-ı ʿīd içre ruḫlaruñ pīrūz (202)

Gūş idüp bu ṣadāyı ol nālān
Üştür-i mest gibi oldı revān (1375)

Tīġ-zen herbirisi çün Cemşīd
Her biri tāc-ı zerle ṣan hūrşīd (2960)

ʿAsker-i Rūm'a ger irişse gezend
Ṣala meydān-ı rezm içine semend (4079)

Tīġ-ı zerrīnle çü mihr-i cihān
Mülk-i dünyāya ḥükm ider yeksān (5021)

Arapça kelimelerle yapılmış kafiyelere örnekler :

Ẓāhirā oldı gerçi bir mıṣraʿ
Mühr-i Ḥaḳḳ'a velī odur maṭlaʿ (27)

Cevr-i gerdūn ile nedür ḥālüň
Nicedür devr elinden aḥvālüň (540)

İrişüp luṭf-ı Ḥaḳ ʿale't-taḥḳīk
ʿAvn-i Bārī olup refīḳ-i şefīḳ (1152)

Nefesüňden irdi cihāna ḥayāt
N'ola olsa demüň müferriḫ-i ẕāt (2044)

İrişüp nā-geh ol kitāb-ı şerīf
Bendeye oldı mūcib-i teşrīf (3082)

Levḥa-i ḥamdi eyledüň teẕhīb
Medḥ-i Maḥmūd'ı eyledün ta'ḳīb (5012)

Farsça ve Arapça kelimelerle yapılmış kafiyelere örnekler :

Ḫalḳa iḥsān idüp keremlerle
Dehri ḳul eyledi diremlerle (710)

Düzilüp bu ṣanāyiʿ ile cihān
Ẕāt-ı Bārī'ye oldılar bürhān (1401)

Sensin aṣḥāb-ı ʿaşḳ hem-rāzı
Ňefesüňdür Mesīḥ iʿcāzı (2046)

ʿAvn-i Bārī'yi eyleyüp yāver
ʿAsker-i şāh öňin idindi maḳar (3191)

Ḳangı iḳlīmi eyleseň meʾvā
İderüz zerre gibi bī-ser ü pā (4058)

Türkçe kelimelerle yapılan kafiyelere örnekler :

Dem-be-dem ḥasret ile aġlar idi
Seyl olup eşk-i çeşmi çaġlar idi (938)

Ḥikmet ile tamām idüp sözini
Yumdı ol demde ḫākden gözini (1432)

Düşdi deryāya dilde ṭaġı ile
Merdüm-i dīdeveş ḳabaġı ile (1698)

Ḳahr ile içlerine od düşdi
Başlarına şirār-ı ġam üşdi (1809)

Bile yanınca bī-bedel ḳızlar
Ṭutdı ṣan kūhı māh u yıldızlar (2073)

Türkçe ve Farsça kelimelerle yapılmış kafiyelere örnekler :

Cānib-i mīle her kim itse güẕer
Yaya ḳullāb urup o şaḫṣ çeker (1269)

Bilürem ben dilinde her ne ki var
Bensüz açılmaz ol melek-ruḫsār (1457)

Şāh Bānū'da var idi iki at
Ḫink-i çarḫı iderdi her biri māt (3170)

Eyleyüp tīr ü yay ile el bir
Oldı şemşīr ile ḥamāyil-gīr (3188)

Nitekim hicr-i yār-ı pāyānı
Gerçi yoḳ derd ü ʿaşḳuň oranı (3819)

Ol iki esbe zeyn urup olan
Ḳıldı Ferhād cānibine revān (4046)

Türkçe ve Arapça kelimelerle yapılmış kafiyelere örnekler :

Baḥr-i jerf eyleyüp adın anuň
Misk-fām eyledi sevādın anuň (307)

Terk idüp ṣabr ile ḳarārını
Elden aldurdı naḳş-ı varını (1546)

Ḳılmayup laʿl ü gevherine naẓar
İtmedi iʿtibār ẕerre ḳadar (2599)

Raḫş-ı Şebdīz'i zeyn idüp çü melek
Ḳıldı Gülgūn'ı Gül-ruḫ'lıga yedek (4045)

Eyle tevḳīʿini ezel yarlıġ
Ḳıl nişān-ı saʿādetin teblīġ (5069)

Dîvân şiirinde çeşidine göre en fazla kullanılan kafiye türleri tam ve zengin kafiyedir. Ferhâdnâme'de de Şâhî bu geleneğe uymuştur. Eserin bütününde (2983) en fazla zengin kafiye en az yarım kafiye çeşidi kullanılmıştır.

Eserdeki yarım kafiyelerin çoğu Türkçe fiillerin kullanıldığı beyitlerde yapılmıştır :

Ḫalḳ ile Ḥaḳḳ'a ol ki yār oldı
Ḥak ile ẕāt-ı Ḥaḳḳ'ı ol buldı (153)

Dögilüp kūslar nefīr ötdi
Hāy u hū dehri ser-te-ser ṭutdı (4114)

Ölen ardınca çünki yoḳ ölmiş
Niçe yıl aġlayan yine gülmiş (4470)

Ferhâdnâme'de Türkçe kelimelerle yapılan tam kafiyeler :

Ḳahr ile içlerine od düşdi
Başlarına şirār-ı ġam üşdi (1686)

Aġlayup dökdi gözi yaşını
Dizi üstine aldı başını (2145)

Ḳahramān görse ger ṣavaş anuň
Naʿl-i esbinde ḳoya baş anuň (3291)

Pūye ʿarż eyleyüp ṣabā yeline
Nāmeyi ṣundı dil-rübā eline (3904)

Farsça kelimelerle yapılan tam kafiyelere örnekler:

Meger ol gice māh-ı mihr-ārā
Geşt iderken cihānı rūḥāsā (241)

Burc-ı ḥüsn içre her biri aḫter
Līk Şīrīn idi şeh-i ḫāver (1496)

Oldı ol dem dehānı reşk ile ter
Gūyiyā düşdi ṣuya teng-i şeker (2567)

Kime kim ṣunsa cām-ı şevḳ ile mey
Āteş-i hicr ile baḳar āňa Key (4963)

Farsça ve Arapça kelimelerle yapılan tam kafiyelere örnekler :

Ṣaldı āhum cihāna vāveylā
Olmayaydum n'olaydı ben peydā (949)

Baḳdı Şābur'ı gördi ol demde
Kendünüň ḥasretiyle mātemde (2212)

Düşdi māl ü menālüm aʿdāya
Kişverüm gitdi cümle yaġmāya (3972)

Farsça ve Türkçe kelimelerle yapılan tam kafiye:

Geldi baḥr-i ḥayāta ol meh-rū
Gördi ḫavż-ı necāta irişmiş ṣu (2565)

Arapça kelimelerle yapılan tam kafiyelere örnekler :

Müllk-i ṣuġrā vü ʿālem-i kübrā
Oldı mihr-i cemālüñ ile şeydā (258)

Şāhlar birbirine idüp ʿizzet
Ḳıldı envā-ʿi luṭf ile ḥürmet (1078)

Naḳş olup ḫatt-ı derd ü hicr-i belā
Meger olmış cebīniñe imlā (2149)

Oldı her ṣaṭrı ṣanki rāh-ı ṣafā
Belki her ḥarfi ḥarf-i mihr ü vefā (3775)

Türkçe kelimelerle yapılmış tam kafiyelere örnekler :

Felek māhı hevāda oynatdı
Çenber-i çarḫdan yire atdı (1615)

Tā ki şekker lebüñ ṣuya düşdi
Cismüme çeşme-i ʿazāb üşdi (1686)

Öyle ṣanduġı geldi başına
Yine ġarḳ oldı gözi yaşına (4123)

Arapça ve Türkçe kelimelerle yapılan tam kafiyeler:

Tek sen ol ʿālem içre ṣaġ u esen
Bize künc-i belā yeter mesken (2049)

Eserde en fazla zengin kafiye kullanılmıştır. Zengin kafiyelere en fazla Farsça kelimelerin kullanıldığı beyitlerde rastlanmaktadır. Arapça kelimelerle de çok sayıda zengin kafiye yapılmıştır. Türkçe kelimelerin kullanıldığı kelimelerde ise zengin kafiyeye hemen hemen hiç rastlanmamaktadır.

Farsça kelimelerle yapılan zengin kafiyelere örnekler :

Tārümār oldı çünki leşker-i Zeng
Rāh-ı maḳṣūda itdiler āheng (1816)

Pertev-i mihr-i mehveş-i cānsūz
Gün gibi oldı çün cihān- efrūz (2821)

Didi ol mülkden durur pīşe
Didi ʿaşḳ içre yoḳdur endīşe (3447)

Vuṣlat ümmīdine olup ḫursend
Yārdan ġayrı ḳılmayam peyvend (4039)

Farsça ve Arapça kelimelerle yapılan zengin kafiyelere örnekler :

Ḳıldı cismin figār u göňlini zār
Ne göňül ḳaldı ne ṣabr u ḳarār (1520)

Rāz-ı dil gün gibi ṭapuňda ʿayān
Dāġ-ı derdüm degül ḳatuňda nihān (2243)

Siperin aldı destine bī-bāk
Girdi ṣan ḳabżasına nüh eflāk (3186)

Arapça kelimelerle yapılan zengin kafiyelere örnekler :

Bendesi gibi eyleyüp ḥürmet
Ḳıldı Ferhād'a cān ile ḫıdmet (1726)

Görmemişdi hezār dīde-i felek
Bir anuñ gibi āsumān-ı melek (2442)

Hem-ʿinān ola devlet-i ezelī
Reh-nümā ola ʿavn-i lem-yezeli (5058)

Eserde cinaslı kafiyelerin kullanıldığı beyitler de vardır:

Baḳma hergiz günāhuma yā Rab
Naẓar it her gün āhuma yā Rab (161)

Aña Şīrīn süvār olup ol gün
Bir yire gelmiş idi ṣan dün ü gün (1509)

Zevraḳ içre bulup bir āyīne
Ṭutdı ol dem cemāli ayına (1724)

Ḳıl ḳalemlerle naḳş olan şemse
Gökde ṭaʿn itdi şemse-i Şems'e (2354)

Fiillerden oluşan kafiyelere örnekler:

Ḳulzüm-i naẓma cān ile ṭaldum
Ṣafḥa ṣafḥa dürr ü güher aldum (617)

Ḫalḳ ile Ḥaḳḳ'a ol ki yār oldı
Ḥak ile ẕāt-ı Ḥaḳḳ'ı ol buldı (153)

Eserde çok sayıda kafiyesiz beyit vardır. Kafiye kullanılmayan beyitlerde ahenk redifle sağlanmıştır:

Gördi cāndan ḫaber virür Cibrī̇l
Bī̇-nişāndan nişān virür Cibrī̇l (264)

Urdı ecder-i şeyne zerrīn-zeyn
Ḳıldı ālāt-ı ḥarb-i üstüne zeyn (1302)

Bī̇dil'üñ sözlerin idüp taʿbīr
Ḫüsrev'e bir bir itdiler taʿbīr (3225)

Kūh-ı derd ü ġama taḥammülini
Ḫayl-i hicrān ile taḥammülini (4457)

Aşağıdaki beyitte ne redif ne de kafiye kullanılmıştır:

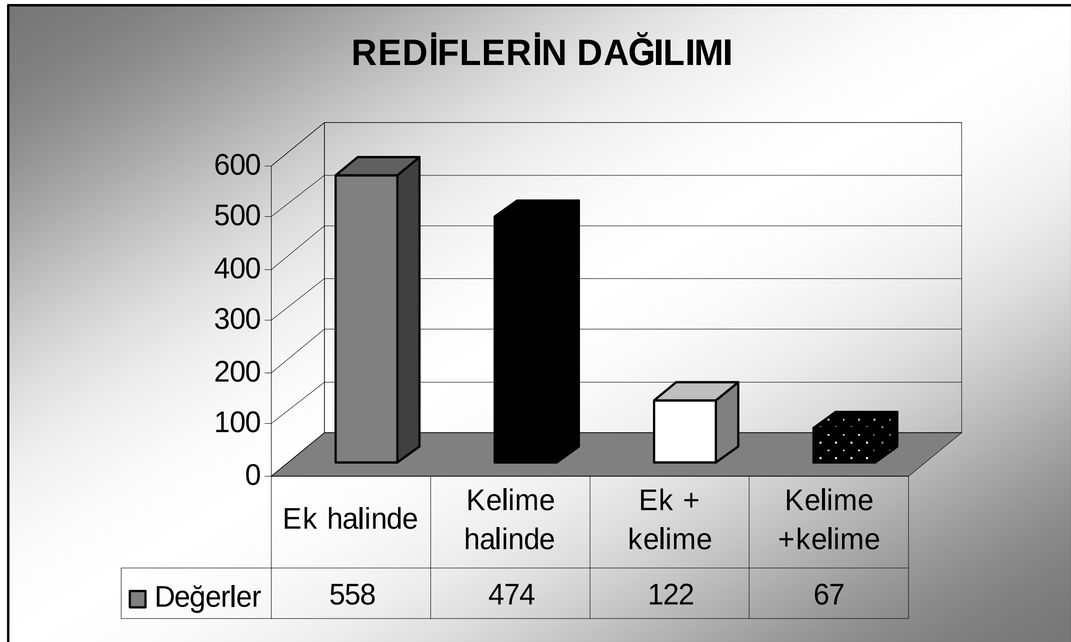
Ṣāḳīyā ṣun baña yine mey-i nāb
Nice mey belki cām-ı āteş-nāk (4160)

e. Redif:

Redif şiirde ahengi sağlayan önemli unsurlardandır."Türk şairleri redifin önemini çok erken anlamışlar ve bu yüzden çoğunlukla redifli şiirler yazmışlardır."[159] olan redifleri ek halinde, kelime halinde, ek ve kelime, kelime ve kelimeden oluşan redifler olarak tasnif ettik. Bunların dağılımı aşağıda grafik olarak gösterilmiştir:

---

[159] Cemal KURNAZ, "Divan Şiirinde Belge Redifler", **Divan Şiiri Yazıları** (Ankara 1997), s. 265.



Ferhâdnâme'de eklerle yapılmış rediflerin çokluğu dikkat çekmektedir:

Aç gözüñ baḳ bu cürm-i eflāke
ʿAyn-ı ʿibretle ḳıl naẓar ḫāke (1389)

El açup āsumāna ṭutdı yüzin
Eşk-i iḫlāṣ ile pür itdi gözin (2197)

Baş ḳoyup dāyimā rikābuñda
Ḫāk-i rāhuz hemīşe bābuñda (4059)

Kelimelerle yapılmış rediflere örnekler:

Ḥükemāsıyla güft u gū itdi
Rāy-ı ḫāḳānı cüst ü cū itdi (1070)

Bulışup anda Ḥıżr'a şād olasun
'Avn-i Ḥaḳḳ ile ber-murād olasun (1157)

Çünki derk idemez anı fülki
N'ola dinse nümûne-i fülki (1258)

Kimisi şevḳ ile cevāb açdı
Kimisi ʿaşḳdan kitāb açdı (2773)

Ek + kelime ile yapılmış rediflere örnekler :

Ḥamdüli'llāh görüp cemālini ben
Seyr idüp ḥüsn-i ber-kemālini ben (1138)

Oldı ser-çeşme ʿayn-ı ʿişrete mey
Rūḥ-baḫş oldı ehl-i ṣoḥbete mey (2720)

Burcı evc-i sipihre irmişdi
Ḳullesi burc-ı mihre irmişdi (3623)

Kelime + kelime ile yapılmış rediflere örnekler :

Bunca demdür ki gözlerüm nūrı
Ḳaldı yoluňda gözlerüm nūrı (1373)

Yā Īlāhī ʿ ināyet eyle baňa
Keremüňden hidāyet eyle baňa (3633)

Alem-i bī-beḳāyı terk itmiş
Tengnāy-ı fenāyı terk itmiş (4331)

Ek + edatlardan oluşan redifler çok fazla değildir :

Ṭoldı eflāk merḥabālar ile
Çarḫa girdi felek nevālar ile (328)

Fiiller ile yapılan redifler :

Kimini genc-i aşḳa maḫzen ider
Kimini bāġ-ı hüsne gülşen ider (48)

Ḳurbet-i Hakk'a dest-res bulımaz
Ḥamd-i Bārī'ye bir nefes bulımaz (152)

Yardımcı fiil ile yapılan rediflere örnekler:

'Aşḳ ḫusrevleri gedā eyler
'Aşḳ dervīşi pādişā eyler (54)

Ẓāhirā kimi aşḳ u 'āşıḳ olur
Kimi ḥüsniyle ḥubba lāyıḳ olur (68)

Tīġ-i aşḳ ile sīne-çāk olmış
'Āḳıbet aşḳ ile helāk olmış (596)

Hākini ṣunʿ uñ ile cevher ḳıl
Ṣadef-i 'ālem içre gevher ḳıl (5053)

Ek fiille yapılan rediflere örnekler:

Ruḫleri aña nūr-ı dīde idi
Bu derūndan belā keşīde idi (806)

Ṭıyneti 'ilm ile ser-rişte idi
Maʿ rifet çarḫına ferişte idi (490)

Zarf fiille yapılan rediflere örnek:

Yā ilāhī cihāna rahmet idüp
Çarḫa ol şāhı māh-ı devlet idüp (5046)

Bileşik fiille yapılan redifler:

Gencdür bu dili ki açdurıver
Heft ser anda ġamdan açdurıver (1454)

Zamirlerle yapılan rediflere örnekler:

Ḥaḳ ḳabūl eyleyüp duʿ āsın anuň
Müstecāb itdi duʿ āsın anuň (675)

Gāhī gāhī ziyāret eyle beni
Ḳademüňle ʻimāret eyle beni (4397)

Tīġ ile intiḳām alam senden
Zūr-ı dest ile kām alam senden (4091)

Yā Īlāhī ʻināyet eyle baňa
Keremüňden hidāyet eyle bana (3633)

f. Nazım Şekilleri

Eserin sonunda rubâi başlığı altında bir dörtlük bulunmaktadır. Bu dörtlüğe her ne kadar rubai denilmiş ise de beyitlerde rubai vezinleri kullanılmadığı için bu dörtlüğe, kıt’a tanımına uyduğu için kıt’a demek daha uygundur. Ferhâdnâme’deki kıt’anın vezni eserin vezni ile aynıdır. Fâ’ilâtün mefâ’ilün fei’lün vezniyle yazılmıştır:

Sebaḳ-ı ʿaşḳı naḳş idüp ḫāmem
ʿAmelüm levḥ gibi itdi siyāh

Tabʿuma ḫaṭṭ-ı ḫaṭāma raḥm eyle
Yüzümi ḳara itme yā Allah

g. Edebi Sanatlar :

Her dîvân şairi gibi Şâhî de eserinde edebi sanatları kullanmıştır. Eserde hemen hemen klasik edebiyatımızda kullanılan bütün edebi sanatlara yer verilmiştir:

Aks

Bir mısra veya cümlenin yahut cümle içinde bir ibarenin sonunu başa, başını sona alarak yeni bir ibare meydana getirmektir.[160]

Ol buňa tāc u taḫt ider irşād
Bu ider taḫt u tācdan feryād (807)

Cinas

Yazılışları aynı anlamları farklı olan kelimelerin bir beyitte kullanılması sanatı olan cinas eserde en çok kullanılan sanatlar arasındadır. Ferhâdnâme'de cinas çeşidinin hemen hemen her çeşidine rastlamak mümkündür. Cinas sanatı kullanılan beyitlerden bazıları şunlardır :

ʿAḳl irişmez kemāl-i **ẕātına**
Kimse bilmez ṣıfāt u **ẕātı ne** (118)

---

[160] Yektâ SARAÇ, **Klasik Edebiyat Bilgisi,** İstanbul Gökkubbe Yayınları, 2006, s.240.

Baḳma hergiz **günāhuma** yā Rab
Naẓar it her **gün āhuma** yā Rab (161)

Görmese mihr-i rūyını bir **dem**
Getürürdi yüzinde hemi **dem** (750)
(1. Dem : Zaman , 2. Dem : Kan)

Zevraḳ içre bulup bir **āyīne**
Ṭutdı ol dem cemāl-i **ayına** (1724)
(1.Ayine: ayna 2. Ay)

Ḳıl ḳalemlerle naḳş olan **şemse**
Gökde ṭaʿn itdi şemse-i **Şems'e** (2302)
(1.Şems: Güneş biçiminde süsleme, 2. Şemse: Güneşe)

Dest-i himmetle oldı **maʿmūre**
Beñzedi gökde **Beytü'l-Maʿmūr'e** (2362)

(1. Ma'mûre: İnsan bulunan yer, 2.Beytü'l-Ma'mûr : Gökte Kâbe hizasındaki meleklerin tavaf ettiği yer. Beyt-i şerif)

Hüsn-i Ta'lil

Herhangi bir olayı olduğundan daha güzel bir sebebe bağlama sanatı olan Hüsn-i Ta'lil klasik şairlerin eserlerinde en fazla kullandıkları sanatlardan biridir. Şâhî de Ferhâdnâme'de bu geleneğe uymuş Hüsn-i Ta'lil sanatını mesnevisinde başarıyla kullanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde, bazı tabiat olaylarının gerçekleşmesinin sebebi olarak Şehzâde Mehmet'in ölümü gösterilmektedir :

Yaġdı yaġmur yirine eşk-i belā
İrdi ʿayyūḳa āh u vāveylā (505)

Cūylar gözyaşın döküp ġamla
Lāleler yandı dāġ-ı mātemle (506)

Ḫançer-i ḥasrete düşüp sūsen
Yandı hicr āteşi ile gülşen (507)

Çāk çāk itdi sīnesün güller
Yoldılar saçlarını sünbüller (508)

Cūş idüp bād-ı subh ile deryā
Mevc-hīz oldı çün nesīm-i sabā (2668)

Aşağıdaki beyitte goncaların açılmasının sebebi olarak Şirin'in gülmesi; ırmakların coşmasının sebebi olarak da Şirin'in neşesi gösterilir:

Açılur ġoncalar nevāñ ile
Raḳṣ ider cūylar ṣafāñ ile (2045)

İktibas

Konuyla ilgili ayet ve hadislerin şiirde kullanılması sanatı olan iktibas sanatı Ferhâdnâme'de gelenekte nasılsa öyle kullanılmıştır. Ferhâdnâme şairinde tasavvufî anlayış çok derin işlenmediğinden ayet ve hadislerde çok fazla kullanılmamıştır. İktibas sanatına daha çok tevhid, münâcât , na't gibi dini içerikli bölümlerde yer verilmiştir :

Ẕāt-ı pākidür Ġaniyy ü Eḥad
Ṣıfatı **lem yelid ve-lem yūled** [161](37)

[161] İhlas 112:3 "O, doğurmamış ve doğmamıştır."

Andan oldı cihān-ı **kün fe yekūn**[162]
Geldi andan ẓuhūra cümle kümūn (45)

Ādemi itdi ʿālem-i kübrā
Didi ḥaḳḳında **ʿalleme'l-esmā**[163](46)

Men ʿaref[164] emrine olan vāḳıf
Nefs-i kül sırrına olur ʿārif (1413)

İntak

İnsan dışındaki varlıkların insan gibi konuşturulması sanatı olan intak Ferhâdnâme'de çok kullanılmıştır. Eserde insanlardan başka olaya etki eden ehremen, ejder, şir-i ner gibi insan dışındaki varlıklar da bulunmaktadır . Bu varlıklar aynen insan gibi konuşturulmuştur:

Aşağıdaki beyitlerde aslan Ferhâd'ı tehdit etmektedir :

Dile geldi zebān-ı ḥāl ile
Didi Ferhād'a ḫoş-maḳāl ile (1452)

Bunı açmaḳ ḫayālin eyleme hīç
Bend ü ġamdan var anda yüz biñ pīç (1453)

Gencdür bu dili ki açdurıvir
Heft ser anda ġamdan açdurıvir (1454)

Kūhken mātemüñ idüp bünyād
Ṭaġlar iñleyüp ider feryād (4445)

---

[162] Yasin 36:82 "Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı «Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir."
[163] Bakara 2.31 "Allah Adem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi."
[164] Hadis "Kendini bilen Rabbini bilir",Muhammed el-Aclûnî,No.2532.

İrsâl-i mesel

Sözlü ya da yazılı anlatımlarda atasözü ya da b vecize kullanılması sanatına denir.[165] Ferhâdnâme'de atasözleri yok denecek kadar azdır. Fakat beyitlerde vecizelerin başarılı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir :

İḳtiżā-yı ṣıfātı kevn ü mekān
ʿĀrif olan bilür bu remzi hemān (131)

Var mı gülşende bir gül-i bī-ḫār
Ḳanı bir genc kim ola bī-mār (2808)

ʿAşḳ ḫusrevleri gedā eyler
ʿAşḳ dervīşi pādişā eyler (54)

Cevheri neyler ol ki gevher ola
ʿArżı ne eyler ol ki cevher ola (2600)

Böyledür kār-ı çarḫ-ı kec-reftār
Kimi ber-dār ider kimin ser-dār (3505)

İstiâre

Teşbih sanatının iki ana unsurundan yani benzetilenle kendisine benzetilenden yalnız birinin kullanılması ile yapılan sanata denir. Bu sanat dîvân edebiyetında en fazla kullanılan sanatlardan biridir. Ferhâdnâme'de çok sayıda istiâre sanatı yapılmıştır.

Açık İstiâre

Zeyn ider her maḳāmı serv-miṡāl
Cān u dil bāġını açar o nihāl (5)

---

[165] İsa KOCAKAPLAN, **Açıklamalı Edebî Sanatlar,** İstanbul, MEBY, 1992, s. 61.

İki yaşına girdi çün ol māh
Bende-i ḥüsni oldı mihr ile māh (725)

Didi ey serv-i nāz gülşen-i cān
Bāġ-ı ruḫsāruň oldı reşk-i cinān (2053)

Meh-i lāle-ʿizār u sīb-ẕeḳan
Leb-i şīrīn-kelām u ġonca-dehen (2882)

Gül-ruḫ u lāle-ḫadd ü ġonca-dehān
Kebg-reftār u serv-i gülşen-i cān (3936)

Kapalı istiare

Felek māhı hevāda oynatdı
Çenber-i çarḫdan yire atdı (1615)

Yaḳdı geh dilde dāġ-ı pür-ḫūnı
Gözden aḳıtdı gāh ceyḥūnı (1976)

İâde

Herhangi bir beyitte birinci mısranın son kelimesini, kendisinden sonra gelen mısranın başında kullanılması sanatına “iade” denir. Ferhâdnâme’de iade sanatı sadece iki beyitte geçmektedir :

Oldı bu cümleye sebeb Aḥmed
Aḥmed içün yürütdi dehri eḥad (226)
Gelse ger çeşm-i mūr tīrine rāst
Rāstı zaḫm ururdı bī-kem ü kāst (792)

İstifhâm

Soru yolu ile dikkat çekerek sözün tesirini artırıp manayı kuvvetlendirme sanatı olan istifham sanatına Şâhî eserinde yer sık sık vermiştir. Şair, soru yoluyla içinde bulunduğu hali daha güçlü ifade etmek için bu sanata başvurmuştur :

Mihri kimdür iden cihān-ārā
Māha ḳandan irişdi bunca żiyā (69)

Cevr-i gerdūn ile nedür ḥālüñ
Nicedür devr elinden aḥvālüñ (540)

Derdümi bilmezem ne çāre ḳılam
Niceydüm neyleyem ne çāre ḳılam (952)

Neden irdi size bu miḥnet ü renc
Ne içün olduñuz melāmet-senc (1981)

İştikâk

Aynı kökten türemiş kelimelerin aynı beyitte ya da mısrada kullnılması sanatıdır. Ferhâdnâme'de iştikak sanatına örnek olacak pek çok beyit bulunmaktadır. Özellikle "can" ve "aşk" kelimelerinden türetilen kelimelerde bu sanat daha yazla yapılmıştır. Bu da eserin bir aşk hikayesi olmasından kaynaklanmaktadır :

Ol ḥaremde görüp özin maḥrem
ʿAyn-ı maḥv oldı mücrimle ḥarem (345)

ʿAşḳda ṣādıḳ olsa ger ʿāşıḳ
İde maʿşūḳı kendüye ʿāşıḳ (2232)

Cān u dilde bu aňa ṭālibdür
Ol buňa maṭlab-ı meṭālibdür (2899)

Ayrılup ten ʿalāyıḳından cān
Bir olur anda cān ile cānān (3489)

Ẓulme maẓlūm iken olup ʿāzim
Ola maẓlūm iken o dem ẓālim (3999)

Kinâye

Hem gerçek hem de mecâzî anlamı olan bir kelimeyi, kelimenin mecâzî anlamını kasdederek kullanma sanatına "kinâye" denir. Eserde kinaye sanatı klasik dîvân edebiyatı geleneğine uygun kullanılmıştır. Bu sanatın kullanımı eserin üslûbuna etki edecek kadar çok değildir :

Genc-i ẕāt oldı vü ṭılısm-ı ṣıfāt
ʿAḳl irince bu nükteye heyhāt (30)

Şeb-i mātemde nā-bedīd oldı
Ṣararup hemçü berg-i bīd oldı (510)

Leff ü neşr

Bir beyitte mana bakımından birbirini tamamlayan kelimeleri veya bunların zıt anlamlarını simetrik bir şekilde sıralama sanatıdır. Bu sanatta, birbiriyle alâkalı kelimeler her iki mısrada da alt alta paralel olarak sıralanmışsa buna "mürettep leff ü neşr" çapraz olarak sıralanmışsa buna da "müşevveş leff ü neşr" denir.

Şâhî'nin eserinde bu sanata çok rastlanmaktadır. Şair eserde birbiriyle ilgili kelimelerin parelel bir şekilde kullanılmasına özen göstermiştir. Fuzûlî ile mektuplaşan ve onun şiirine nazire yazan Şâhî de Fuzûlî gibi "sözü paralel ve

simetrik söyleme ilkesini kendi şiir sanatının ve tekniğinin güçlü bir yönü olarak kullanmıştır.” [166]

Bu durum eserin üslûbuna akıcılık kazandırmış, kullanılan kelimelerin hem ahengine hem de anlamına ayrı bir zenginlik kazandırmıştır.

a. Mürettep leff ü neşr:

Kimi zerrīn kemerle mihr-mis̱āl
Kimi zer-beft ile sipihr-mis̱āl (2484)

Deheni nāmı gibi şekker-rīz
Süḫanı laʿli gibi şehd-āmīz (2560)

b. Müşevveş leff ü neşr

Ġonca-lebler ṭutup piyāle-i zer
Bāde-i erġuvānı nūş eylerler (2636)

Yaʿni Şīrīn-i āfitāb-ʿizār
Māh-ı sīmīn-beden şeker-güftār (3087)

Mecaz-ı mürsel

Bu sanat benzetme gayesi güdülmeden doğrudan doğruya bir manayı veya varlığı kasdetmek için yapılan sanattır. Ferhâdnâme’de bu mecâz-ı mürsel sanatının kullanıldığı pek çok beyit bulunmaktadır. Özellikle eserin tevhid ve münâcât bölümünde daha fazla mecâz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır:

---

[166] Cem DİLÇİN, **Fuzûlî Divanı Üzerine Notlar**, ed. Şinasi TEKİN- Gönül Alpay TEKİN, Harvard, 2001, s. XX.

Ḳābe Ḳavseyn[167]i aňlayan ʿārif
Rāların sırrına olur vāḳıf (21)

Şerʿ-i Aḥmed ki rāh-ı ʿirfāndur
Şüphesüz şāh-rāh-ı ʿirfāndur (98)

ʿAmelüm ḳılsa menzilüm ger nār
Eyle ol nārı lüṭfuňla gülzār (168)

Umarum cāna sāḳī-i kevs̱er
Ṣuna luṭf ile cām-ı cān-perver (234)

Mübalağa

Bir olayın heyecanın etkisiyle olduğundan daha büyük ya da küçük gösterilmesi olayına denir. Başka bir deyişle bir durumu olumlu ya da olumsuz yönleriyle değerlendirirken aşırılığa kaçma sanatıdır. Mesnevilerde masal unsurlarının çok olmasından dolayı mübalağa sanatının fazla kullanılması tabiidir. Mesnevi türünün tüm özelliklerini taşıyan Ferhâdnâme'de de mübalağa sanatı sık kullanılan sanatların başında gelmektedir :

Çözülüp her ḳumaş ḳaṭar ḳaṭar
Virülüp sīm ü zer hezār hezār (709)

Yaḳdı geh dilde dāġ-ı pür-ḫūnı
Gözden aḳıtdı gāh ceyḥūnı (1976)

Ol ḳadar virdi laʿli dürr ü güher
Laʿl-i gevherle ṭoldı baḥr ile ber (2595)

[167] Peygamber efendimizin Mîrac gecesinde bilmediğimiz bir şekilde Allahü teâlâya yakınlığından kinâye olan bir tâbir.

Ol ḳadar girye itdi şāh-ı cihān
İňledi şāh ile zemīn ü zamān (3011)

Aḳıdup dīdeden zerreler ḳan
Çıkmaġa yol açar ḥamāme-i cān (4199)

Nida

His ve heyecanın şiddetini ifade etmek için kullanılan nida sanatını Şâhî Ferhâdnâme'de başarıyla kullanmıştır :

Baňa ṣun sāḳiyā yine bāde
Ola semʿ-i süḫan gibi sāde (400)

Merḥabā ey nesīm-i bād-ı şimāl
Merḥabā ey şemīm-i bū-yı viṣāl (2041)

Merḥabā ey nevīd-i ruḥānī
Merḥabā ey berīd-i raḥmānī (2042)

Söyle ey nevḥa-sāz-ı bī-dil-i zār
Eyle Ferhād mātemin iẓhār (4293)

Yüri ey serv-i bāġ- āzād ol
Ey gül-i tāze sen de ber-bād ol (4865)

Rücu'

Rücu'nun kelime anlamı, geriye dönmek[168]tir. "Söylenilen sözden bir nükteye dayalı olarak geriye dönmektir. Bu daha önceki söze dönüş

[168] Yekta SARAÇ, a.g.e., s. 170.

olabileceği gibi söylenilen sözü iptal edip farklı bir düşünceye yöneliş de olabilir.

Ferhâdnâme'de şair pek çok beyitte "rücu" sanatını kullanmıştır. Eserin üslûbuna en fazla etki eden sanat bu sanattır. Şâhî eserini Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd u Şirin adlı eserinden etkilenerek kaleme aldığını ifade etmektedir. Rücu' sanatının kullanılması açısından İki eser karşılaştırıldığında rücu' sanatının Şâh'i'nin eserinde daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Bu sanat eserin üslûbuna orijinal bir özellik kazandırmıştır.

Şâhî'nin eserinde "rücu'" sanatı en fazla "nice" kelimesiyle yapılmıştır :

ʿAbd iseň ol cenāb-ı Mevlā'da
Ḥāk-i nā-çīz gibi üftāde (106)

Nice üftāde belki nā-būd ol
Būd-ı Ḥaḳ ile yaʿni mevcūd ol (107)

Virilüp nāme ḳāṣıd-ı şāha
Sürʿat ile irişdi dergāha (3105)

Nice nāme ki ṣafḥa-i hicrān
Oldı her ḥarfi meşʿar-i ḥırmān (3106)

Eserde "nice" kelimesinden sonra en fazla "ne" kelimesiyle "rücu'" sanatı yapılmıştır :

Ümmehānī sarāyını nā-gāh
Māhveş eylemişdi menzil-gāh (242)

Ne sarāy ol ki reng-i bāġ-ı cinān
Ḥayret-i ṭāḳ-ı çarḫ u gülşen-i cān (243)

Söz yirine dürer nis̱ār itdi
Ne dürer kim güher nis̱ār itdi (2095)

Pādişāh oldı milket-i ʿAcem'e
Ne ʿAcem belki cümle-i ümeme (2840)

Tarsi

Bir beyitte mısraları meydana getiren kelimelerin hem sayı, hem kafiye, hem de vezin açısından birbirine paralel olarak kullanılmasına denir. Ferhâdnâme'de tarsi' sanatı en çok kullanılan sanatlar arasındadır. "Divan edebiyatında özellikle redifli şiirlerde dikkati çeken parelellikler"[169] şairler tarafından ahenk unsuru olarak daima kabul görmüştür. Şâhį'nin üslûbunda da parelelliğin önemli bir yeri vardır. Parelellikler Ferhâdnâme'nin üslûbuna ayrı bir güzellik kazandırmıştır :

ʿAşḳdur bülbüli yaḳup kül iden
ʿAşḳdur gülşeni yakup kül iden (55)

Kimini ḳahr ider kimini ẕerre
Kimini baḥr ider kimini ḳaṭre (67)

Meşrebüm eyle meşreb-i tevfīḳ
Menzilüm eyle mezheb-i taḥḳīḳ (166)

ʿAşḳ idi güft ü gūyı ʿālemde
ʿAşḳ idi cüst ü cūyı ʿālemde (745)

Biri ḥayret-fezā-yı Şeddādī
Biri ʿibret-nümā-yı Bihzādī (2438)

[169] Muhsin MACİT, a.g.e., s. 59.

İkisi gevher-i sipihr-nejād
İkisi cevher-i zemīn-ābād (5038)

Tecâhül-i Ârif

Bilinen bir şeyin şair tarafından şiirde bilmezlikten gelerek kullanılması sanatına "tecâhül-i ârif" denir. Tecâhül-i ârifte genellikle şaşkınlık ve kızgınlık gibi anlamları vardır ve nükte esastır. Meselâ aşağıdaki beyitte şair sevgilinin güzelliği karşısındaki şaşkınlığını anlatmak için güneşi ve ayı kullanmış. Bildiği halde bunların ışık ve aydınlığının kaynağının kim olduğunu ve nerden kaynaklandığını sormuş :

Mihri kimdür iden cihān-ārā
Māha ḳandan irişdi bunca żiyā (69)

Aşağıdaki beyitte ise şair aşığın ne halde olduğunu bildiği halde, onun halinin ne kadar kötü olduğunu bilmiyormuş gibi davranıyor. "nedür ahvâlün" diye sorarak "tecahül-i ârif" sanatına başvurarak anlamı güç kazandırıyor.

Nedür aḥvālüñ ey ġarīb ü ḥazīn
Dil-figār u belā-keş ü miskīn (3814)

Şâhî eserde sık sık tecâhül-i ârif sanatına başvurarak anlatmak istediğini bu yolla kuvvetlendirmiştir.

Tekrir

Ferhâdnâme'de çok fazla kullanılan sanatlardan biri de "tekrir" sanatıdır. Tekrir, anlamı güçlendirmek için kelime ya da kelime gruplarının bir beyitte ya da şiirde aynen kullanılması sanatıdır. Şâhî tekrir sanatını ustaca kullanmış bununla eserinin üslûbuna ayrı bir ahenk kazandırmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi şair eserinde paralellikleri, kelime ve kelime

gruplarının tekrarlarını kullanmaya özen göstermiş bunda da başarılı olmuştur. Eserde tekrir sanatına örnek olacak sayısız beyit bulunmaktadır :

Kimini genc-i ʿaşḳa maḫzen ider
Kimini bāġ-ı ḥüsne gülşen ider (48)

Āteş-i ʿaşḳ ile kimi cān-sūz
Kimisi ḥüsn ile cihān-efrūz (49)

Kimi kühsār-ı ʿaşḳ Ferhād'ı
Kimi ṣahrā-yı ġam belā-zādı (50)

Kimisi Ḳays iken olur Mecnūn
Ḳāysīdür tanımaz ʿaḳl u cünūn (51)

Ger maʿārif eger ṣanāyiʿdür
Ger ʿavārif eger bedāyiʿ dür (776)

Cān u dilden ki oldı ḳahrla cān
Ana kim oldı derdi cānıma cān (3881)

Ne cihān var ne cān ne cānān
Ne gönül var ne kām ne dil ü cān (1545)

Gāh olup bağbān-ı gülşen-i yār
Gāh feryād iderdi bülbül-vār (2816)

Gāh Ḥāmūn 'a eylerdi güẕer
Gāh gülzārı eylerdi maḳar (2817)

ʿAşḳ ḫusrevleri gedā eyler
ʿAşḳ dervīşi pādişā eyler (54)

ʿAşḳdur bülbüli yaḳup kül iden
ʿAşḳdur gülşeni yaḳup kül iden (55)

ʿAşḳ ile cūş ider şarābü'l-mest
ʿAşḳ erbāb-ı şevḳi eyler mest (56)

'Aşḳdur Ādem'i iden mescūd
ʿAşḳ şeyṭānı eyledi merdūd (57)

Telmih

Her mesnevide olduğu gibi Ferhâdnâme'de de telmih sanatı çok kullanılmıştır.

Aşk duygusunun kullanıldığı bir beyitte ilk peygamber Hz. Âdem ve şeytanın olayına telmih yapılmıştır. Hz. Âdem Yaratıcı'ya duyduğu aşk ile emirlere boyun eğmiş ve "kendisine secde edilen" bir peygamber olarak değer kazanmıştır. Şeytan ise aşk duygusunu değerlendiremediği için aksi bir duruma maruz kalmış ve lanetlenmiştir :

'Aşḳdur Ādem'i iden mescūd
ʿAşḳ şeyṭānı eyledi merdūd (57)

Aşağıdaki beyitte kahır Nuh Tufanı'na benzetilmiştir :

Cūş idüp ṣanki Nūḥ ṭūfānı
Yaġdı deryāya ḳahr-ı bārānı (1599)

Aşağıdaki beyitte şair, kendi kalemini Hz. Musa'nın yed-i Beyza mucizesine benzetmektedir :

Gösterüp ʻāleme yed-i beyżā
Ḳalemüñ oldı gūyiyā Mūsā (5009)

Eserde Ferhâd'ın Hızır'la görüştüğü müstakil bir bölüm bulunmaktadır. Şair bu bölümde Hızır'dan talimatlar alır. Hızır ona aşk ve hikmet ilmiyle ilgili meselelerin derinliğini anlatır. Bunun dışında diğer bölümlerde de Hızır Aleyhisselâm'ın adı sıkça zikredilmiştir:

İricek Ḥıẓr'a olasun āgāh
Her ne ise irādetu'llah (1163)

Siḥr-i şevḳ ile ṭurup Ferhād
Ṣoḥbet-i Ḥıżr'ı dilden itdi yād (1193)

Klasik edebiyatımızın her döneminde, şairler ayrılık acısının şiddetini anlatmak için Hz. Ya'kub ve Hz. Yûsuf'un ismini zikretmişlerdir. Şâhî de eserinde derdinin derecesini Hz. Ya'kub'un Hz. Yûsuf'a duyduğu hasreti hatırlatarak ifade etmiştir :

Hem çü Yaʿḳūb idüp enīn ü fiġān
İrdi çün Mıṣr-ı derde Yūsuf-ı cān (527)

Ferhâdnâme'de kavuşmanın güzelliğini anlatırken Hz. Yusuf'un Ken'an'a ulaşmasına telmih yapılmıştır :

Pīr-i Kenʿān'e ṣan ki irdi beşīr
Ḳıldı Yūsuf viṣālini taḳrīr (1950)

Hz. İsa ve Meryem :

Dehre āteş irüp cehennemden
Bir oġul geldi şāha Meryem'den (4605)

Kesb-i ‘irfān iden Mesīḥāsā
Menzilin itdi ‘ālem-i bālā (4741)

Bādıdur hem-dem-i dem-i ʿĪsā
Rūḥ-perver-i nesīm-i ṣubḥāsā (5042)

Hz. Süleyman ve Belkıs:

Ḫāk idüp ‘ālemüñ Süleymān’ın
Yile virdi serīr ü eyvānın (4169)

Ben żaʿīf ü naḥīf çün Belḳıs
Eyleseñ n’ola meclisüñde ins (3863)

Ferhâdnâme’nin içinde Hz. Muhammed’in Mi’rac’da Allah’la görüşmesini anlatan, “Mi’rac” başlığı altında ayrı bir bölüm bulunmaktadır.

Bu bölümde Mi’rac hadisesi ve Hz. Muhammed ile ilgili pek çok kavram beyitlerde geçmektedir :

Naḳş-ı medḥinde hem-zebān olalum
Naʿt-ı Aḥmed’de dür-feşān olalum (178)

ʿİbret ile naẓar iden ʿārif
Oldı esrār-ı Aḥmed’e vāḳıf (213)

Ye’cüc-Me’cüc :

ʿAdli Yeʾcūc-i ẓulme sedd-i sedīd
Ḳılıcı ḥayf u cevre medd-i medīd (450)

Eserde telmih edilen diğer kişiler ve olaylardan bazıları :

Kimi Mecnūn olur kimi Leylā
Kimi Vāmıḳ olur kimi ʿĀzrā (53)

Olmasa rā-yı rāyet-i Cemşīd
Rūşen itmezdi dehri çün ḫurşīd (442)

Kime arż itse cām-ı Cem'den mehr
ʿĀḳıbet hicr ile ider pür-zehr (3789)

Ḳanı İskender u ḳanı Dārā
Ḳahr-ı dehr ile oldu nā-peydā(4172)

Tenâsüb (Mürâ'ât-i nazîr)

Bāġ-ı ḥüsn içre gül-ʿizār oldı
Ġonca-i ḥüsn iken nizār oldı (729)

Biri cām-ı ümīd ile ser-mest
Birisi vaṣl-ı yār ile hem-dest (1944)

Ṣaçılup kūşe kūşe nāfe-i Çīn
Ṭoldı bezm içi nāfe-i müşgīn (2672)

Ol ḳadar virdi laʿl ü dürr ü güher
Laʿl-i gevherle ṭoldı baḥr ile ber (2595)

Ele alsam ġażabla tīr ü kemān
Eylesem māhı māhisiyle nişān (3534)

Tensîk

Şiirde eş ve ya yakın anlamlı kelime ya da kelime gruplarının anlamı daha güçlü kılmak için ardarda kullanılmasına denir. Bu sanat genellikle sıfatların kullanılmasıyla yapılır. Ferhâdnâme'de özellikle medhiye

bölümünde ve Ferhâd'ın özelliklerinin anlatıldığı bölümlerde bu sanata başvurulmuştur:

Ḫalef-i salṭanat ḥalīfe-nihād
Şeref-i maʿdelet ferişteh-nijād (430)

ʿĀşıḳ u ṣādıḳ u ḥabīb ü lebīb
Ġamze-i dil-figār u rūḥ-firīb (2749)

Muṭrib-i ḫoş-edā vü naġme-serā
Ṭarab-ı ġam-zede dāver-i rūḥ-efzā (2752)

Sözi bārid yüzi ḳış aḫşamı
Oldı berd-i ʻacūz ānuň nāmı (4273)

Teşbih

Ferhâdnâme bir aşk hikayesidir. Eserde aşık ve maşuka ait özellikler anlatılırken benzetmelere başvurulması tabiidir. Özellikle sevgilinin vasıflarının geçtiği beyitlerde teşbih sanatına başvurulmuştur. Kişi ve mekân tasvirlerinin anlatıldığı bölümler de benzetmeler yönünden çok zengindir:

Levḥ-i maḥfūẓı itmege imlā
Her elif anda ḫāmedür gūyā (9)

Gelmedin ḫāk-i tende ġonca-i rūḥ
Açmadın ḳaṣr-ı būda bāb-ı fütūh (75)

Bādveş eyleyüp yine güẕerān
İrdi dānā-yı dehre çün ḫāḳān (1127)

Nice kişver ki bāġ-ı ravża-misāl
Ḥūr u ġılmānlar ile mā-lā-māl (1873)

Ḳāmeti serv līk kebg-ḫırām
Ġonca-mānend lebleri gül-fām (2561)

Dili ḫālüm gibi yaḳup nāra
Cānı çek kākülüň gibi dāra (3026)

Laʿl-i cān-baḫşı ʿayn-ı ḥikmetdür
Ruḫı āyīne-i hidāyetdür (3039)

Ġoncanuň san açup niḳābını bād
Dil-i ʿuşşāḳı eyledi ber-bād (4617)

Teşhis

Ferhâdnâme'de insan dışında pek çok varlık da olayın gidişatında rol oynadığından teşhis sanatı çok yerde kullanılmıştır. Ayrıca tabiatunsurlarıyla ilgili beyitlerin çoğunda da kişileştirmeye başvurulmuştur:

Serv gülveş gülüp ḳıyām itdi
Bīdil'e ṭoġrılup selām itdi (1217)

Ġarḳ olup baḥr-i ḳahra fülk-i felek
Gökde tesbīḫini unutdı melek (1610)

Urınup zer-külāh-ı mihr gibi
Giydi aṭlas ḳabā sipihr gibi (2075)

Ẕerrenüñ ıżṭırābı ʿaşḳ iledür
Güneşüñ sūz u tābı ʿaşḳ iledür (3797)

Bel büküp ḳavs girdi meydāne
Arḳa oldı ẖadeng-i perrāne(4117)

Gülleri şevḳ ile tebessüm ider
Bülbüli ʻaşḳ ile terennüm ider (4986)

Tezat

Ferhâdnâme tezat sanatı açısından zengin bir eserdir. Şâhî'nin üslûbunda parellelliklerden sonra dikkati çeken ikinci özellik zıt anlamlı kelimelerin kullanılmasıdır. Tezat sanatı anlatımı güçlendirmek için genellikle mübalağa sanatı ile birlikte kullanılmıştır :

Aşḳdur cenneti iden gülşen
Aşḳdur dūzaẖı iden külḥan (59)

Göriser anı evvel ü āẖir
Bīş ü kem bāṭın u eger ẓāhir(1049)

Evc-i Keyvān'a irdi ṭop u ʿalem
Nīzeler başdı zīr-i ẖāke ḳadem (1065)

Zīr ü bālāsın eyleyüp mermer
Ḥavża aḳıtdı cūy-ı cān-perver (2326)

Mihr-i luṭfını eyleyüp maṭlaʿ
Tīġ-i ḳahrını eyledi maḳṭaʿ (3115)

B. TEKNİK UNSURLAR

a. Yapısal Unsurlar

aa. Ferhâdnâme'nin Tertip Şekli

Ferhâdnâme edebiyatımızdaki klasik mesnevi şeklinin özelliklerine uygun olarak tertip edilmiştir. Eser, besmele şerhiyle başlamaktadır. Besmele şerhini tevhid, münâcât , nât, mi'raciye, medhiye, sebeb-i tahrir, fahriye, agâz-ı destan bölümleri takip eder. Eser dua bölümüyle son bulur.

Besmele Şerhi

Eserin girişinde "tevhid" bölümünden önce otuz beyitlik bir besmele şerhi bulunmaktadır. Bu bölümde, kapıların kilitlerinin besmele ile açıldığından, gizli sırlara besmele ile vakıf olunabileceğinden, ârif olan bir kimsenin onun harflerindeki remizlerin anlatmak istediğini anlayacağından, besmelenin her harfinin gizli bir anlamı olduğundan ve onun insanın anlayışına ışık tutacağından bahsedilmektedir. Şaire göre, aşk yolcuları ancak besmeleyi âsâ edindiklerinde menzile ulaşabilirler. Rahman'ın cemaline besmeledeki sırların derinlikleriyle kavuşabilirler.

Aşağıda "besmele şerhinin" ilk ve son beyiti ile bazı beyitlerinden örnekler verilmiştir:

Saṭr-ı bismillāh ile it ṣād-āb
Oldı miftāḥ-ı ḳufl-ı bāb-ı kitāb (1)

Keşf iden kenz-i dīde-i cānı
Görür anda cemāl-i Raḥmān'ı (4)

Cān göziyle naẓar iderseň eger
Vire her ḥarfi saňa nūr-ı baṣar (6)

Naẓar it ser-be-ser bu ḥırz-ı ʿazīm
Oldı ser-levḥa-i kelām-ı ḳadīm (29)

Genc-i ẕāt oldı vü ṭılısm-ı ṣıfāt
ʿAkl irince bu nükteye heyhāt (30)

Tevhîd

Tevhid bölümü 67 beyitten oluşmaktadır (31-98. beyitler arası). Bu bölümde varlık âleminin mahiyetinden, varlığın incelik ve güzelliklerinden, Yaratıcı'nın zâtından, sıfatlarından ve isimlerinin sırlarından, gizli ve âşikâr ne varsa Allah'a ayan olduğundan, insanın yaratılışından, insanın diğer varlıklar arasındaki yerinden ve öneminden bahsedilmektedir. Özellikle bu bölümün girişinde Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun bir şekilde kullanıldığı, edebi sanatların fazlalığı dikkat çekmektedir :

Ey Ḫudā-yı kerīm-i bī-men ü mā
Pādişāh-ı ḳadīm ü bī-hemtā (31)

Ḫālıḳ-ı fevḳ u taḥt u ʿarż u semā
Mebdeʿ-i nār u āb u ḫāk u hevā (32)

Olmadın daḫi nām budur ʿadem
Lāzım-ı ẕātı idi saňa ḳadem (39)

Lā-taʿayyün ki ḥadd-i ẕātuň durur
Fehm iden anı yine ẕātuň durur (42)

Levḥ-i maḥfūẓı eyledüň inşā
Ḳılduň aʿmāli tā ezel imlā (79)

Çün ʿadem māsivāda bāḳīdür
Bī-fenā mihr-i ẕāt-ı Bāḳī'dür (96)

Sözini şerʿe eyleyen taʿlīḳ
Ġaybı şümār ider ʿale't-taḥḳīḳ (97)

Tevhid bölümün içinde (47 ile 71. beyitler arasında) aşkın ve aşıkların özelliklerinin anlatıldığı bir aşknâme vardır. Şair bu beyitlerde veciz, lirik ve akıcı bir dil kullanmıştır. Aşağıdaki örnek beyitler bu bölümden alınmıştır:

Eyleyüp ʿaşḳa maẓhar insānı
Ḳıldı ʿāşıḳ cemāline anı (47)

Kimini genc-i ʿaşḳa maḥzen ider
Kimini bāġ-ı ḥüsne gülşen ider (48)

ʿAşḳ ḫusrevleri gedā eyler
ʿAşḳ dervīşi pādişā eyler (54)

ʿAşḳdur bülbüli yaḳup kül iden
ʿAşḳdur gülşeni yakup kül iden (55)

ʿAşḳdur cenneti iden gülşen
ʿAşḳdur dūzaḫı iden külḫan (59)

ʿAşḳ eflāki eyledi devvār
ʿAşḳdan geldi ḫāke böyle ḳarār (60)

Ẓāhirā kimi ʿaşḳ u ʿāşıḳ olur
Kimi ḥüsniyle ḥubba lāyıḳ olur (68)

Münâcât

Ferhâdnâme'de 99 -74. eyitler arasında "münâcât" bölümü yer almaktadır. Münâcât lugatte "fısıldama, kulağa söyleme; Allah'a dua etme, yalvarma" anlamındadır. Bir edebiyat terimi olarak, muhtevası Allah'a yakarış olan bir şiir türünün adıdır. Kelime anlamı olarak Allah'a dua etme yalvarma, yakarma anlamlarına gelen münâcât eserde şu beyitlerle başlar:

Beni yā Rab o rāha irşād it
Cān-ı ġam-gīni luṭf ile şād it (99)

Oldukça uzun olan bu bölümde şair, kul olmanın özelliklerinden, kulun acizlik ve yetersizliğinden, Allah ile kul arasındaki münasebetlerden, kulun işlediği günahlardan sonra tövbe ve istiğfar etmesi gerektiğinden Yaratıcı'nın ne kadar güçlü ve idrak edilemez olduğundan bahsetmektedir. Allah'ın, Bârî (yaratıcı), Cevvâd (cömert) Hayy u Bâkî (daima diri ve ölümsüz) olduğundan, onun rahmeti, şefkati, affediciliği ve eserleri sınırsızdır. Bu bölümde ayrıca Allah'tan ikram, saadet, irfan ve hayırlı amel istenir. İnsan o kadar küçük ve güçsüzdür ki bundan dolayı Yaratıcı'nın kurbiyetine (yakınlığına) ulaşabilmesi imkansızdır. Şair; ne kadar günahkâr olsa da günahlarına bakmadan kendisine Allah'ın daima nazar etmesini temenni eder. Kaleme alacağı eserini günahlardan uzak tutması için ona yalvarır. Âleme karşı yüzünü kara çıkarmaması için yakarışta bulunur:

Fażluň ile baňa nigāh eyle
Nūr-ı feyżüň delīl-i rāh eyle (102)

Her mekān andan ol mekānsuzdur
Her nişān andan ol nişānsuzdur (121)

Ẕāt'ı pinhān ṣıfātı līk ʿayān
Maẓhar-ı ẕātı oldı kevn ü mekān (122)

Ḫalḳ idüp bir dem içre iki cihān
Yine ḳılsa ʿadem gibi pinhān (139)

Yā ilāhī ġarīḳ-i ʿiṣyānem
Müstaḥaḳ-ı niṣāb-ı ġufrānem (154)

Rū-siyāhum ḳapuňda yā Ġaffār
Pür-günāhum ṭapuňda yā Settār (160)

Baḳma hergiz günāhuma yā Rab
Naẓar it her gün āhuma yā Rab (161)

Nāmemi anda pür-günāh itme
Yüzümi nāmeveş siyāh itme (173)

Na’t

Ferhâdnâme’de na’t bölümü altmış beyitten oluşmaktadır (175-235. beyitler arası). Özellikle Hz. Muhammed’in vasıflarının övüldüğü beyitlerde şairin daha ağır bir kullandığı görülmektedir. Arapça ve Farsça kelimelerin, uzun terkiplerin derin felsefi anlam içeren kelimelerin kullanılması şairin bu bölüme özel önem verdiğini göstermektedir:

Meşʿal-efrūz-ı şemʿ-i cemʿ-i ṣafā
Ṣayḳal-endūz-ı levḥ-i mihr ü vefā

Taḫt-gīr-i memālik-i tevfīḳ
Tāc-baḫş-ı ḫazāyin-i taḥḳīḳ

Mihr-i envār-ı āsumān-ı ḥayāl
Māh-ı pür-nūr-ı burc-ı cāh u celāl

Bānī-i kārgāh-ı ḥüsn-i ʿamel
Ḥāris-i bārgāh-ı dīn ü düvel

Sākī-i bezm-gāh-ı ʿālem-i cān
Bāde-peymā-yı meclis-i ʿirfān

Bülbül-i gülsitān-ı ʿālem-i rāz
Ġonca-i būstān-ı nāz u niyāz

Bāʿiṣ-i nüh-revāḳ-ı ṭāḳ-ı felek
Sebeb-i ḫalḳ-ı ins ü cinn ü melek
(181- 188)

Na't bölümünün muhtevasında Hazret-i Muhammed'in peygamberlik cevherinin hazinesi oluşundan, yerlerin ve göklerin onun hürmetine yaratıldığından, Cebrail Aleyhisselam'ın onun dostu olduğundan, onun bütün kainatın eğiticisi ve sevgilisi olduğundan bahsedilmektedir. Bu bölümde Hz. Muhammed'in ailesinin ne kadar değerli olduğu da anlatılmaktadır. Şair onun getirdiği yolun insanlığı kurtuluşa ulaştıracak en doğru yol olduğunu da vurgulamaktadır. Ayrıca bu bölümde Muhammed isminin harf harf şerhi de yapılmıştır. Aşağıda na't bölümünden bazı örnekler verilmiştir :

Şāhī-i nā-murādı yā Fettāḥ
Ḫatem-i enbiyāyı ḳıl meddāḥ (174)

Āl ü evlādına idüp bende
Āsitānında ḳıl ser-efgende (175)

Naḳş-ı medḥinde hem-zebān olalum
Naʿt-ı Aḥmed'de dür-feşān olalum (178)

Ḳuṭb-ı gerdūn u merkez-i ʿālem
Mefḫar-ı ādem ü güzīn-i ümem (192)

Ḳapuñ erbāb-ı ʿaşḳa dārü's-selām
Ṭāḳ-ı ebrūña ṣad hezār selām (203)

ʿİbret ile naẓar iden ʿārif
Oldı esrār-ı Aḥmed'e vāḳıf (213)

Ḥüsnine ʿāşıḳ idi ẕāt-ı Eḥad
Anı mirʾāt idinmiş idi ebed (219)

Mi'raciye

Eserde Mi'raciye bölümü 165 beş beyitten oluşmaktadır (236-401. beyitler arası) Bu bölüm, Na't bölümünden hemen sonra "Mi'rac" başlığı altında geçmektedir. Burada, mi'rac hadisenin gerçekleşmesinden dolayı bütün kainatın olağanüstü bir hal aldığından bahsedilmektedir. Beyitlerde yerdeki ve gökteki bütün varlıkların "mi'rac" hadisesini kutladıkları hüsn-i ta'liller yapılarak, coşkulu bir üslûpla anlatılmaktadır. Şair, Hz. Muhammed'in göğe çıkışını, onun Allah ile görüşmesini, büyük bir hicranla mi'racdan dönüşünü dini kaynaklara ve klasik edebiyattaki mi'raciye geleneğine bağlı kalarak kendine has bir üslûpla dile getirmektedir :

Bir gice kim sipihr-i şuʿle-sūz
Ḳıldı rūşen cānı niteki rūz (236)

Ol gice āsumān-ı müşg-efşān
Gevher-i şeb-çerāğın itdi ʿayān (237)

Pisteri ḥulle hem firāşı melek
Ḫalveti ravża āsitānı felek (244)

Āteş-i şevḳ ile yaḳup cānı
Fikr iderken viṣāl-i cānānı (245)

Göz diküp maḳdemüňe çarḫ-ı felek
Muntaẓırdur saňa gürūh-ı melek (254)

Çıḳarup ʿāriyet libāsını
Giydi ol dem beḳā ḳabāsını (266)

Niçe raḫş ol Buraḳ-ı berḳ-ḫırām
Dil-i ʿuşşāḳ gibi bī-ārām (271)

N'ola ol māh-ı leyletü'l-İsrā
Āfitāb-ı sipihre virse żiyā (316)

Mīm-i imkān olup aradan red
Oldı Aḥmed vücūd-ı ʿayn-ı eḥad (336)

Bī-zebān söyleşüp Ḫudā ile
Vaḥdete irdiler ṣafā ile (348)

Medhiye

Eserde 402 ve 468. beyitler arasında Kânûnî Sultan Süleyman'a medhiye yapılmıştır. Bu bölümde onun Osmanlı tahtına liyakatından ve üstün vasıflarından bahsedilmektedir. Sultan Süleyman ve Süleyman peygamber arasında benzerlikler kurularak Kânûnî'nin kudretine, tevazuu ve asaleti, komutanlıktaki dehası örneklerle anlatılmaktadır. Ayrıca kahramanlığının yanısıra onun ne kadar lütuf ve ihsan sahibi olduğuna, özellikle adaletinin dünyada eşi ve benzeri olmadığına vurgu yapılmaktadır.

Bu bölümde de özellikle benzetmelerin kullanıldığı bölümlerde ağır ve sanatlı bir dil kullanılmıştır. Telmih ve teşbihlerle anlatım güçlendirilmiştir :

Yaʿni kim kevn-i Ḫālıḳ-ı Müteʿāl
İtdi çün ʿarṣagāh-ı ḥüsn ü cemāl (411)

Bī-sütūn itdi bār-gāhın anuñ
Pür-fütūr itdi kār-gāhın anuñ (412)

Nitekim Ḥażret-i Süleymān Ḫān
Dāver-i dehr ü ḫusrev-i dü-cihān (427)

Şāh-ı iḳlīm-i Rūm u ʿadl-rüsūm
Māh-ı encüm ġulām u çarḫ-nücûm(428)

Lāyıḳ-ı taḫt-gāh-ı ʿOs̱mānī
Mālik-i ḫātem-i Süleymānī (429)

Ḳılıcı bir demür yüreklü dilīr
Şemşīri baş açuḳ vilāyet-gīr (436)

Medhiye bölümü aşağıdaki duayla son bulmaktadır:

Dehri yā Rab musaḫḫar eyle aña
Her murādın müyesser eyle ana (463)

Şâhî, medhiye bölümünden hemen sonra 469 ve 528. beyitler arasında kardeşi Şehzâde Mehmed için bir mersiye kaleme almıştır. Genç yaşta vefat eden Şehzâde Mehmed Kânûnî'nin Hürrem'den olma diğer oğludur. Yani Şâhî'nin öz kardeşidir. Kânûnî onun ölümüne çok üzülmüştür. Şehzâdenin cenaze namazını bizzat Kânûnî kıldırmıştır.

Şâhî'nin öz kardeşi için bir mersiye yazması gayet tabiidir. Şair, bu bölümde kardeşinin ölümünden ne kadar üzüntü duyduğunu dile getirmektedir. Ayrıca mersiyede Şehzâde Mehmed'in ne kadar üstün

özelliklere sahip olduğu anlatılmaktadır. Şairin kardeşine duyduğu sevginin büyüklüğü veciz bir üslûpla dile getirilmektedir.

Şaire göre, Şehzâde Mehmed'in ölümünün ardından sadece insanlar değil bütün kainat yasa boğulmuştur. Güller sinelerini çâk çâk etmiş, bülbüller matem ile yüreklerini dağlamış, sünbüller ise saçlarını yolmuştur. Yerde gökte ne varsa mateme boyanmıştır. Şair buna benzer benzetmeler yaparak bütün varlıkları üzüntüsüne ortak etmiştir:

Nice şehzāde şāh-ı mülk-i beyān
Ḫusrev-i fażl u dāver-i ʿirfān (486)

Gül-i nev-bāde-i Süleymānī
Ġonca-i gül-sitān-ı ʿOs̱mānī (487)

Şāh-ı Rūşen-dil ü ġarīb-nüvāz
Ḥarem-i ehl-i rāza kāşif-i rāz (488)

Nāmı Sulṭan Meḥmed ol şāhuñ
ʿAbd-i ḫāliṣ-nihādı Allah'uñ (489)

Ṭıyneti ʿilm ile ser-rişte idi
Maʿrifet çarḫına ferişte idi (490)

Ekmeli idi şāhzādelerüñ
Dest-gīri idi fütādelerüñ (491)

Gitdi ol māh u āfitāb-ḫiṣāl
Dil ü cān ḳaldı z̠erreveş pa-māl (502)

Boyanup māteme yesār u yemīn
Eşk-i ḥasret aḳıtdı çarḫ-ı berīn (504)

Cūylar gözyaşın döküp ġamla
Lāleler yandı dāġ-ı mātemle (506)

Çāk çāk itdi sīnesin güller
Yoldılar ṣaçlarını sünbüller (508)

Sebeb-i Telif

Şair, eserin yazılış sebebini bu bölümde 529-614. beyitler arasında izah etmektedir. Yukarıda belirttiğimiz mersiye bölümünden sonra şair, Şehzâde Mehmed’in ölümüne ağlarken gözlerini uyku bürüdüğünden ve bir rüya gördüğünden bahseder. Rüyasında kardeşi Şehzâde Mehmed’i baştan aşağı nura gark olmuş bir şekilde Cennet’te kevserin başında dolaşırken görür. Kardeşine; ahiret âleminde, ne halde olduğunu sorar. O’da “ ircıî’” nidasına itaat edip gerçek sevgili olan Allah’ın davetine icabet ettiğini, şimdi bulunduğu yerin dünyadan kat kat daha güzel olduğunu söyler. Sonra kardeşi Şâhî’ye; şiirdeki hünerini ve mârifetini sergilemesi gerektiğini öğütler. Şâhî için, şiir ülkesinin bülbülü, fazilet ikliminin önde geleni diyerek kardeşine iltifatta bulunur. Kendisinden Nevâî’nin kaleme aldığı derin aşk hikâyesi Ferhâd u Şirin gibi bir Ferhâdnâme kaleme almasını rica eder :

Aġlar iken ġamla çeşm-i pür-āb
Aldı baḫtum gözi gibi beni ḫāb (529)

Açılup perde-i sarāy-ı ḫayāl
Oldı dil ḫānesi behişt-miṡāl (530)

Gördüm ol rūḥ-ı pāki cennetde
Devlet ü ʿizzet ü saʿādetde (532)

Bāġ-ı cennet ṭuraġı olmış anuň
Menzil-i cān ḳonaġı olmış anuň (535)

Her hünerde maḥāretüñ bilürem
Şiʿr-i terde nezāketüñ bilürem (555)

Nāzik elfāẓ ile niteki Ḥasan
Eyleseñ H̱usrevāne basṭ-ı suẖan (556)

Naḳş-ı ʿaşḳ ile eyleyüp āġāz
Ol **Nevāyī** gibi nevā-perdāz (560)

ʿAşḳ kūhsārını fiġāna getür
Ḳıṣṣa-i Bīdil’i beyāna getür (561)

Dilde Ferhād ile olup hem-hāl
Sırr-ı ‘aşḳından eyle keşf-i maḳāl (562)

Şāh-ı dehr adına çeküp ẖāme
Eyle dīvānın ‘aşḳa ser-nāme (563)

Fahriye

Mesnevilerde şairin kendiği övdüğü bölüme fahriye adı verilir. Ferhâdnâme’de de 615 ve 628. beyitler arasında şairin kendini övdüğü bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde şair, nazım denizine dalarak, sayfa sayfa inci mercan çıkardığını, daha önce söylenmemiş sözler söyleyerek söz ülkesini hükmü altına aldığını ifade eder. Eserindeki her bir hattı Hoten ülkesinin askerlerine benzeterek kendi sanatının gücü ve etkisiyle övünür:

Getürüp ṣubḥ ṣafḥa-i sīmīn
Ḳıldı şeb kilk-i nāmemi miskīn (614)

Maẖzen-i rāz olup dil-i efkār
Oldı ḳalem seḥābı gevher-bār (615)

Açılup kūşe kūşe dürc-i hüner
Ṣadef-i dil pür oldı dürr ü güher (616)

Ḳulzüm-i naẓma cān ile ṭaldum
Ṣafḥa ṣafḥa dür ü güher aldum (617)

Naḳş-ı āb üzre ber-ḳarār itdüm
Gevher-i naẓmı āb-dār itdüm (618)

Süḫan iḳlīmini musaḫḫar idüp
Bikr-i efkāra naẓmı zīver idüp (619)

Eyledüm mülk-i naẓmı mülk-i Yemen
Gevher-i şiʿri eyleyüp rengīn (620)

Yazılan nāmem içre ḫaṭṭ-ı süḫan
Her biri oldı ṣan süvār-ı Ḫoten (621)

Her ne kim itdi cām-ı dil iẓhār
Eyledüm levḥ-i cāna anı nigār (622)

Dil-i **Şāhī** ki oldı genc-i nihān
Dürr-i naẓm ile oldı genc-feşān(623)

Âgâz-ı Destan

Asıl hikâyenin yer aldığı bu bölüm 624 ile 4978. beyitler arasında yer almaktadır.

Dua

Her mesnevide olduğu gibi şair hikayenin bitişinden sonra dua bölümüyle eserine son vermiştir.

Aşağıda bu bölümden bazı örnekler alınmıştır:

ʿİzzet-i sāġardan müdām eyle
Devletin yaʿni müstedām eyle (5045)

Nārın ānestü nār ile nūr it
H̱āne-i devletini maʿmūr it (5046)

Rūşen eyle çerāġ-ı ʿizzetini
Nev-bahār eyle bāġ-ı ʿizzetini (5047)

Yā Rab ol şāhı kāmrān eyle
İki ʿālemde şādümān eyle (5061)

Ḳapusın ʿāleme penāh eyle
H̱alḳ-ı dünyāya secde-gāh eyle (5062)

Tabʿuma ẖaṭṭ-ı ẖaṭāma raḥm eyle
Yüzümi ḳara itme yā Allah (5075)

ab. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Kurgulu metinler farklı metotlarla aktarılır. Yaygın olan tarz metnin bir bakış açısıyla anlatıcı vasıtasıyla aktarılmasıdır.

“Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vak’a zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir”[170]

[170] Şerif AKTAŞ, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1984, s. 73-74.

Bir eserdeki anlatıcının niteliği, esere bakış açımızı etkiler. Hadiselere nereden ve hangi gözle bakacağımız hususunda bize katkıda bulunur. Anlatıcılar metinlerde farklı tiplerde karşımıza çıkmaktadır.

"Anlatıcının niteliği, seviyesi, metne katılım oranı, algılaması görüş derecesi, güvenilirliği anlatıcıların tipolojisini tespitte yardımcı olur. Bu özellikler okuyucunun metni anlaması ve metne karşı takınacağı tavrı belirlemede etkin rol oynamaktadır." [171] Bu durumda belli bir vak'aya dayalı edebi türlerde anlatılan hikaye ile birlikte onun anlatıcısı da asıl yapıyı oluşturan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Tarihi süreç içersinde anlatıcı farklı konumlarda karşımıza çıkmaktadır. "..Destan masal, mesnevi, hikaye ve roman anlatımına dayalı türlerde anlatıcı, toplumsal ve kültürel yapıda meydana gelen değişmelere parelel olarak değişik bir konum ve nitelikte görülür. Sanatçının toplumu ve insanı anlatma konusundaki tercih ve eğilimleri "anlatı"nın konum ve işlevini de tayin etmiştir... Dün her şeyi bilme, sezme, anlatma yeteneğiyle "ilahi" karakterli olan "anlatıcı" bugün büyük ölçüde "beşeri" bir portreye sahiptir."[172]

Hayatla birlikte hayatın aynası durumundaki edebiyat da değişmektedir. Tabii süreç içersinde değişen bu durum anlatılan metnin de aynı parelellikte değişimiyle de ilgilidir. Mesela olağanüstü hadiselerin anlatıldığı destanlarda anlatıcı bütün varlığıyla kendini göstererek, düşüncelerini açıkca aktarırken[173] konumu itibariyle "dünyanın üstüne çıkmış" gibidir. [174] Anlatıcının bu niteliğe bürünmesi kuşkusuz ozan-baksı dönemindeki anlatıcının sosyal işlevi ve ona yüklenilen kutsallıkla ilgilidir.

---

[171] Yavuz DEMİR, **İlk Dönem Anlatıcılarında Anlatıcılar Tipolojisi,** Ankara, Dergâh Yayınları,1995, s.34.

[172] Mehmet TEKİN, **Roman Sanatı,** Ankara, TTTY, 1994, s.18-19.

[173] Rene WELLEK ve Austin WARREN, **Edebiyat Biliminin Temelleri,** Çev. Ahmet Edip UYSAL, Ankara, KTBY, 1983, s.307.

[174] Gennadiy Nikalelayeviç POSPELOV, **Sanat ve Sosyolizm, Edebiyat Biliminin Temeli II** Kültür Sanat Yayınları, 1984, s.74.

" Anlatıcı anlattığı hikayenin üzerinde üstün bir konumda yer alıyorsa bu tür anlatıcı "dış anlatıcı" (üst anlatıcı) olarak isimlendirilir.[175]

Ferhâdnâme'deki anlatıcıyı da hakim bakış açısına sahip "üst anlatıcı" olarak vasıflandırabiliriz. Anlatılan hikayenin destansı figürler içermesi ve masal unsurlarının bulunması anlatıcının bu tür bir fonksiyonu almasını zorunlu kılmıştır. Kahramanı uzayda gezdiren yer altında dolaştıran anlatıcı, bütün bunları aktarırken konum ve işlevi itibariyle aynı zamanda ilahi bir nitelik taşır.

"Tanrısal anlatım konumunda anlatıcının kendini ortaya çıkarma eğilimi görülür, yani aradan çekilip kaybolmaz, açıklamalar, yorumlar yaparak, yargılarda bulunarak ben buradayım der." [176]

Ferhâdnâme'de anlatıcı görülen geçmiş zamanı kullanarak vak'ayı aktarmıştır.

ac. Vak'a

Vak'a "olup geçen şey" demektir. "Vak'a herhangi bir alaka ile bir arada bulunan veya birbirleriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürüdür." [177] Anlatı sisteminin çekirdeği durumunda olan vak'alar ile metinler anlam kazanır.

Vak'a sanatçının elinde bir nitelik kazanır. Sanatçı vak'ayı dilediği şekilde değerlendirir ve arzu ettiği şekilde nazara verir. "Vak'a esas itibariyle taklit ve yansıma eylemleriyle biçimlenen anlatıma dayalı türlerin (masal, hikaye, roman gibi) vazgeçilmez elemanıdır. Vak'asız anlatı sistemi düşünülemez. Çünkü vak'a anlatı sisteminin ruhudur...Vak'a romanın

---

[175] Tahsin YÜCEL, **Anlatı Yerlemleri,** İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 39-67.

[176] Gürsel AYTAÇ, **Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler,** Ankara, AÜDTCFY,1972 s. 14

[177] Şerif AKTAŞ, a.g.e., s.44.

hayata dönük yüzü, romanın vitrinidir. Zaman, mekân, kişi gibi ögeler onun için vardırlar; vak'ayı canlı, gerçeksi kılan bu ögelerdir."[178]

Dîvân edebiyatının daha çok manzum yazılmış olan hikayeleri hacim bakımından bir roman büyüklüğündedir. Dîvân edebiyatının sıkı ve kaideci tekniğine tamamen bağlıdırlar. Vak'alar hemen hepsinde ortaktır.[179] Vak'aya canlılık kazandıran ve özgünleştiren ise onun dili, anlatımıdır. Bu anlatış farkı ile eser benzerlerinden ayrılır. Anlatıştaki ustalık ve üslûp farkı ile yazarlar adeta bir başka eser meydana getirir gibidirler. Esasen bu yeni bir eser meydana getirmekten daha zordur.

"Tahkiye esasına bağlı eserlerde vak'a esas unsurdur. Her şey onun etrafında birleşir." [180]

Ferhâdnâme'de vak'alar Ferhâd merkezli gelişir; eserin bütününde Ferhâd'ın aşkı ve Şirin'e ulaşma arzusu, ona kavuşma yolunda ortaya çıkan vak'alar zinciri şeklinde görülür.

ac.1. Vak'a Çevresinde Metnin Parçalara Ayrılması

1. Çin hakanının kendisine çocuk vermesi için Allah'a dua etmesi.
2. Ferhâd'ın doğumu ve gençliğine kadar gelişimi.
3. Ferhâd'ın ilim fen ve savaş sanatlarını tahsili.
4. Ferhâd'ın hüzün ve aşk ile çevreden elini eteğini çekmesi.
5. Çin Hakanı'nın oğlunun durumu için ülkesinin ileri gelenlerini çağırıp Ferhâd'ın duruma çare araması.
6. Ferhâd'ın gönlünün eylenmesi için kasırlar yapılması.
7. Bu kasırlarda taş işçiliği, mimarlık ve mühendislik sanatını öğrenmesi.
8. Ferhâd'ın öğrendiği sanatlardan da tatmin olmaması.

---

[178] Mehmet TEKİN, a.g.e., s.62-63.
[179] Kenan AKYÜZ, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri** Ankara, AÜ DTCFY, 1979, s.47-48.
[180] Şerif AKTAŞ, "Roman Olarak Hüsn ü Aşk" , **Türk Dünyası Araştırmaları** (Aralık 1983), S. 27, s. 109.

9. Devrin ileri gelenlerinin tavsiyesiyle Çin Hakanı ve Ferhâd'ın hava değişimi için Yunan ülkesine gitmeleri.
10. Yunan hükümdarının onları büyük bir ihtişamla ağırlaması.
11. Ferhâd'ın Süheylâ Hakîm ile görüşüp, derdine çare olacak tılsımdan haberdar olması, Süheylâ Hakîm'in onu Hızır'a yönlendirmesi, söyleyeceklerini tamamladıktan sonra vefat etmesi.
12. Ferhâd'ın Hızır ile görüşmesi ve ondan tılsıma giden yolu ve bu yolda karşılaşacağı tehlikeleri öğrenmesi.
13. Hızır'ın, Ferhâd'a, karşılaşacağı zorluklarla ilgili taktik vermesi ve ism-i âzâmı öğretmesi.
14. Ferhâd'ın karanlıklar vadisinde devle savaşarak o mekânı karanlıktan kurtarması, Sokrat'ın yanına gitmesi ve Sokrat'ın kilidi Ferhâd'a vermesi.
15. Ferhâd'ın Ehremen ve Ejder'le savaşarak tılsıma ulaşması.
16. Ferhâd'ın cihanı gösteren İskender'in aynasını açarak sevgilisinin yüzünü görmesi ve mutlu olması.
17. Şirin'in güzelliği ile Ferhâd'ın kendinden geçmesi.
18. Ferhâd'ın babasıyla ülkelerine dönerken ani bir fırtınaya maruz kalarak denize düşmesi.
19. Bir tahta parçasına tutunarak kurtulması ve bir denizci tarafından kurtarılması.
20. Tevfik'in onu para verip denizciden satın alması.
21. Bulunduğu gemiyi Cezayir korsanlarından kurtarması.
22. Gemide Şâbur ile tanışması.
23. Şâbur ile birlikte Ermen diyarına gitmeleri.
24. Ermen diyarına geldiklerinde Şâbur ile birlikte Hâmûn Dağı'nda çalışanları görüp orada çalışmaya başlamaları.
25. Burada olağanüstü başarı göstermesi.
26. Mehîn Bânu'nun Ferhâd'ın medhini duyup Hâmûn Dağı'na gelmesi.
27. Şirin ile Ferhâd'ın ilk karşılaşmaları ve Ferhâd'ın dayanamayıp ruhunu teslim etmesi.

28. Şâbur'un içten dua etmesi ve duasının Allah tarafından kabul edilip Ferhâd'ın yeniden hayata dönmesi.
29. Ferhâd'ın olağanüstü bir başarıyla dağı delip Şirin'in kasrına su getirmeyi başarması.
30. Hüsrev'in Şirin'in güzelliğini duyup Şirin'e talip olması.
31. Hüsrev'in istediği cevabı alamadığı için Ermen'e savaş açması.
32. Bu savaşta Ferhâd'ın büyük kahramanlıklar göstermesi.
33. Ferhâd'ı mağlup edemeyen Hüsrev'in veziri Büzürgmihr tavsiyesiyle bir ayyâr bulup hileye başvurması.
34. Ayyâr vasıtasıyla Ferhâd'ın esir alınıp kuyuya hapsedilmesi.
35. Ferhâd'ın kuyu muhafızlarının gönlüne girip onlarla iyi anlaşması ve ara ara Ermen Kalesi'ne gidip Şirin'i gözetlemesi.
36. Şirin'in talimatıyla Ferhâd'ın yerinin tespit edilmesi ve Şâbur aracılığıyla Ferhâd'a mektup göndermesi.
37. Şirin'in mektubuna Ferhâd'ın cevap yazması.
38. Ferhâd'ın Hızır'ın yardımıyla kuyudan kurtulması.
39. Hüsrev'in bir acûze bularak Şirin'in öldüğüne dair bir yalan uydurup Ferhâd'ı aldatması.
40. Acûze kadının yalanına kanarak Ferhâd'ın canına kıyması.
41. Ferhâd'ın ölümünden sonra pişman olan Hüsrev'in Sultan Bânû'ya barış teklifiyle birlikte Şirin'le nikahlanmak için izin istemesi.
42. Hüsrev'in Rum kayserinin kızından doğan çirkin huylu ve kötü yaratılışlı Şîrûye'nin ortaya çıkması ve Şirin'i görüp aşık olması.
43. Hz. Muhammed'in Hüsrev'e İslama davet mektubu göndermesi Hüsrev'in mektuba kulak asmayıp mektubu parçalaması.
44. Şirin'i elde etmek için Şîrûye'nin Hüsrev'i öldürmesi.
45. Şirin'in Ferhâd'ın ölü bedenini görünce onun da ayakları dibine düşerek ölmesi ve çukurun iki bedene bir mezar olması.
46. İnsanların bu olay karşısında matem tutması, kurdun kuşun bu matemden ürküp kaçması.
47. Eserin sonunda geriye kalan bütün kahramanların da ölmesi.

ac.2. Vak’a Tipi

Her edebi eserde farklı bir vak’a yapılanmasıyla karşılaşılır. “Metin halkalarının biribirine bağlanışını ve onlardan meydana gelen gelen metinlerde vak’anın arzettiği hususiyeleri dikkate alarak anlatma esasına bağlı edebi nevilerde karşılaştığımız Vak’aları şöyle gruplandırmak mümkündür:

1. Vak’a tek bir zincir halinde nakledilir...Bir merkezi insan vardır, onun belirli bir zaman dilimi içinde sürdürdüğü yaşayış tarzı sözkonusudur. Eserde anlatılan her şey bu şahısla ilgilidir. Birbirine zincirle bağlanmış metin halkaları tek bir vak’anın parçaları durumundadır.

2. Eserin vak’ası iki veya daha fazla vak’a zincirinden meydana gelir. Bunlar bazı noktalarda kesişirler. Bir hadise belirli bir noktaya kadar nakledilir, sonra diğerine geçilir. Bu geçişler umumiyetle vak’a zincirlerinin kesiştiği noktalardır. Söz konusu kesişme noktaları her iki veya daha fazla vak’a zincirinde ortak bir yer şahıs, tema olabilir. Masallarda bu husus açıkça belirtilir : “...Padişahın üç oğlu yollarına revan olsun, biz haberi yatağında hasta yatan padişahtan verelim” cümlesine benzer bir ifade iki vak’a zincirini birbirine bağlar...

3. Bir vak’a başka bir vak’a içine yerleştirilerek sunulur. Bu durumda ilk vak’a ikinciye çerçeve vazifesi görür. Böyle eserlerde vak’a zinciri yerine içiçe girmiş vak’alardan söz etmek yerinde olur... Şüphesiz bu tarzın en güzel örneği, Binbir Gece Masalları’dır.”[181]

Ferhâdnâme’deki vak’a tiplerini incelediğimizde ilk iki tarzın da kullanıldığını görüyoruz.

---

[181] Şerif AKTAŞ, a.g.e., s. 67-68.

Ferhâdnâme'de çoğunlukla birinci vak'a tipi yaygındır. Bütün kurgu, doğumu, eğitimi, aşkı, mücadelesi vb. bütün olaylar Ferhâd merkezli olarak aktarılmıştır.

İkinci vak'a tipine uygun anlatımlarda ise merkezde Şirin bulunur. Ferhâd'ın yaşadığı vak'alar amlatılırken Şirin'in yaşadıklarına geçişler yapılarak hadiseler birleştirilir.

Aşağıdaki beyitlerde Ferhâd'ın, Hüsrev'in adamları tarafından yakalandıktan sonra bir kuyuya kapatılışı anlatılmaktadır:

Atmaġa çāha cevr ile māhı
Buldılar anda bir ʿaceb çāhı

Dikilüp başı üzre ejderhā
Ṣanki zīr-i zemīni āteş-cā

Ejdehā aġzı gibi cāy-ı mehīb
Tīre-dil nitekim derūn-ı raḳīb

İrgürüp çāh-ı ẓulmet içre ḳadem
Oldı gūyā ki tengnā-yı ʿadem

Böyle emr eyledi ki Ḫusrev-i şāh
Ola ʿaşḳ āfitābı menzili çāh

Cāy-ı nūr-ı Ḫudā idüp çāhı
Getürüp çāha itdiler māhı

Ḳaʿr-ı çāha düşüp o pāk-ṣıfāt
Ḳaldı ṣan ẓulmet içre āb-ı ḥayāt

Niçe biň pehlevān-ı ecder-gīn
Eyleyüp ḥıfẓ-ı Bī̇dil'e taʿyīn

Ḫusrev-i ẓālim itdi böyle yasaġ
Ki alınmaya hergiz andan bāġ

Biriňüz ġaflet eyleyüp nā-gāh
Ḳaça Bī̇dil siz olmayup āgāh

İdüp anuň yirine size ʿiḳāb
Tā olınca ḳalem ʿaẕāb u ʿiḳāb

Şāh ḫışmından idüp endīşe
Ḳaldı ol genci ḥıfẓa ecderler

Çāhı kim mesken itdi Bī̇dil-i zār
Oldı rūz-ı ḳıyāmete şeb-i tār

Ḳaʿr-ı çāha irişdi çün feryād
Zenaḫ-ı dil-rübāsın eyledi yād

İrişüp ḳaʿr-ı çāha ol mehcūr
Düşdi gūyā dehān-ı ecdere mūr

Hicr-i yār ile pür-belā oldı
Meclis-i hicre mübtelā oldı

Ḳaldı Ferhād-ı çarḫ ḥasretde
Ḫusrev-i dehr ʿayş u ʿişretde

(3593 -3610)

Aşağıdaki beyitlerde Ferhâd'ın durumundan habersiz olan Şirin'in durumu nakledilmektedir:

Ḳalʿada Gül-ruḫ-ı perī-ruḫsār
Bülbülāsā iderdi āh u zār

Gāh ider nergisini ḫūn-ālūd
Gāh ider nālesini çarḫ-endūd

Gözlerinden döküp gül ile şebnem
Nüsḫa-i ḥüsnün itdi ġarḳa-i yem

Āh idüp yaḳasını çāk eyler
Bād-ı ṣubḥ ile nitekim gül-i ter

Līk Bānū vü gül-ruḫ u Şābur
Bilmediler ki n'oldı ol mehcūr

Būyuňa miḥnet ü ġam-ı Ferhād
Bir yaňa cevr-i Ḫusrev-i bī-dād

ʿAḳıdup dīdeden demādem ḫūn
Genc-i ḫasretde ḳaldılar maḥzūn

Aġlayup bir gün ol şeker-bāsuḫ
Didi Şābur'a yaʿni kim Gül-ruḫ

(3712 - 3719)

Metinde buna benzer Ferhâd ve Şirin merkezli yaşanan vak'alar aktarılarak birleştirilmektedir.

ac. 3 Vak'anın Özeti

Bu bölümde mesnevinin orjinalindeki başlıklardan ziyade eser içindeki olay kesitleri ele alınarak vak'a özeti yapılmıştır:

1. **Şehzâde Ferhâd'ın soyu, doğumu ve doğumu vesilesiyle yapılanlar:**

Çin Hükümdarı güçlü orduları olan büyük bir ülkeye sahiptir. O kadar kudretlidir ki sultanlar ona hizmet etmek için adeta canlarını verirler. O aynı zamanda adaleti ile cihana ün salmış eşsiz bir fatihtir. Topraklarının genişliğini dünya ölçüleriyle ölçmek mümkün değildir. Gökyüzü bu toprakların çadırı, yeryüzü ise küçük bir sarayıdır. Fakat bütün bu zenginliklerin ve kudretinin bir eksiği vardır. Hükümdar kendisinden sonra saltanatını devam ettirecek bir erkek evlada sahip değildir. Bu haliyle onun sahip olduğu ihtişam, sanki incisiz bir saltanat denizine, yıldızsız bir gökyüzü devletine benzemektedir. Hakan, hayatın geçici olduğunu, mutlaka bir gün öleceğini, ecelin serdarlara bile dünya'yı dar ettiğini bilmektedir. O bilir ki dünya yedi başlı bir ejder gibidir. Her kim bu ejderle oyun oynarsa sonunda dünya o kişiyi ölüm gerçeği ile ağlatır. Bütün bunları düşünen hükümdarın gözünden kanlı yaşlar dökülür. Gönlünün bir köşesinde gizlediği çocuk sahibi olma arzusuyla Allah'a dua eder. Duasında "ömür ağacım var meyvesi yok" diyen hükümdar, yerine geçecek oğlu olmadığı için ölümüyle birlikte saltanatının da toprak olacağını, halefi olmayan bütün şahların topraklarının düşman elinde telef olduğu gibi kendisini de aynı sonun beklediğini, dile getirir. Bu hakikatleri ifade ederek Allah'tan oğul talep eder ve ikbalini onunla yüceltmesi için dua ve niyazda bulunur.

Duası kabul olunan Han'ın bir oğlu olur. Bu oğlan ayı ve güneşi kıskandıracak kadar güzeldir. Doğumu ülkeye uğur getirmiş, onunla ülke aydınlanmıştır. Çocuk çok değerli ipeklerle kundaklanır, ona eşsiz kokular sürülür. Onu çok özel beşiklere koyarlar. Doğan şehzâdeye Ferhâd adı verilir. Onun dünyaya gelişiyle hüzünler sevince dönüşür. Çin ülkesi baştan

başa süslenir. Ferhâd'ın doğumu ülkede ve sarayda herkes için sevinç kaynağı olur. Doğumun anısına şenlikler düzenlenerek ziyafetler verilir. Hükümdar sevincini dile getirerek herkese ihsanlarda bulunur.

2. **Ferhâd'ın akıl mektebinde bütün ilim ve fenleri tahsil edip bela dersini ezberleyerek cesaret meydanında savaş sanatını öğrenmesi:**

İrfan mektebinde aşk ve vefa dersi okuyan Ferhâd'ın yüzü günden güne nurlanır, güzelleşir. Bir yaşına geldiğinde aşk haliyle sözler söylemeye başlar. İki yaşına girince ay ile güneş onun güzelliğine sanki köle olurlar. Üç yaşına geldiğinde dördüncü kat felekte onun güzelliğinin bayrağı dikilir. Dört yaşına eriştiğinde insanlar onun güzelliği karşısında adeta kul köle olurlar. Güzelliğiyle ayın ondördü gibi olan Ferhâd'ın dudakları la'l gibi yakıcıdır. Güzellik bahçesi içinde gül yanaklı olan Ferhâd'ın şimşâd gibi boyu, naz ile salınan bir serviye dönüşmüştür. Yanakları âlemi aydınlatan bir güneşe benzeyen Ferhâd'ın kaşları da güzellik mescidinin mihrabı gibidir. Sanki Allah onu aşk hamuru ile yoğurarak yaratmıştır. Ayrıca onun yaratılış toprağı Dünya'nın kasırgasına bezenirken suyu da meşakkat ve gam dağlarından gelmiştir. Onun ateşi gamın kıvılcımından, rüzgarı da zehirden alevlenmiştir. Aşk dersini alan Şehzâde Ferhâd'ın aklı başından gitmiş adeta sarhoş olmuştur. Saçı başı dağınık, üstü başı perişan olan Ferhâd artık Mecnûn gibidir. Güzellik ilmiyle donanan Ferhâd'ın gönlü aşk ateşine pervanedir. Dudakları gonca gibi tebessüm ederken sözleri de lale gibi aşk ateşleri saçar. İşittiği, konuştuğu, arayıp sorduğu her şey aşktır.

Güzelliğiyle babasının göz nurudur. Babası onsuz kainata nazar edemez, her gece yattığı zaman rüyasında onu görür, gündüzleri ise hep onun güzelliğini seyreder.

Günlerden bir gün padişah oğlu Ferhâd'ı yanına çağırır. İrfan şahı olan oğlunu nükteli sözlerle imtihan eder. Ferhâd onun suallerine başarıyla cevap verir. O, yaşı küçük olmasına rağmen kâmil bir kişi gibidir. Bunun üzerine

Şah oğlunun ilme istekli olduğunu anlar, kabiliyetlerinin farkına varır ve oğluna ders vermek üzere bir kişi bulunmasını emreder. Vezirlerin bulduğu hoca, mantık, hitabet ve hikmet ilmine vakıf bir kişidir. Cihanın fenlerinden hikmetler söyleyen hoca, bütün sözlerden mana çıkarabilmektedir. Şah oğlunu ilim tahsili için ona teslim eder. Kısa sürede aldığı dersleri başaran Ferhâd, yeryüzü ve gökyüzündeki varlık âlemine dair bilgiler tahsil eder. İnsanın mahiyeti, mizacına dair de eğitim alan Ferhâd, kısa sürede zorlanmadan bu fenler hakkında üstad olmuştur. Mantık ve hikmet ilminde dikkati ve süratiyle ilerlerken gök bilimlerine de vakıf olur. Bu ilimlerde üstad olunca diğer ilimler onun için adeta oyuncak gibi olmuştur.

Daha sonra başka bir alim hoca daha bulurlar. Bu hoca da yiğitlik ve cesarette Behrâm gibidir. Bu hoca o kadar kabiliyetlidir ki eğer onunla Zaloğlu Rüstem cenk etse adeta onun gürzünden Rüstem bile ikiye ayrılır. Ferhâd bu hocadan harp sanatının inceliklerini öğrenir. Sonunda ok atmada Rüstem-i Zâl gibi olan Ferhâd kargı atmada da Kahraman gibi olur. Zamanla Ferhâd'ın kahramanlık, ilim ve fazlından oluşan şöhreti bütün cihana yayılır.

3. **Ferhâd'ın sebepsiz olarak çıkardığı feryad-ı figanı, babasının işitmesi ve sonrasında Şah'ın, oğlu için kasırlar yapılmasını emretmesi ve Ferhâd'ın sanatıyla bu sarayı tezyin ederek oyalanması:**

Ferhâd'ın yüzü gülmemektedir. Babası oğluna tacını, tahtını bırakmayı önererek mülkünü ve malını vermek istediğinde Ferhâd bunları reddeder. Onu bir hüzün kaplar. Ferhâd'ı eğlendirmek için düzenlenen hiçbir eğlence onun mutluluğuna muvaffak olamaz. Ferhâd gece gündüz gözyaşı dökerek inlemektedir. Ne zaman aşk ile ilgili bir şey söylense onu dinleyip yorumlamakta, hep onunla meşgul olmaktadır. Ne zaman Vâmık ve Azra'nın hikayesi anılsa onun yüzü gülmektedir. Ne zaman Mecnûn'un hikayesi anılsa gözlerinden kanlı yaşlar akıtmaktadır. O, genç yaşta, aşk delisi olarak güzellik mumuna pervane olmuştur. Ezelden beri aşkla yoldaş olan Ferhâd, aşk vadisini mekân edinmiştir.

Ferhâd da içindeki gamın sebebini bir türlü bilememektedir. Bunu gören babası onun derdi karşısında üzülür, çaresiz kalır ve Allah'a dua eder. Daha sonra tavsiyeleri ile meseleleri çözmede başarılı olan vezirine bu oğlunun durumunu danışır. O da bu dert karşısında çaresiz kalır ama yine de Ferhâd için gökyüzü gibi kubbesi olan Cennet bahçeleri gibi bahçesi olan muhteşem bir saray inşa edilmesini, bu sarayın her bölümünde bir bahçe olmasını ve her bahçesinden bin ırmak akacak şekilde düzenlenmesini, bahçenin güller, laleler ve yaseminlerle süslenmesini ister. Bu bahçeye güzellik burcunun yıldızları gibi bir sürü güzel kızlar getirilerek Ferhâd'ın derdine bunların ortak olup onun gamını azaltabilecekleri önerisinde bulunur. Bu fikir şahın hoşuna gider.

Belirtilen vasıflara uygun olarak sarayın inşasına başlanır. Bütün Çinli ustalar bir araya gelerek Şeddâd'ın sarayına benzer bir saray yapıp tezyin ederler. Bahçesi, İrem bahçelerine, haremi, beyt-i hareme benzeyen bir saray olur. Ferhâd artık bütün gününü sarayda geçirmektedir. Dünyanın meşgalesinden ve yükünden uzaklaşan Ferhâd, sarayında asker gibi seher vakti güneşle birlikte uyanarak mimarlık sanatıyla meşgul olur. Aletleriyle sarayında sanat harikaları oluşturur. Mühendislik fenninde mahir olan Ferhâd bu alandaki üstadları geride bırakmıştır. Hangi sanatı düşündüyse o sanatta üstâd olmuştur. Şehzâdenin resimlerini gören meşhur ressam Mani bile onun nakşına hayran kalmıştır. Zaten muhteşem olan saray Ferhâd'ın da katkılarıyla daha da güzelleşmiş ve meşhur olmuştur. Oğlunun sarayı ile meşguliyetinden derdini bir an için unutması babasını mutlu etmiştir.

Ferhâd aslında dışarıdan mutlu gibi görünse de o içinde devamlı ızdırap yaşamaktadır. Bir müddet sonra Ferhâd yine feryad etmeye, kanlı gözyaşları dökmeye başlar. Babası onun mutsuzluğunu görünce yine üzülür.

4. **Oğlunun mutsuzluğunu öğrenen Hanın oğlunun derdine deva için meclis kurdurması ve bu meclisin Ferhâd'a hava değişimini tavsiye etmesi:**

Ferhâd günden güne aşk derdinden erimiş iki büklüm olmuştur. Aşktan başka söz söylemez olmuştur. Onun çektiği acı dilden dile dolaşır olmuştur. Babası bunun üzerine haber salar. Devrin ünlü ulema, fuzela ve tabiplerinden oluşan bir meclis toplanır. Bir tabip onun nabzına bakarak onu deli edenin aşk derdi olduğuna, bu derdin onu mecnûna çevirdiğine hükmeder. Çare olarak şehzâdeye hava değişimi tavsiye edilir. Şah da oğlu için uygun bir yer bulmak üzere vezirini görevlendirir. Vezir öyle bir şehir bulmuştur ki halkı, hükema ve füzeladan meydana gelir. Bunlar hikmet ve mârifet sahibi kişilerdir. Buradaki Hakim Süheyla adlı kişinin Ferhâd'ın derdine çare bulabileceği söylenir. Bu şehri öğrenen Ferhâd hemen oraya gitmek ister. Babası oğlundan ayrılmak istemez onunla birlikte Yunan diyarına doğru yola çıkar.

5. **Çaresiz Hakan, hasta Ferhâd'ın derdine çare için diyar-ı Yunan'a gelerek Hakîm Süheyla'dan Hızır'la görüştükleri haberini alıp memnun olmaları:**

Şah oğlunun arkasından durumunu öğrenmek için askerleri ile Yunan diyarına doğru yola çıkar. Yunan şahı onun gelişinden endişe eder ama niyetinin işgal olmadığını anlayınca onu sevinçle karşılar. Ona saygı ve ikramda bulunur. Karşılıklı hediyeler verilir. Çin Şahının onuruna ziyafet verilir, meclisler kurulur. Karşılıklı sohbetler yapıldıktan sonra Çin padişahı asıl geliş sebebini anlatır. Hakim Süheyla'yı görmek istediklerini söyler. Yunan şahı da Hakim Süheyla'yı tanıdıklarını ifade ederek onun kendilerine de yol gösterdiklerinden bahseder. Ayrıca bu kişinin dünyadan elini eteğini çektiğini bütün gün dağda riyazette ibadet ettiğini Hızır'la yoldaş olduğunu söyler. Çin padişahı sevinerek oğlu ile birlikte Hakim Süheyla'nın yanına gitmek üzere yola koyulur.

Mağarasının önünde topluluğu karşılayan Hakim Süheyla, Ferhâd'ın aşk padişahı olduğunu, aynı zamanda derd ve gam ordusunun da şahı olduğundan bahsederek onun aşk hastalığına tutulduğunu söyler. Ona göre ayrılık Ferhâd'ın gönlünü bağlamış ve o daha yarin suretini görmeden, yurdunu bile bilmeden yola çıkmıştır. Hakim Süheyla ona "Çektiğin sıkıntıları sebepsiz sanma. Aşk ateşi seni yakıp kül etmiş, aşk bahçesine de bülbül etmiştir. Bu durum herkese nasip olmayan övünülecek bir durumdur" der. Ona yoluna devam etmesini tavsiye eden Hakim Süheyla, onun Hızır'la karşılaşacağını, ayrıca yolunda Ehremen ve Ejder adlı iki tehlikenin olduğunu söyleyerek onu uyarır ve ona bazı tavsiyelerde bulunur: "Tehlikeleri kılıcınla yok etmelisin. Ben ancak sana bu kadar yardım edebilirim. Hızır'ın karşısında uyanık ol." der. Sonra ona yadigar olarak bir hokka verir. Sözünü tamamlayan Hakim Süheyla, orada can verir. Şah ve oğlu onu gömdükten sonra Hızır'la buluşmak üzere yola devam ederler.

6. Avare Ferhâd'ın Hazreti Hızır ile görüşmesi ve içindeki karanlığı onun ab-ı hayat sözleri ile aydınlatması:

Bir müddet yol aldıktan sonra Cennet bahçelerine benzeyen bir alana gelirler. Orada gördüğü bir sofada Ferhâd, dua ve niyaza başlar. O esnada bir pir gelir. Pir, Ferhâd'a "Kalp kadehini elemle kirletme, gönül aynanda zerrece gam bırakma, ayrılık ve kavuşmayı yaratan Allah, her derdin dermanını da verir. Bana Allah karanlıklar içinde ab-ı hayat verirken karanlığı İskender'e mekân etti. Ben insan denen tılsımın hazine bekçisiyim. Bana gizli sırlarını söyleyerek gönlünün derdini açıkla. Ben senin canını gamdan halas edebilirim." der.

Bu sözleri duyan Ferhâd mutlu olur. Bu kişinin Hızır olduğunu anlar ve ayaklarına kapanarak ona: "Ey Allah'ın sırlarına hakim olan kişi sen benim gamıma yardımcı ol" der. Ferhâd'ın sözlerini işiten Hızır ona "sen Kaf Dağı'nın Anka'sısın" diyerek iltifat eder ve ona İskender'in aynasından bahseder ve bu aynanın özelliklerini anlatır. Daha sonra İskender'in, adamlarına aynayı gizlemelerini söylediğini bunun üzerine nasıl tende ruh

gizlenirse onun gibi bir tılsımla aynayı gizlettiğini söyleyerek: “Bu tılsım burada yapılmış bu sofadan bin adım ötede gizlenmiştir. Bunu orada bulabilirsen gizli sırlar anlaşılacaktır. Önüne kapıları ve duvarları çelikten yapılmış bir kale çıkacaktır. Orada her şey belli oranlarla yapılmıştır. Bu kalenin altından yapılmış oniki burcu bulunmaktadır. Bin adım sonra ayağının altında bir mermer göreceksin ayağını o mermere bas. O mermeri çek. Burası elemlerin ve gamların aydınlandığı yerdir. Bir çok kişi o tılsımı elde etmek için uğraşmışlardır. Orada bir kişi vardır. Gelenleri öldürür. Bu mekânı korur. Sen de yanına okunu, yayını alarak onun sinesine okunu at, onu öldürünce sen tılsıma yaklaşacaksın. Orada altın tuğlalardan yapılı yedi oda vardır, her biri değerli eşyalarla doludur. Zümrütten kubbeli kapılar, lal taşı süslemelidir. Cem’in kadehi altından bir zincirle bağlı bir şekilde çelikten bir sandığa konmuş olup anahtarı da Sokrat’a verilmiştir. Sakın o aynaya elini uzatma. Onu koruyan Ejder ve Ehremen adlarında iki gaddar bekçi vardır. İsm-i âzâmla aslanı (Ehremen) zararsız hale getir. Çünkü İsmi âzâm âlemin kilidinin anahtarıdır onu kim gönülden yaderse gamı gider, her muradına kavuşur.” der. Daha sonra Hızır, ismi azamı Ferhâd’a öğreterek “Ejderi de kılıcınla yok et. Daha sonra İskender’in aynasının bulunduğu bölüme doğru ilerle. Ezelde her ne taktir olduysa, onu bu aynada bir bir göreceksin.” der. Ferhâd, Hızır ne söylediyse can kulağıyla dinler. Hızır, sözlerini tamamladıktan sonra ortadan kaybolur. Babasının yanına dönen Ferhâd olanları ona anlatır.

7. **Ferhâd’ın karanlıklar vadisinde devle savaşarak o mekânı karanlıktan kurtarması, Sokrat’ın yanına gitmesi ve Sokrat’ın kilidi Ferhâd’a vermesi**

Ferhâd tarif edildiği şekilde yoluna devam eder. Elindeki kılıcı ile önüne çıkan ejderi etkisiz hale getirerek güneş sisteminde bile dolaşabilen bir ata biner. Tozu dumana katarak bu atla yerlerde ve göklerde bütün cihanı dolaşır. Daha sonra öyle bir yere gider ki Kaf Dağı bu yerin yanında küçük bir kule gibi kalmaktadır. Cehennemi andıran bu yerde şeytana benzeyen

varlıklar bulunmaktadır. Bu varlıklar Ferhâd'a saldırır, Ferhâd şimşek gibi haykırır, onun narasından yer ve gök titrer. Ferhâd burada Ehremen'le karşılaşır. Ehremen ecel pençeli ve tılsımın bekçisi olduğunu, tılsıma erişmenin mümkün olmadığını söyleyerek ona niçin geldiğini sorar: "Hazine isteyen işkence bulur, tılsımı isteyen bunu canıyla öder." der. Ferhâd da Allah'a sığınarak ejderle kahramanca savaşır ve onu mağlup eder.

Bir aydınlık meydana gelir ve Sokrat Dağı görülür. Ferhâd şaşkın bir şekilde o dağa çıkar ve burada gözyaşı döker. Sokrat burada Ferhâd'ı karşılar. Sokrat'ın zuhur etmesiyle âlem nurlanır. Sonra Cem'in kadehi ile Ferhâd'a şifalı bir şerbet sunar. Sokrat ona " ey âlemlerin şehzâdesi insanlığın övünç kaynağı ve bütün ümmetlerin en seçkini senin kalbin Hudâ'nın cemaline aynadır. Kapın aşk erbabının konakladığı yer, lakabın da aşıkların miri olmuştur." diyerek onu uzun zamandır beklediğini ifade eder ve ona tazimde bulunur. Sokrat, Ferhâd'la uzun uzun sohbet eder. Sonra asıl konuya gelir. Ayna hakkında ona bilgiler verir. Bu tılsımın kilidinin anahtarının İskender tarafından kendisine verdiğini, bu anahtarın geçerlilik süresinin bin yıl olduğunu, bu sürenin tamamlanmasına az bir zaman kaldığını söyleyerek "Tılsımın içinde yine bir aslan vardır. Sen ism-i âzâm ile onu yok et. Mücadele ederek tılsımı al. Aynaya baktığında sevgilinin suretini göreceksin" der ve orada ölür. Ferhâd hüzünle Sokrat'ı defneder. Babasına yanına gelen Ferhâd olanları ona anlatır.

8. Ferhâd'ın cihanı gösteren İskender'in aynasını açarak sevgilisinin yüzünü görmesi ve mutlu olması:

Ferhâd yola koyulur. Tarif üzere tılsımın bulunduğu mekâna gelir orada bir erkek aslanla karşılaşır, ism-i âzâmı söylediğinde aslan yok olur. Ferhâd kadehi eline alır. Kadeh dile gelerek ona seslenir: "Sakın bu tılsımı açmayı hayal etme çünkü bunu açarsan senin için sayısız gam ve esaret vardır. Ben onların diliyim" der. Kadeh tekrar tekrar ikazda bulunursa da Ferhâd onu dinlemez. Kendi isteği ile mihnete dalar. Allah'ın adını anarak tılsımı fetheder ve aynanın kilidini açar.

Kadehi eline alan Ferhâd'a bütün cihan, geçmiş ile gelecek görünür. Âlemi seyrederken bir ülke görür. Bu ülke Cennet bahçesine benzemektedir. İnsanları goncaya benzeyen güzel kokular saçan melek yüzlü kişilerdir. Bu ülkenin kızları güzellik burcunda yıldız gibilerdir. Onların şahı şarkın sultanı olan Şirin'miş. Onlar, Şirin'in bulunduğu ziynetli bir vadiye doğru giderken orada peçeli yüzlerini açarlar. Bu sırada Şirin'i gören Ferhâd'ın kalbine aşk ateşi düşer. Orada ayrıca yuları altından ayakları ateş gibi olan yıldırım gibi süratli ve bir çok üstün özellikleri bulunan bir at (Şebdiz) da görür. O gün Şirin bu ata binmiştir. Şirin'i at üstünde seyreden Ferhâd'ın sabrı gitmiş, aşkı ve arzusu gittikçe artmıştır. Bir an kendinden geçen Ferhâd sevgiliye ulaşmak arzusu ile kadehi deler. Kadeh paramparça olur ve bütün görüntü oradan kaybolur.

Sabırsızlığın sonucunda gördüklerini kaybeden Ferhâd aşkıyla inler ve çaresiz Allah'a tevekkül eder.

9. Ferhâd'ın babasıyla ülkelerine dönerken ani bir fırtınaya maruz kalarak denize düşmesi:

Ferhâd'ın inlemeleri cihanı doldurur ve onun bu ızdırabı ile "deli olmak bir fendir" sözü dillere düşer. Onun bu hali karşısında babası yine çaresizdir. Artık ülkelerine doğru yola koyulurlar. Deniz yolu ile memleketlerine döneceklerdir. Birkaç gün hava düzgün gider. Sonra ansızın şiddetli bir fırtına kopar. Dalgalar adeta gökyüzüne ulaşır. Bir askerle birlikte Ferhâd da denize düşer. Dalgalarla mücadele eder. Bu arada Ferhâd, kara bahtı ile başına gelenler hakkında konuşur, bir anlamda kaderine isyan eder. Bu arada denizde bir tahta parçası görür ve onun üstüne biner. Bu arada Hakan bir kısım askerle birlikte Çin ülkesine ulaşmayı başarır fakat Ferhâd'ın akıbetinden habersizdir. Hakan, üzüntü içinde oğlunun kurtulmuş olması için dualar eder.

10. Ferhâd denizde tahta üstünde giderken bir gemicinin onu kurtarması Ferhâd'ın da onu bir beladan kurtarması:

Ferhâd baygın bir şekilde tahta parçası üzerinde denizde ilerlerken bir gemici onu görür ve kurtarır. Tevfik adlı kişi Ferhâd'ı görünce onu beğenir, gemiciye para vererek onu azat eder. Bu arada kendine gelen Ferhâd orada bulunan kişilerle sohbete başlar. Başından geçenleri onlara anlatır. Onun acıklı hikayesini dinleyen herkes feryat ve figan etmeye başlar. Tevfik, Çin'de başarılı bir tüccar olduğunu, bir gün denizde yol alırken saldırıya uğradığını mallarının gasbedildiğini söyler. Gemi yine aynı kişilerin saldırısına uğrar. Bu kişiler kafir ve siyahi kişilerden oluşmakta halkın malını gasbederek felaket saçmaktadırlar. Ferhâd bu kişilerle savaşır. Sonunda bu kötü kişileri oradan kaçırmaya muvaffak olur Ferhâd bu kahramanlığı ile oradaki topluluğun gönlüne girer.

11. Tevfik'in, Ferhâd şerefine bir meclis kurdurması o mecliste Ferhâd'ın Süheyl-i Yemenî ile sohbet etmesi ve Şâbur'la tanışması:

Denizci Tevfik ile Ferhâd birlikte Kabe'ye giderler orada dua ederler, Daha sonra bir meclis kurulur. Bu meclisteki kişilerden birisi her şeye vakıf, hünerli, tüm dünyayı gezmiş görmüş ârif bir kişidir. Bu kişinin adı Şâbur'dur. Ferhâd'ı tanıyan ve ona hayran olan Şâbur Ferhâd'ın aşk dolu sözlerinden etkilenir, onunla dost olmak ister. Şâbur da Ferhâd'ın dikkatini çeker. Şâbur, onun derdinin kaynağını öğrenmek için sorularla onu konuşturur. Ferhâd da ona aşkından bahseder. Daha sonra ikisi arasında sıkı bir dostluk başlar. Şâbur, Ferhâd'ın anlattıklarından adı geçen yerin Ermen ülkesi olduğunu bu ülkenin sultanının Mehîn Bânû olduğunu anlar ve bunu ona söyler. Bunun üzerine Ferhâd, sevgilisine kavuşma hayaliyle heyecanlanır ve o ülkeyi gören Şâbur'un gözlerinden öper. Ferhâd, Şâbur'dan kendisine yoldaş ve rehber olmasını, onu sevgilisinin bulunduğu ülkeye götürmesini ister. Şâbur bunu kabul eder ve birlikte yola çıkarlar.

Bir müddet yol aldıktan sonra Ermen ülkesine yaklaşırlar. Önlerine gül bahçesi gibi bir vadi çıkar. Sevgilinin ülkesine geldiğini anlayan Ferhâd heyecanlanır, sevinir. Bu ülkede her yeri taştan olan bir dağ vardır. Yırtıcı hayvanlar bile onda helak olmaktadır. Bu dağdan su geçirilememektedir. Mimarlar ve taş ustaları bu dağdan taş çıkarmaya muvaffak olamamış, bunun sebebini de bir türlü bulamamışlardır. Bir çok yiğit de bu dağda helak olmuştur. Dağı gören Ferhâd da dağdan etkilenir, burada çalışanlara selam vererek bu dağla niçin uğraştıklarını sorar. Onlar da: "Bizim Mehîn Bânû adlı Allah'ın lütfu bir şahımız vardır. Onun yanında Çin putları gibi güzel bir güzel vardır. Öyle güzel ki onun ağzı sütten daha tatlıdır. O servi boylu, gonca dudaklı, lale yanaklıdır ve gamzesi gönülleri tutsak eder. Her sözü şeker şerbet gibidir, bu güzelin adı Şirin'dir. Kim ki bu güzele meyletse o arslanlarla savaşmak zorunda kalmıştır. O Şirin'in dağ içinde kasrı vardır. Bânû Sultan o kasra su gelsin diye emretti. Biz de bunun için bir yıl mühlet istedik sürenin dolmasına az bir zaman kaldı. Bunun için Sultan her türlü altın gümüş vb. desteği esirgemedi. Bunca zamandır uğraşsak da henüz muvaffak olamadık" derler. Söylenenleri dinleyen Ferhâd, "ben niçin sanatımı gizleyeyim ki" diye düşünür. "Ben elime aletlerimi alıp bu dağı delebilirim" diye düşünür. İlmini ve hünerini göstermek için işe koyulur. Elindeki demirden kazmayı dağa vurdukça feryad eden Ferhâd'ın sesi bütün dağda yankılanır ve her vuruşundan ateşler çıkararak dağda delikler açar.

O çalıştıkça dağ adeta mum gibi erir. Herkes hayranlıkla onu izler. Üstadlar "bu kişi Hâmûn Dağı'nı yerle bir eder" derler. Bunu gören mimarlar sevinçle bu durumu Şah Bânû'ya heber verirler. Bânû Sultan da kardeşi Şirin'e dağın delinmesinde iki kişinin etkili oluşundan bahsederek onu da hadiselerden haberdar eder. Sevinen Şirin, ablasına dağı delen kişiyi görmeyi teklif eder. Bânû da bunu kabul eder. Atı Gülgûn'a binen Şirin yanında nedimeleri ile yola koyulur. Şirin, Ferhâd'ı görünce rüzgar gibi atını ona doğru sürer, nazla yanına yaklaşır. Onun taştan dağı toprak gibi ezdiğini gören Şirin, ona selam vererek iltifatlarda bulunur. Ferhâd, Şirin'in yüzü örtülü olduğundan onu tanımaz ve onun sözlerine karşılık vermez. Şirin'in peçesi

açılınca onu görür ve “Beni Mecnûn eden bu Leyla’dır” diyerek. ağlamaya başlar ve kendinden geçer. Aşk acısına dayanamayan Ferhâd’ın canı bedeninden ayrılır. Cansız vücudu yere yığılır. Şâbur, pervane gibi onun başında feryad ile dönerek: “Daha sevgilisine kavuşamadan öldü” diye ona ağıtlar yakmaya başlar.

Şirin de Ferhâd’ın bu durumuna üzülür. Orada bulunan herkes de Ferhâd için matem tutarlar. Bu felaketi öğrenen Bânû Sultan’ı da bir kaygı alır. Ferhâd için bir tabut hazırlanır. Onu Ermen ülkesine defnetmek için karar alırlar. Herkes karalar giymiş feryad ve figan içindedir.

Bu duruma en çok da dostu Şâbur üzülmüştür. Gece gündüz durmadan ağlamaktadır. Onun ağlamasından âlem vecde gelir, yer ve sema Hakk’a secde eder. Ferhâd’ın mezarı başında tam bu halde iken Şâbur: “Allah’a şöyle bir dua edeyim âlemin bu vecdi hatırına belki duam kabul edilir” der ve gözyaşlarıyla ihlas içinde ellerini açıp duaya başlar. Duasında; Ferhâd’a yeniden can vererek onu sevgilisine kavuşturmasını Allah’tan talep eder. Daha duasını bitirip elini yüzüne sürmeden mezardan kulağına Ferhâd’ın sesleri gelmeye başlar. Gözlerini açan Ferhâd, başucunda gözyaşları içinde dostu Şâbur’u görür. Ferhâd ona “sen olmasaydın ben sevgilime ulaşamazdım. Senin hüznün ve duan olmasa toprak olup gidecektim yine sen bana yardımcı ol yol göster ve beni sevgilimin yanına götür.” der. Şâbur’la birlikte tekrar yola çıkarlar. Bunları gören Hâmûn Dağı da gözyaşı döker.

Ferhâd, kazmasını eline alarak Şirin’e kavuşmak için yine çalışmaya devam eder. Bu arada Şirin de Ferhâd’ı kısa bir süre görmesine rağmen ona aşık olmuş, onu bir türlü unutamamakta ve ateşler içinde yanmaktadır. Bu arada Ferhâd’la ilgili haberler duyulmuştur. Şirin, durumunu Bânû’ya anlatır ve ona yalvararak Hâmûn Dağı’na götürülmesini ister. Bânû onu dinler. Adamlarına “Kim bana Ferhâd’dan haber getirirse onu ödüllendireceğim” der. Bunun üzerine herkes Ferhâd’ı aramaya başlar. Bu durumdan habersiz olan

Ferhâd, dağdaki felaketlere göğüs gererek, şiirler okuyup dağı delmekle meşguldür.

Mehîn Bânû'nun adamlarından birisi Ferhâd'ı görür ve Ferhâd'ın büyük bir azimle dağı delmeye devam ettiğini Mehîn Bânû'ya haber verir. Durumu öğrenen Şirin'in de neşesi yerine gelir. Bir yandan da onun yanına gitmek için bir yol arar. İçinde ona kavuşamayacağı endişesini de taşır. Mehîn Bânû da ona aşkında destek olur. Ferhâd ise Şirin'e yol açma hayaliyle son gücüyle dağı delmeye devam eder. Şirin için mermerden bir havuz yapan Ferhâd ona dağdan sütler akıtır, bir bahçe oluşturarak yedi tane de her biri birbirinden güzel ve muhteşem saraylar inşa eder. Sarayların bahçesinde mermerden havuzlar yapar. Sarayların duvar ve kapılarına Şirin'in resmini çizer. Şâbur da onun arkasından binaları nakışlarla süsler. Ferhâd, Şirin'i oralarda hayal ederek çalışır. Sonunda muhteşem saraylar tamamlanır. Sarayların sadece tâkı için yedi yıl harcanmıştır. Sarayların ününü duyanlar akın akın görmeye gelirler.

Mehîn Bânû, sarayların tamamlanmasından dolayı mutluluk duyar. Şirin'e sarayına gelip yerleşmesini söyler. Şirin, burada Ferhâd'ı da göreceğinden çok sevinir. Bânû ile Şirin sarayları görmek için yüz ay yüzlü nedimesiyle yola çıkar. Bânû Sultan, daha önceden gider ve Ferhâd'ın yanına gelir. Şefkatle ona iltifat eder. Onlar konuşurken karşıdan bir toz bulutu belirir. Bânû, bu toz bulutunun onu görmeye gelen Şirin olduğunu söyler. Ondan aklını muhafaza ederek Şirin'i lütfu ile sevindirmesini daha önceden olduğu gibi aşkına mağlup olmamasını ister. Ferhâd da Şirin'in aşkı üstüne yemin ederek söz verir. Bu arada yüzü peçeli olarak Şirin oraya gelir ve yüzünü açar. Ferhâd ona bakmaya korkar. Yine kendinden geçecek gibi olan Ferhâd verdiği sözü hatırlayarak kendine hakim olur.

Beraber görüşüp sohbet edip hasret giderirler. Daha sonra Ferhâd'ın inşa ettiği saraya doğru yola çıkarlar. Şirin, dağın delindiğini ve havuzun suya gelişini görür. Kusursuz sarayları hayranlıkla seyreder. Ferhâd ve Şâbur'a iltifatlarda bulunur. Daha sonra Şirin, Ermen'e geri döner. Ferhâd acılarıyla

baş başa kalır. Şirin ve Bânû Sultan ona altın elmas vb mücevherler gönderirler fakat Ferhâd bunlara hiç itibar etmez. Bânû Sultan bu durumda ona teşekkür için bir davet vermeyi düşünür. Hazırlıklar yapılır, davetler verilir.

Ferhâd davet vesilesi ile yine Şirin'i göreceğinden memnundur. Bu arada Şirin'e hizmet için güzellikte ilimde ve sanatta hünerli on nedime verilir. Bunlar kurulan mecliste de hizmet ederler. Bu meclis her biri bir sarayda olmak üzere yedi gün yedi gece sürer. Her gün ayrı renklerde elbiseler giyerler. Hüsrev'in hitabeti ve hikmetli sözleri karşısında Bânû ve Şirin onun sadece bir taş ustası olamayacağına kanaat ederler. Ve ondan gerçek kimliğini açıklamasını isterler. Ferhâd da onlara Çin Hakanının oğlu olduğunu söyler. Bânû da özür dileyerek ona bir hakana yakışır şekilde hürmette bulunur. Ferhâd ile Şirin birlikte hoşça vakit geçirirler.

Ferhâd ile Şirin'in aşk hikayeleri dünyanın dört bir tarafında bütün saraylarda konuşulur olmuştur. Bu saraylardan biri de Hüsrev'in sarayıdır. Hüsrev yiğitliği ve adaletiyle ünlü bir hükümdardır. Acem mülkünün padişahıdır. Bir gün sarayına gelen bir seyyah ona Şirin'in güzelliğinden bahseder. Hüsrev bundan çok etkilenir, yemeden içmeden kesilir, aklı başından gider. Şirin için Ferhâd'ın saraylar yaptığından ve ona olan aşkından da haberdar olan Hüsrev onu kıskanır. Hüsrev artık Şirin'in aşkı ile günden güne yanmaktadır. Sonuçta tacını tahtını terk etmeyi göze alarak Şirin'in ülkesine doğru gitmek ister.

Durumu alim bir vezirine danışır. Vezir ona "Mehîn Bânû'ya selam söyle ve meramını aktar eğer sana itaat ederse onun ülkesini âbâd edeceğini kabul etmezse mülkünü ateşe vereceğini söyle. Mehîn Bânû ülkesini felakete sürüklemez, isteğini kabul eder" der. Hüsrev de vezirin önerisi doğrultusunda Mehîn Bânû'ya elçi gönderilir.

Elçi yollar katederek Hüsrev'in mektubunu saraya ulaştırır. Bânû, elçiye hürmet eder. Mektubu okuyunca şaşkınlık içinde kalan Bânû, Ferhâd

ile Şirin'in aşkını düşünür ve çaresiz kalır. Şirin'e durumu açar. Şirin de çaresizlikten ve korkudan ağlamaya başlar. Perişan halde olan Şirin, hayata küser. Kardeşi bu durumdan kurtulması için kurbanlar keser. Sonuçta Şirin tekrar kendine gelir. Şirin, Ferhâd'ın kendisine olan aşkını ablasına anlatır. Ablası da bu aşka saygı duymaktadır. Daha sonra Sultan Bânû, vezirlerinden mektup yazmada mahir birisini bulmalarını ister. Bu kişiyle Hüsrev'e mektup yazdırır. Mektupta Hüsrev'e iltifatlarda bulunan Sultan Bânû, Şirin'in Hz. Meryem gibi olduğunu bu dünyada aşıklarını kendine haram kılarak, kendini yalnızlığa mahkum ettiğini ifade eder. Daha sonra bu mektup süratle Hüsrev'e ulaştırılır.

Mektubu okuyan Hüsrev hayretler içindedir. Çaresiz aşkından üzülmeye başlar. Vezirinin önerisiyle Ermen ülkesine bir haberci daha gönderir. Bu haberci önceki taleplerinin gerçekleşmediğini hatırlatarak şahın gazaplandığını ve getirdiği mektupta lütfunun yanında gazabının da olduğunu söyler. Bânû, bu mektuba da cevap verir. Şirin'in kendisine insanoğlunu haram ettiğini tekrar hatırlatır ve onun tehditlerine aldırmadığını ifade ederek adeta Hüsrev'e meydan okur ve gerekirse onunla savaşa hazır olduklarını bildirir. Hüsrev bu cevabı alınca çok üzülür ve Sultan Bânû'ya karşı savaş ilan eder.

Ermen ülkesine binlerce askeriyle gelen Hüsrev'i, Bânû'nun askerleri karşılar. Sultan Bânû, ordusunun başına Ferhâd'ı kumandan olarak tayin eder. Şah Bânû'nun hızıyla meşhur Şebdiz ve Gülgûn adlı iki atı vardır. Bunlardan Şebdiz'i Ferhâd'a verir. Hâmûn Dağı önünde çetin bir savaş olur.

Ferhâd, savaşta büyük kahramanlıklar göstererek Hüsrev'in ordusuna geçit vermez. Ferhâd'ın bu kahramanlığı Hüsrev'e iletilince onun yakalanıp kendine getirilmesini ister. Ferhâd orduya hitaben "aranızda benimle savaşacak bir yiğit yok mu" diyerek meydan okur. Karşısına çıkan birkaç kişiyi hemen öldürür. Ona kim olduğunu sorarlar. O da bir gam esiri olduğunu, varlığının yok olduğunu adının amansız derde düşmüş Ferhâd olduğunu söyler.

Durum kendisine iletildiğinde bu kişinin Ferhâd olduğunu öğrenen Hüsrev'i derin düşünceler alır. Öfkeyle tekrar Ferhâd üstüne asker salar. Üç gün üç gece büyük ve çetin bir savaş olur. Ferhâd yine büyük kahramanlıklar gösterir. Sonuçta Hüsrev'in ordusu bozguna uğrar. Hüsrev'e haber iletildiğinde öfkesi daha da artar. Bunun üzerine Hüsrev, veziri Büzürc Mihr'i yanına çağırır. Ferhâd'ın orduyu bozguna uğrattığını kendisinin de bu durum karşısında çaresiz kaldığını, Ferhâd karşısında bütün gücünün tükendiğini, hatta Ferhâd'ın sonunda İran'a hükümdar olmasından korktuğunu ifade ederek ondan yardım talep eder. Büzürc Mihr düşünür, taşınır ve Ferhâd'ın savaşla değil, sadece hileyle mağlup edileceğini söyler. Hüsrev vezirinin bu önerisini mantıklı bulur. Sonunda ülkede yaşayan fitne ve hile konusunda ünlü Ayyâr adlı bir kişi bulunarak Hüsrev'in huzuruna getirilir. Bu kişiden hile ile Ferhâd'ı altetmesini isteyen Hüsrev, bunu başarırsa onu dîvânına vezir yapacağını vadeder.

Ayyâr fakir bir kişi kılığına girerek Hâmûn Dağı'na doğru yola çıkar. Bu arada Ferhâd Şirin'in aşkıyla dağlarda feryat etmektedir. Bunu gören Ayyâr, eline güzel kokulu bir gül alıp o gülün üstüne bir ilaç sürer ve aşk şiirleri okuyarak Ferhâd'a yaklaşır. Onun bu halini gören Ferhâd, ızdırabının sebebini sorar. O da "asıl sen bana söyle, senin ızdırabının sebebi nedir ?" diye sorar. Ferhâd bu kişiyi kırmayarak ona derdini anlatır. Bu kişi de kendi derdinin de aynı olduğunu söyleyerek vatanının Tebriz olduğunu, gül yüzlü bir sevgiliye tutulduğunu bu kişinin çıkan karışıklıklar dolayısıyla Ermen kalesi içinde kaldığını anlatır. Son olarak bu duruma Hüsrev'in sebep olduğunu ifade ederek ona bedduada bulunur. Bu arada elindeki gülü Ferhâd'a verir. Ferhâd bu gülü koklar ve kendinden geçer.

Ayyâr, hemen adamlarına haber vererek Ferhâd'ı esir alır. Bu esnada Ferhâd'ın dostu Şâbur uyumaktadır. Uyanır uyanmaz Ferhâd'ın esir alındığını ve götürülmekte olduğunu görür. Ferhâd'ın hile ile esir alındığını anlar. Eline aldığı bir taşı Ayyâr'a fırlatarak onu öldürür. Ama adamlar Ferhâd'ı götürürler. Şâbur, durumu Sultan Bânû'ya haber verir. Sultan Bânû

Şirin'in bunu duyarak canına kıymasından endişe eder ve bu haberi kimseye söylemez.

Bir seher vakti Hüsrev taht kurmuş adamları ile otururken Ferhâd bu meclise elleri bağlı getirilir. Ferhâd'ın güzelliğini görenler ona hayran olur. Ferhâd'ın heybetinden Hüsrev de etkilenmiştir. Ona sorular sormaya başlar. "Namın nişanın nedir ?" diye sorduğunda Ferhâd, "Dîvânenin namı olmaz" der. "Kavuşmak için ümidin var mı ?" diye sorduğunda bunun imkansız olduğunu söyler. Sevgilisinden karşılık bulup bulmadığını sorduğunda dünyadan hiç kâm almadığını söyler. Efsanesini anlatmasını istediklerinde "Delinin efsanesi bitmez" der. Hüsrev ondan Şirin'in aşkını inkar etmesini ve buraları terk etmesini ister. O da "Kimse, kimseyi Kabe'den kovamaz" diyerek reddeder.

Hüsrev sorduğu sorularla Ferhâd ve Şirin arasındaki aşkın boyutlarını öğrenmeye çalışır Ferhâd verdiği cevaplarla onu adeta alteder. Hüsrev onu korkutamadığını anlar ve onun oklarla delik deşik edilmesini sonra da halkın ibret alması için cesedinin asılmasını sonra da cisminin yakılmasını ister. Onun bu sözlerinden Ferhâd sevinir. Sevincinin sebebini açıklayan Ferhâd, bunların canına eğlence olduğunu söyleyerek aşk ehlinin ölmeyeceğini onu ölmeden önce öldürmenin aslında onu, ölümsüzleştirmek olduğunu söyler ve "Sen beni öldürürsen ben sevineceğim çünkü beni ikilikten kurtaracaksın ve sevgilimle tek vücut olacağım. Oklarla açtığın her delik, bana sevgili için yol olacak, her zerrem sevgiliye ulaşacak" der. Ayrıca Ferhâd'a, şah iken hileye başvurarak adını kötülediğini ifade ederek "Bu şekilde getirdiğin kişiyi haksız bir şekilde öldürteceksin" der. Onun sözlerinden etkilen askerler ağlamaya başlarlar ve asker içinde karışıklıklar çıkar. Sonuçta Hüsrev emri verir. Fakat askerler onu dinlemez. "Böyle asil bir esir görmedik" diyerek Vezir Büzürc Mühr'e bakarlar. Vezir de Hüsrev'den bu zulmü ertelemesini Ferhâd'ı hapsetmesini önerir. Hüsrev, vezirinin önerisini kabul eder sonunda Ferhâd'ı bir kuyuya attırarak başına sıkı tembih ve tehditlerle başına güçlü askerler koyar.

Hüsrev daha sonra Ermen ülkesine savaş için yola koyulur. Sultan Bânû savunma için gerekli hazırlıkları yapmıştır. Yedi kale ve önünde içi su dolu derin yedi hendek hazırlamıştır. Şiddetli bir savaş başlar. Savaşta Ferhâd'ın haykırışlarını duyamayan Şirin endişelenir. Şâbur'a onu sorar. Şâbur onun hile ile esir alındığını anlatır. Şirin feryad ederek mateme bürünür. Bu esnada Hızır, Ferhâd'a görünerek ona ism-i âzâmı öğretir. "Bununla dileğin yerine gelecek" der. Can-ı gönülden ism-i âzâmı okuyan Ferhâd geceleri Şirin'in yakınına giderek onu gizlice seyreder. Kuyuya tekrar geri döner. Ferhâd, kaçması halinde Hüsrev'in onu bekleyen nöbetçilere eziyet edeceğini düşünür. Bu durumu gören muhafız askerler de ona hayran olur ve onun emrine girerek affına sığınırlar.

Ferhâd'ın bu durumundan Şirin, Bânû ve Şâbur habersizdir. Şirin onun akıbeti hakkında Şâbur'dan bir haber getirmesini ister. Şâbur da "onu arayıp bulayım ama bulursam ona vermek üzere bir mektup yaz" der. Şirin de derdini mihnetini mektuba yazıp Şâbur'a verir. Şâbur aramaları sonrası onu feryad ederken bulur. İki dost sarılırlar. Ferhâd ona, Şirin'in nasıl olduğunu sorar. Şâbur, getirdiği mektubu ona verir.

Ferhâd mektubun her harfinin kahır ile yazıldığını anlar. Okudukça bir yandan da sevinir. Bu mektup onun derdine derman olmuştur. Şirin, mektubunda Ferhâd'ın kendisine aşık olmakla başına bir sürü dert aldığından uzun uzun bahseder. Ona durumunu sorar. Ferhâd da ona cevap olarak bir mektup yazar ve Şirin'e iletmek üzere Şâbur'a verir. Şâbur mektubu Şirin'e getirir. Şirin, Ferhâd'ın yaşamasından dolayı mutlu olur.

12. Şirin'in mektubunun Ferhâd'a ulaşmasından sonra Ferhâd'ın mutlu olup Şirin'e cevap yazdığı mektubun bulunduğu bölüm:

Ferhâd mektubunda Şirin'e olan hasretinden bahseder kendisini bekleyen muhafızlara zarar vermemek için gelemediğini ifade eder. Eğer Mehîn Bânû izin verirse onlarla birlikte kaleye gelebileceğini söyler. Mektubunun kendisine hayat verdiğini ifade eder. Mektubu okuyan Şirin de

adeta hayat bulmuştur. Daha sonra Şebdiz ve Gülgûn adlı atlar süslenir ve Ferhâd'ın bulunduğu yere doğru yola çıkarlar. Bu arada Ferhâd da hasretle inlemektedir. Onun bu üzüntüsünü gören askerler nereye gitmek isterse Hüsrev'e rağmen onunla beraber gelebileceklerini onun emrinde olduklarını tekrar ifade ederler. Bu arada Şâbur oraya atlarla birlikte ulaşır. Hep beraber Ermen ülkesine doğru yola koyulurlar.

Bunun üzerine Acem ve Ermenler arasında yine şiddetli bir savaş başlar. Ferhâd yine kahramanca savaşır. Hüsrev'in hilesini hatırlatarak gerçek erin nasıl olduğunu göstereceğini ifade eder ve Hüsrev'e meydan okur. Ferhâd, yapılan savaşlar sonunda onun askerlerini perişan eder. Hüsrev'in ordusu dağılır ve Hüsrev de üzüntüden perişan olur. Ferhâd kaleye geri döner onu Mehîn Bânû törenle karşılar ve onun onuruna kutlamalar düzenler.

Ülkenin etrafını imar eden Ferhâd kaleleri sağlamlaştırır. Zaman zaman Acem askerleri ile yine savaşlar olur ama her zaman Ferhâd'ın da kahramanlıkları ile Acemler mağlup edilir. En son yedi gün süren şiddetli bir savaş sonrasında Hüsrev yine yenilir. Hüsrev kederli ve endişelidir. Tekrar meclisi toplar ve çareler düşünür.

Sonunda veziri Büzürg, Ferhâd'ı kimsenin yenemeyeceğini çünkü onun aşk ile varlık bulduğunu söyler. Sonunda Ferhâd'ın yine hilesiz yenilemeyeceğinde karar kılınır. Ortaya şöyle bir hile teklif edilir: "Yalanda usta bir acûze bularak Ferhâd'a, Şirin'in öldüğünü söyletelim. Buna inanan Ferhâd canına kasdeder." Hüsrev bu fikri beğenir. Hemen yalanda usta, çirkin suretli bir acûze bulup Hüsrev'e getirirler. Hüsrev planı bu kadına anlatır.

13. Hüsrev'in bir acûze bularak Şirin'in öldüğüne dair bir yalan uydurup Ferhâd'ı aldatması sonuçta Ferhâd'ın da buna inanıp sevgilisine kavuşmak için canına kıydığı bölüm

Hüsrev’in bulduğu acûze ile onun yardımcıları Ermenliler gibi giyinirler ve Ferhâd’ın yakınına gelerek ağıtlarla feryada başlarlar. Feryad ağıtların sebebini sorar. Acûze kadın: “Cenkte Ferhâd’ın öldürüldüğü haberi geldi bunu duyan Şirin canına kıydı” der. Bu yalana inanan Ferhâd da kılıcını o anda kendine saplar. Ferhâd ölürken Hâmûn Dağı ile konuşur. Onu delik deşik ettiğini, kendi yüzünden onun da bir çok belalara uğradığını söyleyerek artık kendisinden kurtulduğunu ifade eder. Dağ da bu sözler üzerine inlemeye başlar. Daha sonra Şâbur’a seslenen Ferhâd onun kendisine yol gösterici olduğunu söyler. Şâbur’a bakarak zaman zaman kabrini ziyaret etmesini ister. Sonra Allah’a yönelip istiğfar eder ve ruhunu teslim eder.

Bu arada acûze kadın Hüsrev’e giderek Ferhâd’ın ölümünü müjdeler. Ferhâd’ın ölümü üzerine yer gök mateme başlar.

14. Ferhâd’ın ölümünden sonra pişman olan Hüsrev’in Sultan Bânû’ya barış teklifiyle birlikte Şirin’le nikahlanmak için izin istediği bölüm

Ferhâd’ın ölümü sonrasında Şirin ve Bânû matem tutmaktadır. Şâbur da çok üzgündür. Bütün varlık âleminin matem tuttuğunu gören Hüsrev de sonunda yaptığından pişmanlık duyar. Şirin’e bir başsağlığı mektubu gönderir. Mektubunda Şirin’e olan aşkından bahsederek kendisinin Ferhâd’ın yerini tutabileceğini bir çok açılardan ona denk olduğunu söyler. Ayrıca geçmişteki olumsuzlukların unutulmasını isteyerek onlara barış teklif eder ve Şirin’in eşi olmasını talep eder.

Ermen halkı da barıştan yanadır. Elçinin sözlerini işiten savaştan yorulmuş askerler de Hüsrev’e meyleder. Bu halden endişe eden Sultan Bânû, Şahın tekliflerini kabul edeceğini bildirir. Bununla birlikte Şirin’in, Ferhâd’ın ölümü sonrası perişan olduğunu, şahın teklifini ona söyleyip, Şirin’den cevabını aldıktan sonra Hüsrev’e ileteceğini bildirir. Şirin’e gelen Sultan Bânû durumu ona anlatır. Halkın ve askerlerin tepkisinden duyduğu endişeyi de dile getirir. Sultan Bânû’yu dinleyen Şirin, “ölmüş kişiye kılıç

çekilmez" diyerek çaresizliğini dile getirir. Kendisinin bir çok belaya sebep olduğunu ifade ederek ne derse kabul edeceğini, hiçbir şeye aldırmayacağını söyler ve son kez Hâmûn Dağı'na gitmek ve orada Ferhâd'ın mezarını ziyaret etmek istediğini belirtir.

Şirin'in evlilik teklifini kabul ettiği Hüsrev'e bildirilir. Hüsrev cevaba çok sevinir. Ermen ülkesine hediyeler gönderen Hüsrev, Sultan Bânû'yu da ülkesine davet eder. Hüsrev, davete icabet eden Sultan Bânû'ya Şirin'in durumunu sorar. Sultan Bânû, onun gül gibi iken solduğunu, Hâmûn Dağı'na gitmek istediğini Hüsrev'in de izin vermesi durumunda oraya gidip belki orada zamanla eski sağlığına kavuşabileceğini anlatır. Hüsrev de bunu onaylar.

15. Şirin'in Ferhâd'ın yanına giderken Şîrûye'nin onu görerek aşık olması ve Şîrûye'nin eliyle Husrev belasından kurtulacağının işareti olan bölüm:

Şirin Hâmûn Dağı'na gider. Bir zaman bir kayser, memleketine uğrayan Hüsrev'e Meryem adlı kızını verir. Hüsrev'in bu evlilikten kötü huylu bir oğlu olur. Çocuğun annnesi kahrından ölür. Çocuğa Şîrûye adı verilir. Hüsrev'le o birbirlerine adeta bela gibidirler. Şirin'i görmek için yola çıkan Hüsrev oğlunu da yanına alır. Şirin'in yanına yaklaştıklarında rüzgar Şirin'in örtüsünü açar. Onu gören Şîrûye Şirin'e aşık olur. Babası hayatta iken Şirin'e kavuşamayacağını bilen Şîrûye hile ile onu öldürmenin yollarını arar. Önce babasının etrafındaki beylere çeşitli menfaatler vadederek kendi yanına çeker.

16. Hz. Muhammed'in Hüsrev'e İslama davet mektubu göndermesi Hüsrev'in mektuba kulak asmayıp mektubu parçalaması ve kendisinin de öldürüldüğü bölüm:

Şah Hüsrev bir gün dîvân kurar. Mana âleminden kendisine bir mektup getirilir. Bu mektubu Hz. Muhammed göndermiştir. Mektup âlemin zıtlıklar içinde olduğundan bahsederek Allah'ın lütfunun yanında kahrının olduğunu söyler. Mektupta ayrıca "Şahlar Allah'ın gölgesidir onlar yerle bir olursa yazık

olur. Sen bana uyarsan senin geleceğin güzel olur, devletin yücelir ama Ebu Leheb gibi inkar edersen Allah'ın kahır ateşiyle yanarsın. Ateşe tapma. Bana düşen davettir, sana farz olan davete icabettir. Bana uyarsan ahiret mülkünün de şahı olursun, gel hırsın esiri olmayı bırak, şeriatıma tabi ol, Şeytan'ı kör et" ifadeleri yer alır. Bu mektubu okuyan Hüsrev öfkelenir. Gelen elçiyi azarlar. Kendisine kayserlerin kölelik ettiğini belirtirek "ölürüm ama dinimi değiştirmem" der ve mektubu parçalar. Aslında bunu yaparken kendi devletini de parçaladığının farkında değildir. Odasına giden Hüsrev'i izleyen Şîrûye onu yatağında uyurken hançeriyle delik deşik ederek parçalar. Böylece Hüsrev kader planında Ferhâd'a yaptığı haksızlıkların bedelini öder.

17. Ferhâd'ın ölü bedenini gören Şirin'in onun ayakları dibine düşerek ölmesi ve çukurun iki bedene bir mezar olması insanların bu olay karşısında matem tutmaları, kurdun kuşun bu matemden ürküp kaçtıkları bölüm:

Mehîn Bânû, Şirin ve Şâbur Ferhâd'ın öldüğü yere doğru giderler. Şirin Ferhâd'ın kanlar içersinde yattığını görünce ona ağıtlar yakmaya başlar. Bu ağıtta aşklarını dile getirir onun aşk hançeri ile şehit olduğundan bahseder. Onunla tek beden olmayı arzu ettiğini dünyada birbirlerine nasip olmadıklarını, onun aşkında vefalı olduğunu, kendisinin de vefalı davranacağını söyler ve orada Ferhâd'ın ayakları ucunda yere yığılır. Bir ara kendine gelir ve orada kendini hançerleyerek öldürür.

Oradakiler o çukurun iki cana bir mezar olduğunu görürler. Onlar aşk yolunda canlarını vermişlerdir. Dünya bu olay üzerine mateme bürünerek siyah elbisesine bürünür. Gökte melekler yerde insanlar mateme başlarlar. Mehîn Bânû da feryad ederek Şirin'in üzerine kapanır ah eder ve o da canını orada teslim eder. Şâbur da Ferhâd'ın cesedine yüz sürer, eski günlerini yâd ederek hıçkırıklarla ağlar. O da bu acıyla ruhunu teslim eder. Orada bulunan hayvanat ve nebatat bile onların acısından ölürler. Hadiseyi duyan Şîrûye de hasret acısıyla ölür.

ad. Zaman

Anlatma esasına bağlı eserlerde zaman itibaridir. Sözlü kültür ürünlerimizde zamanla ilgili hızlı geçişler vardır. Zamanla ilgili hızlı geçişler dolayısıyla zaman bir ayrıntı olarak görülür. Dikkatler hep kahraman merkezlidir.

Ferhâd ile Şirin hikayesinde de "Ferhâd'ın dağı ne kadar sürede deldiği tartışmaya değmeyecek kadar önemsizdir. Önemli olan onun dağı delmesi, bu serüveni göze almasıdır." [182] Bu durum sadece dağın delinmesinde böyle değildir. Pek çok olayda zamanla ilgili belirsizlikler vardır. Mesela Ferhâd'ın tılsıma ulaşmasıyla ilgili bölümde de zaman belirsizdir. Bununla ilgili en dikkat çekici bölüm Ferhâd'ın Hüsrev tarafından esir alındığı kuyuda yaşadığı ve oradan kurtulduğu bölümdür. Burada olaylardaki zaman zinciri bir anda kopar ve olayı takip etmek imkansızlaşır.

Ferhâdnâme'yi okuyan okuyucu anlatıcıyı iyi takip etmek zorundadır. Anlatıcı olay aralarında anlattıklarıyla olayı ve zamanı okuyucunun idrakine yaklaştırır.Bu yüzden zaman konusunda okuyucunun idrakinin esas alınması tercih edilir. "Anlatma esasına bağlı bir eserde metindeki fiiller vasıtasıyla ifade edilen zamanın arkasında vak'a veya vak'a zincirinin meydana getirdiği bir zaman dilimi ve yerine göre onların anlatıcı rolünü yüklenmiş fiktif kahraman tarafından idrak edildiği her an mevcuttur."[183]

Ferhâdnâme'de de zaman itibaridir. Eserin muhtevasından olaylarla ilgili net bir tarih elde etmek mümkün değildir. Olay zincirlerinde net bir zaman kavramı olmasa da, şair hadiseleri anlatırken, o anda anlattıklarıyla ilgili yer yer bazı zaman kavramlarına değinmiştir. Özellikle Ferhâd'ın doğumundan sonra Ferhâd'ın zaman içinde büyümesi ve gelişmesi zamanları belirtilerek anlatılmıştır :

---

[182] Mehmet TEKİN, a.g.e., s. 112-113.
[183] Şerif AKTAŞ, a.g.e., s. 104.

İrdi günden güne cemāline nūr
Buldı günden güne cemāli ẓuhūr

Yetişüp rūz-i ʿömri yek-sāle
Başladı ḥāl-i ʿaşḳ ile ḳāle

Laʿl-i yāḳūta dür-nis̱ār oldı
Sözleri dürr-i şāhvār oldı

İki yaşına girdi çün ol māh
Bende-i ḥüsni oldı mihr ile māh

Başdı üç yaşı üzre tā ki ḳadem
Çarḫ-ı çārümde değdi hüsn-i ʿalem

İricek dördüne o māh-ı tamām
Rubʿ-ı meskūnı ḳul idindi tamām
(722-727)

İskender'in kadehinin bulunduğu yerde yanan kandilin bin yıldır yandığından bahsedilir:

Ḥükm ider biň yıl ol ḳamer-i tenvīr
İrişür ṣoňra ḥükmine taġyīr (1420)

Ferhâd'ın yedi yılda inşa ettiği âleme şöhret salan kasırların tâkı da yedi yılda tamamlanmıştır:

Yedi yılda tamām olup yedi ṭāḳ
Oldı her biri şöhre-i āfāḳ (2391)

Ferhâd gelmeden önce Hâmûn Dağı'nda çalışanlar, Onunla karşılaştıklarında yıllardır bu dağda çalıştıklarını, buranın bitmesi için Şah Bânû'nun kendilerine son kez bir yıl zaman tanıdıdığını söylerler:

Şāhdan bir yıla alup vaʿde
İrdi encāma şimdi ol vaʿde (2006)

Nice yıldur ki kuhsār içre
ʿÖmrümüz geçdi āh u zār içre (2008)

ae. Mekân

Konusu ne olursa olsun her vak'a bir mekân içinde cereyan eder. Mekân unsuru işlevsel bir özelliğe sahiptir. Muhteva itibariyle mesnevi ve roman arasında benzerlikler bulunmaktadır. Romancıların mekanı ele alışı ile mesnevi müellifinin mekana bakışı arasındaki parelellikleri tespit etmek için romancının mekan unsurunu nasıl ele aldığını bilmek gerekir. "Romancı mekân unsurunu :

a. Olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak
b. Roman kahramanlarını çizmek
c. Toplumu yansıtmak
d. Atmosfer yaratmak

Cihetinde kullanabilir ve o, olayları şekillendirirken bunlardan birini devreye soktuğu gibi birkaçını da dikkate alabilir. Aslında bunların hepsinin temelinde yatan gerçek, anlatılanlara "sahihlik" kazandırma endişesidir. Romanın sahihlik havası kazanmasında diğer elemanlar gibi mekânın da inkar edilmez bir payı vardır. Mekân, tabiri caizse romanın ayağının yere basmasını sağlar."[184]

Mesnevîlerde ise bazen gerçeğe uygun mekânlar kullanılmış olsa da olaylar genelde hayali mekânlarda geçmektedir. Buna rağmen kullanılan

---

[184] Mehmet TEKİN, a.g.e., s. 129.

mekân, mesneviye yön verir ve okuyucunun muhayyilesinde olayın belirginleşmesini sağlar. Mesnevi şairi bir romancıdan farklı olarak “hiç bir şeyi kesin çizgilerle çizmez, her şeyi hayal eder. Sanki bir rüya aleminde bir minyatür çizercesine”[185] okuyucusuna aktarır. Hayal dünyasının derinliklerini işleyen mesnevi şairi, hayali mekânların tasvirleriyle kahramanlarına zaman zaman masal dünyasının olağanüstü büyüsüyle yön verir.

Ferhâdnâme’de tılsımın bulunduğu mekân, ona ulaşmak için Ferhâd’ın konakladığı mekânlar, Şirin’i gördükten sonra olayların yaşandığı mekânlar olayın işlenişiyle parelel kullanılmıştır. Açık ve kapalı mekânların tasvirlerini karşılaştırdığımızda kapalı mekânların daha çok olduğu ve daha detaylı tasvirlerle anlatıldığı görülmüştür. Eser, mekân tasvirleri açısından başarılı bir eserdir.

Mekân tasvirleri ile kahramanın içinde bulunduğu durum arasında bağlantılar kurulabilir. Bir anlamda mekân kişileştirilebilir.[186] Hâmûn Dağı Ferhâd için Şâbur’dan sonra gelen ikinci bir dost gibidir. Hikayenin işlenişinde Hâmûn Dağı olaya yön veren birinci dereceki kahramanlar kadar etkilidir. Bundan dolayı şair, onunla ilgili mekân tasvirlerine özel bir önem vermiştir.

Mekân vak’a zincirinde anlatılan hadiselerin geçtiği seçilmiş özel bir alandır. Romanın vazgeçilmez unsuru olan “Mekân unsurunun gerçek veya hayali olması işin özünü değiştirmez. Mekân, anlatı sisteminde yer alan, vak’anın somutlaşmasında önemli rol oynar. Okuyucu masal ve destan için dinleyici- mekânın devreye sokulmasıyla anlatılanları daha iyi ve daha kolay anlar.”[187]

Ferhâdnâme’de Çin ülkesi, babasının Ferhâd için yaptığı kasrı, Yunan diyarı, İskender’in tılsımı, İskender’in aynasının bulunduğu yer, Ermen ülkesi, Hâmûn Dağı, Ferhâd’ın yaptığı saraylar, Acem mülkü vb. gibi mekânlar detaylı olarak tasvir edilmiştir.

---

[185] Gaston BACHELARD, **Mekânın Poetikası**, İstanbul, Kesit Yayıncılık, 1996, s. 69.
[186] Şerif AKTAŞ, a.g.e., s.128-129.
[187] Mehmet TEKİN, a.g.e., s.150.

Ferhâdnâme'de Ferhâd'ın gönlünü eğlendirmesi için babası tarafından yaptırılan kasrlar ve Şirin için Hâmûn Dağı'na inşa edilen kasırlar mekân tasviri tasviri açısından birbirine benzemektedirler. Bunların inşa edildiği mekânlar cennet bahçesine benzetilmektedir. Ferhâdnâme'de bahçe ve bahçeyle ilgili kelimeler çok kullanılmıştır. Tarihte özellikle Nevâî'nin yaşadığı ülkedeki bahçelerin şöhreti sınırları aşmıştır. 188 Bu durum Nevâî'nin eserlerine de yansımıştır. Nevâî'nin sanatını örnek alan Şâhî'de de muhteşem bahçe tasvirlerine özel önem verilmiştir. Bu mekânların süslenmesinde, can alıcı renkler ve eşsiz mücevherler kullanılmıştır :

Eyleyüp bir sarāy-ı çār-erkān
Ḳaleler yapdılar melik-ʿünvān

Yapılup ol behişt-i pür-tezyīn
Oldı her bir ḳuṣūrı çarḫ-āyīn

Ḫāki müşgīn ü ḫāne zerrīn-ḫışt
Reşk ide ol ḳuṣūra ḥūr-ı behişt

Resm idüp anda naḳş-ı gūn-a-gūn
Ḳıldı mānend-i naḳş-ı būḳalemūn

Der ü dīvārını münaḳḳaş idüp
Zārını aṭlas-ı hünerkeş idüp

Bāġlar ṭarḥın eyletüp fi'l-ḥāl
Yapdılar ravżalar behişt-mis̱āl

Oldı her ṭāḳı ṣanki ṭāḳ-ı sipihr
Şemse-i ḳaṣrı oldı gūyā mihr

---

[188] Cihan OKUYUCU, **Divan Edebiyatı Estetiği**, İstanbul, L&M Yayıncılık, 2006, s.47.

Bāġ u rāġı niteki bāġ-ı İrem
Ḥaremi gūyā ki Beyt-i Ḥarem

Ġoncaveş ḳaṣrın itdi jengārī
Der ü dīvārın itdi ḥalḳārī
(867-875)

Eserdeki en canlı mekân tasvirlerinden biri Şirin'in ülkesi Ermen diyarı için yapılmıştır. Toprakları baştan başa gül bahçeleriyle dolu olan bu mekânda, melek ve huri yüzlü askerler, can alıcı güzeller yaşamaktadır :

Nice kişver ki bāġ-ı cennet idi
Her dıraḫtı nihāl-i ḥayret idi

Gülşeni gūne gūne ravża-miṣāl
Cūları her ṭarafta ʿayn-ı zülāl

Deşt ü ṣaḥrāsı ser-be-ser gülşen
Nāmı olmışdı mülket-i Ermen

Girüp ol kişver içre peyk-i ḫayāl
Geşt iderken cihānı bād-mis̱āl

Naẓar eylerken anda dīde-i cān
Ẓāhir oldı gürūh-ı rūḥ-ı revān

Görinüp anda birʿaceb leşker
Cümle ḫūri-liḳā melek-manẓar

Gül gibi her biri olup pür-nūr
Ḥüsn ile her birisi ġayret-i ḫūr
(1487-1493)

af. Vak'anın Oluşunda Rol Alan Şahıs ve Varlıklar

af1. Kahramanlar

Ferhâdnâme'deki kahraman kadrosu genel özellikleri açısından klasik mesnevi anlayışının yaklaşım tarzına uygun olarak seçilmiştir. Tabii bu kahramanları diğer aşk hikayelerinin kahramanlarından ayıran kendilerine has özellikleri vardır. Mesela Ferhâd ressamdır, onun en yakın arkadaşı Şâbur nakkaştır. "Anlatıma dayalı eserlerdeki kişilerin özelliklerini yakalamanın en yaygın yolu ise, doğrudan o kişileri izlemek, yaptıklarını değerlendirmektir."[189]

Kahraman tasnifleri eserdeki önem ve özelliklerine göre şu şekilde sıralanmıştır:

1. **Baş Kahraman**

a. Ferhâd

Kahramanlardan Ferhâd, Çin hükümdarının oğludur. Başlangıçta çocuğu olmayan hükümdarın dua etmesi sonucu dünyaya gelmiştir. Doğumuyla birlikte büyük şenlikler düzenlenir, ihsanlarda bulunulur.

Mesnevilerde, "küçük yaşta eğitilmeye başlayan şehzâde, çok kısa zamanda bütün bilgileri öğrenir. Ata binme, savaş araçlarını kullanmak ve avlanmakta eşsiz bir yiğit olur."[190] Bu anlamda Ferhâd da geleneğe uygun yetiştirilmiştir.

Ferhâd, doğumundan itibaren günden güne güzelleşir. Bir yaşından itibaren aşk ile ilgili cümleler kurar. İki yaşında ay ve güneş onun güzelliğine adeta köle olur. Üç yaşında güzelliği zirveye ulaşır. Dört yaşında yüzü bir dolunayı andırır. Bütün insanlar güzelliği karşısında ona kul olur. Dudakları lal gibi kırmızı, yüzü ayın ondördü gibi hep parlaktır. Yürüdüğünde şimşir

---

[189] Mehmet KAHRAMAN, **Leyla ve Mecnûn Romanı,** Ankara, KTBY, 2000, s. 271.
[190] İsmail ÜNVER: "Mesnevi" , **Türk Dili Dergisi,** Türk Şiiri Özel Sayısı II. Divan Şiiri, Ankara 1986, 451.

ağacına benzeyen boyu servi gibi nazla salınmaktadır. Ay, adeta aydınlığını onun yanaklarından alır, kaşları da güzellik mescidine mihrab gibidir. Sanki Allah onun hamurunu aşkın toprağından yoğurmuştur. Kakülü gönülleri çeker, saçları alımlıdır. Fakat Ferhâd bir an bile yüzü gülmez gamlı dolaşır. Gonca gibi güler, sözleri lalenin bağrındaki aşk ateşi gibi ateşlidir. Her sözü aşktan bir efsane gibi tavırları da aşıkanedir. Konuştuğu, duyduğu, aradığı, sorduğu hep aşk üzerinedir. Onun üstadı aşk olmuştur. Onun her sözü gönüllere hayat ve şifa verir. Her kelimesi bir kitap hükmündedir.

Babası oğlunun kalbinde ilme meyili olduğunu anlayınca Ferhâd'ı yetiştirmek üzere hikmet ilmine vakıf bir hoca bulur. Ferhâd, çok kısa sürede hikmet ilmine vakıf olur. İlim ve fazilette olgunluğa erişince savaş sanatlarına meyleder. Bunun için de bu alanda mahir bir kişi bulurlar. Ondan da savaş sanatları ile ilgili hünerleri öğrenir. Kısa sürede bu eğitimini de tamamlar, usta bir cengaver olur. Her türlü ilmi öğrenen Ferhâd'ın adı, ilmi, fazileti ve kahramanlığıyla kısa sürede bütün cihanda tanınmıştır. Bu arada Ferhâd hiçbir şeyden tatmin olmamaktadır ve devamlı sebepsiz bir hüzün içindedir. Babasının onun için yaptırdığı sarayda eline aldığı kazmasıyla günlerce oyalanır. Burada mühendislik ve mimarlık ilmini inceliklerine kadar öğrenir. Sarayın bütün duvarlarını ve kapılarını kendi eliyle süsler. Bir müddet sonra bundan da canı sıkılır. Yüreğindeki aşkın acısıyla gözlerinden kanlı yaşlar akıtır, günden güne erir, mecnûna döner.

Ferhâd, Bîdil-i zar, Bîdil-i dilsûz, Bîdil-i nevmîd, Bîdil-i nahcîr, Bîdil-i nâşâd, Bîdil-i belâzede, Bîdil-i nâtuvân, Bîdil-i medhûş, Bîdil-i şeydâ, esîr-i nizâr, sîne figâr, bîçare, nâmurad, kûhken, tîşever, tîşe-i cerrâr gibi sıfatlarla anılır.

Ferhâd içindeki aşk derdinin çaresini bulmak için Yunan ülkesine gider. Burada Hakîm Süheyla ile görüşür, kendisine aşk derdine çare olarak İskender'in tılsımını bulması önerilir. Daha sonra Hızır'la görüşen Ferhâd ondan ism-i âzâm duasını öğrenir. Tehlikelerle karşılaştığında onlarla nasıl başedeceğine dair tavsiyelerde bulunur. Hızır'ın yanından ayrılan Ferhâd,

Sokrat'ın yanına gider. Bu arada karşısına çıkan ejder ve aslanı öğrendiği savaş hünerleri sayesinde etkisiz hale getirir. Daha sonra Sokrat'la görüşerek İskender'in tılsımlı aynasına ulaşır.

Aynada sevgilisi Şirin'i görür. Aşkı daha da alevlenir. Daha sonra sevgilisine ulaşmak için mücadeleler başlar. Bu esnada olağanüstü kahramanlıklar sergiler. Şirin'in ülkesine yaklaştığında ustaların delmekte zorlandığı Hâmûn Dağı'nı ustalığı ve ilmi sayesinde deler, burada Şirin için saraylar, kaleler inşa eder. Olağanüstü gücü ve kahramanlıklarıyla dağdaki felaketlerin üstesinden gelir. Şâbur adlı dostu kendisine zor zamanlarda yardımcı olur, yol gösterir. Dağı delip şehre su getirir. Şirin'i ilk gördüğü zaman heyecandan kalbi durur. Şâbur'un içten duası ile yeniden dirirlir. Şirin'in dostluğunu kazanan Ferhâd, mütevazi bir kişiliğe sahiptir. Asla bir şehzâde olduğunu söylemez. Onun konuşmaları ve asil davranışlarından bir şehzâde olduğunu anlarlar.

Ferhâd ile Şirin'in aşkı bütün cihana yayılır. Acem Şahı Hüsrev de bu anlatılanlardan etkilenerek Şirin'e aşık olur. Şirin kendisine verilmeyince de Şirin'in ülkesine savaş açar. Acem ordularının karşısında Ermen ordularının başında komutan olarak savaşan Ferhâd, savaşlarda büyük kahramanlıklar gösterir. Ölümden korkmaz. İnsanlara karşı vefalıdır. Şiddetli savaşlar sonunda hep galip gelir. Sonunda Hüsrev onu hile ile yakalatır. Bu arada o da Şirin de hasret ateşiyle yanarlar. Buradan kurtulan Ferhâd yine Şirin'le birlikte olur. En sonunda yine hile ile savaşta iken öldüğünü sandığı için Şirin'in kendini öldürdüğüne dair yalan haber üzerine intihar eder.

Haberi öğrenen Şirin de mezarı başına gelerek kendini öldürür. Şirin'in ablası, Ferhâd'ın arkadaşı da bu acıya dayanamayarak ölürler. Bütün insanlık hayvanlar ve bitkiler de bu acıyla mateme bürünür.

b. Şirin

İkinci kahraman Şirin'dir. Şirin Rum diyarında bulunan Ermen ülkesini yöneten Mehîn Bânû'nun kızkardeşidir. Şirin baştanbaşa sanki nurdan

yaratılmış bir melek, bir peri gibidir. Kaşları hilal, boyu şimşir ve servi ağacı gibi yüce, boyu biçimli aynı zamanda sultan bağının servisidir. İnce belli, tatlı dillidir ve güler yüzü ay ve güneş gibidir, beni fülfül, dişleri inci gibi olup yanakları hakanların gül bahçesine benzer ve ruhani bir gül gibi ışık saçar. Elbiseleri gül bahçesi gibidir. Şeker yiyen bir tûtî gibi adeta ağzından bal akmaktadır. Dudakları la'l ve yakut taşı gibidir. Zülfü güzel kokular saçan amber, sümbül ve güle benzer. Nazik bedenli ve tavırları şahane olup naz ile keklik gibi yürür. Sanki yürüyüşüyle saba rüzgarını estirir gibidir. Konuştuğunda sanki inci saçmaktadır. Huyu güzeldir. Şirin peçeli dolaşmaktadır. Onun güzelliğini görenin aklı başından gider ona tutulur.

Ablasına yürekten bağlıdır. Ferhâd'la ilk karşılaşmalarında Ferhâd'ın ölmesi üzerine çok üzülür. Ferhâd'a yürekten bağlıdır. Aşkına sadıktır. Uğruna savaşlar yapılır. Ferhâd'a bir türlü kavuşamaz. Onun öldüğünü duyunca dayanamaz ve onun mezarı başında canına kıyar.

2. Hasım Kahraman (Hüsrev)

Ferhâd'ın rakibi olan Hüsrev Acem mülkünün sultanıdır. Âlemin şahı, cihanın hükümranı sıfatlarına haizdir. Emrinde bir çok hakanlar bulunur. Adalet gönlünde yer edinmiştir. Halkına ve askerlerine adaletli davranır. Güçlü, kudretli bir hükümdardır. Yanağı ayın on dördü gibi parlak, yanakları hidayet aydınlığına sahipti. Zühre gibi söze ve saza kabiliyeti vardır. Daima şahlığına yakışır ilim ve muhabbet meclisleri kurdurur. Ona karanlık hiç ulaşmamıştır. Medayin şehrini saltanatına başkent yapmıştır.

Aşka istidatlıdır, hırslı bir kişidir. Aşkı için her şeyi göze alır. Şirin'e aşık olur ve bu aşkla feryad ederek gece gündüz inler. Şirin'e olan aşkı uğruna bir çok savaşlar yapmıştır. Şirin'e aşık olduktan sonra Ferhâd'ı yakalamak için adaletiyle tanınmasına rağmen çaresizlikten her türlü hileye başvurur. Ferhâd'ın ölümünden sonra yaptıklarından pişmanlık duyar. Meryem adlı bir kayserin kızı ile evlenir. Bu evlilikten Şîrûye adlı çirkin yaratılışlı ve çirkin huylu bir oğlu olur. Hz. Muhammed'in İslam'a davet

mektubunu reddederek yırtan Hüsrev, aynı gece oğlu tarafından hançerlenerek öldürülür.

3. Verici Kahraman

a. Mülk-ârâ (Çin Hükümdarının Veziri)

Çare bulmakta ve tedbir almakta isabetli kararlar veren, uğurlu, basiretli, ferasetli, güzel huylu, güzel yaradılışlı, nüktedan bir vezirdir. Ferhâd'ın mutsuz olması üzerine babasına onun eğlenmesi için olağanüstü bir saray yapmasını, Ferhâd'ın gönlünü eğlendirmek için sarayda eşsiz güzellikte hizmetçiler bulunmasını önerir.

b. Büzürg Mihr

Hüsrev'in vezirlerindendir. Hüsrev'e ilim ve fazilet öğretmektedir. Onun birinci yardımcısıdır. Onun kararları daima isabetli olup ümit vermektedir. Hüsrev, Şirin'e olan aşkını ona anlatır, nasıl bir yol izlemesi gerektiği hakkında onun fikrine başvurur.

Vezir ona tehdit de îmâ eden niyetini anlatan bir mektup yazmasını önerir. Daha sonra yapılan savaşta Ferhâd'a üstünlük sağlanamaması üzerine onun hile yoluyle yenilebileceğine dair akıl vererek yalanda mahir bir kişi aracılığı ile Ferhâd'ın yakalanmasını sağlar.

Büzürg Mihr Ferhâd yakalandıktan sonra onu öldürmek isteyen Hüsrev'e karşı askerin tavır almasından dolayı araya girerek, Hüsrev'e Ferhâd'ı hapsetmesini önerir. Son olarak Ferhâd'ı yine hile yoluyla alt etmek için bir plan kurar. Buna göre yalanda usta bir acûze aracılığı ile Ferhâd'a yaklaşılacak ve Şirin'in, Ferhâd öldü zannıyla intihar ettiği yalanını Ferhâd'a söyleyecekler o da bu durum karşısında canına kıyacaktır. Nitekim plan aynen başarıyla uygulanır ve Ferhâd canına kıyar.

4. Alıcı (Yardımcı) Kahraman

a. Şâbur

Şâbur, ilim ve irfan sahibidir. Aşkın ve gamın ne olduğunu bilen, her şeye istidatlı, yol gösterici, iyiliksever, bir kişidir. Başarılı bir nakkaştır. Hayal ettiklerini adeta canlı gibi kalemiyle nakşeder. Büün dünyayı dolaşmış bir gezgindir. Ferhâd'la bir mecliste tanışır. Ferhâd'ın konuşmalarından etkilenir ve ona hayran olur. Ferhâd'a Şirin'i bulmada yardımcı olur. Artık ömrünün sonuna kadar Ferhâd'ın yoldaşıdır, her zaman onun yanında yer alır. Ferhâd'ı Şirin'in ülkesini götürür, dağı delerken ona yardımcı olur. Ferhâd'ın inşa etiği sarayları süsler. Ferhâd bütün sırlarını onunla paylaşır. O da Ferhâd'ın derdini en iyi şekilde anlar.

Ferhâd, Şirin'i ilk görüşünde ölünce çok üzülür samimi duasıyla ona yeniden hayat verilmesine vesile olur. Ferhâd, Acem ülkesine esir düştüğünde onu bularak Şirin'in mektubunu Ferhâd'a, daha sonra Ferhâd'ın mektubunu da Şirin'e ulaştırır. Bütün savaşlarda Ferhâd'la birlikte savaşır. Ferhâd'ın ölümü üzerine o da kahrından ölür.

b. Mehîn Bânû

Mehîn Bânû, Şirin'in ablasıdır. Ermen diyarının şahıdır. Lale yanaklı, selvi boylu, gül yüzlü, güzel bir bir kişidir. Ülkesi Cennet kadar güzeldir. Kardeşi Şirin'i çok sevmektedir. Aşkında ona daima destek olur. Onun sırdaşıdır. Daima onu teselli eder, ona yol gösterir. İzzetlidir, bilge bir kişiliği vardır. Fakirleri korur, lütuf sahibidir. Kardeşini Hüsrev'e vermemek için savaşı göze alacak kadar dirayetli ve cesurdur. Ülkesini korumak için elinden gelen her şeyi yapar, iyi bir yöneticidir. Ferhâd'ın ölümünden sonra ülkesinin selameti için Hüsrev'le dostluk kurar. Şirin'in kendini öldürmesi sonrasında o da bu acıya dayanamayarak oracıkta ölür.

c. Çin Hakanı

Ferhâd'ın babasıdır. Çin ülkesinin hakanıdır. Büyük bir coğrafyaya hükümranlık eder. Bir çok hakan ona bağlıdır. Nice sultanlar ona hizmet için canlarını verecek surette bağlıdırlar. Adaletli, başarılı bir padişahtır. Saltanatında hiçbir eksiği yoktur. Sayısız askere sahiptir. Çocuğu olmadığından dolayı üzgündür. Bir çocuğu olması için dua eder ve sonunda Ferhâd doğar. Oğluna çok düşkündür. Onu alanında uzman özel hocalarla en iyi şekilde yetiştirir. Ona büyük bir saray yaptırır. Ferhâd'ın dertlenmesi sonrasında onu mutlu etmek için elinden gelen fedakarlığı gösterir. Oğlunun hava değişimi için Yunan ülkesine gitmesi önerildiğinde onunla Yunan ülkesine gider. Ferhâd, başından geçenleri ona anlatır. O, Ferhâd'ın dert ortağı gibidir. Yunan ülkesinden dönüşte çıkan fırtınada Ferhâd denize düşerek ondan ayrılır. Bu andan itibaren hikayede tekrar ortaya çıkmaz.

d. Hakîm-i Hikmetdân

Buradaki kavram daha çok ilgili şahsın mesleğiye ilgili bir sıfattır. Bu kişiyi karşılayan ayrı bir isim yoktur. Hakîm-i Hikmetdan, Hüsrev'in hikmet ilmini tahsil ettiği birinci hocasıdır. Mantık ilmine, mana mülküne hakim olan bu hoca Ferhâd'ın akıl hocasıdır. İnsana ve kainata ait bir çok ilimleri Ferhâd'a öğretir. Ferhâd'a ilmini kullanmayı, muhakeme gücünü ayrıca yer ve gök bilimlerini de öğretir. Bu hocasından aldığı eğitimle ilim ve irfan sahibi olmuştur.

e. Dil-âver-i Âlim

Hüsrev'in ikinci hocası olan Dil-âver-i Âlim de sembolik bir isimdir. Bu kişi Hüsrev'e savaş ve kahramanlık ilimlerini öğretir. Hüsrev'e Behrâm ve Rüstem gibi güreşmeyi, savaşmayı, Kahraman gibi mızrak kullanmayı öğretir. Bütün savaş aletlerini kullanmayı öğretir. Bu ilimlerden sonra Ferhâd tam bir yiğit olmuştur.

f. Hakîm Süheyla

Yunan ülkesinde yaşayan hikmet ve mârifette dünyada tek olan bir kişidir. Bütün gizli sırlar ona malumdur. Ferhâd'ın sıkıntısına çare bulmak için toplanan meclis, Ferhâd'ı derdine çare için bu kişiye yönlendirir. Bu kişi aynı zamanda gönülle ilgili sırlara ve ilimlere de vakıftır. Bir adada âlemden elini eteğini çekmiş inzivada riyazetle sade bir hayat yaşamaktadır.

Yunan ülkesi sultanı da onun için "yolumuzu aydınlatan ve yol göstericimizdir" diyerek övgüyle bahseder. Göklerin ve yıldızların ilmine vakıftır. Bu devrin can veren İsa'sı gibidir. Yüzü daima seher gibi daima tebessüm eder. Sözleri ile hayat verir. Hızır'ın dostu, ibretli sözler söyleyen hak yolunun mürşidi bir hikmet piridir. Ferhâd'a şefkatle ve tatlılıkla hitap eder. Onun cemalini gördüğünden dolayı Allah'a hamdeder. Onu beklediğini söyler. Onu aşk padişahı olarak niteler. Onun yarinin yüzünü görmediği için ve yarin yolunu bilmediği için bela ve cefaya uğradığını söyleyerek ona İskender'in tılsımını bulmasını tavsiye eder. Ona nasihatler vererek Hızır'a yönlendirir. Ferhâd'le görüşmesini bitirdikten hemen sonra ruhunu teslim eder. Ferhâd onu defneder.

g. Hızır

Ferhâd, Hızır'la iki kez görüşür. İlk görüşmesinde Yunan mülkünde Hızır'ı ararken nurani bir pir şeklinde hemen yanında belirir. Onun yanakları Adn Cenneti gibidir. Belirdiği zaman servi gül gibi kıyam etmektedir, konuştukça etrafına hayat vermektedir. Tabiattaki herkes onu dinlemektedir. Hızır, insanların gizli sırlarının bekçisi, Rahman'ın da gizli hazinelerine nezaret ettiğini söyler. Ferhâd'a iltifat eden Hızır, İskender'in tılsımının yerini söyleyerek ona nasıl ulaşacağı konusunda yol gösterir. İskender'in bu tılsımı nasıl yaptırdığını ve tılsımın ne şekilde olduğunu anlatır. Tılsımın kilidinin Sokrat'a teslim edildiğin haber verir. Tılsımı koruyan aslan ve ejderle nasıl başedeceği konusunda ona akıl verir, ism-i âzâm duasını öğretir.

İkinci görüşme, Ferhâd, Acem mülküne esir düştüğünde bir kuyuya atıldığı zaman olur. Burada da Hızır, ism-i âzâmı söyleyerek oradan kurtulmasına vesile olur.

h. Yunan Hükümdarı

Yunan mülkünün hükümdarıdır. Ferhâd babası ile Yunan ülkesine geldiğinde onları misafir eder. Hakîm Süheyla'nın yerini söyleyerek onlara yardımcı olur. Onlara hürmette kusur etmez. Onlar için armağanlar, ikramlar hazırlar. Çin hükümdarını kendi tahtında oturtur.

i. Sokrat

Sokrat, feleğin yapraklarını kitap gibi okuyabilen bilge bir kişidir. İskender tılsımının bulunduğu mekânda oturur. Tılsımın kilidi ona verilmiştir. Ferhâd'a, Allah'ın onu aşkla yücelttiğini söyler. Ona kainatın oluşundan, dört unsurdan bahseder. Dört unsurun kullanılmasıyla insanın yaratıldığından bahseder. Hz. Muhammed'in özellikleri ve bazı tasavvufi sırlar ve aşk hakkında bilgi verir. Daha sonra İskender'in tılsımını anlatır. Ferhâd'ın muhtemel tehlikeleri ism-i âzâmla açabileceğini hatırlatarak elindeki kilidi Ferhâd'a verir ve orada ruhunu teslim eder.

ae.2. Figuran Rolündeki Kahramanlar

Ayyâr

Acem mülkünde yaşayan, gaddar kişilikli bir kimsedir. Pis işlerde ve hilede, fitne fenninde şeytan gibi uzmandır. Ağzından asla hayırlı söz çıkmaz, hep şer yağar. Ferhâd'ı hile ile tuzağa düşürerek yakalanmasını sağlamak için Hüsrev tarafından görevlendirilir. Kılık değiştirir, aşktan meczup bir kişi gibi şiirler okuyarak gözyaşları içinde Hüsrev'e yaklaşır. Aşk derdinden muzdarip olduğunu anlatarak bir takım yalan sözlerle ona bir gül koklatarak bayıltır ve onun yakalanmasını sağlar. Ayyâr adamları ile Ferhâd'ı götürürken yetişen Şâbur, eline aldığı taşla Ayyâr'ın kafasını parçalayarak onu öldürür.

Şîrûye

Hüsrev'in Meryem adlı eşinden olma oğludur. Kötü huylu, arslan gibi vahşilerin bile korkacağı bir yüze sahiptir. Halk onun zulmünden muzdariptir. Sarhoş olur, etrafına zarar verir. Babasına düşmandır. Şirin'i görünce ona aşık olur. Babasının da ona aşık olduğunu ve onunla evleneceğini bilen Şîrûye, babasını öldürürse şah olup Şirin'in kendisine kalacağını düşünür. Önce babasının çevresindeki adamları bir takım vaatlerle kandırarak kendi tarafına çeker.

Bu durum, Freud'un kurucusu olduğu Psikanalitik teoriye göre karşı cins olan ebeveyni sahiplenme ve kendi cinsinden ebeveyni safdışı etme konusunda çocuğun beslediği duygu, düşünce, dürtü ve fantezilerin toplamı olan odipus kompleksine de uymaktadır.

Bir akşam Hüsrev uykuda iken onu hançeriyle delik deşik ederek öldürür. Bir anlamda kader Ferhâd'ın intikamını onun eliyle almıştır. Şirin'in kendini öldürmesi üzerine o da ayrılık acısıyla ölür.

Acûze

Yalan söylemek ve hile yapmak hususunda usta, yüzü karanlık bir buluta benzeyen, çirkin suratlı, kambur bir yaşlı kadındır. Gece gündüz fitne çıkarmaktadır. Gaddar dünya gibi aldatıcıdır. Tatlı tatlı yalanlarla konuşmaya başlasa güneşi Zuhal yıldızına aşık etmeyi başaracak kadar ustadır. Fitnesi ile etle tırnak arasına girse dünyayı kana boyar. Hayırsız bir kişidir. Sihir ve büyüsüyle sert kayalıkları muma çevirebilmektedir. Varlığı yokluğun habercisidir. Etrafa uğursuzluk ve bereketsizlik saçarak gittiği yere elem götürür. Gözleri kan dolu bir zehir kabına benzer. Kaşı da kovulmuş Şeytan'a benzer. Ağzı mihnet çukuru olup ağzından şiddet dökülürdü. Kalbinde îmânı olmadığı gibi ağzında dişleri de yoktur. Yıldızı Zuhal yıldızıdır. Sözleri soğuk yüzü kış akşamı gibi acı sözlü ekşi suratlıdır. O hep dünya için çalışır, gazap ehli gibi yüzü buruşuktur.

Altın ve gümüşü görünce Allah korkusu ve utanması kalmamaktadır. Para hırsı gözünü kör emiş aklını başından almıştır. Hüsrev'in talebi doğrultusunda Ferhâd'a hile ile yaklaşan acûze feryad ve figanlarıyla Ferhâd'ı seferde öldüğünü zanneden Şirin'in kendisini öldürdüğü yalanını söyler. Bu yalana inanan Ferhâd da kendini hançerleyerek öldürür.

Mellâh

Ferhâdnâme'de pek çok aşk hikayesinde kullanılan denize düşme motifi kullanılmıştır.[191] Mellah, Ferhâd Yunan ülkesinden dönerken gemisi alabora olduğunda bir ağaç üstüne tutunarak denizde baygın bir vaziyette iken onu bulur. Ferhâd'ı denizden çıkararak hayatını kurtarır. Daha sonra Tevfik'in ödediği para karşılığında onu bırakır.

Tevfik

Tevfik, ticaretle uğraşan, faziletli, cömert, hoş yaratılışlı, yüce vasıfları olan seçkin bir kişidir. Ferhâd'ı kurtularak çıkarıldığı gemide bulunmaktadır. Yüklü bir miktar bedel ödeyerek Ferhâd'ı gemiciden satın alır. Onun yüzüne ayna tutar ve burnuna misk gibi bir koku koklatarak kendine getirir. Ona hizmet eder, kurtulması için duada bulunur. Kendine gelen Ferhâd ona şükranlarını sunar. Bu arada Ferhâd, gemiye baskın düzenleyen haramileri savaşarak defeder. Gemidekilerin mallarını kurtarır. Tevfik ile birlikte Ferhâd Kâbe'ye giderler.

af.3. Şahıslaşan Varlıklar

Ehremen

İskender'in tılsımını koruyan bir aslandır. Şimşek gibi ateş saçar. Gözleri kan dolu, heybetli, yırtıcı, korkunç ve Şeytan yaratılışlı bir varlıktır. Ferhâd onu gürzüyle öldürür.

---

[191] Agâh Sırrı LEVEND, "Divan Edebiyatında Hikaye" **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.2 , Ankara 1989, s. 83.

Ejder

Gulyabani gibi korkunç bir varlıktır. Karanlık bir buluta benzer. Gözleri zehir dolu tas gibidir. Korkunç görünüşlüdür. Yıldırım gibi ses çıkarır. Atını ejderin üzerine sürerek onunla savaşır.

Ejder, perilerin bile o civardan geçse korkudan kanatlarının döküldüğünü, bir çok kahramanın canını aldığından bahsederek Ferhâd'ı tehdit eder. Ağzını açtığında şiddetle kükrer. Ferhâd'la yüzyüze gelince gücünü kaybeder. Ferhâd kılıcıyla onu öldürür ve zehrini akıtır.

Şîr-i ner

Korkutucu bir görüntüye sahip erkek aslandır. Ferhâd onu ism-i âzâm duasını okuyarak öldürür.

İskender'in Aynası

Billurdan bir sandık içindedir. Ferhâd'la konuşan ayna, kendisini açarsa o kişi için binlerce gam ve keder getireceğini söyler. Kendisini açmadan da sevgilisini göremeyeceğini söyler.

Şebdîz

Ferhâd'ın gece renkli, panter gibi çevik ve güzel atıdır. Aslanların bile korktuğu bebre benzemektedir. Şimşek gibi hızlı, rüzgar ayaklıdır. Arslan gibi kükremektedir. Dişleri demirden bir timsaha benzer.

Gülgûn

Şirin'in çevik ve güzel atıdır. Ayakları ateşe benzer ve rüzgar gibi sürat yapar. Her an Şirin'in yanında ona yoldaş gibidir.

Hâmûn (Bîsütun) Dağı

Ermen ülkesini çevreleyen heybetli ve tehlikeli bir dağdır. Yekpare sert bir mermerdendir. Taş ustaları onu delememişler, onunla uğraşanlar

felakete uğramışlardır. Sadece Ferhâd çelik kazmasıyla onu delmeyi başarır. Ferhâd bu dağla karşılıklı konuşur, dertleşir. Ferhâd ile Hüsrev hep bu dağda savaşırlar. Ferhâd ve Şirin bu dağda kendini öldürür. Bir çok olay için mekân konumundadır.

ag. Kişiler ve Ülkeler

Bu bölümde ele alınan başlıkların çoğu hikâyenin içinde etkin rol oynamaktan daha çok benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

ag. 1. Kişiler

1. Dinî Kişiler

Âdem Peygamber

Allah Hz. Âdem'i yarattıktan sonra Ona kendi ruhundan üflemiştir. Sonra meleklerine Hz. Âdem'e secde etmeleri için emir vermiştir. Sadece cin taifesinden olan İblis, ateşten yaratıldığı için kendisinin daha üstün olduğunu, bundan dolayı Âdem'e secde etmeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine İblis Cennet'ten kovulmuş ve Allah tarafından ebedî olarak lanetlenmiştir. Allah varlık âleminde ne varsa her şeyin ismini Hz. Âdem'e öğretmiştir. Ferhâdnâme'de Hz. Âdem, isimlerin kendisine öğretilmesi, mükemmel bir şekilde yaratılması ve şeytanla olan münasebetiyle ilgili özellikleriyle beyitlerde geçmektedir:

Ādemi itdi ʿālem-i kübrā
Didi ḥaḳḳında **ʿalleme'l-esmā**[192] (46)

'Aşḳdur Ādem'i iden mescûd
ʿAşḳ şeyṭānı eyledi merdûd (57)

---

[192] Bakara 2:31 "Allah Adem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi."

Nuh Peygamber

Eserde savaş tasvirinin yapıldığı bir bölümde savaşın şiddeti Nuh tufanına benzetilmiştir. Beyitte taraflar arasındaki şiddetli mücadele Nuh Tufanı gibi coşmuş, sanki dünyaya kahır yağmurları yağmıştır :

Cûş idüp ṣanki Nūḥ ṭūfānı
Yaġdı deryāya ḳahr-ı bārānı (1599)

Yâkup Peygamber

Yâkup peygamber, Yusuf'un güzelliğini kıskanan ağabeylerinin onu kuyuya atmasından sonra "Beytü'l-ahzen" (hüzünler evi) isimli kulübesinde, yıllarca kalmış ve oğlunun hasretiyle ağlaya ağlaya gözlerini kaybetmiştir. Uzun yıllar sonra Yusuf peygamber kardeşi Bünyamin ile babasına gömleğini göndermiştir. Yusuf peygamberin gömleği kendisine ulaşınca Hz.Yâkup'un gözleri açılmıştır.

Edebiyatımızda şairler asırlardır adı ıztırap ile anılan Yâkup peygamber ile aşk acısı arasında benzerlik kurmuşlar, Yakup peygamber'in Hz. Yusuf'a duyduğu özlemi telmih ederek içlerindeki acıyı bununla dile getirmişlerdir. Ferhâdnâme'de de buna örnek olacak pek çok beyit bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitte Hz.Yakup'un inlemesinin ta Mısır'daki Yusuf'a ulaştığı söylenmektedir :

Hem çü Yaʿḳūb idüp enīn ü fiġān
İrdi çün Mıṣr'ı derde Yūsuf-ı cān (527)

Şirin bir gün gece gündüz Hâmûn Dağı'nı delmek için çalışan Ferhâd'ın yanına gelir. Ferhâd'ı maharetinden dolayı tebrik ederek oradan ayrılır ve ülkesi Ermen'e doğru yola koyulur. Bu kısa ziyaretten tatmin olmayan Ferhâd köşesine çekilerek, sevgilisinin arkasından göz yaşı döker.

Şair Ferhâd'ın ağlamak için çekildiği köşeyi Beytü'l-ahzen'e , Ferhâd'ı da ağlamaktan gözlerinin feri sönen Hz. Yakub'a benzetir:

Beytü'l-aḫzāniydi yine güẕer
Gitdi Yaʿḳūb gibi nūr-ı baṣar (2579)

Başka bir beyitte sevgilisini görünce mutlu olan Şirin'in sevinci , Yakup peygamberin Hz. Yusuf'a kavuştuğu zamanki mutluluğuna telmih yapılarak anlatılmaktadır:

Oldı Yaʿḳūbveş o ġonca-ṣıfāt
ʿĀşıḳ-ı rāzına müferriḥ-i ẕāt (2706)

Yûsuf Peygamber

Yusuf peygamber dünyanın gelmiş geçmiş en güzel insanı olarak şöhret bulmuş, Zeliha ile Hz. Yusuf arasındaki münasebet asırlar boyu edebiyatın her alanına ilham kaynağı olmuştur. Kardeşleri tarafından kuyuya atılmış, buradan kurtulduktan sonra esir pazarında satılmıştır. Eşsiz güzelliğiyle Züleyha'yı büyülemiş, Züleyha'nın bütün ısrarına rağmen iffetinden taviz vermemiştir.

Ferhâdnâme'de eserin baş kahramanı olan Ferhâd güzelliği ve Şirin'e olan aşkı münasebetiye Yusuf peygambere benzetilir. Eserde Yusuf peygamber ile ilgili hadiseler genellikle güzellik ve aşk ile ilgili unsurları anlatmak için kullanılmıştır.

Babasının ordusuyla birlikte Yunan ülkesine doğru çıktıkları seferden, geri dönerken gemileri fırtınaya tutulur. Diğerleri bir şekilde kurtulur fakat Ferhâd kurtulamaz. Denize düşer ve azgın dalgalarla boğuşurken orada gemiden arta kalan bir tahta parçasının üstüne biner. Fırtına dindikten sonra gece dolunay çıkar ve deniz sakin bir hal alır. Şair tahta parçasının üzerinde

yarı baygın yatan Ferhâd'ın cemalini, kuyuda suyun içine akseden bir dolunaya, dolaylı olarak da Hz. Yusuf'a benzetir :

Ya girüp delv içine Yūsuf-ı māh
Burc-ı ābīde oldı menzil ü cāh (1660)

Ferhâd'ı bir türlü mağlup edemeyen Hüsrev deliye döner ve askerlerine, Hz. Yusuf'un kuyusuna benzer bir kuyu bulup Ferhâd'ı içine atmalarını emr eder :

Çāh-ı Yūsuf gibi idüp cāy
İdesüz hem-demini ehl-i vāy (3590)

Mûsa Peygamber

Beyaz el anlamına gelen yed-i beyzâ isimli mucize Hz. Musa'nın en meşhur mucizelerinden biridir. Hz. Musa Allah'ın emri ile elini koynuna sokar, elini koynundan çıkardığında eli nur saçardı.

Aşağıdaki beyitte Ferhâd'ın şifa bulması için sevgilisinin yed-i beyzaya benzeyen şifasına ihtiyacı vardır :

Olsa muʿciz-nümā yed-i Mūsā
Hicr-i mesḥūrına irse şifā (3681)

Eserde mektup yazmak için kalemi eline alan Ferhâd'ın elleri de Yed-i Beyzâ' ya benzetilmiştir

Gösterüp 'āleme yed-i beyżā
Ḳalemüñ oldı gūyiyā Mūsā (5009)

Hızır

Peygamber olduğuna dair rivayetler vardır. Kur'an-ı Kerim'de Kehf Sûresi'nde Musa peygamberle aralarında geçen hadise münasebetiyle geçer. Darda kalanların imdadına yetiştiğine inanılır. Edebiyatımızda daha çok İskender ile birlikte çıktığı yolda ab-ı hayatı (ölümsüzlük suyu) bulup ölümsüzlüğe kavuşması özelliğiyle kullanılmıştır. Hızır adının geçtiği yerde genellikle yeşillik, tazelik, dirilik, zindelik, hayat bulma, hayat ve şifa verme gibi kavramlar kullanılır. Ferhâdnâme'de de Hızır'ın bu kavramlarla birlikte kullanıldığı görülmektedir :

Bunı dirken irişdi Ḥıżr-ı cihān
Mürdeye ṣanki irdi rūḥ-ı revān (1216)

Serv gülveş gülüp ḳıyām itdi
Bīdil'e ṭoġrılup selām itdi (1217)

Baňa ẓulmetde irdi āb-ı ḥayāt
Oldı İskender'e maḳar ẓulümāt (1224)

Ḫāzinem ben ṭılısm-ı insāna
Nāẓıram genc-i ẕāt-ı Raḥmān'a (1225)

Eserde Hızır sadece benzetme amacıyla kullanılmamıştır. Hızır, aynı zamanda hikayenin içinde rolü olan bir karekterdir. Hikayede Ferhâd, Hızır'la iki defa karşılaşır. İlk karşılaşması şöyle gerçekleşir:

İçindeki sevda derdine derman aramak için yola çıkan Ferhâd Yunan diyarında Süheyl-i Hakîm ile görüşür. Süheyl-i Hakîm Ferhâd'ı Hızır'a gönderir. Hızır ile Ferhâd'ın ilk karşılaşmanın anlatıldığı bölüm oldukça uzundur. Hızır bu bölümde Ferhâd'a öğütlerde bulunur. Hızır Aleyhisselâm Ferhâd'a sevgilisinin yüzünü görmesi için bulması gereken tılsımın yolunu, bu

yolda karşılaşacağı sıkıntıları ve bunlarla nasıl mücadele etmesi gerektiğini anlatır :

Oldurur bu ṭılısm-ı çarḫ-nihād
Himmetüň desti virür aňa güşād

Eyleyüp bu ṭılısmı līk binā
Ḳıldı fetḥin bu ṣuffada iḫfā

Ṣuffadan eyle biň ḳadem güẕerān
Keşf ola tā ki saňa rāz-ı nihān

Görine bir ḥiṣār-ı çarḫ-nihād
Der ü divārı ser-be-ser pūlād

Raṣad-engīz ü irtifāʿ-şināş
Eylemişdür anı felek-miḳyās
On iki burc eyleyüp zerden
Yedi aḫter düzetdi gevherden

Rūz u şeb çün sipihr-i kīne-güzār
Ṭurmayup seyr ider mesā vü nehār

Yine bāʿiṯ olursa seyr-i nücūm
Gerdişinden anuň olur maʿlūm

Naḳş idüp anda zenc ü ıṣṭırāb
Eylemişdür sipihre naḳl-i kitāb

Çünki derk idemez anı fülki
N'ola dinse nümūne-i fülki

Biň ḳadem ḳanda kim olursa tamām
Zīr-i pāyüňde ẓāhir ola ruḫām
(1249-1259)

İkinci karşılaşmada ise Hüsrev'in askerleri tarafından esir alınan Ferhâd, esir alındığı kaleden Hızır Aleyhisselâm'ın yardımıyla kurtulmuştur:

Meger ol dem ki Ḥıżr ile Ferhād
Cemʿ olup oldı cān ile dil-şād

Eyleyüp ism-i aʿẓamı taʿlīm
Bī̄dil-i zāra eylemiş tefhīm

Her ne maḳṣūd içün oḳursa hemān
Ola maḳṣūdı ol dem içre ʿayān

Ḥasret-i yār-i cān ile Ferhād
Dilden itmişdi ism-i aʿẓamı yād

Geldi yādına bir gün ol zārın
Ṭoġdı baḫtı güni dil-figāruň

Oḳıyup oldı çün aňa meşġūl
İrdi bendine ol dem içre ḥulūl

Secde-i şükr idüp teferruʿla
Ḥaḳḳ'a ḥamd eyledi tavaḳḳuʿla

Çāhdan her gice iderdi ḥurūc
Burc-ı ḫurşīde eyler idi ʿurūc
(3673 -3680)

Süleyman Peygamber

Dâvud peygamber'in oğlu olan Süleyman peygamber babası gibi hem padişah hem de peygamberdir. O çok kudretli ve çok zengin bir saltanata sahip olmuştur. İnsanların peygamberi olması yanında cinlerin ve hayvanların da peygamberidir. Allah Süleyman peygambere bütün hayvanların dilinden anlama, cinlere ve rüzgara emretme özelliği vermiştir.

Süleyman peygamberin Sebe melikesi Belkıs ile arasında geçenler, yüzüğü başka bir deyişle mührü, karınca ile yaşadıkları vb. pek çok kıssası şiirlerde kullanılmıştır.

Şâhî'nin eserinde Süleyman peygamber gücü ve asaleti yönüyle kullanılmıştır. Bir dert sultanı olan Ferhâd ve aynı zamanda aşk tahtının Süleyman'ıdır. Aşk acısı çekmek Ferhâd'a şeref vermiş, onu Süleyman peygambere benzetmiştir :

Taḫt-ı ʿaşḳuň olup Süleymān'ı
Ḥaḳ seni ḳıldı derd sulṭānı (3860)

Şeref-i ʿaşḳ ile Süleymān'sun
Taḫtgāh-ı belāya sulṭānsun (3861)

Aşağıdaki beyitlerde Şirin, Ferhâd'a yazdığı mektupta; Ferhâd'ı Hz. Süleyman'a kendisini de Belkıs'a benzetir. Ferhâd'a iltifat ederken Hz. Süleyman'ın hayvanlara hükmetmesine ve karıncayla ilgili mucizesine gönderme yapar :

Ḫıdmetüňde vuḥūş ḫādimdür
Belki cümle ṭuyūr ʿāzimdür (3859)

Mūr kim Ḥażret-i Süleymān’e
Tuḥfe ʿarż eylese ḥaḳīrāne (3881)

Belkıs

Süleyman peygamber zamanında yaşayan Belkıs Sebe ülkesinin melikesidir. Belkıs’ın kendisi de kavmi de güneş tapmaktaydı. Süleyman peygamber Belkıs’ın ve kavminin Allah’a inanması için Hüdhüd ile birlikte Sebe ülkesine bir davetiye gönderir. Bu davet üzerine devletinin ileri gelenleriyle beraber Süleyman peygamberin ülkesini ziyaret eder. Bu ziyaret esnasında Süleyman peygamberin emriyle Belkıs’ın tahtı getirtilir. Bu hadiseden sonra halkının ileri gelenleriyle görüşerek kendisine yöneltilen îmân davetine olumlu cevap verir. Bazı rivayetlerde Belkıs’ın tahtı Süleyman peygamberin emriyle veziri Âsâf tarafından getirilmiştir.

Ferhâdnâme’de Ferhâd Şirin’e yazdığı mektubu yakın dostu Şâbur’la gönderir. Bu bölümde Şirin, Belkıs’a Şâbur’da Âsâf’a benzetilir :

Dest-i Āṣāf’la çün nesīm-i şimāl
Ḳıldı Belḳıs’a nāmeyi īṣāl (3905)

Aşağıdaki beyitte Şirin kendini Belkıs’a benzeterek Ferhâd’ın meclisinde yer almak ve onunla birlikte olmak istemektedir:

Ben żaʿīf ü naḥīf çün Belḳıs
Eyleseň n’ola meclisüňde ins (3863)

Îsâ Peygamber

Hz. İsa mucizevî bir şekilde Cebrâil’in Hz. Meryem’e üflediği ruhtan babasız olarak dünyaya gelmiştir. Körlerin gözünü, açması, daha beşikteyken konuşması, ölüleri diriltmesi vb. mucizeleri vardır. Bunların hepsi edebiyatımızda değişik vesilelerle kullanılmıştır.

Eserde de pek çok beyitte Hz. Îsâ benzetme amaçlı kullanılmıştır :

Sensin aṣḥāb-ı ʿaşḳ hem-rāz
Nefesüňdür Mesīḥ iʿcāzı (2046)

Bādı kim oldı hem-dem-i ʿĪsā
Tā ebed eyle anı rūḥ-efzā (5048)

Aşağıda Yunan diyarında Ferhâd'ın görüştüğü Süheylâ Hakîm'in vasıfları Hz. Îsâ'nın can bahşeden özelliğine benzetilmiştir:

Raṣad-ārā o nüktedān-ı cihān
Dem-i cān-baḫş-ı ʿĪsā-devrān (1109)

Şâir, bir beyitte irfan dersi alan kişinin makamının İsa peygamberin makamıgibi yükseklerde olacağını söyler :

Kesb-i ʿirfān iden Mesīḥ-āsā
Menzilin itdi ʿālem-i bālā (4687)

Hz. Meryem

Hz. İsa'nın annesi olan Hz.Meryem edebiyatta daha çok Cebrail'in üflediği ilâhî nefhayla hamile kalması, Hz. İsa'yı babasız dünyaya getirmesi, çektiği sıkıntılar ve iffeti münasebetiyle şiirlerde geçmektedir.

Ferhâdnâme'de Hüsrev'in ısrarla Şirin'e talip olmasından dolayı çaresiz kalan Mehîn Bânû Hüsrev'e bir mektup yazar. Mektupta Şirin'in Hz. Meryem gibi bir hayat sürdüğünü, bundan dolayı kimseye evet demeyi düşünmediğini söyler :

Ṭutup āyīn-i ḫazret-i Meryem
Olmaz ol māha ādemī maḥrem

Mey-i ʿismetle pür durur cāmı
Kimse ol meyden alımaz kāmı

Açılup gül gibi olur ḫandān
Ġoncaveş ġayre līk beste-dehān

Geşt idüp ʿālemi ider naḫçīr
Olımaz kimse aňa dāmen-gīr

Rūḫı bezm içre şemʿ-i cān-efrūz
Tīġı rezm içre āteş-i dil-sūz

Ṭavr u eṭvārı cümle merdāne
Ḫirmen-i ḥüsn içinde bir dāne

ʿĀlemi seyr ider yek ü tenhā
Līk çün māh-ı vāḥid ü yektā

Kimseyi çift idinmeyüp Şīrīn
Oldı ṭāvūs-ı bāġ-ı ḫuld-i berîn
(3095 -3102)

Hz. Meryem çok ibadet ettiği için çok halsiz düşmüş. Bu yüzden asasına dayanmadan yürüyemezmiş. Ferhâdnâme'de asasına dayanarak yürüyen yaşlı bir kadın Hz. Meryem'e benzetilmiştir:

Meryemāsā ʿaṣā alup eline
Kemer-i ḫudʿa baġladı beline (4299)

Hz. Muhammed

Son peygamber olan Hz. Muhammed eserde belli aralıklarla beyitlerde kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in geçtiği en önemli kısım şüphesiz Hüsrev'e

gönderilen "îmâna davet" mektubunun bulunduğu bölümdür. Bu bölümde Hz. Muhammed Hüsrev'i İslâm dinine davet eder. Hüsrev Onun davetini reddeder. Gönderdiği mektubu öfkelenerek yırtıp atar. Eserde bu bölüm için oldukça fazla yer ayrılmıştır.

Aşağıdaki beyit örnekleri bu mektuptan alınmıştır:

Kātib-i ṣunʿ-ı Muḥammed-perdāz
Raḳam-ārā-yı ṣafḥa-i iʿcāz

Muṣḥaf-ı daʿvete çeküp ḫāme
Ḥamd-i Bārī'yi ḳıldı ser-nāme

Mā 'arefnāk[193] ile s̱enā itdi
Refʿ-i küllī-i māsivā itdi

Ḥamd-i Bārī'yi eyleyüp maṭlaʿ
Medḥ-i Maḥmūd'ı eyledi maḳṭaʿ
(4686-4689)

Çekdi ol nāmeyi geh eyledi çāk
Ġarḳ-ı ḫūn itdi dāmenin eflāk (4802)

Nāme-çāk itdi çünki ol nā-pāk
Cāme-i devletini eyledi çāk (4803)

Murtâzâ

Murtaza Hz. Ali'nin lâkabıdır. Eserde bu isim sadece bir beyitte geçmektedir :

Tā sözüm rāḥına ṣafā irişse
Şāhī'ye cām-ı Murtażā irişse (113)

[193] Hadis olduğu rivayet edilmektedir. "Seni hakkıyle bilemedik"

Yecûc

Yecûc ve Mecûc Nuh peygamberin oğlu Yafes'în soyundan gelen iki kabilenin adıdır. Rivayete göre bunlar çirkin yaratılışlı, büyük kulaklı, kısa boylu, anlayışları zayıf yaratıklardır. Yecûc'un Mecûc ile birlikte kıyamet yaklaştığında dünyayı fesada vereceklerine inanılır. Kaynaklar İskender-i Zülkarneyn Yecûc ile Mecûc'un fitnesinden insanları kurtarmak için bir sed inşa ettirdiğini haber verirler. Yecûc ile Mecûc'dan Kur'an-ı Kerim'de de bahsedilir.

Ferhâdnâme'de medhiye bölümünde Kânûnî Sultan Süleyman'ın vasıfları övülürken; onun adaletinin Yecûc'e benzeyen zulmün fitnesine sed olduğundan bahsedilir :

ʿAdli Yeʾcūc-i ẓulme sedd-i sedīd
Ḳılıcı ḥayf u cevre medd-i medīd (450)

Lokman

Lokman hikmet ilminin ve hekimliğin pîri olarak bilinir. Peygamber olduğuna dair rivayetler vardır. Edebiyatta Lokman ismi ilim, hikmet, tebabet gibi konuların anlatıldığı yerlerde geçmektedir.

Ferhâd'ın yaşadığı hüzünle günden güne kötüye gittiği dönemde Çin hükümdarı olan babası bütün çarelere başvurmasına rağmen oğluna yardımcı olamamıştır. Bir beyitte, bu âlemdeki bütün yaratılanlar Lokman olsa yine de aşk hastasının derdine derman bulunmayacağı söylenir :

Ḫulḳ-i ʿālem olursa ger Loḳmān
Ḫaste-i ʿaşḳa olmaya dermān (928)

Şâhî, Ferhâd'ı Sokrat'ın ölümünden sonra gecenin Lokman'ına benzeterek, orijinal bir söyleyişte bulunmuştur :

Çünki Soḳrāt-ı rūz oldı nihān
Yazdı Loḳmān-ı şeb olup giryān (1433)

Vahşi

Hz. Muhammed döneminde yaşamıştır. Ebu Leheb'in karısı Hind'in emriyle Hz. Hamza'yı feci bir şekilde öldürmüştür. Daha sonra Müslümanlığı kabul etmiş ve yaptıklarından pişmanlık duymuştur.

Eserde Vahşi ismi, Hüsrev-i Perviz'in Kayser'in kızından doğan oğlu Şîrûye'nin çirkinliğinin anlatmak için kullanılmıştır :

Nice Şīrūye şīr-veş vaḥşī
Görse ḳorḳardı şeklini Vaḫşī (4609)

2. Tarihi-Efsânevi Kişiler

Leylâ ve Mecnûn

Eserde aşk acısı çeken Ferhâd'ın perişan halleri Mecnûn'a benzetilmiştir. Eserde Leylâ ile Mecnûn hikâyesi ile Ferhâd ile Şirin arasında bağlantı kurulur. Kahramanlar aşk hikayesi ile ilgili bir şeyler duyduklarında gözyaşlarına boğulur :

Ẕikr olunsa ḥikāyet-i Mecnūn
Eşkin eylerdi dem-be-dem gülgūn (819)

Bir beyitte mübalağa yapılarak Ferhâd'ın inlemesi Mecnûn ile karşılaştırılır. Ferhâd'ın feryadının Mecnûn'a göre daha fazla ve daha derinden olduğuna işaret edilir:

Ḫāk idüp tīşesiyle Ḥāmūn 'ı
Nāl idüp nālesiyle Mecnūn'ı (2062)

Bazen Mecnûn aşkından dolayı Ferhâd'a ; Leyla da güzelliğinden dolayı Şirin yerine kullanılır :

Yüriyüp pā-bürehne çün Mecnūn
Eyledi ʿazm-i cānib-i Ḥāmūn (3325)

Beni Mecnūn iden bu Leylā'dur
Vāmıḳ'am ben bu rūy-ı 'Azrā'dur (2131)

Vâmık ve Azrâ

Eserde, Vâmık ve Azra'nın hikayesi anıldığında Ferhâd'ın gönlü bir gül-i rânâ gibi heyecana kapılır. Sevgilinin yanağının da Azrâ'nın yanağı gibi güzel olduğuna işaret edilir :

Ḳande aňlasa Vāmıḳ u Azrā
Ruḫı olurdı çün gül-i raʿnā (818)

Ḳanġı ʿAzrā iʿzāre Vāmık'sın
Nice ḥüsn-i nigāra ʿāşıḳsın (3343)

Cem (Cemşid)

İranlı bir padişah olan Cem'in (Cemşid) soyu Pişdâniyan sülalesine dayanır. Zekası ve araştırmacı yönüyle şöhret bulmuştur. Nevruz bayramının ilk olarak Cem zamanında ortaya çıktığı söylenir. Hakkında sayısız rivayet bulunan Cem, Dîvân edebiyatında daha çok şarabın mucidi ve kadehinin özellikleri ile şiirlerde kullanılır.

Onun kadehi yedi iklimi birden gösterirmiş. Cem'in kadehi şiirlerde; *Câm-ı Cem, câm-ı cihân-nümâ, câm-ı cihân-bîn* adıyla da geçer. Şairler çoğu zaman Cem'in kadehi ile İskender'in aynasını birlikte zikrederler.

Ferhâdnâme'de de baştan sona Cem'in kadehi ile İskender'in aynası beraber kullanılmıştır. Hatta bazen ikisi tamamen birbirine karışır. Ferhâd'ın Şirin'i görmek için aradığı tılsımın olduğu yerde bulunanın Cem'in kadehi mi İskender'in aynası mı olduğu çoğu zaman belli değildir :

Ḥükemā-yı Skender-i Cem-i cām
Eylemişlerdi cām-ı āyine-fām (1239)

Aşağıdaki beyitte Ferhâd'ın güzelliği altın tac giymiş Cemşid'e benzetilmiştir:

Tāc-ı zer giydi gūyiyā Cemşīd
Küre-i ḫāke indi yā ḫurşīd (2355)

Behrâm

Sâsâniler sülâlesinden bir hükümdar olan Behrâm kaynaklarda Behrâm-ı Gûr diye de geçmektedir. Gûr, yani yaban eşeği avına merakından dolayı kendisine Behrâm-ı Gûr denilmiştir. Rivayete göre yine bir av esnasında yaban eşeği kovalarken bir çukura düşüp ölmüştür. Gûr, aynı zamanda "mezar, çukur" anlamına da gelmektedir. [194]

Behrâm dîvân şiirinde çok sık kullanılan kahramanlardan biridir. Şairler "gûr" kelimesini kullanarak kelime oyunu yaparlar. Genellikle bu kelimenin mezar anlamından yola çıkarak, dünyanın geçiciliği, yok ediciliği üzerinde durulur.

---

[194] İskender PALA, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü (Ankara 1995), 80.

Behrâm ismi de gücü, ok ve yayı üstün bir beceriyle kullanan, kuvvetli ve savaşçı bir kahramanı ifade eder. Ferhâdnâme'de de kahramanlıkla ilgili bölümlerde Behrâm ismi çok kullanılmıştır.

Ferhâd'ın savaş esnasında gösterdiği kahramanlıklar Behrâm'ın kahramanlığına benzetilir. Yukarıda belirtildiği gibi Şâhî de gûr kelimesiyle kelime oyunu yapmıştır :

Destine tīrin alsa çün Behrām
Menzilin gūr ide niçe Behrām (786)

Ele aldı kemānı çün Behrām
İrdi ol ʿaskere melāmet-i kām (1790)

Sam

İran'ın efsanevî kahramanlarından biridir. Kaynaklarda Feridun zamanında yaşadığı geçmektedir. Sam, Rüstem'in dedesi, Zâl'ın babasıdır. Zâl doğduğunda saçları ve kaşları bembeyaz olduğu için oğlunu götürüp Elbürz Dağı'na bırakmış.

Sam ismi Ferhâdnâme'de üç yerde geçmektedir. Üç beyitte de kahramanlık ve saltanat anlamlarında kullanılmıştır:

Ṭu'me-ı tīġ idüp niçe Sām'ı
Ṣayd-ı tīr itdi niçe Behrām'ı (4165)

Rüstem-i Zâl

Zâl'ın oğlu olan Rüstem olağanüstü bir varlık olarak dünyaya gelmiştir. Doğduğunda kırmızı saçlı, elleri ve yüzü kanlı bir şekilde dünyaya gelmiş. On dadıdan süt emiyor, sütten sonra kendisine et ve ekmek veriliyormuş. Onun kalçalarının deve kalçasına gücü de aslan ve sırtlan gücüne benzetilir. Hayatı

boyunca olağanüstü gücüyle pek çok güçle savaşmış ve devleri bile mağlup etmiştir. Edebiyatta, Rüstem kahramanlık, yiğitlik, yenilmezlik kavramlarıyla birlikte kullanılır.

Ferhâdnâme'de kahramanların gücü Rüstem'e benzetilir. Eserdeki çetin savaş sahnelerinde çarpışmalarda kullanılan oklar Rüstem'in okuna benzetilir. Ferhâd, Hüsrev ile yaptığı savaşlarda Rüstem gibi savaşır. Onu yenemeyen Hüsrev, çaresizlikten hileye başvurmak zorunda kalır :

Ceng ide ger anuňla Rüstem-i Zāl
Ḍarb-ı gürzünden ola ḳāmeti dāl (787)

Olmış ol cām-ı ʿaşḳ ile ser-mest
Uramaz aňa Zāl-i Rüstem dest (3294)

Dîvân edebiyatında Rüstem'in bir adı da Tehemten'dir. Tehemten ismi Ferhâdnâme'de sadece bir beyitte geçer :

Çarḫ-ı Behrāmi gibi güç ile tīġ
Pāre pāre ola Tehemten-i mīġ (1964)

Şeddâd

Tarihte yaptırdığı İrem Bahçesi ile şöhret bulan Şeddâd çok zengindir ve çok görkemli bina ve eğlence mekânları yaptırmıştır. Bu mekânlarda zenginliğinin gücünü sergilemiştir. Sahip olduklarından dolayı kibre ve gurura kapılır. İlahlık iddiasında bulunurak Cennet'e benzeyen mükemmel bir bahçe inşâ ettirir. Daha sonra da her şeyi ile birlikte helâk olduğu söylenir.

Ferhâdnâme'de Şirin'in aşkıyla yanan Ferhâd'a türlü zulümler yapan Hüsrev, Şeddâd ismiyle birlikte anılmıştır :

Bir gedā bir kez eylese feryād
Ḫāk olur niçe Ḫusrev ü Şeddād (3586)

Behmen

Behmen, Keyâniyân sülâlesinden İsfendiyâr'ın oğludur. Lakabı Erdşir'dir. Kelime anlamı olarak Erdşîr, zeki, anlayışlı anlamına gelmektedir. Behmen, Rüstem tarafından yetiştirilmiştir. Rüstem, ona, kahramanlık ve savaş tekniklerini en ince ayrıntısına kadar öğretmiştir.

Eserde, Ferhâd gösterdiği kahramanlıklar ve derin anlayışı münasebetiyle Behmen'e benzetilmiştir :

Ḫusrev-i Cem-ḥaşem Ferīdūn-fer
Rüstem-i dehr ü Behmen-i ṣaf-der (3079)

Olımaz kimseler muḳābil aňa
Olsa ger Behmen-i cihān-peymā (3298)

Dârâ

Dârâ dîvân edebiyatında en çok kullanılan efsanevî şahsiyetlerden biridir. Çok şa'şalı bir devlete sahip olması, Büyük İskender tarafından üzücü bir şekilde öldürtülmesi bakımından şiirlere konu olmuştur.Yiğitlik, azamet, istiğna gibi halleri ifade eder. Daha çok dünyanın fani olduğunu anlatan beyitlerde kullanılmıştır. Şairler Dârâ kelimesiyle kelime oyunları yaparlar. Şâhî de aşağıdaki beyitte "dârâ" kelimesiyle kelime oyunu yapmıştır :

Niçe Dārā'yı eyleyüp berdār
Ḳıldı serdār iken yirin ser-i dār (650)

Eserin sonunda Hüsrev ile Ferhâd arasında amansız bir savaş gerçekleşir. Bu bölümde dünyanın nice Dârâ'yı yok ettiğinden bahsedilmektedir :

Niçe Dārā'yı ḳatl idüp bī-āb
Eyledi naḳd-i 'ömrini nā-yāb (4145)

Ferîdûn

Kaynaklar onun Cemşid'in soyundan geldiğinden ve doğduğu zaman olağanüstü bir güzelliğe sahip olduğundan bahsederler.

Ferhâdnâme'de Ferhâd'ın güzelliği için Feridun gibi aydınlık benzetmesi kullanılmıştır:

Ḫusrev-i Cem-ḥaşem Ferīdūn-fer
Rüstem-i dehr ü Behmen-i ṣaf-der (3079)

Nûşirevân

Akıllı, dürüst ve cömert bir kişiliğe sahip olan Nûşirevan adaletiyle ün salmıştır. "Adı Hüsrev'dir. Nûşirevan kelimesi "Anuşek-Revan" (ölmez ruhlu) tamlamasından bozulma olup halk tarafından ona verilen bir sıfattır. Kisrâ lakabı ilk olarak ona verilmiştir." [195]

Eserde Hüsrev Nuşirevan'a benzetilmektedir :

ʿAdl-i Nūşīrevān ʿādil-i dil
Dil-i Ḫusrev'de eyleyüp menzil (2839)

Büzürg Mihr

Kaynaklarda Nûşirevân'ın veziri olarak geçer. Akıllı, dirayetli, hikmet ilmine vakıf bir kişiliğe sahiptir. Daima yol gösteren, problemlere çözüm üreten pratik bir zekâsı vardır.

Eserde Hüsrev'in vezirinin adı da Büzürg Mihr'dir. Hüsrev çaresiz kaldığı zamanlarda daima ona başvurur. Büzürg Mihr'in Hüsrev'e verdiği fikirler olayın gidişatına farklı bir boyut kazandırır :

---

[195] İskender PALA, a.g.e., s. 434.

Nār-ı ġayretden aġdı başa duḫān
Da'vet itdi Büzürg Mihr'i hemān (4231)

Kahraman

Kahraman, pehlivan demektir. İran hurâfâtına göre Pişdâniyân sülâlesinden Şah Tahmurs'un oğlu olan Rüstem-i Zâl gibi meşhûr ve Kahramân-ı Kâtil lakabıyla anılır bir pehlivân imiş.[196]

Dîvân edebiyatında Kahraman ismi yiğitlik ve kahramanlık duygularının işlendiği beyitlerde geçmektedir:

Hocasından savaş sanatının inceliklerini öğrenen Ferhâd kısa zamanda olağanüstü bir gelişme gösterir. Eserde Ferhâd'ın mızrak kullanması Kahraman'a benzetilir:

Tīrde Rüstem-i cihān oldı
Nīze fenninde Ḳahramān oldı (789)

Şirin'e aşık olan Şîrûye ona kavuşma ümidini hayal ettikçe kendini Kahraman gibi güçlü hisseder :

Vaṣl ümīdiyle şād-mān oldı
Gūyiyā dehre Ḳahramān oldı (4622)

Keyhüsrev

Tarihte büyük fetihlerde bulunduğu için isminin etrafında pek çok efsânevî olay rivayet edilmiştir. Keyhüsrev, hem tarihte hem de dîvân şiirinde saltanat, ihtişam, ululuk ve azametin sembolüdür. Tacının ve tahtının parlaklığı, savaşlarda gösterdiği olağanüstü kahramanlıklar asırlardır şiirlere

---

[196] Ahmet Talat ONAY, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar,** Haz.Cemal KURNAZ, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 2004, s.298.

konu olmuştur. “ Genellikle kasidelerde memduhu överken bir kıyas olarak kullanılır ” :[197]

İrdi çün nār-ı ʿaşḳdan pertev
Şāh olup ʿaşḳa oldı Keyẖusrev (2906)

Rûyinten

Rûyinten ismi edebiyatta genellikle Zaloğlu Rüstem ismiyle birlikte kullanılır. Rûyinten ile Rüstem arasında pek çok savaş yapılmıştır.

Ferhâdnâme’de içindeki aşk derdine çare aramak için yollara düşen Ferhâd’ın hali Rûyinten’e benzetilmiştir :

Cismi olup ḥiṣār-ı hicre beden
Gören anı ṣanur idi Rūyinten (1267)

Hûşeng

Zeki bir hükümdar olan Hûşeng hakkında pek çok rivayet mevcuttur. Şehnâme’de demir ve ateşin onun tarafından bulunduğu söylenir. Tarımla uğraşmayı, sulamayla ilgili pek çok şeyi de Hûşeng’in öğrettiği rivayet edilir. Ateşi keşfettikten sonra ateşe tapmaya başlamıştır.

Edebiyatta Hûşeng çok fazla kullanılan bir isim değildir. Kullanıldığı zaman da genellikle kahramanlık özelliğiyle kullanılmıştır. Ferhâdnâme’de Hûşeng ismi sadece bir beyitte geçmektedir. Şair, nice Huşeng birleşse yine de hiçbirinin Ferhâd’ı mağlup edemeyeceğinden bahseder :

---

[197] Dursun Ali TÖKEL, **Dîvân Şiirinde Mitolojik Unsurlar,** Ankara, Akçağ Yay.2000,s.220.

İttifāḳ itseler niçe Hūşeng
İdemezler anuňla hergiz ceng (3290)

Bihzâd

Herat'ta yaşamış ünlü bir Türk minyatür ressamının adıdır. Dîvân edebiyatında Bihzâd bu özellikleriyle beyitlerde geçmektedir.

Eserde Bîsütûn Dağı'ndan sular akıtmak isteyen Ferhâd'ın becerisi Bihzâd'a benzetilmiştir :

Biri ḥayret-fezā-yı Şeddādī
Biri ʿibret-nümā-yı Bihzādī (2438)

Mani

Kaynaklar onun Çin'de yaşadığını bildirirler. Maniehizm'in kurucusu olan Mani edebiyatta bu özelliğinden daha çok ressamlığıyla geçer. Yaptığı resimler o kadar güzelmiş ki onları müridlerine ilâhî bir mucize olarak gösterirmiş.

Ferhâd'ın yaptığı resimlerin mükemmelliğini anlatmak için şair, Mani ismini kullanır. Ferhâd'ın yaptığı resimleri Mani görse onun bile dili tutulurdu, diyerek anlatımına güç kazandırır :

Yazdı her birine niçe tims̱āl
Görse Mānī ḳalurdı anları lāl (2432)

İskender

İskender ismi edebiyatta genellikle ab-ı hayat kavramıyla birlikte kullanılır. Günlerden bir gün İskender ve Hızır birlikte ölümsüzlük suyunu (ab-ı hayat) aramaya çıkarlar. Ab-ı hayatı içmek İskender'e değil, Hızır'a nasip olur.

Eserde, Ferhâd sevgilisinin yüzünü görmek için İskender'in aynasının bulunduğu yeri arar. Oraya erişmek için türlü türlü belâlara duçâr olur. Süheyla görüştüğü kişilerin hepsi ona İskender'in aynasının bulunduğu yere giden yolu tarif eder. Aşağıda Ferhâd'ın görüştüğü kişilerin tariflerinden bölümler alınmıştır :

Andan it ḫalvet-i ḥükme güẕer
Görine tā ki cām-ı İskender (1290)

Ṣuffadan eyle biň ḳadem güẕerān
Keşf ola tā ki saňa rāz-ı nihān

Görine bir ḥiṣār-ı çarḫ-nihād
Der ü divārı ser-be-ser pūlād

Raṣad-engīz ü irtifāʿ-şinās
Eylemişdür anı felek-miḳyās

On iki burc eyleyüp zerden
Yedi aḫter düzetdi gevherden

Rūz u şeb çün sipihr-i kīne-güzār
Ṭurmayup seyr ider mesā vü nehār

Yine bāʿiṡ olursa seyr-i nücūm
Gerdişinden anuň olur maʿlūm

Naḳş idüp anda zenc ü ıṣṭırāb
Eylemişdür sipihre naḳl-i kitāb

Çünki derk idemez anı fülki
N'ola dinse nümūne-i fülki

Biň ḳadem ḳanda kim olursa tamām
Zīr-i pāyüňde ẓāhir ola ruḫām

Ol ruḫām üzre muḥkem it ḳademüň
Ġam gidüp arta ol ḳademle demüň (1251-1260)

Şair, İskender'in aynasının özelliklerini anlatır. Gizli ve aşikar ne varsa her şeyin onda açık olarak görüldüğünü, hiçbir sırrın onda gizli kalmadığını söyler. Bu kadehin aydınlığının bütün âlemi aydınlattığından, İskender'in bir şey arzu ettiğinde bu kadehe baktığından ve arzu ettiğini orada alenen görebildiğinden bahseder :

Ḥükemā-yı Skender-i Cem-i cām
Eylemişlerdi cām-ı āyīne-fām

Ẓāhir ü bāṭın anda cümle ʿayān
Sırr-ı mahfī degül dilinde nihān

Dil-i ʿāşıḳ gibi güşāde-żamīr
Andan alur żiyāyı mihr-i münīr

Dem-be-dem bī-fetīl ü bī-rūġan
Perteviyle cihān olur rūşen

Ḥāṣılı hem-çü çeşm-i ʿālem-bīn
Olmaz idi aňa ırāġ u yaḳīn

Her ne maḳṣūd idinse İskender
Aňa ol cāmla iderdi naẓar
(1239-1245)

Ferhâd karşılaştığı zorlukları başarıyla geçtikten sonra İskender'in aynasına ulaşır ve onda sevgilisi Şirin'in sûretini ve onun yaşadığı Ermen diyarını görür :

Açılup ḳufl-ı cām-ı İskender
Gün gibi tā görindi ol sāġar

Naẓar idüp o cāma şehzāde
Ḳaldı ḥayretde ṣunᶜ-ı Mevlā'da

Elde cām u naẓarda cümle cihān
Münᶜaḳis ser-be-ser zemīn ü zamān

Baḥr ü berr anda cümleten peydā
Nitekim ḳalb-i pāk ehl-i ṣafā
(1475-1478)

Kârun

Hz. Musa zamanında yaşadığına dair rivayetler vardır. Çok büyük bir servetin sahibi olan Kârun aynı zamanda cimri ve zalim bir kişiliğe sahiptir. Malından asla fakir fukaraya yardımda bulunmaz, malının çokluğundan dolayı kibirli tavırlar sergileyen bir kişidir.

Aşağıdaki beyitte şair bu âlemde insanın Karun kadar zengin olsa da eninde sonunda yine toprağa gömüleceğini, ölümden kurtulamayacağını, söylüyor:

Naḳd-i 'ālemle itdügin Ḳārūn
Ḫākde 'āḳıbet ider medfūn (4167)

Ebû Leheb

Hz. Muhammed’in amcasının lakabıdır. Ebu leheb hayatı boyunca müslümanlığa ve Hz. Muhammed’e düşman olarak yaşamıştır.

Ferhâdnâme’de Hz. Muhammed Hüsrev’e bir mektup gönderir. Bu mektupta onu İslâm’a davet eder; eğer Ebu Leheb gibi İslam dinini inkar ederse kahr olacağını ve yerinin Cehennem olacağını, söyler :

Bū Leheb gibi münker olsaň eger
Yanasun nār-ı ḳahra ser-tā-ser (4761)

3.Edebî Kişiler

Attar

Şâhî, Attar’ın bütün dünyada tanındığını, yazı alanında baştan başa hakimiyet sahibi olduğunu söyler:

Dest-i ḫaṭ virmese ‘Aṭṭār’da ger
Ḫākim olmazdı dehre ser-tā-ser (5024)

Hâkânî

Şâhî, mesnevisinin âgâz-ı destan kısmına giriş yaparken örnek aldığı şairlerin bir kaçının ismini zikreder. Zikredilen bu şairlerden biri de meşhur İran şairi Hakânî’dir. Şair, onun için; şiir ikliminin ve mârifet ülkesinin sözcüsü tabirini kullanır :

Līk iḳlīm-i naẓm-ı Ḫāḳānī
Maʿrifet kişveri süḫandānı (596)

Şeyhî

Eserde, bir beyitte 15.yy'ın meşhur şairlerinden "Hüsrev ü Şirin" yazarı Germiyanlı Şeyhî'nin adı da geçmektedir:

Gerçi şehr-i velāyetüň şeyẖi
Ṣūfī-i ṣuffe-i ṣāfā Şeyẖi (579)

Ali Şir Nevâî

Çağatay edebiyatının oluşmasında önemli bir rolü olan Nevâî, şairliğinin yanında aynı zamanda önemli bir fikir adamıdır. Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nin değerlendirilmesinde Nevâî adının önemi büyüktür. Çünkü şair eserini, Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd u Şirin'ini örnek alarak yazdığını ifade eder ve onun bu sahanın üstadı olduğunu îmâ eder :

Bülbül-i naġme-sāz-ı bāġ-ı nevā
Yaʿni ey dil **Nevā-yī-i** dānā

Ḳıṣṣada Mīr'e iḳtidā itdüm
Nāme-i ʿaşḳa ibtidā itdüm

Ba'ż-ı naḳlini eyleyüp taġyīr
İẖtiṣār üzre eyledüm ta'bīr

Ḳıṣṣasın naḳl idüp hemān ancaḳ
Gevher-i baḥrin almadum el-ḥaḳ

Kendüyi pīr-i iẖtiyār itdüm
Aňa pey-revlik iẖtiyār itdüm
(608-611)

4. Bilgin Kişiler

Sokrat

Sokrates (M.Ö.469-399), Atina'da doğmuş olan ilk Yunan filozofudur. Tek bir kelime yazmamış olmasına rağmen, Avrupa düşünce tarihine çok büyük etkisi olmuş kişilerden biridir.

Eserde, Sokrat'ın, Ferhâd ile görüştüğü 140 beyitlik müstakil bir bölüm mevcuttur. Bu bölümde Sokrat, hem Ferhâd'a İskender'in aynasının yerini tarif eder, hem de ona ilim ve hikmet dersi vererek öğütlerde bulunur.

Aşağıdaki beyitler Sokrat ile Ferhâd'ın görüştüğü bölümden alınmıştır:

Birine şems-i cürmi usṭurlāb
Biridür yā müfettiḥe'l-ebvāb

Biri ḥikmet kitābın ezber oḳur
Ḥaḳ'dan ġayrı biri ebter oḳur

Sebz-pūş ol çü faṣl-ı nisānī
Zerd-rū bu çü mihr-i nūrānī

Ḥāl dili ile eyleyüp kelimāt
İtdiler birbirine ʿarż-ı nikāt
(1380-1383)

ʿArż idüp ḥikmet içre ḳudretini
Açdı mirʿāt-ı dil ḥikāyetini

Vaṣf idüp cāmı bir ʿibret-i dān
Ḳıldı Ferhād'ı zāra böyle ʿayān

Didi bir cāmdur ḳamer-i tenvīr
Mihr-i gerdūn gibi żamīri münīr

Her ne yüzden idersen aňa naẓar
ʿAynıdur saňa görinen peyker
(1414-1417)

Eflatun

Platon çok önemli bir Antik Yunan filozofudur (M.Ö.427–M.Ö347). Yirmi yaşından itibaren ölümüne kadar yanından ayrılmadığı Sokrates'in öğrencisi ve Aristoteles'in hocası olmuştur. Atina'da Akademi'nin kurucusudur.

Eserde, Çin hükümdarı Ferhâd'ın derdine çare bulmak için Çin diyarının hükemâsını sarayına davet eder. Toplanan hükemânın ilmî derinliğini ifade etmek için şair onların her birini hikmet ilminde Eflâtun'a benzetir:

Her biri ḥikmet ile Eflātun
Dilleri levḥ-i mihr-i āyīne-gūn (1018)

ag. 2. Ülkeler

Çin

Ferhâd, eserde Çin hükümdarının oğludur. Burada kastedilen Çin ülkesi aslında Doğu Türkistan'dır. Ferhâdnâme'de Çin ülkesi, zengin, ihtişamlı, sınırları geniş, soylu bir ülke olarak geçmektedir. Eserin başında olayların bir kısmı, özellikle Ferhâd'ın çocukluğu ve yetişmesi Çin ülkesinde gerçekleşmektedir. Bazı beyitlerde Ferhâd'dan "Çin şehzâdesi" diye de bahsedilmektedir :

Böyle yazmış ki şāhzāde-i Çīn
Oluban ʿaşḳ ile enīn ü ḫazīn (1146)

Ferhâd Hâmûn Dağı'nda sanatını icra ederken, dağa taşa Çin diyarının güzelliklerini nakş eder :

Naḳş idüp anda kişver-i Çīn'i
Yazdı sevdā-yı zülf-i Şīrīn'i (2349)

Ferhâd ile Şirin gibi aşk hikayesinin anlatıldığı mesnevilerde genellikle Çin ülkesi ve sanat arasında bağ kurulmaktadır. Bu eserlerde Çin ile ilgili benzetmeler resimle ilgilidir.[198]

Hıtâ

Türkistan'ın bir bölümü ile Çin topraklarının kuzeyini içine alan topraklara Hıtâ ya da Hatâ ülkesi adı verilir. Bu topraklar bizim bugün Doğu Türkistan diye adlandırdığımız topraklardır :

Eserde bu topraklar da Ferhâd'ın babasının ülkesinin sınırları içinde gösterilir. Ferhâd'ın ülkesi bazı beyitlerde Çin ülkesi bazı beyitlerde de Hıtâ ülkesi olarak geçmektedir:

Gördi kim pādişāh-ı mülk-i Ḫıtā
Derd-i Ferhād'ı itdi bī-ser ü pā (841)

Niçe müddet velī sipāh-ı Ḫıtā
Geşt iderlerdi dehri mihrāsā (1181)

[198] Victoria R. HOLBROOK, **Aşkın Okunmaz Kıyıları,** Çev. Erol KÖROĞLU- Engin KILIÇ, İstanbul, İletişim Yayınevi, 1998, s. 77.

Ermen

Rum diyarına komşu olan Ermen ülkesi aynı zamanda Şirin'in yaşadığı yerdir. Bu ülkenin melikesi Şirin'in ablası olan Mehîn Bânû'dur. Eserde, Ermen diyarı, içinde güzel yüzlü insanların yaşadığı, bağlarıyla-bahçeleriyle içinden güzel ırmaklar akan bir cennete benzetilmektedir. Öyle ki bu ülkenin askerleri bile misk kokulu ve melek yüzlüdür :

Gülşeni gūne gūne ravża-miṣāl
Cūları her ṭarafta ʿayn-ı zülāl

Deşt ü ṣaḥrāsı ser-be-ser gülşen
Nāmı olmışdı mülket-i Ermen

Girüp ol kişver içre peyk-i ḫayāl
Geşt iderken cihānı bād-miṡāl

Naẓar eylerken anda dīde-i cān
Ẓāhir oldı gürūh-ı rūḥ-ı revān

Görinüp anda birʿaceb leşker
Cümle ḫūri-liḳā melek-manẓar

Gül gibi her biri olup pür-nūr
Ḥüsn ile her birisi ġayret-i ḫūr

Ġoncaveş her birisi mestūre
Müşgi itmiş niḳāb-ı kāfūre

Her biri şehsüvār u berḳuʿ-pūş
Lāle-dih gülʿizār u şekker-nūş

(1488-1495)

Rûm

Eserde Şirin'in ülkesine yakın olduğu için Ermen ve Rûm diyarı genellikle birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Mesela; Şirin'i görmek için yola çıkan Ferhâd'ın Rûm diyarına doğru yola çıktığı söylenmektedir. Ya da Mehîn Bânû'nun Rûm ülkesinin melikesi olduğu ifade edilmektedir :

ʿAşḳ ile deşt-i Rūm'a urdı ḳadem
Derd-i āh-ı diliyle çekdi ʿalem (1956)

İrdi Bānū-yı Rūm'a çün ḫaber
Virdi bir anda nice bin ʿasker (3160)

Yunan

Ferhâdnâme'nin bir bölümü Yunan ülkesinde geçmektedir. Ferhâd'ın derdine çare bulmak isteyen Çin hükümdarı oğlunu Yunan diyarına Süheylâ Hakîm adındaki âlim bir zâtla görüştürmeye getirir. Burada Yunan hükümdarı tarafından hürmetle karşılanır ve çok güzel ağırlanır. Eserde Yunan ülkesinin tasvirinden çok saray erkânının misafirperverliğini anlatan beyitler vardır :

Eyleyüp ʿaskerine ʿizzetler
Ḳıldı ḫāḳān içün żiyāfetler

Ḳurdı bir meclis-i behişt-āyīn
İtdi ḥūr ile anı tezyīn

Yürüyüp sīm-sāḳ sāḳīler
Bezmi devr itdi cān-ı bāḳīler

Şāh-ı Yunan-zemīn ü dāver-i Çīn
Oldılar şevḳ ile çü taḫt-nişīn

Devr idüp sāḳiyān-ı ḥūr-sirişt
Ḳıldılar bezmi reşk-i bāġ-ı behişt

Ṣaçılup bezme müşg-i Tātār'ı
Meclisi ḳıldı zerle ḥalkārī

Devr iden ṣāġar-ı mükemmel idi
ʿAyş ü ʿişret velī müselsel idi

Açılup cām-ı Cem emirāne
Meyi nūş itdiler ḥakīmāne
(1085- 1094)

İran (Acem)

Eserde Hüsrev ü Pervîz, Acem (İran) diyarının hükümdarıdır. Bu ülkeyi Hüsrev, adaletle idare eder. Acem ülkesinin sınırlarının nerdeyse dünyanın yarısı kadar olduğu ifade edilir :

ʿAdl-i Nūşīrevān u ʿādil-i dil
Dil-i Ḫusrev'de eyleyüp menzil (2839)

Pādişāh oldı milket-i ʿAcem'e
Ne ʿAcem belki cümle-i ümeme (2840)

Mısır

Mısır kelimesi eserde hem ülke anlamında hem de benzetme unsuru olarak kullanılmıştır :

Hem çü Yaʿḳūb idüp enīn ü fiġān
İrdi çün Mıṣr'ı derde Yūsuf-ı cān (527)

Yemen

Ferhâdnâme'de Yemen'le ilgili, Yemen'e ait anlamına gelen "yemânî" kelimesi sadece bir yerde geçmektedir. Ayrıca Yunan ülkesinden Şirin'i görmek için yola çıkan Ferhâd, bir hacıların bulunduğu bir gemide "Süheylî Yemenî" adında Yemen'li bir alim zatla oturup sohbet eder. Beyitlerde Yemen ülkesinin sedefi benzetme amacıyla kullanılmıştır:

Beni Ḥaḳḳ itdi māh-ı burc-ı şeref
Ḳureyşī gevher ü Yemānī ṣadef (4706)

Arabistan

Eserde Hz. Muhammed'in Hüsrev'e gönderdiği mektupla ilgili olan bölümde; şair Hz. Muhammed için Arap ülkesinin şahı kavramını kullanmıştır:

Ḳılup ol nā-bekār terk-i edeb
Eyledi ṭa'n şāh-ı mülk-i 'Arab (4793)

ah. Kişileri Destekleyen Figuratif Unsurlar

1. **Hayvanlar**

Kuşlar

Bülbül (Andelib, Hezâr)

Her dîvân şairi gibi Şâhî de eserinde bülbülü çok kullanmıştır. Eserde bülbül, daima inleyen, gözyaşı döken, ah eden bir aşığa benzetilmiştir:

Gāh olup bağbān-ı gülşen-i yār
Gāh feryād iderdi bülbülvār (2816)

Açdı gül gibi laʿl-i dür-bāruň
Diňledüp ʿandelībe güftārun (1218)

Aşağıdaki beyitte ise Mehîn Bânû'nun ülkesindeki melek yüzlü güzellerin sesi bülbüle benzetilmiştir:

Gelüp on dil-ber-i melek-sīmā
Nāleler itdiler hezārāsā (2746)

Bir beyitte Ferhâd'dan haber alan Şirin, aşkın verdiği sarhoşlukla bülbüle benzetilir:

Bülbülinden ḫaber alup ol gül
Mey-i ʿaşḳ ile oldı çün bülbül (2290)

Ferhâd'a olan hasretinden inleyen Şirin bülbül gibi ah u zâr eder:

Ḳalʿada Gül-ruḫ-ı perī-ruḫsār
Bülbül-āsā iderdi āh u zār (3712)

Şehbâz

Şehbaz şahin cinsinden yırtıcı bir kuştur. Eğitildikten sonra avcılıkta kullanılır. Eserde Ferhâd şehbaza benzetilir :

Per-i ʿaşḳ ile eyleyüp pervāz
Uçsa evc-i hevāda çün şehbāz (3727)

Eyleyüp menzilini yā deryā
Ṭalsa ʿummāna çün dür-i yektā (3728)

Eyleyüp evc-i ʿaşḳa pervāzı
Ḳanda ise bulam o şehbāzı (3729)

Tûtî

Bir papağan çeşidi olan tûtî kırmızı renkli bir kuştur. Tuti şeker yer, aynanın karşısına geçer ve konuşur. Şiirlerde daha çok sevgiliye ve onun tatlı diline benzetilir. Aşağıdaki beyitte Ferhâd'ın inşa ettiği kasrın rengi tûtînin rengine benzetilmiştir:

Eyleyüp ḳaṣr-ı s̱ālis̱e āheng
Ṭūṭī-yi sebze eyledi hem-reng (2358)

Güzellerin şahı Şirin'in elindeki laleye benzeyen kadeh renginden dolayı tûtîye benzetilmiştir:

Dest-i Gül-ruḫ'da cām-ı lāle-mis̱āl
Gūyā iy şāh-ı gülde ṭūṭī-i āl (2710)

Keklik (Kebg)

Kekliğin yürüyüşü sevgilinin yürüyüşüne, sesi de sevgilinin gülmesine benzetilir. Şirin'in vasıflarının anlatıldığı beyitlerde, Şirin için keklik yürüyüşlü tabiri kullanılmıştır :

Gül-ruḫ u lāle-ḫadd ü ġonca-dehān
Kebg-reftār u serv-i gülşen-i cān (3936)

Ḳāmeti serv līk kebg-ḫırām
Ġonca-mānend lebleri gül-fām (2561)

Sülün (Tezerv)

Eski edebiyatta sülün, uzun, narin boynuyla ahenkli ve nazlı yürüyüşüyle, edasıyla sevgiliye benzetilir. Eserde Şirin'in yürüyüşü iki yerde sülüne benzetilmiştir :

Geldi ḳaddi ḳıyāma serv gibi
Yüridi nāz ile tezerv gibi (1923)

Tâvus

Tavus kuşu şiirlerde tüylerinin renkliliği ve güzelliği münasebetiyle şiirlerde kullanılmıştır. Eserde bahar tasvirlerinin yapıldığı sahnelerden birinde tavus kuşu kullanılmıştır :

Şāh-ı gül ḳurdı taḫt-ı Kāvūs'ı
Sāyebān itdi perr-i ṭāvūsı (2659)

Bir başka beyitte Şirin cennet bahçelerinde yaşayan tavus kuşuna benzetilmiştir:

Kimseyi çift idinmeyüp Şīrīn
Oldı ṭāvus-ı bāġ ḫuld-i berīn (3102)

Hüdhüd

Bu kuşun Süleyman peygambere hizmet ettiği rivayet edilir. Çok uzaklardan haber verme özelliğine sahiptir :

Ṣoḳdı başına anı hüdhüdvār
ʿAzm-i rāh eyledi ṣabā-girdār (3747)

Dört Ayaklı Hayvanlar

At (Esb, Rahş, Aşkar, Semend)

Ferhâdnâme'de at, en fazla kullanılan hayvanların başında gelmektedir. Aşağıdaki beyitte Ferhâd'ın atını sürüp savaş meydanına hışımla girmesi şiddetli bir rüzgara benzetilmiştir :

At ṣalup remze ol dem ol server
İrdi meydāna nitekim ṣarṣar (4083)

Atlar tarih boyunca kahramanların gücüne güç katmıştır. Savaş meydanındaki başarılarda onların rolü büyüktür. Sür'atleri bakımından genellikle rüzgara benzetilirler. Onlar dünyanın ya da güneşin etrafında dolaşacak kadar hızlı ve çeviktirler, tozu dumana katarlar :

Bindi bir aşḳarıña yūha-nevred
Rūy-ı eflāki eyledi pür-gerd (1303)

Aşağıdaki beyitte atın şaha kalkıp sıçraması metafizik özellikleri olan bir şimşeğe benzetilmiştir :

Ṣıçradup esbi berḳ-i ḫātifvār
Çekdi tīġini ejdehā-girdār (1347)

Ferhâdnâme'de şüphesiz en önemli iki at, Ferhâd'ın atı Şebdîz ve Şirin'in atı Gülgûn'dur. Bu iki at hadisenin gidişatında önemli role sahiptirler. Kahramanların en zor zamanlarında onlara yardımcı olurlar. Şebdîz, kelime anlamı olarak "gece renkli" anlamına gelmektedir. Eserde Şebdîz'in üzengisi altındandır. Görünüşü ve hareketleri o kadar hoştur ki tavrıyla sanki etrafına şeker saçmaktadır. Ayakları ateşe benzetilmiştir. O kadar ki Şebdîz de Gülgûn da felekleri dolaşacak kadar sür'atlidir. Onların hızı aynı zamanda yıldırıma benzetilir:

Zeyn-i zerrīn-riḳāb ile Şebdīz
Olmış idi semend-i sükker-rīz (1503)

Nice Şebdīz esb-i āteş-pāy
Şīr-i gerdūn gibi felek-fersāy (1504)

Biri Gülgūn u birisi Şebdīz
Her biri sürʿat ile āteş-i tīz (3171)

Eserde Gülgûn'un Şebdîz'den farkı daha nazlı bir edayla yürümesidir. Şebdîz'in özellikleri nasıl Ferhâd ile bütünleşmiş ise Şirin'in özellikleri de Gülgûn ile bütünleşmiştir:

Bindi Gülgūn'a çün o mihr-i cemāl
Öpdi naʿlin helāl idüp rū-māl (2069)

Aslan (Şîr, Peleng, Hizebr)

Aslan eserde güç, kuvvet ve çeviklik özelliklerinden dolayı Ferhâd için benzetme amacıyla kullanılmıştır. Hüsrev ü Pervîz'in askerleriyle savaşan Ferhâd'ın savaş meydanına girişi aslana benzetilmiştir :

Şīr-i merdān u şāh-ı milket-i Rūm
Ḳıldı mānend-i şīr cenge hücūm (760)

Bād-pā dīv-zād çarḫ-nihād
Şīr-i ner-ḥamle vü hizebr-nejād (1507)

Benzetme amacının yanında aslanın olayın içinde de ayrı bir önemi vardır. Şirin'e ulaşmaya çalışan Ferhâd'ın aradığı tılsımın iki bekçisi vardır. Bu bekçilerden birisi efsanevî bir aslandır. Vahşi özellikleri öne çıkarılan bu aslanın adı Ehremen'dir. Hızır, Ferhâd'a Ehremen'i öldürmesi için ism-i āzamı öğretir :

İsm-i aʿẓamla şīri ibṭāl it
Kelle-i ḫaṣm gibi pā-māl it (1285)

Bu aslanın "şîr-i ner" yani cinsiyetinin erkek olduğu belirtilmiştir:

Deprenüp şīr-i ner mehābet ile
Gümrenüp ḥamle itdi heybet ile (1446)

Pars (Bebr):

Pars, eserde Ferhâd'ın atı Şebdîz ile ilgili tasvirin yapıldığı bölümde kullanılmıştır.

Eserde Şebdiz'in hamleleri parsa benzetilmiştir. Pars eserde sadece bir tek beyitte geçmiştir :

Bebr-ḥamle peleng-i raᶜ d-ı Süheyl
Berḳ-i sürᶜ at hizebr-i āteş-i meyl (1505)

Panter (Peleng)

Panter sadece savaş sahnelerinin anlatıldığı bölümlerde geçmektedir. Askerlerin ataklık, çeviklik ve savaşçı yönlerini anlatmak için kullanılmaktadır:

Eyleyüp çün peleng cūş u ḫurūş
İrdi çün ol neheng-i deryā cūş (1699)

Kūh-ı peykerler üzre her bir merd
Kūh-ı āhende ṣan peleng-i neberd (3165)

Âhû (Gazal)

Âhû dîvân edebiyatında gözlerinin güzel olması ve göbeğinden misk çıkartılması münasebetiyle kullanılır. Âhû daha çok Çin ve Hoten ülkelerinde yetiştiştirilirdi. Şiirlerde sevgili, gözlerinin güzelliğiyle, yürüyüşüyle, edasıyla, âhûya benzetilir.

Ferhâdnâme'de, Ferhâd'ın öldüğünü haber alan Şirin'in saçlarını çözerek ağlamaya başlar. Şirin'in ağlaması Hoten âhûsunun gözlerinden kan dökülmesine benzetilmiştir :

Āhū-yı Ḫoten ḫūn-feşān oldı
Gülşene cūy-ı ḫūn revān oldı (3662)
Şīr-i kuhsār-ı ʿaşḳ idüp ārām
Oldı āhū-yı Çīn'e çünki rām (2623)

Fare (Mûş)

Aşağıdaki beyitte Ferhâd'ın gücü aslana İran'ın askerleri de fareye benzetilmiştir. Eserde fare sadece bir beyitte kullanılmıştır:

Ḫayl-i Īrān anuňla ceng idemez
Mūşlar şīr ile direng idemez (3293)

Köpek (İt)

Bir beyitte Ferhâd Şirin'in kapısının önündeki köpeklerle aynı kaptan yiyip içmeye razı olduğunu söyler:

Āsitānında pāymāl olayın
İtleri ile hem-sifāl olayın (1935)

Sürüngenler Balık ve Böcekler

Pervâne

Pervâne tüle benzeyen kanatlarıyla ince ve narin bir hayvandır. Dîvân şiirinde en çok kullanılan hayvanların başında gelir. Pervâne ışığa ve ateşe o kadar düşkündür ki yanacağını bile bile ateşin etrafında defalarca döner ve sonra kendini ateşin içine atar. Bu özelliklerinden dolayı sevgilinin etrafından

ayrılmayan, devamlı onun bulunduğu mekânın etrafında dolaşan aşığa benzetilir. Ateşe düşüp yanmasından dolayı da aşığın canına (gönlüne) benzetilir.

Eserde de pervanenin bu anlatılanlara uygun bir şekilde kullanıldığı beyitler vardır:

Şemᶜ ü pervāneye urup āteş
Buňa pervānedür aňa āteş (3793)

Aşağıdaki beyitte Şirin'in yüzünü ilk defa gören Ferhâd kendinden geçmiş, ruhunu teslim etmiştir. Ferhâd'ın başında gözyaşı döken Şâbur pervaneye benzetilmiştir:

Düşdi çün ol çerāġ -ı ᶜaşḳa fütūr
İrdi pervāneveş ana Şābur (2144)

Zenbûr (Arı)

Ferhâdnâme'de Hüsrev'in askerleri tarafından hileyle yenilgiye uğratılan Ferhâd'ın üzerine hücum eden askerler balın üzerine üşüşen arılara benzetilmiştir:

Cemᶜ olup Bīdil üzre ol cumhūr
Üşdi bal üzre gūyiya zenbūr (3386)

Karınca (Mûr)

Karınca, dîvân edebiyatında Hz. Süleyman'ın karınca kıssası, ince ve zayıf vücûdu, çok çalışması gibi özellikleriyle beyitlerde geçmektedir :

Ferhâdnâme'de karınca bir beyitte Hz. Süleyman-karınca kıssasına telmih yapılarak benzetme amacıyla kullanılmıştır :

Mūr kim Ḥażret-i Süleymān'e
Tuḥfe ʿarż eylese ḥaḳīrāne (3881)

Aşağıdaki beyitte ise Ferhâd'ın esir olduktan sonra bir kuyuya hapsedilmesi ecderin ağzına karınca düşmesine benzetilmiştir:

İrişüp ḳaʿr-ı çāha ol mehcūr
Düşdi gūyā dehān-ı ecdere mūr (3608)

Timsah (Neheng)

Timsah beyitlerde asıl anlamından çok benzetme amacıyla kullanılmıştır:

Ol ḳadar ṭoldı merd-i Rüstem-i ceng
Oldı zevraḳlar anda baḥr-i neheng (1583)

Bukalemûn

Böcek yiyerek beslenen bukalemunun en büyük özelliği bulunduğu yerin rengine girerek kendini savunmasıdır. Renkten renge giren bu hayvan Ferhâdnâme'de dünya ile bağlantılı kullanılmıştır :

Nicedür ḥāl-i devr-i būḳalemun
Kimseye raḥm ider mi çarḫ-ı nigūn (4163)

Tabiat tasvirlerinin yapıldığı bölümlerden birinde gökyüzünün değişik renklere bezenmesi bukalemuna benzetilmiştir:

Gülşen lālelerle gū-nā-gūn
Ferşi olmışdı naḳş-ı būḳalemun (1201)

Semender

Kurbağagillerden kuyruklu bir hayvandır. Aynı zamanda bu hayvan hakkında efsanevi inanışlar da mevcuttur. Ateşte yaşadığına inanılır. Ferhâdnâme'de daha çok ateşte yaşadığıyla ilgili özelliğinden dolayı benzetme amacıyla kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte Ferhâd'ın ateşe semender gibi atlamasından söz edilmektedir :

Gir hem ol āteşe semenderveş
ʿAyn-ı gülzār ola baňa āteş (3498)

Eserde semenderin geçtiği asıl önemli bölüm Ferhâd'ın Süheylâ Hakîm ile görüştüğü bölümdür. Bu bölümde Süheylâ Hakîm Ferhâd'a kendini koruması için kırmızı renkli bir hokka verir. Bu hokkanın içi semender derisinden alınmış özel bir yağla doldurulmuştur. Tehlike anında bunu Ferhâd'ın vücuduna sürmesini tenbihler :

Virdi bir ḥoḳka laʿl-i aḥmerden
İçi pür rūġan-ı semenderden (1165)

Virüp ol ḥoḳḳayı hemān ol pīr
Didi ey nūr-ı çeşm māh-żamīr (1166)

Saňa benden bu yādigār olsun
Yoluňa naḳd-i cān nis̱ār olsun (1167)

Balık (Hût)

Eserde, şiddetli bir fırtına sonucu denize düşen Ferhâd'ın "balıkların menzili" ne düştüğü söylenir :

Bād-ı ḳahr ile zevraḳ-ı Bīdil
Menzil-i ḥūta oldı çün nāzil (1642)

Aşağıdaki beyitte denize düşen Ferhâd'ın gül gibi bedeninin balıklara yem olduğundan bahsedilir:

Ġarḳ olup baḥre gül gibi bedenüñ
Nice māhīye taʿme oldı tenüñ (1682)

2. Bitkiler

Ağaç (Eşcâr, Dıraht), Fidan (Nahl, Nihâl)

Tabiat tasvirlerinde ağacın önemli bir yeri vardır. Dîvân şiirinde ağaç boyu, meyvesi, rüzgarda salınması vb. özelliklerinden dolayı benzetme amaçlı kullanılmıştır. Sevgilinin boyu için nihâl-i mevzûn, nihâl-i nâzenin gibi tamlamalar kullanılmıştır.

Eserde; Şirin'in yaşadığı ülke tasvir edilirken o ülkenin her bir ağacının ne kadar hayret verici güzellikte olduğundan bahsedilir:

Nice kişver ki bāġ-ı cennet idi
Her dıraḥtı nihāl-i ḥayret idi (1487)

Ferhâd'ın ölümü arkasından ağıtlar yakılır. Onun genç yaşta öldüğünü ifade etmek için şair Ferhâd için "taze fidan" benzetmesini kullanmıştır:

Kimi dir kim ḳanı o tāze nihāl
Kimi dür oldı sāyeveş pā-māl (4316)

Kendinden sonra saltanatını devam ettirecek bir evladı olmadığına üzülen Çin hükümdarının duygularının anlatıldığı bölümde ömür bir ağaca benzetilmiştir:

Naẖl-i ʿömrümde yoḳ s̱emer es̱eri
Baḥr-i ẕātumda yoḳ ẖalef güheri (661)

Servi

Eski edebiyatımızda servi uzunluğu açısından sevgilinin boyuna, şeklinin düzenli ve ölçülü oluşu açısından sevgilinin biçimli vücuduna, rüzgarın temas etmesiyle dallarının ağır ağır sallanması açısından da sevgilinin edalı bir şekilde salına salına yürümesine benzetilir. Ferhâdnâme'de Şirin'in boyu için "serv-kad" , "serv-i ser-bülend" gibi benzetmeler kullanılmıştır :

Ḳāmeti serv-i ser-bülend olmış
Leb-i Şīrīn'i nūş-ẖand olmış (1511)

Ġamze-zen dil-firīb ü cādū-bend
Serv-ḳad gül-ʿizār u şekker-ẖand (1995)

Ar'ar

Ar'ar (dağ servisi, dikenli ardıç ağacı) eserde Ferhâd'ın mahsun gönlünün teselli bulması için babası tarafından yaptırılan dört kubbeli kasrın bahçesini anlatırken kullanılmıştır :

Ṭura ẖıdmetde cā-be-cā ʿarʿar
Lāleler elde ṭutalar sāġar (856)

Şimşâd (Şimşir Ağacı)

Ferhâdnâme'de sevgilinin boyu şimşir ağacına da benzetilmiştir:

Ḥāṣılı her biri idüp feryād
Didiler ḳanı ol boyı şimşād (4322)

Ferhâd'ın vefatından sonra onun şimşada benzeyen güzelliğinin toprağa karışıp gittiğinden şikayet edilir :

Dest-i hicr itdi serv-i nāzı şikest
Ḳıldı şimşād-ı ḥüsni ḫāḳ ile pest (4867)

Çenâr

Ferhâdnâme'de çınar ağacı sadece bir beyitte kullanılmıştır. Şaire göre sevgilinin boyu yanında çınar ağacının yüceliğinin hiçbir anlamı yoktur. Şirin'in yürüyüşünü gören çınar ağacının saygıdan ayağa kalktığı söylenerek "hüsn-i ta'lil" sanatı yapılmıştır :

Açılup gül ḳıyāma geldi çenār
Eyledi līk nāz ile reftār (2466)

Tûbâ

Ferhâdnâme'de Şirin'in ülkesi olan Ermen ülkesinin ağaçları cennet bahçesinde yetişen tuba ağaçlarına benzetilmiştir :

Müntehī servler behiştāsā
Kimisi sidreveş kimi tūbā (1202)

Sandal

Sandal, Hindistan'da yetişen kuvvetli, güzel kokulu dalları sert olan bir ağaç türüdür.

Eserde sandal ağacı daha çok rengi münasebetiyle kullanılmıştır:

Gelse ol bezme māh çarḫ-ı ārām
Cāme vü cāmın ide ṣandal-fām (2384)

Yaydılar bir simāṭ-ı ṣandal-reng
Geldi Bīdil'le Gül-ruḫ-ı ferheng (2725)

Çiçekler

Gül

Ferhâdnâme'de tabiat tasvirlerinin yapıldığı bölümlerde gül ve gül bahçesiyle ilgili kavramlar oldukça fazla kullanılmıştır :

Döşenüp bāġa aṭlas-ı şāmı
Lāleler ṣundı cām-ı gül-fāmı (2850)

Ḫūblar gülşene revān oldı
Lāleler mīr-i ʿāşıḳān oldı (900)

Gül, Şirin'in yanakları için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Bununla ilgili olarak eserde "gül-'izâr, gül-ruhsâr" gibi tamlamalar kullanılmıştır:

Cānib-i şāhdan idüp iʿzāz
İde Şīrīn-i gül-ʿizāra niyāz (2928)

Āh u vāh ile māh-ı gül-ruḫsār
Bülbülāsā idüp fiġān hezār (3058)

Ferhâd'ın ölümünden sonra matem tutan Şirin sevgilisinin başında gül yüzünü yırtıp feryâd eder :

İrdi Şīrīn'e hicr ile sevdā
Gül yüzin yırtup itdi vāveylā (3660)

Aşağıdaki beyitte ise gül gözden dökülen gözyaşına benzetilmiştir:

Gözlerinden döküp gül ile şebnem
Nüsḫa-i ḥüsnün itdi ġarḳa-i yem (3714)

Başka bir beyitte ise sevgili gül bahçesi içindeki ay yüzlü bir güzele, sevgilinin kokusu da gül kokusuna benzetilmiştir:

Gördüm ol gülşen içre bir meh-rū
Nice meh-rū ki ġonca-i gül-bū (3358)

Gonca

Eserde sevgilinin tebessüm edişi goncaya benzetilmiştir:

Ḫande eylerdi ġoncaveş deheni
Lāleveş dāġ-ı ʿaşḳ idi süḫanı (743)

Sevgili aynı zamanda aşık için "gönül bahçesinin goncası" dır:

Ḥāṣılı ḫirmen-i göňül sen idüň
Ġonca-i gülşen-i göňül sen idüň (1681)

Aşağıdaki beyitte ise gonca rengi münasebetiyle sevgilinin dudağının rengine benzetilmiştir:

Serv-ḳad nūş-ı leb şekker-bāsuḫ
Lāle-ruḫsār u ġonca-fem gül-ruḫ (1994)

Eski edebiyatta gonca en fazla küçüklüğü ve rengi münasebetiyle sevgilinin dudağına benzetilir. Ferhâdnâme'de de goncanın bu şekilde kullanıldığı beyitler çoktur :

Gül-ruḫ u lāle-ḫadd ü ġonca-dehān
Kebg-reftār u serv-i gülşen-i cān (3936)

Klasik edebiyatta goncanın genellikle ağız, yanak, dudak vb. kırmızı renkle ilgili benzetmelerde kullanıldığını söylemiştik. Eserde bir yerde gonca bu yaygın kullanımından farklı olarak sarı renkli olarak kullanılmıştır:

Eyleyüp cümleten zer-ender-zer
Oldı mānend-i ġonca-i aṣfer (2450)

Lâle

Lâle genellikle şeklinden dolayı elde tutulan bir kadehe benzetilir. Aşağıdaki beyitte de buna benzer bir kullanım vardır:

Ele cām aldı lāleler bī-bāk
Oldılar ġoncalar girībān-ı çāk (2409)

Yüzü aya, dudağı goncaya benzeyen sevgilinin yanağı da rengi bakımından laleye benzetilmiştir:

Kimisi lāle-ḫadd ü ġonca-dehen
Kimisi gül-ʿizār u māhveşān (2483)

Sünbül

Eserde sünbül kıvrım kıvrım şekli, rengi ve kokusu münasebetiyle sevgilinin saçına benzetilir. Şair, Ferhâd'ın ayrılığı ile âh u efgân eden Şirin'in saçlarını çözüp ağlaması için "sünbüllerini çözdü" tabirini kullanmıştır :

Çözdi sünbüllerini eyledi tār
Yaġdı bārān gözinden ebr-i bahār (3661)

Şair, başını yerlere vurup feryad eden Şirin'in saçlarının toprağa değmesini "kıvrım kıvrım sünbüllerinin toprağa dökülmesi" şekliyle ifade etmiştir :

Dökilüp ḫāke sünbül-i pür-çīn
Vardı bād-ı ġama gül-i nesrīn (3669)

Eserdeki mâtem sahnelerinden birinin anlatıldığı bölümde sünbül kişileştirme yoluyla saçlarını çözüp matem tutan bir kişiye benzetilmiştir:

Çāk çāk itdi sīnesin güller
Yoldılar ṣaçlarını sünbüller (508)

Benefşe

Aşağıdaki beyitte matem tutanların bazılarının karalar giydiğini, bazılarının da benefşe rengi kıyafetler sarındığı söylenmektedir. Matem tutarken gök renkli kıyafet giyme adeti eski Türk adetlerinden biridir. Buradan Ferhâdnâme'nin kaleme alındığı dönemde de bu kullanımın sosyal hayatta olmasa bile şiirlerde geçmişten kalan bir tabir olarak mevcut olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür :

Kimi ṣarındı çün benefşe kebūd
Kimisi ḳara giydi niteki dūd (2168)

Bazı beyitlerde benefşe şarabı dolayısıyla da kullanılmıştır:

Gülşen içre olup benefşe ʿayān
Yā şarāb-ı benefşe oldı revān (2721)

Sûsen

Sûsen eserde benzetmeden daha çok tabiat tasvirlerinin yapıldığı bölümlerde kullanılmıştır:

Ṭonanup sūsen ü semenlerle
Çarẖ zeyn oldı yāsemenlerle (2723)

Aşağıdaki beyitte ise susen hasretin hançerine düşmüş birine benzetilmiştir:

Ḫançer-i ḥasrete düşüp sūsen
Yandı hicr āteşi ile gülşen (507)

Yasemen (Semen)

Semen, rengi ve çiçeklerinin ince olması münasebetiyle genellikle sevgilinin yüzü ya da yanakları için kullanılır. Aşağıdaki beyitlerde Şirin için semen-simâ ve semen-ruhsar benzetmesi yapılarak, Şirin'in yanaklarının zerafetine ve güzelliğine dikkat çekilir :

Ya'nī kim Gül-ruh-ı semen-sīmā
Ṣohbet esbābın eyleyüp inşā (4158)

Gūş idüp gül-ruẖ-ı semen-ruḥsār
Didi ey merhem-i dil- i efkār (4505)

Nergis

Nergis Ferhâdnâme'de beş beyitte geçmektedir. Beş yerde de göz anlamında kullanılmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde Ferhâd'dan ayrılan Şirin'in, nergise benzeyen gözlerinden kanlı yaşlar akıttığından bahsedilmektedir:

Nergis-i nāzdan döküp ḫūn-āb
Ġonca-i ḥüsni eyledi ġarḳ-āb (2998)

Gāh ider nergisini ḫūn-ālūd
Gāh ider nālesini çarḫ-endūd(3713)

Nilüfer

Ferhâdnâme'de nilüfer çiçeği sadece bir beyitte geçmektedir. Ferhâd tılsımın sırrını çözdükten sonra deniz yoluyla ülkesine geri dönmek için gemiye biner. Çıkan fırtına sonucunda denize düşer. Denizin üzerinde suya batıp çıkan Ferhâd'ı şair nilüfere benzetmiştir:

Ḳaldı deryā içinde ol gül-i ter
Gūyiyā ṣu yüzinde nīlūfer (1695)

3. Coğrafî Unsurlar

Dağlar

Elbürz

İran topraklarında bulunan bir dağın adıdır. Bu dağda pek çok meşhur hadise gerçekleşmiştir.

Ferhâdnâme'de ise Elbürz Dağı üç yerde geçer. Üç yerde de Ferhâd'ın gücünü ifade etmek için kullanılmıştır :

Kūh-ı Elbürz'e ursa gürz-i girān
Ḫāk ise nā-çīz ile ider yeksān (3299)

Cebel-i Nur

Eserde Sokrat'ın yaşadığı dağ Nur Dağı'na benzetilmştir:

Menzil-i vāridāt-ı sübḫānī
Cebel-i Nūr gibi nūrānī (1361)

4. Astronomi ile İlgili Unsurlar

Güneş

Ferhâdnâme'de güneş benzetme amacıyla kullanılmıştır. Süheylâ Hakîm'in Ferhâd ile görüşmesinin anlatıldığı bölümde, hurşid benzetmesi Ferhâd'ı karşılamak için mağaradan çıkan Süheylâ Hakîm için kullanılmıştır:

Ġārdan çıḳtı nitekim ḫurşīd
Ṭoġdı burc-ı şerefde necm-i saʿīd (1129)

Aşağıdaki beyitte ise Şirin güneşe benzetilmiştir. Ferhâd ile Şirin arasında mektup taşıyan ve seherin en derin zamanında haber ulaştıran Şābur için de güneşin habecisi, onu görüp ondan haber getiren, anlamında "şāhid-i hurşid" tamlası kullanılmıştır:

Çın seḥer irdi şāhid-i ḫurşīd
Ṣundı Ferhād'a sāġar-ı Cemşīd (2083)

Çāhdan her gice iderdi ḫurūc
Burc-ı ḫurşīde eyler idi ʿurūc (3680)

Bu âlem tufana gark olsa da her şeye rağmen güneş dünyayı aydınlatmaya devam edecektir, diyen şair. Bu benzetmeden yola çıkarak; çekilen sıkıntıların sonunda muhakkak güzelliklerin geleceğini imā eder :

ʿ Ālemi ġarḳ iderse ger ṭūfān
Şemʿ veş şems olur yine raẖşān (3047)

Eserde hurşid kelimesinin yanında āfitāb kelimesi de kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Şirin'in yüzünün güzelliği ve parlaklığını anlatmak için "âitâb-'izâr" tamlaması kullanılmıştır:

Yaʿ ni Şīrīn-i āfitāb-ʿ izār
Māh-ı sīmīn-beden şeker-güftār (3087)

Başka bir beyitte ise Şirin'i ve onun güzelliğini ifade etmek için güneşle ilgili iki ayrı benzetme bir arada kullanılmıştır. Bunlardan biri dünyanın güneşi anlamına gelen "âfitâb-ı cihân" tamlaması, diğeri güneş gibi aydınlatan, doğan anlamındaki "gün gibi" benzetmesidir:

Görinüp çü āfitāb-ı cihān
Gün gibi oldı cünd-i şarḳa 'ayān (3195)

Ay (Mâh, Kamer, Bedr)

Ay, parlaklığı ve şekli bakımından şiirlerde kullanılır. Şirin'in yanında dolaşan güzellerin yüzü aya benzetilir:

Māh-rūlar ile ol perī-peyker
Eyledi ḥavż-ı selsebīli maḳar (2550)

Eserde ay (mah, meh) kelimesi genellikle istiare yoluyla Şirin için kullanılmıştır:

Ḫāk olup gāh pāye-i şāha
Geh naẓar eyler idi ol māha (2635)

Şirin cemali o kadar güzeldir ki, etrafını ay gibi aydınlatır :

Māh-tāb u semen-ber ü ḫurşīd
Āfitāb-ı perīveş ü ḫurşīd (2636)

Māh-āşūb ü ġonca vü gül-fām
Her biri çarḫ-ı ḥüsne māh-ı tamām (2625)

Şair, aşkı hilale, ayrılığı da akşama benzeterek , aşığın çekdiği ayrılık acısının akşam vaktinde had safhaya ulaştığını anlatmak ister:

Yine ʿaşḳuň hilāli bedr oldı
Yine şām-ı fīraḳ ḳadr oldı (2207)

Kederden gölge gibi ayaklar altına düşen aşık için şair, onun halini “o önceleri dolunay gibiydi, ama şimdi çileden hilal gibi oldu, yani dert onu iki büklüm hale getirdi.” der :

Sāyeveş ḫāk-i pāymāl olmış
Dāl olup bedr iken hilāl olmış (3391)

Zühre

Zühre, kadını temsil eden bir seyyaredir. Aynı zamanda onun seyyarelerin en parlağı ve en güzeli olduğuna inanılır. Ferhâd’ın ölümünden sonra Hüsrev ile arasını düzelten Mehîn Bânû davetler vererek Hüsrev ve askerlerine ikramlarda bulunur. Böyle bir davette Mehîn Bânû ve Hüsrev’in yan yana gelmeleri sahnesi, zühreyle ayın yan yana gelmesi benzetmesiyle ifade edilir :

Geçdi bir taḫta çünki ol iki şāh
Geldi zühreyle bir yire ṣan māh (4546)

Bir yiğidin Hâmûn Dağı'nı delmeye muvaffak olduğunu Mehîn Bânû'dan işiten Şirin, sevincinden Zühre yıldızı gibi semaya başlar :

Çünki Bānū'dan itdi anı simāʿ
Zühreveş raḳṣa girdi itdi semāʿ (2064)

Utârid

İkinci kat gökte bulunan bu seyyare güneşe yakınlığıyla bilinir. Edebiyatımızda şiirin ve ifade gücünün temsilcisi olarak kullanılır. Aşağıda Mehîn Bânû Ferhâd'la Şirin'den önce görüşür. Burada Ferhâd Müşteri yıldızına Mehîn Bânu da Utarid'e benzetilir:

Olmadın mihr Müşterī'ye ḳarīn
Müşterī'ye ʿUṭārid oldı yaḳīn (2488)

Yıldızlar

Pervin

Edebiyatımızda Ülker yıldızı olarak da bilinen pervin, Boğa burcundaki yedi yıldızın adıdır. Şiirlerde daha çok parlaklık anlamında kullanılmaktadır. Ferhâdnâme'de de buna uygun anlamda kullanılmıştır :

Olup ol hem-çü ṭāḳ-ı çarḫ-ı berīn
Şemsesi oldı māh ile pervīn (2380)

Heft-evreng

Büyük ayı ve küçük ayıyıyı meydana getiren yedi yıldızın adıdır. Aşağıdaki beyitte parlaklık anlamında kullanılmıştır:

Çün düşenbe sipihr-i sebz-ā-reng
ʿAyş içün yaydı bezme heft-evreng (2691)

Süheyl

Sadece Yemen'de görülen küçük bir yıldızdır. Aşağıdaki beyitte Süheyl yıldızından kastedilen Ferhâd'dır :

Gūş-ı dile irüp ṣadā-yı Süheyl
Zühresün çāk itdi ṣavt-ı küheyl (1313)

Eserde Ferhâd'ın denizden kurtulduğu bölümde Süheyl-i Yemenî adında bir kimseden de bahsedilmektedir.

Burçlar

Aslan Burcu

Aşağıdaki beyitte Ferhâd aya benzetilmiştir. Şebdîz'e binen Ferhâd atını o kadar hızlı kullanır ki onun menzili sanki aslan burcunun bulunduğu yere doğru uzar:

Raḫş-ı Şebdīz'i virdi Bīdil'e şāh
Oldı burc-ı esedde menzil-i māh (3172)

Kova Burcu

Kova, burada denize düşen Ferhâd için benzetme amacıyla kullanılmıştır :

Ya girüp delv içine Yūsuf-ı māh
Burc-ı ābīde oldı menzil ü cāh (1660)

Seyyareler

Müşteri

Ferahlık, saadet ve bereketin, sembolü olan Müşteri'nin en kutlu yıldız olduğuna inanılır. Şah Bânû'nun ülkesinin güzellerinin güzelliğini anlatırken müşteri, benzetma amacıyla kullanılmıştır:

Cümlesi zühre-aẖter ü meh-rū
Müşterī-ṭalʿ at ü hilāl-ebrū (2630)

Ḳıldı Şīrīn ü BĪdil-i ferheng
Müşterīvār cāme ṣandal-reng (2729)

Merih (Mirrih)

Merih, savaşı, sertliği ve mücadeleyi temsil eden bir seyyaredir. Eserde de savaş sahnelerinin tasvir edildiği bölümlerden bir yerde kullanılmıştır :

Ālet-i ḥarb elinde çün Mirrīh
Rüstem-i çarẖa eyledi tevcīḥ (4104)

Zuhal

Zuhal seyyareler içinde en uğursuz olanıdır. Yedinci gökte bulunduğundan yüksekliği münasebetiyle de şiirlerde kullanılır. Ferhâdnâme'de, Ferhâd'ı hileyle altetmek için bulunan acûze kadının tasviri yapılırken Zuhal yıldızı kullanılmıştır. Bu korkunç acûzenin yıldızının kötülerin yıldızı olan Zuhal yıldızı olduğu ifade edilir :

Begleri necm-i naḥs-i ekber idi
Kevkebi ṣan Zuẖal-i bed-aẖterdi (4272)

Bu acûze gökteki Zuhal yıldızını güneşe aşık ettirecek seviyede hile ve büyü gücüne sahiptir :

Eylese dostāne mekr u ḥıyal
Güneşe ʿāşıḳ ola gökde Zuẖal (4265)

5. Efsânevî (Mitolojik) Unsurlar

Anka (Sîmurg)

Kaf Dağı'nda yaşadığına inanılan efsânevî bir kuştur. Üzerinde her renkten ve her hayvandan alâmet olduğu rivayet edilir. Yüzünün insan yüzüne benzediği, boynu ve tüylerinin de çok uzun olduğu rivayet edilir.

"Bulunduğu yerdeki kuşları avlayıp garba doğru uçarmış. Bundan dolayı bu kuşa "anka-yı muğrib" denirmiş. Bu kuş bulunduğu yerde ne kadar hayvan varsa alıp götürürmüş. Hayvan kalmayınca nöbet çocuklara gelmiş. Bunun üzerine oranın halkı peygamberlerine şikâyet etmişler. Peygamberin duasıyla Anka'nın hem kendi hem de nesli yıldırımla öldürülmüş."[199]

Dîvân şiirinde her yerde Anka'yla ilgili söyleyişlere rastlamak mümkündür. Anka bazen çok görülmemesi özelliğine gönderme yapılarak sevgiliye benzetilir. Bazen bir şeyin yüceliğini anlatırken kullanılır. Bazen de sanatkarlığı temsil eder.

Eserde Ferhâd ile Hızır'ın görüştüğü bölümde Hızır, Ferhâd'ı över, onu Kaf Dağı'na yakın olan Anka'ya benzetir:

Sensin ol şāh-bāz-ı evc-i fenā
Sensin ol Ḳāf-ı ḳurbete ʿAnḳā (1236)

Çıḳdı ol kūha vālih ü şeydā
Kūh-ı Ḳāf üzre nitekim ʿAnḳā (1362)

Ecder, Ecderhâ

Eserin asıl konusu içinde ecdehânın önemli bir rolü vardır. Şirin'in yüzünü görmek için Ferhâd'ın ulaşmak istediği tılsımı bekleyen bekçilerden

---

[199] Agâh Sırrı LEVEND, **Dîvân Edebiyatı(Kelimeler ve Redifler, Mefhumlar ve Mazmunlar),** İstanbul, İstanbul, Enderûn Kitâbevî, 1984, s.183.

biri Ehremen adındaki bir aslan diğeri de bir ecdehâdır. Bunlar o kadar korkunçtur ki devler bile bunların karşısında korkuyla titrer:

Birisi Ehremen biri ejder
Dīv-i şeb görse anları ditrer (1159)

Birisi berḳ gibi şūle-feşān
Birisi raʿd gibi naʿra-zenān (1160)

Hatta bu korkunç ecder Ferhâd'ın gözünü korkutmak için onunla konuşur. Yıllardır kendisine emanet edilen tılsıma bekçilik yaptığını, tılsıma zarar vermek isteyenleri affetmeyeceğini söyler. Kendisiyle baş etmenin imkansız oduğundan bahseder :

Gördi şehzādeyi çün ol melʿūn
Oldı ḫışm ile gözleri pür-ḫūn (1332)

Didi ey ādemī-i sifle-nihād
Bunda gelmeňde n'oldı saňa murād (1333)

Benem ol ejder-i ecel-pençe
Nāẓıram bu ṭılısm ile gence (1334)

Uça bundan perī dökerdi perin
Ḳahramānlar geçerse vire serin (1334)

Genc fikrini eyledüňse ḥayāl
Fikr-i bī-fāʾide ḫayāl-i muḥal (1334)

Tılsıma ulaşmak için canını bile vermeye razı olan Ferhâd, ecderin söylediklerine ehemmiyet vermez ve ecderle kıyasıya bir mücadeleye girişir.

Hızır'ın onu yenmek için kendisine verdiği talimatı hatırlar. Uzun bir uğraştan sonra ecderi mağlup eder:

Ejder üzre sürüp tekāverini
ʿAvn-i Ḥaḳ itdi yār u yāverini (1345)

Ṣıçradup esbi berḳ-i ḫātifvār
Çekdi tīġini ejdehā-girdār (1347)

Eserde yılan bunun yanında benzetme anlamıyla da kullanılmıştır. Meselâ aşağıdaki beyitte de Şirin'e talib olan Hüsrev'in mektubundaki sözler kıvrım kıvrım kıvrılmış zehirli bir yılana benzetilmiştir:

Mār-ı pīçīde idi yā pür-nīş
Cān-ı Şīrīn'i eyledi dil-rīş (2992)

Eserde dünya sık sık yedi başlı bir ecdere benzetilmiştir:

Çarḫ bir ejdehā-yı nüh-serdür
Dehr bir ḫān-ḳāh-ı şeş-derdür (652)

Dehr bir ẓālim-i bed-aḫterdür
Çarḫ bir ecdehā-yı nüh-serdür (4164)

Sensin ol şāh-bāz-ı evc-i fenā
Sensin ol Ḳāf-ı ḳurbete ʿAnḳā (1236)

Şiddetli savaş sahnelerinden birinin tasvir edildiği bölümde savaşın çetinliğini anlatmak için Simurg'un bile ruhunun savaştan etkilendiği söylenir:

Açdı bāl u perini ṭāyir-i tīr
Rūḥ-ı Sīmurġ'ın eyledi naḫcīr (3255)

Kaknus

Efsânevi bir kuştur. Gagasında üç yüz altmış delik olduğuna inanılır. Rüzgar estiğinde bu deliklerden çeşit çeşit sesler çıkardığı rivayet edilir. Tüyleri rengarenk olan bu efsanevi kuşun ömrü sadece bir yıldır. Bir yılın sonunda çalı çırpı toplayıp üstünde ötmeye başlar. Öttükçe coşar, coştukça kanat çırpar ve kanat çırpmasından dolayı kıvılcımlar çıkar. Çıkan kıvılcımlardan kendisi alev alıp yanar. Geriye kalan küllerinden bir yumurta kalır ve bu yumurtadan yeni bir kaknus dünyaya gelirmiş.

Aşağıdaki beyitte benzetme amacıyla tavus kuşu ve kaknus arasında bir karşılaştırma yapılmıştır:

Cilvesinüň esīridür ṭāvūs
Āteş-i ʿaşḳ ile ölür ḳaḳnūs (385)

Hâmûn (Bîsütûn)

Hâmûn Dağı diğer adıyla Bîsütûn Dağı eserde büyük bir öneme sahiptir. Bu dağın bulunduğu yerde Şirin'in kasrı vardır. Şirin'e ulaşmak, sahip olmak isteyen herkes Hâmûn Dağı'ndan Şirin'in kasrına su akıtmak için mücadele verir. Hâmûn o kadar çetin bir dağdır ki hiç kimse onun üzerinde bir şey yapmaya muvaffak olamaz.

Nice yıldur ki kūhsār içre
ʿÖmrümüz geçdi āh u zār içre (2008)

Vādi-i ʿömr irişdi encāma
Kūh-ı miḫnetde irmedük kāma(2009)

Nāmı Ḥāmūn idi anuň meşhūr
Ḳullesi eylemişdi çarḫa ʿubūr (3175)

Sadece Ferhâd, Hâmûn Dağı’nı delmeyi başarırarak, Şirin’in kasrına su getirebilir. Bunu sayısız kişi denemiş ama muvaffak olamamıştır. Ferhâd aşktan aldığı güçle bu dağa adeta mum gibi şekil verir :

Düşdi āvāze kūh-ı Ḥāmūn ’a
İrdi feryādı evc-i gerdūna (2026)

Geh olup tīşe ile ḫārā-ken
Açdı ol ṭaġa niçe biň revzen (2028)

Ferhâd Hâmûn Dağı’nda Şirin için muhteşem binalar, cennete benzeyen bahçeler inşa eder. Bunların duvarlarına Şirin’e duyduğu aşkın derinliğini, sevgilisinin güzelliğini nakşeder. Şirin’in kasrına sudan ve sütten ırmaklar akıtır. Eserde Hâmûn Dağı ile Ferhâd birbirinden ayrılmaz bir mahiyette kullanılmıştır. Ferhâd Şirin için yaşadığı her şeyi bu dağda yaşar. Şirin ile ilk defa bu dağda buluşur. Dostu Şâbur ile burada dertleşir. Hüsrev’in askerleriyle burada savaşır. Hatta bu talihsiz âşıkın ölümü bile bu geçit vermez dağda gerçekleşir. Ölmeden önce yüzünü Hâmûn Dağı’na çevirir ve ona son kez içini döker :

Baḳdı Ḥāmūn ’a itdi āh u fiġān
Raʿdveş oldı derd ile nālān (4361)

Didi ḳadrüň hemīşe ola ziyād
Eyle ben nātüvān içün feryād (4362)

Genc-i ġāruň baňa penāh idi
Dāmenüň cāna tekye-gāh idi(4363)

Saňa benden irişüp geh azār
Eyledüm sīneňi figār figār(4364)

Hâmûn Dağı'nın diğer bir adı da Bîsütûn Dağı'dır. Bazı beyitlerde Hâmûn yerine Bîsütûn kelimesi de kullanılmıştır:

Tā ki Pervīz-i şāh-ı ẓulm-şiʿār
Ḳalʿa-i Ermen üzre itdi ḳarār (3616)

Kaf Dağı

Şairler tarafından mazmun olarak kullanılan efsanevį bir dağdır. Rivayetlerde dünyanın etrafını tamamen çerçevelediği söylenir. Bu dağı aşmak imkansızdır. Gerek klasik edebiyatımızda gerekse halk edebiyatında Kaf Dağı'nı şiirlerinde kullanmayan şair yok gibidir. Anka kuşu, Ye'cûc ve Me'cûc ve pek çok metafizik varlığın burada yaşadığına inanılır.

Ferhâdnâme'de Elbürz Dağı gibi Kaf Dağı da Ferhâd'ın gücünü anlatan beyitlerde benzetme amacıyla kullanılmıştır. Ferhâd'ın Ehremen'le savaştığı bölümde İki tarafın da güçlü olduğunu belirtmek için tarafların birini Kaf Dağı'na birini Elbürz Dağı'na benzetir:

Ehremen kellesi ile ol gürz
Bir yere geldi Ḳāf ile Elbürz (1328)

Bir bölümde savaşın şiddetini anlatmak için, savaş meydanında kullanılan gürzlerin fazlalığı mübalağa yoluyla Kaf Dağı'na benzetilmiştir:

İki cānibde ṭurdı sāf-ı musāf
Oldı rezm içre gürzler ṣan Ḳāf (3238)

b. Anlatım Teknikleri

ba. Anlatma ve Gösterme Teknikleri

Sözel kültür döneminde anlatıcı hep ön plandadır. Anlatıcı tasarrufuyla metne ilave ve çıkarmalarda bulunabilir. Bu metot tarihi süreç içersinde gelişerek günümüzde de bir teknik olarak kullanılmaktadır.

"Sanat, esas mahiyeti itibariyle dışa vurma, bir anlatma olayıdır. Dün sözlü olarak gerçekleştirilen bu durum yazının icadıyla birlikte yazılı olarak da gerçekleştirilmiştir. Anlatma sorunu, temel esprisi itibariyle iki şekilde gerçekleşir. Bir olay, ya anlatıcı tarafından anlatılır (diegesis), yahut olay, aracısız canlandırılır (mimesis). Birinci anlatım biçimi destan ve roman; ikinci ise tiyatro için geçerlidir."[200]

Ferhâdnâme' de kullanılan teknik, anlatma tekniğidir. Yani hikayede anlatılan bir anlatıcının ağzından nakledilmiştir. Anlatıcı, eserde olayın başından sonuna kadar etkisini hissettirir. Bazen olayların ortasında araya girer yaşananlar hakkında uzun uzun yorum yapar, gelecekten ipuçları verir, okuyucuya nasihatte bulunur :

Şāh-ı Yunan içün defāyin ü genc
Pāy-ı ḫāḳāna oldı güher-senc

Döşedi pāy-ı esb-i ḫāḳāna
Niçe zerrīn ḳumāş-ı şāhāne

Dāver-i Çīn'e eyleyüp ikrām
Öz sarāyını itdi yaʿni maḳām

Kendü ḳaṣrını eyleyüp tenhā
Felek-i mihre eyledi meʾvā

---

[200] Hüseyin GÜMÜŞ, "Romanda Anlatım Şekilleri", **Dil Dergisi,** Sayı 20, Haziran 1994,ayrıca Mehmet TEKİN, a.g.e., s.189.

İndi şeh ol sarāy-ı zībāya
Çün ferişteh sipihr-i aʿlāya

Eyleyüp ʿaskerine ʿizzetler
Ḳıldı ḫāḳān içün żiyāfetler

Ḳurdı bir meclis-i behişt-āyīn
İtdi ḥūr ile anı tezyīn

Yürüyüp sīm-sāḳ sāḳīler
Bezmi devr itdi cān-ı bāḳīler

Şāh-ı Yunan-zemīn ü dāver-i Çīn
Oldılar şevḳ ile çü taḫt-nişīn

Geldi ol meclise ḳamu ḥükemā
ʿİlm baḥşine başladı ʿulemā
(1080-1089)

Anlatmada anlatıcının öne çıkması ve okuyucunun dikkati anlatana yoğunlaşması endişesiyle gösterme yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntemde dikkat eser üzerine çekilir.

"Gösterme bir olayı ya da durumu belli bir zaman ve yer içinde daha çok kişiler arası konuşma ve eylem biçiminde okuyucuya sunmaktır. Değişik zamanlarda değişik yerlerde geçen tüm olayları gösterme yöntemiyle canlandırmanın güçlüğü, uzunluğu, hatta sıkıcılığı ortadadır. Bu bakımdan sırf gösterme tekniğiyle yazılan roman yoktur denebilir. Gösterme yönteminde okuyucu kendini iyice olayların içinde hisseder; çünkü olaylara sanki geçtikleri sırada tanık olmaktadır. Bu yüzden duyguların yoğun olduğu anlar için kullanılır."[201] Gösterme tekniğini metinlerde geçen diyaloglarda

[201] Ünal AYTÜR, **James ve Roman Sanatı** , Ankara, AÜDTCFY, 1977, s. 22-24.

görebiliriz. Okuyucu konuşulanlara şahit olur. Bu metot esere hareket kazandırmakta, metni yeknesaklıktan uzaklaştırmaktadır.

Ferhâdnâme'de zaman zaman diyaloglarda gösterme tekniği kullanılmıştır. Aşağıdaki metinde Ferhâd'la arkadaşı Şâbur'un dialogları yer almaktadır:

Seyr iderken cihānı rindāne
Yolum uġradı ol gülistāne

Ne gülistān ki ravża-i rıżvān
Ṭolı her bāġı ḫūr ile ġılmān

Gülleri heft ü selsebīl-i sebīl
Lālesi dāġ-ı ehl-i ʿaşḳa delīl

Kendüye adl u dād idüp zīver
Olmış ol mülke şāh bir gül-i ter
(1894-1897)

Bilürem ben ol şehr-i zībāyı
Gözledür genc-i dilde her cāyı

Ger işāret iderse şāh-ı cihān
Rūḥumı eyleyüp bu yolda revān

Olayın saňa dehrde rehber
Tā ki ẓāhir olınca ol kişver

Saňa bir kemterīn gedā olayın
Āsitānuňda cān fedā olayın
(1903-1906)

bb. Geriye Dönüş Tekniği

Anlatı türlerinde zaman esnek olmakla birlikte yaygın olan yakın ve uzak geçmiş zamandır. Eserde anlatılan konu edilen her şeyin bir geçmişi vardır. Yazar, bu varlıklara anlam kazandırmak için devamlı geçmişe döner. Bunu yaparken de geriye dönüş tekniğinden yararlanır. Genel olarak romanda olaylar kronolojik olarak ilerlememektedir. Olayların belli bir kıvama gelmesi sonrası kahraman veya olayla ilgili geçmiş detaylar sonradan verilir.

“Geriye dönüş tekniği amaç ve işlevine bakıldığında dar anlamda, yapıcı ve çözücü geriye dönüş olmak üzere üç şekilde uygulanır.[202] Dar anlamda geriye dönüş olay ve kişileri tanımak için bir saat, bir gün ya da birkaç gün öncesine dönüştür.

Ferhâd, Hızır’ın yanından ayrıldıktan sonra onunla yapığı sohbeletleri hatırlar. Bu hatırlayışlar Ferhâd’a çıktığı yolculukta kılavuzluk eder:

Siḥr-i şevḳ ile ṭurup Ferhād
Ṣoḥbet-i Ḥıżr’ı dilden itdi yād
(1193)

Yapıcı geriye dönüş, bir olay ya da kahraman hakkında okuyucuyu aydınlatmak gerektiğinde başvurulan bir geriye dönüş tarzıdır. Romanın ilerleyen safhalarında bu metoda başvurulur. Bu teknik okuyucunun merakının yoğunlaştığı zamanlarda devreye sokulur.

Ferhâdnâme’de İskender’in tılsımı hakkında verilen bilgiler bu teknik çerçevesinde anlatılır. Aşağıda İskender’in yaşadığı zamana gidilir, tılsımın ilk olarak nasıl yapıldığı ve taşıdığı değer hakkında bilgiler nakledilir:

---

[202] Gürsel AYTAÇ, **Thomas Mann’ın Der Zauberberg ve Lotte in Weimar Romanlarındaki Edebi Kişiliği,** Ankara, AÜDTCFY,1972, s. 235.

Ḥāṣılı hem-çü çeşm-i ʿālem-bīn
Olmaz idi aňa ırāġ u yaḳīn

Her ne maḳṣūd idinse İskender
Aňa ol cāmla iderdi naẓar

Ṣaḳlayup anı tīre-dillerden
Ḥıfẓ idüp yaʿnī tīre-dillerden

Hükemāsına emr idüp fi'l-ḥāl
Bir ṭılısm it durur felek-tims̱āl

Ol ṭılısm içre eyler anı nihān
Ten ḥiṣārında hem-çü rūḥ-ı revān

Oldurur bu ṭılısm-ı çarḫ-nihād
Himmetüň desti virür aňa güşād

Eyleyüp bu ṭılısmı līk binā
Ḳıldı fetḥin bu ṣuffada iḫfā
(1244-1250)

İlerleyen cümlelerde tılsımın İskender için ne ifade ettiği ve ondan nasıl istifade ettiği anlatılmaktadır. Geriye dönüş tekniği kullanılarak tılsımın o zamanlarda ne ifade ettiği hakkında bilgi verilmektedir:

Ne ḳadar var ise cihânda ṣuver
Naḳş idüp anda ḳıldı ʿarż-ı hüner

Eyleyüp cümle ṣanʿatın iẓhār
Başdan ayaġa eylemiş pergār

İdüp üstād-ı dehr-i gerdūn-fer
Şekl-i ademde āhenīn-peyker

Anı mīl üzre üstüvār itmiş
Yaʿni kim āhenīn ḥiṣār itmiş
(1244-1266)

bc. Montaj Tekniği

“Montaj tekniği genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilahi nitelikli bir metni bir söz ve yazıyı kalıp halinde eserinin terkibine belirli bir amaçla katması, kullanması demektir. Bu teknik bir bakıma edebiyatımızda köklü bir geleneği bulunan iktibas sanatını hatırlatmaktadır. Montaj tekniğinden genel yapının kompozisyonunu kurmak cihetinde de yararlanmaktadırlar.”[203] Uygulamada metinler ya aynen ya da mealen verilir bazen de sezdirme yolu ile yapılır.

Ferhâdnâme’de yer yer montaj tekniği kullanılmıştır. Montajlanan ifadeler atasözü, darbı mesel ve ayetlerden oluşmaktadır.

Aşağıdaki beyitlerde montaj tekniği atasözleri ile yapılmıştır :

Böyle gitmez senüňle çünki hüner
ʿĀḳil oldur ḳoya ṣoyuňda es̱er
(2017)
Her ne ekdüň ise h̬arman-ı dehre
Ol ekindür saňa viren behre
(3398)

Āh-ı maẓlūmdan ṣaḳın ey yār
Ki anı yirde ḳomamış Settār
(3400)

[203] Mehmet TEKİN, a.g.e., s.243-244.

Aşağıdaki beyitler ayet kullanılarak yapılmış montaj tekniğine örnektir :

Nūş iden anda didi sāġar-ı mey
Ve mine'l-mā'i külle şey'in ḥay[204]
(1850)

İrciʿī[205] naḳşın eyleyüp āġāz
Ḳafes-i tenden eyledi pervāz
(2138)

bd. Özetleme Tekniği

Bu teknik verilecek bilginin özet halinde sunulmasıdır. Okuyucu sıkacak bazı önemsiz ayrıntılardan bu yolla kurtulabilir.Özellikle karakterler tanıtılırken onlar hakkında bilgiler verilirken bu teknik kullanılır. Özetleme tekniği bir başka tanımla "bir zaman süresi içinde çeşitli yerlerde olan bir seri olayı genel çizgileri ile okuyucuya ileten bir tekniktir ve hikaye anlatmanın tabii bir şeklidir."[206] Eserde Ferhâd'ın dünyaya geldikten sonra gelişiminin anlatıldığı bölümde bu teknik kullanılmıştır. Ferhâd'ın gençlik devresine gelinceye kadar yaşadıkları kısa ve hızlı bir anlatım ile okuyucuya verilmiştir:

Yetişüp rūz-i ʿömri yek-sāle
Başladı ḥāl-i ʿaşḳ ile ḳāle

Laʿl-i yāḳūta dür-niṡār oldı
Sözleri dürr-i şāhvār oldı

İki yaşına girdi çün ol māh
Bende-i ḥüsni oldı mihr ile māh

[204] Enbiya Suresi 21:30 "İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?"
[205] Fecr: 89:28 "Sen ondan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön."
[206] Philip STEVICK, **Roman Teorisi,** Çev. Sevim KANTARCIOĞLU, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1988, s.113.

Başdı üç yaşı üzre tā ki ḳadem
Çarẖ-ı çārümde değdi hüsn-i ʿ alem

İricek dördüne o māh-ı tamām
Rubʿ-ı meskūnı ḳul idindi tamām
(723-727)

Yukarıdaki beyitlerde her yıl bir beyitle geçiştirilmiş, daha sonra da bir anda Ferhâd'ın gençliğine atlanmıştır.

"Özet anlatılarda ritmik oluşumun bir parçası olarak kabul edilir. Bir süreç olarak tanımlanan olayların esas itibariyle bir anlamı içersinde özet ve sahne gibi iki form içinde sunulduğu açıktır. Sahne formunda detay içersinde aksettirilen olaylar özet ile ritmi hızlandıran bir biçimde takdim edilir."[207]

Ferhâdnâme'de Hüsrev'i sonradan öldürecek Şîrûye'nin bir anda ortaya çıkışı olayın gidişatını hızlandırmıştır. Şîrûye'nin annesinin Hüsrev'le nasıl evlendiği detayı anlatılmadan bir anda ayrı bir sahneye geçilmiştir. Bu durum okuyucuda hem şaşkınlık hem de heyecan uyandırır:

Meger emr-i H̱udā olup bā'iṡ
Bir 'aceb vākı'a olur ḥādiṡ

Meger olmışdı ḳayṣere duẖter
Bir dil-ārām u serv-ḳad gülber

Nāmını eyleyüp ānuň Meryem
Ḳāmeti dikdi mülk-i ḥüsne 'alem

Virdi Perviz'e Meryem'i ḳayṣer
Serv ile oldı şāẖ-ı gül hem-ser

207 Mieke BAL, **Introduction to The Theory of Narrative**, Toronto 1984, s. 70.
Yavuz DEMİR, a.g.e., s.88.

Dehre āteş irüp cehennemden
Bir oġul geldi şāha Meryem'den
(4601-4606)

be. İç Çözümleme Tekniği

İç çözümleme yöntemi anlatıcının araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması demektir. Metinlerde buna sıklıkla başvurulur. Bunu yaparken yazarın kişisel duyguları karıştırılmadan kahramanın bakışının salt olarak metne yansıtılması gerekir. Daha önce Ferhâdnâme'de anlatıcının sık sık araya girerek esere müdahele ettiğini söylemiştik. "Anlatıcı bu müdahelelerde kahramanların da fikirlerini aktaran yorumlarda bulunur. Bu teknik anlatma ve yansıtmanın ötesinde genel kurguyu yönlendiren bir imkana dönüşmektedir. Özellikle psikolojik derinliği olan romanlarda bu tekniğin ağırlığı ve önemi daha da öne çıkmaktadır."[208]

Ferhâdnâme'de Ferhâd'ın ağzından zaman zaman iç çözümleme tekniğine uygun ifadeler dile getirilmiştir:

Bu ḳadar miḫnete benem bāiṡ
Olmayaydum n'olaydı ben ḥādiṡ

Benden irdi cihāna bunca ḳażā
Olmasam olmaz idi bunca belā
(1638-1639)

Beni Mecnūn iden bu Leylā'dur
Vāmıḳ'am ben bu rūy-ı 'Azrā'dur

Şimdi bildüm ki bu cemāl-i cemīl
Baňa cām içre olmış idi delīl
(2131-2132)

[208] Mehmet TEKİN:a.g.e., s.263.

Ferhâd son nefesini verirken Hâmûn Dağı'na karşı duygularını şu şekilde dile getirmiştir :

Didi ḳadrüñ hemīşe ola ziyād
Eyle ben nātüvān içün feryād

Genc-i ġāruñ baña penāh idi
Dāmenüñ cāna tekye-gāh idi

Saña benden irişüp geh azār
Eyledüm sīneñi figār figār

Tīşeme gāh sīneñ oldı ġılāf
Geh dilüñ eyledüm şikāf şikāf

Dūd-ı āhumdan irdi başuña dūd
Cismüñi eşküm itdi ḫūn-ālūd

Serzenişler çeküp elümden āh
Seni itdüm hezār kerre tebāh

Ḳurtılup şimdi āh-ı serdümden
Fāriġ olduñ belā vü derdümden

ʿAfv idüp cürmüm iʿtibār itme
ʿĀḳıbet cānı şerm-sār itme
(4362-4369)

bf. Mektup Tekniği

Mektup tekniği de kullanılan anlatım teknikleri arasında özellikle ferdin iç dünyasının aydınlanmasında önemli katkı sağlamaktadır. Mektup okuyucu üzerinde derin etki bırakmaktadır.

"Bu metot yazara başka bir anlatım tekniğinin sağlayamayacağı üstünlükleri kazandırmıştır. Olayların en küçük ayrıntıları, roman kişilerinin duyguları ve konuşmaları, bu plan içinde o anda yaşayan duygunun bütün ruhu ve sıcaklığıyla ve yeni olmuş bitmiş olayların bellekte kalan en ayırıcı özellikleriyle birlikte ifade edilmektedir."[209]

Etkili bir aşk hikayesi olan Ferhâdnâme'de taraflar ayrı kaldığında, okuyucucu tarafların nasıl hareket edeceğini merak eder. Özellikle Ferhâd'ın Hüsrev'in askerleri tarafından esir alındığı bölümde, olayda birden bir kopukluk yaşanır ve sanki Ferhâd ile Şirin'in arasına sanki uçurumlar girer. İki aşık uzun zaman birbirinden haber alamaz. Her ikisi de bulundukları mekânda derin bir hasret acısı çeker. Olaylar, sanki bir daha taraflar arasında bağlantı kurulmayacakmış gibi gelişir. Okuyucu merak içinde hikayeyi takip ederken tam bu sırada eserde mektup tekniği devreye girer ve okuyucuyu meraktan kurtarır. Şirin Şâbur'dan, Ferhâd'ı bulmasını ve yazdığı mektubu ona iletmesini ister. Şâbur, Ferhâd'ı bularak Şirin'in isteğini yerine getirir:

Böyle diyüp alup ele ḫāme
Yazdı Ferhād'ına duʿā nāme

Didi taḥrīr idüp belālarını
Yazayın çekdigüm cefālarını

Ḳara yazum gibi ḳara baḫtum
Yile virüp cihāz ile raḫtum

Gāh idüp kākülüm gibi pā-māl
Gāh zülfüm gibi perīşān-ḥāl

Eyleyüp derd ü miḫneti taḥrīr
Yazdı kilk-i belā ile bir bir

---

[209] Philip STEVICK, a.g.e., s. 249.

Levḥ-i kāfūrı eyleyüp miskīn
Virdi Şābur'a nāz ile Şīrīn
(3740-3745)

Şirin'in mektubunu alan Ferhâd sevinçten göklere uçar. Kendine yazılan aşk dolu satırları okuduktan sonra hiç vakit kaybetmeden Şirin'in mektubuna, hasret dolu cümlelerle karşılık verir:

Başladı nāme yazmaġa Ferhād
Eyledi ḫūn-ı dilden aňa midād

Düzdi cān riştesine dürr-i lāl
Kūy-ı Şīrīn'e eyledi irsāl

Ḫūn-ı dilden irüp sirişki midād
Göz ḳarasından itdi naḳş-ı sevād

Virdi Şābur-ı zāra anı hemān
Ola tā kim cenāb-ı yāre revān

Nāmeyi destine alup fi'l-ḥāl
Kūy-ı Şīrīn'e açdı perr ile bāl

İrgürüp āsitān-ı Gül-ruḫ'a pey
Yolı ṭūmar gibi eyledi ṭayy

Pūye ʿarż eyleyüp ṣabā yeline
Nāmeyi ṣundı dil-rübā eline

Dest-i Āsaf'la çün nesīm-i şimāl
Ḳıldı Belḳıs'a nāmeyi īṣāl

İrişüp Gül-ruḫ'a berāt u vefā
Bezm-i şevḳ içre idi ẕevḳ u ṣafā

Geldi Şīrīn'e ol berāt ile cān
Buldı anuñla cān u dil ʿünvān

Ṣafḥa-i yāre münşī-i iʿcāz
Oldı çün ʿaşḳ ile raḳam-perdāz

Yārdan aldı ṣıḥḥat ile ḫaber
Geldi ẕevḳ u ṣafā vü gitti keder
(3898-3909)

Bu teknik metinlerde iki şekilde kullanılır. İlki bir romanın bağımsız ve peşpeşe gelen mekuplarla şekillenmesi ikincisi tekniğin romanın genelinde gerektiği zaman kullanılmasıdır.[210] Ferhâdnâme'de mektup tekniği gerektiği zaman kullanılmıştır. Eserde kullanılan en güçlü teknik mektup tekniğidir. Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd u Şirin'inden etkilenerek yazılan bu eserde, Nevâî'nin eserinden daha çok mektupla ilgili bölüm mevcuttur. Şâhî, taraflar arasındaki mektuplaşmaları ustaca aralara yerleştirmiş, eserine bu mektuplarla ayrı bir zenginlik kazandırmıştır. Meselâ; Şirin'e aşık olan Hüsrev Ermen melikesi Mehîn Bânû'ya bir mektup yazarak, kardeşine talip olduğunu, kendisine olumlu bir cevap verilmesini umut ettiğini, söyler. Eserde asıl hareketlilik bu mektuptan sonra başlar :

Yüz urup āsitān-ı meh-rūya
Virdi mektūbı Şāh Bānū'ya

Nāme-i şāha ḳılmaġa ikrām
Virdi servine reft ile ḳıyām

[210] Mehmet TEKİN, a.g.e., s.227.

Oldı mefhūm-ı nāme şāha ʿayān
Ḳıldı ammā nezāket ile beyān

Bildi Bānū-yı mekrimet-āyīn
Diler olmaġa mihre māh ḳarīn

İrdi mefhūm-ı nāmeden ḥayret
Cānı ġarḳ itdi ḳulzüm-i fikret

Ne ḳadar kim tefekkür eyledi şāh
Oldı ḥayret ile dem-be-dem bī-rāh

Emr-i şāha eger virürse rıżā
Red ide nāgeh ol gül-i raʿnā

Fikr idüp gāh ʿaşḳ-ı Ferhād'ı
Gāh şevḳ-i dil-i perī-zādı

Nāle-i zār bī-dil-i ġam-keş
Meyl-i Şīrīn gül-ruḫ-ı mehveş

Fikre varduḳca oldı lā-yaʿḳil
Ḳaldı ḥayretde şāh el-ḥāṣıl

Ne bulur derd-i Ḫusrev'e imkān
Ne bulur derd-i Bīdil'e dermān
(2967-2977)

Hüsrev'in mektubunu okuyan Mehîn Bânû, okudukları karşısında ne yapacağını bilemez. Kendine göre, Ferhâd ile Şirin'in aşkına zarar gelmeyecek, havayı yumuşatacak bir çözüm bulmaya çalışır. Evlenme teklifinin neden mümkün olmadığını o da bir mektupla Hüsrev'e bildirir:

Virilüp nāme ḳāṣıd-ı şāha
Sür῾at ile irişdi dergāha

Nice nāme ki ṣafḥa-i hicrān
Oldı her ḥarfi meş῾ar-i ḥırmān

Peyk-i hicrān ile olup hem-rāh
Geldi biň ġuṣṣa ile ḳāṣıd-ı şāh

Çünki Şīrīn'den irdi ḳāṣıd-ı şāh
Nūş idüp zehri ḥāli oldı tebāh

Nūş-ı cān olmış iken ümmīdi
Çekdi hicr ile cām-ı nev-mīdi

Ḳaldı ḥayretle Ḫusrev u Pervīz
İrdi cānına ṣanki āteş-i tīz
(3105-3110)

Eserde mektup tekniğinin en etkili şekilde kullanıldığı bölüm, Hz. Muhammed'in Hüsrev'i İslâm'a davet ettiği bölümdür:

Kilk-i ḳudret olup aňa ḫāme
Levḥ-i maḥfūẓ idi ṣan ol nāme

Kātib-i ṣun῾-ı Muḥammed-perdāz
Raḳam-ārā-yı ṣafḥa-i i῾cāz

Muṣḥaf-ı da῾vete çeküp ḫāme
Ḥamd-i Bārī'yi ḳıldı ser-nāme

Mā ‘arefnāk[211] ile s̱enā itdi
Refʿ -i küllī-i māsivā itdi

Ḥamd-i Bārī’yi eyleyüp maṭlaʿ
Medḥ-i Maḥmūd’ı eyledi maḳṭaʿ

Yazılup ḥamd-i ẕāt-ı Īzid-i pāk
Oldı miskīn-ḫitām aňa **levlāk**[212]
(4685-4690)

Oldukça uzun olan bu bölüm baştan sona Hz. Muhammed’in mektubu merkez alınarak işlenmiştir. Hatta Hüsrev mektubu okuyu gazaplanarak yırttığı zaman, onun saltanatının ilerde bundan dolayı yerle bir olacağından bahsedilir. Hüsrev’in daha sonra yaşayacağı acı sonun sebebi bu hadiseye bağlanmıştır:

Didi iy ḳāsıd-ı resūl-i ‘Arab
Yok mıdur sende ẕerre deňlü ādāb

Baňa kemteri ġulām olup Ḳayṣer
Dāver-i dehr iken baňa çāker

Dergehüňde benüm nice ḫākān
Cāna minnet bilüp olur derbān

Kendü dīnine eyleyüp da‘vet
‘Arż ider tīġ-ı tīz ile ḥiddet

‘Aleme millet-i Mesīḥ yeter
Terk-i dīn itmezüz ölürsek ger

---

211 Hadis olduğu rivayet edilmektedir. “Seni hakkıyle bilemedik”
212 Hadis:”Eğer Sen olmasaydın varlığı yaratmazdım." Aclûnî,a.g.e., 2/232

Āḫir idüp sözin şeh-i ġaddār
Nā-bekār u pelīd u bed-girdār

Nāme-i şāha itdi dest-i dırāz
ʿÖmr şemʿine düşdi sūz u güdāz

Çekdi ol nāmeyi geh eyledi çāk
Ġarḳ-ı ḫūn itdi dāmenin eflāk

Nāme-çāk itdi çünki ol nā-pāk
Cāme-i devletini eyledi çāk

(4795-4803)

bg. Tasvir Tekniği

Tasvir kelime anlamı olarak “eşyayı görünür hale koyma” sanatıdır. [213] Tasvir yolu ile tariflerde, tanımlamalarda bulunur. Varlığın karakteristik özellikleri verilir. Edebi metinlerde mekândan kahramana kadar bir çok tasvirler yapılır. “ Tasvirį anlatım tarzı okuyan ve dinleyenleri en çabuk etkileyen, onlara verilmek istenen mesajı en çabuk veren, öğrenilmesi isteneni en tesirli yoldan öğreten, hislendiren düşünceye sevkeden bir metottur.”[214]

1. Şahıs Tasvirleri

Ferhâd

Şâhî, Ferhâd’ın doğumundan sonra gelişme döneminin anlatıldığı bölümde ayrıntılı tasvirler yapmıştır. Bu tasvirlerde Ferhâd’ın fiziksel özelliklerden daha çok ruhsal özellikleri anlatılmıştır:

---

[213] Mustafa Nihat ÖZÖN, **Osmanlıca Lugat**,İstanbul, İnkılap-Aka Yay., 1979, s.520.
[214] Ahmet Atilla ŞENTÜRK, **XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler** İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2002, s. 22.

Ferhâd'ın dünyaya gelmesi ve gelişmesi normal insanlardan çok farklıdır. O doğduğu günden itibaren hızla gelişmeye, anbean güzelleşmeye başlar:

İrdi günden güne cemāline nūr
Buldı günden güne cemāli ẓuhūr (722)

Bir yaşına geldiğinde konuşmaya başlar . Eserde, Ferhâd küçük yaşına rağmen, konuşmaya başladığı zaman , inci, yakut misali aşk dolu sözler söyler:

Yetişüp rūz-i ʿ ömri yek-sâle
Başladı ḥâl-i ʿ aşḳ ile ḳâle (723)

Laʿ l-i yâḳūta dür-nis̱âr oldı
Sözleri dürr-i şâhvār oldı (724)

İki yaşına geldiği zaman cemali ay parçası gibi etrafına ışık saçar, ay ve güneş onun güzelliğinin kölesi olacak kadar Ferhâd'ın yanında sönük kalır. Üç yaşında eşi ve manendi olmayacak kadar özellikleri kemale erer. Dört yaşındaki hali dolunaya benzetilir :

İki yaşına girdi çün ol māh
Bende-i ḥüsni oldı mihr ile māh

Başdı üç yaşı üzre tā ki ḳadem
Çarḫ-ı çārümde değdi hüsn-i ʿ alem

İricek dördüne o māh-ı tamām
Rubʿ -ı meskūnı ḳul idindi tamām
(725 -727)

Ferhâd'ın dudakları akıcı ve yanıcı la'l taşına benzetilir. O güle benzeyen yanaklarıyla güzellik bahçesinin bülbülü gibidir: Boyu şimşâd ağacına, yanakları afitâba (güneşe), kaşları da güzellik mescidinin mihrabına benzer:

Lebleri oldı laʿl-i seyyāle
Ḥüsni çün māh-ı çār-deh sāle

Bāġ-ı ḥüsn içre gül-ʿizār oldı
Ġonca-i ḥüsn iken nizār oldı

Serv-i nāz oldı ḳadd-i şimşādı
Çarḫa peyveste oldı feryādı

Ruḫları āfitāb-ı ʿālem-tāb
Mescid-i ḥüsne ḳaşları miḫrāb
(728 – 731)

Aşağıdaki beyitlerde ise daha çok Ferhâd'ın huyu, karekteri gibi manevî özelliklerinin tasviri yapılmıştır. Bu tasvirler, genellikle onun yaratılışı ile kainattaki hava,su, ateş gibi unsurlar arasında bağ kurularak yapılmıştır. Meselâ; Huda onun hamurunu sanki aşkın toprağı, dert ve gamın suyu ile yoğurmuştur. Çilesinin ateşi ile ateş ve hareketleri ile de rüzgar ile bağlantı kurularak anlatılmıştır:

İdicek ṭıynetin Ḫudā taḫmīr
Ḫāk-i ʻaşḳ ile eylemiş taʻmīr

Ṭoprağı gird-bād-ı deşt-i fenā
Ṣuyı kuhsār-ı ġamda ʿayn-ı ʿanāʾ

Āteş-i nār-ı ġam şerārından
Nār-ı ġam belki şuʿle nārından

Bādı anuň sümūm-ı semden es̱er
Belki bād-ı sümūm andan es̱er
(732-735)

Ferhâd daima mahzun ve melankolik bir halet-i ruhiye içindedir. Bakışları ayrılık çeken bir aşığın bakışları gibi mahmurdur. Saçları, tavrı olağanüstü güzelliktedir. Yanakları aşk ehlinin gül bahçesine, sesi gül bahçesinde hasret dolu nâmeler söyleyen, inleyen bir bülbüle benzetilmiştir:

Nār-ı ḥasretle ʿaşḳ miḥnet-i şūr
Dil-i maḥzūnı eyleyüp maḥrūr

Mest-i lāyaʿḳıl idi şehzāde
Bü'l-ʿaceb ḥālet irdi Ferhād'e

Ġamdan olmaz idi bir zamān ḥāli
Miḫnet olmış idi tamām ḥāli

Çeşm-i şūḫu şarāb-ı nāzla mest
Cānı bī-hūş-ı cām-ı bezm-i elest

Ṣaçı ṭarrār ü kākülü dil-keş
Ḥüsni şirin ü kendü Mecnūnveş

Naṭʿ-ı ḥüsn üzre ḫāli ferzāne
Dili ʿaşḳ āteşine pervāne
(736-741)

Çektiği acılara rağmen dudakları gonca gibi daima tebessüm ederdi. Konuştuğu zaman da aşk ateşinden yüreği dağlanmış laleye benzerdi. Kısacası Ferhâd demek aşk ve ıztırap demekti. O aşkta fani olmuş, onun lafı-sözü, işi-gücü her şeyi baştan sona aşk olmuştu :

Ruẖı ʿaşḳ ehlinüñ gülistānı
Bāġ-ı ḥüsnüñ bī-ẖūş elhānı

H̱ande eylerdi ġoncaveş deheni
Lāleveş dāġ-ı ʿaşḳ idi süẖanı

Her sözi ʿaşḳdan fesāne idi
Ṭavr-ı eṭvārı ʻāşıḳāne idi

ʿAşḳ idi güft ü gūyı ʿālemde
ʿAşḳ idi cüst ü cūyı ʿālemde

Pür- ʿaşḳ olmış idi üstādı
ʿAşḳ u şevḳ ile idi feryādı

Ehl-i dil ḳalbine olup maḥbūb
Şāha olmış idi cān ile maṭlūb
(722-747)

Ferhâd'ın aşık olması yanında en önemli özelliği şüphesiz sanatıdır. O, Şirin'in kasrına su getirmek için taş ustalığındaki, mimarlık ve mühendislik sanatlarındaki maharetini sergiler. "Bihzad, nasıl meşhur İran'lı ressam değil artık bütün iyi ressamların sembolü[215] ise eserde Bihzad'ın sanatı Ferhâd'ın sanatı içinde sembol olarak kullanılmıştır. Bihzad'ın yanında sanatıyla ilgili tasvirlerde ressam Mani vb. şahısların adı da kullanılmıştır.

[215] Beşir AYVAZOĞLU: İslam Estetiği ve İnsan, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989, 76.

Şirin

Eserde Şirin'in özellikleri tasvir edilirken klasik edebiyattaki bütün benzetme unsurları ve mazmunlar kullanılmıştır.

"Divan edebiyatını özellikle divan şiirini tanıtan bir çok kaynak, onun kendine özgü bir mazmunlar dünyasının varlığından, mazmunlara dayalı soyut bir dili olduğundan, divan şairinin anlatmak istediğini mazmunlar aracılığı ile anlattığından, hatta divan edebiyatının bir mazmunlar edebiyatı olduğundan bahseder."[216]

Şâhî de bu anlamda, Şirin'in tasvirine, onun cennet hurilerini bile kıskandıracak kadar güzel olduğunu, tasvir ederek başlar. Klasik mazmun anlayışına uygun olarak, Şirin'in boyunu serviye, dudaklarını ve sözlerini şekere, yanaklarını ruhani meclisleri aydınlatan bir muma benzetir :

Görse ol nūrı diye ḥūr-ı ḳuṣūr
Başdan ayaġa ʿayn-ı çeşme-i nūr

Ḳāmeti serv-i ser-bülend olmış
Leb-i Şīrīn'i nūş-ḫand olmış

Ruḫları şemʿ-i cemʿ-i rūḥānī
Cāme-i nāziki gülistānī
(1510-1512)

Onun güzelliğini görenler bir daha kendilerini o güzellikten alamazlar. Ferhâd gözbebeklerindeki hayatın kaynağını Şirin'in gözlerindeki ışıktan almıştır. Onun yüzü o kadar aydınlıktır ki bütün dünya güneşin aydınlığı gibi bu aydınlıktan istifade eder. Kaşları güzellik tuğrasına çekilen nişana, alnı aya, kaşları da hilale benzetilir :

---

216 Mine MENGİ, **Divan Şiiri Yazıları,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2000, s.45.

Geh yaḳar dehri ḥüsn-i gülnārı
Gāh olur ʿarż iderdi gülzārı

ʿĀrıżı ḥüsn ile olup pür-zeyn
Çeşm-i Ferhād'a oldı ḳurret-i ʿayn

Ruḫları āfitāb-ı 'ālem-tāb
Ḥüsni mihr-i cihān u dil-i pür-tāb

Şekl-i ebrū ile o māh-ı cihān
Çekdi ṭuġrā-yı ḥüsne iki nişān

Alnı māh-ı cemāl ü ḳaşı hilāl
Dürd-i ruḥsārı āsumān-ı cemāl
(2554-2558)

Şirin'in yürüyüşü kekliğe, zülüf ve kakülleri klasik edebiyattadaki geleneğe uygun olarak fitneye benzetilmektedir:

Ḳāmeti serv līk kebg-ḫırām
Ġonca-mānend lebleri gül-fām

Kākül ü zülfi fitne-i ʿālem
Ḳaddi çekmiş diyār-ı ḥüsne ʿalem
(2553-2562)

Şâbur

Şâbur, Ferhâd ve Şirin'den sonra hikayenin en önemli üçüncü kişisi olmasına rağmen; eserde onun fiziksel özelliklerini tasvir eden bir beyit yoktur. Beyitlerde daha çok onun ruhsal özellikleri, karekteri, nakkaşlığı, sanatı, sadakati ve arkaşlık özelliklerinin tasviri yapılmıştır. Ayrıca ilim ve

mârifette ileri seviyede bulunduğu, onun alimlerin meclisinde oturduğunu söyleyerek îmâ edilir :

Ḫāceler birle var idi bir merd
Ṣadef-i maʿrifetde gevher-i ferd

Tekye-gāh-ı ġama misāfir idi
Kāʿbe-i ʿaşḳda mücāvir idi
(1830-1831)

Şâbur'un çok yönlü olduğunu, hünerli ve faziletli tavırlarını anlatan beyitler de vardır:

Gāh ġavvāṣ olurdı geh mellāḥ
Geh mücāvir olurdı geh seyyāḥ

Reh-neverd ü ġarīb ü āzade
Tev'-emān-ı ġam u belā-zāde

Hüner ü fażl ile olup meşhūr
Didiler nām-ı pākine Şābur
(1832-1834)

Şâbur'un en belirgin özelliği nakkaş olmasıdır. Eserde, onun nakkaşlığının gücünü tasvir eden pek çok beyit vardır. O kadar canlı resimler çizer ki, onun sanatı ünlü Çin ressamı Mani'nin sanatıyla birlikte anılır. Bir beyitte onun resminin mükemmelliğini ifade etmek için, "denizin dalgasını çizse suda yaşayan kuşlar onu esas sanıp oraya üşüşürler." denmektedir :

Ḳalemi siḥr-sāz u çehre-güşā
Raḳamı dil-güşā vü rūḥ-efzā

Resm-sāz olsa naḳş-ı bī-cānı
Deyedi rūḥ anı görüp Mānī

Kilk-i siḥr-āferīni yazsa ṣuver
Ola nāyib menāb-ı dest-i ḳader

Dilde her naḳşı kim iderdi hayāl
Bī-ḳalem naḳş olurdı ol tims̱āl

Mevc-i deryāyı kilki naḳş ide ger
Mürġ-i ābī ṣu ṣanup anı düşer
(1835-1839)

İlim ve mârifette seçkin bir ilme sahip olan Şâbur aynı zamanda bütün dünyayı baştan başa dolaşmış bir seyyahtır:

Maʿrifetde güzīn-i ādem idi
Ḥāṣılı zü-fünūn-ı ʿālem idi

Bādveş geşt iderdi her cāyı
Ser-be-ser gezmiş idi dünyāyı

Rezm-i Ferhād'a nāzır olmış idi
Yine bezm içre ḥāżır olmış idi
(1840-1842)

Ferhâd'ın can dostu olan Şâbur'un sözleri yakıcı bir ateş gibi etkili, tavır ve hareketleri ise tam bir asilzadenin hareketlerine benzemekteydi. Gözlerinden yaşı, yüreğinden acısı hiç eksik olmazdı. Kısacası o, Ferhâd gibi bir aşığın dostu olmak için bütün şartları kendinde taşıyordu:

Sözi pür-sūz u şekli merdāne
Ṭavr u eṭvārı cümle şāhāne

Līk eksük degül gözi yaşı
Hīç oňulmazdı baġrınuň başı
(1843-1844)

Mehîn Bânû

Şair, Mehîn Bânû'yu tasvir ederken diğer şahıs tasvirlerinde olduğu gibi, önce onun ruhsal özelliklerinden başlamıştır. Mesela, onun aklının ve idrakinin üstünlüğünden, şah olmasından, lütuf göstererek fakiri-fukarayı koruyup kollamasından bahsedilir. Mehîn Bânû'nun tasvirlerinde onun yöneticiliğiyle ilgili özellikler ön plana çıkarılmıştır:

Eyleyüp ʿaḳl ü dādı kendüye ḫū
Şāhumuzdur bizüm Mehīn-Bānū

Luṭf ile eyleyüp ʿināyetler
Fuḳārāya ider riʿāyetler

Ḥükm-i cān gibi tende cārīdür
Tende ḳan gibi luṭfı sārīdür

Ṭaġlar deňlü luṭfı var şāhuň
Luṭf ider fi'l-ḥaḳīḳa Allah'uň
(1988-1991)

Hüsrev ü Pervîz

Hüsrev ü Pervîz hasım güç olmasına rağmen şair, Hüsrev'in tasvirine onu överek başlamıştır. Ondan Kisra'nın tahtına oturan şah, cihan hükümranı, civan olarak bahsedilmektedir. Onun zatıyla Kisra tahtının şeref bulduğu, nice Dara gibilerin onun saltanatına yüz sürdüğü anlatılır :

Ṣāh olup ʿāleme meger Ḫusrev
İrmiş idi cihāna devlet-i nev

Hükümrān-ı cihān olup o civān
İtdi ʿadliyle pīr-i dehri civān

Taḫt-ı Kisrī'ye geçdi çün ol māh
Pāyini öpdi pāye-i dergāh

Ẕātı ile şeref bulup Kisrā
Yüz sürer āsitānına Dārā
(2831-2834)

Hüsrev'in yüzüyle ilgili tasvirlerde de övgü dolu benzetmeler kullanılmıştır. Yüzü, etrafında henüz hale oluşmamış ayın ondördüne benzetilmiş, yüz hatlarının düzgünlüğünden övgüyle bahsedilmiştir. La'l gibi dudaklarından dökülen sözler muhatabı için ab-ı hayat hükmündedir :

ʿĀrıẓı māh-ı çār deh-i sāle
Līk devr itmemiş henüz hāle

Ruḥı nūr-ı hidāyet ü ekmel
Çekmiş idi velīk ḫad cedvel

Çeşme-i laʿl-i nābı āb-ı ḥayāt
İrmemiş līk ẓulmet-i ẓulümāt
(2835-2837)

Aşağıdaki beyitlerde ise onun adaletinin yüceliği, saltanatının ihtişamı, bir hükümdar olarak ne kadar üstün özelliklere sahip olduğu, halkın sultanlarından nasıl memnun olduğu anlatılmıştır:

Berḳ urup ʿārıżı çün āteş-ḫīz
Oldı nāmıyla Ḫusrev ü Pervīz

ʿAdl-i Nūşīrevān u ʿādil-i dil
Dil-i Ḫusrev'de eyleyüp menzil

Pādişāh oldı milket-i ʿAcem'e
Ne ʿAcem belki cümle-i ümeme

Ḳıldı şehr-i Medāyin'i ol şāh
Salṭanat mesnedine menzil-gāh

ʿAdl-i dād ile ol ferişteh-nijād
İtdi ḫayl ü raʿiyyetin dil-şād

(2838-2842)

Süheylâ Hakîm

Yunan ülkesinin bilge kişilerinden olan Süheylâ Hakîm, eserde ilim ve fazilet sahibi, kainattaki metafizik olaylara vakıf bir alim, nükte sahibi bir söz ustası olarak tasvir edilmektedir:

Eyleyüp ʿilm ü fażl ile tavṣīf
Ḳıldılar ẕāt-ı pākini taʿrīf

Levḥ-i çarḫ ile naḳş-ı seyr-i nücūm
Ḳabż-ı destinde hem-çü mühre-i mūm

Raṣad-ārā o nüktedān-ı cihān
Dem-i cān-baḫş-ı ʿĪsā-devrān

(1107- 1109)

Süheylâ Hakîm'in sîmâsı etrafına nur saçar ve yüzü seher vakti gibi daima tebessüm eder. O ibret ve hikmet dolu sözleriyle çevresindekileri irşad eden bir Hak yolu yolcusudur :

ʿĀrıżı mühr-i Haḳ ile pür-nūr
Yüzi dāyim seḥer gibi mesrūr

Dil-i rūşen-żamīri ṣubḥ-ı ṣafā
Ruḫ-ı pür-nūrı āfitāb-ı vefā

Pīr-i ḥikmet-sirişt ü ʿibret-gūy
Mürşid-i rāh-ı Ḥaḳḳ'ı ḥikmet-cūy

(1110- 1112)

Aşağıdaki beyitlerde Süheylâ Hakîm'in hayat felsefesi tasvir edilmektedir. O insanlardan elini eteğini çekmiş, dünyayla ilgili bağlarını koparmış bir şekilde inziva hayatı yaşamaktadır:

İnzivā semtidür ṭarīḳi anuň
Ḥıżr-ı ḥikmet durur refīḳi anuň

Māhveş dāʾimā olup şeb-ḫīz
Nefesi ṣubḥ gibi mihr-āmīz

Kūhveş dāmenin çeküp pāya
Cūyveş inmez oldı ṣaḥrāya

El çeküp reng ü būy-ı ʿālemden
Oldı āzāde ḳayd-ı ādemden

Geçürür 'ömrüni riyāżat ile
Ḥaḳḳ'a ḫıdmet ider 'ibādet ile

(1113- 1117)

Ayyâr

Ferhâdnâme'de Ferhâd'ı hileyle alt etmek için bulunan ayyâr için, "alçak dünya gibi gaddar" benzetmesi yapılmaktadır. Fitne ilminde İblis'e benzediği söylenen bu adamın işi gücü daima hile ve kötülüktür. Ağzından bir kere bile hayırlı bir söz çıkmamıştır. Dilinden dökülen cümleler sanki şer yağmuru gibidir :

Var idi Ḫusrev ile bir ʿayyār
Zāl-i gerdūn-ı dūn gibi gaddār

Fitne fenninde nitekim İblīs
Dāimā kārı ḥīle vü telbīs

Ḫayr söz gelmemiş dehānından
Şer yaġar dāimā zebānından
(3302-3304)

Acûze

Eserdeki acı sonda büyük etkisi olan acûze kadınla ilgili yapılan tasvirler çok başarılıdır. Şahıs tasvirleri içinde dış özellikleri açısından en detaylı tasvir bu kişi için yapılmıştır. Hile ve yalanda zirveyi yakalamış bu kadının yüzü karanlık bulutlara benzetilmiştir. Sîmâsı çirkin, sırtı kanburdur. Hile ve yalan dolu sözleri o kadar etkilidir ki, Bu etkiyle Güneş ile Zuhal yıldızını birbirine aşık edebilir, dünyayı baştan sona kana boyayabilir :

Ṣan'atı meger mekr ü ḥīle vü tezvīr
Ebr-i ẓulmet gibi yüzü dil-gīr

Bed-liḳā ṣūret ile mūy-ı 'acūz
'Ālem-i mekr ü fitneye şeb u rūz

Başlasa cür'at ile tedbīre
Ola Zāl-i sipihre hemşīre

Eylese dostāne mekr u ḥıyal
Güneşe 'āşıḳ ola gökde Zuḫal

Et u ṭırnaḳ arasına gire ger
Yuya ol deşti ḫūna ser-tā-ser
(4262-4266)

Acûzenin bedeni, harab olmuş bir kaleye, başı bu kalenin üstündeki elem topuna, gözleri kan dolu bir zehir tasına, kaşları kovulmuş Şeytan'ın tâkına, ağzı mihnet ve sıkıntı dehlizlerine benzetilmiştir:

Destine alsa ol 'acūzeyi şūm
Seng-i ḫārāyı siḥr ile ide mūm

Bedeni kal'a-ı ḫarāb-ı 'adem
Başı ol kal'a üzre ṭop-ı elem

Gözleri tās-ı zehr-i ḫūn-ālūd
Ḳaşı ṭāḳ-ı 'Azāzil-i merdūd

Aġzı dehlīz-ḫāne-i miḥnet
Ṣan zebānı zebāne-i şiddet
(4267-4270)

Ne kalbinde îmânı vardır ne de ağzında dişi kalmıştır. Onun yıldızı yıldızların içinde kötülüğü temsil eden uğursuz Zuhal yıldızıdır. Sözleri kış akşamına benzeyen bu acûzenin, yüzü daima ekşi olan bu acûzenin göğüsleri sanki iki elem yastığına benzemektedir:

Ḳalmamış aġzı içre dendānı
Nitekim ḳalbi içre īmānı

Begleri necm-i naḥs-i ekber idi
Kevkebi ṣan Zuḫal-i bed-aḫterdi

Sözi bārid yüzi ḳış aḫşamı
Oldı berd-i ʻacūz ānuň nāmı

Telḫ-güftār u türş-rū dil-sūz
Aňa nisbet nesīm-i berd-i ʻacūz

Fikr ü ẕikri hemīşe ṭūl-ı emel
İki pistānı müşt-i dest-i ecel
(4270-4274)

Aşağıdaki beyitte de acûzenin yüzünün kırışıklığından ve bu kırışıklığın ne anlama geldiğinden bahsedilmektedir :

Ġaḍab ehli gibi yüzi pür-çīn
Belki her çīni rāh-ı kişver-gīn (4276)

2. Tabiat Âlemine Ait Tasvirler

En eski edebî metinlerde görüldüğü gibi tabiat insanı doğrudan etkileyen temel bir unsurdur. Kişi, içinde yaşadığı tabiattan ilham alır, karakterler yaşanılan coğrafyadan izler taşır. Şairler tabiattaki güzelliklere övgüde bulunur, duyguları ile yaşadıkları tabiat arasında estetik ilgi kurarlar.

“Tabiattaki çeşitli unsurlar, orman, dağ, akarsu, bozkır ve yerleşim merkezinin çevresindekiler eserin kahramanı onların içine girdiği ya da onları aştığı zaman konu edilirler. “[217]

Ferhâdnâme’de de birçok tabiat tasviri bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde Ferhâd’ın Hızır’ın mekânına varması, orada gördüğü tabiat harikalarının tasviri yapılmaktadır. Eserde bir bu bölümde bir de Şirin’in yaşadığı Ermen diyarıyla ilgili tabiat tasvirlerinde benzer ifadeler kullanılmıştır. Bu bölümlerde ancak cennetlerde rastlanabilecek bir tablo çizilmektedir. Yemyeşil kırların, ağaçların ortasından pırıl pırıl ırmaklar akmaktadır. Bu ırmakların kenarında serviler sıralanmıştır. Her yer rengarenk çiçeklerle bezenmiş, çevreyi adeta misk kokuları sarmıştır. Rüzgar estikçe bu kokular daha da etkili bir hal almaktadır :

Geşt iderken cihānı hem-çü ṣabā
Gördi bir gülşen-i behiştāsā

Sū-be-sū serverler ḳarār itmiş
Her ṭaraf cūylar güzār itmiş

Şāhlarda şükūfe ʿaḳd-i güher
Misk-rīz idi ḫāke sünbül-i ter
(1198-1200)

Tabiat rengârenk lalelerle, güllerle ve tuba ağacına benzeyen serviler insanı sarhoş eden bir renk cünbüşüne sahiptir:

Gülşen lālelerle gū-nā-gūn
Ferşi olmışdı naḳş-ı būḳalemun

Müntehī servler behiştāsā
Kimisi sidreveş kimi Tūbā

---

[217] Muharrem KAYA, **Türk Romanında Destan Etkisi,** Ankara, KTBY, 2004, s. 57.

Güller olmışdı būstān-efrūz
Lāleler dāġ-ı aşḳ ile cān-sūz

Mest-i bezm-i şarāb-ı cām-ı elest
Yaʿni Ferhād Bīdil ü ser-mest
(1200-1204)

Aşağıdaki beyitlerde ise bu güzel tabiat tasvirlerine sabah rüzgarının esmesiyle daldalanan bir deniz tablosu eklenmiştir:

Cūş idüp bād-ı ṣubḥ ile deryā
Mevc-ḫīz oldı çün nesīm-i ṣabā

Ṭonanup sūsen ü semenlerle
Çarḫ zeyn oldı yāsemenlerle

Pencşenbe şeh-i sipihr-maḳām
Menzilin itdi ḳaṣr-ı ʿanber-fām
(2722-2724)

Eserde cennet tasvirlerine benzeyen tabiat sahneleri yanında, gecenin karanlığında insanı ürküten azametli dalgaların coştuğu, fırtınalı ve korkunç tabiat tasvirleri de mevcuttur:

Bir iki gün muvāfıḳ esdi hevā
Rūḫ-baḫş oldı çün nesīm-i ṣabā

Naẓar idüp ʿacāyib-i baḥri
Seyr iderken ġarāyib-i baḥri

Nā-gehān irdi tünd-bād-ı ḳażā
Çarḫa irdi temevvüc-i deryā

Ẓāhir oldı ẓalām-ı ẓulmet-fām
Ḳurdı yir yir felekde ebr ḫıyām

Çetr-i sebzün ḳurup hevāda seḥāb
Degdi eflāke lāciverdī ṭınāb
(1588-1592)

3. Mekân Tasvirleri

Tılsımın bulunduğu yer

Burada altınla süslenmiş yedi ayrı bölüm vardır. Bu bölümleri Cennet bahçelerine benzemektedir. Bölümleri birleştiren kubbenin rengi zümrüd rengidir. Duvarları ve kapıları yekpâre la'l taşındandandır. Felek onun yanında küçük bir kase, güneş ve ay ise orayı aydınlatmada yetersiz iki küçük ışık gibidir:

Yedi ḫalvet var anda zerrīn-ḫışt
Her biri gūyiyā ki bāġ-ı behişt

Var durur cümlesinde māl ü menāl
Belki māl ü menāl-i māl-ā-māl

Anda bir ḳubbe var zümürrüd-gūn
Felek anuñ yanında kāse-nigūn

Der ü dīvārı laʿl-i yek-pāre
Küngürü hem-zebān-ı seyyāre

Zer-i ḫāliṣden anda bir zencīr
Ṣan felekde şuʿāʿ-ı mihr-i Münīr

Bend idüp aňa cām-ı Cemşīd'i
Çarẖa peyvend ḳıldı ẖurşīdi
(1274-1279)

Ermen Ülkesi

Ermen ülkesinin bahçeleri cennet bahçelerine benzetilmiştir. Bahçelerin tasviri tabiat tasvirlerine benzer bir şekilde yapılmıştır. İçinde yaşayan insanlar da hurilere ve meleklere benzetilmiştir:

Nice kişver ki bāġ-ı cennet idi
Her dıraḥtı Nihāl-i ḥayret idi

Gülşeni gūne gūne ravża-mişāl
Cūları her ṭarafta ʿayn-ı zülāl

Deşt ü ṣaḥrāsı ser-be-ser gülşen
Nāmı olmışdı mülket-i Ermen

Girüp ol kişver içre peyk-i ẖayāl
Geşt iderken cihānı bād-mis̱āl

Naẓar eylerken anda dīde-i cān
Ẓāhir oldı gürūh-ı rūḥ-ı revān

Görinüp anda birʿaceb leşker
Cümle ẖūri-liḳā melek-manẓar
(1487-1492)

Ermen ülkesinin duvarları ve kapıları altın ile süslenmiştir. Bu mekânları görenler buraları sekiz Cennet'e benzetirler. Bu mekânlar gonca gibi gül kokulu dilberlerle ayrı bir güzellik kazanır:

Der ü dīvārı cümle zerrīn-ḫışt
Gören anı ṣanurdı heşt behişt

Açılup ġonca gibi gül-būlar
Ṣaf çeker yir yir anda meh-rūlar

Çemen-i sebz olup zehr-i devvār
Kān-ı laʿl anda her dıraḫt-ı enār

Mülk-i cānānı eyleyüp taʿrīf
Ḳıldı iḳlīm-i dil-beri tavṣīf
(1873-1877)

Kasrlar

Eserdeki kasırlar masallardaki mekânlara benzer bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu kasırlar göklerdeki hayali mekânlara benzemektedir. Bunların her biri asumandan bile yüksektir. Buralar fil dişi, altın ve gümüş gibi değerli gibi değerli maden ve süslerle bezenmiştir. Her köşelerinde ayrı bir renk kullanılmış, her tarafları ayrı ayrı güzelliklerle resmedilmiştir :

Yedi ḳaṣr itdiler felek-peyvend
Her biri belki āsumān-ı bülend

Birinüñ zengini sefīd itdi
Nitekim ʿarṣa-gāhı ʿiyd itdi

Naḳş idüp aña reng-i sefīd-i āc
Gören anı ṣanurdı ḥoḳḳa-i ʿāc

Reng-i būyını yaʿni itdi sefīd
Ḳıldı tā bende hem-çü necm-i saʿīd

Kimini itdi Müşterī-pāye
Reng-i ṣandalla virdi pīrāye

Kimini eyleyüp çü berk-i bahār
Ser-be-ser itdi sebz-i ṭūṭīvār

Kimini eyleyüp anuň zerrīn
Eyledi reşk mihr çarḫ-ı berīn

Eyleyüp cümleten zer-ender-zer
Oldı mānend-i ġonca-i aṣfer
(2443-2450)

Ferhâd buraları inşa ederken sanatının bütün inceliklerini sergilemiştir. Bu kasırlarda siyah, beyaz, turuncu, sarı, kırmızı ve gül rengini kullanarak aşkının şiddetini renklerle taşa, toprağa nakşetmiştir:

Kimini eyleyüp muḳābil-i mihr
Ser-fürū itdi işigine sipihr

Kimini itdi laʿl-i yek-pāre
Lengeri hem-zebān-ı seyyāre

Kimini eyleyüp zümürrüd-reng
Ḳıldı ḥayret-fezā-yı sadā zeng

Kiminüň rengin itdi nārencī
Oldı zümre anuň ṭarab-senci

Kimini lāleveş idüp gülgūn
Der ü dīvārın itdi būḳalemūn

Kiminüñ rengini siyāh itdi
Her birin yaʿni bezm-gāh itdi
(2450-2456)

Davet ve Kutlama Mekânları

Eserde bazı sebeplere dayanarak kurulan meclislerin tasvirlerine de önem verilmiştir. Meclislerin kurulduğu mekânlar gayet hareketli ve canlı bir üslûpla tasvir edilmiştir. O dönemin sosyal hayatında önemli bir yere sahip olan kutlama ve davetler bir nevi o meclisi kurduran kişinin gücünü de temsil ederdi. Şairler bu geleneğin ifade ettiği anlamdan dolayı, eserlerinde bu meclislerin tasvirlerine özel bir önem verirlerdi. “Günümüzün romanları sayılan, mesnevi olarak isimlendirdiğimiz eski hikayelerde meclislerdeki şölenler, içkiler, eğlenceler, hanende ve sazendeler uzun uzun detaylarıyla anlatılırdı. “Şarap dağıtan güzel” anlamına gelen “sâkî” ise bu meclislerin vazgeçilmez ve en gözde kişisiydi.”[218]

Sāḳī-i sīm-sāḳ u laʿlīn-cām
Meclis-i dil-güşā vü ʿayş-ı müdām

Muṭrib-i ḫoş-edā vü naġme-serā
Ṭarab-ı ġam-zede dāver-i rūḥ-efzā

Cām ile ehl-i bezm olup hem-dest
Mey-i ʿaşḳ ile oldılar hem-dest

Nice mey belki selsebil-i revān
Nice meclis ki oldı ṣoḥbet-i cān

Ẓāhirā āb u rengde āteş
Ḫāk u tabʿ u hevā gibi serkeş (2751-2755)

---

[218] Mustafa ASLAN, **Aynî-Sâkînâme**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2003, s.17.

4. Savaş Aletleri Tasvirleri

Yay

Eserde "yay" kelimesinin geçtiği yerde genellikle İran'ın efsanevi kahramanlarından Rüstem'in adı da kullanılmıştır. Ferhâd da Rüstem gibi okunu ve yayını eline alarak kahramanca düşmanın yağmur gibi yağan yaylarını etkisiz hale getirir :

Kuşanup tīġ-ı himmeti beline
Aldı Rüstem kemānını eline

Yasdı yayını yine a'dānuň
Bozdı rāyını yine a'dānuň
(4184-4185)

Aşağıdaki beyitte Ferhâd'ın yayının gücü ifade edilmiştir. Onunla sayısız düzenbazı etkisiz hale getirmiştir:

Cānib-i mīle her kim itse güẕer
Yaya ḳallāb urup o şaḫṣ çeker
(1268-1269)

Ok

Eserde Ferhâd'ın oku, demirden kuş gagasına benzer ve düşmanın tenine geçeren kanlarını akıtır :

Çün ḫalāṣ oldı ḳavṣdan tīri
Ḳarşu urup getürdi naḫçīri

İrişüp mürġ-i āhenīn-minḳār
Cān-ı aʿdā-yı dīni ḳıldı şikār
(1806-1807)

Ferhâd'ın savaşta kullandığı oklar kanatlarını haşmetle açarak uçan, hedefini keskin bir şekilde tespit ettikten sonra ustalıkla avını avlayan yırtıcı kuşlara benzetilmiştir:

Tīrler bāl açup olur bürrān
Eylediler şikār-ı rūḥ-ı revān (4202)

Baş açup anda tīġ-ı ḫūn-eşām
İrmege ḫaṣma eyledi iḳdām (4204)

Savaş sahnelerinin şiddetini ifade etmek için taraflar arasında okların, yağmur gibi işlediği ifade edilmektedir :

Biñ ġaḍāb ile ṣalb idüp anı
Eyleñ ol zāra tīr-i bārānī (3473)

Kılıç

Ferhâd'ın kılıcının demir yürekli olduğu söylenerek, hem kılıcın demirden yapıldığı hem de ne kadar güçlü olduğu ifade edilmiştir:

Ḳılıcı bir demür yüreklü dilīr
Şemşīri baş açuḳ vilāyet-gīr (436)

Aşağıdaki beyitte Ferhâd'ın keskin bir nişancı olduğu anlatılmaktadır. Karıncanın gözünü bile bu kılıçla vurabileceği söylenmektedir.

Gelse ger çeşm-i mūr tīrine rāst
Rāstı zaḫm ururdı bī-kem ü kāst (792)

Onun kılıcının şemsesi yani süsü o kadar parlaktır ki, onun ışığını gören kişi tıpkı gölge gibi kendini yere atar. Ferhâd'ın kılıcının bazen de ateşler saçarak muhataplarını yaktığından bahsedilir. Kılıcın değerini ve parlaklığını

ifade etmek için şair, “elmas kılıç” tabirini kullanarak tasvirlerine zenginlik kazandırmıştır :

Şemse-i tīġini gören pür-tāb
Düşe ḫāk üzre sāyeveş bī-tāb (794)

Eyleyüp tīġ-i tīzden āteş-bār
İrdi çün Rüstem’e hizebr-i süvār (1311)

Tīġ-ı elmasın eyleyüp berdūş
Gāv-ı gerdūn-mis̱āl eyledi cūş (1325)

Ḳanġı ser üzre kim ire şeş-per
Anı ol dem iderdi zīr u zeber (3254)

Kılıç tasvirlerinde, kılıcın kınından çıkmış olduğunu yani daima kullanıldığını ifade eden “tîg-i üryan” kavramı kullanılmıştır.

Pehlevānlar çü şīr-i ġarrānlar
Berḳ ṭutdı çü tīg-i ʿuryānlar

Kimisi eyleyüp ḥamāyil-i tīġ
Kimisini ider ḥamāyile tīġ
(3254-3257)

Eserde; kılıç, aynı zamanda sineleri paramparça edici ve can alıcı özelliğiyle de beyitlerde geçmektedir:

Tīġ-ı merg ile sīne-çāk oldı
Eks̱erī derd ile helāk oldı (4957)

Elmastan, demirden yapılan kılıçların yanında altından yapılan kılıçtan da söz edilmiştir:

Tīġ-ı zerrīnle çü mihr-i cihān
Mülk-i dünyāya ḥükm ider yeksān (5021)

Gürz

Gürz, eserde fırtına gibi hızlı, yıldırım gibi gürül gürül ses çıkaran, atıldığında düşmanın kellesini vücudundan ayıran ağır bir alet olarak tasvir edilmiştir:

Ceng ide ger anuňla Rüstem-i Zāl
Ḍarb-ı gürzünden ola ḳāmeti dāl (787)

Gürz ile rezme girdi çün ṣarṣar
Ursa ger Kāf'a gürzini ṣarṣar (1341)

İki cānibde ṭurdı sāf-ı musāf
Oldı rezm içre gürzler ṣan Ḳāf (3238)

Gürleyüp raʿd gibi gürz-i girān
Kelle-i ḫaṣmı ḫurd iderdi hemān (3259)

Nîze (Kargı, Mızrak, Süngü)

Ferhâd, tarihte kargı kullanmada üstad olan Kahraman'a benzetilir. Savaş tasvirleri yapılırken nîze'nin savaşlardaki fonksiyonlarına işaret edilir:

Tīrde Rüstem-i cihān oldı
Nīze fenninde Ḳahramān oldı (789)

Evc-i Keyvān'a irdi ṭop u ʿalem
Nīzeler başdı zīr-i ḫāke ḳadem (1065)

Yir idüp nīze kendüsi cānda
Çıḳarur destini yine ḳanda (4200)

5. Hayvan Tasvirleri

Şebdîz

Eserde Şebdîz için yapılan tasvirler çok renklidir. O şeker yiyen, altın rikablı, ateş ayaklı, pars hamleli, yıldırım gibi süratli bir aslana, etrafa alevler salan bir pantere benzetilmiştir :

Zeyn-i zerrīn-riḳāb ile Şebdīz
Olmış idi semend-i sükker-rīz

Nice Şebdīz esb-i āteş-pāy
Şīr-i gerdūn gibi felek-fersāy

Bebr-ḥamle peleng-i raʿd-ı Süheyl
Berḳ-i sürʿat hizebr-i āteş-i meyl
(1503-1505)

Ayrıca ejdere ve timsaha da benzetilen Şebdîz, rüzgar ayaklı, erkek aslan hamleli, dev yaratılışlı olarak da tasvir edilmiştir :

Kūh-ı peyker-peleng-i ejder-i dem
Baḥr-i heybet-neheng-i āhen-i sem

Bād-pā dīv-zād çarḫ-nihād
Şīr-i ner-ḥamle vü hizebr-nejād
(1503-1505)

Şebdîz'in beli kemerli ve hançerlidir. Onun binicisi güneş gibi güzel olan Şirin'dir. Şirin, Şebdîz'e bindiği zaman onları görenler gece ile gündüzün bir araya geldiğini sanırdı :

Gün gibi ḥüsnine virüp zīver
Bağlayup beline kemer-ḫançer

Aňa Şīrīn süvār olup ol gün
Bir yire gelmiş idi ṣan dün ü gün
(1508-1509)

Gülgûn

Şirin'in atı olan Gülgûn Ferhâdnâme'de Şebdiz kadar detaylı tasvir edilmemiştir. Onun tasvirleride de Şebdiz'in tasvirlerine benzer bir anlatım kullanılmıştır. O da rüzgar gibi hızlıdır ve gece gibi simsiyahdır. Ayakları ateşe ve hamleleri aslana benzetilmiştir:

Tā olup ṣubḥ şām ile hem-reng
Oldı Gülgūn rūz ṣan şeb-reng (1604)

Biri Gülgūn u birisi Şebdīz
Her biri sürʿat ile āteş-i tīz (3171)

III. BÖLÜM

A. Türk Edebiyatında Yazılmış Diğer Ferhâd ü Şirin Mesnevileri

Tarihi bir gerçeğe dayanan Hüsrev ü Şirin hikayesinde Perviz bin Hürmüz II (596-628) adlı Sasani hükümdarının başından geçenler aşk macerası merkezinde işlenmektedir.

Bu hikayenin kahramanları hakkında bilgi veren en eski eser Taberi Tarihi'dir. Sonraki kaynaklar buradaki bilgileri aktarmışlardır. Eserde Hüsrev ü Perviz'in hayatı şu şekilde anlatılır:

Sasani hükümdarı Hürmüz Türkistan Hakanı Susan bin Hakan'ın İran'a saldırması üzerine aslen Türk olan Heratlı Behrâm-ı Çûbin adlı komutanının emrine bir ordu vererek onu Türklerin üzerine gönderir. Behrâm-ı Çûbin savaşı kazanır. Daha sonra Hürmüz'ün veziri Yezdan Bahşiş'in iftira ve kışkırtmaları sonucu Sultanla Behrâm-ı Çûbin'in arası açılır. Behrâm-ı Çûbin, Hürmüz'e karşı ayaklanarak Rey şehrine kadar gelir. Bu arada Hürmüz ile oğlu Hüsrev'in arasını açarak karışıklık çıkartmak isteyen Behrâm-ı Çûbin, Hürmüz adına paralar bastırarak başkent Medayin'e bu paraları sokar.

Hürmüz, oğlunun yerine göz diktiği düşünerek onu sorgular. Hadiseden haberdar olmadığını söyleyen Hüsrev, babasını ikna edemez. Kendisine zarar geleceği endişesiyle Azerbaycan'a kaçar. Bu arada halk ayaklanarak ana tarafından Türk olan Hürmüz'ü yakalar ve onun gözlerine mil çekerler. Hüsrev'e tahta çıkması için davet yollarlar. Hüsrev tahta çıkar.

Hüsrev, Behrâm-ı Çûbin ile yaptığı savaşta yenilir. Babasının da onayı ile Rum'a gider Rum kayseri onu çok iyi karşılar sonrasında onu kızı Meryem ile evlendirir. Hüsrev Rum Kayser'inin emrine verdiği yetmişbin askerle birlikte İran'a doğru yola çıkar. Azerbaycan'daki dayısının da kuvvetleri ile

birleşerek Medayin'e ulaşır. Yapılan savaş sonrasında Behrâm-ı Çûbin mağlup olur. Hüsrev otuzsekiz yıl İran'ı elde eder.

Hz. Muhammed Hüsrev'i İslam'a davet eden bir mektup gönderir. Hüsrev mektubu yırtarak bunu reddeder. Hüsrev'in Meryem'den olan Şîrûye lakaplı oğlu Kubad, askerlerle de anlaşarak babasını öldürür ve tahtına geçerek hükümdar olur.[219]

Şirin hakkında ise kaynaklarda farklı bilgiler verilmiştir. Şehnâme'deki bilgiye göre Şirin Ermen hükümdarı Mehîn Bânû'nun kızkardeşidir. Hüsrev babasından korkuyla Azerbaycan'a kaçtığında Şirin'i görür ve ona aşık olur. Daha sonra Rum'dan İran'a gelerek tekrar tahta geçtiğinde Şirin'i bularak onunla evlenir. Şirin, onun eski eşi olan Meryem'i kıskanır ve onu zehirler.

Hüsrev'in ölümü sonrası oğlu Şîrûye, üvey annesi olan Şirin'e aşık olur ve ona evlenme teklif eder. Şirin Hüsrev'in kabrini ziyaret sonrası evlenebileceğini söyler Hüsrev'in kabrini ziyaret sırasında yüzüğündeki zehri içerek kendini orada öldürür. Onu da Hüsrev'in yanına gömerler.[220]

Ferhâd hakkında kaynaklarda net bilgiler bulunmamaktadır. Nizami eserinde onu su yolları yapmakta usta bir Rum mimar olarak gösterir. Şeyhî'nin eserinde ise Ferhâd, Hüsrev'in müşaviridir.

Ali Şir Nevâî'nin ve ondan etkilenen Şâhî'nin mesnevilerinde ise Ferhâd Çin hükümdarının oğlu olarak anlatılmıştır.

Türk edebiyatında Hüsrev ü Şirin bir çok şair tarafından kaleme alınmıştır. Bu konuda ilk eser veren kişi Altınordu sahasında yetişmiş olan Kutb'dur. Anadolu sahasında ise Şeyhî, Türkistan'da Ali Şir Nevâî, Hüsrev ü Şirin mesnevisinin en başarılı örneklerini yazmışlardır. Bunların dışında Hüsrev ü Şirin, Ferhâd ü Şirin ve Ferhâdnâme adlarında mesnevi yazan başlıca Türk şairleri şunlardır: Kutb, Ahmed Rıdvan, Muidî, Sadrî, Hayâtî,

---

[219] Gönül ALPAY TEKİN, **Ferhâd ü Şirin (Ali Şir Nevâyî), İnceleme-Metin,** İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2004, s. 5-7.

[220] Faruk Kadri TİMURTAŞ, **Makaleler,** Haz. Mustafa ÖZKAN,Ankara, TDKY, s. 481-482.

Âhî, Harîmî (Şehzâde Korkud), Şâhî, (Şehzâde Bayezid) Celîlî, Lami'î, Ârif Çelebi, Şânî, İmamzâde Ahmet, Halîfe, İdris Bey (Mahvî), Fasih Ahmet Dede, Sâlim, Mustafa Ağa Nâsır, Nâkâm,Ömer Bâkî .

Şâhî'nin Ferhâdnâme adlı eserinden araştırmacılar bahsetmemektedirler. Bu durum, eserin tek nüshasının Berlin'de bulunmasından ve tezkirelerde ona ait böyle bir eserden söz edilmemesinden kaynaklanmış olabilir.

Türk dünyasının en önemli ediplerinden olan Ali Şir Nevâ'i devrinde ve kendisinden sonra bir çok şairi etkilemiştir. Anadolu sahasında da bir çok şair ona nazireler yazmıştır.[221] Bu anlamda Şâhî'nin de ondan etkilenerek Ferhâdnâmesi'ni yazmış olması tabiidir.

Türk Halk edebiyatında da sözlü geleneğin de tesiriyle bir çok değişikliğe uğrayan Ferhâd ile Şirin hikayeleri türetilmiştir."Hikaye halk kitaplarına geçerken başka tarihi olaylar ve şahıslarla desteklenir." [222] İsimlerin telaffuzunda da yöresel ağız özelliklerine göre değişiklikler dikkat çekmektedir.

"Ferhâd ve Şirin klasik mesnevi mevzuu olarak kalmamış, gazellerde rubailerde vb. dîvân şiirlerinde (ayrıca Yahya Kemal ve Faruk Nafiz'in şiirlerinde) bilhassa Ferhâd'ın Bîsütûn Dağı'nı yarma vak'asına telmihler yapılarak Şirin güzelliğin, Ferhâd sabrın, metinliğin sembolü olmuştur."[223]

Anadolu ve Azerbaycan'da anlatılan halk hikayesinde olay Horasan'da başlar, daha sonra Amasya'da gelişerek devam eder. Burada Hüsrev İran Şahı değil, Amasra hükümdarı Hürmüz Şah'ın Şehzâdesi olan Hüsrev'dir. Şirin için yaptırılan köşkü süslemeye gelen Behzat oğlu Ferhâd Şirin'e aşık olur. Şirin, köşküne su getirilmesini ister. Tellallar çıkartılarak bunu

---

[221] Yusuf ÇETİNDAĞ, **Ali Şir Nevâî'nin Osmanlı Şiirine Etkisi,** Ankara, KTBY, 2006, s.,36.

[222] Metin ÖZARSLAN Ferhâd ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2006, s.39.

[223] Fevziye Abdullah TANSEL, **İslam Ansiklopedisi,** MEB, C.4, Ankara, 1997,566.

başaranın dileğinin yerine getirileceği duyurulur. Ferhâd Bîsütûn Dağı'nı delerek kırk gün içinde köşke suyu ulaştırır. Ferhâd'a sarayda bir oda verilir. Fakat Şirin'e olan aşkı ortaya çıkınca Mehîn Bânû onu zindana atarak cezalandırır. Gördüğü bir rüya üzerine serbest bırakır. Dağlara çıkan Ferhâd tabiattaki varlıklarla dertleşir. Sığındığı mağaranın duvarlarına Şirin'in resimlerini yapar. Ferhâd'ın durumunu öğrenen Amasya Hükümdarı Mehîn Bânû'ya savaş açar, onu yener, Ferhâd ve Şirin'i getirtir.Bu arada Şirin'i gören oğlu Hüsrev de ona aşık olur. Sonuçta Ferhâd'a kırk gün içinde dağdan su getirtilmesi şartıyla Şirin'le evlenebileceği söylenir. Ferhâd tam suyu şehre getireceği sırada bir kocakarı Şirin'in öldüğünü söyleyerek onu aldatır. Haberi işiten Ferhâd intihar eder. Durumu öğrenen Şirin de onun yanına gelerek intihar eder. Olayı kurgulayan dadıyı da bir aslan orada parçalar. Klasik Anadolu halk hikayelerine uygun olarak her baharda bu mezarın üstünde beyaz ve kırmızı iki gül bittiği fakat bir çalının aralarına girerek güllerin birleşmelerini engellediği anlatılır.

"Ferhâd ile Şirin'le ilgili rivayetler Anadolu'da bilhassa Amasya ve Erzurum'da bazı yer adlarına bağlanarak günümüzde de yaşamaktadır. Hikaye Türkmenler ve Tarançi Türkleri arasında da anlatılmaktadır. Ferhâd ve Şirin doğrudan doğruya yerli ve Türk menşeli halk hikayeleri gibi saz eşliğinde değil dinleyicilere yazılı metinlerden okunup anlatılan hikayelerdendir. İçindeki manzum parçalar da Kerem ile Aslı benzeri halk hikayelerinden farklı olarak hece vezni ile halk edebiyatı nazım şekillerinden çok aruzla söylenmiş şiirlerdir. Ferhâd ü Şirin hikayesinin İlk defa 1854'te İstanbul'da taşbaskısı yapılmıştır. [224]

Pertev Naili Boratav'a göre : "Ferhâd ile Şirin hikayesi kahramanlarının tasavvufi görünüşlerine rağmen aşkın kaderle karşılaştığı ve daha başlangıçta kaderin galip geldiği halk hikayelerindendir."[225]

---

[224] Nurettin ALBAYRAK, a.g.e., s.389.
[225] Pertev Naili BORATAV, **Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği**, Ankara, Adam Yayınları, 1988, s. 73.

Bunun dışında Karagöz oyununda da işlenen Ferhâd ile Şirin gölge oyununa taşınmıştır. Burada da konu kısaltılarak değişikliğe uğramış hikaye mutlu bir şekilde sona erdirilmiştir. "Oyunu diğer Karagöz oyunlarından ayıran bir özellik de Ferhâd ile Şirin'in karşılıklı konuşmalarının manzum oluşudur." [226] Ayrıca Ferhâd ile Şirin tiyatrosu yazılmış, 1912 yılında Azerbaycanlı Bestekar Hacıbeyli Üzeyir, Ferhâd ile Şirin'i operaya aktarmıştır.

Ferhâd ile Şirin sinemaya da aktarılmış ayrıca Nazım Hikmet'in yazdığı Ferhat ile Şirin[227] tiyatrosu bir çok dile çevrilerek sahnelenmiştir.[228]

İran edebiyatında da Hüsrev ü Şirin ve Ferhâd ü Şirin yazdığı tespit edilen şairler şunlardır: Nizâmî, Emir Hüsrev Dehlevî, Ârifî, Âsafî, Hâce Şihâbuddin, Hâtifî, Âhî, Kasımî, Vahşî, Urfî, Şeref-i Isfahanî, Kevserî, Şâpur, Mir Muhsin, Şerif Kâşî,Vaslî, Bezmî, Rûh'ul-Emin, Maşrikî, Hindû, İbrahim Edhem, Hızrî, Fevkî, Namî, Şihâb-ı Türşizî, Ayânî, Şu'le, İmâdüddin Fakih, Hüseyin Baykara, Hilâlî.[229]

Ferhâd ile Şirin mesnevilerinin klasik edebiyattan halk edebiyatımıza, bir çok şair tarafından kaleme alınması ayrıca hikayenin görsel ve sahne sanatlarına yansıtılması bu eserin halk tarafından kabul gördüğünün önemli bir işaretidir.

B. Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd u Şirîn Mesnevisi

Ali Şîr Nevâî, Türk edebiyatının hamse sahibi şairlerindendir. Hamsesindeki mesnevileri şunlardır: Hayretü'l-Ebrâr (m.1483), Hüsrev ü Şîrîn (1484) Leylâ ve Mecnûn (M.1484), Seb'a-i Seyyâre, (M.1484), Sedd-i İskenderî (M.1485).

---

[226] Abdullah UÇMAN, M.Sabri KOZ: **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,**C.3, İstanbul, 1998, s.197.
[227] Nazım Hikmet RAN, **Ferhat ile Şirin,** İstanbul, 1993.
[228] Tamer LEVENT, **Kültür ve Sanat Dergisi,** Haziran, 2005.
[229] Faruk Kadri TİMURTAŞ, a.g.e., s.505.

Ali Şîr Nevâî, Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisinin başında Nizamî, Emir Hüsrev ve Camî'yi över, onlar hakkındaki görüşlerini dile getirir. Eserde daha sonra Sultan Hüseyin Baykara ile Şehzâde Bedi-üz-Zaman'a ithaf edilen bölümler yer alır.

Eserin te'lif sebebini açıklarken Nevâî, vefasız bir güzele aşık olduğunu, onun derdi ile perişan bir halde iken bir meleğin kendisine gizlice seslenerek kalp bir gümüşü put yapmakla hem bu hem de öteki dünyasını mahfetmekten vazgeçmesini, Ferhâd'la aşk sahasında boy ölçüsürse Şirin'e eşdeğer güzellikte bir Şirin, yani eser elde edeceğini daha önce yazdığı Hayret'ül-Ebrâr'a ikinci bir hazineyi eklemek üzere çalışmaya başlamasını, gayretinin boşa çıkmayacağını söylediğini anlatır. Bunun üzerine Camî'ye gidip olanları ona anlatır. Camî de aynı şeyleri kendisine söyleyince ondan aldığı ilham ve cesaretle eserini yazmaya başlar.

"Nevâî eseri nasıl yazdığını da ayrı bir bölümde anlatmış ve kendisinden evvel bu hikayeyi yazanları bir bir tenkid etmiştir. Ona göre yazılan bir eser güzel olmalı ve herkes tarafından beğenilmelidir. Ayrıca başkalarının sözlerini tekrarlamak da güzel değildir."[230]

Bu bakış açısıyla Nevâî tarih kitaplarını okumaya ve daha önceki ediplerin görmediği, değerlenmediği malzemeler bulmaya çalışır. Önceki Ferhâd ile Şirin mesnevilerini de okuyan Nevâî, eserini ondan sonra kaleme almaya başlamıştır.

Nevâî'ye göre bu efsane aşkı ve onun ıstırabını anlatır. Halbuki bu destanı yazanlar hep Husrev'den bahsetmişlerdir. Arada bir Ferhâd'a, onun aşkına, Husrev'in onu nasıl taş içinde öldürdüğüne temas etmişlerdir. Böylece aşkın dert ve belasından hiç haberdar olmayan Husrev, bu hazin aşk hikayesinin kahramanı olmuştur. Nevâî, Nizamî ve Emir Hüsrev gibi şairlerin nasıl olup da Hüsrev için böyle eşsiz eserler yazdıklarına inanamaz. Bunun

---

[230] Gönül ALPAY TEKİN, a.g.e., s.23.

için de onlardan ayrılarak bu hikayenin esas kahramanı olmaya daha çok layık olan Ferhâd'ın hikayesini yazmaya karar verir.[231]

Böylece Ali Şîr Nevâî, tekrar kaygısından çok bu farklı bakış açısından dolayı daha önceki yazılanlardan ayrı bir şekilde eserini yazmış, ona orijinallik kazandırmıştır. Nevâî'nin farklı bir bakış açısıyla kaleme aldığı eseri kendisinden sonra sadece Çağatay ve Osmanlı sahasındaki şairleri etkilemememiş, İran şairlerini de etki altında bırakmıştır.

Ali Şir Nevâî, "Ferhâd u Şirin mesnevisinin sonundaki şiirinde söyleyişleri ile ideallerini gerçekleştirdiğini ifade eder, haklı olarak kendini över." [232] Şiiriyle Türk ülkelerini hükmü altına aldığını söyleyen şair Türklüğüyle gurur duyar. Bu bakış açısıyla mesnevisini de Ferhâd'ı nazara verecek şekilde kurgular.

Ali Şîr Nevâî, mesnevisinde şark masallarından alınmış ejderha, ehrimen, sihirli ayna, tılsım açma gibi bir çok motifler sokmuştur.

Nevâî, Husrev ü Şirin mesnevisini yazarken merkeze Ferhâd'ı koyar, gayesi ilahi aşkı anlatmaktır. O, aşkı ve aşk azabının terennümlerini anlatmaya çalışır. Hikayede Hüsrev maddi aşkı temsil ederken Ferhâd hakiki aşkı temsil etmiştir.[233]

Aynı konuyu işlemiş olmalarına rağmen Nizamî, Emir Husrev ve Ali Şîr Nevâî'nin gayeleri farklı farklıdır. Bundan dolayı da hikayenin içindeki olaylar farklılık göstermektedir.

"Nevâî'nin bu kıssa içinde ilahi aşk motifini yakalaması Ferhâd ü Şirin'in yazılmasında hareket noktası olmuştur. Onun için Nevâî'nin eseri aşk ve aşk ızdırabının bir terennümüdür. Fakat bu eserde aşk, tamamen Nevâî'nin anlayışına göre ele alınmış ve ona göre işlenmiştir. Husrev'in duygularını

---

[231] Gönül ALPAY TEKİN, a.g.e., s. 24

[232] Hüseyin ÖZCAN: "Türk Dünyasının Bilgesi Ali Şîr Nevâî", **Türk Kültürü**,Sayı 459, Yıl XXXIX, Temmuz 2001.

[233] Yusuf ÇETİNDAĞ; **Ali Şir Nevâî,** İstanbul, Fatih Üniversitesi Yayınları, 2006, s.142.

sadece bir heves olarak kabul eden, aşk hikayesinin âh ve dertten başka bir şey olmadığını söyleyen Nevâî, şüphesiz Husrev'i ön plana almayacak ve onun maddi aşkının galebesini yazmayacaktı. Gerçek bir idealist olan Nevâî'nin eserinde baş rol ancak Ferhâd'a verilebilirdi. Soyut duyguların resim, heykel hatta müzikte görünüm kazanması gibi aşk da Ferhâd'da cisimleşmiştir. Böylece Nevâî, Ferhâd hikayesi ile ilahi aşkı ve bu aşkın en son noktaya erişinceye kadar geçirdiği bütün safhaları sembolik olarak ifade etmek istemiştir. Bu da onu diğerlerinden daha değişik bir hikaye çatısı kurmaya zorlamıştır."[234]

Nevâî olayları Ferhâd'ın kişiliği etrafında geliştirir. Nevâî'nin eserinde Emir Hüsrev'in Çin fağfuru olarak bahsettiği Ferhâd'ın babası için Çin Hakanı tabirini kullanması, onun kasdettiği ülkenin Çin'den daha çok Doğu Türkistan olduğu izlenimini verir. Bilindiği gibi hakan Türklerin hükümdarları için kullanılan bir sıfattır.

"Hüsrev ü Şirin başlıca iki büyük kısma ayrılabilir. Ferhâd'ın çocukluğundan başlayıp onun İskender-i Rûmî'nin aynasındaki tılsımı çözmek için Rûm'a gitmesini ve tılsımı çözdükten sonra aynada aşık olduğu güzel yüzünden hastalanmasını denizdeki seyahatini ve fırtınayı, Şapur'la olan arkadaşlığını ve onunla beraber Ermen'e gitmesini içine alan kısım eserin ilk kısmıdır. Bu kısımda görülen masal ve efsane motifleri İran-Türk halkının birbiriyle kaynaşmış bir şekilde oturduğu ülkelerde halk arasında devamlı söylenen ve tekrar edilen masal ve hikayelerde geçmektedir."[235]

Diğer Ferhâd ü Şirin'lerde bulunmayan bu masal motifleri esere sembolik bir anlam kazandırır. Bu motifler ayrıca esere millilik katmıştır.

"Ferhâd'ın Şirini buluncaya kadar geçirdiği ilk kısımda bu masal motifleri ile dolu hayatı, tamamen gizli kalmış bir sırrın onu büyülemesi ve cezbetmesi ile başlamış, o sırrı çözebilmek için uzak bir ülke olan Yunan'a seyahat etmesine ve çeşitli meşakkatlardan sonra sırrı çözüp kendi kaderiyle

---

[234] Gönül ALPAY TEKİN, a.g.e., s.28.
[235] Gönül ALPAY TEKİN, a.g.e., s.47-48.

başbaşa kalmasına kadar devam etmiştir. Son derece sembolik olan bu kısımda bir sûfinin kemale ermeden evvel geçirmiş olduğu çile dolu hayatı temsil edilmektedir. Bu arada Câm-ı Cihannüma'da yedi iklimi seyretmesi Hızır'ın bir mürşide benzer tavrıyla yaptığı yardımlar, nihayet Sokrat'ın mecazi ve ilahi aşk hakkında yaptığı felsefi konuşmalar, onu bir güzelin aksini aynada görmeğe hazırlar."[236]

C. Şâhî'nin Ferhâdnâmesi ile Ali Şir Nevâ'i'nin Ferhâd u Şirin Mesnevisi'nin Karşılaştırılması

a. Konu

Her iki hikayede de Ferhâd Çin Hakanı'nın oğludur. Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde Nevâî'nin eserinde olduğu gibi çocuğu olmayan Çin Hakanı kendisine bir oğul vermesi için Allah'a dua eder. Duası kabul olan hakanın bir müddet sonra ay yüzlü güzel gözlü bir oğlu dünyaya gelir.

Ferhâd'ın zekâsı ve gelişmesiyle ilgili bölümler genellikle ortaktır. Nevâî'de farklı olarak Ferhâd'ın Kur'an-ı Kerim'i bir yılda ezberlediğinden bahsedilmiştir. Ferhâd'ı eğlendirmek için sihirbaz ve hokkabaz getirtilmesi, Ferhâd'ın bunların hünerlerini kısa sürede öğrenmesi hadisesi Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinde yoktur.

Babasının Ferhâd'ın gönlünü eylemek için yaptırdığı dört kasır ve bu kasırların özellikleri her iki eserde de ortaktır. Nevâî'nin mesnevisinde Çin ülkesinin mimarı Ran, Ressamı Mani, taşçısı Karen bu kasırların inşasında çalışır. Şâhî eserinde bu isimlerden bahsetmemiştir.

Nevâî'de ruh halinde Ferhâd için memleketin sorumluluğunu alması önerilir. Ferhâd bu konuda yetersiz görür ve babasından özür dileyerek kendini mazur görmesini ister. Ferhâdnâme'de Ferhâd'a saltanatın teklif edildiği bir bölüm yoktur.

---

[236] Gönül ALPAY TEKİN, a.g.e., s.50.

Nevâî'nin eserinde babası Ferhâd'ı hazinelerin bulunduğu bir yere götürür. Burada bulunan billur bir sandık Ferhâd'ın dikkatinin çeker. Ferhâd babasından bu sandığın açılmasını talep eder. Babası " O sandığı bu zamana kadar biz de açamadık. Kimseye de onu açmak nasip olmamıştır. Bunu unut" dese de Ferhâd'ın ısrarı üzerine sandık açılır. Sandığın içinden bir ayna çıkar. Bu aynanın arkasındaki yazıda; bu aynanın İskender-i Rûmî'ye ait olduğu onda saklı olan tılsımı çözen kimsenin ilerde başına neler geleceğini aynada göreceği, tılsımı çözmek için de Yunan ülkesinin kuzeyindeki dağda bulunan bir mağarada yaşamakta olan Hakîm Sokrat'ı bulması gerektiği, fakat bu yolda bazı tehlikeler bulunduğu yazılmıştır. Ferhâd bunu okuyunca bu aynanın sırrını çözmeye karar verir.

Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinde ise Ferhâd'ın çektiği sıkıntılar üzerine babası çare için çevirdiğini söyler. Mecliste, çare olarak şehzâdeye hava değişikliği önerilir. Ayrıca Yunan ülkesinde yaşayan Hakîm Süheylâ'nın Ferhâd'ın derdine çare bulabilecek ilme sahip olduğu söylenir.

Nevâî'nin eserindeki billur sandık ve ayna Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinde daha sonra ortaya çıkacaktır.

Her iki eserde Ferhâd babasıyla birlikte Yunan ülkesine gider. Orada Süheylâ Hakîm ile görüşür. Yalnız, Nevâî'nin eserinde Ferhâd'a yardım etme vazifesinin Camasb tarafından Süheylâ Hakîm'e verildiği anlatılmaktadır.

Her iki eserde Süheylâ Hakîm Ferhâd'a tavsiyelerde bulunur. Nevâî'nin eserinde Ferhâd'ın yoluna bir ejderhanın çıkacağı Ferhâd'ın bu ejderhayı öldürüp onun sahip olduğu Süleyman'ın kılıcı ve kalkanını alacağı ve bunların yardımıyla ikinci menzilde karşısına çıkacak Ehremen'i öldüreceği onun köşkündeki Süleyman'ın yüzüğünü elde edeceği, üçüncü menzilde Câm-ı Cemşid'i bulacağı anlatılır.

Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde ise Süleyman'ın kılıcı, kalkanı ve yüzüğünden bahsedilmemektedir. Bu bölümde Süheylâ Hakîm Ferhâd'a Hızır'la karşılaşacağını söyler.

Ferhâd her iki eserde de önüne çıkan ejderha ve Ehremen'i kendine yapılan tavsiyelere uygun bir şekilde mağlup eder. Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinde farklı olarak Ferhâd bu bölümde Hızır'la karşılaşır, onun tavsiyeleriyle ejderha ve Ehremen'i alt eder. Nevâî'nin mesnevisinde Ferhâd ejderha ve Ehremen'i mağlup ettikten sonra Hızır ile karşılaşır, Hızır Ferhâd'a tılsımlı hisarın nasıl açılacağını izah eder.

Nevâî'nin Ferhâd u Şirin'inde aslan ve peykeri alt eden Ferhâd, Câm-ı Gîtî-nümâ'ya ulaşır. Daha sonra Sokrat'ın bulunduğu dağa gider. Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinde ise Ferhâd Sokrat ile görüştükten sonra Câm-ı Gîtî-nümâ'yı bulacaktır. Ayrıca Nevâî'nin Ferhâd u Şirin'inde farklı olarak Sokrat'ın yaşadığı yere Ferhâd ile birlikte hakan, üç veziri ile birlikte girer. Bu bölümdeki bir başka farklılık ise Ferhâd ve yanındakilere Sokrat'ın ihtiyarlık acılarına karşı bir mühre vermesidir.

Nevâî'nin eserinde Sokrat, İskender'in aynasındaki tılsımı nasıl çözeceğini Ferhâd'a anlatır. Ferhâd Çin'e dönüp aynaya öyle bakacaktır. Aynaya ikinci defa baktığında hiç bir şey göremeyecektir. Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde ise tılsımın kilidini açan Ferhâd aynada bütün âlemi seyreder, Şirin'i ve onun yaşadığı ülkeyi görür. Gördükleri karşısında kadehi kırar. Paramparça olan kadehte görüntü ortadan kaybolur.

Nevâî'nin mesnevisinde ise bu sahne şöyle anlatılır: Ferhâd Çin'e dönerek sandığı açıp aynaya bakar aynada büyük bir dağ ve dağı kazmakta olan adamlar görür. Kendi sûreti de bu adamların içindedir. Birdenbire oraya cariyeleri ile birlikte güzel bir kız gelir. Ferhâd'ın aynadaki sûreti kızı görünce yere yıkılır. Ferhâd da aynadaki kıza yakından bakınca yere yıkılır ve kendini kaybeder. Daha sonra ayılan Ferhâd, tekrar aynaya baksa da hiç bir şey göremez. Aşk derdinden sararan Ferhâd için doktorlar deniz havası tavsiye ederler.

Hakan, vezir ve Ferhâd beraberlerinde bir orduyla birlikte gemilere binerek denize açılırlar. Bir müddet sonra denizde korkunç bir fırtına başlar.

Dalgalar herkesi bir tarafa atar. Hakan ve vezir bu felaketten kurtularak memleketlerine dönerler. Ferhâd bir tahta parçasının üstünde baygın bir vaziyette iken Yemen'e gitmekte olan bir tüccar gemisindeki kişiler onu görerek gemiye alırlar. Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinde farklı olarak Ferhâd babasıyla ülkelerine dönerken ani bir fırtınaya maruz kalarak denize düşer bir gemici onu görür ve kurtarır. Tevfik adındaki bir kişi bu gemiciye para vererek onu âzâd eder.

Yolculuk esnasında gemilere musallat olan Cezâyir korsanlarını Ferhâd'ın mağlup etmesi gemide Şâbur adındaki nakkaşla Ferhâd'ın arkadaş olması, Ferhâd'ın Şâbur'a derdini anlatması Şâbur'un onu Ermen ülkesine götürebileceğini söylemesi daha sonra Ferhâd ile aynada gördükleri yere gelmeleri, orada çalışan kişileri görmeleri Ferhâd ile Şâbur'un çalışarak kısa sürede su yolunun yapımında büyük ilerleme kaydetmeleri her iki eserde de ortaktır.

Nevâî'nin Ferhâd u Şirin'inde Ferhâd'ın Şirin ile görüşmesi şu şekilde anlatılmaktadır : Ferhâd'ın su yolunun yapımındaki büyük başarısı üzerine Mehîn Bânû ve Şirin onu merak ederek görmeye gelirler. Ferhâd'ın heybetli vücudunu güren Şirin, hayret içinde kalır ve ona teşekkür eder. Ferhâd Şirin'in sesinden sarhoş olur. Sonra öyle bir âh çeker ki ahın tesiriyle meydana gelen rüzgâr Şirin'in peçesini uçurur. Ferhâd, Şirin'in yüzünü görünce onun aynada gördüğü güzel olduğunu anlar ve baygın bir şekilde yere düşer. Şâbur'dan Ferhâd'ın kim olduğunu öğrenen Mehîn Bânû ve Şirin onu saraylarına getirirler.

Üçüncü gece gözlerini açan Ferhâd nerede olduğunu anlayınca çok utanır, Şirin'in arzusunu yerine getirmek için dağdaki işinin başına dönerek burada canla başla çalışmaya devam eder. Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde ise Şirin Ferhâd'ın taştan dağı toprak gibi un ufak edip deldiğini görünce ona selam verip iltifatlarda bulunur. Ferhâd bu iltifatların hiç birine karşılık vermez. Bu sırada Şirin'in peçesi Bâd-ı sâbânın esmesiyle açılır. Onu gören Ferhâd:

“Beni Mecnûn eden işte bu Leylâ’dır” diyerek kendinden geçer, aşk acına dayanamayan vücudu Şirin’in ayağının dibinde yere yığılır.

Herkes Ferhâd’ın bu haline çok üzülür. Onun cesedini Ermen ülkesine defnetmeye karar verirler. Ferhâd’ın haline dayanamayan Şâbur onun başucunda dua ederek Allah’tan Ferhâd’a yeniden can bahşetmesini talep eder. Bu duanın sonunda Ferhâd’ın gözleri açılır, yeniden hayat bulur ve kaldığı yerden dağdaki çalışmasına devam eder. Durumu öğrenen Mehîn Bânû ve Şirin’in neşesi yerine gelir.

Her iki eserde de Ferhâd su kanalını açar Şirin için burada kasırlar inşa eder. Buralara arkadaşı Şâbur ile birlikte eşi benzeri olmayan nakışlar ve süsler yapar. Duvarlara Şirin’in suretini işler. Nevâî’nin eserinde Şâhî’nin Ferhâdnâmesi’nden farklı olarak su kanalından akan nehre “Nehrü’l-Hayat” su havuzuna ise “Bahrü’n-Necât” adı verildiğinden bahsedilir. Ayrıca suyun açılması esnasında Şirin’in atının ayağı kayar, Ferhâd onu atıyla birlikte sırtına alıp saraya getirir. Bundan sonra her iki hikayede de Ferhâd ile Şirin’in sohbetlerinden bahsedilir.

Ferhâd ile Şirin’in aşklarının hikayesi dünyanın dört bir tarafına dilden dile dolaşmaya başlamıştır. Acem mülkünün hükümdarı Hüsrev ü Perviz de Şirin’in güzelliğinin medhini duyarak ona aşık olur. Mehîn Bânû’ya bir mektup göndererek Şirin’e talip olur. Her iki mesnevide de Mehîn Bânû teklifi reddeder. Red cevabı alan Hüsrev, Ermen ülkesine savaş açar. Ferhâd’ın da yardımlarıyla Mehîn Bânû’nun ordusu hep galip gelir. Savaş taktikleriyle Ferhâd’ı yenemeyen Hüsrev ü Perviz hileye başvurur. Hileyle yakalanan Ferhâd Hüsrev’in esiri olur.

Nevâî’nin mesnevisinde Ferhâd Sokrat’tan öğrendiği sihirli dua sayesinde Şâhî’nin mesnevisinde de Hızır’dan öğrendiği ism-i âzâm sayesinde geceleri zincirlerini çözerek Şirin’in sarayı etrafında dolaşır. Gündüzleri ise esir bulunduğu kuyuya geri döner.

Her iki eserde de Şâbur aracılığıyla Ferhâd ile Şirin mektuplaşırlar. Nevâî'nin Ferhâd u Şirin mesnevisinde mektuplaşmayı haber alan Hüsrev ü Perviz, Şâbur'u yakalatır. Şirin'den Ferhâd'a giden mektubu okur ve Ferhâd'ı ortadan kaldırmaya karar verir. Fakat günahsız bir insanı öldürmekten çekinir. Vezirinin tavsiyesiyle Ferhâd'a bir oyun oynar. Buna göre ihtiyar bir kadın bulunacak bu kadın Ferhâd'a "Mehîn Bânû ile Hüsrev ü Perviz barıştı, Şirin'de Hüsrev ile evlendi. Sen artık buralarda durma memleketine dön" diyecektir. Fakat ihtiyar kadın sözü değiştirir. Hüsrev'in evlenme teklifini kabul etmeyen Şirin'in kendini öldürdüğünü söyler. Bu habere inanan Ferhâd kendinden geçerek kendini kayalara vura vura öldürür.

Şâhî'nin Ferhâdnâme'sinde ise farklı olarak Şâbur, Ferhâd'ı esâretten kurtarır. Her iki ülke arasında çok şiddetli bir savaş olur. Ferhâd'ı hilesiz yenemeyeceğini anlayan Hüsrev ü Perviz bir yaşlı kadın bularak; Ferhâd'ın yanına gönderir. Yaşlı kadın "savaşta Ferhâd'ın öldürüldüğü haberini duyan Şirin'in kendi canına kıydığı" yalanını söyler. Bunu duyan Ferhâd kılıcını kendine saplayarak ruhunu teslim eder.

Bundan sonra her iki mesnevide de Hüsrev ü Perviz'in Şirin'e tekrar talip olması, Hüsrev'in oğlu Şîrûye'nin de Şirin'i görerek Şirin'e aşık olması Şîrûye'nin babasını öldürmesi ve Şirin'in Ferhâd'ın mezarı başında kendini öldürmesi ortaktır.

Şâhî'nin eserinde Şirin, Şâbur, Mehîn Bânû ve Şîrûye'nin ölümüyle birlikte hikaye sona ermesine rağmen, Nevâî'nin Ferhâd u Şirin'inde eser böyle son bulmaz. Nevâî'nin eserinde kırk tane rivayet ehlinin gece rüyalarında Ferhâd'ın annesi, babası, Mehîn Bânû ile birlikte Ferhâd ve Şirin'i Cennet'te bir taht üzerinde gördükleri söylenir. Nevâî, ayrıca mecâzî aşkın hakiki aşka nasıl dönüştüğünü anlattıktan sonra eserin gidişatını etkileyen başka bir rivâyet nakleder. Bu rivayete göre Çin'de Hakan ölmüş, onun yerine Ferhâd'ın amcası tahta çıkmıştır. Ferhâd'ın çocukluk arkadaşı Behrâm da ülkenin ordusuna komutan tayin edilmiştir. Behrâm, Ferhâd'ın başına gelenleri işitir, bunun ardından arkadaşını mezarının bulunduğu Ermen

ülkesine gelir. Burada Ferhâd'ın can dostu Şâbur ile tanışır. Şîrûye'ye Ermen halkına yaptıklarının bedelini ödetir. Onu memleketi olan Acem diyarına geri gitmeye mecbur eder. Ermen ülkesine Mehîn Bânû'nun akrabalarından birini şah tayin eder. Askerlerini Çin'e geri göndererek Şâbur ile beraber Ferhâd'ın mezarı yanında inzivaya çekilir. Bu inzivâ hayatında artık her ikisi de Hak'tan gelen feyizlere gark olmaya başlayarak ruhanî bir hal alırlar.

b. Kahraman Kadrosu

Şâhî'nin Ferhâdnâme'si	**Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd u Şirin'i**
Ferhâd	Ferhâd
Şirin	Şirin
Hüsrev	Hüsrev
Mehîn Bânû	Mehîn Bânû
Şâbur	Şâbur
Çin Hakanı	Çin Hakanı
Çin Hakanı'nın veziri Mülk-ârâ	Çin Hakanı'nın veziri Mülk-ârâ
Hüsrev'in veziri Büzürg Mihr	Hüsrev'in veziri Büzürg Mihr
Hakîm-iHikmetdân (Ferhâd'ın ilk hocası)	Hakîm-iHikmetdân (Ferhâd'ın ilk hocası)
Dilaver-i âlim (Ferhâd'ın ikinci hocası)	Dilaver-i âlim (Ferhâd'ın ikinci hocası)
Hakîm Süheyla	Hakîm Süheyla
Hızır	Hızır
Sokrat	Sokrat
Yunan Hükümdarı	Yunan Hükümdarı
Ayyâr	Ayyâr
Şîrûye	Şîrûye
Acûze kadın	Acûze kadın
Süheyl-i Yemenî	Süheyl-i Yemenî
---	Behrâm

Mellâh	---
Tevfik	---
Gülgûn	Gülgûn
Şebdîz	Şebdîz
Şir-i ner	Şir-i ner
Ehremen	Ehremen
Ejder	Ejder
---	Karen
---	Mani
---	Ran
---	Camasb
---	Ferhâd’ın annesi
---	Ferhâd’ın amcası

Tabloda görüldüğü eserlerdeki kahraman kadrosunun büyük bir çoğunluğu ortaktır. Aynı adı taşıyan bu kahramanlar eserlerde de aynı ortak özelliklere sahip olup, fonksiyonları açısından da benzerlik göstermektedir. Eserlerin konu bakımından karşılaştırıldığı bölümde anlatıldığı gibi bazı kahramanlar hikayenin akışı içinde farklı zaman dilimlerinde ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında Şâhî’nin Ferhâdnâmesi’nde bulunan Mellâh ve Tevfik adlı kahramanlar Ali Şir Nevâî’nin Ferhâd u Şirin’inde yoktur. Aynı şekilde Ali Şir Nevâî’nin Ferhâd u Şirin’inde bulunan Camasb, Mani, Karen ve Ran adlı kahramanlarda Şâhî’nin Ferhâdnâmesi’nde yoktur. Bu kahramanların özellikleri şunlardır :

Mellâh

Ferhâdnâme’de Mellâh, Yunan ülkesinden dönerken gemisi alabora olduğunda bir ağaç üstüne tutunarak denizde baygın bir vaziyette iken Ferhâd’ı bulur. Onu denizden çıkarır ve hayatını kurtarır. Tevfik’in verdiği para karşılığında Ferhâd’ı serbest bırakır. Ali Şir Nevâî’nin Ferhâd u Şirin’inde bu şahıs ve bununla ilgili hadise geçmemektedir. Eserin bu

bölümde Ferhâd, bir tahta parçasına tutunarak sahile ulaşır ve gemiciler onu orada görerek yanlarına alır.

Tevfik

Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde Tevfik, ticaretle uğraşan, faziletli, cömert, hoş yaratılışlı, yüce vasıfları olan seçkin bir kişidir. Ferhâd'ın kurtarılarak çıkarıldığı gemide o da bulunmaktadır. Para karşılığında Ferhâd'ı gemiciden alarak serbest bırakır. Onun yüzüne ayna tutar ve burnuna misk gibi bir koku koklatarak kendine getirir. Kendine gelen Ferhâd, Tevfik'e şükranlarını sunar. Bu arada gemiye baskın düzenleyen haramilerle savaşan Ferhâd onları altederek gemidekilerin hayatlarını ve mallarını kurtarır. Daha sonra Ferhâd,Tevfik ile birlikte Kabe'ye gider.

Ali Şir Nevâî'nin eserinde bu şahsın geçtiği bir kısım bulunmamaktadır.

Karen

Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde Karen ismi hiç geçmemektedir. Ali Şir Nevâî'nin eserinde Ferhâd'ın üzülmemesi için yaptırılan kasırların süslenmesinde Karen, taş ustası olarak çalışır. Ferhâd özellikle Karen'in sanatından etkilenir. Onun yaptıklarını gözleyerek taşçılık sanatını öğrenir.

Mani

Şâhî'nin eserinde Mani ismi, sadece Ferhâd'ın sanatı anlatılırken benzetme amacıyla kullanılmıştır. Ali Şir Nevâî'nin eserinde ise kasırların yapılmasında Mani, bizzat çalışan bir kişi olarak geçmektedir.

Ran

Ran ismi Ferhâdnâme'de hiçbir yerde geçmemektedir. Ali Şir Nevâî eserinde ise Ran, kasırların yapılmasında çalışan ve Ferhâd'ı etkileyen bir mimardır. Arkadaşları Mani ve Karen ile birlikte Cennet köşklerine benzeyen kasırlar inşa ederler.

Camasb

Şâhî'de Yunan ülkesine götürülen Ferhâd, Süheylâ Hakîm ile görüşür. Bu görüşmede Süheylâ Hakîm, Ferhâd'ı uzun yıllardır beklediğini, kendisine bunun kutsal bir görev olarak veridiğini söyler. Eserde Süheylâ Hakîm'e bu görevi kimin verdiğiyle ilgili bir bilgi verilmez. Ali Şir Nevâî'de, Ferhâd'ı bekleyip İskender'in aynasının yerini ona tarif etme görevi Süheylâ Hakîm'e Camasb tarafından verilmiştir.

Ferhâd'ın Annesi

Ferhâd'ın annesi Ali Şir Nevâî'nin eserinde sadece bir yerde geçer. Şirin'in cemalini aynada gören Ferhâd'ın daha sonra günden güne erimesine annesi çok üzülür.

Behrâm

Ali Şir Nevâî'nin eserinde Behrâm, Çin Hakanı'nın vezirinin oğludur. Sadece Ferhâd'ın, "Şirin'in cemalini gördükten sonra deniz yoluyla ailesiyle birlikte ülkesine dönmesi" bölümünde belirsiz bir karekter olarak adı geçer. Bir de olayın sonunda Ferhâd'ın ölümünden sonra Çin Hakanı'nın yerine geçen Ferhâd'ın amcasının komutanı olduğundan bahsedilmektedir. Behrâm, kendsine verilen bu önemli görevden bir türlü mutlu olamamakta ve hep çocukluk arkadaşı olan Ferhâd'ı özlemektedir. Ermen ülkesine gitmek için hakandan izin ister. Hakan da ondan korktuğu için Behrâm'a hemen izin verir. Ermen ülkesine gelen Behrâm arkadaşı Ferhâd'ın öldüğünü öğrenir. Şâbur ile birlikte Şîrûye'yi yaptıklarından dolayı cezalandırır ve arkadaşı Ferhâd'ın intikamını alır.

Ferhâd'ın Amcası

Olayın sonunda Ferhâd'ın babası öldükten sonra amcasının onun yerine hakan olduğu söylenmektedir.

c. Masal Unsurları

Klasik edebiyatımızda bir geleneğin gerektirdiği kurallarla kaleme alınan Leyla vü Mecnûn, Hüsn ü Aşk, Ferhâd ile Şirin gibi mesnevilerde hem destansı unsurlar, hemde masal unsurları yaygın olarak kullanılmıştır. Genellikle bu tarz hikayelerdeki kahramanların :

1. Memleketleri, Hint, Yemen Çin gibi masal memleketleridir.
2. Kahraman, olağanüstü özelliklere sahiptir ve daima vak'aların merkezindedir.
3. Kahramanlar, biricik oğul, biricik kız olmak üzere masal kahramanlarının özelliklerini taşırlar.[237]

Ferhâdnâme kahramanı Ferhâd da bütün bu özelliklere sahiptir.

Ferhâd'ın Doğumu ve Yetişmesiyle İlgili Masal Unsurları

Her iki eserde de pek çok masal unsuru ortak olarak kullanılmıştır. Eserlerde Ferhâd'ın doğumu masal kahramanlarının doğumuna benzemektedir. Uzun zaman çocuk sahibi olamayan Çin Hakanı, kendisinden sonra saltanatının devam etmesi için Allah'tan bir erkek çocuk ister. Bu duanın sonunda Ferhâd dünyaya gelir. Dünyaya geldiği zaman Ferhâd'ın bakımı, eşyaları ve Ferhâd'ın doğumundan sonra yapılan kutlamalar masalsı bir havada tasvir edilmektedir:

Ġoncaveş ṣardılar ḥarīr içre
Nāfeveş ḳoydılar ʿabīr içre

Ḫāne-i dīdeden idüp mehdin
Leb-i dil-berden itdiler şehdin

---

[237] Pertev Naili BORATAV, a.g.e., s. 65.

Görüp ol necm-i ḥüsni mihr ile
Didiler ẓāhir oldı nūr ile

Hātif-i ġayb eyleyüp irşād
Ḳıldı şehzāde nāmını Ferhād
(685-688)

Aşağıdaki beyitlerde Ferhâd'ın doğumu münasebetiyle kurulan meclis masallardaki meclislere benzemektedir:

Ṣaf ṭutup sīm-i sāḳ-ı sāḳīler
Ṣunulup ḫalḳa cām-ı bāḳīler

Elde her serv-ḳadd ü sīmīn-ber
Getürüp zer ṭabaḳla laʿl ü güher

Meclise sīm ü zer niṡār itdi
Bezmi gūyā şükūfe-zār itdi

Mülk-i Çīn içre aḳdı laʿl u güher
Dīdeveş oldı ḫalḳ pür-gevher

Ol ḳadar ṣaçdı kīselerle direm
Ṣan şükūfeyle ṭoldı bāġ-ı irem
(703-708)

Ferhâd'ın yetişmesinde masal kahramanlarında olduğu gibi olağanüstü bir gelişme süreci gözlenir. Ferhâd hem fiziksel hem de ruhsal özellikleri açısından yaşıtlarından çok üstündür. On yaşına kadar dünyevi ilimlerin tamamını, on dört yaşına kadar da savaş sanatının bütün inceliklerini öğrenir.

Mekân Tasvirlerindeki Masal Unsurları

Her iki eserde de melankolik bir hal içinde mutsuz olan Ferhâd için kasırlar inşa edilir. Bu kasırların tasvirinde masallardaki mekânlar gibi gerçeküstü benzetmelere yer verilmektedir. Kasırlar güzelliği ile cennete benzetilir ve her kasrın önünde binlerce gül bahçesi olduğundan bahsedilir:

Her ḳuṣūrı olup behişt-āṣār
Oldı gülşenleri hezār hezār

Anda her manẓar-ı sitāre serīr
Oldı gūyā ki āfitāb-ı münīr

Zeyn olup ol ḳuṣūr-ı çarḫ-medār
İrdi encāma çünki ol gülzār
(889-891)

Eserlerde tılsımı bulmaya giderken Ferhâd'ın karşılaştığı bahçeler ve yapılar da masallardaki üslûp tarzıyla anlatılmıştır. Bu bahçeler uçsuz bucaksız güzelliklere sahiptir. Ağaçları Tuba ağacı gibi güzel, gökleri inanılmaz güzelliklerle bezenmiştir. Özellikle Hızır'la karşılaşılan bölümde tarif edilen yapılar masal dünyasının bütün özelliklerine sahiptir.

Aynı şekilde Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde, Ferhâd'ın Şirin için inşa ettiği kasırlarla ilgili de mübalağalı benzetmeler yapılmıştır.

Ferhâd'ın Görüştüğü Şahıslarla İlgili Masal Unsurları

Yukarıdaki bölümlerde de belirtildiği gibi hikayede Ferhâd'ın görüştüğü üç önemli kişi vardır. Bu kişiler olayın gidişatında önemli bir yere sahiptir. Her iki eserde de bu kişilerle ilgili bölümlerde masal unsurlarına rastlanmaktadır. Ali Şir Nevâî'nin eserinde Ferhâd'ın Yunan ülkesinde görüştüğü Süheyla Hakîm'in beş yüz yıldır bir mağarada yaşadığından bahsedilmektedir. Böyle bir durum Şâhî'nin eserinde yoktur. Fakat Süheyla Hakîm'in ölümü her iki

eserde de aynı anlatılmaktadır. Süheylâ Hakîm söyleyeceklerini tamamladıktan sonra hemen ruhunu teslim eder.

Ferhâd'ın görüştüğü ikinci kişi Hızır'dır. Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde, Süheylâ Hakîm'in ölümünden sonra yoluna kaldığı yerden devam eden Ferhâd'ın önüne masallardaki bahçelere benzeyen bir mekân çıkar:

Müntehī servler behiştāsā
Kimisi sidreveş kimi Tūbā (1202)

Güller olmışdı būstān-efrūz
Lāleler dāġ-ı aşḳ ile cān-sūz (1203)

Bu mekândan bir anda başka metafizik bir mekâna geçilir. Ferhâd boşluğa benzeyen bu mekândan korkar ve dua etmeye başlar. O esnada yanında bir pîr-i fani belirir. Ferhâd, halinden, tavrından ve sözlerinden o kişinin Hızır olduğunu anlar. Hızır, Ferhâd'a tılsıma giden yol ile ilgili tarifler verir. Ayrıca verdiği taktiklerle ilerde karşılaşacağı aslanı öldürmesi için bir de ism-i âzâmı öğretir. Bu tariflerde tamamen masallarda rastlanan motifler kullanılmıştır. Hızır, söyleyeceklerini tamamladıktan sonra Ferhâd'ın yanından bir anda sır olur.

Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde de, Ali Şir Nevâî'nin eserinde de Ferhâd, Sokrat ile karşılaşmadan önce gerçek dışı varlıklarla mücadele eder. Her iki eserde de Sokrat bir mağarada yaşamaktadır ve bin yıldır bulunduğu yerde Ferhâd'ın gelmesini beklemektedir. Sokrat da tıpkı Süheyla Hakîm gibi Ferhâd'a söylediklerini tamamladıktan sonra hemen ruhunu teslim eder.

Tılsıma Ulaşma Sürecindeki Masal Unsurları

Her iki eserde de tılsıma ulaşmak isteyen Ferhâd tıpkı masal kahramanları gibi belli süreçlerden geçer. Ulaşmak isrediği yolda bir tür sınava tabii tutulur. Ehremen ve ejderle savaşmak zorunda kalır. Bu varlıklar, tamamen masalsı özellikler taşıyan varlıklardır. Ehremen, İskender'in

tılsımını koruyan bir aslandır. Şimşek gibi ateş saçar. Gözleri kan çanağı gibidir. Heybetli, yırtıcı ve korkunçtur. Ferhâd olağanüstü bir kahramanlık segiler. Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde Ferhâd, Ehremen'i gürzüyle; Ali Şir Nevâî'nin eserinde ise kılıç ve kalkanıyla öldürür. Aşağıda Ehremen ile Ferhâd'ın savaşından bir bölüm örnek olarak verilmiştir:

Çevirüp başı üzre gürz-i girān
Bürüdi Kūh-ı Ḳāf'ı ṣanki duḫān

Ehremen kellesi ile ol gürz
Bir yire geldi Ḳāf ile Elbürz
(1328-1329)

Ejder ise yıldırım gibi ses çıkaran gulyabaniye benzeyen korkunç bir varlıktır. Eserlerde Ejder'in karanlık bir bulut gibi olduğundan ve gözlerinin zehir dolu bir tasa benzediğinden bahsedilmektedir. Her iki eserde de ejderi etkisiz hale getirmek için Ferhâd'a Süheylâ Hakim tarafından semender yağı verilir. Fakat eserlerde ejderin ölümüyle ilgili bölümlerde farklılıklar vardır.

Ali Şir Nevâî'nin eserinde ejder bulunduğu mağaradan ağzından alevler saçarak çıkar. Fakat Ferhâd, semender yağını bütün vücuduna sürdüğü için onun yanına yaklaşamaz. Bunu fırsat bilen Ferhâd, ejderi ok yağmuruna tutarak etkisiz hale getirir. Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde de ise semender yağından bahsedilmesine rağmen Ejder'in ölümünde onun fonksiyonundan bahsedilmez. Ferhâdnâme'de Ferhâd ile Ejder arasında bir diyalog gerçekleşir. Ejder kişileştirilerek insan gibi konuşturulur. Bu korkunç varlık: perilerin bile kendinin bulunduğu civardan geçtiklerinde korkudan kanatlarının döküldüğünü, kendisinin bir çok kahramanın canına kasdettiğini söyleyerek Ferhâd'ı tehdit eder. Bu konuşmanın sonunda Ferhâd atını şiddetle kükreyen Ejder'in üstüne sürer ve onunla kıyasıya bir mücadeleye girişir. Ağzını açtığında Ferhâd ile gözgöze gelen Ehremen, onun bakışlarından etkilenerek gücünü kaybeder. Ferhâd da kılıcıyla onu öldürür ve zehrini akıtır.

Ferhâd'ın tılsıma ulaşmadan hemen önce savaştığı bir başka masalsı varlık bir erkek aslandır. Her iki eserde de Ferhâd bu aslanı Hızır'dan öğrendiği ism-i âzâm sayesinde etkisiz hale getirir. Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde Ferhâd ism-i âzâmı Hızır'ın bizzat kendisinden öğrenir.

Hızır, Ferhâd'a karşılaştıkları yerden itibaren bin adım saymasını, orada bir kaleyle karşılaşacağını bu kalenin altından yapılmış on iki burcu olduğunu söyler. Buradan itibaren yine bin adım saymasını, bu sefer karşısına bir mermer çıkacağını söyler. Bu mermeri kuvvetli bir şekilde kaldırmasını tenbih eder. Bu mermerin arkasında her tarafı altınla süslenmiş yedi bölmesi olan, kapıları ve duvarları yekpâre yakuttan yapılmış devâsâ bir mekân bulunmaktadır. Tılsım'ın bulunduğu sanduka buradadır ve bu sandukanın kilidi Sokrat'tadır.

Ferhâd canavarları öldürdükten sonra yolda içi değerli hazinelerle dolu odalarla karşılaşır. Bu odalardan birinin içinde Süleyman'ın yüzüğünün bulunduğu bir kandil bulunmaktadır. Ferhâd bu yüzüğü korkarak yanına alır ve babasının bulunduğu yere geri döner. Elindeki yüzüğün içinde yazılı olan bir dua vardır. Merak içinde duayı okumaya başlar ve iki rekat namaz kılar. Namazdan sonra yanında yeşiller giyinmiş ihtiyar peydâ olur. Kendisinin Hızır olduğunu ve tılsımın bulunduğu hisarın nasıl açılacağını tarif eder. Bu tarif tıpkı masallarda olduğu gibi gerçek dışı unsurlarla doludur.

Bu tarife uygun yol kateden Ferhâd, on iki bin adım yükseklikte bir kale ile karşılaşır. Bu kaleye giden yol çok çetin ve kaygandır. On bir adım yürüdükten sonra zincirle bağlanmış bir aslanla karşılaşır. Bu aslandan dokuz yüz adım ötede bir taş vardır. Taşın üzerine çıkıp onu kuvvetle ittikten sonra aslan ölür. Bütün bunları yaparken yüzükte yazan ism-i âzâmı dilinden hiç düşürmez.

Her iki eserde de masallarda olduğu gibi Ferhâd sevgilisini ve onun yaşadığı mekânı aynanın içinde görür. Gördüğü güzellik karşısında dayanamayıp kendinden geçer. O günden sonra yemeden içmeden kesilir.

Ferhâd'ın Şirin'i Görmesinden Sonra Karşılaşılan Masal Unsurları

Aynada Şirin'i gören Ferhâd Şirin'in hayaliyle tamamen içine kapanmıştır. Ferhâd, Şâbur ile birlikte Şirin'in ülkesine gelir. Bu bölümde Şirin ile Ferhâd'ın ilk karşılaşmalarından sonraki yaşananlar tam bir masal sahnesidir. Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde Hâmûn Dağı'nda Şirin peçesini açınca onun güzelliği karşısında Ferhâd'ın canı dayanamaz ve bedeninden ayrılır. Buna şahit olanlar yasa boğulur. Özellikle Ferhâd'ın sırdaşı olan Şâbur bu duruma çok üzülür gece gündüz Allah'a dua eder. Onun duası neticesinde gökyüzü ile yeryüzü vecde gelir, semaya başlar. Allah Şâbur'un duasını kabul eder ve Ferhâd'a yeniden can verir.

Ali Şir Nevâî'nin eserinde ise Ferhâd Şirin ile karşılaşınca Şirin'e kendini oralara getiren güzelin o olup olmadığını sorar ve öyle bir âh çeker ki bu âhın tesiriyle Şirin'in peçesi açılır. Ferhâd gördüğü güzellik karşısında kendinden geçer ve üç gün boyunca baygın bir halde yatar.

Her iki eserde de Ferhâd masal kahramanları gibi imkansızı başarır ve Bî-sütûn Dağı'nı deler. Şirin'in kasrına oradan su akıtır. Hüsrev ile yapılan savaşlarda inanılmaz bir kahramanlık sergileyerek bazen tek başına bir orduyu mağlup eder. Hüsrev onu ancak masalllarda olduğu gibi hile yoluyla esir alabilir.

Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde olayın sonunda iyi ve kötü bütün kahramanlar ölür. İyilerin ölümü üzerine kurt-kuş bütün kainat matem tutar. Ferhâd'ın cesedi ölümünden sora günlerce Hâmûn Dağı'nda öylece durur. Aradan uzun bir zaman geçmesine rağmen Şirin onun cesedinin başına gelir ve onunla duygularını paylaşır. Ferhâd'ın cesedinde herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Ali Şir Nevâî'nin eserinde de Ferhâd öldükten sonra hayvanlar onun etrafını sararlar ve cesedin yanına kimseyi yaklaştırmazlar. Ferhâd'ın ölümünden sonra arkadaşı Şâbur, üzüntü içinde üç yüz kişiyle birlikte arkadaşının cesedinin bulunduğu yere gelir. Arkadaşını nur içinde orada

yatıyor bulur. Bu bölümde bir anda mekân belirsiz bir hal alır ve Ferhâd'ın ölümüyle ilgili olaylar masallarda olduğu gibi karışır. Şirin, bir şekilde Ferhâd'ın öldüğü odaya gelir ve sevgilisinin yanına uzanarak ruhunu teslim eder.

Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd u Şirin'inde eserin sonunda şair kırk rivayet ehlinin Ferhâd'ı, Şirin'i ve Ferhâd'ın ailesini Cennet'te bir taht üzerinde rüyalarında gördüklerini söylemektedir.

Masal unsurlarının zenginliği açısından Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd u Şirin mesnevisi Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'ne göre daha zengindir. Fakat Şâhî de zaman zaman eserinde Nevâî'den farklı olarak kendine has orijinal masal unsurları kullanmıştır.

SONUÇ

İlk örneklerine Arap edebiyatında rastlanan mesnevi nazım şekli Türk edebiyatına İranlılardan geçmiştir. Edebiyatımızda bu nazım şekliyle, özellikle XI. ve XIX. yüzyıllar arasında başarılı eserler verilmiştir.

Mesnevilerde, aşk, ahlak, din, tasavvuf, mizah, öğretici ve sosyal konular işlenmiştir. Türk edebiyatında kaynağı Arap ve İran edebiyatına dayanan aşk konulu sayısız mesnevi kaleme alınmıştır. Türk şairleri, başka milletlere ait olan bu hikayeleri aynen taklit etmemiş milli motif, kahraman ve sembollerle zenginleştirerek kendi dünyalarına uyarlamıştır.

Türk edebiyatında pek çok şair tarafından ele alınan aşk konulu mesnevilerden birisi de Ferhad ile Şirin mesnevisidir. Ferhad ile Şirin mesnevisinin kaynağı, Husrev ile Şirin hikayesine dayanmaktadır. İran edebiyatında Nizâmî ve Emir Hüsrev gibi büyük şairler tarafından kaleme alınan ve tarihi bir gerçeğe dayanan Hüsrev ü Şirin hikayesinde Perviz bin Hürmüz II (596-628) adlı Sasani hükümdarının başından geçenler, bir aşk macerası merkezinde işlenmektedir.

Hüsrev ü Şirin hikayesi edebiyatımızda ilk olarak Altınordu sahasında yetişmiş olan Kutb tarafından kaleme alınmıştır. Anadolu sahasında ise bu konuda ilk eser Germiyanlı Şeyhî tarafından “Hüsrev ü Şirin” adıyla yazılmıştır. Büyük Çağatay şairi Ali Şir Nevâî daha önce yazılan “Hüsrev ü Şirin” lerden farklı olarak; hikayenin merkezine, Hüsrev yerine Ferhâd’ı yerleştirmiş, bunu eserin adında da öne çıkararak mesnevisine “Ferhâd u Şirin” adını vermiştir. Nevâî’nin eserinden birçok şair etkilenmiş, bunun sonucunda Anadolu sahasında yazılan mesnevi ve halk hikayelerinde,Hüsrev yerine, Ferhâd baş kahraman olarak benimsenmiştir.

İncelediğimiz “Ferhâdnâme”nin şairi Şâhî, eserini Nevâî’den etkilenilerek kaleme alınmıştır. 16. yüzyıla ait olan “Ferhâdnâme”nin basılı kataloglarda yer alan tek nüshası; Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe

Yazmaları bölümündedir. Eserin künyesinde müellifin "Şehzade Bayezid (Şâhî)" olduğu belirtilmiştir. Ta'lik hattı ile kaleme alınmış olan eser, toplam 241 varaktır ve aruz ölçüsünün "Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün " kalıbıyla yazılmıştır. 16. yüzyılda yetişen Şâhî, vezni döneminde yaşayan birinci sınıf şairler gibi başarılı kullanmamıştır. Eserde zaman zaman vezin kusurlarına rastlanmaktadır.

Ferhâdnâme, 16. yüzyıl mesnevilerinin klasik dil özelliklerini taşımaktadır. Ferhâdnâme'nin dil özelliklerini değerlendirmek için, kullanılan kelime kadrosunun tamamı ve bunların yüzdelik değerleri tablo ve grafik olarak gösterilmiştir. Eserde 92 875 kelime kullanılmıştır. Kelimelerin dillere göre dağılımı hem tablo hem de grafik olarak sunulmuştur. Buna göre; kelimelerin % 55'i Farsça, % 27'si Arapça, %18'i Türkçe'dir. Ayrıca her üç dilde de en fazla kullanılan kelimeler ayrı ayrı sınıflandırılmış ve türleri tespit edilmiştir.

Ferhâdnâme'de özellikle yiğitlik, kahramanlık, güzellik gibi unsurların ifade edilmesinde kullanılan Farsça kelimeler, Arapça ve Türkçe kelimelere nispetle daha fazladır. Arapça kelime ve kavramlar tevhid ile münâcât kısmında; Yaratıcı'nın özellikleriyle varlık âlemine ait konuların anlatıldığı bölümlerde daha sık kullanılmıştır. Yine bu bölümlerde ayet ve hadisler de yoğun bir şekilde yer almıştır. Türkçe kelimeler, ağırlıklı olarak hikayenin anlatıldığı asıl bölümdedir. Kullanılan Türkçe kelimelerin türlerinin daha çok edat ve fiillerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Bir eserin dilinin değerlendirilmesinde, kullanılan terkiplerin azlığı-çokluğu, uzunluğu-kısalığı ve hangi dile ait olduğu önemlidir. Bu sebeple Ferhâdnâme'deki terkiplerin türü ve hangi dile ait olduğu incelenmiş, bunun neticesinde Farsça terkiplerin Arapça terkiplere göre daha yoğun kullanıldığı görülmüştür. İkili terkiplerin (4299) üçlü (941), dörtlü (198) ve daha uzun terkiplere göre fazla olması eserin dilinin çok ağır olmadığını göstermektedir.

Türk şiirinde önemli bir yeri olan ikilemeler, Ferhâdnâme'de de oldukça fazla kullanılmıştır. Eserin her bölümünde ikilemelere rastlamak

mümkündür.Türkçe’de hemen hemen her kelime türüyle ikileme yapılabildiğinden şairler başlangıçtan itibaren eserlerinde ikilemeleri severek kullanmışlar, bununla anlatımlarına ayrı bir zenginlik kazandırmışlardır. Şâhî, Ferhâdnâme'de, eş anlamlı veya zıt anlamlı kelimelerle yapılan ikilemeleri hiç kullanmamıştır. Her üç dilde de; sadece bir kelimenin arka arkaya iki defa aynen tekrarlanmasıyla oluşturulan “aynen tekrar” dediğimiz ikileme çeşidini kullanmıştır. İkilemeler eserin diline ahenk kazandırmış, kullanıldıkları yere göre bazen kelimelere çokluk anlamı katmış bazen de kast edilen anlamı kuvvetlendirerek eserin üslûbuna canlılık ve akıcılık kazandırmıştır.

Bütün mesnevilerde olduğu gibi Ferhâdnâme’de tevhid, münâcât, nât ve medhiye bölümlerinde dil, hikâyenin anlatıldığı asıl bölüme göre daha ağırdır.

Eserdeki kafiyelerin dillere göre dağılımı değerlendirildiğinde; Farsça kelimelerle yapılmış kafiyelerin 2168 beyitle çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir. Farsça kafiyeleri 1493 beyitle Arapça kelimeler takip etmektedir. Eserde Türkçe kelimelerle yapılmış kafiyelerin sayısı ise sadece 65’ tir.

Ferhâdnâme’de kullanılan redifler sayısal olarak incelenmiş ve bununla ilgili örnekler verilmiştir. Eserde, ek halinde 558, kelime halinde 474, ek ve kelime birlikte 122, kelime ve kelimeden oluşan 67 redif kullanıldığı tespit edilmiştir.

Çalışmamız ile ortaya çıkarılan bu veriler, sonraki dönemlerde benzer eserler arasında yapılacak karşılaştırmalı çalışmalarda, şairin ve eserin edebî kimliği hakkında bir değerlendirme ölçütü olacaktır.

Ferhâdnâme edebiyatımızdaki klasik mesnevi şeklinin özelliklerine uygun olarak tertip edilmiştir. Eser, geleneğe uygun olarak tevhid, münâcât , nât, mi’raciye, medhiye, sebeb-i tahrir, fahriye, agâz-ı destan ve dua bölümlerinden oluşmuştur.

Tahkiye unsurları açısından incelediğimizde; Ferhâdnâme’deki anlatıcıyı hakim bakış açısına sahip “üst anlatıcı” olarak vasıflandırabiliriz.

Anlatılan hikayenin destansı figürler içermesi ve masal unsurlarının bulunması anlatıcının bu tür bir fonksiyonu almasını zorunlu kılmıştır. Kahramanı uzayda gezdiren yer altında dolaştıran anlatıcı, olayları aktarırken konum ve işlevi itibariyle aynı zamanda ilahi bir nitelik taşır. Eserde anlatıcı, vak'ayı görülen geçmiş zaman kipini kullanarak aktarmıştır.

Ferhâdnâme'de vak'alar Ferhâd merkezli gelişir. Eserin tamamında, Ferhâd'ın aşkı vak'anın çekirdeği hükmündedir. Şirin'in aşkı esas alınarak eser iki ana bölümde değerlendirilebilir. Birinci bölümde, Ferhâd'ın içindeki sevdaya ulaşması ve bir masal kahramanı gibi bu yolda yaşadığı mücadeleler hikaye edilmiştir. İkinci bölümde ise Şirin'in cemalini gördükten sonra aşkın bir vecd halinde yaşanması, Ferhâd ile Şirin aşkının çilesi ve ıstırabı anlatılmıştır. Bu bölümde Ferhâd yine baskın karakterdir.

Ferhâdnâme 17 bölüm halinde yazılmıştır. Her bölümün başında bölümde anlatılacak hadiseler nesir halinde özetlenmiştir.

Ferhâdnâme'de zaman itibaridir. Eserde farklı zamanlarda yaşayan tarihi şahsiyetler muasırmış gibi gösterilmekle birlikte Hüsrev'in yaşadığı zaman VI. yüzyılın sonları ile VII yüzyılın başlarıdır. Hadiseler anlatılırken bazı zaman kavramlarına yer yer değinilmiştir: Ferhâdnâme'de Çin ülkesi, babasının Ferhâd için yaptırdığı kasır, Yunan diyarı, İskender'in tılsımı, İskender'in aynasının bulunduğu yer, Ermen ülkesi, Hâmûn Dağı, Ferhâd'ın yaptığı saraylar, Acem mülkü vb. gibi mekânlar detaylı olarak tasvir edilmiştir.

Anlatım teknikleri açısından bakıldığında eserde en çok kullanılan teknik anlatım tekniğidir. Eser boyunca mektup tekniğine sık sık başvurulmuştur. Şâhî, mesnevisinde Ferhâd ile Şirin'i, Hüsrev ile Mehîn Bânû'yu uzun uzun mektuplaştırır. Ayrıca, Hz. Muhammed'in Hüsrev'i İslam'a davet eden mektup göndermesi bahsi de uzun bir yer tutar. Ferhâdnâme'de şahıs, tabiat âlemi, savaş, mekân ve hayvan tasvirleri yapılmış, tasvir tekniği başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Gösterme tekniği, geriye dönüş tekniği, montaj tekniği, özetleme tekniği, iç çözümleme tekniği de kullanılan teknikler arasındadır.

Şâhî'nin Ferhâdnâme'si ile Ali Şir Nevâ'i'nin Ferhâd u Şirin mesnevisi karşılaştırıldığında pek çok ortaklık bulunmaktadır. Farklı kısımlar hadiselerin gelişim sıralamasında görülmektedir. Kahramanlar hemen hemen aynı olup ortak özelliklere sahiptir. Bazı kahramanlar hikayenin akışı içinde farklı zaman dilimlerinde ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde bulunan Mellâh ve Tevfik adlı kahramanlar Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd u Şirin'inde yoktur. Aynı şekilde Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd u Şirin'inde bulunan Camasb, Mani, Karen ve Ran adlı kahramanlar da Şâhî'nin Ferhâdnâmesi'nde yoktur.

Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd ü Şirin'inde görülen masal ve efsane motifleri İran ve Türk halkları arasında devamlı söylenen masal ve hikayelerde bulunmaktadır. Diğer Ferhâd ü Şirinlerde bulunmayan bu masal motifleri esere sembolik bir anlam ve millîlik kazandırmıştır.

Nevâî'ye göre Ferhâd u Şirin efsanesi aşkı ve onun ıstırabını anlatmaktadır. Daha önce bunu kalem alanlar aşkın dert ve belasından hiç haberdar olmayan Husrev'den bahsetmişler, Ferhâd'a ve onun aşkına kısaca temas etmişlerdir. Böylece Hüsrev, haketmediği halde bu aşk hikayesinin kahramanı olmuştur. Şâhî de aynı şekilde Nevâî'nin bu bakış açısını esas alarak Ferhâdnâme'sini yazmıştır. Nevâî gibi o da mesnevisini yazarken merkeze Ferhâd'ı koyar, gayesi onun aşkının ulvîliğini anlatmaktır. O, aşkı ve aşk azabının yansımalarını başarılı bir şekilde anlatmaktadır. Hikayede Hüsrev maddi aşkı temsil ederken Ferhâd hakiki aşkı temsil etmektedir.

Güçlü bir sanatçı olan Nevâî, Hüsrev ü Şirin yazan şairlerden etkilenmekle birlikte Ferhâd'ı onlardan farklı olarak eserinin merkezine yerleştirmiş hikayesini başarılı bir şekilde kurgulamıştır. Böylece esere kendi damgasını vurmuş ve özgün bir eser ortaya koymuştur. Şâhî ise onun kadar güçlü bir şair olmadığı için büyük ölçüde Nevâî'ye tabi olmuştur.

Ferhâdnâme'nin bilinen tek nüshasının yurt dışında olması dolayısıyla bir çok araştırmacı eserden haberdar olamamış bu sebeple eser Ferhâd ile

Şirin mesnevileri arasında gösterilememiştir. Ferhâdnâme'nin üzerinde yapılan çalışmamızla Ferhâd ile Şirin hikayeler zincirinin bir halkası daha tamamlanmış, eser Türk kültür ve edebiyat sahasına kazandırılmıştır.

KAYNAKÇA

AKSOY, Ömer Asım ; **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,** Ankara, TDKY, 1984.

AKTAŞ, Şerif ; "Roman Olarak Hüsn ü Aşk " **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı 27. İstanbul, 1983.

…………………......... **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1984.

AKYÜZ, Kenan ; **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri,** Ankara, AÜ DTCFY, 1979.

ALBAYRAK, Nurettin ; "Ferhâd ile Şirin Maddesi", **İslam Ansiklopedisi** (Türk Diyanet Vakfı) İstanbul, 1995, C.12, s.389.

ARSLAN, Mehmet ; **Aynî – Sâkînâme.** İstanbul, Kitabevi Yay, 2003.

AYTAÇ, Gürsel ; **Thomas Mann'ın Der Zauberberg ve Lotte in Weimar Romanlarındaki Edebi Kişiliği,** Ankara, AÜDTCFY,1972.

………………………… **Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler,** Ankara, Gündoğan Yayınları, 2002.

AYTÜR, Ünal; **James ve Roman Sanatı,** Ankara, AÜDTCFY, 1977.

AYVAZOĞLU, Beşir ; **İslam Estetiği ve İnsan**, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989.

BAL, Mieke ; **Introduction to The Theory o Narrative**, Toronto, 1984.

BORATAV,Pertev Naili; **Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği,** Ankara, Adam Yayınları, 1.Baskı, 1988.

Büyük Türk Klasikleri, İstanbul, Dergâh Yayınları,1986.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet; Divan Şiiri, **Türk Dili Dergisi**, Ankara, 1986, s. 415-417.

ÇELEBİOĞLU, Amil; **Kânûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul, MEBY, 1994.

ÇETİNDAĞ, Yusuf; **Ali Şir Nevâî'nin Osmanlı Şiirine Etkisi**, Ankara, KTBY, 2006.

……………………… **Ali Şir Nevâî**, İstanbul, Fatih Üniversitesi Yayınları, 2006.

ÇİÇEKLER, Mustafa ; Çiçekler, Mustafa, "Şehzade Bayezid ve Farsça Divânçesi", **Şarkiyat Mecmuası,** VIII, İstanbul,1998.

ÇİFTÇİ, Cemil; **Maktul Şairler,** İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1997.

DANIŞMAN, Zuhûrî; **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, İstanbul, Zuhûrî Danışman Yayınevi, 1965.

DEMİR, Yavuz ; **İlk Dönem Anlatıcılarında Anlatıcılar Tipolojisi**, Ankara, Dergâh Yayınları, 1995.

DEVELİ, Hayati; **Osmanlı'nın Dili,** İstanbul, 3F Yayınları, 2006.

DEVELİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, Ankara, Aydın Kitabevi,1986.

DİLÇİN, Cem; **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, TDKY, 1983.

……………………… **Fuzûlî Divanı Üzerine Notlar,** Harvard Yay, 2001.

DOĞAN, Ahmet; **Açıklamaları ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü,** Ankara, Akçağ Yayınları,1995.

……………………… **Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2005.

DOWNEY, Fairfax; **Kânûnî Sultan Süleyman,** Çev. Enis Behiç Koryürek, Ankara, MEBY, 1950.

BACHELARD, Gaston; **Mekânın Poetikası,** Çev. Aykut DERMAN İstanbul, Kesit Yayıncılık, 1996.

GÖKBİLGİN, M.Tayyib; "Süleyman I Maddesi", **İslam Ansiklopedisi**, (MEB), Ankara, MEBY, C.11,1997,s.153.

GÖTZ, Manfred; **Türkischen Handschriften**, Wiesbaden ,1968.

GÜMÜŞ, Hüseyin; "Romanda Anlatım Şekilleri", **Dil Dergisi,** Sayı 20, Haziran 1994.

HATİBOĞLU, Vecihe; **Türk Dilinde İkileme,** Ankara, TDKY, 1981.

HOLBROOK, Victoria R; **Aşkın Okunmaz Kıyıları**, İstanbul, İletişim Yayınevi, 1998.

İPEKTEN, Haluk; **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1985.

……………………… **Eski Türk Edebiyatı Edebi Bilgiler- Aruz Ölçüsü,** Erzurum,Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1989.

…………………………. **Fuzûlî Hayatı, Sanatı, Eserleri,** Ankara, Akçağ Yayınları,1991.

İSEN, Mustafa ve Ali Fuat BİLKAN; **Sultan Şairler**, Ankara, Akçağ Yayınları,1997.

KAHRAMAN, Mehmet; **Leyla ve Mecnûn Romanı,** Ankara, KTBY, 2000.

KARAMAN, Hayreddin vd.;**Kur'an-ı Kerim Meali,** Ankara, 1982.

KAVAS, Yakup; **Açıklamalı Örnekli Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü,** İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1991.

KAYA, Muharrem; **Türk Romanında Destan Etkisi,** Ankara, KTBY, 2004.

KILIÇ, Filiz; **Şehzâde Bayezid Şâhî Hayatı ve Dîvânı**, Ankara, KTBY, 2000.

KOCAKAPLAN, İsa; **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, İstanbul, MEBY, 1992.

KOÇU,R.Ekrem; **Osmanlı Padişahları,** İstanbul, Ana Yayınları, 1960.

KORTANTAMER, Tunca; **Nev'izâde Atâyî ve Hamsesi,** İzmir , Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997.

………………………… **Eski Türk Edebiyatı Makaleler,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1993.

KURNAZ, Cemal; **Dîvân Edebiyatı Yazıları,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1997.

………………………... "Divan Şiirinde Belge Redifler", **Divan Edebiyatı Yazıları,** Ankara, Akçağ Yayınları,1997, s.265.

KÜTÜKOĞLU, Bekir; **Vekâyinüvis Makaleler,** İstanbul, İstanbul Fethi Derneği Yayınları, 1994.

LEVEND, Agâh Sırrı; **Dîvân Edebiyatı (Kelimeler ve Redifler, Mefhumlar ve Mazmunlar)**, İstanbul, Enderûn Kitâbevî, 1984.

..........................…… "Divan Edebiyatında Hikaye" **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,** Ankara , 1989, s. 83.

.... **Türk Edebiyatı Tarihi,** Ankara, TTKY, 1998.

MACİT, Muhsin; **Divan Şiirinde Ahenk Unsurları**, Ankara, Akçağ Yay, 1996.

MENGİ, Mine; **Divan Şiiri Yazıları,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.

………………………..... **Eski Türk Edebiyatı Tarihi,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.

MERİÇ, Münevver Okur; **Cem Sultan -Cemşid ü Hurşid,** Ankara, AKMY, 1997.

OKUYUCU, Cihan; **Divan Edebiyatı Estetiği,** İstanbul, L&M Yayıncılık, 2006.

ONAY, Ahmet Talat; **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar,** Haz. Cemal KURNAZ, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 2004.

ÖZARSLAN, Metin; **Ferhâd ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma,** İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2006.

ÖZCAN, Hüseyin; "Türk Dünyasının Bilgesi Ali Şîr Nevâî", **Türk Kültürü,**Temmuz 2001, s.459.

ÖZÖN, Mustafa Nihat; **Osmanlıca Lugat,** İstanbul, İnkılap Aka Yayınevi 1979.

ÖZTELLİ, Cahit; "Kânûnî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid'in Babasına Son Mektubu" **8. Türk Tarih Kongresi,** (II. Ciltten ayrı basım). Ankara, 1981, s.1110.

ÖZTUNA, Yılmaz; **Büyük Osmanlı Tarihi,** İstanbul, Ötüken Yayınları,1998.

.... **Kânûnî Sultan Süleyman,** Ankara, KTBY, 1989.

PALA, İskender; **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1995.

POSPELOV, Gennadiy Nikolayeviç; **Edebiyat Biliminin Temeli, İstanbul,** Çev. Yılmaz ONAY, Kültür Sanat Yayınları, 1984.

RAN, Nazım Hikmet; **Ferhat ile Şirin,** Adam Yayınları, İstanbul, 1993.

REDHOUSE, S. James W; **Redhouse Sözlüğü Osmanlıca / İngilizce-Türkçe Sözlük.** İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.

SARAÇ, M.A. Yekta; **Klasik Edebiyat Bilgisi,** İstanbul, Gökkubbe Yayınları, 2006.

…………………………..... **Osmanlının Şiiri,** İstanbul, 3F Yayınları, 2006.

SOLMAZ, Süleyman; **Ahdî ve Gülşen-i Şu'ârası**(İnceleme-Metin), Ankara, AKMY, 2005.

STEVICK, Philip; **Roman Teorisi**, Çev. Sevim KANTARCIOĞLU. Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1988.

SUNGURHAN, Aysun; **Beyânî Tezkiresi İnceleme-Tenkitli Metin,** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 1995.

ŞEMSEDDİN, Sâmi; **Kâmûs-ı Türkî,** İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla XVI; **Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler,** İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2002.

ŞÎRAZÎ, Hâfız Dîvânı; Abdülbâki GÖLPINARLI, İstanbul, TTKY, 1989.

TANPINAR, Ahmet Hamdi; **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi,** İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1985.

TANSEL, Fevziye Abdullah; "Ferhad ile Şirin Maddesi" **İslam Ansiklopedisi**,C.4 , Ankara, MEBY, 1997.

TANYERİ, Ali; **Örnekleriyle Dîvân Şiirinde Deyimler,** Ankara, Akçağ Yayınları,1999.

TARLAN, Ali Nihad; **Edebiyat Meseleleri,** İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1981.

TEKİN, ALPAY,Gönül; **Ferhâd ü Şirin (Ali Şir Nevâyî), İnceleme-Metin,** Ankara, TTTY, 1994.

TEKİN, Mehmet; **Roman Sanatı,** İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2004.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri; **Makaleler,** Haz. Mustafa ÖZKAN, Ankara, TDK, 1997.

TOLASA, Harun; **Sehi, Lâtifî, ve Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.

TÖKEL, Dursun Ali; **Dîvân Şiirinde Mitolojik Unsurlar,** Ankara, Akçağ Yayınları 2000.

TURAN, Şerafettin; **Kânûnî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası,** AÜDTCY, Ankara, 1961.

Türk Atasözleri ve Deyimleri, (Milli Kütüphane Başkanlığı) İstanbul, 2001.

UÇMAN, Abdullah ve M. Sabri KOZ; **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998.

ULUÇAY, M. Çağatay; "Selim-Bayezid Mücadelesi", **Tarih Vesikaları,** C.1, Mart 1961.

UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı; **Osmanlı Tarihi,** Ankara, TTKY, 1964.

ÜNVER, İsmail; "Mesnevi" **Türk Dili Dergisi,** Türk Şiiri Özel Sayısı II.Divan Şiiri. Ankara,1986.

WELLEK, Rene ve Austin WARREN. **Edebiyat Biliminin Temelleri,** Çev. Ahmet Edip UYSAL, Ankara, KTBY,1983.

YENİTERZİ, Emine; **Behiştî'nin Heşt Behişt Mesnevisi,** İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2001.

YILMAZ, Mehmet; **Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler,** İstanbul, Enderun Kitabevi,1992.

YÜCEL, Tahsin; **Anlatı Yerlemleri,** İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.

YÜCEL, Yaşar; Muhteşem Türk Kânûnî ile 46 Yıl. Ankara,AKMY, 1991.

EK

FERHÂDNÂME (METİN)

A. Metinde Kullanılan Transkripsiyon Alfabesi

ث	s̱
ح	ḥ
خ	ḫ
ذ	ẕ
ص	ṣ
ض	ż,ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ق	ḳ
ك	ñ
أ	ʾ

B. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

1. Metinde Arapça ve Farsça kelimeler uzun vokal ا ,ی, و sırasıyla â, î,û şeklinde gösterilmiştir.
2. Elif-i maksûreler “i” yerine “â” şekliyle gösterilmiştir.”Leylâ, Îsâ” gibi.
3. Arapça ibareler, ayet ve hadisler Latin harfleriyle transkribe edilmiş ve koyu renkte gösterilmiştir. Türkçe anlamları dipnot olarak gösterilmiştir.
4. Metindeki vezin problemleri de dipnotlarda belirtilmiştir.
5. Metindeki arızalardan dolayı okunamayan yerler dipnotlarda gösterilmiştir.
6. Farsça’daki “vâv-ı ma’dûleler”in geçtiği kelimelerde özel bir işaret kullanılmamıştır.
7. Çıkarıldığında manayı bozan fakat vezne göre okunduğunda vezin hatası meydana getiren bazı kelimelerde mana göz önünde bulundurulmuştur.
8. Transkripsiyonda seslerin uzunlukları gösterilirken, vezin icabı kısa okunması gereken heceler aslına uygun olarak gösterilmiştir.
9. Çıkarıldığında manayı bozan fakat vezne göre okunduğunda vezin hatası meydana getiren bazı kelimelerde mana göz önünde bulundurulmuştur.
10. Eserde imla birliğine dikkat edilmiştir.

11. “Serây, gonce “ vb.kelimeler “sarây, gonca” şekliyle yazılarak böyle kelimelerde kalınlık-incelik uyumuna dikkat edilmiştir.
12. Eserde hemzeyle de yazılabilen kelimeler eserdeki yazılışına göre “dâyimâ, kâyim” şeklinde “ ʾ ” ile değil “y” ile yazılmıştır.
13. “Ki ve ne” kelimelerinin ünlüleri vezin gereği bazı yerlerde düşürülmüş olarak “K’oldu, n’eyledi” şekliyle yazılmıştır.

C. Ferhâdnâme (Transkripsiyonlu Metin)

1b

Bismillāhirrahmānirrāhīm

1 Saṭr-ı bismillāh ile it ṣād-āb
Oldı miftāḥ-ı ḳufl-ı bāb-ı kitāb

2 Dilde olur ise eger mersūm
Keşf olur ʿaynı ile şems-i ʿulūm

3 Gösterür tīġveş o ḥüsn-i maḳāl
Nūr-ı ẕikr-i Celāli ile celāl

4 Keşf iden kenz-i dīde-i cānı
Görür anda cemāl-i Raḥmān'ı

5 Zeyn ider her maḳāmı serv-miṡāl
Cān u dil bāġını açar o nihāl

6 Cān göziyle naẓar iderseň eger
Vire her harfi saňa nūr-ı baṣar

7 On sekiz ʿālem oldı noḳta-rübā
Andan oldı medār ʿarş-ı ʿalā

8 ʿĀrif olan rumūz-ı ḥarfe ʿayān
Bildi kim bādan oldı iki cihān

9 Levḥ-i maḥfūẓı itmege imlā
Her elif anda ẖāmedür gūyā

2a

10 Rāḥ-ı ʿaşḳa idindi anı ʿaṣā
Mülk-i ıṭlāḳaʿ azm iden yektā

11 Şekl-i sīni ki itdi ṣāniʿ-i cān
Şāne-i zülf şāhid-i ʿirfān

12 ʿAşḳ sīmurġına çeküp şeh-per
Saʿd-ı sermedle eyledi hem-ser

13 Oldı gūyā ki devr-i ḫalḳa mīm
ʿAyn-ı ser-çeşme-i riyāż-ı naʿīm

14 Erbaʿīn içün eyleyen telḳīn
Buldı anuñla ʿayn-ı ʿilm-i yaḳīn

15 Lām-ı çevġān gūy-ı ḳudretdür
Ṣavlecān-ı feżā-yı ḥayretdür

16 Şāhid-i ġayba n'ola zülf-mis̱āl
Olsa zīnet eger celāl ü cemāl

17 Ḥarf-i hā evvel-i hidāyet durur
Lafẓatu'llah ḥadd ü ġāyet durur

18 Dest-i ḳudretde anı Ḥaḳ gūyā
Eyledi ḫātem-i nigīn-i Ḫudā

19 Nām-ı pāk-i Ḫudā-yı celle celāl
Buldı lafẓ-ı Celāli ile cemāl

20 Ḥażret-i Haḳḳ’a ism-i Ẕāt oldı
Mecmaʿ-ı cümle-i ṣıfāt oldı

2b

21 **Ḳābe Ḳavseyn**[1] i aňlayan ʿārif
Rāların sırrına olur vāḳıf

22 Raḥmet-i Rabb’e ibtidā oldur
Nūr-ı Bārī’ye intihā oldur

23 Bāġ-ı ʿadnı şümār ider her bār
ʿAyn-ı ḥikmetle ḥāya baḳ tekrār

24 Nūnı anuň devlet-i **kün fe yekūn**[2]
Ẓāhir andan olur bürūz u kümūn

25 Muṣḥaf-ı ʿaşḳa bāsı ʿaşr-ı ahīr
Dinmez andan meger ki ʿaşr-ı ʿaşīr

26 Oldı ḥaḳḳā ki ḥā vü yāyile mīm
Ḥāmī-i rāh-ı şerʿ-i din-i ḳavīm

27 Ẓāhirā oldı gerçi bir mıṣraʿ
Mühr-i Ḥaḳḳ’a velī odur maṭlaʿ

28 Ḳıldı münşī’-i Rabbü’l-aʿlā
ʿAşḳ divānına anı ṭuġrā

---

[1] Arapça,"İki yay uzaklığı mesafesi" anlamında olup Muhammed(sav)'in Mirac'da çıktığı mertebe.
[2] Yasin 36:82 “Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı «Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir.”

29 Naẓar it ser-be-ser bu ḥırz-ı ʿaẓīm
Oldı ser-levḥa-i kelām-ı ḳadīm

30 Genc-i ẕāt oldı vü ṭılısm-ı ṣıfāt
ʿAḳl irince bu nükteye heyhāt

Tevḥīd-i Ḫudā-yı müteʿāl vü temcīd-i ẕāt-ı ber-kemālde ʿaḳl-ı küll şikeste-maḳāl (3a)ve küll-i ʿaḳlı küng ü lāl olup ẓuhūrāt-ı ʿālem ü vücūdāt-ı benī-ādem ẕāt-ı Ḥaḳḳ'a nisbet ʿadem-i maḥż belki maḥż-ı ʿadem ve fi'lḥaḳīḳa vücūd-ı ḥaḳīḳī ẕāt-ı aḳdem oldıġına işāretdür

31 Ey Ḫudā-yı kerīm-i bī-men ü mā
Pādişāh-ı ḳadīm ü bī-hemtā

32 Ḫālıḳ-ı fevḳ u taḥt u ʿarż u semā
Mebdeʿ-i nār u āb u ḫāk u hevā

33 Çemen-ārā-yı ġonca-i ekvān
Nūr-baḫşā-yı nergis-i aʿyān

34 Naḳş-perdāz-ı kār-ḫāne-i ġayb
Levḥ-sāz-ı kitābe-i **lā-reyb** [3]

35 Āferīnende-i cihān-ı vücūd
Ḫilʿat-ārā-yı serv ü gülşen-i cūd

36 Rāzıḳ-ı mār u mūr u vaḥş u ṭuyūr
Mūcid-i rūz-ı ḥaşr u **yevmü'n-nüşūr**[4]

[3] Yunus 32: 37. ayet "Bu Kitab'ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olduğunda asla şüphe yoktur. " Secde 10: 2. ayet "Bu Kitab'ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olduğunda asla şüphe yoktur" şeklindedir.

[4] Furkan 25: 3,40,47,Fatır 35: 9 (Kâfirler) O'nu (Allah'ı) bırakıp, hiçbir şey yaratamayan, bilakis kendileri yaratılmış olan, kendilerine bile ne zarar ne de fayda verebilen, öldürmeye, hayat vermeye ve ölüleri yeniden diriltip kabirden çıkarmaya güçleri

37 Ẕāt-ı pākidür Ġaniyy ü Eḥad
Ṣıfatı **lem yelid ve-lem yūled**[5]

38 Ṣunʿ-ı ẕātıdur aṣl-ı cümle vücūd
Leyse fi'd-dāri ġayrihi [6] mevcūd

39 Olmadın daḫi nām budur ʿadem
Lāzım-ı ẕātı idi saňa ḳadem

40 Mümteniʿdür ʿadem vücūduňda
Vācib oldı s̱übūt būduňda

3b

41 Ẕāt-ı sübḥuňda māsivā cāhil
Künh-i ẕātuňda ʿaḳl lā-yaʿḳıl

42 Lā-taʿayyün ki ḥadd-i ẕātuň durur
Fehm iden anı yine ẕātuň durur

43 Olmasa idi taʿayyün-i evvel
Kim bilürdi ebed nedür yā ezel

44 Oldı tā kim taʿayyün-i s̱ānī
Geldi ʿilme ṣıfat-ı raḥmānī

45 Andan oldı cihān **kün fe yekūn** [7]
Geldi andan ẓuhūra cümle kümūn

---

yetmeyen tanrılar edindiler.
[5] İhlas 112:3 "O, doğurmamış ve doğmamıştır."
[6] Gaşiye 88:6 "Onlar için kuru dikenden başka yemek yoktur"
[7] Yasin 36:82 "Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı «Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir."

46 Ādemi itdi ʿālem-i kübrā
Didi ḥaḳḳında **ʿalleme'l-esmā**[8]

47 Eyleyüp ʿaşḳa maẓhar insānı
Ḳıldı ʿāşıḳ cemāline anı

48 Kimini genc-i ʿaşḳa maḫzen ider
Kimini bāġ-ı ḥüsne gülşen ider

49 Āteş-i ʿaşḳ ile kimi cān-sūz
Kimisi ḥüsn ile cihān-efrūz

50 Kimi kuhsār-ı ʿaşḳ Ferhād'ı
Kimi ṣahrā-yı ġam belā-zādı

51 Kimisi Ḳays iken olur Mecnūn
Ḳāysīdür tanımaz ʿaḳl u cünūn

4a

52 Kimisi ḥüsn ile olur Şīrīn
Olur ol ḥüsne bende dāver-i Çīn

53 Kimi Mecnūn olur kimi Leylā
Kimi Vāmıḳ olur kimi ʿAzrā

54 ʿAşḳ ḫusrevleri gedā eyler
ʿAşḳ dervīşi pādişā eyler

[8] Bakara 2.31 "Allah Adem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi."

55 ʿAşḳdur bülbüli yaḳup kül iden
ʿAşḳdur gülşeni yaḳup kül iden

56 ʿAşḳ ile cūş ider şarābü'l-mest
ʿAşḳ erbāb-ı şevḳi eyler mest

57 'Aşḳdur Ādem'i iden mescūd
ʿAşḳ şeyṭānı eyledi merdūd

58 'Aşḳdur Kaʿbe'de dīn-i Mevlā
ʿAşḳdur deyrde iden ġavġā

59 ʿAşḳdur cenneti iden gülşen
ʿAşḳdur dūzaḫı iden külḫan

60 ʿAşḳ eflāki eyledi devvār
ʿAşḳdan geldi ḫāke böyle ḳarār

61 ʿAşḳdandur ṣavāmiʿ-i melekūt
ʿAşḳdandur cevāmiʿ-i ceberūt

62 ʿAşḳdandur cihān-ı bī-bünyād
ʿAşḳdan oldı ḳaṣr-ı dilābād

4b

63 ʿAşḳ ḫurşīd ü fi'l-mes̱el dü-cihān
Ẕerreveş pertev ile ser-gerdān

64 Tā ki ol mihr-i ʿaşḳ ḳıldı ẓuhūr
İtdi ẕerrāt-ı ʿālemi pür-nūr

65 ʿAşḳ-ı maʿşūḳ uʿāşıḳ ey dil-i zār
Pertev ü ẕerre mihr-i pür-envār

66 Naẓar iden bulur ḥaḳīḳat-i ḥāl
Ki idüp ṣunʿ-ı Ṣāniʿ-i müteʿāl

67 Kimini ḳahr ider kimin ẕerre
Kimini baḥr ider kimin ḳaṭre

68 Ẓāhirā kimi ʿaşḳ u ʿāşıḳ olur
Kimi ḥüsniyle ḥubba lāyıḳ olur

69 Mihri kimdür iden cihān-ārā
Māha ḳandan irişdi bunca żiyā

70 Neden oldı cihānda mihr-i münīr
Ne içün oldı ẕerre böyle ḥaḳīr

71 Yā ilāhī nedür bu sırr-ı ʿacīb
Nice sırr-ı ʿacīb emr-i ġarīb

72 Eyleyüp dil ʿademde āsāyiş
Gelmedin cān-ı zāra ālāyiş

5a

73 İrmedin ʿunṣura henüz peyvend
ʿAhd-i imkānda itmedin dili bend

74 Ne ten ü ne ten üzre dāġ-ı cefā
Ne dil ü ne dil içre derd ü belā

75 Gelmedin ḫāk-i tende ġonca-i rūḥ
Açmadın ḳaṣr-ı būda bāb-ı fütūh

76 Olmadın şuʿledār nār-ı vücūd
Aḳmadın bāġ-ı cisme çeşme-i būd

77 Esmedin gülşen-i bedende nesīm
Olmadın ḫāk-i ten asīr-i şemīm

78 Yoġiken belki māsivā yek-ser
Mā ṣadaḳ[9] bulmadın ḳażā- ḳader

79 Levḥ-i maḥfūẓı eyledüň inşā
Ḳılduň aʿmāli tā ezel imlā

80 Ḳılup insānı aḥsen-i taḳvīm
Eyledüň maẓhar-ı ṣıfaṭ-ı kerīm

81 Kimin itdün saʿīd ü kimi şaḳī
Kimini müẕnib ü kimini taḳī

82 Ser-nigūn eyledüň kimin çü ḳalem
Ser-firāz eyledüň kimin çü ʿalem

83 Ḥāṣılı sırrına ḫāme-i taḳdīr
Levḥ-i maḥfūẓa eylese taḥrīr

5b

84 Ger saʿādet eger şefāʿatdür
Nār-ı dūzaḫ eger ki cennetdür

---

[9] Tasdik edilen, olunan husus.

85 Lāzım itdüñ vücūd-ı insāna
Maẓhar itdüñ rumūz-ı pinhāna

86 Her ne emr eyleseñ nihān uʿayān
Taḥt-ı emrüñde derd-mend-i insān

87 ʿĀlemi luṭf ile idüp Īcād
Eyleseñ ḳahr ile yine ber-bād

88 Kimseler ḳahrına suʾāl idemez
Luṭfuña kimse ḳīl ü ḳāl idemez

89 Ḥamd idüp luṭfuñ irse ehl-i kemāl
Diye ḳahruñ irişse celle Celāl

90 ʿĀlemüñ būdı iʿtibārīdür
Varlıḳ ancaḳ vücūd-ı Bārī'dür

91 Māsivā cümleten olur nā-būd
Evvel āḫir Ḫudā durur mevcūd

92 Didi bu sözde rind nükte-güzār
Leyse fi'd-dāri ġayrehū deyyār[10]

93 Yeter ey cām-ı ʿaşḳ ile bī-ḥūş
Ḳılma ḥadden ziyāde cūş u ḫurūş

[10] Mekânda yurt sahibi ondan başkası değildir. (Arapça söz)

6a

94 N’ola olduñsa mest-i bezm-i elest
Çıḳma rāh-ı edebden ey ser-mest

95 Ẕāt-ı Bārī’ye nisbet olsa vücūd
Māsivā ser-be-ser olur nā-būd

96 Çün ʿadem māsivāda bāḳīdür
Bī-fenā mihr-i ẕāt-ı Bāḳī’dür

97 Sözini şerʿe eyleyen taʿlīḳ
Ġaybı şümār ider ʿale’t-taḥḳīḳ

98 Şerʿ-i Aḥmed ki rāh-ı ʿirfāndur
Şüphesüz şāh-rāh-ı ʿirfāndur

99 Beni yā Rab o rāha irşād it
Cān-ı ġam-gīni luṭf ile şād it

100 Yoluma gelse itdügüm aʿmāl
Olmayam pāy-māl-i rāh-ı ḍalāl

101 Yā ilāhī kemāl-i cūduñ içün
Ḥayy u Bāḳī olan vücūduñ içün

102 Fażluñ ile baña nigāh eyle
Nūr-ı feyżüñ delīl-i rāh eyle

103 Meskenüm cennet olsa ya gülşen
Menzilüm dūzaḫ olsa ya külḫan

6b

104 İkisi dāġ-ı cāna minnetdür
Senden emr ü bize iṭʿāatdür

105 Lāyıḳ-ı bendegī iṭāʿat olur
Şān-ı Mevlā kemāl-i şefḳat olur

106 ʿAbd iseň ol cenāb-ı Mevlā’da
Ḫāk-i nā-çīz gibi üftāde

107 Nice üftāde belki nā-būd ol
Būd-ı Ḥaḳ ile yaʿni mevcūd ol

108 Benligüň refʿ iderseň ey miskīn
Ola luṭf-ı Ḫudā o yirde kemīn

109 Cübbe-i tenden olmadın ʿüryān
Bilmedi nidügini cān u cihān

110 Cehd idüp eyle māsivā terkin
Cāḥid olma ḳılup Ḫudā terkin

111 Meclis-i vecde gir niyāz eyle
Yaʿni tevḥid-i bī-niyāz eyle

112 Baňa ṣun bezm-i dilde ey sāḳī
Sāġar-ı ʿaşḳ ile ile mey-i bāḳī

113 Tā sözüm rāḥına ṣafā irişse
Şāhī’ye cām-ı Murtażā irişse

7a

114 Söyle ey ʿandelīb-i bāġ-ı niyāz
Eyleyüp bī-niyāza ʿarż-ı niyāz

115 ʿİlm-i Bārī'de ʿacz idüp iẓhār
Eyle yüz biň niyāz ü istiġfār

116 Mümkin olmaz ki mümkin ide s̱enā
Mümteniʿdür s̱enā sezā-yı Ḫudā

117 Künh-i Ẕāt-ı Ḫudā-yı cell-i celāl
Ḳıldı kül ʿaḳlını şikeste-maḳāl

118 ʿAḳl irişmez kemāl-i ẕātına
Kimse bilmez ṣıfāt u ẕātı ne

119 Ne ḳadar olsa ʿaḳl-ı kül çālāḳ
İdemez gine ẕātını idrāk

120 Ṣunʿ-ı Ẕāt'ı durur zemīn ü zamān
Ẕāt-ı pāki velī arada nihān

121 Her mekān andan ol mekānsuzdur
Her nişān andan ol nişānsuzdur

122 Ẕāt'ı pinhān ṣıfātı līk ʿayān
Maẓhar-ı ẕātı oldı kevn ü mekān

7b

123 Bī-nişānluḳ nişān-ı ẕātıdur
Lā-mekānlık anuň ṣıfātıdur

124 Ẕat-ı Bārī ṭılısm-ı aʿẓāmdur
Anda ʿaḳl-ı uḳūl ebkemdür

125 Kimse ol gence olmadı mālik
Ḥayy-ı Bāḳī'yi bulmadı hālik

126 Künh-i ẕātında ʿaḳl-ı kül mebhūt
ʿĀḳil oldur ki ide anda sükūt

127 Nūr-ı muṭlaḳ durur vücūd-ı ilāh
Kimesne bilmez anı meger Allah

128 Ẕāt-ı Ḥaḳ baḥr-i bī-nihāyetdür
Ṣıfat-ı mevc baḥr-i ḥayretdür

129 Ne var ol baḥr-i bī-gerāna kenār
Mevc-i pür-cūşına ne ḥadd ü şumār

130 Cūş idüp tā ezel muḥīṭ-i ḳadem
Mevc olur ol muḥīṭe būd u ʿadem

131 İḳtiżā-yı ṣıfātı kevn ü mekān
ʿĀrif olan bilür bu remzi hemān

132 Feyż-i cūdıyla oldı pāre-i seng
Āteşīn-i laʿl ü laʿl-i āteş-reng

8a

133 Ṣadefi eyleyüp seḥābla çift
Eyledi menbaʿ-i nūrı tā heft

134 Rūz u şeb sālikān-ı rāhıdur
Ḥalḳa-der gūş-ı bār-gāhıdur

135 Eyleyüp ṭāḳ-ı āsumānı bend
Ḳıldı encümle encümen peyvend

136 Āfitābı ḳılup cān-efrūz
Tā ki itdi sitāresin pīrūz

137 Naḳş ider bunca naḳşı naḳḳāş
Levḥ ü ḫāme velīk olmaz fāş

138 Ḳudreti her ḳaçan ẓuhūr eyler
Ecdehāyı esīr-i mūr eyler

139 Ḫalḳ idüp bir dem içre iki cihān
Yine ḳılsa ʿadem gibi pinhān

140 Ne virür ẕātına vücūd-ı kemāl
Ne irişür ʿademle naḳṣ u zevāl

141 Oldı emrinde fāʿil-i muḫtār
Olmadı kimse rāyı birle müşār

142 Her ne kim iḫtiyār ider anı Ḥaḳ
Ne güzel iḫtiyār olur el-ḥaḳ

8b

143 Anı kim ṣunʿı eyleye inşā
Diyemez kimse aňa çün u çerā

144 Bendedür ṣunʿına zemīn ü zamān
Zindedür emri ile rūḥ-ı revān

145 Mümkin olmaz ṣıfātını tavṣīf
Nitekim ẕāt-ı pākini taʿrīf

146 Ṣıfat-ı iḳtiżā-yı ẕātıdur
Māsivā maẓhar-ı sıfātıdur

147 Bu ne ḳudret durur teʿāla'llah
Leyse fī ʿālemü'l-vücūd-ı sivāh[11]

148 Bulsa ʿālemde cümleten insān
Ḥikmet-i Ḥaḳ'la ecelden emān

149 Mūları olsa tende cümle zebān
Bilse her bir zebānı niçe lisān

150 Eyleyüp her zebān ile tevḥīd
Ḳılsalar her lisān ile temcīd

151 Yetişüp ger ʿināyet-i ezelī
İrse luṭf-ı vücūd-ı lemyezelī

152 Ḳurbet-i Ḥaḳḳ'a dest-res bulımaz
Ḥamd-i Bārī'ye bir nefes bulımaz

[11] O'nun vücudundan başkası (bu)alemde değildir.

9a

153 Ḫalḳ ile Ḥaḳḳ'a ol ki yār oldı
Ḥak ile ẕāt-ı Ḥaḳḳ'ı ol buldı

154 Yā ilāhī ġarīḳ-i ʿiṣyānem
Müstaḥaḳ-ı niṣāb-ı ġufrānem

155 Eyleyüp ʿömrümi hevāda tebāh
Nāmemi eyledüm elümle siyāh

156 Zülf-i dil-ber hevāsı başumda
ʿAşḳ da sır bir oldı başumda

157 Mey-i ʿaşḳ ile cān olup ser-mest
Laʿl-i yār ile oldı bāde-perest

158 Geçdi ʿömrüm günāh ile her-gāh
Medet itmezse raḥmetüň eyvāh

159 Baḥr-i ʿiṣyānda ġarḳ olup dil ü cān
Ḳaldı deşt-i belāda ser-gerdān

160 Rū-siyāhum ḳapuňda yā Ġaffār
Pür-günāhum ṭapuňda yā Settār

161 Baḳma hergiz günāhuma yā Rab
Naẓar it her gün āhuma yā Rab

9b

162 Luṭfuň itmese bin şaḳīyi saʿīd
Ḳaldı dūzaḫda tā ebed nevmīd

163 Beni her nā-kese ḳılup muḫtāc
Dīde-i cānı eyleme gözi aç

164 Ḳalbimi ḳıl ġanī ḳanāʿat ile
Reh-nümā ol baňa hidāyet ile

165 ʿAşḳuň cānumı idüp menzil
Eyle derdüňle göňlümi yek-dil

166 Meşrebüm eyle meşreb-i tevfīḳ
Menzilüm eyle mezheb-i taḥḳīḳ

167 Maḥv idüp cümle māsivā ilāhī
Ḫıżr-ı tevfīḳüň eyle hem-rāhı

168 ʿAmelüm ḳılsa menzilüm ger nār
Eyle ol nārı luṭfuňla gülzār

169 Bāb-ı fażluň ḳılup dile meʾvā
Luṭf u iḥsānuň eyle cāna recā

170 Dīde-i cāndan eyle refʿ-i sebel
Almasun ḫaste cānı ṭūl-i emel

171 Eyle maḳṣūdum ey Ḫudā-yı vedūd
Anı kim ola ẕātuňa maḳṣūd[12]

[12] Beyitte vezin problemli

172 Açılup anda kim sicill-i günāh
Ola herkes günāhına āgāh

10a

173 Nāmemi anda pür-günāh itme
Yüzümi nāmeveş siyāh itme

174 Şāhī-i nā-murādı yā Fettāḥ
Ḫatem-i enbiyāyı ḳıl meddāḥ

175 Āl ü evlādına idüp bende
Āsitānında ḳıl ser-efgende

176 Beni yaʿni ki ser-firāz eyle
Bende-i ḫāṣṣ-ı bī-niyāz eyle

177 Sāḳiyā ṣun şarāb-ı şevḳ-ālūd
Maṭar ḳıl ḥabīb-i Ḥaḳḳ'a vürūd

178 Naḳş-ı medḥinde hem-zebān olalum
Naʿt-ı Aḥmed'de dür-feşān olalum

179 Ey şeh-i taḫt-gāh-ı ʿālem-i ins
Sürūr-ı bār-gāh-ı maḥrem-i ḳuds

180 Şāhid-i cilve-gāh-ı lem-yezelī
Maḥrem-i rāz-ı ḫalvet-i ebedī

10b

181 Meşʿal-efrūz-ı şemʿ-i cemʿ-i ṣafā
Ṣayḳal-endūz-ı levḥ-i mihr ü vefā

182 Taẖt-gīr-i memālik-i tevfīḳ
Tāc-baẖş-ı ẖazāyin-i taḥḳīḳ

183 Mihr-i envār-ı āsumān-ı ḥayāl
Māh-ı pür-nūr-ı burc-ı cāh u celāl

184 Nāṣıb-ı rāyet-i bidāyet-i Ḥaḳ
Şāriḥ-i āyet-i ʿināyet-i Ḥaḳ[13]

185 Bānī-i kārgāh-ı ḥüsn-i ʿamel
Ḥāris-i bārgāh-ı dīn ü düvel

186 Sākī-i bezm-gāh-ı ʿālem-i cān
Bāde-peymā-yı meclis-i ʿirfān

187 Bülbül-i gülsitān-ı ʿālem-i rāz
Ġonca-i būstān-ı nāz u niyāz

188 Bāʿiṡ-i nüh-revāḳ-ı ṭāḳ-ı felek
Sebeb-i ẖalḳ-ı ins ü cinn ü melek

189 Nüktedān-ı rumūz-ı **mā evḥā** [14]
Ḫusrev-i Yesrib ü şeh-i Baṭḥā

190 Server-i ẖalḳ u seyyid-i kevneyn
Şeref-i **kün fe kān**[15]şeh-i ṡaḳaleyn

---

[13] Beyitte vezin problemli
[14] Nisa 4:113 “Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.”
[15] A’raf 7:86 “Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın ki, bozguncuların sonu nasıl olmuştur!”

191 **Ḳā'il-i lev keşfe**[16] Ḥabīb-i Ḫudā
Seyyidü'l-ḫalḳ emīn-i **mā evḥā** [17]

11a

192 Ḳuṭb-ı gerdūn u merkez-i ʿālem
Mefḫar-ı ādem ü güzīn-i ümem

193 ʿİllet-i ḫilḳat-i zemīn ü zamān
Yaʿni bürhān-ı nüsḫa-i dü-cihān

194 Şāh-ı Yes̱rib ḥarem-i rüsl-iʿArab
Bedeni bürḳa-i Yemānī laḳab

195 **Li maʿallah**[18] burcınuň māhı
Taḫtgāh-ı risāletüň şāhı

196 Ṣadef-i enbiyāya dürr-i yetīm
Mesned-i aṣfiyāya şāh-ı kerīm

197 Ḥalḳa-dārān-ı çarḫ-ı kuhlī-pūş
Bendeveş dergehüňde ḫalḳa-be-gūş

198 Ḫilḳatüň rahmet-i Ḫudā'ya güvāh
Ṭıynet-i pāküň oldı Rūḥu'llah

199 Ḫaṭṭuň aṣḥāb-ı dīne ḥüccet-i cān
Ehl-i īmāna ʿārıżuň bürhān

[16] Keşifle söylediği (Arapça)
[17] Yusuf 12:3 "Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın ki, bozguncuların sonu nasıl olmuştur!"
[18] Benim Allah ile öyle bir vaktim vardır ki, onda bana ne bir melek-i mukarreb ne de bir nebiyy-i mürsel, hiç kimse yanaşamaz

200 **Ḳābe Ḳavseyn**[19] ebrūvānuňdur

Menzil-i lā-mekān nişānuňdur

201 **Festaḳim** [20] bāğı servidür ḳaddüň

Ḳad ẖalet [21]gülşen-i gül-i ẖaddüň

11b

202 Şeb-i miʿ rāca ʿ ārıżuň nev-rūz

Rūz-ı ʿ Ī̄d içre ruẖlaruň pī̄rūz

203 Ḳapuň erbāb-ı ʿ aşḳa dārü’s-selām

Ṭāḳ-ı ebrūňa ṣad hezār selām

204 Saňa ʿ ālem kefī̄l-i rāh oldı

İşigüň ādeme penāh oldı

205 Maẖzen-i gevher-i risāletsün

Ġonca-i gülşen-i nübüvvetsün

206 Gün olur aẖterüňle ferẖunde

Dergehüňde felek ser-efgende

207 Oldı dī̄vāne māhuňa encüm

Rūz-ı rūşende itdi rāhın güm

208 Gevher-i genc-i Ḥaḳḳ’a ḳalbüň emī̄n

---

19 Peygamber efendimizin MIrac gecesinde bilmediğimiz bir şekilde Allahü teâlâya yakınlığından kinâye olan bir tâbir.

20 Hūd 11:112 “O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir.”

21 Bakara 2:134 “Yoksa Ya'kub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub), oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler.”Ayrıca Bakara ,141,Ali İmrân, 137-144,Maide 45,Ra’d 6-30,Hicr 13,Fussilet 25,Ahkaf 17-18-21,Fetih 23 surelerinde de geçmektedir.

Āsitānuñ esīri Rūḥü'l-emīn

209 Kimseden almaduñ cihānda sebaḳ
Māsivā senden aldı cümle sebaḳ

210 Gelmedin ʿāleme vücūd-ı ḳalem
Nāmuña s̱ebt olındı levḥ-i ḳalem

211 Feyż iderken risālet evcine nūr
Ṭıynet-i ādem itmiş idi ẓuhūr

12a

212 Gördi çeşmüñde kuḥl-ı māzāġı
Ol ki refʿ itdi dīdeden bāġı

213 ʿİbret ile naẓar iden ʿārif
Oldı esrār-ı Aḥmed'e vāḳıf

214 Çār ḥarfi delīl-i çār-erkān
Belki her ḥarfi bāʿis̱-i dü-cihān

215 Bezm-i tevḥīde virmege nūrı
Elifi oldı şemʿ-i kāfūrı

216 Evvel ḥamde ḥāsı dāl oldı
Mīmi ṣan çeşme-i zülāl oldı

217 Dālı kim dāl-ı tāc-ı ʿizzetdür
İbtidā-yı delīl-i devletdür

218 Olmadın ʿāleme zümürrüd-gūn
ʿAdem-i maḫż iken bürūz u kümūn

219 Ḥüsnine ʿāşıḳ idi ẕāt-ı Eḥad
Anı mirʾāt idinmiş idi ebed

220 Her naẓarda idüp niçe ʿālem
Ḫalḳ iderdi niçe gürūh-ı ümem

221 Çün tecellī-i ḫālıḳu'l-ibʿād
Eyledi nūr-ı Aḥmed'i īcād

12b

222 Zāhir oldı anuñla nūr-ı rusül
İrdi andan cihān-ı būda sübül

223 Pertev-i nūr-ı Aḥmed-i muḫtār
Enbiyā nūrın eyleyüp iẓhār

224 İrişüp cemʿ-i evliyāya ẓuhūr
Oldı tedrīc ile cihān pür-nūr

225 Oldı andan bisāt nüh eflāk
Buldı neşv ü nemā ʿanāṣır-ı ḫāk

226 Oldı bu cümleye sebeb Aḥmed
Aḥmed içün yürütdi dehri Eḥad

227 Nūr-ı vechi sipihr-i ṣunʿ-ı ilāh
Āl ü evlādı anda mihr ile māh

228 Ẕāt-ı pākiňe oldı gülşen-i cān
Āli ol gülşene gül-i ḫandān

229 Ḥüsnidür nūr-ı pāk-i ʿālem-i ġayb
Şemse-i nüh kitābe-i **lā-reyb**[22]

230 Nesli ol nūr-ı pāk içün pertev
Levḥa-i āfitāba zīnet-i nev

231 Ṭıyneti bir sarāy-ı ʿarş-nişān
Çār-yāridür anda çār-erkān

13a

232 Āl ü evlādına selām olsun
Medḥ-i aṣḥābı ber-devām olsun

233 Eyle Şāhī-i zārī rūz-ı cezā
Bende-i āl-i şāh merd ü sezā

234 Umaram cāna sāḳī-i kevs̱er
Ṣuna luṭf ile cām-ı cān-perver

235 Bulup ol cāmdan ḥayāt-ı ebed
Cān u dil ola mest-i bezm-i Eḥad

Miʿrāc

236 Bir gice kim sipihr-i şuʿle-sūz
Ḳıldı rūşen cānı niteki rūz

---

[22] Yunus 32: 37. ayet “Bu Kitab'ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olduğunda asla şüphe yoktur. ” Secde 10: 2. ayet “Bu Kitab'ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olduğunda asla şüphe yoktur” şeklindedir.

237 Ol gice āsumān-ı müşg-efşān
Gevher-i şeb-çerāġın itdi ʿayān

238 Zeyn olup cümle çarḫ eyvānı
Rūşen oldı felek şebistānı

239 Yaḳdı ol deňlü çarḫ meşʿal-i zer
Ele şemʿ aldı ṣanki her aḫter

240 Görinüp āsumānda bāġ-ı behişt
Oldı ol gice rūz-ı nūr-ı sirişt

13b

241 Meger ol gice māh-ı mihr-ārā
Geşt iderken cihānı rūḥāsā

242 Ümmehānī sarāyını nā-gāh
Māhveş eylemişdi menzil-gāh

243 Ne sarāy ol ki reng-i bāġ-ı cinān
Ḥayret-i ṭāḳ-ı çarḫ u gülşen-i cān

244 Pisteri ḥulle hem firāşı melek
Ḫalveti ravża āsitānı felek

245 Āteş-i şevḳ ile yaḳup cānı
Fikr iderken viṣāl-i cānānı

246 Cān-ı zārunda ʿaşḳ-ı ālem-sūz
Yaḳmış iken çerāġ-ı mihr- efrūz

247 Nā-gehān irdi peyk-i rūḥānī
Virdi cāna nüvīd-i sübḥānī

248 Gelüp ol sāyir-i felekü'l- āzām
İrdi çün kim semend-i ʿaḳl-ḫırām

249 ʿİzz ü ikrām ile selām itdi
Dostdan ʿāşıḳa peyām itdi

250 Didi kim saňa yā Nebī'yyu'llah
İrdi luṭf-ı Ḫudā ve ʿavn-i ilāh

251 Niçe bir viresün şeref ḫāke
Yiridür bir naẓar ḳıl eflāke

14a

252 Cümle gez ü beyān-ı ʿālem-i rāz
Eyleyüp bī-niyāz-ı ʿarż-ı niyāz

253 Ārzū-yı cemālüň eylerler
İştiyāḳ-ı viṣālüň eylerler

254 Göz diküp maḳdemüňe çarḫ-ı felek
Muntaẓırdur saňa gürūh-ı melek

255 Ḳıdem iḳlīmine başup ḳademüň
Çün sipihr üzre şaḳḳa-i ʿalemüň

256 Ḫāk-i pāyüň külāh-ı ʿarş eyle
Zīr-i pāyüňdeʿarş-ı ferş eyle

257 İrişüp Sidre’ye ser-efrāz ol
Anda ʿarşīler ile hem-rāz ol

258 Müllk-i ṣuġrā vü ʿālem-i kübrā
Oldı mihr-i cemālüň ile şeydā

259 Kāʿbe kim oldı ḳıble-i ʿālem
Āsitānuňda oldı zīr-i ḳadem

260 ʿAyn-ı esmā-yı ẕāta maẓharsun
Burc-ı vaḥdetde māh-ı enversün

261 Nūr-ı pāk-i Ḫudā naẓar-gāhuň
ʿArş-ı Ḥaḳ ile menzil ü cāhuň

262 İrişüp Aḥmed’e peyām-ı eḥad
Buldı ʿālemde devlet-i sermed

14b

263 Gūş idüp çün Ḥabīb-i Sübḥān’ı
Diňledi ol nüvīd-i cānānı

264 Gördi cāndan ḫaber virür Cibrīl
Bī-nişāndan nişān virür Cibrīl

265 Naḳş olup dilde naḳş-ı cānāna
Döndi şevḳ ile ḳıble-i cāna

266 Çıḳarup ʿāriyet libāsını
Giydi ol dem beḳā ḳabāsını

267 Nūrdan eyleyüp imāmesini
Ḥulle-i cāndan itdi cāmesini

268 Kemerini kemend-i ʿaşḳ itdi
Gitdi erbāb-ı ḫāke ʿaşḳ itdi

269 Ḳayd-ı tenden ḫalāṣ olup Aḥmed
İtdi çün ʿazm-i gülistān-ı ebed

270 Ḥāmil-i rūḥ-i pāk olup raḫşı
Çarḫa irdi süheyl-i cān-baḫşı

271 Niçe raḫş ol Buraḳ-ı berḳ-ḥırām
Dil-i ʿuşşāḳ gibi bī-ārām

272 Mū-miyān-ı güşāde bī-nişānī
Şekl-i ādemde ḥūr-ı rūḥānī

273 Perr-i ṭāvūs gibi pür-zīver
Rūḥ-peyker semend-i gerdūn-fer

15a

274 Cilve-ger anda ṣūret-i dü-ciḥān
Ser-be-ser andadur ṣūret-i cān

275 Bad-sürʿat velīk āteş-pā
ʿArş-zīnet velī felek-fermā

276 Gelse reftāre ol perī-peyker
İremez gird-i kevne ṣarṣar

277 Başdı çün kim rikāb-ı raẖşa ḳadem
İtdi menzil-i kevni ṣadr-ı ḳadem

278 Şevḳ ile oldı ol Buraḳ'a süvār
ʿAşḳ ile oldı ẖādim-i dildār

279 Çekilüp ol Buraḳ-ı Sidre-maḳām
Ḳıldı üstünde Rūḥ-ı Ḳuds ārām

280 Oldı Cibrīl-i āsumān-ı reftār
Şāhid-i şāh-ı ʿaşḳa ġāşiye-dār

281 Ḳıldı ol serv-i nāz gülşen-i ḳuds
ʿAzm-i ẖalvet-sarāy-ı kişver-i ins

282 Bülbül-i bāġ-ı ʿaşḳ-ı Cebrāʾīl
Oldı çün kim Ḥabīb-i Ḥaḳḳ'a delīl

283 Peyk-i cān-baẖş ile ḥabīb-i Ḫudā
Menzilün itdi Mescid-i Aḳṣā

284 Cemʿ olup anda cümle ervāḥ
Ḳıldılar ḥamd-i Ḫālıḳ-ı fettāḥ

15b

285 Oldı ervāḥ-ı enbiyāya imām
Tā ola enbiyā maḳām-ı tamām

286 İḳtidā itmeseydi Maḥmūd'a
Enbiyā irmez idi maʿbūda

287 Ḥamd-i Bārī eyleyüben itmām
Virdi luṭf ile ol gürūha selām

288 Kişver-i şeş-cihetden itdi ḫurūc
Bī-cihet mülkiyete ḳıldı ʿurūc

289 Terk idüp ʿaşḳ ile nümūdārı
Ḳalmadı ʿālem içre ās̱ārı

290 Kendüyi kendülikden itdi ḫalāṣ
Ḥarem-i ḳurbet içre tā ola ḫāṣ

291 Ḳayd-ı şirk eyleyüp ʿale'l-ıṭlāḳ
Zāl-ı dünyā-yı dūna virdi ṭalāḳ

292 Gitdi eflāke çün o rūḥ-ı revān
Ḫāk-i miskīni aldı bī-cān

293 Cān-ı ʿunṣur çü gitdi eflāke
Düşdi ʿunṣur firāḳ ile ḫāke

294 Aḳıdup ḫāk-i derd ile ḳan u yaş
Kūh-ı ḫasretde başdı bağrına ṭaş

295 Baḥr-i eşkün idüp Ḳızılırmaġ
Ḳara bağrına yaḳdı derd ile dāġ

16a

296 Çün sipihre idüp o māh-ı tamām
Eyledi āsumānı dārü's-selām

297 Ẕāt-ı gerdūn gibi basīt oldı
ʿĀlem-i merkez-i muḥīt oldı

298 Eyleyüp cismi cān ile hem-rāh
Mülk-i ıṭlāḳı itdi menzil-gāh

299 ʿAyn-ı rūḥ itmiş idi cismin cān
N’ola ger cismi ile olsa revān

300 Peyk-i cān-baḫş ile idüp ṭayarān
Ḳıldı çün çarḫ-ı evvele güzerān

301 Ṭaʿn idüp mihre meh-i żiyā ile
Ṭoldı ol şeb ḳamer-i ṣafā ile

302 İrdi çün ol şehe felek-i iʿlām
Oldı mihr ile meh ṣafā-encām

303 Ḳıldı bedri hilālī ile hilāl
Reşk-i rūşenden irdi mihre zevāl

304 Dest-i iʿcāz ile dü-nīm oldı
Ḫān-ı cūdında ḳurṣ-ı sīm oldı

305 Eyledi çün ʿUṭārid üzre ʿubūr
İrdi eflāke ṣanki yirden nūr

306 İrişüp ol maḳāma bu ḫurşīd
Eyledi taḫt-ı devlet-i cāvīd

16b

307 Baḥr-i jerf eyleyüp adın anuñ
Misk-fām eyledi sevādın anuñ

308 Ḥibr-i ḫaṭ aña baḥr-i jerf oldı
Sāḥil-i maʿnā mevc-i ḥarf oldı

309 Ḥalvet-i zümreye irüp nevbet
Eyledi dest-i şerʿden bīʿat

310 Bıraġup çeng ile çeġānesini
Çaldı ḥāk üzre tāziyānesini

311 Hem-dem olup nevā-yı şerʿ ile
Hem-nefes oldı nā-yı şerʿ ile

312 Def ü çengle o dem şikest itdi
Neġamāt-ı mecāzī pest itdi

313 Eyleyüp çarḫ-ı çārüm üzre güzār
Mihr-i eflākı eyledi nevvār

314 Dirilüp maḳdemi bileʿ İsā
Rūḥ-ı cān-baḫşdan irişdi ṣafā

315 Görüp ol nūrı mihr-i bī-ārām
Şermden itdi zīr-i ḫāki maḳām

316 N’ola ol māh-ı leyletü’l-İsrā
Āfitāb-ı sipihre virse żiyā

317 İrdi Behrām'a çünki Rüstemvār
Geldi destinde tīġ-i āteş-bār

17a

318 Āsitānında ḫāk idüp serini
Çarḫ-ı pencümde eyledi yirini

319 Ser-i aʿdāyı ḳılmaġa perrān
Tīġ ü şemşīrden eyleyüp ʿüryān

320 İrişüp müşterīye necm-i şeref
Oldı tābende hem-çü dürr-i ṣadef

321 Maḳdemüñ ile o necm-i sefīd
Oldı burc-ı şerefde çün ḫurşīd

322 Kime yüz ṭutsa saʿd-ı ekber ider
Taḫt-ı devletde şāh u server ider

323 Evc-i Keyvān'a irgürüp ḳademin
Misk-bīz itdi şuḳḳa-i ʿalemin

324 Değdi ol burca ḳadd-i bālāsı
Şems-i peyker livā-yı ʿAbbāsī

325 Pīr-i ḫayl-i nücūm olup Keyvān
Buldı ʿizz ü saʿādet ü ʿünvān

326 Ṭayy idüp çün menāzil-i feleği
Ḳıldı gül-geşt-i gülşen-i meleği

327 Götürüp çarḫa ṭāḳ u dergāhı
Ḥüsn-i ḥāt itdi mihr ile māhı

328 Ṭoldı eflāk merḥabālar ile
Çarḫa girdi felek nevālar ile

17b

329 Virdi andan ḳudūmı ʿarşa şeref
Gevher-i cāna ḳıldı anı ṣadef

330 İrdi çün ʿarşa şāhid-i afāḳ
Ḳaldı ol menzil içre peyk ü Buraḳ

331 Yaʿni Refref'le nūr-ı muḳtedā
Sidre'yi ʿaşḳ ile ḳılup me'vā

332 Şevḳ ile bāl ü per güşād itdi
Peyk ü raḫşına ḫayr-bād itdi

333 Oldı andan refīḳi İsrāfil
Tā raṣadgāh-ı ḳaṣr-ı Mīkāʾīl

334 Mahv olup ʿaşḳ ile cemīʿ-i ḥicāb
Şāhid-i cāndan itdi refʿ-i niḳāb

335 Çekdi biň bir ḥicābı bir demde
Mahv iderdi vücūd-ı aḳdemde

336 Mīm-i imkān olup aradan red
Oldı Aḥmed vücūd-ı ʿayn-ı eḥad

337 Ḳıldı terk-i arż çün ol cevher
Baḥr-i ʿaşḳa irişdi pür-gevher

338 **Līmaʿallaha**[23] irdi yaʿni maḳām
Eyledi kendin anda maḥv-ı tamām

339 Ol maḳām içre buldı meclis-i ḥāṣ
Nūş-ı cān itdi sāġar-ı iḫlās

18a

340 Bu ne meclis durur cihān içre
Mey ü cām-ı ḥarīḳi cān içre

341 Sāġar-ı ʿaşḳ u maʿrifet sāḳī
Muṭribi şevḳ ü meclisi bāḳī

342 Toludur ol mey ile sāġar-ı mihr
Mest ü ser-geşte ol meyle sipihr

343 Mestdür ol şarāb ile dü-cihān
Belki medhūş anuňla kevn ü mekān

344 Bir olup anda şāhid ü meşhūd
Oldı ʿālemde ġayb cümle şuhūd

345 Ol ḥaremde görüp özin maḥrem
ʿAyn-ı maḥv oldı maḥremle ḥarem

[23] Benim Allah ile öyle bir vaktim vardır ki, onda bana ne bir melek-i mukarreb ne de bir nebiyy-i mürsel, hiç kimse yanaşamaz

346 Ḥarem-i Ḥaḳ'da itdi Ḥaḳḳ'a ḫiṭāb
ʿAyn-ı Ḥaḳ'dan irişdi yine cevāb

347 Ḥaḳ ile Ḥaḳḳ'a ʿarż idüp maḳṣūd
Buldı maḳṣūdı kendüde mevcūd

348 Bī-zebān söyleşüp Ḫudā ile
Vaḥdete irdiler ṣafā ile

349 Ümmetin ilticā idüp Ḥaḳ'dan
Ber-murād oldı Ẕāt-ı muṭlaḳdan

350 Her ne kim Ḥaḳ'dan itdi istidʿa
Luṭf-ı Ḥaḳ ile oldı cümle revā

18b

351 Eyleyüp müjde-i cinān ile şād
Ḳıldı dūzaḫdan ümmetin āzād

352 Penç-nevbet ṣalāt idüp taʿyīn
Pence-i şerʿe irdi ḳuvvet-i dīn

353 ʿAzm idüp vardı göz açınca hemān
Yine ol demde oldı ferşe revān

354 Ḳılup ol bār-gāh-ı gülşen-i cān
İtdi bu kār-gāhı şerʿe mekān

355 Ṣalup ol āsitāna ruḫları nūr
Virdi bu āsitāna şerʿi ḥużūr

356 Geldi ol āfitāb-ı dehr-efrūz
Ferş-i baḥr āteşiyle germ-endūz

357 Ḳaṭreveş gitdi geldi çün ʿummān
Ẕerreveş gitdi geldi mihr-i cihān

358 Dürr-i yektā gibi idüp mevvāc
Cūş idüp geldi ḳulzüm-i mevvāc

359 Şāhiyā aňa cān fedā eyle
Şerʿine dilden iḳtīdā eyle

360 İdünüp ʿarş-ı şerʿini mevvāc
H̬āk-i pāyini eyle bā-şevḳe tāc

19a

361 Olmadın māsivā henüz peydā
İtdi söz gevherine cilve H̬udā

362 Gelmedin mülk-i būda maẓhar iken
Rāz-ı hestīye maẓhar idi süh̬an

363 Hergiz irmez ana ġubār-ı ʿadem
Ḥıfẓ ider anı żāt-ı pāk-ı ḳadem

364 Olmaya ʿālem içre ol fānī
Nitekim Rūḥ-ı pāk-i insānī

365 Ġonca-i gülşen-i vücūd oldur
Bülbül-i gülistān-ı būd oldur

366 Oldı müşkil-güşā-yı uḳde-i cān
ʿAḳd-i peyvend-i gevher-i ʿirfān

367 Maḥzen-i būdı ol ki cism itdi
Naẓm-ı söz gencine ṭılısm itdi

368 Söz durur ālem içre gevher-i pāk
Söz durur nūr-ı dīde-i eflāk

369 Dil-i ʿārif ḫazīne söz güher
Baḥr mīzān u naẓm aňa zīver

370 ʿĀlemüň söz dür-i yegānesidür
Dil-i ʿuşşāḳ anuň ḫizānesidür

19b

371 Eyleyüp naẓmı bahr-i ʿaşḳa güher
Virdi söz nev-arūsına zīver

372 Gör nice dil-rübādur ol ser-keş
Görse ḥüsnüni pür-ʿaḳıl ola ġış

373 Dil-i ādem ne baḥr olur yā Rab
Ki olup söz düzile leb-ber-leb

374 Dehre dāʾim olur gevher-feşān
İrmez ol baḥre zerrece noḳsān

375 Bulmadı kimse ol dürüň dürcin
Bilmedi kimse ol mehüň burcın

376 Emr idüp Ḫālıḳ-ı zemīn ü zamān
Geldi andan vücūda kevn ü mekān

377 Oldı ṭugrā-yı ṣafḥa-i sermed
Levḥ-i ser-nāme-i kitāb-ı ebed

378 Māsivā cümle zīr-i fermānı
Cümle maḫlūḳāt āferīn-ḫānı

379 Aňa ʿālemde yoḳ nihāyet ü ḥadd
Nitekim feyż-i cūd-ı ẕāt-ı eḥad

380 Gūş idenler anuň fesānelerin
Diňlemez bülbülüň terānelerin

381 Ḳūt-ı cāndur kelām-ı şīrīni
Ḥayret-i dil maḳāl-ı rengīni

20a

382 Ger ḳalem olsa idi şāh-ı melek
Mesned olmazdı aňa taḫt-ı felek

383 Ne ḳalem ṭūṭī-i süḫan-pervāz
K'özü ḳaḳnūs gibi sūz u güdāz

384 Nice ḳaḳnūs mürġ-i Hind u zād
Aňa deryā-yı Hind baḥr-i mezād

385 Cilvesinüň esīridür ṭāvūs
Āteş-i ʿaşḳ ile ölür ḳaḳnūs

386 Naġmeler eyleyüp niteki hezār
Ola ḫ̮āmūş-ı ṣad-hezār nizār

387 Ḫ̮usrev-i nazma tā olup Şebdīz
Oldı sürʿatde mürġ-i āteş-ḫ̮īz

388 Nice Şebdīz mürġ-i ḫ̮oş-āvāz
Çarḫ̮a bī-bāl ü perr ider pervāz

389 Şevḳ ile ṭūṭī-i şekker-güftār
ʻAşḳ ile ġonca-i hezār-āṣār

390 Ḥükmi altındadur ḳamu ʿālem
Olmaz emr itmese cihān bir dem

391 Andan alup berātı şāh-ı cihān
Ol virür pādişāha mühr-i emān

392 Dest-i ḫ̮aṭ virse Süleymān'a
Şāh olmaz idi ins ile cāna

20b

393 Līk ṭurmaz aḳar gözi yaşı
Oldı pür- pāre baġrınuň başı

394 Gāh āteşde vü gāh āb üzre
Gāh maʿmūre geh ḫ̮arāb üzre

395 Ṣuya ġarḳ olmaz āteşe yanmaz
İçse māʿın deňizlerin ḳanmaz

396 Olmasa ʿālem içre maẓhar-ı ẕāt
Ẓāhir olmazdı anda bunca ṣıfāt

397 Göňül levḥinde naḳş olup cihān
Oldı bi'l-fiʿl yetmiş iki lisān

398 Sırr-ı zebānı bilür velī begüm
ʿĀrif-i Ḥaḳ gibi olur reʾsüm

399 Düşse bir ḳaṭre gözi yaşından
Tercemān ola Ḥaḳ lisānından

400 Baňa ṣun sāḳiyā yine bāde
Ola semʿ-i süẖan gibi sāde

401 Tā ki bülbül gibi terennüm idem
Āyet-i ʿaşḳ ile tekellüm idem

Ol ṣāḥib-ḳırān-ı felek-āsitān medẖüň beyānıdur kim livāsı şuḳḳasınuň mażmūnı **İnnā fetaḥnāleke fetḥan mübīnā**[24] dur ve ol Süleymān-ı zamān vasfınuň ʿayānıdur kim şān-ı aʿlāsı menşūrı(21a)**Veyanṣurekā'llāhu naṣran azīzā**[25] dur enṣārahū ilā yevmi'l ḳarār

402 İrişüp imtiyāza budur ʿadem
Münferid oldı çün hudūs̱-ıʿadem

403 Kurılup şāh-ı çarẖa perde-serā
İrişüp muṭrib-i nücūma nevā

---

[24] Fetih: 48:1 "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik."
[25] Fetih: 48:1 "Sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletsin ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin."

404 Ṭāliʿ-i āfitāb olup pīrūz
Nefes-i ṣubḥ oldı dehr-efrūz

405 Sürilüp baḥr-i nūra zevraḳlar
Dökilüp bām-ı būda ṣan caḳlar

406 Aṭlas-ı çarḫ oldı güher-dūz
Gevher-i necm oldı şām-efrūz

407 Eyleyüp naġme ʿandelīb-i revān
Āb-ı ṣunʿ ile geldi gülşen-i cān

408 Ṭūṭi-i fıṭratı ḳılup gūyā
Mürġ-i ibdaʿı itdi naġme-serā

409 Gülşen-i ādemi idüp tekvīn
Gül-i īcādı eyledi rengīn

410 Oldı mirʿāt-ı ẕātına nigerān
Anda aḳs itdi cümle ekvān

411 Yaʿni kim kevn-i H̬ālıḳ-ı Müteʿāl
İtdi çün ʿarṣagāh-ı ḥüsn ü cemāl

21b

412 Dest-i ḳudretle eyleyüp īcād
Ḳıldı nāmın anuň çü kevn-i fesād

413 Bī-sütūn itdi bār-gāhın anuň
Pür-fütūr itdi kār-gāhın anuň

414 İḳtiżā-yı teḫālüf-i ebʿād
İbtiġā-yı teġāyür-i eżdād

415 Eyleyüp ʿālemi ḫilāf üzre
ʿUnṣurı ḳıldı iḫtilāf üzre

416 ʿĀlem içre ʿale'l-ḫuṣuṣ insān
Oldı nefsinde ḳābil-i ṭuġyān

417 Kimisi oldı nitekim āteş
Tünd-ḫūluḳda şuʿleveş serkeş

418 Kimi rāh-ı fenāda ḫāk oldı
Göñli gün gibi tāb-nāk oldı

419 Kimi oldı hevā ile muʿtād
Ḥāṣıl-ı ʿömrün itdi cümle ber-bād

420 Kimisi ṣāf u sāde āb gibi
Nūr-baḫş oldı āfitāb gibi

421 Oldı çün kim cihān-ı bī-bünyād
Menbaʿ-i fitne vü maḥall-i fesād

422 Virmege dehre intiẓām-ı tamām
Ḳıldı Ḥaḳ ʿaḳl-ı küll-i şerʿ-i niẓām

22a

423 Eyledi enbiyā-yı nūr-ı hüdā
İtdi şerʿiyle ʿāleme inhā

424 Ẕātına nisbet eyleyüp sāye
İtdi sulṭānları felek-pāye

425 Ḳıldı luṭfuyla anları Allah
Nūr-ı şerʿ-i nebi vü ẓıll-ı ilāh

426 Şāhlar kim cihānda ʿādildür
Enbiyā ḫayline muʿādildür

427 Nitekim Ḥażret-i Süleymān Ḫān
Dāver-i dehr ü ḫusrev-i dü-cihān

428 Şāh-ı iḳlīm-i Rūm u ʿadl-rüsūm
Māh-ı encüm-ġulām u çarḫ-nücūm

429 Lāyıḳ-ı taḫt-gāh-ı ʿOs̱mānī
Mālik-i ḫātem-i Süleymānī

430 Ḫalef-i salṭanat ḫalīfe-nihād
Şeref-i maʿdelet ferişteh-nijād

431 Aḫter-i zirve-i ser-efrāzī
Server-i serverān-ı şeh ġāzī

432 Āsumān-ḳadr ü āfitāb-ı ḫabāb
Müşterī-mesned ü hilāl- rikāb

433 Aḫter-i burc-ı ʿadl kehf-i şeref
Gevher-i dürc-i luṭf deryā-kef

22b

434 Dāver-i Cem- ḥaşem felek- aʿlām
Şāh-ı āsaf-ṣaf u sipihr-ġulām

435 Ḫusrev-i tāc-baḫş u genc-feşān
Nāsır u ḥāris-i zemīn ü zamān

436 Ḳılıcı bir demür yüreklü dilīr
Şemşīri baş açuḳ vilāyet-gīr

437 Server-i dil-nüvāz ü ʿadl-āyīn
Māh-ı Keyvān-nişān melik-temkīn

438 Mihr-i gerdūn-maḳar ḳamer-tenvīr
Baḥr-i vālā-güher felek-tedbīr

439 Ḳıble-i ḫāṣ u ʿāmm dergāhı
Reşk-i mihr-i sipihr ḫar-gāhı

440 Ẕāt-ı gerdūn muṭīʿ-i emr-i muṭāʿ
Mülk-i taḫt-ı ḫilāfet ile müşāʿ

441 Baḫt u iḳbāl-i ḫānezādidür
Salṭanat-ı ḫāne-güşādīdür

442 Olmasa rā-yı rāyet-i Cemşīd
Rūşen itmezdi dehri çün ḥurşīd

443 Ḳulların ʿāleme idüp ḥākim
Oldı emr-i vilāyete nāẓım

444 Bende-i dergeh-i şeh-i Īrān
Ḳulı ḳurbanı ḫān-ı Türkistān

23a

445 ʿAbd-i memlūki Mıṣr-sulṭānı
Rāyile āsāf-ı Süleymānī

446 Zīr-i pāyinde mesned-i ḳayṣer
Ḳabż-ı destinde mülk-i İskender

447 Şuʿle-i tīġ-i ḳahrı düşmen-sūz
Pertev-i sāġarı cihān-efrūz

448 Ḳabża-i ḳudretinde nevʿ ile cins
Taḥt-ı ḥükminde oldı cümle ins

449 Luṭfı aṣḥāb-ı dīne bāġ-ı naʿīm
Ḳahrı erbāb-ı küfre nār-ı cāḥīm

450 ʿAdli Yeʾcūc-i ẓulme sedd-i sedīd
Ḳılıcı ḥayf u cevre medd-i medīd

451 ʿAdl ile Ẕāt-ı pāki buldı ʿalem
Ḳadri rifʿatle degdi çarḫa ʿalem

452 Sikke nāmı ile nām-dār oldı
Ḫuṭbe tīġ ile tāb-dār oldı

453 Ṭavḳ-ı cān oldı ḥalḳa-i kemeri
Kūhl-i çeşm-i dil oldı ḫāk-i deri

454 ʿAdl ile ṭoldı ʿāleme nāmı
Evc-i ʿayyūḳa irdi iʿlāmı

455 Dehre kim ḳahrını ʿayān itdi
Ḳoyuna ḳurdu pās-bān itdi

23b

456 İrişüp genc-i luṭfına sāʾil
Naḳd-i dünyāya olmadı māʾil

457 Ḳalmadı kişverinde belki gedā
Buldı iḥsānı ile cümle ġınā

458 ʿĀmm olup ḫāṣ u ʿāma inʿāmı
Luṭfı bay itdi ḫāṣ ile ʿāmı

459 Midhat-dāver ü ferişteh-hıṣāl
Oldı çün ʿālem içre emr-i muḥāl

460 **Şāhiyā** eyleyüp niyāz-ı Ḫudā
Eyleye cānla şāh-ı dehre duʿā

461 ʿAvn-i Bārī hemīşe yārı ola
ʿİzz ü rifʿat rikāb-dārı ola

462 Necm-i baḫt ola bende fermānı
Aḫter-i ferruḥ āferīn-ḫānı

463 Dehri yā Rab musaḫḫar eyle aňa
Her murādın müyesser eyle ana

464 Sāyesin eyleyüp cihāna penāh
ʿİzz ü devletle eyle şāhin-şāh

465 Bāġ-ı ḫuld içre sāḳi-i kevs̱er
Ṣuna ol şāha cām-ı cān-perver

466 Olup ol cām ile ṣafā işām
Bezm-i vaḥdete ola mest-i müdām

467 Pür idüp sākī cām-ı lem-yezelī
Bezm-i cān içre ṣun mey-i ezelī

468 Nūş idüp anı şād-mān olalum
Evc-i ʿizzetde kām-rān olalum

Bu dīvān-ı belāġāt-ʿünvānın ṭuġrāsını ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān-ı zamān nām-ı şerīfleriyle nişān itmege şehzāde-i ʿarş- aşiyān ü ravża-mekān işāret-i pür-beşāretleri vāsıṭāsıyla iḳdām olınduġına işāretdür

469 Levḥ-i imkāna kim debīr-i ḳażā
Çekdi kilk-i vücūd ile ṭuġrā

470 Dil-i naẓm ile hem-zebān itdüm
Ḥarem-i ʿaşḳa tercemān itdüm

471 Eyleyüp naẓmı şāhid-i dil ü cān
Dil ü cān naḳdin itdüm aňa revān

472 Naẓm idüp ʿālem içre efkārum
Naẓm ile oldı cümle güftārum

473 Her ne kim cāna eylese ḫalecān
Naẓm ile eyler idüm anı beyān

474 Gāh kūy-ı fenā- fütādelügin
Gāh meclisde dil-güşādelügin

24b

475 Gāh meyḫānede tenāvül-i mey
Gāh bezm içre cām-ı pey-der-pey

476 Kūçe-i ġamda gāhī şeydāluk
Kūy-ı ʿaşḳ içre gāh rüsvāluḳ

477 Gāh sivā içre ebr-i gevher-senc
Gāh pa-māl-i ḫāk-i ġam çün genc

478 Nār-ı ʿaşḳ içre geh semenderveş
Gāh ġarḳ-ı muḥīṭ gevherveş

479 Vaṣl-ı yār ile gāh ʿişret-sāz
Gāh hicr-i āteşle sūz u güdāz

480 Tāb-ı şevḳ ile cān şuʿle-feşān
Ser ü pā şemʿveş olup sūzān

481 Naẓm idüp sūz-ı ʿaşḳ ile eşʿār
Sūziş-i hicr ile idüp güftār

482 Evc-i eflāki pür-şerār itdüm
Merkez-i ḫāki ḫāk-sār itdüm

483 Sūz-ı şiʿrle yazdı tūde-i ḫāk
Çarḫa girdi hevām ile eflāk

484 Ṣavt-ı şiʿrüm irüp s̱üreyyāya
Tīr-i naẓmum yetişdi cevzāya

485 Gūş-ı şehzādeye irüp nā-gāh
Çün güher oldı gūş-vāre-i şāh

25a

486 Nice şehzāde şāh-ı mülk-i beyān
Ḫusrev-i fażl u dāver-i ʿirfān

487 Gül-i nev-bāde-i Süleymānī
Ġonca-i gül-sitān-ı ʿOs̱mānī

488 Şāh-ı Rūşen-dil ü ġarīb-nüvāz
Ḥarem-i ehl-i rāza kāşif-i rāz

489 Nāmı Sulṭan Meḥmed ol şāhuň
ʿAbd-i ḫāliṣ-nihādı Allah'uň

490 Ṭıyneti ʿilm ile ser-rişte idi
Maʿrifet çarḫına ferişte idi

491 Ekmeli idi şāhzādelerüň
Dest-gīri idi fütādelerüň

492 İrüp ol şāha naẓm-ı eşʿārum
Gün gibi ẓāhir oldı ās̱ārum

493 Gūş idüp ol şeh-i felek-temkīn
Begenüp eyledi nice taḥsīn

494 Ḥüsn ü ʿadd ile cānı şād itdi
Dil-i maḥzūnı ber-murād itdi

495 Tā ki ol şāha intisāb itdüm
Menzilüm burc-ı āfitāb itdüm

496 Gördi çünkim sipihr-i kīne-güzār
Oldı baḫtum çerāġı meh-girdār

25b

497 Cān-ı miskīne ḳılmaġa nīreng
El açup cevr eyledi āheng

498 Uzadup dest-i ẓulm-i bī-dādı
Çarḫa irgürdi āh u feryādı

499 Āfitāb-ı sipihr-i iḳbāli
Māh-ı pür-nūr burc-ı iclāli

500 Yaʿni şehzāde-i civān-baḫtı
Müşterī necm ü āsumān-taḫtı

501 Mihr ʿömrin idüp küsūf üzre
Aḫterin eyledi ḫüsūf üzre

502 Gitdi ol māh u āfitāb-ḫiṣāl
Dil ü cān ḳaldı ẕerreveş pa-māl

503 Uçdı ol şāh-bāz Sidre ḳadar
Ḳafes-i tende ḳaldı cān-ı nizār

504 Boyanup māteme yesār u yemīn
Eşk-i ḥasret aḳıtdı çarḫ-ı berīn

505 Yaġdı yaġmur yirine eşk-i belā
İrdi ʿayyūḳa āh u vāveylā

506 Cūylar gözyaşın döküp ġamla
Lāleler yandı dāġ-ı mātemle

507 Ḫançer-i ḥasrete düşüp sūsen
Yandı hicr āteşi ile gülşen

26a

508 Çāk çāk itdi sīnesin güller
Yoldılar ṣaçlarını sünbüller

509 Bu muṣībetle mihr-i ʿālem-tāb
Çarḫdan itdi kendüyi pür-tāb

510 Şeb-i mātemde nā-bedīd oldı
Ṣararup hem-çü berg-i bīd oldı

511 Māh-ı nev ḳaşların ṭırāş itdi
Nāḫun-ı ġam ruḫın ḫırāş itdi

512 Döginüp dest-i zecr ü ḳahr ile māh
Oldı mātem-i sevādı gibi siyāh

513 Dest-i cevrüňden ey felek feryād
ʿĀdetüň ḫalḳ-ı ʿāleme bī-dād

514 Ḳanı ol nev-civān u deryā-dil
Ḳanı ol māh-ı āsumān-ı menzil

515 Ḳanı evc-i maʿārifüň şāhı
Ḳanı burc-ı ʿavārifüň māhı

516 Göreyin ey sipihr-i merdüm-ḫār
Olmayasun cihānda ber-ḫor-dār

517 Düşe ḫāk üzre yıldızuň nā-gāh
Necm-i baḫtuň ola hemīşe siyāh

26b

518 Bād-ı ġam ḳāmetüň dü-tā itsün
Seni dest-i ḳażā fenā itsün

519 Āsiyā gibi bī-ḳarār olasun
Aḫterüň gibi tār-mār olasun

520 Beni ʿālemde nā-murād itdüň
Rāh-ı miḫnetde gird-bād itdüň

521 Devletüm şemʿini söyündürdüň
Baġrımuň başını göyündürdüň

522 Şunduň evvel mey-i ṣafā ile cām
ʿĀḳıbet eyledüň semūm-ı āṡām

523 Dil olup dīde gibi kūşe-nişīn
Oldı ḫūn-i ciger gibi ḫūnīn

524 Ḳalmadı cānda ṣabra çün ṭāḳat
İtdi terk-i diyāra dil niyyet

525 Girdi ten zevraḳına cān-ı ʿazīz
Cān atup irdi Mıṣr ṭaḫtına tīz

526 Bād-ı āhumla gitdi zevraḳ-ı ten
Eyledi Mıṣr muḥītini mesken

527 Hem çü Yaʿḳūb idüp enīn ü fiġān
İrdi çün Mıṣr'ı derde Yūsuf-ı cān

528 Zār zār iňleyüp dil-i nālān
Ḳan döküp ḥasretle dīde-i cān

27a

529 Aġlar iken ġamla çeşm-i pür-āb
Aldı baḫtum gözi gibi beni ḫāb

530 Açılup perde-i sarāy-ı ḫayāl
Oldı dil ḫānesi behişt-mis̱āl

531 ʿAḳs idüp cām-ı dilde şāhid-i cān
Māsivā ẓāhir oldı anda hemān

532 Gördüm ol rūḥ-ı pāki cennetde
Devlet ü ʿizzet ü saʿādetde

533 Nūrdan başı üzre tāc-ı şeref
Ādeme olmış anda ḫayr-ı ḫalef

534 Başdan ayaġa ġarḳ-ı nūr olmış
Ġayret-i ḫuld-ı reşk-i ḥūr olmış

535 Bāġ-ı cennet ṭuraġı olmış anuñ
Menzil-i cān ḳonaġı olmış anuñ

536 Sāḳī-i kevs̱er ile hem-meşreb
Reh-rev-i rāh-ı şerʿa hem-mez̠heb

537 Şeş cihet kendüye olup yeksān
Naẓar eylerdi olmadın nigerān

538 Gördi çün bende-i kemīne seni
Açdı dürc-i dürer ḫazīnesini

539 Eyleyüp ḥāl-i zārum istinṣār
Didi ḥālüñ n'ey ġarīb-i diyār

27b

540 Cevr-i gerdūn ile nedür ḥālüñ
Nicedür devr elinden aḥvālüñ

541 Bilürem bu sipihr-i dūn-perver
Dāʾim erbāb-ı ḥāle ẓulm eyler

542 Ehl-i iḳbāli eyleyüp pā-māl
İder edyār ehline iḳbāl

543 Neyleyem ki bu dehr-i bī̇-şefḳat
Baňa ʿālemde virmedi fırṣat

544 Tā ki maḳṣūdıňu idüp ḥāṣıl
Eyleseydüm murāduňa vāṣıl

545 Gūş idüp **irciʿū**[26] nidāsını cān
Eyledüm ʿazm-i cānib-i cānān

546 İrişüp yaʿni cāna emr-i Ḫudā
Bāġ-ı rıżvānı eyledüm meʾvā

547 Ṣanma kim menzil oldı baňa ḳubūr
Eyledüm taḫt-gāh-ı dilde ḥużur

548 Mülk-i ʿuḳbāya şehriyār oldum
Ḫayl-i ġılmāna tāc-dār oldum

549 Ḫalvetüm şemʿi oldı nūr-ı yaḳī̇n
Menzilüm oldı evc-i ʿılliyyī̇n

550 Almadum başa efser-i zerrī̇n
Efser-i ḥāküm oldı çarḫ-ı berī̇n

28a

551 İrişüp genc-i Ḥaḳ defī̇nesine
Baḳdum ʿālemüň ḥazī̇nesine

552 Çekmedüm gerçi salṭanat-ı ʿalem
Āḫiret şānı oldı baňa ʿalem

[26] Fecr:89:28 “Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön.”

553 Mülk-i fānīde yoḳ beḳā es̱eri
Ṭolıdur māsivā fenā ḫaberi

554 Ḥamdüli'llāh Ḫudā-yı Ḥayy u Muʿīn
Ḳalbüňi itdi baḥr-i fażl-ı yaḳīn

555 Her hünerde maḫāretüň bilürem
Şiʿr-i terde nezāketüň bilürem

556 Nāzik elfāẓ ile niteki Ḥasan
Eyleseň Ḫusrevāne basṭ-ı suḫan

557 Gevher-i şiʿrüň ola cān-efrūz
Sūziş-i naẓmuň olaḪusrev-sūz

558 Naẓm gülzārınuň hezārısun
Fażl iḳlīminüň şehriyārısun

559 Evc-i naẓma döküp ḳalem ʿalemin
Defter-i ʿaşḳa yaz ṣafā raḳamın

560 Naḳş-ı ʿaşḳ ile eyleyüp āġāz
Ol **Nevāyī** gibi nevā-perdāz

28b

561 ʿAşḳ kuhsārını fiġāna getür
Ḳıṣṣa-i Bīdil'i beyāna getür

562 Dilde Ferhād ile olup hem-hāl
Sırr-ı 'aşḳından eyle keşf-i maḳāl

563 Şāh-ı dehr adına çeküp ḫāme
Eyle divānın ‘aşḳa ser-nāme

564 Kilk-i müjġān ile idüp taḥrīr
Raḳam it tuḥfetü’l-faḳīr-i ḥaḳīr

565 Nām-ı **Şāhī** ile yazup ṭuġrā
Ḳıl cerīdüñ berāt-ı mülk-güşā

566 Eyle yaʿnī ki muṣḫaf-ı cānı
Nāme-i ḫātem-i Süleymān’ı

567 Baḥr-i dilden çıḳarduġuñ gevher
İletse tāc-ı şāha bir gevher

568 Yüz sürüp bendeden duʿā eyle
Pāyı būs eyleyüp nidā eyle

569 Söyle Yaʿḳūba Yūsuf’ın ḫaberün
Eyle bīnā anuñla dil naẓarun

570 ʿArż idüp cennet içre ʿizzetümi
Mülk-i ʿuḳbāda söyle rifʿatümi

29a

571 Çeşm-i dilden olup gevher-efşān
Mācerā-yı derūnuñ eyle beyān

572 Geh baña intisābuñ iẓhār it
Gāh iḫlāṣ-ı ḳalbüñ işʿār it

573 Geh duʿā dürlerini it nis̱ār
Geh s̱enā gevherini ḳıl Īs̱ār

574 Bilürem pādişāh-ı rūşen-rā
Silk-i naẓm içre oldı ʿuḳde-güşā

575 Ġarażuñ fehm idüp maḳālüñden
Bilür ol demde ḥasb-i ḥālüñden

576 Ber-murād eyleyüp seni ol şāh
İde ʿayn-ı ʿināyetiyle nigāh

577 Cān-ı zāra çü vaḥy-i Sübḥānī
İrişüp bu nüvīd-i Raḥmānī

578 Dilde ol emre imtis̱āl itdüm
ʿAşḳ bülbüllerini lāl itdüm

579 Gerçi şehr-i velāyetüñ şeyẖi
Ṣūfī-i ṣuffe-i ṣāfā Şeyẖi

580 Getürüp silk-i naẓma dürr-i s̱emīn
Eylemiş nazm-ı H̱usrev ü Şirīn

581 Vaṣf idüp gāh ḥüsn-i Pervīz'i
Medḥ ider gāh raẖş-ı Şebdīz'i

29b

582 Bezmüñ gāh olur nişānuñ öger
Gāh dīvānınuñ bisāṭun öger

583 Gāh taʿrīf ider ḫazīnesini
Gāh tavṣīf ider defīnesini

584 Vaṣl-ı Meryem'le gāh ider hem-ser
Geh ṣunar ḳand-ı vuṣlat-ı şekker

585 Gāh ider ʿāşıḳ anı şāhāne
ʿİşveler itdirür emīrāne

586 Gāh ider vaṣf-ı genc-i cān- āverd
Gāh ider şāh-ı ʿāşıḳ-ı bī-derd

587 Şāhlıḳ özge özge sūziş-i ʿaşḳ
Salṭanat özge özge sūziş-i ʿaşḳ

588 Hīç olur mı ki Ḫusrev bī-derd
Ola Ferhād-ı ʿaşḳ ile hem-derd

589 Şāh kim ḥükümrān-ı ʿālemdür
ʿAşḳ bābında ẕerreden kemdür

590 Şemʿ-i necmüñ idüp cihān-efrūz
ʿAḳıbet līk naẓma virmege sūz

591 Ẕikr ider ḫāl-i zār-ı Ferhād'ı
Böyle naḳl eyler ol belā-zādı

592 Der ki bir nā-murād-ı kuhsārı
Bend-i ʿaşḳuñ olup giriftārı

30a

593 Ḫüsn-i Şīrin’e mübtelā olmış
Kendü kendüye pür-belā olmış

594 Kūh-ı ʿaşḳ içre eyleyüp Ferhād
Eylemiş cān-ı zārına bī-dād

595 Tīġ-i ʿaşḳ ile sīne-çāk olmış
ʿĀḳıbet ʿaşḳ ile helāk olmış

596 Līk iḳlīm-i naẓm-ı Ḫāḳānī
Maʿrifet kişveri süḫandānı

597 Bülbül-i naġme-sāz-ı bāġ-ı nevā
Yaʿni ey dil **Nevāyī-i** dānā

598 Eyleyüp mülk-i naẓma basṭ-ı kelām
Gevher-i ʿaşḳa böyle virdi niẓām

599 Neseb-i Bīdil’e çeküp ḫāme
Böyle yazdı aňa ḥaseb-i nāme

600 Mülk-i Çīn içre dāver-i server
Aňa olmışdı fi’l-ḥaḳīḳa peder

601 Ẓulm idüp līk ʿaşḳ-ı taḫt-ı şūr
Taḫt-ı devletden itdi cevr ile dūr

602 Cehd idüp mülk-i māl ile ḫāḳān
Bulmadı çünki derdine dermān

30b

603 Ḳaṭʿ idüp ġayret ile peyvendin
Pençe-i ʿaşḳa virdi ferzendin

604 Eyleyüp ʿaşḳ ile çü terk-i diyār
Kişver-i dilde ḳalmadı deyyār

605 ʿAşḳ elinden çeküp belā vü cefā
Geldi başına nice dürlü belā

606 ʿAşḳ ile şöhre-i cihān oldı
Derd ile mīr-i ʿāşıḳān oldı

607 Gūş idüp bu kelām cān-ı ḫazīn
Begenüp eyledi nice taḥsīn

608 Ḳıṣṣada Mīr'e iḳtidā itdüm
Nāme-i ʿaşḳa ibtidā itdüm

609 Ba'ż-ı naḳlini eyleyüp taġyīr
İḫtiṣār üzre eyledüm ta'bīr

610 Ḳıṣṣasın naḳl idüp hemān ancaḳ
Gevher-i baḥrin almadum el-ḥaḳ

611 Kendüyi pīr-i iḫtiyār itdüm
Aňa pey-revlik iḫtiyār itdüm

612 Almadın daḫi dest-i naẓma ḳalem
Başdı iḳbāl-i devlet anda ḳadem

613 Cān-ı maẖzūnı ḳılmaġa dil-şād
Geldi ṣubḥ eyledi mübārek-bād

31a

614 Getürüp ṣubḥ ṣafḥa-i sīmīn
Ḳıldı şeb kilk-i nāmemi miskīn

615 Maẖzen-i rāz olup dil-i efkār
Oldı ḳalem seḥābı gevher-bār

616 Açılup kūşe kūşe dürc-i hüner
Ṣadef-i dil pür oldı dürr ü güher

617 Ḳulzüm-i naẓma cān ile ṭaldum
Ṣafḥa ṣafḥa dür ü güher aldum

618 Naḳş-ı āb üzre ber-ḳarār itdüm
Gevher-i naẓmı āb-dār itdüm

619 Süẖan iḳlīmini musaẖẖar idüp
Bikr-i efkāra naẓmı zīver idüp

620 Eyledüm mülk-i naẓmı mülk-i Yemen
Gevher-i şiʿri eyleyüp rengīn

621 Yazılan nāmem içre ẖaṭṭ-ı süẖan
Her biri oldı ṣan süvār-ı Ḫoten

622 Her ne kim itdi cām-ı dil iẓhār
Eyledüm levḥ-i cāna anı nigār

623 Dil-i Şāhī ki oldı genc-i nihān
Dürr-i naẓm ile oldı genc-feşān

624 Umaram hem-çü gevher-i şehvār
Ola maḳbūl-i şāha deryā-bār

31b

625 İrişüp ʿavn-i luṭf-ı vücūd-ı İlāh
Ḳadr ile ola gūş-vāre-i şāh

626 Baňa ṣun sāḳī cām-ı ʿirfānı
Oldı çün meclis-i Süleymānī

627 Cürʿasından cihān ola medḫūş
Düşe erbāb-ı ʿaşḳa cūş u ḫurūş

Ferhād Şehzāde'nüň gevheri ṣadef-i ḫāḳānīden ve cevher-i maʿden-i sulṭānīden olup pederi fi'l-ḥaḳīḳa Ḫıtā Ḫānı olduġın Mīr ʿAli Şīr Nevāyī'den naḳl itmekdür

628 Ḳıṣṣa-i aġāz-ı meclis-i iclāl
Naġme-perdāz-ı gülşen-i iḳbāl

629 Gevher-efşān-ı genc-i nāme-i rāz
Genc-pāş-ı ṭılısm-ı nāz u niyāz

630 Perde-sāz-ı nevā-yı nev-āyīn
Nükte-senc-i hevā-yı ʿilm-i yaḳīn

631 Eyleyüp ḥasb-ı ḥāl-i Bīdil'i yād
Yaʿni ey dil-i nevā-yı üstād

632 S̱ebt idüp levḥ-i ʿaşḳa ḳıṣṣa-i nev
Oldı ʿālemde peyrev-i H̱usrev

32a

633 Nice H̱usrev ki şāh-ı mülk-i beyān
ʿĀrif -i cān u vāḳıf-ı ʿirfān

634 ʿAşḳ ṭuġrāsına çeküp ẖāme
Yazdı Ferhād'a çün ḥasb-i nāme

635 Sözde ʿarż eyleyüp feṣāḥat-i tām
Ḳıṣṣa-i ʿaşḳa böyle virdi niẓām

636 Mülk-i ḥüsnüň var idi ẖāḳānı
Nice ẖāḳān cihān Süleymān'ı

637 ʿAskeri lā-yü ʿadd ü lā yuḥṣā
Mülki olmışdı ser-be-ser dünyā

638 Āsitānında bendeveş ẖānlar
Cān virdi ẖıdmetine sulṭānlar

639 Şāh-ı kişver-güşā-yı ʿadl-ʿāyīn
H̱usrev-i Cem-ḥaşem melik-temkīn

640 Yoġ idi salṭanatında noḳṣānı
Olmış idi cihān Süleymān'ı

641 Çarẖ-ı aṭlas otaġı idi anuň
Mülk-i dünyā ḳonāġı idi anuň

642 Gevher-i mühr dürretü’l-tācı
Tāc-ı ferzend dürr-i muḥtācı

32b

643 Ḳalbi deryā-yı salṭanatda ṣadef
Dili pür-ārzū-yı dürr-i ẖalef

644 ʿUnṣurı cevher-i mücerred idi
Dürr-i ferzend ile muḳayyed idi

645 Ṣalṭanat baḥri idi gevheri yoḳ
Felek-i devlet idi aẖteri yoḳ

646 Aňlamışdı şeh-i cihān-peymā
Ki fenādur cihān **ve māfīhā**[27]

647 Nā-gehān irse tünd-bād-ı ecel
İrişür bir dem içre dehre ẖalel

648 Ḳaṣr-ı ʿömrün esāsı bī -bünyād
Salṭanat-gāhı bir ẖarāb-ābād

649 Bī-beḳādur cihān-ı būḳalemun
Teng-nā-yı fenādur gerdūn

650 Niçe Dārā’yı eyleyüp berdār
Ḳıldı serdār iken yirin ser-i dār

---

[27] Hadis Müslim-Buhari “Allah'ım! Ben bu rüzgarın hayrını, ondan doğacak hayırları ve özellikle gönderildiği şeyin hayrını istiyorum. Onun kötülüğünden, içinde taşıdığı kötülüklerden ve gönderilmiş olduğu kötülüğünden Sana sığınırım."

651 Nice ẖusrevleri zebūn itdi
Nice Cemşīd'i ser-nigūn itdi

652 Çarẖ bir ejdehā-yı nüh-serdür
Dehr bir ẖān-ḳāh-ı şeş-derdür

653 Her kim anuňla oldı şuʿ beze-bāz
Kār u bārına irdi sūz u güdāz

33a

654 Kīne-cūdur cihān-ı bī-şefḳat
Tünd-hūdur zamān-ı bī-mühlet

655 Yād idüp bu rumūzı şāh-ı cihān
Dökdi ẖūn-ı cigerle dīdesi ḳan

656 Çeşm-i nemnākin eyleyüp dür-pāş
Dilde sırr-ı nihānın eyledi fāş

657 ʿArz-ı ḥācāt-ı bī-niyāz itdi
Aġlayup Haḳḳ'a çoḳ niyāz itdi

658 El açup Müsteʿān'a çün şimşād
Eyledi müddeʿā-yı ḳalbini yād

659 Didi ey nūr-baẖş-ı dīde-i cān
Meşʿal-efrūz-ı mihr ü māh-ı cihān

660 Levḥ-sāz-ı ṣaḥīfe-i ebced
Mūcid-i kāināt u vaḥy-i ebed

661 Naḫl-i ʿömrümde yoḳ s̱emer es̱eri
Baḥr-i ẕātumda yoḳ ḫalef güheri

662 Olmasa ger ṣadefde gevher-i pāk
ʿĀḳıbet ola çün sifāle-i ḫāk

663 Ṣubḥ kim olmaz anda mihr-i münīr
Oldı mānend-i şām-ı tīre-żamīr

33b

664 Şāh kim olmaz aňa ḫayrü'l-ḫalef
Olur aʿdā elinde mülki telef

665 Çün pür oldı nūr-ı çeşm-i peder
N'ola ger olsa ʿayn-ı nūr-ı baṣar

666 Gerçi ey Ḫālıḳ-ı zemīn ü zamān
Eyledüň ḫalḳa bendeňi sulṭān

667 Dilerüm ki ey Ḫudā-yı Vedūd
Eyleyüp luṭf-ı cūdına maʿdūd

668 Ḳıla ben ġarībüne bir ferzend
Eyle iḳbālümi anuňla bülend

669 Nūr-ı ḫaddiyle göňlüm it rūşen
Naḫl-i ḳaddiyle ḫānum it gülşen

670 Ḫalvetümde çerāġ-ı dīdem ola
Meclisümde server-i sīnem ola

671 Düşse ger necm-i devletüm ḫāke
İre tācum anuňla eflāke

672 Baňa ḳāʾim-maḳām olup her gāh
Zīr-i destüňde ola mülk ü sipāh

673 Mülk-i bāḳīye eylesem güzerān
Ḳılmaya mülkümi ʿadüvv talān

34a

674 Mālik-i mülk-i ḫānümānum ola
Ḥākim-i ḫayl-i ḫanedānum ola

675 Ḥaḳ ḳabūl eyleyüp duʿāsın anuň
Müstecāb itdi duʿāsın anuň

676 İrişüp bāġ-ı ʿaşḳa neşv ü nemā
Bülbül-i vird oldı naġme-serā

677 Ṣadef-i cāna ṣunʿ olup dür-bār
Ḳıldı iẓhār-ı gevher-i şehvār

678 Düşdi deryā-yı sunʿa gevher-i ʿaşḳ
Maʿden-i cān pür oldı cevher-i ʿaşḳ

679 Mülk-i ıṭlāḳdan ya bir şah-bāz
Ḳāf-ı aşḳ üzre eyledi pervāz

680 Virdi ḫāḳāna bir oġul Allah
Ne oġul reşk-i mihr ü ġayret-i māh

681 Buldı dürr-i ḫalef ḫalīfe-nihād
İşigi ehl-i ʿaşḳa bāb-ı murād

682 Ṭoġdı çün ol meh-i mübārek-fāl
Ṭoldı nūr ile neyyir-i iḳbāl

683 Derd ü miḫnetle tev'emān oldı
Āh u zār ile hem-zebān oldı

684 Mehd-i imkānı tā ki ol gül-i ter
Evc-i ıṭlāḳdan idindi maḳar

34b

685 Ġoncaveş ṣardılar ḥarīr içre
Nāfeveş ḳoydılar ʿabīr içre

686 Ḫāne-i dīdeden idüp mehdin
Leb-i dil-berden itdiler şehdin

687 Görüp ol necm-i ḥüsni mihr ile
Didiler ẓāhir oldı nūr ile

688 Hātif-i ġayb eyleyüp irşād
Ḳıldı şehzāde nāmını Ferhād

689 Hem-dem olup anuňla ḫayl-i belā
Hem-zebān oldı ehl-i derd ü ʿanā

690 Māder-i dehr olup o şāha esīr
Virdi pistān-ı ʿaşḳdan aňa şīr

691 Ehl-i derd oldı maḳdemiyle şād
Didi erbāb-ı dil mübārek bād

692 İrişüp müddeʿāsına ḫāḳān
Ḥāṣıl itdi murād-ı cān u cihān

693 Ser-be-ser zeyn olup vilāyet-i Çin
Oldı naḳş-ı nigār-ı ḫāne-i Çin

694 Bez̠l idüp ḫalḳa ḫūn-ı iḥsānı
Ṭoldı āfāḳa luṭf-ı ḫāḳānī

695 Ne ḳadar var ise ḳılāʿ u bilād
Ṭutunup oldılar feraḥ- ābād

35a

696 Düzilüp bezm-gāh-ı sulṭānī
Ḳoyulup ḫayme-i Süleymānī

697 Daʿvet-i ḫalḳ içün nidā oldı
Ne nidā ʿāleme ṣalā oldı

698 Cemʿ idüp şāh-ı ḫāṣ ile ʿāmı
Eyledi ḫāṣ u ʿāma iḥsānı

699 Ḫān-ı ihsān çekildi bī-taḳsīr
Geldi ol meclise ṣaġīr ü kebīr

700 İdüp ol meclisini heşt-mis̠āl
Sāġar-ı sīm ü zerle māl-a-māl

701 Taḫt-ı Cemşīd de şeh-i ʿālem
Nūş ider Ḫusrevāne sāġar-ı Cem

702 İçülüp anda laʿl-ı rummānī
Aňmadı kimse āb-ı ḥayvānı

703 Ṣaf ṭutup sīm-i sāḳ-ı sāḳīler
Ṣunulup ḫalḳa cām-ı bāḳīler

704 Elde her serv-ḳadd ü sīmīn-ber
Getürüp zer ṭabaḳla laʿl ü güher

705 Meclise sīm ü zer nis̱ār itdi
Bezmi gūyā şükūfe-zār itdi

706 Mülk-i Çīn içre aḳdı laʿl u güher
Dīdeveş oldı ḫalḳ pür-gevher

35b

707 Ol ḳadar ṣaçdı kīselerle direm
Ṣan şükūfeyle ṭoldı bāġ-ı İrem

708 Oldı deryā gibi kef-i ḫāḳān
Bay u yoḫsula itdi genc-feşān

709 Çözülüp her ḳumaş ḳaṭar ḳaṭar
Virülüp sīm ü zer hezār hezār

710 Ḫalḳa iḥsān idüp keremlerle
Dehri ḳul eyledi diremlerle

711 Getürüp kīse kīse sīm ü zeri
Ḫalḳa bez̠l eyledi dür ü güheri

712 Nice dürr ü güher ki ey dil-i zār
Naḳd-i cān eyle şāh-ı ʿaşḳa nis̠ār

713 Getür ey sāḳī-i felek-sāġār
Cām-ı gītī-nümā-yı pür-gevher

714 Maḳdem-i şāh-ı ʻaşḳa şükrāne
İçelüm cām-ı Cem-i emīrāne

Ferhād-ı belā-zāduň ḫıred mektebinde tekmīl-i ʻulūm u fünūn idüp belā sebaḳın ḥarf ḥarf ezber ve ṣanʻat-ı muḥārebede z̠ü-fünūn olup meydān-ı şecāʻatde çarḫ-ı behrāmenden dil-āver olduġıdur

36a

715 Sebaḳ-āmūz-ı mekteb-i ʿirfān
Ders-gūy-ı muṣāḥif-i dil ü cān

716 Mekteb-ārā-yı gülsitān-ı vefā
Gülsitān-ı ḫūn-ı būstān-ı ṣafā

717 Yaʿni cevher-fürūş-ı silk-i beyān
Ders-i ʿaşḳı bu resme itdi ʿayān

718 ʿAvn-i Bārī ile çü dāver-i Çīn
Baḥr-i fıṭratdan oldı gevher-i Çīn

719 Maʿden-i cān pür oldı güher-i ʿaşḳ
Ṣadef-i dil pür oldı güher-i ʿaşḳ

720 Naḳd-i ʿömrüni māder-i eyyām
Ḳıldı şükrāne ʿāleme inʿām

721 Şevḳ ile ehl-i ʿaşḳa cūş itdi
H̱ayli derd ü ġama ẖurūş itdi

722 İrdi günden güne cemāline nūr
Buldı günden güne cemāli ẓuhūr

723 Yetişüp rūz-i ʿömri yek-sāle
Başladı ḥāl-i ʿaşḳ ile ḳāle

724 Laʿl-i yāḳūta dür-nis̱ār oldı
Sözleri dürr-i şāhvār oldı

725 İki yaşına girdi çün ol māh
Bende-i ḥüsni oldı mihr ile māh

36b

726 Başdı üç yaşı üzre tā ki ḳadem
Çarẖ-ı çārümde değdi ḥüsn-i ʿalem

727 İricek dördüne o māh-ı tamām
Rubʿ-ı meskūnı ḳul idindi tamām

728 Lebleri oldı laʿl-i seyyāle
Ḥüsni çün māh-ı çār-deh sāle

729 Bāġ-ı ḥüsn içre gül-ʿizār oldı
Ġonca-i ḥüsn iken nizār oldı

730 Serv-i nāz oldı ḳadd-i şimşādı
Çarẖa peyveste oldı feryādı

731 Ruẖları āfitāb-ı ʿālem-tāb
Mescid-i ḥüsne ḳaşları miẖrāb

732 İdicek ṭıynetin Ḫudā taẖmīr
Ḫāk-i ʿaşḳ ile eylemiş taʿmīr

733 Ṭopraġı gird-bād-ı deşt-i fenā
Ṣuyı kuhsār-ı ġamda ʿayn-ı ʿanāʾ

734 Āteş-i nār-ı ġam şerārından
Nār-ı ġam belki şuʿle nārından

735 Bādı anuň sümūm-ı semden es̱er
Belki bād-ı sümūm andan es̱er

736 Nār-ı ḥasretle ʿaşḳ miḥnet-i şūr
Dil-i maḥzūnı eyleyüp maḥrūr

37a

737 Mest-i lāyaʿḳıl idi şehzāde
Bü'l-ʿaceb ḥālet irdi Ferhād'e

738 Ġamdan olmaz idi bir zamān ḥāli
Miẖnet olmış idi tamām ḥāli

739 Çeşm-i şūẖu şarāb-ı nāzla mest
Cānı bī-hūş-ı cām-ı bezm-i elest

740 Ṣaçı ṭarrār ü kākülü dil-keş
Ḥüsni şirin ü kendü Mecnūnveş

741 Naṭᶜ-ı ḥüsn üzre ẖāli ferzāne
Dili ᶜaşḳ āteşine pervāne

742 Ruẖı ᶜaşḳ ehlinüň gülistānı
Bāġ-ı ḥüsnüň bī-ẖūş elhānı

743 Ḫande eylerdi ġoncaveş deheni
Lāleveş dāġ-ı ᶜaşḳ idi süẖanı

744 Her sözi ᶜaşḳdan fesāne idi
Ṭavr-ı eṭvārı ‘āşıḳāne idi

745 ᶜAşḳ idi güft ü gūyı ᶜālemde
ᶜAşḳ idi cüst ü cūyı ᶜālemde

746 Pür- ᶜaşḳ olmış idi üstādı
ᶜAşḳ u şevḳ ile idi feryādı

747 Ehl-i dil ḳalbine olup maḥbūb
Şāha olmış idi cān ile maṭlūb

37b

748 Ruẖı olmışdı nūr-ı çeşm-i peder
Ansuz itmezdi kāināta naẓar

749 Gice ẖābı ẖayāli ile idi
ᶜAyşı gündüz cemāli ile idi

750 Görmese mihr-i rūyını bir dem
Getürürdi yüzinde hemi dem

751 Sevüp ol māhı cānı gibi hemān
Cismine eylemişdi Rūḥ-ı revān

752 Dilde tesbīḥ idüp anuň adın
Ġam-güsār itmiş idi Ferhād'ın

753 Bir gün ol pādişāh-ı çarḫ-nihād
Emr idüp geldi yanına Ferhād

754 Mihr ile eyleyüp o māha naẓar
Ḥāṣıl itdi anuňla nūr-ı baṣar

755 Eyleyüp inbisāṭ ile kelimāt
Ṣāh-ı ʿirfāna itdi ʿarż-ı nikāt

756 Ṣāh aňa nükteler ʿayān itdi
Yaʿni ferzendin imtihān itdi

757 Redd idüp nāzikāne şāha cevāb
Baḥr-i ʿirfāna ṣaçdı dürr-i ḫoş-āb

758 Ṣāh Şīrīn kelāmun itdi çü gūş
Dilde baḥr-i muḥabbet eyledi cūş

38a

759 Ḳābiliyyet görüp nihādunda
Meyl-i ʿilm aňladı fuʿādunda

760 Her sözi gördi bir kitāb-ı vefā
ʿİlm-i iḥyā vü laʿl-i ʿayn-ı şifā

761 Gerçi ṭıfl idi zāhirā o melek
Kāmilü'l-ʿaḳl idi dili çü felek

762 Bildi Ferhād'ı ʿilme ṭālibdür
Cān u dilde kemāle rāġıbdur

763 Vüzerāsuna emr idüp ḫāḳān
Buldılar bir ḥakīm-i ḥikmet-dān

764 ʿİlm-i manṭıḳ kelāmı idi anuň
Mülk-i maʿnā maḳāmı idi anuň

765 Zü-fünūn-ı cihān u ḥikmet-cūy
Nüktedān-ı zemān u ʿibret-gūy

766 İtdi Ferhād'ı şāh aňa teslīm
Aňa tā kim ʿulūm ide taʿlīm

767 Virdiler mihr-i ʿālemi fülke
ʿAḳlı üstād itdiler mülke

768 Getürüp per-i çarḫ levḥ ü ḳalem
Ḥarf ḥarf itdi derd-i ʿaşḳı raḳam

769 Elf ü bā didigünde üstādı
Ebced oldı tamām anuň yādı

38b

770 Ḳanġı ḥarfi ki itdi ol taʿlīm
Noḳṭa noḳṭa iderdi bu taḳsīm

771 Ez-zemān geçmedin o māh-ı cemāl
Buldı kesb-i maʿārif ile kemāl

772 Ḥarekāt-ı ribāṭ-ı nüh eflāk
Sekenāt-ı bisāṭ-ı ʿālem-i ḫāk

773 Ādemüñ muḫtelif mizācını
ʿĀlem-i ʿunṣur imtizācını

774 ʿİlm-i ebdān u fażl-ı edyānı
Ḳuṭb-ı s̱ābitle çarḫ-ı gerdānı

775 Noḳṭa noḳṭa idüp ciḥānı ṭarḥ
Ṣafḥa-i ḥāżırunda eyledi şerḥ

776 Ger maʿārif eger ṣanāyiʿ dür
Ger ʿavārif eger bedāyiʿ dür

777 Eyleyüp cidd ü cehd ile taḥṣīl
Ḳıldı fażl u kemāl ile tekmīl

778 ʿİlm ile eyleyüp hemīşe ʿamel
Müşkil-i rūzgārı eyledi ḥal

779 Sehl-i müddetde ẕü-fünūn oldı
ʿAşḳ pīrine reh-nümūn oldı

780 Nefs-i aʿrāż-ı zāt-ı māhiyyāt
Cesed ü maʿden ile ʿaḳl u ḥayāt

39a

781 Manṭıḳ-ı ḥikmet ü beyān-ı kelām
Diḳḳat-i ʿaḳl u sürʿat-i evhām

782 Rūz-ı gerdūn u seyr-i cümle nücūm
Baḥr-i eşʿār u āsumān-ı ʿulūm

783 Şāhid-i zīc ü bikr-i usṭurlāb
Oldı şehzādeye güşāde-niḳāb

784 Olıcaḳ ʿilm ü fażl ile kāmil
Oldı luʿb u celādete māʿil

785 Buldılar bir dil-āver-i ʻālim
K'aňa mānend olımaz Sālim

786 Destine tīrin alsa çün Behrām
Menzilin gūr ide niçe Behrām

787 Ceng ide ger anuňla Rüstem-i Zāl
Ḍarb-ı gürzünden ola ḳāmeti dāl

788 Görüp andan ṣanāyiʿ-i ḥarbi
Çekdi çarḫuň kemānını ḍarbı

789 Tīrde Rüstem-i cihān oldı
Nīze fenninde Ḳahramān oldı

790 Çeşm ü ebrūsı gibi ol fettān
Alsa ger ḳabżasına tīr ü kemān

791 Müşterī burc-ı ḳavsı eyleye cāy
Ola ya ḳavsı müşterī-peymāy

39b

792 Gelse ger çeşm-i mūr tīrine rāst
Rāstı zaḫm ururdı bī-kem ü kāst

793 Öyle oldı ḫadengi sīne-nigār
Dil-i ʿaşḳda hem-çü ġamze-i yār

794 Şemse-i tīġini gören pür-tāb
Düşe ḫāk üzre sāyeveş bī-tāb

795 Ne ḳadar vārsa fünūn u ʿulūm
Oldı şehzādeye ḳamu maʿlūm

796 ʿİlm ile şöhre-i cihān oldı
Fażl ile zübde-i zemān oldı

797 Eyleyüp ʿālem içre kesb-i kemāl
Feyż-baḫş oldı dehre mihr-mis̱āl

798 Sāḳiyā ṣun şarāb-ı ġam perverd
Cān u dil oldı ʿaşḳ ile pür-derd

799 Yıḳılup olmadın cihānda ḫarāb
Yayalum ḳaṣr-ı ʿişreti yab yab

Ferhād-ı Belā-zāduň bī-sebep feryād u fiġānı gūş-ı ḫāḳāna irüp ferzend-i dil-bendi eglencesi içün ḳaṣrları emr idüp Ferhād'uň mücerred naẓarla tīşever olduġıdur

40a

800 Ḳaṣr-ı ʿaşḳı binā iden üstād
Ḳıldı resmin bu tarh ile ābād

801 Anda kim Ḥaḳ-ı serīr-i ḫāḳānī
İtdi nūr-ı ḫalef ile nūr anı

802 Rehber olup ʿināyet-i Hādī
Virdi ḫāḳān-ı Çīn'e Ferhād'ı

803 Dil-i ḫāḳān anuňla rūşen idi
Aňa ʿālem velīk külḫan idi

804 ʿĀrıżı aňa şemʿ-i cān-efrūz
Sūz-ı dilden bu dem-be-dem dil-sūz

805 Ol iderdi bunuňla güft ü şinīd
Şādlıḳdan bu dem-be-dem nevmīd

806 Ruḫleri aňa nūr-ı dīde idi
Bu derūndan belā keşīde idi

807 Ol buňa tāc u taḫt ider irşād
Bu ider taḫt u tācdan feryād

808 Ol buňa mülk ü māl ider telḳīn
Bu ider mülk-i ʿāleme nefrīn

809 Ḥāṣılı pādişāh-ı çarḫ-nişān
Dil-i Ferhād'ı ḳılmaġa şādān

810 Gāh arż-ı ḫazā᾿in eyler idi
Gāh bezl-i defā᾿in eyler idi

40b

811 Gāh teklīf iderdi salṭanatın
Gāh teslīm iderdi memleketin

812 Gāh bezm itdirürdi şāhāne
Gāh rezm itdirürdi merdāne

813 Bu ḳadar ayş u nūş-ı ẕevḳ ile
Bunca cūş u ḫurūş-ı şevḳ ile

814 Eyleyüp dilden āh-ı derd-ālūd
Çarḫı eylerdi dem-be-dem pür-dūd

815 İl ġamı eyleyüp dilün ġamnāk
Çeşmin eylerdi eşk ile nem-nāk

816 Naḳl olınsa belā-yı ʿāşıḳ-ı zār
Anı tekrār ider idi istifsār

817 Dil-rübā vaṣfın itseler ger yād
Vaṣl ümīdi iderdi cānını şād

818 Ḳanda aňlasa Vāmıḳ u Azrā
Ruḫı olurdı çün gül-i raʿnā

819 Ẕikr olınsa ḥikāyet-i Mecnūn
Eşkin eylerdi dem-be-dem gülgūn

820 Derd-i ġamdan rivāyet eyleseler
Sırr-ı ʿaşḳı ḥikāyet eyleseler

821 Ser ü pā gül gibi olup pür-gūş
Anı eylerdi gūş-ı cānla gūş

41a

822 Her ne dil ki ola ʿaşḳla pür-ġam
Ḫusrev olursa olmaya ḫurrem

823 ʿAşḳ her ḳanġı dilde ṭutsa ḳarār
Ḳalmaz ol dilde ʿaḳl u hūş u ḳarār

824 ʿAşḳ bir baḥrdür kenārı yoḳ
ʿAşḳ bir bādedür ḫumārı yoḳ

825 ʿAşḳ bir nārdur taʿayyün-sūz
ʿAşḳ bir şemʿdür ki cān-efrūz

826 Her kime Ḥaḳ belā ḥavāle ider
Ḫūn-ı ʿaşḳı aňa nevāle ider

827 Āteş-i ʿaşḳ ile yaḳup bedenin
Sūz-ı ʿaşḳ itdi şemʿ veş semenin

828 İrgürüp çarḫa derd ile āhın
Yaḳdı ʿaşḳ ile cān-ı āgāhın

829 Ḫāk-i Ferhād'ı çün eẕel taḳdīr
Āb-ı aşḳ ile eyledi taẖmīr

830 Ḫarf-i ʿaşḳ aňa ser-nüvişt oldı
Ṭıyneti ʿaşḳ ile sirişt oldı

831 Kim durur kim virüp aňa taġyīr
İde tedbīri māniʿ-i taḳdīr

832 Genc iken oldı ʿaşḳa divāne
Şemʿ iken oldı ḥüsne pervāne

41b

833 Miẖnet-i derd ile olup hem-zād
Tā eẕel oldı ʿaşḳ ile muʿtād

834 Vādī-i ʿaşḳı idüp vaṭan-gāhın
Mülk-i derd itdi encümen-gāhın

835 Bī-ḳarār oldı nitekim gerdūn
Ḫāk-sār oldı nitekim Mecnūn

836 Sīne ṣad-çāk ü cān u dil büryān
Şemʿ-i şemşīr irāde līk nihān

837 ʿAşḳ ile nāmver dili bī-nām
Cürʿa-nūş-ı ṣafā dili bī-cām

838 Bādeden bī-ẖaber dili ser-mest
Mest-i cām-ı elest ü bāde-perest

839 Bī-sebeb miḫnetüň çeküp tīġın
Bilmedi ḫāṣılı ġamuň sebebin

840 Derd ü miḥnetden olmadı āzād
Bir nefes gitmedi ġam-ı Ferhād

841 Gördi kim pādişāh-ı mülk-i Ḫıtā
Derd-i Ferhād'ı itdi bī-ser ü pā

842 Fehm idüp derd ü ʿaşḳ-ı Ferhād'ı
Aġlayup ḳıldı āh u feryādı

843 Didi yā Rab nedür bu kār ʿaceb
Bī-sebeb bunca miḫnete ne sebep

42a

844 Kendü kendüye fikr idüp ḫaḳān
Ḳaldı dehşetde vālih ü ḥayrān

845 Var idi bir vezīri Mülk-ārā
Ḥüsn-i tedbīr ile felek-fersā

846 ʿĀrif-i ḫūb fehm ü ferruḫ-fāl
ʿĀdil-i nüktedān-ı nīk-ḫiṣāl

847 Eyleyüp anı yanına daʿvet
Ḥāl-i Ferhād'ı söyledi ḫalvet

848 Ḳıldı şāh u vezīri çoḳ tedbīr
Gāh redd itdi şāha gāh vezīr

849 Derd-i Ferhād'a bulmayup çāre
Oldı şāh u vezīr bī-çāre

850 Fikr idüp didi şāha Mülk-ārā
İdelüm bir sarāy-ı çarḫāsā

851 Çār-ṭāḳ eyleyüp felek-bünyān
Yapalum ravżalar behişt-nişān

852 Resm olup her sarāy içün bir bāġ
Aḳa çün selsebīl biň ırmaġ

853 Der ü dergāhun eyleyüp ābād
İdelüm ḳaṣr ile sipihr-nihād

854 Ravżaveş ol sarāy bāġ idelüm
Gülleri aňa şeb-çerāġ idelüm

42b

855 Zeyn olup sūsen ü semenlerle
Döşene ṣafḥalar çemenlerle

856 Ṭura ḫıdmetde cā-be-cā ʿarʿar
Lāleler elde ṭutalar sāġar

857 Gelüp ol bāġa ḫūb duḫterler
Burc-ı ḥüsn ü cemāle aḫterler

858 Ruḫları māye-i leṭāfet ola
Lebleri çeşme-i ḥalāvet ola

859 Anda Ferhād'a ġam-güsār olalar
Mūnis-i hem-zebān-ı yār olalar

860 İdüp ol ġoncalarla ʿayş-ı müdām
Ola bezm-i ṣafāda ʿişret-i kām

861 Ḳılup anlarla derd ü miḥneti yād
Ola gül gibi açılup dil-şād

862 Ḫoş gelüp şāha fikr-i Mülk-ārā
Ḳıldı cān ile her sözin ıṣġāʾ

863 Rāy-ı destūra eyleyüp taḥsīn
Ḳıldı emr-i nigārḫāne-i Çīn

864 İtdi ḫāḳān bu emri çünki ḳabūl
Oldılar ṭarḫına anuñ meşġūl

865 Cemʿ olup mülk-i Çīn'üñ üstādı
Yapdılar bir binā-yı Şeddādī

43a

866 Kimi bennā vü kimi seng-tirāş
Kimi ressām vü kimisi naḳḳāş

867 Eyleyüp bir sarāy-ı çār-erkān
Ḳaleler yapdılar melik-ʿünvān

868 Yapılup ol behişt-i pür-tezyīn
Oldı her bir ḳuṣūrı çarḫ-āyīn

869 H̬āki müşgīn ü h̬āne zerrīn-h̬ışt
Reşk ide ol ḳuṣūra ḥūr-ı behişt

870 Resm idüp anda naḳş-ı gūn-a-gūn
Ḳıldı mānend-i naḳş-ı būḳalemūn

871 Der ü dīvārını münaḳḳaş idüp
Zārını aṭlas-ı hünerkeş idüp

872 Bāġlar ṭarḥın eyletüp fi'l-ḥāl
Yapdılar ravżalar behişt-mis̱āl

873 Oldı her ṭāḳı ṣanki ṭāḳ-ı sipihr
Şemse-i ḳaṣrı oldı gūyā mihr

874 Bāġ u rāġı niteki bāġ-ı İrem
Ḥaremi gūyā ki Beyt-i Ḥarem

875 Ġoncaveş ḳaṣrın itdi jengārī
Der ü dīvārın itdi ḥalḳārī

876 Ṣaldılar ol bināya tā bünyād
Ḥāżır olurdı dem-be-dem Ferhād

43b

877 Seyr idüp ol bināyı ṣubḥ ile şām
Anda eyler idi muttaṣıl ārām

878 Māyil olup bināya şehzāde
Oldı dā᾽im anı temāşāda

879 Kār u bār-ı cihāndan itdi rücūʿ
Eyledi ṣanʿat-ı bināya şürūʿ

880 Gün gibi her seḥer olurdı süvār
Gülşene bādveş iderdi güzār

881 Tīşe alur idi destine pinhān
Nice ṣanʿatlar eyler idi ʿayān

882 Hendese fennine olup nāẓır
Oldı ʿilm-i bināda key māhir

883 Ol ḳadar māhir oldı kim Ferhād
Oldı üstāddan daḫi üstād

884 Ḳanġı ṣanʿat ki ḳıldı endīşe
Kendüye eyledi anı pīşe

885 Ez-zemān içre tīşever oldı
Hendese içre pür-hüner oldı

886 Resm-i şehzādeyi görüp Mānī
Oldı resm ile naḳşı ḥayrānı

887 Yapılup ol behişt-i çarḫ-niṭāḳ
Ṭoldı āvāzesiyle ṭāḳ u revāḳ

44a

888 Her kişi ṣanʿatın ʿayān itdi
Ḫākde ṭarḥ-ı āsumān itdi

889 Her ḳuṣūrı olup behişt-āṣār
Oldı gülşenleri hezār hezār

890 Anda her manẓar-ı sitāre serīr
Oldı gūyā ki āfitāb-ı münīr

891 Zeyn olup ol ḳuṣūr-ı çarḫ-medār
İrdi encāma çünki ol gülzār

892 Eyleyüp ol bināları ābād
Ḳurdılar taḫt-gāh-ı çarḫ-nihād

893 Geldi ol bāġa şāh u şeh-zāde
İtdiler ʿıyş u ʿişret ābāde

894 Oldı tertīb-i bezm-i sulṭānī
Zīver-i bezm-i cümle-nūrānī

895 Cām alup sāḳiyān-ı derya-kef
Dür-feşān oldı baḥr-i bezme ṣadef

896 Māh-rūlarla bezm olup tezyīn
Mülke menzil oldı çarḫ-ı berīn

897 Ṭutdı her serv-ḳadd ü sīm-endām
Elde zerrīn ṭabaḳla gül gibi cām

898 Reng-i rūy-ı cihān olup gülgūn
Dehre ʿarż itdi reng-i būḳalemūn

44b

899 Refʿ idüp cām ile ḥicābını
Aldı gül-ruḫlaruñ niḳābını

900 Ḫūblar gülşene revān oldı
Lāleler mīr-i ʿāşıḳān oldı

901 Mey-i ʿaşḳ ile mest olup Ferhād
Şāh baḳdıḳça oldı rūyına şād

902 Mihr ile eyleyüp o māha naẓar
Ṣaçdı başına ol dürüñ gevher

903 Girdi her ḳaṣra ʿayş içün ḫāḳān
Şevḳ ile oldı gül gibi ḫandān

904 Lāleveş ġarḳ-ı ḫūn olup Ferhād
Çün hezār itdi nāle vü feryād

905 Ẓāhirā nūş iderdi zerrīn-cām
Dilden ammā olurdı ḫān-ı şām

906 Zāhirā kim içirdi cām-ı şarāb
Nūş iderdi ḳadeḥ ḳadeḥ ḫūn-āb

907 ʿAşḳ cāmı kimi ki mest itdi
Ṣaġar-ı ṣabrını şikest itdi

908 Ḥāṣılı nālesin idüp efzūn
Yine şehzāde oldı dil-i pür-ḫūn

909 Yine ʿaşḳ ile bī-ḳarār oldı
Hem-demi yine āh u zār oldı

45a

910 Cismine sūz-ı ʿaşḳ urup āteş
Cāna kār itdi nāle-i dil-keş

911 Yine ṣabrını eyleyüp ber-bād
Yine güftārın eyledi feryād

912 Yine derd ile oldı zār u nizār
Yine hicr ile oldı ḫaste vü zār

913 İrmedi yine derdine dermān
Ḳaldı derd ile yine bī-dermān

914 İrmedi āh-ı serdine taġyīr
Dil-i vīrānı olmadı taʿmīr

915 Eyleyüp yine āh-ı derd-ālūd
Eyledi rūy-ı çarḫı yine kebūd

916 Dīdesin itdi yine ḫūn-efşān
Oldı bülbül gibi yine nālān

917 ʿAşḳ eliyle olup yine yaḳa çāk
Rāh-ı derd içre ḳoydı başına ḫāk

918 Eyleyüp yine şāh-ı neẓẓāre
Yine Ferhād’ı gördi bī-çāre

919 Tāzelendi ġam-ı dil-i ḫāḳān
Ẓāhir oldı yine belā-yı nihān

920 Baňa ṣun sāḳiyā mey-i rıḥlet
Gitdi çün dest-i ṣabrdan fırṣat

45b

921 Nūş idüp rāḥ-ı rūḥ rāḥat-ı cān
İdelüm sırr-ı ʿaşḳı dilde nihān

Ferhād-ı nā-murāduň binā olınan ḳuṣūr-ı çarḫ-nihādı miḥnet-ābād-ı feryād itdügi Ḫıtā Ḫān'ınuň semʿ-i şerīfine irişüp vezīr-i müşīr-i Mülk-ārā meşveretiyle ḥukemā cemʿ idüp Ferhād'a tebdīl-i āb u hevā emr itdükleridür

922 Söyle ey rāz-dān-ıʿuḳde-güşā
ʿAşḳ esrārını idüp ifşā

923 Eyleyüp nār-ı ʿaşḳı cān-efrūz
Sūzıňu eyle ʿaşḳ ile pür-sūz

924 ʿAşḳ bir āteş-i fürūzāndur
Dilde ṣaḳlanmaḳ ol ne imkāndur

925 Çarḫ kim mihrin eyleye pinhān
Olur encümle rūy-ı eşk-feşān

926 Nice setr ide ʿaşḳı ʿāşıḳ-ı pāk
Örtemez āteşi ḫas u ḫāşāḳ

927 Ẕerre ḫurşīdi ide mi iḫfā
Ḳaṭrede ṣaḳlanur mı ya deryā

928 Ḫulḳ-ı ʿālem olursa ger Loḳmān
Ḫaste-i ʿaşḳa olmaya dermān

46a

929 Mest-mend-i ġarīb-i ʿaşḳ-nihād
Yaʿni pā-māl-i rāh-ı ġam Ferhād

930 Terk-i ʿaḳlı ʿaşḳa yār oldı
Cān ile derde ġam-güsār oldı

931 Zülf-i dil-berden irişüp sevdā
Oldı ʿālemde ʿaşḳ ile şeydā

932 ʿAşḳ ile māsivādan itdi ferāġ
Nār-ı şevḳ ile yaḳdı sīnede dāġ

933 Nice dāġ ol çerāġ-ı ʿaşḳ oldı
Dil-i pür-dāġı bāġ-ı ʿaşḳ oldı

934 Yaḳup andan çerāġını Mecnūn
Oldı ṣāḥib-çerāġ-ı ḫayl-i cünūn

935 Ḫırmen-i ʿaḳlı eyleyüp ber-bād
ʿAşḳ ḳaṣrını eyledi ābād

936 Eyleyüp derd-i ʿaşḳ cānına kār
Oldı günden güne żaʿīf ü nizār

937 Dest-i ġam eyleyüp ʿiẕārını ḫāk
Tīġ-ı ʿaşḳ ile sīnesi ṣad-çāk

938 Dem-be-dem ḥasret ile aġlar idi
Seyl olup eşk-i çeşmi çaġlar idi

939 Gitdi ṣabr u ḳarār u ṭaḳāt u hūş
Mest-i ʿaşḳ oldı itdi cūş u ḫurūş

46b

940 Bī-ḳarār oldı dāʿim āb gibi
Oldı pā-māl-i ġam türāb gibi

941 Olmış iken meh-i sipihr-i cemāl
Żaʿf-ı ʿaşḳ ile oldı ḳaddi hilāl

942 Mey-i ʿaşḳ ile oldı mestāne
Gören anı ṣanurdı dīvāne

943 ʿAşḳı cān içre eyleyüp pinhān
ʿĀḳılāne iderdi remz ü beyān

944 Her ḳaçan līk ḳılsa basṭ-ı kelām
Ḥarf-i ʿaşḳ ile eyler idi temām

945 ʿAşḳdan ġayrı yoḳ dilinde sözi
ʿAyn-ı aşḳ olmış idi belki özi

946 Ġālib olup cünūn o ġam-hāra
Kendü kendüye geldi güftāra

947 Ġonca gibi olup güşāde dehān
Eyler idi bu resme āh u fiġān

948 Didi ey ʿālemi iden ḥādiṣ
Bu ḳadīm-i ġama benüm bāʾiṣ

949 Ṣaldı āhum cihāna vāveylā
Olmayaydum n'olaydı ben peydā

950 İrdi ḫalḳa belā vücūdumdan
ʿAdemüm yeg benüm vücūdumdan

47a

951 Derdümi bilmezem ne çāre ḳılam
Niceydüm neyleyem ne çāre ḳılam

952 Gāh idüp necm-i ṭāliʿine ḫiṭāb
Ḳara baḫtına gāh iderdi ʿitāb

953 Gāh idüp serzeniş sitāresine
Tuz ekerdi eliyle yāresine

954 Dehr-i dūndan gehī şikāyet ider
Gāh derdün ana ḥikāyet ider

955 Derd-i dilden idüp enīn ü fiġān
Ḥāl-i ʿaşḳı bu resme itdi ʿayān

956 Ey beni ʿaşḳ ile belāya ṣalan
Şāh-bāz-ı dili hevāya ṣalan

957 Benem ol mest-mend ü ʿāşıḳ-ı zār
Ne göňül var yanumda ne dildār

958 Deşt-i ḥasretde ḳalmışam bī-rāh
Dile yoḳ ġamdan özge mürşid-i rāh

959 Ten figār u göñül melāmet-keş
Sīne pür-ḫūn dil ise pür-āteş

960 Dīde ġam-dīde cān u dil mecrūḥ
Līk ṭūmār-ı ʿaşḳ nā-meşrūḥ

961 Çeşmi hicr ile aḳıdup ḳan yaş
Sarṣar-ı āh iderdi sırrını fāş

47b

962 Sözi pür-sūz olup çün āteş-i tīz
Oldı eṭvārı cümle şūr-engīz

963 Eyleyüp tīġ-i ʿaşḳ cānına kār
Şevḳ ile olmış idi sīne-figār

964 Şerm-i şāh ile gāh olup ṣābir
Cānına yaʿnī ṣabr ile cābir

965 Gāh ḫayl-i belā iderdi hücūm
Ṣabr olur ẕātı gibi nā-maʿlūm

966 Ġoncaveş gāh olur girībān-çāk
Geh ḳoyar başa ġam eliyle ḫāk

967 Pür idüp ḫūn-ı dille dāmānın
Gül gibi çāk ider girībānın

968 ʿAşḳ-ı dildārı eyleyüp maḥrem
Derd-i yār idi cānına hem-dem

969 Āh idüp ẖalvetinde hem-nefsi
Cām idi ṣoḥbetinde dest-resi

970 Dest-i ʿaşḳ ile oldı zīr ü zeber
Ġitti ḳalmadı varlıġından es̱er

971 Nā-murād oldı her murādından
Bildügi cümle vardı yādından

972 Oldı ʿaşḳ ile şöhre-i āfāḳ
Ṭoldı feryād ile ṭāḳ u revāḳ

48a

973 Acıyup ḥāl-i zār-ı Ferhād'e
Söyler oldı ġārīb ü āzāde

974 ʿĀḳıbet irdi gūş-ı ḥāḳāna
Bīm idi ġayret ide dīvāna

975 Yine yād itdi derd-i Ferhād'ı
Derd ile itdi āh u feryādı

976 Fikr idüp pādişāh-ı ʿālem-gīr
Derd-i Ferhād'a itmege tedbīr

977 Emr idüp ḥāżır oldı Mülk-ārā
Ḳıldı rāz-ı derūnunı ifşā

978 Derdini Bīdil'üñ edā itdi
Cān-ı derdine emr-i cā itdi

979 Gūş idüp emr-i pādişāhı vezīr
Eyledi cānına anuñ teʾs̱īr

980 Ḥāl-i şehzādeden olup maḳhūr
Oldı dem-beste ḳahr ile destūr

981 Didi ey pādişāh-ı rūy-ı zemīn
Āsitānuñ durur felek-temkīn

982 Her ne emr eyler ise şāh-ı cihān
Dilde cārī olur çü rūḥ-ı revān

983 Eylesünler memālik içre nidā
Dergeh-i şāha cemʿ ola ḥükemā

48b

984 Ḥikmet aṣḥābınuñ ferīdleri
ʿİbret erbābınuñ vaḥīdleri

985 Ḥāṣılı cemʿ olup ṭabīb ü ḥakīm
Eylesünler bu yirde baḥs̱-i ʿaẓīm

986 Emr-i şāh ile cemʿ olup ḥükemā
Ḥāżır oldı o meclise fużelā

987 ʿİlm-i ḥikmetde her biri Loḳmān
Şeyḫ-i Ekber kimi kimi Ḥassān

988 Niçe baḥs̱ u cidāl eylediler
Niçe dürlü ḥayāl eylediler

989 Līk üslūb-ı ḥikmet üzre kelām
Virmedi saʿy ile netīce-i kelām

990 El urup nabżına ṭabābet ile
Farḳ idüp derdini ḥaẕāḳat ile

991 Didi bir ʿārif-i cihān-peymā
ʿAşḳıdur eyleyen anı şeydā

992 Ġālib olup ṭabiʿatina cünūn
Derd-i ʿaşḳ eylemiş durur Mecnūn

993 Çeşm-i şehlā dilin ʿalīl itmiş
Gözleri yaşını sebīl itmiş

994 İrişüp ʿaşḳdan hevā nārı
Eylemişdür mizācını nārī

49a

995 Her ṭarafdan hücūm idüp sevdā
Eylemişdür ruṭūbet hem yaġmā

996 Ġālib olup mizāca yebs ile hār
Şāh-ı sevdāya oldılar enṣār

997 H̱ār (u) yābisden irdi çün aňa dāʾ
Yine lāzım ruṭūbet ile hevā

998 Raṭb u bārid gerekdür aňaʿ ilāc
Tā ki ḳuvvet bula anuňla mizāc

999 Muʿtedil ola anuň ile dimāġ
İde aḫlāt menzilinde ferāġ

1000 Tā olup birbiriyle yār u nedīm
Girmeye araya sivā-yı vaḫīm

1001 Şāh-ı rūşen-nihād u mihr-āyīn
Bilür anı ki arż-ı kişver-i Çīn

1002 Gerçi olur nażīr-i bāġ-ı naʿīm
Güzer itmez velī o bāġa nesīm

1003 Olsa ʿālemde bir feżā-yı luṭf
Uġramasa aňa hevā-yı keyf

1004 Var ise şehzāde-i melek-sīmā
Ḳılsa tebdīl-i āb-ı ḫāk ü hevā

1005 Şāh-ı ḫāver gibi o māh-ı cihān
Ḳılsa ol cāya şevḳ ile güzerān

49b

1006 Var ümīdim ki defʿ olup sevdā
Maraż-ı ḳalbine irişse şifā

1007 Cism-i efkārına irüp ḳuvvet
Himmet-i şāh ile bula ṣıḥḥat

1008 Geldi bu söz şeh-i cihāna ṣavāb
Luṭf ile eyledi vezīre ḫiṭāb

1009 Didi bu kārı eyleme teʾḫīr
Eyle ol cāyı bulmaġa tedbīr

1010 Emr-i ḫāḳānı gūş idüp herkes
Göz diküp ḳaldı nitekim nerges

1011 Bir cihān-dīde şāh önüñde hemān
Yüz urup işigine açdı dehān

1012 Didi ey pādişāh-ı heft-iḳlīm
ʿİzz ü rifʿat ḳapuñda ola nedīm

1013 Devletüñ dāimā ziyāde ola
Şeh ki bendeñ degül piyādeñ ola

1014 Taḫtgāh-ı şeh-i cihāndan eger
İtse bir māh sürʿatiyle sefer

1015 Menzil idüp diyār-ı Kenʿānı
İre anda sipāh-ı ḫāḳānı

1016 Eyleyüp geşt-i deşt ü kūhistān
İde ol mülki devletiyle mekān

50a

1017 Ādemīsi o kişverüñ ḥükemā
Ser-be-ser ḫalḳı ḥāṣılı fużelā

1018 Her biri ḥikmet ile Eflātun
Dilleri levḥ-i mihr-i āyīne-gūn

1019 Ermeden ol diyār-ı zībāya
Varılur ḫalvet-i Süheylā'ya

1020 Ḥikmet içre ferīd-i dehr oldur
Maʿrifetde vaḥīd-i ʿaṣr oldur

1021 Rāz-ı pinhān olup aňa maʿlūm
Dil-i dānāsıdur muḥīṭ-i ʿulūm

1022 Menzili bir cezīre ravża-mis̱āl
Meskeni ḳaṣr-ı āsumān-tims̱āl

1023 İʿtidāl üzredür meʾvāsı anuň
Cennetāsā durur feżāsı anuň

1024 Künbed-i ʿaḳl gibi kuhsārı
Çarḫa ṣalmış kemend-i idbārı

1025 Devlet ile irüp Süheylā'ya
Varsa ger şāhzāde ol cāya

1026 Luṭf irişüp cenāb-ı ʿizzetden
Ḳurtıla cism-i pāki ʿilletden

1027 Oldı bu rāzı gūş idüp Ferhād
Cān u dilden ṣafā vü şevḳ ile yād

50b

1028 Dā'imā fikr iderdi ḥīle-i rāh
Sefere tā ola vesīle-i rāh

1029 Şāhdan līk eyler idi ḥicāb
Şermi itmişdi gül yüzine niḳāb

1030 Şāh göñülden itmese ḫazeri
Çoḳdan eylerdi gün gibi seferi

1031 Gördi Ferhād'ı şāh ṭālib-i rāh
Sefer emrini eyledi nā-ḫāh

1032 Didi destūra emr idüp fi'l-ḥāl
Rıḥlet aḥvālin eyleme ihmāl

1033 Ger ḫazāyin ü ger ʿasākirdür
Ger defāyin ü ger cevāhirdür

1034 Her ne lāzım olur ise inşā ḳıl
Sefer esbābını müheyyā ḳıl

1035 Bildi şehzāde rıḥlet aḫbārın
Dilde cezm itdi vuṣlat-ı yārın

1036 Cānı deryā gibi olup pür-cūş
Dili hem-çü ṣadef dili ḫāmūş

1037 Mevc gibi selāsil itdi ḫayāl
Ki ne dem ire cām-ı devr-i viṣāl

1038 Eyleyüp ʿazm-i Çīn şeh-i taʿmīm
Çeşm-i dil ḳaldı yolda hem-çü nesīm

51a

1039 Arzū eyleyüp hemān seferi
Taḫt-ı Yunan'a eyledi güzeri

1040 Kūy-ı cānāne baġlayup maḥmil
Mülk-i bī-rāhı eyledi menzil

1041 Kişver-i yāre ʿazm idüp bī-rāh
Eyledi hem-demini nāle vü āh

1042 Cūyveş sū-be-sū olup ġalṭān
Dem-be-dem oldı eşki gibi revān

1043 Terk-i cān itdi gitdi cānāna
Elvedāʿ itdi cümle yārāna

1044 Gitdi ārāmı bī-ḳarār oldı
Sīnesi pür arzū-yı yār oldı

1045 Gerçi bilmezdi kūy-ı dildārın
Nitekim cān –ı zār-ı bī-mārın

1046 Olur ammā ki şevḳ ile her bār
Dili pür-arzū-yı vuṣlat-ı yār

1047 Ger gedā ger cihānda şāhin-şāh
Kendüden bī-ḫaber ü ger āgāh

1048 Tā eẕel her ne kim debīr-i ḳadem
Ḳıldı levḥ-i cebīni üzre raḳam

1049 Göriser anı evvel ü āḫir
Bīş ü kem bāṭın u eger ẓāhir

51b

1050 İtse ḳavs-ı ḳader ḫadeng-i ḳażā
Siper olmaz aňa meger ki rıżā

1051 Baňa ey sāḳī-i felek-sürʿat
Cām-ı şevḳ ile ṣun mey-i rıḥlet

1052 Nūş idüp it kulāġ-ı cāmı müdām
İdelüm şāh-rāh-ı ʿaşḳı maḳām

Ḫāḳān-ı bī-çāre Ferhād-ı bīmārı derdine çāre içün diyār-ı Yunan'a gelüp Süheylā ḥakīmden Ḥıżr-ı zinde ḥaberiyle ferḫunde olduḳlarıdur.

1053 Eyleyen mülk-i ʿaşḳı menzil-gāh
Rāh-ı maʿnāya böyle çekdi sipāh

1054 Kişver-i derdi şāh-rāh itdi
Ḳal'a-i miḫneti penāh itdi

1055 Bir seḥer şāh-ı müşterī-ṭalʿat
Virdi ḫayl ü sipāhına zīnet

1056 Cemʿ idüp ʿaskerini dāver-i Çīn
ʿAzm-i Yunan'ı ḳıldı çün taʿyīn

1057 Ḥāṣılı ʿömri ile şāhinşāh
Pādişāhına çekdi ḫayl u sipāh

52a

1058 Gün gibi oldı zīnetiyle süvār
Mülk-i Yunan'a itdi rāh-güzār

1059 Meh rikābında oldı ḫalḳa-begūş
İtdi ḫurşīdi ġāşiye ber-dūş

1060 İrdi eflāke ṣıyt-ı cā vü şān
Oldı pür-velvele zemīn ü zamān

1061 Nāy-ı rūyın olup bülend-āvāz
Zaḫm-sāz oldı ṭabla zaḫm-nevāz

1062 Kūh u saḥrā ṭolup nefīr ü ḫurūş
Gūş-ı gerdūna irdi zaḫme-cūş

1063 Naʿra-i ḫayl ü ṣavb ṭabl-ı raḥīl
Deşt-i vādīye irdi mīl-be-mīl

1064 Oldı āvāz-ı nāy u ṣıyt-ı nefīr
ʿArṣa-i ʿālem içre maʿreke-gīr

1065 Evc-i Keyvān'a irdi ṭop u ʿalem
Nīzeler baṣdı zīr-i ḫāke ḳadem

1066 ʿAzm idüp pādişāh-ı ferruḫ-fāl
Gitdi Yunan'a çün nesīm-i şimāl

1067 Ṭayy idüp niçe deşt ü kūhistān
Oldı Yunan sevādı çünki ʿayān

1068 Bildi ol kişver içre mīr ü sipāh
K'irdi ʿizz ü şerefle şāhinşāh

52b

1069 Şāh-ı Yunan'a irdi çün bu ḫaber
Evvelā itdi gerçi ḫavf u ḥazer

1070 Ḥükemāsıyla güft u gū itdi
Rāy-ı ḫāḳānı cüst ü cū itdi

1071 Bildi āḫir ki şāh-ı mülk-i Ḫıtā
Fetḥ-i iḳlīmi itmez istidʿā

1072 Eyleyüp seyr-i kişver-i Yunan
Mülk-i Çīn'e ider yine güzerān

1073 Pīşkeş-i ḥāżır eyleyüp fi'l-ḥāl
Ḳıldı ḫāḳān-ı Çīn'i istiḳbāl

1074 Bulışup birbirine ol iki şāh
İrdi bir birce ṣanki mihr ile māh

1075 Biri birini hem-ʿinān itdi
Mihr ile māhı iḳtirān itdi

1076 ʿİzz ü ikrām ile gelüp vüzerā
Dest-būs itdiler ḳamu ḥükemā

1077 İrdi ṣaf ṣaf aňa berü aʿyān
Ṭoldı erkān-ı devletle cihān

1078 Şāhlar birbirine idüp ʿizzet
Ḳıldı envā-ʿi luṭf ile ḥürmet

1079 Ḥadden efzūn idüp riʿāyetler
Ḳıldı iḥsān ile ʿināyetler

53a

1080 Şāh-ı Yunan içün defāyin ü genc
Pāy-ı ḫāḳāna oldı güher-senc

1081 Döşedi pāy-ı esb-i ḫāḳāna
Niçe zerrīn ḳumāş-ı şāhāne

1082 Dāver-i Çīn'e eyleyüp ikrām
Öz sarāyını itdi yaʿni maḳām

1083 Kendü ḳaṣrını eyleyüp tenhā
Felek-i mihre eyledi meʾvā

1084 İndi şeh ol sarāy-ı zībāya
Çün ferişteh sipihr-i aʿlāya

1085 Eyleyüp ʿaskerine ʿizzetler
Ḳıldı ḫāḳān içün żiyāfetler

1086 Ḳurdı bir meclis-i behişt-āyīn
İtdi ḥūr ile anı tezyīn

1087 Yüriyüp sīm-sāḳ sāḳīler
Bezmi devr itdi cān-ı bāḳīler

1088 Şāh-ı Yunan-zemīn ü dāver-i Çīn
Oldılar şevḳ ile çü taḫt-nişīn

1089 Geldi ol meclise ḳamu ḥükemā
ʿİlm baḥs̱ine başladı ʿulemā

1090 Ele şāh aldı sāġar-ı Cemşīd
Çār-bālişde nitekim ḫurşīd

52b

1091 Devr idüp sāḳiyān-ı ḥūr-sirişt
Ḳıldılar bezmi reşk-i bāġ-ı behişt

1092 Ṣaçılup bezme müşg-i Tātār'ı
Meclisi ḳıldı zerle ḥalkārī

1093 Devr iden ṣāġar-ı mükemmel idi
ʿAyş ü ʿişret velī müselsel idi

1094 Açılup cām-ı Cem emirāne
Meyi nūş itdiler ḥakīmāne

1095 Kelleler bāde ile germ oldı
Dil-i yārān çü mūm-ı nerm oldı

1096 Söyleyüp şevḳ ile niçe kelimāt
Eyledi her birisi ʿarż-ı nikāt

1097 Fetḥ idüp her birisi bāb-ı kelām
İtdi her biri anda arż-ı kelām

1098 Gāh māżī aňıldı gāhī ḥāl
ʿĀḳıbet keşf olındı mā-fi'l-bāl

1099 Nāzikāne edā ile ḫāḳān
Eyledi manṭıḳ-ı beyānı ʿayān

1100 Naḳl idüp geh ʿulūm-ı Rabbānī
Gāh yād itdi feyż-i Sübḥānī

1101 Āḫirü'l-emr pādişāh-ı cihān
Derd ü dilden idüp enīn ü fiġān

54a

1102 Yād idüp nā-murādı Ferhād'ı
Sīne-çāk itdi ḳıldı feryādı

1103 Söyledi ol sipihr-i ḫāḳānī
Sebeb-i ʿazm-i mülk-i Yunan'ı

1104 Sözde zikr eyleyüp Süheylā'yı
Ṣordı şeh ol ḫakīm-i dānāyı

1105 Şāh ol ḳavme itdi çünki ḫiṭāb
Virdiler şāh-ı dehre böyle cevāb

1106 Didiler ol durur bize üstād
Reh-rev-i rev-nümūn-ı rāh-ı sedād

1107 Eyleyüp ʿilm ü fażl ile tavṣīf
Ḳıldılar ẕāt-ı pākini taʿrīf

1108 Levḥ-i çarḫ ile naḳş-ı seyr-i nücūm
Ḳabż-ı destinde hem-çü mühre-i mūm

1109 Raṣad-ārā o nüktedān-ı cihān
Dem-i cān-baḫş-ı ʿĪsā-devrān

1110 ʿĀrıżı mühr-i Haḳ ile pür-nūr
Yüzi dāyim seḥer gibi mesrūr

1111 Dil-i rūşen-żamīri ṣubḥ-ı ṣafā
Ruḫ-ı pür-nūrı āfitāb-ı vefā

1112 Pīr-i ḥikmet-sirişt ü ʿibret-gūy
Mürşid-i rāh-ı Ḥaḳḳ'ı ḥikmet-cūy

54b

1113 İnzivā semtidür ṭarīḳi anuň
Ḥıżr-ı ḥikmet durur refīḳi anuň

1114 Māhveş dāʾimā olup şeb-ḫīz
Nefesi ṣubḥ gibi mihr-āmīz

1115 Kūhveş dāmenin çeküp pāya
Cūyveş inmez oldı ṣaḥrāya

1116 El çeküp reng ü būy-ı ʿālemden
Oldı āzāde ḳayd-ı ādemden

1117 Geçürür ‘ömrüni riyāżat ile
Ḥaḳḳ’a ḫıdmet ider ‘ibādet ile

1118 Gencveş bir ṭılısm aňa mesken
Dürr-i beyżā gibi sözi rūşen

1119 Menzili bir cezīre ravża-miṣāl
Reşk ider cūlarına āb-ı zülāl

1120 Görse āb-ı revānını anuň
Ṣulanur aġzı çeşme-i cānuň

1121 ʿArż idüp çün maḳām-ı dānāyı
Şāha arż itdiler Süheylā’yı

1122 Müşkil-i pādişāh hall oldı
Nūr-ı feyże dili maḥall oldı

1123 Menzil-i feylesofı bildi çü şāh
Ḳıldı ol cānāne ʿazīmet-i rāh

55a

1124 Cān atup şevḳ ile şeh-i devrān
Oldı çün menzil-i ḥakīme revān

1125 Bir niçe feylesof-ı pāk-naẓar
İtdiler ḫalvet-i ḥakīme güzer

1126 Tā ki ḫāḳāna reh-nümā olalar
Rūy-ı dānā ile ṣafā bulalar

1127 Bādveş eyleyüp yine güzerān
İrdi dānā-yı dehre çün ḫāḳān

1128 Maḳdem-i şāha ʿārif oldı ḥakīm
Ḥāl-i Ferhād'a vāḳıf oldı ḥakīm

1129 Ġārdan çıḳtı nitekim ḫurşīd
Ṭoġdı burc-ı şerefde necm-i saʿīd

1130 Ḳıldı Ferhād u şāhı istiḳbāl
Şāha yüz ṭutdı devlet-i iḳbāl

1131 Ḳarşu varup ḥakīm-i ḫāḳāna
İrdi dehr Āsaf-ı Süleymān'a

1132 Yüriyüp hem-çü devlet-i cāvīd
İrdi gūyā ʿaṭṭārda ḫurşīd

1133 ʿİzzet idüp ḥakīm-i Yunan'ı
Ḳoçdı şehzāde ile ḫāḳānı

1134 Ḫayli ʿizzetler itdi ḫāḳāna
Ṣanasun ʿāşıḳ irdi cānāna

55b

1135 Didi ḫoş geldüñ ey şāh-ı ʿālem
Ḫayr-maḳdem eyā güzīn-i ümem

1136 ʿİzzet ü şānı eyleyüp tekrār
Ḳıldı şehzāde ḫālin istifsār

1137 Dilini depredüp feṣāḥatle
Didi Ferhād’a ẕevḳ u şefḳatle

1138 Ḥamdüli’llāh görüp cemālini ben
Seyr idüp ḥüsn-i ber-kemālini ben

1139 Yüz urup ḫāk-i pāyine ḫānum
İrdi maḳṣūdına dil ü cānum

1140 Sen ki ʿālemde ʿaşḳ şāhısun
Derd ü ġam ḫayli pādişāhısun

1141 Maraż-ı ʿaşḳ idüp seni ḫaste
Ḳayd-ı hicr eylemiş dilüň beste

1142 Görmeyüp gerçi ṣūret-i yāri
Bilmedüň rāh-ı gūy-ı dildārı

1143 ʿAşḳdandur saňa bu deňlü belā
Bī-sebep ṣanma bunca cevr ü cefā

1144 ʿAşḳ nārı yaḳup kül itdi seni
Gülşen-i ʿaşḳa bülbül itdi seni

1145 Belki cāna senden işāretdür
Ne işāret ki pür-beşāretdür

56a

1146 Böyle yazmış ki şāhzāde-i Çīn
Oluban ʿaşḳ ile enīn ü ḫazīn

1147 Dāʾimā bī-sebep olup ġam-ḫār
Tīġ-i ʿaşḳ ile ola sīne-figār

1148 Devr ide ʿālemi çü seyyāre
Derdine bulmaya velī çāre

1149 Olmaya dilde ṣabr u ārāmı
Ola nā-kāmlık anuň kāmı

1150 Cūyveş ola sū-be-sū ġalṭān
İde her cāya bādveş güzerān

1151 Düşe ʿaşḳ ile mülk-i Yunan'e
Pertev-i şemʿe hem-çü pervāne

1152 İrişüp luṭf-ı Ḥaḳ ʿale't-taḥḳīk
ʿAvn-i Bārī olup refīḳ-i şefīḳ

1153 Açа İskender'in ṭılısmını ol
Oḳuda şāh-ı ʿaşḳ ismini ol

1154 İrgürüp ol ṭılısma çünki güşād
Feth ide cedd ü cehd ile Ferhād

1155 Cām-ı gītī-nümā bulup anda
Mülk-i Yunan'ı seyr ide cānda

1156 İdesüz bu cezīreden çü güzār
Menzil-i s̱ālis̱ ola bir gülzār

56b

1157 Bulışup anda Ḥıżr'a şād olasun
'Avn-i Ḥaḳḳ ile ber-murād olasun

1158 Vardur ol yolda līk ḫavf u ḫazer
İḥtiyāṭ ile ḳıl o rāha güzer

1159 Birisi Ehremen biri ejder
Dīv-i şeb görse anları ditrer

1160 Birisi berḳ gibi şūle-feşān
Birisi raʿd gibi naʿra-zenān

1161 Eyleyüp tīġuňla cümle helāk
Ṭola ṣıyt u ṣadāň ile eflāk

1162 Bize ancaḳ bu deňlüdür destūr
Ġayrısun yeg bilür Ḥudā-yı Ġafūr

1163 İricek Ḥıẓr'a olasun āgāh
Her ne ise irādetu'llah

1164 Eyleyüp müşkilātı cümle ʿayān
Ḥāl-i şehzādeyi çün itdi beyān

1165 Virdi bir ḥoḳka laʿl-i aḥmerden
İçi pür rūġan-ı semenderden

1166 Virüp ol ḥoḳḳayı hemān ol pīr
Didi ey nūr-ı çeşm māh-żamīr

1167 Saňa benden bu yādigār olsun
Yoluňa naḳd-i cān nis̱ār olsun

57a

1168 Gūş idüp līk pīr-i maḥzūnı
Gūşvār it bu dürr-i meknūnı

1169 Dem çeküp her ḳaçan ki ejderhā
Olsa ḳarşuňda nā-gehān peydā

1170 Sürünüp ser-be-ser anuňla hemān
Kendüňi eyle ejder üzre revān

1171 Cümle ʿālem olursa ger ejder
İrmeye zerre deňlü saňa żarar

1172 Ġūş idüp sözlerin Süheylā'nuň
Oldu meʾmūrı pīr-i dānānuň

1173 Pīre minnetler eyleyüp Ferhād
Aldı ol ḥoḳkayı olup dil-şād

1174 Sözi āḫir idüp ol arada
Virdi naḳd-i ḥayātını bāda

1175 Eyleyüp yaʿni cānını teslīm
Ḳıldı ʿazm-i riyāż-ı bāġ-ı naʿīm

1176 Gördi bu ḥāleti çü şehzāde
Başladı āh u zār u feryāde

1177 Pāk idüp cūy-ı eşkle tenini
Ḳıldı ol ḫalvet içre medfenini

1178 Çün Süheylā işi tamām oldı
Kār-ı Ferhādveşe ḫırām oldı

57b

1179 Yüriyüp ʿasker ile şāhinşāh
Menzil-i Ḥıżr'a kesdiler çün rāh

1180 Sefere baġlayup yine maḥmil
İrdi ol bāġa şāh-ı deryā-dil

1181 Niçe müddet velī sipāh-ı Ḫıtā
Geşt iderlerdi dehri mihrāsā

1182 Cümle ḫalḳ olmış idi fersūde
Ḳonup ol gice oldı āsūde

1183 Oldı şeb şeb-çerāġı çünki ʿayān
Dürr-i beyżā-yı rūz oldı nihān

1184 Batdı rūzuñ çü yıldızı nā-gāh
Şāh-ı şām itdi dehri ʿişret-gāh

1185 Ḳurılup yaʿnī meclis-i bāde
ʿAyş u nūş itdi şāh u şehzāde

1186 İçilüp kāse kāse bāde-i nāb
Baġladı ṣavt-ı ʿaşḳı çeng ü rebāb

1187 Baňa ṣun sāḳī cām-ı İskender
Pür idüp āb-ı Ḥıżr ile yek-ser

1188 Nūş idüp tā ki cām-ı bezm-i elest
Olalum Ḥıżr-ı ʿaşḳ ile ser-mest

Ferhād-ı āvārenüň Ḥażret-i Ḥıżr ile (58a) mülāḳātı olup ẓulmet-i ṭılsımātı refʿ içün āb-ı ḥayāt gibi sözler ile cām-ı cihān-nümā sevḳ itdügidür

1189 Bir seḥer-geh Ḥıżr-ı sebz-ḳabā
Çıḳdı zulmetden oldı cilve-nümā

1190 Cām-ı İskender ile Ḥıżr-mis̱āl
Ḳıldı Ferhād-ı ʿaşḳa ʿarż-ı mecāl

1191 Fetḥ idüp ten ṭılısmını nāçār
Gördi mirʾāt-ı ḳalbinden dīdār

1192 ʿAşḳ ile māsivāyı terk itdi
Şevḳ-i dildārı dilde berḳ itdi

1193 Siḥr-i şevḳ ile ṭurup Ferhād
Ṣoḥbet-i Ḥıżr'ı dilden itdi yād

1194 Bend-i Gülgūn'ı üzre ol ẖusrev
Oldı çün mihr-i dehr tenhā-rev

1195 Eyleyüp cān ile duʿā ẖāḳān
Ḳıldı Ferhād-ı ʿaşḳı Ḥıżr'a revān

1196 Dilde nām-ı Ḫudā'yı ezber idüp
Fikr-i mirʾātı dilde rehber idüp

58b

1197 ʿAzm idüp kuhsāra hem-çü gamām
Dīdeden kan revān iderdi müdām

1198 Geşt iderken cihānı hem-çü ṣabā
Gördi bir gülşen-i behiştāsā

1199 Sū-be-sū serverler ḳarār itmiş
Her ṭaraf cūylar güzār itmiş

1200 Şāhlarda şükūfe ʿaḳd-i güher
Misk-rīz idi ḫāke sünbül-i ter

1201 Gülşen lālelerle gū-nā-gūn
Ferşi olmışdı naḳş-ı būḳalemun

1202 Müntehī servler behiştāsā
Kimisi sidreveş kimi Tūbā

1203 Güller olmışdı būstān-efrūz
Lāleler dāġ-ı aşḳ ile cān-sūz

1204 Mest-i bezm-i şarāb-ı cām-ı elest
Yaʿni Ferhād Bīdil ü ser-mest

1205 Böyle çün bāġ-ı cennete yetdi
Uçmaġa murġ-ı rūḥı cān atdı

1206 Girdi ol bāġa seyr içün Ferhād
Tā ki cān-ı ḫazīni eyleye şād

1207 Anda bir ṣuffe-i ṣafā gördi
Dil-i pür-derdine devā gördi

59a

1208 İnüp ol ṣuffeye ḳarār itdi
Hātif-i ġayba intiẓār itdi

1209 Yüz urup bī-niyāza ḥayretle
Aġlar iken enīn ü ḥasretle

1210 Ẕikr iderken s̱enā-yı Raḥmān'ı
Gördi bir pīr irişdi nūrānī

1211 Niçe pīr ol ki verd-i ruḫsārı
Bāġ-ı ʿAdn'uň olur nümūdārı

1212 Ḳāmeti serv gibi Ḥıżr-ı ābveş
Sünbül ü gül rūḫında hem āġūş[28]

1213 İdicek pīre ḥayretle nigāh
Didi şevḳ ile **lā ilāhe** [29] sivāh

1214 Baňa luṭf it bu pīr-i irşādı
Eyle fetḥ-i ṭılısm içün hādī

1215 Ḥıżrveş baňa reh-nümā eyle
Dil-i ġarībine āşinā eyle

---

[28] Beyitte vezin problemli
[29] Âl-i İmrân 3.2 "Hayy ve kayyūm olan Allah'tan başka ilâh yoktur."Ayrca bir çok surede de geçmektedir.

1216 Bunı dirken irişdi Ḥıżr-ı cihān
Mürdeye ṣanki irdi rūḥ-ı revān

1217 Serv gülveş gülüp ḳıyām itdi
Bīdil’e ṭoġrılup selām itdi

1218 Açdı gül gibi laʿl-i dür-bāruň
Diňledüp ʿandelībe güftārun

59b

1219 Didi Ferhād’a Ḥıżr-ı ʿālem-gerd
Çekme hergiz cihānda ġuṣṣa vü derd

1220 Cām-ı ḳalbe getürme zeng-i elem
Ḳoma mirʿāt-ı dilde ẕerrece ġam

1221 H̱alḳ iden vuṣlat ile hicrānı
Ol emān itdi derd ü dermānı

1222 Benem ol bende-i H̱udā’yı cihān
Bir ḳademdür aňa zemīn ü zamān

1223 Emr iderse Ḥudā-yı Rabb-i Celīl
İrgürem bir dem içreʿarşa sebīl

1224 Baňa ẓulmetde irdi āb-ı ḥayāt
Oldı İskender’e maḳar ẓulümāt

1225 H̱āzinem ben ṭılısm-ı insāna
Nāẓıram genc-i ẕāt-ı Raḥmān’a

1226 Baňa derd-i dilüň beyān eyle
Rāz-ı pinhānuňı ʿayān eyle

1227 Var ümīdüm Ḫudā-yı ʿālemden
Dil ü cānuň ḫalās idem ġamdan

1228 Pīrden ḳıldı çün bu sözleri gūş
Şevḳ ile Bīdil itdi cūş u ḫurūş

1229 Bildi kim Ḥıżr'dur bu pīr-i ʿazīz
Sürdi pāyine yüz server-āmīz

60a

1230 Didi ey nüktedān-ı sırr-ı İlāh
Sālik-i silk-i Ḥaḳḳ'a mürşid-i rāh

1231 Ḳalbüň āyīne-i cemāl-i Ḫudā
Ẕāt-ı paküň ṭılısm-ı genc-i beḳā

1232 Ser-be-ser naḳş-ı levḥ-i kevn ü mekān
Olur āyīne-i dilüňde ʿayān

1233 Baňa fetḥ-i tılısm-ı irşād it
Dil-i gam-gīni luṭf ile şād it

1234 Gūş idüp müddeʿā-yı Ferhād'ı
Oldı fetḥ-i tılısm içün hādī

1235 Didi ey genc-i ʿaşḳa vīrāne
Şuʿle-i şevḳ-i şemʿa pervāne

1236 Sensin ol şāh-bāz-ı evc-i fenā
Sensin ol Ḳāf-ı ḳurbete ʿAnḳā

1237 Tāc-dār-ı serīr-i ʿālem-i dil
Sikke-dār-ı nigīn-i ḫātem-i dil

1238 Diyeyin saňa ḥāl-i mir'ātı
Tā ki rūşen ola imārātı

1239 Ḥükemā-yı Skender-i Cem-i cām
Eylemişlerdi cām-ı āyīne-fām

1240 Niçe cām ol ki āfitāb-ı münīr
Aňa nisbet olurdı tīre-żamīr

60b

1241 Ẓāhir ü bāṭın anda cümle ʿayān
Sırr-ı mahfī degül dilinde nihān

1242 Dil-i ʿāşıḳ gibi güşāde-żamīr
Andan alur żiyāyı mihr-i münīr

1243 Dem-be-dem bī-fetīl ü bī-rūġan
Perteviyle cihān olur rūşen

1244 Ḥāṣılı hem-çü çeşm-i ʿālem-bīn
Olmaz idi aňa ırāġ u yaḳīn

1245 Her ne maḳṣūd idinse İskender
Aňa ol cāmla iderdi naẓar

1246 Ṣaḳlayup anı tīre-dillerden
Ḥıfẓ idüp yaʿnī tīre-dillerden

1247 Hükemāsına emr idüp fi'l-ḥāl
Bir ṭılısm it durur felek-tims̱āl

1248 Ol ṭılısm içre eyler anı nihān
Ten ḥiṣārında hem-çü rūḥ-ı revān

1249 Oldurur bu ṭılısm-ı çarḫ-nihād
Himmetüñ desti virür aña güşād

1250 Eyleyüp bu ṭılısmı līk binā
Ḳıldı fetḥin bu ṣuffada iḫfā

1251 Ṣuffadan eyle biñ ḳadem güzerān
Keşf ola tā ki saña rāz-ı nihān

61a

1252 Görine bir ḥiṣār-ı çarḫ-nihād
Der ü divārı ser-be-ser pūlād

1253 Raṣad-engīz ü irtifāʿ-şinās
Eylemişdür anı felek-miḳyās

1254 On iki burc eyleyüp zerden
Yedi aḫter düzetdi gevherden

1255 Rūz u şeb çün sipihr-i kīne-güzār
Ṭurmayup seyr ider mesā vü nehār

1256 Yine bāʿiṡ olursa seyr-i nücūm
Gerdişinden anuň olur maʿlūm

1257 Naḳş idüp anda zenc ü ıṣṭırāb
Eylemişdür sipihre naḳl-i kitāb

1258 Çünki derk idemez anı fülki
N'ola dinse nümūne-i fülki

1259 Biň ḳadem ḳanda kim olursa tamām
Zīr-i pāyüňde ẓāhir ola ruḫām

1260 Ol ruḫām üzre muḥkem it ḳademüň
Ġam gidüp arta ol ḳademle demüň

1261 Ḳoparup ol ruḫāmı ol nigerān
Ola bir mīl o dem naẓarda ʿayān

1262 Nice ḳıl ol menār-ı cāmiʿ-i ġam
Gūyiyā sütūn-ı ṭāḳ-ı elem

61b

1263 Ne ḳadar var ise cihānda ṣuver
Naḳş idüp anda ḳıldı ʿarż-ı hüner

1264 Eyleyüp cümle ṣanʿatın iẓhār
Başdan ayaġa eylemiş pergār

1265 İdüp üstād-ı dehr-i gerdūn-fer
Şekl-i ademde āhenīn-peyker

1266 Anı mīl üzre üstüvār itmiş
Yaʿni kim āhenīn ḥiṣār itmiş

1267 Cismi olup ḥiṣār-ı hicre beden
Gören anı ṣanur idi Rūyinten

1268 Almış ol şaḫs eline tīr ü kemān
Ḳılmaġa ṭālib-i ṭılısmı nişān

1269 Cānib-i mīle her kim itse güzer
Yaya ḳallāb urup o şaḫṣ çeker

1270 Bilmeyüp bir ḳadem ki olsa revān
Şāh-rāh-ı fenāya ire hemān

1271 Zaḫm-ı tīr ile cismin ide ḳafes
Ḳıla uçmaġa mürġ-i Rūḥı heves

1272 Ele tīr-i kemānuñ al ol dem
Gönder ol peyker üzre tīr-i sitem

1273 Tīrüñe sīnesini eyle nişān
Ḍüşüp ol şaḫṣ ola ṭılısm ʿayān

62a

1274 Yedi ḫalvet var anda zerrīn-ḫışt
Her biri gūyiyā ki bāġ-ı behişt

1275 Var durur cümlesinde māl ü menāl
Belki māl ü menāl-i māl-ā-māl

1276 Anda bir ḳubbe var zümürrüd-gūn
Felek anuň yanında kāse-nigūn

1277 Der ü dīvārı laʿl-i yek-pāre
Küngürü hem-zebān-ı seyyāre

1278 Zer-i ḫāliṣden anda bir zencīr
Ṣan felekde şuʿāʿ-ı mihr-i münīr

1279 Bend idüp aňa cām-ı Cemşīd'i
Çarḫa peyvend ḳıldı ḫurşīdi

1280 Ḳıldı ṣandūḳasun anuň pūlād
Virdi Soḳrāṭ'a ḳuflını üstād

1281 Dest-i Soḳrāt'dur kilīdi anuň
Genc-i ʿalem durur nüvīdi anuň

1282 Kendüye ol ḥakīm-i dānā-dil
Ol ṭılısm içre eylemiş menzil

1283 Ḥazer it el uzatma mirʿāta
İrmeye tā ki cānuň āfāta

1284 Pās-bāndur aňa iki ezʿar
Birisi Ehremen birisi ejder

62b

1285 İsm-i aʿẓamla şīri ibṭāl it
Kelle-i ḫaṣm gibi pā-māl it

1286 İsm-i aʿẓam kilīd-i ʿālemdür
Yād iden dilden anı bī-ġamdur

1287 Dil ü cāndan olan aňa meşġūl
Bī-taʿab her murāda bula vüṣūl

1288 Ḳıldı taʿlīm ism-i aʿẓam aňa
Keşf ola tā ki sırr-ı mübhem aňa

1289 Ejderi tīġuň ile eyle helāk
Tā ki şerrinden olasun bī-bāḳ

1290 Andan it ḫalvet-i ḥükme güzer
Görine tā ki cām-ı İskender

1291 Her ne olduysa tā ezel taḳdīr
Göresün cām-ı cān ile bir bir

1292 Her ne ki Ḥıżr'dan simāʿ itdi
Gūş-ı cān ile istimāʿ itdi

1293 Āḫir idüp sözini Ḥıżr-ı cihān
Dīdeden ol dem içre oldı nihān

1294 Ḳaldı Ferhād-ı bī-dil āvāre
Başlayup derd-i ʿaşḳ ile zāra

1295 Cānib-i şāha ʿazm idüp Ferhād
Ḳurdılar meclis-i behişt-ābād

63a

1296 Cām-ı Cemşīd'i ṣun baňa sākī
Pür idüp şevḳ ile mey-i bāḳī

1297 Ṣāf olup dil çü cām-ı İskender
Gide ḳalmaya varlıġumdan es̱er

Ferhād-ı zāruň vādī-i ẓulmet-nihādda dīv-i pür-dīv ile ceng ü āşūb idüp ve gürz-i girān ile rekūb olup tīġ-i tāb-nāk ile helāk ve ol vilāyeti çirk-i ẓulmetden pāk eyleyüp ṭılsım-ı ġamdan göňlü güşāde olup hezār inbisāṭ ile ġār-ı Soḳrāt'a varup kilīd-i cāmı Ferhād-ı zāra ve rūḥ-ı pür-fütūḥın cenāb-ı Kirdgār'a teslīm itdügidür

1298 Yine Soḳrāt-ı dehr ḳıldı ẓuhūr
İtdi z̠errāt-ı 'ālemi pür-nūr

1299 Eyleyüp cürm-i şems-i usṭurlāb
Felek evrāḳını idindi kitāb

1300 Cām-ı Cemşīd'i eyleyüp ṣāfī
Ṣundı Ferhād'a şerbet-i şāfī

1301 Çın-seḥer şevḳ ile ṭurup Ferhād
Rāh-ı 'aşḳa idindi miẖneti zād

1302 Urdı ecder-i şeyne zerrīn-zeyn
Ḳıldı ālāt-ı ḥarbi üstüne zeyn

1303 Bindi bir 'aşḳarıňa yūha-nevred
Rūy-ı eflāki eyledi pür-gerd

63b

1304 Ebrveş tīz-gam u gerdūn-seyr
Enīşe seylveş hevāya çü ṭayr

1305 Zīr ü bālāyı hem-çü āb u hevā
Geçdi şehzāde-i cihān-peymā

1306 Anda bir ḳulle gūyiyā bir Ḳāf
Cā-be-cā ġūller iderdi meṣāf

1307 Nā-gehān ẓāhir oldı bir vādī
Ḳıldı dem-beste ʿaḳl-ı Ferhād'ı

1308 Şām-ı ġamdan ḫaber virür her gāh
Āh-ı ʿāşıḳ duḫānī gibi siyāh

1309 Nefes-i Ehremen gibi tīre
Ḳalb-i mirʿātını ider ḫīre

1310 Derd ü ġam anda gūne gūne idi
Vādī-i dūzaḫa numūne idi

1311 Eyleyüp tīġ-i tīzden āteş-bār
İrdi çün Rüstem'e hizebr-i süvār

1312 Ḥayḳırup itdi raʿd gibi fiġān
Ditredi naʿradan zemīn ü zamān

1313 Gūş-ı dile irüp ṣadā-yı Süheyl
Zühresün çāk itdi ṣavt-ı küheyl

1314 Naʿradan bir zamān olup lerzān
Ḫavfdan oldı bī-ser ü sāmān

64a

1315 Bildi kim cānına belā irişür
Ser-i bī-sūdına ziyān irişür

1316 Gümrenüp raʿd gibi ol gümrāh
Çalḳanup mevc urup çü baḥr-i siyāh

1317 Nār-ı dūzahveş ıstırāb itdi
Derd-i dil gibi pīç ü tāb itdi

1318 Dem çeküp gāh ejdehā-girdār
Od ṣaçup çarḫa gāh berḳ-ās̱ār

1319 Nefesi ṣan seḥāb-ı ẓulmet idi
Her şerārı çü berḳ-i āfet idi

1320 Her ḳaçan açsa ḫışm ile pençe
Vire şīr-i sipihre işkence

1321 Kime kim çekse tīġ-i āteş-bār
Dirligüñden çekerdi el nāçār

1322 Niçe kez eylemişdi bī-dādı
Mūm iderdi elinde pūlādı

1323 Ḍarb-ı destinden irişen gürzi
Sürme eylerdi kūh-ı Elbürz'i

1324 Eyleyüp ʿālem içre ceng ü cidāl
Ṣanʿat olmışdı aňa ḥarb u ḳıtāl

1325 Tīġ-ı elmasın eyleyüp berdūş
Gāv-ı gerdūn-mis̱āl eyledi cūş

64b

1326 Dīv-i deryā-şükūh u ejder-ser
Ġūl-i şeyṭān-ḫiṣāl ü bād-ı güzer

1327 Çevirüp başı üzre gürz-i girān
Bürüdi Kūh-ı Ḳāf'ı ṣanki duḫān

1328 Ehremen kellesi ile ol gürz
Bir yire geldi Ḳāf ile Elbürz

1329 Heybet ile o dīv-i derende
Aġzın açup çü şīr-i ġurrende

1330 Ḳararup şekli ebr-i ḳahr gibi
Gözleri oldı ṭās-ı zehr gibi

1331 İrişüp heybet ile Ferhād'a
Gözi ṭūş oldı kūh-ı pūlāda

1332 Gördi şehzādeyi çün ol melʿūn
Oldı ḫışm ile gözleri pür-ḫūn

1333 Didi ey ādemī-i sifle-nihād
Bunda gelmeňde n'oldı saňa murād

1334 Benem ol ejder-i ecel-pençe
Nāẓıram bu ṭılısm ile gence

1335 Uça bundan perī dökerdi perin
Ḳahramānlar geçerse vire serin

1336 Genc fikrini eyledüñse ḥayāl
Fikr-i bī-fāʾide ḫayāl-i muḥal

65a

1337 Dürr-i mercān ise murāduñ eger
Bes durur eşk-i çeşm-i ḫūn-ı ciger

1338 Bunda her kim dilerse gence ire
Çeküp işkence niçe rence ire

1339 Seni bunda ṣalan türābuñdur
Teşne iden bu cūya ābuñdur

1340 Böyle diyüp o dīv-i raʿd-fiġān
Berḳveş oldı dem çeküp cūşān

1341 Gürz ile rezme girdi çün ṣarṣar
Ursa ger Kāf'a gürzini ṣarṣar

1342 Öyle ḳuvvetle urdı gürzi laʿīn
Toldı lerzeyle āsumān u zemīn

1343 Ḫusrev-i dīv-bend ü ejder-gīr
ʿAzm ü rezm eyleyüp çeküp şemşīr

1344 Sürinüp rūġan-ı semenderden
Gitdi ḫavfı semūm-ı ejderden

1345 Ejder üzre sürüp tekāverini
ʿAvn-i Ḥaḳ itdi yār u yāverini

1346 Cān u dilden idüp tevessül-i Ḥaḳ
Ḳıldı Şehzāde çün tevekkül-i Ḥaḳ

1347 Ṣıçradup esbi berḳ-i ḫātifvār
Çekdi tīġini ejdehā-girdār

65b

1348 Çarḫ-ı peykerle mihr-i gerdūn-fer
Kūhveş ḳıldı cāy-ı ḥarbi maḳarr

1349 Ol ḳadar ḳıldı dīv ile nāverd
Evc-i gerdūna irdi yirden gerd

1350 Tīġ-i ḫūn-bār alup ele server
Oldı gūyā ki ejdehā-yı dü-ser

1351 Ejderi ḳılmaġa ḥavāle-i dīv
Tīġini eyledi nevāle-i dīv

1352 Dīve şehzādeden gelüp ḫaşyet
Ceng-i Ferhād’a ḳalmadı ṭāḳat

1353 Gördi yoḳ cānına çü cāy-ı mefer
Eyledi kendüye saḳarı maḳar

1354 Berḳ urup tā ki tīr-i āteş-dem
Menzil-i dīvi itdi ġār-ı ʿadem

1355 Refʿ olup ʿālem içre ẓulmet-i şām
Nūrdan çekdi şāh-ı rūza aʿlām

1356 Ẓulmet-i ġūlyabāni defʿ oldı
Kūh-ı Soḳrāt nūr ile ṭoldı

1357 Görinüp anda kūh-ı Soḳrātī
Ẓāhir oldı şükūh-ı Soḳrātī

1358 Niçe kūh ola ki ḳubbe-i aḥżar
Coşdı ṣanki çeşme-i enver[30]

66a

1359 Nār-ı ʿaşḳ ile sīnesi pür-dāġ
Bāġ-ı fānīden eylemişdi ferāġ

1360 Dāġlar cümle baġrınun başı
Yedidür ya anuň gözi yaşı

1361 Menzil-i vāridāt-ı Sübḫānī
Cebel-i Nūr gibi nūrānī

1362 Çıḳdı ol kūha vālih ü şeydā
Kūh-ı Ḳāf üzre nitekim ʿAnḳā

1363 Zīr-i ḫāke başup garībāne
Dökdi göz yaşını yetimāne

[30] Beyitte vezin problemli

1364 Cān atup tā ki şehzāde-i Çīn
Oldı ḥalvetüñe ḥakīme yaḳīn

1365 Meger ol nüktedān-ı sırr-ı nihān
Zār-ı Ferhād'ı bulmış idi ʿayān

1366 Olmaġa ḳayd u tenden ʿāzāde
Munṭazır olmış idi Ferhād'e

1367 Zār-ı Ferhād'ı çünki eyledi gūş
İrdi dānā-yı dehre cūş u ḫurūş

1368 Çıkdı ol ġār-ı tārdan çün mihr
Oldı rūşen cemāli ile sipihr

1369 Yād idüp dilde nām-ı Ferhād'ı
Ḥayḳırup pīr itdi feryādı

66b

1370 Didi ey şāhzāde-i ʿālem
Faḥr-i ādem güzīn-i cümle ümem

1371 Ẕāt-ı pāküñ ṭılısm-ı genc-i fenā
Ḳalbüñ āyīne-i cemāl-i Ḫudā

1372 Ḳapuñ erbāb-ı ʿaşḳa hān olmış
Lāḳabuñ mīr-i ʿāşıḳān olmış

1373 Bunca demdür ki gözlerüm nūrı
Ḳaldı yoluñda gözlerüm nūrı

1374 Olmadın cān u dil ġamuñla tebāh
Gördi çeşmüm yüzüñ bi-ḥamdi li'llāh

1375 Gūş idüp bu ṣadāyı ol nālān
Üştür-i mest gibi oldı revān

1376 Girdi Soḳrāt ġārına fi'l-ḥāl
Ṣan ʿubūr itdi ġār-ı şāha hilāl

1377 ʿAşḳ ile eyledi ḥakīme selām
ʿAşḳdan aldı per-i ʿaḳl selām

1378 Maḥrem oldı aña ḥarīm-i ḥakīm
Mülk-i menzil oldı ʿarş-ı ʿazīm

1379 Çarḫ-ı Soḳrāṭ'ı ʿaşḳ-ı Ferhād'ı
İtdiler birbirine irşādı

1380 Birine şems-i cürmi usṭurlāb
Biridür yā **müfettiḥe'l-ebvāb**[31]

67a

1381 Biri ḥikmet kitābın ezber oḳur
Ḥaḳ'dan ġayrı biri ebter oḳur

1382 Sebz-pūş ol çü faṣl-ı nisānī
Zerd-rū bu çü mihr-i nūrānī

1383 Ḥāl dili ile eyleyüp kelimāt
İtdiler birbirine ʿarż-ı nikāt

---

[31] Arapça dua ifadesi "Ey kapıları açan" anlamındadır.

1384 Ḳalmayup ara yirde ṣavt u ḥurūf
Birlige yetdi ẓarf ile maẓrūf

1385 Açdı āḫir söze zebān-ı faṣīḥ
Naḳl idüp ḥikmet içre naṣṣ-ı sarīḥ

1386 Didi Ḥaḳ eyleyüp seni ʿāşıḳ
Ẕātıňu ḳıldı ʿaşḳ ile fāʾik

1387 Rūḥ-ı pāküň idüp nümūdārī
Nūr-ı maḥż eylemiş seni Bārī

1388 Māsivā kim ṭılısm-ı ẕāt oldı
Maẓhar-ı cümle-i ṣıfāt oldı

1389 Aç gözüň baḳ bu cürm-i eflāke
ʿAyn-ı ʿibretle ḳıl naẓar ḫāke

1390 Birisi rūz ı şeb olur devvār
Seyr ider anda sebʿa-i seyyār

1391 Birini sākin itdi dāʾim Ḥaḳ
Maẓhar oldı ẓuhūra ol muṭlaḳ

67b

1392 Birisi nūr-ı feyż ile nevvār
Birisi ḥikmet ile pür-ezhār

1393 Birisi mesken oldı ḥayvāna
Birisi menzil oldı insāna

1394 Ḥaḳ mevālīdi eyleyüp mevcūd
Ṭoġdı andan vücūd-ı nā-maʿdūd

1395 Biri maʿden anuň birisi nebāt
İtdi ḥayvān birin o pāk-ṣıfāt

1396 Bunlar ile cihān olup maʿmūr
Oldı bunlarla çeşm ü dil pür-nūr

1397 ʿAḳl-ı faʿāl idüp taṣarruf-ı tām
ʿĀlem-i ʿunṣura irişdi niẓām

1398 Cemʿ olup bir yire bu dört erkān
Didiler nevʿ-i kāmile insān

1399 Cümlenüň līk hālıḳı Allah
Bunlarun cümle rāzıḳı Allah

1400 Ḥaḳ Teʿālā'dan irmese fermān
İrmez idi vücūda kevn ü mekān

1401 Düzilüp bu ṣanāyiʿ ile cihān
Ẕāt-ı Bārī'ye oldılar bürhān

1402 Cinn ü insānı ṣunʿ-ı insānı
Ḫalḳ idüp ḳıldı maʿrifet kānı

68a

1403 Feyż-i aḳdesde ḫilḳat-i aḳdem
ʿAḳl-ı küldür laḳabdur aňa ḳalem

1404 Ehl-i maʿnā idüp anı tefsīr
Ḳıldı maʿnā ile anı taʿbīr

1405 Baʿżılar didi rūḥ-ı aʿẓam aňa
Baʿżılar kerr ü bī-mükerrem aňa

1406 Aňlayan ne'ydügini sırr-ı ebed
Didi aňa ḥaḳīḳat-ı Aḥmed

1407 Enbiyā aňa vaḥy oḳurlar nām
Evliyāda ʿilim olur ilhām

1408 Virilüp üç cihetle aňa şeref
Didiler esfel evsaṭ u eşref

1409 Ol ki ḫatt u basīṭ ü ecrāmı
Bulup ebʿād oḳur aňa nāmı

1410 Bildi saṭḥ-ı basīṭ nidügini
Merkez ü hem muḥīṭ nidügini

1411 Bī-s̱ebāt oldı gerdiş-i gerdūn
S̱ābit olurdı olmasa gerdūn

1412 Her kim ısḳāṭ ider iżāfātı
Nidügin bildi vaḥdet-i ẕātı

1413 **Men ʿaref**[32] emrine olan vāḳıf
Nefs-i kül sırrına olur ʿārif

---

[32] Hadis "Kendini bilen Rabbini bilir" Muhammed el-Aclūnį,No.2532.

68b

1414 ʿArż idüp ḥikmet içre ḳudretini
Açdı mirʿāt-ı dil ḥikāyetini

1415 Vaṣf idüp cāmı bir ʿibret-i dān
Ḳıldı Ferhād'ı zāra böyle ʿayān

1416 Didi bir cāmdur ḳamer-i tenvīr
Mihr-i gerdūn gibi żamīri münīr

1417 Her ne yüzden idersen aňa naẓar
ʿAynıdur saňa görinen peyker

1418 Himmet ile Skender-i devrān
İtdürüp cāmı āfitāb-nişān

1419 Ḳılup ol cām içün ṭılısm-ı ʿaẓīm
İtdi ḳuflın bu bendeye teslīm

1420 Ḥükm ider biň yıl ol ḳamer-i tenvīr
İrişür ṣoňra ḥükmine taġyīr

1421 Ḳaldı ol müddete zamān-ı ḳalīl
Fetḥ-i mirʿāta eyle gel taʿcīl

1422 Āḫir olduḳda müddet-i mirʿāt
Ḳalmaz andan es̱er meger ẓulmāt

1423 Līk bir şīrdür aňa nāẓır
Ol ṭılısm içre dāyimā ḥāżır

1424 Bī-tavaḳḳuf iderse saňa hücūm
İsm-i aʿ ẓam ile ḳıl anı maʿ dūm

69a

1425 Fetḥ idüp saʿ y ile ṭılısmātı
Alasun dest-i cāna mirʿ ātı

1426 Görinüp anuňla cān u cihān
Münʿ akis ola ṣūret-i cānān

1427 Ele alup dil-i kilīdi hemān
Ḳıldı Ferhād'a cānı gibi revān

1428 Fetḥ-i cāmı idüp aňa taʿ līm
Rūḥını Ḥaḳḳ'a eyledi teslīm

1429 Baḳup ol rūḥ-ı pāke şehzāde
Başladı nevḥayile feryāde

1430 Eşk-i çeşmi ile yuyup bedenin
Lāle vü gülden eyledi kefenin

1431 Çeşm-i pākini defn idüp ẖāke
Mürġ-i rūḥı irişdi eflāke

1432 Ḥikmet ile tamām idüp sözini
Yumdı ol demde ẖākden gözini

1433 Çünki Soḳrāt-ı rūz oldı nihān
Yazdı Loḳmān-ı şeb olup giryān

1434 Aḳıdup dīdeden demādem dem
Şāh-ı şeb itdi derd ile tamām

1435 Girdi mātem libāsına Ferhād
İrdi ḫāḳāna eyleyüp feryād

69b

1436 Şāh çün gördi gözleri nūrı
Yaḳdı bezm içre şemʿ-i pür-nūrı

1437 Cām-ı Cemşīd'i ṣun baňa sāḳī
Pür idüp şevḳ ile mey-i bāḳī

1438 Kalmayup tā ki varlıġumdan es̱er
Ṣāf ola dil çü cām-ı İskender

Ferhād'ı dil-şikest kilīd-i cām-ı cihān-nümāyı alup hezārān hezār ıżṭırāb ile cām-ı İskender fetḥine cām-ı cihān-nümā güşād ile Ferhād'ı nā-murād şādān olup zemīn ü zamāne nigūn iken rūy-ı dildār-ı temāşāsıyla ẕerrevār ḫāk ile hemvār olup cāma inkisār irdügidür

1439 Ele bir ṣubḥ alup şeh-i ḫāver
Cām-ı gītī-nümā-yı İskender

1440 Ṣundı Ferhād-ı ʿaşḳa anı hemān
Görine tā anuňla cān u cihān

1441 İdüp andan sarāy-ı dehre naẓar
Fehm ide māsivāyı ser-tā-ser

1442 Naḳş-ı Şīrīn'i seyr ide anda
Refʿ ide varlıgını bir anda

1443 Çünki Ferhād'ı bī-dil-i nevmīd
Eyledi ḳaṣd-ı feth-i cām-ı ümīd

70a

1444 Şevḳ-i cām ile cānı pür-teb ü tāb
Ṣuda ṣan ʿaḳs-i mihr-i ʿālem-tāb

1445 Girdi çün cāy-ı cāma şehzāde
Gördi bir şīr-i ner ol arada

1446 Deprenüp şīr-i ner mehābet ile
Gümrenüp ḥamle itdi heybet ile

1447 Zikr idüp ism-i aʿẓamı Ferhād
Ḳıldı nām-ı Ḫudā'yı dilden yād

1448 Heybet-i ism ile olup nā-çār
Sāyeveş oldı ẖāk ile hemvār

1449 Gördi ẖālī çü şīrden cāyı
Eyledi ẖamd ü şükr-i Mevlā'yı

1450 Ele ol cāmuň aldı çün dilini
Keşf ide tā anuňla müşkilini

1451 Lāl olmış iken ol zebān-ı ḥadīd
Ḳīl ü kāl olmış iken aňa baʿīd

1452 Dile geldi zebān-ı ḥāl ile
Didi Ferhād'a ẖoş-maḳāl ile

1453 Bunı açmaḳ ẖayālin eyleme hīç
Bend ü ġamdan var anda yüz biñ pīç

1454 Gencdür bu dili ki açdurıvir
Heft ser anda ġamdan açdurıvir

70b

1455 Ẓāhirā tercemānıyam ben anuñ
Fi'l-ḥaḳīḳa zebānıyam ben anuñ

1456 Açılup bensüz eylemez ẖande
Bensüz olmaz ʿizārı tābende

1457 Bilürem ben dilinde her ne ki var
Bensüz açılmaz ol melek-ruẖsār

1458 Gördi gūş itmeyüp kelāmını
Daẖi muḥkem ider ẖırāmını

1459 Yine bu yüzden eyleyüp güftār
İtdi birḳaç kelām sīne-güzār

1460 Didi evvel senüñ durur Rūmī
Eyledikde bu sırr-ı mefhūmı

1461 Ḳuflını eyleyüp anuñ muḥkem
Fetḥin itdi ṭılısm ile müdġam

1462 İtdi billūrdan aňa ṣandūḳ
Görmiş anı dī̇de-i maẖlūk

1463 Ḳıldı ṣanduḳ içinde anı nihān
Nitekim cism içinde rūḥ-ı revān

1464 Ḳılup āfāḳı ser-be-ser taḳsī̇m
İtdi aḥkām-ı çarẖ içün taḳvī̇m

1465 ʿUḳde-i ʿāleme güşāyişdür
Dehr tims̱āline nümāyişdür

71a

1466 Pür-ṣafādur derūnı çün ẖurşī̇d
Cürʿa-peymāsıdur nice Cemşī̇d

1467 Naḳş olup ḳalbi içre ṣunʿ-ı ḳadī̇m
Anda ẓāhir olur yedi iḳlī̇m

1468 Seyr idüp anuň ile āfāḳı
Derk idersen egerçi nüh ṭāḳı

1469 Görinür anuň ile saňa żarar
Fikr-i mirʿātdan gel eyle ḥazer

1470 Cemʿ olup anda cān ile cānān
Ṭaġılur bilmiş ol ẕaẖī̇re-i cān

1471 Öyle olmış idi şevḳ ile bī̇-ẖūş
İtmedi ḳī̇l ü ḳāli hergiz gūş

1472 Ḳufl-ı cāmuň dilin ele aldı
Dilini bend-i miḫnete ṣaldı

1473 Nām-ı fettāḥı yād idüp Ferhād
Nā-gehān irdi ḳufl-ı cāna güşād

1474 Fetḥ idüp çünki ol ṭılısmātı
Açdı ol dem kilīd-i mirʿātı

1475 Açılup ḳufl-ı cām-ı İskender
Gün gibi tā görindi ol sāġar

1476 Naẓar idüp o cāma şehzāde
Ḳaldı ḥayretde ṣunʿ-ı Mevlā'da

71b

1477 Elde cām u naẓarda cümle cihān
Münʿaḳis ser-be-ser zemīn ü zamān

1478 Baḥr ü berr anda cümleten peydā
Nitekim ḳalb-i pāk ehl-i ṣafā

1479 Ḥayret ile ḳılup o cāna naẓar
Rubʿ-ı meskūnı gördi ser-tā-ser

1480 Seyr idüp gāh zīr ü bālāyı
Ki temāşā ider idi ṣaḥrāyı

1481 Gāh bāġ-ı bahārı seyr eyler
Geh ḫazānı görüp taʿaccüb ider

1482 Baḥr-i ḥayretde geh olur ġavvās
Geh ṣadefde bulırdı gevher-i ḫāṣ

1483 Eyleyüp kāyināta cümle naẓar
Gördi arż u semāyı ser-tā-ser

1484 ʿAḳs idüp bildi kim bu ṭāḳ u revāḳ
Görinür yaʿnī enfüs ü āfāḳ

1485 Levḥ-i maḫfūz idi ṣan ol mirʿāt
Olmış idi derūnı maẓhar-ı ẕāt

1486 Seyr iderken cihānı ol nālān
Oldı bir kişvere meger nigerān

1487 Nice kişver ki bāġ-ı cennet idi
Her dıraḫtı nihāl-i ḥayret idi

72a

1488 Gülşeni gūne gūne ravża-miṣāl
Cūları her ṭarafta ʿayn-ı zülāl

1489 Deşt ü ṣaḥrāsı ser-be-ser gülşen
Nāmı olmışdı mülket-i Ermen

1490 Girüp ol kişver içre peyk-i ḫayāl
Geşt iderken cihānı bād-miṣāl

1491 Naẓar eylerken anda dīde-i cān
Ẓāhir oldı gürūh-ı rūḥ-ı revān

1492 Görinüp anda birᶜaceb leşker
Cümle ḫ̮ūri-liḳā melek-manẓar

1493 Gül gibi her biri olup pür-nūr
Ḥüsn ile her birisi ġayret-i ḫ̮ūr

1494 Ġoncaveş her birisi mestūre
Müşgi itmiş niḳāb-ı kāfūre

1495 Her biri şehsüvār u berḳuᶜ-pūş
Lāle-dih gülᶜizār u şekker-nūş

1496 Burc-ı ḥüsn içre her biri aḫ̮ter
Līk Şīrīn idi şeh-i ḫ̮āver

1497 İrdiler deşte zīb ü zīnetle
Açdılar ruḫ̮lerin leṭāfetle

1498 Luᶜb idüp her birisi merdāne
Ṭurdı Şīrīn ve līk şāhāne

72b

1499 Eyledikce o ḫ̮ayli cilve-i nāz
Cān-ı Ferhād'a düşdi sūz u güdāz

1500 Cāmdan baḳdı çün ol alaya
Cān gözi düşdi nā-geh ol aya

1501 Eyleyüp gün gibi o māh ẓuhūr
Ḳıldı zerrāt-ı ᶜālemi pür-nūr

1502 Oldı Şīrīn naẓarda çün peydā
Cān-ı ʿuşşāḳı ḳıldı nā-peydā

1503 Zeyn-i zerrīn-riḳāb ile Şebdīz
Olmış idi semend-i sükker-rīz

1504 Nice Şebdīz esb-i āteş-pāy
Şīr-i gerdūn gibi felek-fersāy

1505 Bebr-ḥamle peleng-i raʿd-ı Süheyl
Berḳ-i sürʿat hizebr-i āteş-i meyl

1506 Kūh-ı peyker-peleng-i ejder-i dem
Baḥr-i heybet-neheng-i āhen-i sem

1507 Bād-pā dīv-zād çarḫ-nihād
Şīr-i ner-ḥamle vü hizebr-nejād

1508 Gün gibi ḥüsnine virüp zīver
Baġlayup beline kemer-ḫançer

1509 Aňa Şīrīn süvār olup ol gün
Bir yire gelmiş idi ṣan dün ü gün

73a

1510 Görse ol nūrı diye ḥūr-ı ḳuṣūr
Başdan ayaġa ʿayn-ı çeşme-i nūr

1511 Ḳāmeti serv-i ser-bülend olmış
Leb-i Şīrīn'i nūş-ḫand olmış

1512 Ruẖları şemʿ-i cemʿ-i rūḥānī
Cāme-i nāziki gülistānī

1513 Ṭūṭī-i āl idi leb-i gūyā
N’ola ger laʿl olsa şekker-ẖā

1514 Görüp ol zīnet ile Şīrīn’i
Ber-güzer itdi cān-ı şirini

1515 Gördi tā ol nigār-ı zībāyı
Göňlini buldı nā-şikībāyı

1516 Dest-i ḥayret idüp yaḳasın çāk
Ḳıldı ḥasret eli ʿizārın çāk

1517 H̱āne-i miẖnete ṣalup bünyād
Meskenin eyledi ẖarāb-ābād

1518 Naḳş olup dilde ṣūret-i Şīrīn
Yārdan ġayra eyledi nefrīn

1519 Ḳaşlarını görüp hilāl oldı
Beli şevḳi ile ẖayāl oldı

1520 Ḳıldı cismin figār u göňlini zār
Ne göňül ḳaldı ne ṣabr u ḳarār

73b

1521 Şuʿle-i ʿaşḳ olup şirār-efgen
Cān-ı Ferhād’ı eyledi külẖan

1522 Levḥ-i hestīden itdi nāmını maḥv
Nice nām oldı maḥv-ender-maḥv

1523 ʿAşḳa lāzım egerçi maḥv-ı ṣıfāt
Ḳıldı şeh-zāde maḥv-ı ẕāt u ṣıfāt

1524 Naḳd-i cān ile eyleyüp bāzār
Ġam metāʿını aldı Bīdil-i zār

1525 Oldı zīr ü zeber çün ol nā-kām
Gitdi bī-iḫtiyār elinden cām

1526 Düşdi ḫāke zebūn -ı āvāre
Cāmesi gibi göñlü ṣad-pāre

1527 Cism-i ḫākīyi terk idüp anda
İrdi miʿrāc-ı cāna bir anda

1528 Cānı cānāna eyleyüp vāṣıl
Derd ile ḳaldı kendüsi bī-dil

1529 ʿAşḳ-ı yār ile çünki şehzāde
Virdi naḳd-i ḥayātını bāda

1530 Nevḥa-perdāz olup ġam u miḫnet
Girye-sāz oldı derd ile ḥasret

1531 Aġlaşup zār u ḥasretle elem
Didiler böyle eyleyüp mātem

74a

1532 Geh idüp yine cevr ü bī-dādı
Ḳıldı pā-māl derd-i Ferhād'ı

1533 Ḥayf u ṣad-bār āh u vāveylā
İrişüp saña devr eliyle ḳażā

1534 Tā ki derd ile pür-belā olduñ
ʿAşḳ ile āh kim hebā olduñ

1535 Bize dāyim penāh idi işigüñ
Rūz u şeb secde-gāh idi işigüñ

1536 Olmaz idüñ biz olmasaḳ bir dem
Bizden özge ḥarīf ile maḥrem

1537 Hāne-i göñlüñ idi meskenümüz
Bāġ-ı ḥüsnüñ bahār u gülşenümüz

1538 Ḳāmetüñ dāll-ı devlet idi bize
ʿİlm ü ʿizz ü rifʿat idi bize

1539 Terk idüp bizi ʿaşḳa yār olduñ
Kişver-i ʿaşḳa şehriyār olduñ

1540 Tek sen ol ʿālem içre ṣaġ u esen
Bize künc-i belā yeter mesken

1541 Bir zamāndan ki geldi başına hūş
Eyledi mest gibi cūş u ḫurūş

1542 Ḫābdan uyanur gibi miskīn
Ṭurdı ḥasretle ḳıldı āh u enīn

74b

1543 Deldi kim ele alup cāmını
Göre andan yine dil-ārāmı

1544 Gördi ṣad-pāre cām-ı Cemşīd'i
Oldı pür-pāre cān-ı nevmīdi

1545 Ne cihān var ne cām ne cānān
Ne göñül var ne kām ne dil ü cān

1546 Terk idüp ṣabr ile ḳarārını
Elden aldurdı naḳş-ı varını

1547 Gördi görinmez ol cemāl-i cemīl
Derd-i ʿaşḳ ile cānı oldı ʿalīl

1548 Olmış iken cemāl-i cān-āşūb
Yaḳdı cānını bir cihān-āşub

1549 Kendüni çaldı yire çün sāye
Başladı derd-i dilden eyvāye

1550 ʿĀlem-i būdı eyleyüp nā-būd
Yārdan ġayrı kalmadı mevcūd

1551 Zaḫm-dār oldı zaḥm-ı nā-peydā
Yandı cān āteş olmadı peydā

1552 Cām-ı ʿaşḳ ile mest bāde nihān
Bir cerāḥat ḫadeng ü yā pinhān

1553 Ḥāṣılı şāhzāde-i ʿālem
ʿAşḳ derdi ile olup pür-ġam

75a

1554 Gāh deryā iderdi eşkini
Gāh ṭūfān iderdi sirşikini

1555 Gāh ʿaşḳ āteşi yaḳardı tenin
Gāh miḥnet ḥaṣār iderdi tenin

1556 Gāh ṣabr itmege ider tedbīr
Gāh tedbīrini bozar taḳdīr

1557 ʿĀşıḳ u mest-mend ü āvāre
Yaʿni Ferhād-ı zār u bī-çāre

1558 Her ḳaçan kim iderdi ṣabrı ḫayāl
ʿAşḳ iderdi kim ḫayāl-i muḥāl

1559 Gördi mümkin degül idüp tedbīr
Ḳıla tedbīri māniʿ-i taḳdīr

1560 İḫtiyārını defʿ idüp muṭlaḳ
Eyledi cān ile tevekkül-i Haḳ

1561 Sāḳiyā ṣun baňa sefīne-i mey
İçelüm derd-i dilde pey-der-pey

1562 Garḳ idüp tā ki zevraḳ-ı cāmı
Bulalum baḥr-i dilde cānānı

Ferhād-ı nā-tüvān ẖāḳān-ı zamān ile maḥrūm u ser-gerdān baḥr-i ʿummāndan taẖt-gāh-ı ẖākāna revān olurken ḳażā-yı āsumānī vü belā-yı nāgehānī irişüp tünd-bād-ı bī-emān zevraḳ-ı Ferhād'ı çeşm-i ẖūn-ābı gibi ġarḳ-āb (75b) idüp dürr-i yetīm gibi ḳaʿr-ı deryāya ġarḳ u cānı āteş-i şevḳ ile ḥarīḳ oldugıdur

1563 Eyleyen baḥr-i ʿaşḳın geştini
Böyle naḳl itdi ser-güzeştini

1564 Çünki Ferhād'a cām-ı ʿālem-bīn
Eyledi ʿarż-ı ṣūret-i Şīrīn

1565 Yazdı ʿaşḳ ateşiyle ser-tā-ser
Gitdi ḳalmadı varlıġından es̱er

1566 Terk idüp ṣabr ile ḳarārını
Elden aldurdı naḳd-i varını[33]

1567 Düşdi miẖnet-i zemīne sāye gibi
Ferş-i ʿaşḳa yüz urdı pāye gibi

1568 Rūz u şeb eyleyüp enīn ü fiġān
Güm güm itdi fiġānı ile cihān

1569 Yine ṭoldı cihān ṣadā-yı cünūn
Dillere düşdi **el-cünūnu fünūn** [34]

---

[33] 1546. beyitle bu beyit aynı
[34] Deli olmak da bir fendir. (Arap atasözü)

1570 Ṣanki āteş düşüp neyistāna
İrdi andan şerāre Keyvān'a

1571 Derd-i dāyim olup ʿalāmet-senc
ʿAşḳ elinden çekerdi miḫnet ü renc

1572 Gördi Ferhād'ı böyle şāh-ı Ḫıtā
Eyledi girye ile vāveylā

76a

1573 Ḥāl-i Ferhād'ı gördi ser-gerdān
Raʿd-mānendi eyledi efġān

1574 Ḥayret alup vezīr ü ḫāḳānı
Ḳıldılar āh u zār u efġānı

1575 ʿĀḳıbet pādişāh-ı gerdūn-fer
Eyleyüp taḫtgāha cezm ü sefer

1576 Böyle fikr itdi kim olup giryān
Çīn'e deryā yüzünden ola revān

1577 Emr idüp pādişāh-ı deryā-bār
Sefer esbābın itdiler iḥżār

1578 Oldı bī-ḥad sefīne āmāde
Tā gire aňa şāh u şehzāde

1579 Her biri sürʿat ile esb-nişān
Tīz-rev bāddan ger olsa revān

1580 Ḳılsa deryāda her birisi şitāb
Burc-ı ābīye ṣan irdi şihāb

1581 Tīr atup her sütūn eflāke
Lengeri irdi merkez-i ḫāke

1582 Oldı her bir sefīne bir ecder
Ṭoldı ecderle baḥr ser-te-ser

76b

1583 Ol ḳadar ṭoldı merd-i Rüstem-i ceng
Oldı zevraḳlar anda baḥr-i neheng

1584 Şīr-i merdān ceng-i ḫavfından
Oldı māhī baḥr-i pür-cūşan

1585 Girdi keştīye şāh ile Bīdil
İtdi māhīyi mihr ü meh menzil

1586 Burc-ı āb ile indi gūyā mihr
Yā nüzūl itdi baḥr içine sipihr

1587 Bād o künce düşüp giderdi tīz
Sürʿatiyle olurdı āteş-ḫīz

1588 Bir iki gün muvāfıḳ esdi hevā
Rūḫ-baḫş oldı çün nesīm-i ṣabā

1589 Naẓar idüp ʿacāyib-i baḥri
Seyr iderken ġarāyib-i baḥri

1590 Nā-gehān irdi tünd-bād-ı ḳażā
Çarḫa irdi temevvüc-i deryā

1591 Ẓāhir oldı ẓalām-ı ẓulmet-fām
Ḳurdı yir yir felekde ebr ḫıyām

1592 Çetr-i sebzün ḳurup hevāda seḥāb
Degdi eflāke lāciverdī ṭınāb

1593 Ḫırḳa-i sebzün eyleyüp ber-dūş
Başdan ayaġa olmış erzaḳ-pūş

77a

1594 Eyleyüp zāhidāne cāmesini
Ṣardı başa siyeh ʿimāmesini

1595 Üştür-i ebr olup ḳaṭar ḳaṭar
ʿUḳde-i rūzigārı itdi himār

1596 Nā-gehān irdi ebr-i nīl-reng
Ṣan nüzūl eyledi muḥīṭe neheng

1597 Tünd-bād ile baḥr olup mevvāc
Çarḫa irdi telāṭum-ı emvāc

1598 Geldi baḥre çü bād-ı ḳaṣr ile mevc
İrdi evc-i sipihre anda fevc

1599 Cūş idüp ṣanki Nūḥ ṭūfānı
Yaġdı deryāya ḳahr-ı bārānı

1600 İrişüp bu kāḫ-ı dehre ḫalel
Esdi ʿālemde tünd-bād-ı ecel

1601 Dem-be-dem kim eserdi ṣarṣar-ı tīz
Ḫalḳa dāyim olur idi ḫavf-engīz

1602 Ecder-i nīl-reng ü ceng-āheng
Ḳıldı çünkim neheng-i baḥr ile ceng

1603 Neyyir-i aʿẓam olmayup şāriḳ
Oldı evvel-i leyle-i ṭārıḳ

1604 Tā olup ṣubḥ şām ile hem-reng
Oldı Gülgūn rūz ṣan şeb-reng

77b

1605 Esen ol gün berḳ-i āsāf idi
Yār gibi havā muḫālif idi

1606 Edhem-i şeb esüp çü ṣarṣar-ı tīz
Çeşm-i Gülgūn'a ṣaçdı toz Şebdīz

1607 Necm-i eşkin döküp seḥāb gibi
Çarḫı oynatdı bir ḥabāb gibi

1608 Döndi rūḥ-ı ʿabūsı çün ḳīre
Oldı ḳaṭran gibi yüzi tīre

1609 Baḥr olup gözi yaşı ʿummānuň
Ötdi güm güm ḳulaġı deryānuň

1610 Ġarḳ olup baḥr-i ḳahra fülk-i felek
Gökde tesbīḫini unutdı melek

1611 Oldı deryāda mihr-i ʿālem-tāb
Şīşede gūyā ki laʿl-i müzāb

1612 Ḳaynayup cūşa geldi baḥr-i siyāh
Ġarḳa vardı o demde zevraḳ-i māh

1613 Feleküñ ġarḳ idüp ocaġını
Virdi mihrüñ yile çerāġını

1614 Oldu keştī-i māh-ı nev ġarḳ-āb
Ḳapdı māhīsini ṣanki sīm-āb

1615 Felek māhı hevāda oynatdı
Çenber-i çarḫdan yire atdı

78a

1616 Her sefīne çü dīde-i pür-āb
Oldı ṭūfān miḫnet içre ḫarāb

1617 Düşdi deryāya çün gürūh-ı melek
Oldı ol demde baḥr ʿayn-ı felek

1618 Didiler baḥr içinde pey-der-pey
Ve mine'l-mā'i külli şey'in ḥay[35]

[35] Enbiya Suresi 21:30 "İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?"

1619 Rūzigār ile baḥr olup cūşān
Ṭoldı ol gün ẓalāmla dü-cihān

1620 Cebr idüp rūzigār-ı nā-hemvār
Şāhdan ayru düşdi Bī̇dil-i zār

1621 Cūş idüp ḳıldı mevc-i bī̇-pāyān
Nice keştī̇-i ġarḳa-ı ṭūfān

1622 Bir yire gelmedi iki zevraḳ
Oldı ammā ki her biri iki şaḳ

1623 Kimisi çarḫ gibi oldı nigūn
Kimine ḫāk oldı saḳf-ı sütūn

1624 Şöyle ġarḳ itdi kimini deryā
Oldı nām u nişānı nā-peydā

1625 Menzil-i ḥūta ki berāber olur
Burc-ı ābī̇ye gāh hem-ser olur

1626 Gāh atıldı sefāyin-i eflāke
İndi geh bād-ı ḳahr ile ḫāke

78b

1627 Gāh çarḫ üzre eyleyüp per-tāb
Geh zemī̇ne çalup iderdi ḫarāb

1628 Tī̇rler eyleyüp sipihre keder
Açdılar āsumāna revzenler

1629 Oldı her zevraḳ anda ṣad-pāre
Gülleler çün ḥabāb-ı āvāre

1630 Ġarḳ olup gāh ḳaʿr-ı deryāya
Geh çıḳarlar sipihr-i ḥaḍrāya

1631 Gördi ol ḥāli Bīdil-i ġam-nāk
İtdi deryā gibi yaḳasın çāk

1632 Eyleyüp kendü kendüsine ḫitāb
Ḳara baḫtına böyle itdi ʿitāb

1633 Didi ey ḫāk olası baḫt-ı siyāh
Bilmezem neyleyem elüňden āh

1634 Şiddet-i rūzigār-ı nā-hemvār
Ḥiddet-i kevkeb-i zuḫal-i girdār

1635 Necm-i baḫtum idüp baʿīdü'n-nūr
Burc-ı rifʿatde eyledi mehcūr

1636 Göňlümüň zevraḳın virüp bāde
Ḳalmışam baḥr-i dilde dil-dāde

1637 Virüp eşküm cihānı ġarḳ-āba
Niçe merdümler itdi gird-āba

79a

1638 Bu ḳadar miḫnete benem bāis̱
Olmayaydum n'olaydı ben ḥādis̱

1639 Benden irdi cihāna bunca ḳażā
Olmasam olmaz idi bunca belā

1640 Dem-be-dem gözden aḳıdup ʿummān
Eylerken bu resme āh u fiġān

1641 İrişüp evc-i ḥādise nā-gāh
Çaldı seng-i ḥavādiṡe nā-gāh

1642 Bād-ı ḳahr ile zevraḳ-ı Bī̇dil
Menzil-i ḥūta oldı çün nāzil

1643 Baḥr-i eşkini eyleyüp ġarḳ-āb
İtdi gird-āba kendüyi pür-tāb

1644 Çünki mellāḥ-ı baḥr-i **kün fe yekün** [36]
Ḳıldı Ferhād zevraḳını nigūn

1645 Ṭabşırup naḳd-i cānı Mevlā'ya
Ṣaldı dil zevraḳını deryāya

1646 Ġarḳ olup baḥr-i keşti-i iḳbāl
Gitdi deryāya zevraḳ-ı iclāl

1647 Çünki baḥr itdi zevraḳını dü-nī̇m
Düşdi baḥr içre hem-çü dürr-i yetī̇m

1648 Gāh deryāda raḳṣ urup çü ḥabāb
Gāh ġavvāṣ olur çü dürr-i ḫoş-āb

[36] A'raf 7:86 "Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın ki, bozguncuların sonu nasıl olmuştur!"

79b

1649 Gāh olur ḳuṭb-ı ḥavza-i Cevzā
Gāh pergār-ı merkez-i deryā

1650 Ẓāhirā cismi baḥr-i ʿaşḳa ġarīk
Āteş-i şevḳe līk cānı ḥarīk

1651 Gāh deryā ider gözi yaşın
Seng-i miḫnetle geh döger başın

1652 Nīl-i çeşminden aḳıdup ḫūn-āb
Reng-i deryāyı eyledi ḫūn-āb

1653 Ġarḳa varup muḥīṭ-i eşki ile
Ḳaldı şūrābe-i sirişki ile

1654 Aġlar iken ġam ile deryāda
Buldı bir taḫta pāre deryāda

1655 Cān atup taḫte pāreye Ferhād
Oldı ol taḫta taḫt-ı ʿarş-nihād

1656 Döndi ol taḫta üzre şehzāde
Levḥ-i sīm üzre naḳş-ı Bihzād'a

1657 Naḳl idüp levḥ-i ʿaşḳa ġam sebaḳın
Gördi ol taḫtada belā varaḳın

1658 Yā düşüp baḥre sāye-i devlet
Ṣuda aḳs itdi kevkeb-i rifʿat

1659 Oldı Sīmurġ'a āşiyān deryā
Düşdi yā baḥr içine ẓıll-i semā

80a

1660 Ya girüp delv içine Yūsuf-ı māh
Burc-ı ābīde oldı menzil ü cāh

1661 Ṭaġılup çün bu cemʿ-i kūh-enbūh
İrdi Ferhād'a mevc-i ġam çün kūh

1662 Eyleyüp mevc-i baḥr-i bī-pāyān
Nice keştī-i ġarḳa-i ṭūfān

1663 Her biri bir kenāra düşmiş idi
Elem-i bī-şümāra düşmiş idi

1664 İrişüp līk ʿavn-i Sübḥānī
Çıḳarur mülk-i Çīn'e ḫākānı

1665 Eyleyüp necm-i şeh şerefle ṭulūʿ
Kevkeb-i burc-ı saʿda itdi rücūʿ

1666 Çıḳdı çün kim kenāre şāhinşāh
Oldı Çīn ehli ser-be-ser āgāh

1667 Eyleyüp şāhı begler istiḳbāl
Āsitānında itdiler rū-māl

1668 Nice biň yük ḳumāş-ı şāhāne
Pīşkeşler çekildi ḫāḳāne

1669 Baḥr-i Ferhād ile çıḳup ḫāḳān
Ḥasret ile idüp enīn ü fiġān

1670 Ġarḳ-ı deryā idüp dür-i ḫalefin
Bī-güher buldı çün göñül ṣadefin

80b

1671 Gözden ol deñlü dökdi dürr ü güher
Ṣadef-i çeşmi oldı pür güher

1672 Görmedi çünki şeh ḫalef güherin
ʿAynına almadı ṣadef güherin

1673 Şāh-rāh-ı belāda ḳıldı ḳarār
Göre her ne olursa āḫir-i kār

1674 Eyleyüp ʿavn-i Haḳḳ'a cāna penāh
Baʿiṣ-i vaṣlına iderdi günāh

1675 ʿAzm-i Çīn eyleyüp saʿādet ile
Taḫt-ı şāhīye geçdi devlet ile

1676 Bīdil'i ġam muḥīṭ-i zār itdi
Tāc u taḫtını şeh kenār itdi

1677 Ṣabra gāhī getürmeyüp ṭāḳat
Aḳıdup gözleri yem-i ḥasret

1678 Ġam-ı Ferhād ile olup nālān
Eyleyüp böyle itdi āh u fiġān

1679 Gözlerüm nūrı gitdi āb gibi
Ḳaldum āvāre ben ḥabāb gibi

1680 ʿÖmrümüň ḫāṣılını bād-ı fenā
Ġam-ı yümn eyler ise cümle hebā

1681 Ḥāṣılı ḫırmen-i göňül sen idüň
Ġonca-i gülşen-i göňül sen idüň

81a

1682 Ġarḳ olup baḥre gül gibi bedenüň
Nice māhīye tuʿme oldı tenüň

1683 Ḳangı deryā ki oldı laʿlüňe kān
Dilerem gözlerüm gibi ṭola ḳan

1684 Lebüňe ger neheng ura pāre
Tīg-i miḫnetle ola ṣad-pāre

1685 Eyledi ise baḥr eger ġarḳ-āb
Olsa dāyim göňül gibi ḫūn-āb

1686 Tā ki şekker lebüň ṣuya düşdi
Cismüme çeşme-i ʿazāb üşdi

1687 Ṣaldum engine zevraḳ-ı cānı
Ola luṭf-ı Ḫudā nigehbānı

1688 Umaram yā müyesser ola māl
Ġam u ḫasret ile olmayam pā-māl

1689 Böyle diyüp şeh-i felek-fersā
Aldı destine cām-ı rūḥ-efzā

1690 Mey-i şevḳ ile itdi māl-ā-māl
Ḳıldı tā kim anuňla refʿ-i melāl

1691 Sāḳiyā hem-çü Ḥıżr-ı rāh-nümā
Ṣun bize zevraḳ-ı semā-sīmā

1692 Baḥr-i ġamdan olup anuňla ḫalāṣ
Ola cānum ḥarīf-i meclis-i ḫāṣ

81b

Ferhād-ı āvāre rūy-ı deryāda ḥabābvār- āvāre vü zevraḳ-ı cismi ṣad-pāre iken ʿavn-i Bārī refīk olup keştī-i Tevfīḳ'e rāst gelüp bir mellah kendüyi ol dürr-i yektāya per-tāb idüp güher-i nāyāb gibi Ferhād'ı ḫusrev-cenābı deryādan vü Ferhād daḫī anları belādan ḫalāṣ itdügidür

1693 Aşḳ deryāsına olan ġavvās
Böyle ʿarż eyledi cevāhir-i ḫāṣ

1694 Çarḫ-ı Ferhād'a eyleyüp bī-dād
Zevraḳ-ı cismin itdi çün ber-bād

1695 Ḳaldı deryā içinde ol gül-i ter
Gūyiyā ṣu yüzinde nīlūfer

1696 Sāhil-i ġamda cānı deryā-keş
Göňli ḥasret odıyla pür-āteş

1697 Sīnesi pür-hevā niteki ḥabāb
Āteş-i ʿaşḳ ile dili pür-tāb

1698 Düşdi deryāya dilde ṭaġı ile
Merdüm-i dīdeveş ḳabaġı ile

1699 Taḫtını rūzigār idüp ber-bād
Ḳaldı bir taḫta-pārede Ferhād

1700 Ḳalmayup rūḥdan teninde ramaḳ
Ḳaldı deryāda cismi çün zevraḳ

82a

1701 Öyle olmışdı mürdeveş mebhūt
Olmış ol taḫta pāre çün tābūt

1702 Olmış ol levḥ-i Bīdil'e menşūr
Ya yazılmışdı anda sūre-i Nūr

1703 Taḫtaveş gāh olup ten-i bī-cān
Cānı cān-āferīne ḳıldı revān

1704 İrişüp mevc baḫr-i ʿummāndan
Kesüp ümīdi yudı el cāndan

1705 Ṣanma kim cismüm oldı ġarḳ-ı biḫār
Oldı ʿaşḳ ile lücce-i ebrār

1706 Nā-gehān bir sefīne deryāda
İrdi mānend-i Ḥıżr Ferhād'a

1707 Kāʿbe-i cāndan olmaġa ṭāʾif
Ārzū idi anlara ṭāʾīf

1708 Cān u dilden olup ʿibādet –ḫāh
Eylemişlerdi ʿazm-i Beytu'llah

1709 Ḳoyılup aňa niçe ṣāḥib-māl
Ḫāceler birle oldı māl-ā-māl

1710 Rūy-ı deryāda eyleyüp güzerān
Yola olmışken ol sefīne revān

1711 Gördiler taḫta-pāreyi nā-gāh
Levḥada ṣanki naḳş olınmış māh

82a

1712 Oldı ol taḫta çün naẓarda bedīd
Aňa peyvend olup yatur ḫurşīd

1713 Cān u dilden velī o meh-pāre
Çün ḥabāb olmış idi āvāre

1714 Bir nefes gelse ʿaḳlı başına
Niçe dem ġarḳ olurdı yaşına

1715 Cān atup taḫta pāre üzre bir ġavvāṣ[37]
Buldı deryā yüzinde güher-i ḫāṣ

1716 Rūzigār itmiş anı efsürde
Olmamış līk ol cevān mürde

[37] Bu mısrada "pâre" kelimesi fazladır

1717 Baḥr-i ġamda teni nühüfte idi
Dür gibi cān-ı zārı süfte idi

1718 Buldı ol gevheri çün ol mellāh
H̬ıdmetin bildi rāh̬at-ı ervāḥ

1719 İrişüp gence çāhda mālik
Māh-ı Kenʿāne oldı ṣan mālik

1720 Var idi līk anda bir tācir
Fażl ile ʿālem içre ki māhir

1721 Nīk-nām ü ḥamīde-h̬aṣlet idi
H̬oş-niḥād ü güzīde-ṣūret idi

1722 Nāmı Tevfīḳ idi anuñ meşhūr
Luṭf-ı vücūd ü seh̬āsı nā-mah̬ṣūr

83a

1723 ʿArż idüp bī-nihāye māl ü menāl
Aldı mellāḥdan anı fi'l-ḥāl

1724 Zevraḳ içre bulup bir āyīne
Ṭutdı ol dem cemāl-i ayına

1725 Ḳokıdup çün dimāġına meşmūm
Ṣıḥḥati oldı şübhesüz maʿlūm

1726 Bendesi gibi eyleyüp ḥürmet
Ḳıldı Ferhād'a cān ile h̬ıdmet

1727 Niçe gün ġarḳ-ı baḥr olup Bīdil
Mürdeveş olmış idi lā-yaʿḳil

1728 Bir zamāndan ki geldi ʿaḳl-ı tamām
Ṭoġrılup serv gibi ḳıldı ḳıyām

1729 Ġoncası gül gibi idüp ḫande
Dökdi cān çeşmesün leb-i ḳanda

1730 Mevc gibi gezer iken āb üzre
Kendüyi gördi cāme-ḫāb üzre

1731 Söz yirine güher idüp īs̱ār
Luṭf-ı ṭabʿ ile eyledi güftār

1732 Ḥamd idüp Ḥaḳḳ'a ol dem itdi sücūd
Ḳıldı cāndan s̱enā-yı nā-maḫdūd

1733 Ḫācelerle idüp suʾāl ü cevāb
Ḳıldı luṭf ile her birine ḫiṭāb

83b

1734 Söyleyüp evvelā teferruʿla
Diledi ʿözrüni tevaḳḳuʿla

1735 Gelüp ol ḫāce-i kerīm-nihād
İtdi Ferhād'ı cān ile dil-şād

1736 Taḫta üzre bulup ten-i bī-cān
Ḳılduġın cān gibi göñülde nihān

1737 ʿArż idüp her ne var ise Tevfīḳ
Ṣordı ḫālin olup refīḳ-i şefīḳ

1738 Bīdil-i zāra eyleyüp iʿlām
Ḫāce çün kim kelāmın itdi tamām

1739 Eyleyüp ṣad-hezār ʿözr ü niyāz
Didi ey ḫāce-i ġarīb-nevāz

1740 Mülk-i Çīn içre ben de tācir idüm
Cemʿ-i māl eylemekde māhir idüm

1741 Ārzū-yı seyāḥat itmiş idüm
Sefer içün ʿazīmet itmiş idüm

1742 Yaʿni deryādan eyleyüp seferi
İder iken hevā ile güẕeri

1743 İrişüp baḥre tünd-bād-ı ḳażā
Çarḫa irdi temevvüc-i deryā

1744 Ṣaçdı zehrin esüp bād-ı semūm
Eyledi ḫalḳı ser-be-ser mesmūm

84a

1745 Bād-ı ḳahr ile olup cūşān
Oldı ṣan kişver-i siyeh-pūşān

1746 Rūy-ı deryā sefīd olup çün şīr
Ḳurdı deryāda ebr ḫayme-i ḳīr

1747 Gitdi ʿaḳl oldı hūş-ı nā-peydā
Dil ẖôd olmışdı cān ile şeydā

1748 Ġarḳa varup sefīnemüz nā-gāh
Eyledi ḳaʿr-ı bahri menzilgāh

1749 Bende bu tahtayı idüp āġūş
Düşdi engine Bīdil-i medhūş

1750 Olup ol taẖta-pāre levḥ-i ḥayāt
Oldı luṭfuň eli āsā-yı necāt

1751 Olmaġa mevtden göňül emīn
Naḳd-i cūduň olup baňa żāmin

1752 Ḳalmayup tende ārzū-yı necāt
Gelmez iken dile ümīd-i ḥayāt

1753 Ḥıżrveş baňa reh-nümā olduň
Dil-i ġarīḳüme āş-nā olduň

1754 Zevraḳ-ı cismüm olmadın fānī
Eyledüň ẖaste cāna iḥsānı

1755 Mürde iken ġam ile cism-i nizār
Tāze cān virdüň ölmişe tekrār

84b

1756 Eyleye Ḥaḳ murādıňı ḥāṣıl
Ḳıla maḳṣūdı cānıňa vāṣıl

1757 Ol ḳadar ḳıldı ʿözr ile zārı
Oldılar lutfunuň giriftārı

1758 Eyleyüp Bīdil'e riʿāyet-i tām
Ḫāceler ḫıdmetinde oldı ġulām

1759 Olmış iken cihānda ol bī-kes
Bende oldı cemāline herkes

1760 Oldı ʿaşḳ ehli bī-ḳarārı anuň
Ḫāceler ḫôd esīr ü zārı anuň

1761 Seyr idüp Bīdil'üň cemālini
Gūş idüp cān ile maḳālini

1762 Geşt iderken muḥīṭi hem-çü ṣabā
Ḫalḳdan ḳopdı yine vāveylā

1763 Bād-ı āh ile cūş idüp ʿummān
Ṭoldı feryād ile zemīn ü zamān

1764 Kimi feryād idüp vaṣiyyet ider
Kimi tevbe idüp ʿibādet ider

1765 Kimi cāme-ḳabā kimi ʿüryān
Kimi yaşın döküp ider ʿummān

1766 Kimisi itdi āh-ı āteşnāk
Kimisi sīnesini eyledi çāk

85a

1767 Kimisi nevḥa ile mātem ider
Kimi cāna belāyı hem-dem ider

1768 Gūş idüp ḫalḳdan bu feryādı
Yine öldürdi ġuṣṣa Ferhād'ı

1769 Bir zamān oldı baḥr-i fikre ġarīk
Cānı ʿaşḳ āteşinde oldı ḥarīḳ

1770 Ḫāceye luṭf ile didi Ferhād
Ehl-i keştī niçün ider feryād

1771 Ne durur bunca nāle vü ġavġā
Yine mi irdi yoḫsa bād-ı ḳażā

1772 Ḫāce Ferhād'a eyleyüp güftār
Didi ey hem-dem-i dil-efgār

1773 Didi gördüň mi bu sefīneleri
Ṭolu küfr ehli ile sīneleri

1774 Vaṭanı buňlaruň Cezāyir'dür
Dāʾimā baḥr içinde sāyirdür

1775 Cümle bī-din ü bī-imāndurlar
Küfr ü kīn ile tev'-emāndurlar

1776 Zişt-rūdur ḳamusı zengīdür
Küfr deryāsınuň nehengidür

1777 Her biri küştenī vü bed-girdār
Cümlesi rū-siyeh ġarīb-āzār

85b

1778 Çeşm-i dil-ber mis̱āl olup ẖūn-rīz
Oldılar ʿālem içre şūr-engīz

1779 Zişt-rū cümle çün şeb-i deycūr
Kāfir ü bī-emān ü merdüm-ẖār

1780 Cevr ile çün raḳīb-i bed-ẖūlar
Rūz-ı firḳat gibi siyeh-rūlar

1781 Cümleten bir gürūh-ı rāh-ı ḍalāl
Oldılar şirk-i ẕāt-ı Ḥaḳḳ ile ḍāl

1782 H̱alḳ mālını ġāret eylerler
Baḥr içinde ʿimāret eylerler

1783 Her birisi olup çü mālik-i mā
Oldılar mīr-i şaḥne-i deryā

1784 Atalar nefṭ ile çü ḳārūre
Beňzede güni şām-ı deycūre

1785 Ṭutışup nār-ı ḥırḳatla cihān
H̱alḳı küştī ile ide sūzān

1786 H̱ācenüň çün kelāmın eyledi gūş
Ḳıldı deryā gibi derūndan cūş

1787 Bulup ol zevraḳ içre tīr-i belā
Aldı şehzāde-i cihān-peymā

1788 Ḳurup ol yayı hem-çü ḳavs-ı ḳuzaḥ
Sīneye çekdi virdi cāna feraḥ

86a

1789 Göz ucı ile gözleyüp menzil
Kūşe-i yāyı oḫşadı Bīdil

1790 Ele aldı kemānı çün Behrām
İrdi ol ʿaskere melāmet-i kām

1791 Çekdürüp zevraḳ-ı semā-sīmā
Çarḫa od ṣaçdılar çün ejdehā

1792 İki cānibden oldı çün nāverd
Evc-i eflāke irdi ṣavt-ı neberd

1793 İrişüp evc-i āsumāna şirār
Oldı baḥr-i muḥīt vādī-i nār

1794 Aldılar ellerine çün ḳārūre
Atalar anı tā bu cumhūre

1795 Āteş-efşān olup sefīneleri
Yaḳa ol ḳavmi nār-ı kīneleri

1796 Aldı Ferhād eline tīr ü kemān
Cān-ı aʿdā-yı dīni ḳıldı nişān

1797 Tīri sūzen gibi olup dil-dūz
Oldı hem-çün seḥāb-ı düşmen-sūz

1798 Gördi ḳārūre ifkini nā-gāh
Çeşm-i diḳḳatle itdi aňa nigāh

1799 Aldı ol dem eline ḳavsla tīr
Çekdi iç ḳabżadan anı ol şīr

86b

1800 Zevraḳ-ı ḫaṣma eyleyüp per-tāb
Oldı āteş-figen çü tīr-i şihāb

1801 Nefṭ-i ḳārūresine nāvek-i tīz
İrişüp ol dem oldı āteş-rīz

1802 Düşdi ḳārūre oldı ṣad-pāre
Yaḳdı düşmen sefīnesin nāre

1803 Birisi dahi ḳalḳup itdi şitāb
Şīşe-i nefṭi tā ide per-tāb

1804 Yine tīr ü kemān alup ol şāh
Eyledi cān-ı ḫaṣmı menzil-gāh

1805 Yumruġın döġdi yaya sīne virüp
Aldı cān-ı ʿadūyı kīne virüp

1806 Çün ḫalāṣ oldı ḳavṣdan tīri
Ḳarşu urup getürdi naḫçīri

1807 İrişüp mürġ-i āhenīn-minḳār
Cān-ı aʿdā-yı dīni ḳıldı şikār

1808 Yanup iki gemisi nār-ı ġama
Ḫalḳı ġark oldı ḳulzüm-i ʿademe

1809 Ḳahr ile içlerine od düşdi
Başlarına şirār-ı ġam üşdi

1810 Baḥr-i elmasdan ṣan irdi şirār
Oldı deryā-yı zībaḳ-ı āteş-bār

87a

1811 Ṣanup ol demde ol ḥarāmīler
Ḳaçmaġa ṭutdı yol ḥarāmīler

1812 Ṣoyup aʿdāyı çün ġazā itdi
Her kişi Bīdil'e duʿā itdi

1813 Didiler yarıcuň Ḫudā olsun
Cānumuz yoluňa fedā olsun

1814 Çarḫ-ı nüh-kabża kemterīn tīrüň
Dehr-i Behrāmidür kemān-gīrüň

1815 Bezm-i devlet çerāġ-ı rāyüň midür
Ḳūt-ı dil nuṭḳ-ı dil-güşāyüňdür

1816 Tārümār oldı çünki leşker-i zeng
Rāh-ı maḳṣūda itdiler āheng

1817 Bir iki gün muvāfıḳ esdi hevā
İtdiler Kā῾be sāḥilin me'vā

1818 Ḳurtılup niçe ibtilālardan
Cān ḫalāṣ itdiler belālardan

1819 Bender-i Cidde'yi idüp menzil
Baġladılar ṣafā içün maḥmil

1820 Sāḳiyā ṣun baña mey-i gül-fām
Līk ol mey k'ola sürūr encām

1821 Nūş idüp zevraḳ-ı semā-girdār
İdelüm sāḥil-i ṣafāyı kenār

87b

Tevfiḳ Ferhād-ı ber-murād u dil-şād sāḥil-i maḳṣūdı kenār idüp bī-iḫtiyār Tevfīḳ Ferhād-ı zārı yār idünüp żiyāfet-i Ferhād içün bezm-gāh-ı sulṭānī vü meclis-i ḫaḳānī tertīb idüp ol Süheyl-i Yemenī ile ṣoḥbetleri münevver idüp ol mecliste ṣoḥbet-i Şābur ile Ferhād'uň mesrūr olduġıdur

1822 Cūş idüp ῾ālem içre çü deryā
Söyle ey āşinā-yı baḥr-i vefā

1823 Baḥr-i hicre yeter ġarīḳ olduḳ
Nār-ı ῾aşḳa yeter ḥarīḳ olduk

1824 Eyle Şābūr'ı Bīdil'e hem-rāh
Mülk-i dil-berden ola tā āgāh

1825 ʿAvn-i Bārī olup şefīḳ-i refīḳ
Çün ḫalāṣ oldı küşti-i Tevfīḳ

1826 Sāḥil-i Kā'be'yi idüp meʾvā
Ḳıldılar ẕāt-ı Ḥaḳḳ'a ḥamd ü s̱enā

1827 Ḫāceler Bīdil'e idüp iḳrām
İtdiler daʿvet ile arż-ı merām

1828 Her biri eyleyüp żiyāfetler
Ḳıldılar cān ile riʿāyetler

1829 Eyleyüp anda meclis-i bāde
Ḥāżır oldı o bezme şehzāde

88a

1830 Ḫāceler birle var idi bir merd
Ṣadef-i maʿrifetde gevher-i ferd

1831 Tekye-gāh-ı ġama misāfir idi
Kāʿbe-i ʿaşḳda mücāvir idi

1832 Gāh ġavvāṣ olurdı geh mellāḥ
Geh mücāvir olurdı geh seyyāḥ

1833 Reh-neverd ü ġarīb ü āzade
Tev'-emān-ı ġam u belā-zāde

1834 Hüner ü fażl ile olup meşhūr
Didiler nām-ı pākine Ṣābūr

1835 Ḳalemi siḥr-sāz u çehre-güşā
Raḳamı dil-güşā vü rūḥ-efzā

1836 Resm-sāz olsa naḳş-ı bī-cānı
Deyedi rūḥ anı görüp Mānī

1837 Kilk-i siḥr-āferīni yazsa ṣuver
Ola nāyib menāb-ı dest-i ḳader

1838 Dilde her naḳşı kim iderdi hayāl
Bī-ḳalem naḳş olurdı ol tims̱āl

1839 Mevc-i deryāyı kilki naḳş ide ger
Mürġ-i ābī ṣu ṣanup ānı düşer

1840 Maʿrifetde güzīn-i ādem idi
Ḥāṣılı zü-fünūn-ı ʿālem idi

88b

1841 Bādveş geşt iderdi her cāyı
Ser-be-ser gezmiş idi dünyāyı

1842 Rezm-i Ferhād'a nāzır olmış idi
Yine bezm içre ḥāżır olmış idi

1843 Kūşe-i çeşmle olup nigerān
Oldı şehzāde naḳşına ḥayrān

1844 Sözi pür-sūz u şekli merdāne
Ṭavr u eṭvārı cümle şāhāne

1845 Līk eksük degül gözi yaşı
Hīç oňulmazdı baġrınuň başı

1846 ʿAşḳ nūrı olup rūḫında berīd
Gördi Ferhād’ı her hünerde ferīd

1847 Devr idüp çün teselsül itdi şarāb
Eyledi ehl-i bezmi mest ü ḫarāb

1848 Şevḳ ile muṭrib eyleyüp ġulġul
Ḳulḳul itdi ṣurāḥī çün bülbül

1849 Gül gibi cām olup güşāde-dehān
Bülbülāsā ṣurāḥī ḳıldı fiġān

1850 Nūş iden anda didi sāġar-ı mey
Ve mine’l-māʾi külle şeyʾin ḥay[38]

1851 Çıḳdı başa çü neşʾe-i mey-i nāb
Refʿ olup ḳalmadı arada ḥicāb

89a

1852 Kimi eyler idi yārdan feryād
Kimi bülbül gibi ider feryād

1853 Mey-i ʿaşḳ ile mest olup Ferhād
Yād idüp derdin eyledi feryād

[38] Enbiya Suresi 21:30 “İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?”

1854 Gül gibi gāh sīne-çāk itdi
Cür῾aveş gāh yüzüni ḫāk itdi

1855 Nāle-i ber-baṭ u nevā-yı sürūd
Ḳıldı şehzādeyi cünūn-ālūd

1856 Nūş idüp sāġar-ı ṣafāyı müdām
Derd-i ῾aşḳ ile oldı dürd-āşām

1857 Eşk-i ῾āşıḳ gibi olup ġammāz
Keşf olur bāde ile perde-i rāz

1858 Gördi Ferhād-ı zāruñ efġānın
Yaḳdı Şābūr sūz ile cānın

1859 Sūz yüzinden niḳāb açup fi'l-ḥāl
İtdi Ferhād-ı zāra keşf-i maḳāl

1860 Fehm idüp ῾aşḳ e̱serlerin Şābūr
Oḳudı ῾ārıżından āyet-i Nūr

1861 Zār olup cān-ı bī-ḳarārına
Yandı Ferhād'uñ āh u zārına

1862 Rūy-ı Ferhād'a çünki ḳıldı naẓar
Bildi kim şāhzāde dürr-i server

89b

1863 Didi ey ḫusrev-i ferişteh-nijād
Neseb-i pāküñ eyle luṭf ile yād

1864 Nice şāhuň kelāmı gevherisün
Ḳanġı iksīr-i pāk cevherisün

1865 Söyle ey pādişāh-ı ḫusrev-i şān
Bendeden ḳılma rāzıňı pinhān

1866 Didi Ṣābūr'a aňma cevherümi
Ṣorma hergiz ḥaseble gevherimi

1867 Eylemez kimseye ḥaseb çün sūd
Nesebüm ṣormadan nedür maḳṣūd

1868 Mülk-i ensābdan cüdāyam ben
Hem-dem-i miḥnet-i belāyam ben

1869 Baňa ḥāl-i derūnum eyle suʾāl
Diyeyin her ne ise **mā fi'l-bāl**[39]

1870 Öyle bil ki cihānda ben şeydā
Olmadın rāh-ı ġamda bī-ser ü pā

1871 Ben daḫi ḫalḳ gibi ʿāḳıl idüm
Zü-fünūn-ı cihān-ı kāmil idüm

1872 Līk mirʾāt-çarḫ-ı dūn-perver
Baňa gösterdi bir ʿaceb kişver

1873 Nice kişver ki bāġ-ı ravża-misāl
Ḥūr u ġılmānlar ile mā-lā-māl

---

[39] "Gönülde olan maksad ve meram" anlamında Arapça deyim.

90a

1874 Der ü dīvārı cümle zerrīn-ḫışt
Gören anı ṣanurdı heşt behişt

1875 Açılup ġonca gibi gül-būlar
Ṣaf çeker yir yir anda meh-rūlar

1876 Çemen-i sebz olup zehr-i devvār
Kān-ı laʿl anda her dıraḫt-ı enār

1877 Mülk-i cānānı eyleyüp taʿrīf
Ḳıldı iḳlīm-i dil-beri tavṣīf

1878 Vaṣf-ı dildāra irdi çünki kelām
Āh idüp düşdi ḫāke bī-ārām

1879 Ḥāl-i Ferhād'ı gördi çün Şābūr
ʿAşḳdan bildi irmiş aňa fütūr

1880 Gül yüzine ṣaçup gözi yaşın
Aldı zānū-yı şefḳate başın

1881 Bir zamāndan ki geldi başına hūş
Ḥayḳırup mest gibi itdi ḫurūş

1882 Oldı çünkim şüküfte ol gülzār
Başladı zāra hem-çü bülbül-i zār

1883 Mācerā-yı dil-i güher-i pāşī
Yazdı ḫūn-ı cigerle gözi yaşı

1884 Gördi Şābūr-ı ehl-i dil Ferhād
Eyledi hem-dem-i dili nāşād

90b

1885 İtdi Şābūr'ı bī-dil-i efkār
Rāh-ı ʿaşķ içre cān u dilden yār

1886 Ol ķadar baġladı aňa ülfet
Ansuz itmezdi bir nefes ṣoḥbet

1887 Eşk-i çeşmi gibi idüp hem-dem
Cānı ansuz olurdı nā-maḥrem

1888 Çünki Şābūr-ı dehr-i ġam-perverd
Oldı miḫnetle Bīdil'e hem-derd

1889 Didi ey bāġ-ı ʿaşķa serv-i murād
Bend ü ġamdan cihānda ol āzād

1890 ʿArıżuň māh-ı āfitāb-ı żamīr
Ābveş leblerüň ḥayāt-ı pezīr

1891 Āsumān āsitān-ı dergāhta
Ķurṣ-ı ḫurşīd māh-ı ḫar-gāhda

1892 Öyle bil ey meh-i sipihr-i mekān
Ol velāyet ki itdüň anı ʿayān

1893 Geşt idüp kāʾinātı ser-tā-ser
Eyleyüp şarķ u ġarba cümle güzer

1894 Seyr iderken cihānı rindāne
Yolum uġradı ol gülistāne

1895 Ne gülistān ki ravża-i rıżvān
Ṭolı her bāġı ḫūr ile ġılmān

91a

1896 Gülleri heft ü selsebīl-i sebīl
Lālesi dāġ-ı ehl-i ʿaşḳa delīl

1897 Kendüye adl u dād idüp zīver
Olmış ol mülke şāh bir gül-i ter

1898 Lāle-ruḫsār u serv-ḳad gül-rū
Şāh-ı kişver-güşā Mehīn-Bānū

1899 Āb-ı gül ḫāk-reh-i peristāni
Gül kemer-bend-i zīr-i destānı

1900 Dāyider raḫne-bend ü mülk-güşā
ʿİzz ü devlet önüñce rāh-nümā

1901 Ḫāb-ı nergis ḫumār-ı dīdesidür
Berg-i nesrīn direm-ḫarīdesidür

1902 Şehri gülşen feżāsı ḫırmen-i māh
Ḳalʿası ʿadl u rāyı ḫayl ü sipāh

1903 Bilürem ben ol şehr-i zībāyı
Gözledür genc-i dilde her cāyı

1904 Ger işāret iderse şāh-ı cihān
Rūḥumı eyleyüp bu yolda revān

1905 Olayın saňa dehrde rehber
Tā ki ẓāhir olınca ol kişver

1906 Saňa bir kemterīn gedā olayın
Āsitānuňda cān fedā olayın

91b

1907 Kişver-i Ermen'i idüp taḳrīr
Ḳıldı iḳlīm-i yāri çün taʿbīr

1908 Eyleyüp pādişāh-ı Rūm'ı beyān
Vaṣf-ı ruḫsār-ı yāre açdı dehān

1909 Ḥüsn-i Şīrīn'e irdi çünki kelām
Yine şehzāde oldı bī-ārām

1910 Buldı dilde nişān-ı cānānı
Ḳıldı bī-nām ü bī-nişān cānı

1911 Meclis-i ʿaşḳa girdi bī-ārām
Dilde laʿl-i leb-i ṣafā-encām

1912 Mest olup cām-ı şevḳ ile Ferhād
ʿAyn-ı yār oldu Bīdil-i nā-şād

1913 Sāḳiyā ṣun mey-i ṣafā cāna
İrdi dil çün nişān-ı cānāna

1914 Leb-i dil-ber ḫayāliyle müdām
İçelüm bezm-i dilde laʿlīn-cām

92a

1915 Söyle ey Ḥıżr-rāh-ı kūy-ı nigār
İre tā mülk-i yāre bu dil-i zār

1916 Ġarḳ-ı baḥr-i ġam olmadın Ferhād
Eyle girdāb-ı hicrden āzād

1917 Rūy-ı dildāra irgürüp cānın
Dile ʿarż eyle kūy-ı cānānın

1918 Eyle Şābūr-ı bī-dile hem-rāh
Tā ki Ferhād-ı cān ola āgāh

1919 ʿAzm idüp kūy-ı yāre hem-çü ṣabā
Göre rūy-ı nigārı bī-pervā

1920 Bīdil ü dīn nevā-yı bāde-perest
Yaʿni Ferhād'ı zār-ı cām-ı elest

1921 Yatmış iken ġam ile ḥayretde
Ḫaber-i dil-ber ile dehşetde

1922 Olmadın cānı tenden āvāre
ʿAḳlı başına geldi bir pāre

1923 Geldi ḳaddi ḳıyāma serv gibi
Yüridi nāz ile tezerv gibi

1924 İrdi Şābūr'a biň niyāz ile
Söyledi sūz-ı cān-güdāz ile

1925 Öpdi nergis gibi gözin Ferhād
Arḳasın yapdı nitekim şimşād

92b

1926 Didi ey maḥrem-i dil-i efgār
Reh-rev ü reh-nümā-yı kūy-ı nigār

1927 Sensin ol rāst-gūy u rāst-naẓar
Rāst-rev rāst-bīn ü pāk-güher

1928 Maṭlab-ı cān kelām-ı dür-bāruň
Ḥayret-i dil peyām-ı esrāruň

1929 Her sözüň cisme şemʿ-i cān-efrūz
Ḳılma ferd ile beni dil-sūz

1930 Ḥāşa li'llāh ki ide ehl-i vefā
Ḫalf-i vaʿd ile ehl-i ʿaşḳa cefā

1931 Nūş iderken şarāb-ı hicr-āşām
Baňa ṣunduň ṣafā-yı vaṣl-encām

1932 Çekdi dil nūş-ı cān idüp anı
Luṭf idüp ṣunma cām-ı ḥarmānı

1933 Bend-i ġamdan beni ḫalāṣ eyle
Bezm-i yāre nedīm-i ḫāṣ eyle

1934 Yüz sürüp yaʿni kim ṣabā-girdār
Olayın ḫāk-rāh-ı kūy-ı nigār

1935 Āsitānında pāymāl olayın
İtleri ile hem-sifāl olayın

1936 Didi gūş eyleyüp bunı Şābūr
Ey yüzüň ṣuḥf-ı cāna āyet-i Nūr

93a

1937 Sensin aṣḥāb-ı ʿaşḳ hem-rāzı
Ḳapuň erbāb-ı aşḳ secde-gāhı

1938 Sensin ey ḫusrev-i felek-ʿünvān
Mülk-i ʿaşḳ içre şāh-ı ḫusrev-şān

1939 Ger sen olur isen baňa hem-rāh
Ne mübārek sefer ne ḫoş hem-rāh

1940 Vaḳt-i ġamda olup saňa hem-dem
Dem-i ḥasretde olayın maḥrem

1941 İttifāḳ eyleyüp iki nālān
Ġam-ı şādīde oldılar yārān

1942 Rāh-ı ʿaşḳı ṭutup iki miskīn
Ḳıldılar ʿazm-i kişver-i Şīrīn

1943 Biri eyler ümīd-i vuṣlat-ı yār
Biri hem-pāye-i ḳad-i dildār

1944 Biri cām-ı ümīd ile ser-mest
Birisi vaṣl-ı yār ile hem-dest

1945 Şevḳ ile ʿazm idüp iki dervīş
Geşt ü güzer iderken pür-teşvīş

1946 Bir seḥer āfitāb-ı burc-ı viṣāl
Ḳıldı Ferhād ʿaşḳa ʿarż-ı cemāl

1947 Ḳaṣr-ı Şīrīn'den açılup revzen
Çeşm-i Ferhād'ı eyledi rūşen

93b

1948 Oldı ṭūmār-ı hicri saʿy ile ṭayy
Ez-zamān içre irdi Ermen'e…

1949 Oldı iḳlīm-i Rūm çünki ʿayān
Būy-ı vuṣlatdan irdi cāna nişān

1950 Pīr-i Kenʿān'a ṣan ki irdi beşīr
Ḳıldı Yūsuf viṣālini taḳrīr

1951 Oldı bir deşt nā-gehān peydā
Nice deşt ol ki gülşen-i dünyā

1952 Meger ol deşti cāmdan Ferhād
Görüp itmişdi ṣabr-ı hūşdan yād

1953 Bildi kim Kaʿbe-i dil oldı yaḳīn
Yaʿni oldur vilāyet-i Şīrīn

1954 Görinüp āşinā gibi her gül
Hem-dem olup fiġānına bülbül

1955 Gel ciger kūşesi vü lāleleri
Ġoncaveş oldı pāre-i cigeri

1956 ʿAşḳ ile deşt-i Rūm'a urdı ḳadem
Derd-i āh-ı diliyle çekdi ʿalem

1957 Öyle oldı revende bād-misāl
K'irmedi ḳafasına biň ḥayāl

1958 Gāh deşt içre eyleyüp tekāpū
Kūhdan gāh irdi niteki ṣu

94a

1959 Bāl-ı himmet ile eyleyüp pervāz
İrdi ol hüdhüd-i hümāyūn-ı rāz

1960 Bād-ı şevḳ ile gird-bād oldı
Kişver-i yāre irdi şād oldı

1961 Geşt-i deşt eyler iken ol iki yār
Reh-güzār oldı anlara kuhsār

1962 Naẓar iden didi o kuhsāra
Seng-i ḫārādur oldı yek-pāre

1963 Tīġ-i elmās-gūnı yalmānı
İki şaḳḳ itdi māh-ı tābānı

1964 Çarḫ-ı Behrāmi gibi güç ile tīġ
Pāre pāre ola Tehemten-i mīġ

1965 Uġrasa ger sipihr ḳaplānı
Tīġ-i ḳahrınuň ola lerzānı

1966 Cemʿ olup ḫayl-i ādem oṭaġı
Kesüp itmek diler sed ırmaġı

1967 Nice biň ḫāra bir nice miʿmār
Nice ḫārā-şikāf kīne-güzār

1968 Ṭolu binā vü ḫāra.........[40]
Her birinüň elinde ḫārā-mūm

1969 Rūz u şeb eyleyüp niçe diḳḳat
Tīġveş her biri ider himmet

94b

1970 Urılur gerçi tīşe-i cerrār
Ḳopmaz andan meger şerāre-i nār

1971 Gelüp anda mühendis ü miʿmār
Kūhı devr eylemişdi çün pergār

1972 Her birisi dili olup ʿāciz
Tīşe kār itmemiş aňa hergiz

1973 Baḳup ol kūha derd-i sulṭānī
Gördi cemʿiyyet-i perīşānı

---

[40] Bu mısranın devamı metinde yoktur

1974 Her birin kūh-ı ġam ḳılup pā-māl
Ḳāmetin nār-ı derd itmiş dāl

1975 Gördi ol halḳa çün bu bī-dādı
Başdı kuhsār-ı derd Ferhād'ı

1976 Yaḳdı geh dilde dāġ-ı pür-ḫūnı
Gözden aḳıtdı gāh ceyḥūnı

1977 Ḳılup ol ḫayl-i derde ʿizzet-i tām
Virdi luṭf ile her birine selām

1978 Didi ey dil gibi belā-keşler
Kūh-ı ġam ḳazmadan müşevveşler

1979 Neden irdi size bu miḥnet ü renc
Ne içün olduňuz melāmet-senc

1980 ʿİlletin bildürüň dil-i zāra
Kim düşürdi bu kār-ı düşvāra

95a

1981 Gūş idüp bu kelām-ı dür-bārı
Ḳovdı ser-kārlar ser-i kārı

1982 Yüz urup āsitān-ı Ferhād'e
Geldiler pāy-ı serv-i āzāde

1983 Didiler ey server-i ġam-nākān
Ser ü serdār-ı kişver-i pākān

1984 Kaʿbe-i kūyuň ehl-i ʿaşḳa ṣafā
Āsitānuň sipihr-i mihr ü vefā

1985 Görmek isterse kim seni ġamda
Görmesin ġamdan özge ʿālemde

1986 Ola ki bizden suʿāl olındı ṣarīḥ
Ol suʿāle budur cevāb-ı ṣaḥīḥ

1987 Geh bu şūruňa oldı reşk-i cinān
Ārzū-yı cihān ümīd-i şehān

1988 Eyleyüp ʿaḳl ü dādı kendüye ḫū
Şāhumuzdur bizüm Mehīn-Bānū

1989 Luṭf ile eyleyüp ʿināyetler
Fuḳārāya ider riʿāyetler

1990 Ḥükm-i cān gibi tende cārīdür
Tende ḳan gibi luṭfı sārīdür

1991 Ṭaġlar deňlü luṭfı var şāhuň
Luṭf ider fi'l-ḥaḳīḳa Allah'uň

95b

1992 Ḳāṣıruz līk ḫıdmetinde anuň
Ser-mesāruzʿināyetinde anuň

1993 Var durur şeh yanında bir büt-i Çīn
Leb-i şīrīni şīrden şīrīn

1994 Serv-ḳad nūş-ı leb şekker-bāsuẖ
Lāle-ruẖsār u ġonca-fem gül-ruẖ

1995 Ġamze-zen dil-firīb ü cādū-bend
Serv-ḳad gül-ʿizār u şekker-ẖand

1996 Her sözi şekkerīn ü leb-i nūşīn
Ḫūblar şāhı yaʿnī kim Şīrīn

1997 Ṭıfl iken ʿādet olmış ol aya
Şīrden dāʾimā alur vāye

1998 N'ola meyl itse ol şekker-şīre
Şīr ile oldı çünki hemşīre

1999 Ḳaṣrı var ṭaġ içinde Şīrīn'üñ
Bezm-gāhıdur ol büt-i Çīn'üñ

2000 Ḥarem-i ʿiṣmet içre şāh-ı be-nām
Felek-i ʿiffet içre māh-ı tamām

2001 Kenger-i tāc-ı ḥasret-i ẖurşīd
Cāmınuñ cürʿa-nūşıdur ẖurşīd

2002 Vaʿde-i luṭf ile olup dil-cū
Bize emr itdi ẖażret-i Bānū

96a

2003 Ḳaṭʿ idüp yaʿni kūh-ı Hāmun'ı
Aḳa ol ḳaṣra şīr-i ceyẖūnı

2004 Eyledük cümlemüz bu emri ḳabūl
Cümle üstādlar görüp maʿḳūl

2005 Şāh önüňde idüp nice daʿvā
Vaʿdeler eyledük fürūġāsā

2006 Şāhdan bir yıla alup vaʿde
İrdi encāma şimdi ol vaʿde

2007 Sīm ü zer kīsesin açup sulṭān
Bize bezl eyledi niçe hemyān

2008 Nice yıldur ki kuhsār içre
ʿÖmrümüz geçdi āh u zār içre

2009 Vādī-i ʿömr irişdi encāma
Kūh-ı miḫnetde irmedük kāma

2010 Tīşe-i ġam urup dil-i zāra
Kūh-ı ḥayretde ḳalduḳ āvāre

2011 Bilirüz gerçi şāh-ı ʿādil-i dil
Oluruz līk kiẕbimüzle ḫacil

2012 Şekli icmāl ile idüp taṣvīr
ʿUḳde-i cānı itdiler teʾvīl

2013 Diňleyüp buňlaruň maḳālini
Ez-diyār itdi dil melālini

96b

2014 Yine ġarḳ oldı cānı baḥr-i ġama
Yine düşdi belā ile ālāma

2015 Didi fikr eyleyüp o genc-i nihān
Ṣan ʿatı niçün eyleyem pinhān

2016 Eyler isem bu ḫayli derde meded
Umaram raḥmet ide baňa Eḥad

2017 Böyle gitmez senüňle çünki hüner
ʿĀḳil oldur ḳoya ṣoyuňda es̱er

2018 Didi ol ḫayle luṭf ile Ferhād
Kūh-ı ġam ḳazmadan oluň āzād

2019 Çekerem ben bu kūh-ı ġam yükini
Hey nice kūh-ı ġam elem yükini

2020 Seng-i ḫāreyle kār-zār ideyüm
Darb-ı tīşeyle tār-mār ideyüm

2021 Eyleyem ger olursa ḳulle-i Ḳāf
Kāfveş ḍarb-ı tīşe ile şikāf

2022 Düzdi maḫfī külüng ü tīşesini
Göstere tā cihāna pīşesini

2023 Cemʿ idüp āhen ile sünbāde
Tīşe vü tīġın itdi āmāde

2024 Görüp ol ṭaġa şevḳ ile Ferhād
Urdı ʿaşḳ ile tīşe-i pūlād

97a

2025 Ṣalduġınca külüng-i pūlādı
Dilden eyler idi kūh feryādı

2026 Düşdi āvāze kūh-ı Ḥāmūn ʼa
İrdi feryādı evc-i gerdūna

2027 Ṭaġa vurduḳça tīġ-ı āteş-bār
Kürre-i āteşe irerdi şerār

2028 Geh olup tīşe ile ẖārā-ken
Açdı ol ṭaġa niçe biň revzen

2029 Eyleyüp kār-zārı kūhı germ
Mūmveş ḳıldı seng-i ẖāreyi nerm

2030 Ḳıldı üstādlar anı maʻlūm
K'oldu destinde seng-i ẖārā mūm

2031 Gördiler ol perīyi dīv-nihād
Kūh-ı sengini eyledi ber-bād

2032 Kār-ı Ferhād'a oldular nigerān
Darb-ı destinde oldılar ḥayrān

2033 Kimini ḥayret eyleyüp pā-māl
Kimi ḥüsn ü cemāli şevḳine lāl

2034 Kimisi gūş urur maḳāline
Kimi ḥayrān idi cemāline

2035 Bildi üstādlar ki ol server
Kūh-ı Ḥāmūn 'ı ḫāk ider yekser

97b

2036 Gördi miʿmārlar bu kārı tamām
Şāh Bānū'ya itdiler iʿlām

2037 Oldı her biri şevḳ ile dil-şād
Her biri ġamdan oldılar āzād

2038 Cām-ı şevḳle her birisi müdām
Oldılar bāde ile ʿişret-kām

2039 Sāḳiyā kūh-ı ġamda lāle-mis̱āl
Cām-ı ʿaşḳ ile ṣun şarāb-ı viṣāl

2040 İrgürüp āsitān-ı yāre peyām
Kuh-ı ġam ola tā ki dār-ı selām

2041 Merḥabā ey nesīm-i bād-ı şimāl
Merḥabā ey şemīm-i būy-ı viṣāl

2042 Merḥabā ey nevīd-i ruḥānī
Merḥabā ey berīd-i Raḥmānī

2043 Merḥabā ey ṣabā-yı ġonca-güşā
Merḥabā ey nevā-yı rūḥ-efzā

98a

2044 Nefesüňden irdi cihāna ḥayāt
N’ola olsa demüň müferriḫ-i ẕāt

2045 Açılur ġoncalar nevāň ile
Raḳṣ ider cūylar ṣafāň ile

2046 Sensin aṣḥāb-ı ʿaşḳ hem-rāzı
Ňefesüňdür Mesīḥ iʿcāzı

2047 Āh-ı Ferhād’a hem-ser olmışsın
Kūy-ı Şīrīn’e rehber olmışsın

2048 Böyle virür idi süḫan-perdāz
Naḳş-ı vaṣl ile eyleyüp āġāz

2049 Ne ḳadar kim ola cihān gülşen
Olasun ʿālem içre ṣāġ u esen

2050 Çünki Bānū’ya arż olur Ferhād
Dilden ol emri eyler istibʿād

2051 Līk Şīrīn’e ḳılmaġa iʿlām
Eyleyüp gülsitān-ı yāre ḫırām

2052 Gülşen-i yāri eyledi meʾvā
Nitekim bāġ-ı cennet-i ḥūrā

2053 Didi ey serv-i nāz gülşen-i cān
Bāġ-ı ruḫsāruň oldı reşk-i cinān

2054 Kāmetüñ serv-i bāġ-ı ʿ iṣmetdür
ʿ Ārıżuñ gülsitān-ı ʿ iffetdür

98b

2055 Ol ki ḥüsn ile itdi sen mehi ferd
Eyledi her murāduñı dürr-i hūrd

2056 Müjde olsun ki ey melek-ruḫsār
Çeşme-i şīre oldı rāh-güzār

2057 İki üstād bī-naẓīr-i cihān
Kūh-ı Ḥāmūn ’a eylemiş güzerān

2058 Biri naḳḳāş u biri ḫārā-ken
Ḥāṣılı her birisi ṣāḥib-i fen

2059 Birinüñ kilk-i şaḳḳı şemse-i mihr
Aña āhen-berend levḥ-i sipihr

2060 Biri aḫter-şinās-ı ṭālīʿ -bīn
Biri bir nev-civān-ı resm-āyīn

2061 Kūh-ı göñülde biri māhir imiş
Miṯli öz ṣanʿ atında māhir imiş

2062 Ḫāḳ idüp tīşesiyle Ḥāmūn ’ı
Ṭutmış āvāzı rubʿ -i meskūnı

2063 Yaʿ ni bir nev-civān olup peydā
Ḳılmış ol kūhı ḫak ile yektā

2064 Çünki Bānū'dan itdi anı simāᶜ
Zühreveş raḳṣa girdi itdi semāᶜ

2065 Didi Bānū'ya nāz ile Şīrīn
Ey ṭapuň secde-gāhı çarḫ-ı berīn

99a

2066 N'ola Ḥāmūn 'a eyleyüp güzerān
Ḳılsaň ol nev-civānı hem seyrān

2067 Cān u dilden ḳabūl idüp Bānū
Şādümān oldı ol şeh-i ḫoş-ḫū

2068 Böyle emr itdi ol dem içre hemīn
Hem-ᶜinān ola kendüye Şīrīn

2069 Bindi Gülgūn'a çün o mihr-i cemāl
Öpdi naᶜlin helāl idüp rū-māl

2070 Urınup zer-külāh-ı mihr gibi
Giydi aṭlas ḳabā sipihr gibi

2071 Āfitāb oldı tāc-ı zer-i māh
Ay u gün secde itdi ol şāh

2072 Oldı bir dīv-zāda şāh-süvār
ᶜAzm-i rāh eyledi nesīm-āsār

2073 Bile yanınca bī-bedel ḳızlar
Ṭutdı ṣan kūhı māh u yıldızlar

2074 Var yanınca binüp niçe büt-i Çīn
Her biri nūr-ı çeşm-i ʿālem-bīn

2075 Cümlesi serv-ḳadd ü lāle-ʿizār
Cümlesi ġonca-ḫadd ü gül-ruḫsār

2076 Ṭonanup meh-likālar ile zemīn
Yire ʿaḳs itdi naḳş-ı çarḫ-ı berīn

99b

2077 Ḫayl-i encüm-i ʿazm-i rāh itdi
Mihr-i gerdūnı ḫāk-rāh itdi

2078 Seyr iderken o māh-ı mihr-ārā
Oldı Ferhād ḳarşudan peydā

2079 Görüp ol şeh-süvār Ferhād'ı
Bī-ḳarār oldı serv- i āzādı

2080 Bīm idi kim o māh-ı serv-ḫırām
Ola Ferhād gibi bī-ārām

2081 Ġayret u nāmı fikr idüp Şīrīn
Ḳıldı ġayretle sūzişin teskīn

2082 Cānib-i Bīdil'ine oldı revān
Mürdeye ṣan irişdi Rūḥ-ı revān

2083 Çın seḥer irdi şāhid-i ḫurşīd
Ṣundı Ferhād'a sāġar-ı Cemşīd

2084 Nūş idüp bezm-i dilde cām-ı ṣafā
Mest-i ʻaşḳ oldı Bīdil-i şeydā

2085 Gördi Ferhād'ı çünki böyle nigār
Gitdi ol cānibe nesīm-ās̱ār

2086 Depredüp esb-i nāzı rindāne
ʻĀşıḳı üzre irdi cānāne

2087 Raḫşı bād-ı ṣabā ile hem-dest
Cām-ı ḥüsn ile kendüsi ser-mest

100a

2088 ʿArz-ı ḥüsn eyleyüp nişīb ü firāz
Şeş cihetden iderdi cilve-i nāz

2089 Gören ol ʿaşḳ-sāz u cilve-geri
Didi ḥüsniyle āsumān-ı perī

2090 Eyleyüp bād-pāyın āteş-ḫīz
Oldı zülfi cihāna ġubar-rīz

2091 İrdi raḫşıyla ol meh-i çālāk
Gördi Ḥāmūn 'ını eyler ḫāk

2092 Ḳoyup el sīnede selām itdi
Bīdil-i zār ne peyām itdi

2093 La'l ü yāḳūtuň oldı dürci güşād
ʿĀşıḳa irdi ḳūt-ı cān u murād

2094 Ḳuflını açdı ḥoḳḳa-ı cānuñ
Gevherün ṣaçdı dürr-i yektānuñ

2095 Söz yirine dürer nis̱ār itdi
Ne dürer kim güher nis̱ār itdi

2096 Leb-i cān-perveri olup gūyā
Didi ey pādişāh-ı mülk-i fenā

2097 Tācverlük ruḫında naḳş-ı nigār
Nūr-ı feyżüñle dehr pür-envār

2098 Kāmetüñ serv-i bāġ-ı sultānī
Rūḫlaruñ gülsitān-ı ḫākānī

100b

2099 Salṭanat ḳāmetüñe rāst- ḳabā
Līk pūşīde ḳılmış ānı ʿabā

2100 Nūr-ı devletle ruḫlaruñ pür-nūr
Perde-i eşküñle dili mestūr

2101 Zāhir elüñde nūr-ı mihr ü vefā
Līk setr itmiş anı gerd-i fenā

2102 Rüstem-i dīv-bend olup saña rām
Olsa terkeş-keşüñ n'ola Behrām

2103 Pīşüñ olursa tīġ u nīze revā
Saña ḥāşā ki ola tīşe sezā

2104 Dehşet-i dehr iken şükūh ile
Ḥarb idersen ʿaceb ki kūh ile

2105 Ḥāşe lillāh ki merd-i şīr-efgen
Ola ṣanʿat-ġüzār u ḫārā-ken

2106 Olmış iken ruḫuň gül-i ḫandān
Ebrveş niçün olasun giryān

2107 Dem-i ʿĪsā'yı eyleyüp iṣġā
Ḫāne-i göňli toldı nūr-ı ṣafā

2108 Okıyup Bīdil esīr ü nizār
Leyse fi'd-dāri ġayrünā deyyār[41]

2109 Fikr iderdi ki şāyet ol meh-rū
Olmaya gördigüm hilāl-ebrū

101a

2110 Taʿn idüp kendüye ḫitāb itdi
Dil virüp göňlüne ʿitāb itdi

2111 Luṭf ile Gülruḫ itdügince ḫitāb
Virmeyüp hergiz ol ḫitāba cevāb

2112 Didi ey pāy-māl-i rāh-ı vefā
Olma ṣūret-perest olup ḥod-rā

2113 Aldanup naḳşa olma ṣūret-bīn
Şāhid-i maʿnā tā ki ola yakīn

[41] Mekânda yurt sahibi ondan başkası değildir. (Arapça söz)

2114 Ne revādur ki ey dil-i pür-tāb
İdesün ḳıble-geh iki miḥrāb

2115 Ġam-ı dil-berden almayan vāye
Bulmadı genc-i dilde sermāye

2116 İrmeyenler ḥarīm-i **men ʿaref**[42]e
Maḥrem olmadı şāhid-i şerefe

2117 Zikr-i Haḳḳ ile gelmeyen vecde
Senġ-i miḥrāba eyledi secde

2118 ʿAşḳ her ḳangı dilde itse mekān
Ḳalmaz ol dilde naḳş-ı nām u nişān

2119 Ḳatʿ idüp ġayrı tīġ-ı lā ile
Elvedāʿ itdi mā-sivā ile

2120 Cemʿ idüp ḫātırını bī-zār
Diledi evvelā tālib-i dīdār

101b

2121 Meger itmiş idi māh şekker nūş
Ebri mihr-i cemāle bürḳa'-pūş

2122 Zīr-i mu'cizde zülfi 'anber-mū
Oldı gül üzre sünbül-i gül-bū

---
[42] Hadis "Kendini bilen Rabbini bilir" Muhammed el-Aclūnį,No.2532.

2123 Ẓāhir olmaġa nūr-ı ṣun‘-ı İlāh
Oldı pür-‘işve şāh-ı gül-i nā-gāh

2124 Bād-pāy-ı nigār-ı şīrīn-kār
Eyledi nāz ile meger reftār

2125 El bir idüp anuňla bād-ı ṣabā
Rūy-ı dil-berden oldı perde-güşā

2126 Dest-i ḳudretle bürḳa-i cānān
Ref‘ olup ẓāhir oldı ṣūret-i cān

2127 Māsivādan idüp derūnını pāk
Aldı destine sāġar-ı idrāk

2128 Ṣūret-i cāna eyleyüp mahẓar
Ḳıldı anuňla naḳş-ı yāre naẓar

2129 Gördi çünkim cemāl-i Şīrīn'i
Elden aldı naḳş-ı Şīrīn'i

2130 Eyleyüp Bīdil-i belāzede āh
Didi kim Lā ilāhe illāllah

2131 Beni Mecnūn iden bu Leylā'dur
Vāmıḳ'am ben bu rūy-ı ‘Azrā'dur

102a

2132 Şimdi bildüm ki bu cemāl-i cemīl
Baňa cām içre olmış idi delīl

2133 Gāh ġarḳ eyleyüp muḥīt-i ġama
Naḳş idüp gāh taḫte-i eleme

2134 Uçurup murġ-ı cānı kūh-be-kūh
Hem-çü sīmurġ-ı āfitāb-ı şükūh

2135 Sāye-mānend eyleyüp pā-māl
Nār-ı ʿaşḳ ile eyleyen bī-bāl

2136 Eyleyüp ḫānumāndan āvāre
Cevrler eyleyen dil-i zāre

2137 Eyleyüp böyle āh derd-ālūd
Çarḫı itdi duḫān āhını kebūd

2138 **İrciʿī**[43] naḳşın eyleyüp āġāz
Ḳafes-i tenden eyledi pervāz

2139 ʿAzm idüp lā-mekāna tūtī-i cān
Oldı cānāna perdesiz nigerān

2140 Rūy-ı Şīrīn'i eyleyüp mirʾāt
Gördi öz ẕātın ānda maḥv-ı ṣıfāt

2141 Ġark-ı deryā-yı ʿaşḳ olup dil ü cān
Yaʿni kim oldı vāsıl-ı cānān

2142 Gitdi cān oldı ḫāke ten hemvār
Ṣandılar yirde oldı Bīdil-i zār

[43] Fecr:89:28 "Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön."

102 b

2143 İrişüp yā küsūfa mihr-i cemāl
İrmedin ṣan kemāle buldı zevāl

2144 Düşdi çün ol çerāġ-ı ʿaşḳa fütūr
İrdi pervāneveş ana Şābūr

2145 Aġlayup dökdi gözi yaşını
Dizi üstine aldı başını

2146 Nevḥalar eyleyüp didi ḥayfā
Ṣād-hezārān fiġān u vāveylā

2147 İrmedin serv-i yāre şimşāduň
H̬āke mi düşdi serv-i āzāduň

2148 İrişüp yā sürūş-ı Rahmānī
Aldılar mı vedīʿat-i cānı

2149 Naḳş olup h̬att-ı derd ü hicr-i belā
Meger olmış cebīniňe imlā

2150 Ne ḳadar var iken ġam u zār
Ġam-ı bī-ġāyet ile girye vü zār

2151 Dāġ-ı ḥasretle āteş-i firḳat
Sūziş-i ʿaşḳ u şuʿle-i ḥayret

2152 Ṭıynetüňle ḳamer-sirişt olmış
Ḥarf-i ġam saňa ser-nüvişt olmış

2153 Ḳanı ol kerr ü ferr ü heybet ü zūr
Ḳanı ol āh u zār-ı mihnet-i şūr

103a

2154 Ḳanı ol dest-i āhenīn-ḳuvvet
Ḳanı ol ḫūy-ı nāzenīn-ḫaslet

2155 Kāşki gözlerüm olup bī-nūr
Görmeyeydüm çerāġını bī-nūr

2156 Bilmezem ey şeh-i felek-ʿünvān
Ḳanġı iḳlīmi eyledüň vīrān

2157 Niçe taḫt üzre şāhidüň ʿacabā
Ḳanġı ḫān oldı saňa nevḥa-serā

2158 ʿAcabā ḳanġı şāha efser idüň
Nüh sipihre hilāl idi naʿlüň

2159 Niçe ḫāḳāna nūr-ı dīde idüň
Ḳanġı ḫāna serūr-ı sīne idüň

2160 Bīdil'e nevḥa-sāz olup Ṣābūr
Oldı nār-ı cefā ile maḥrūr

2161 Gül gibi cāme-çāk olup Şīrīn
Dögdi seng ile sīne-i sīmīn

2162 Niçe Şīrīn ki cümle-i ʿālem
Hicr-i Ferhād'a ṭutdılar mātem

2163 Gördi çün bu muṣībeti Bānū
Aldı cānını derd ile ḳayġu

103b

2164 Emr idüp geldi bir nice serheng
Ḳıldı tehcīr-i Bīdil'e āheng

2165 Buldılar bir serīr-i taḫt-ı nişān
Ola Ferhād-ı zāra tā ki nihān

2166 Eyledüp şehr-i Ermen'e anı
Anda defn ideler o sulṭānı

2167 Urdı anlar olup öňünce divān
Şāhlar oldılar piyāde hemān

2168 Kimi ṣarındı çün benefşe kebūd
Kimisi ḳara giydi niteki dūd

2169 Kimi gül gibi cāme-çāk oldı
Kimisi cürʿa gibi ḫāḳ oldı

2170 Lāleveş kimi yaḳdı sīneye dāġ
Ḳıldı eşkin kimi Ḳızılırmaġ

2171 Sürinüp sāye gibi mīr ü sipāh
İtdiler raʿd gibi sūz ile āh

2172 Aḳıdup lāle gibi gözden ḫūn
Gül gibi itdi nergisi gül-gūn

2173 Māh-ruḫsār idüp enīn ile āh
Kaʿbeveş cāmesini itdi siyāh

2174 Çekdi ol māh-ı burc-ı ḥüsn ü cemāl
Zaḫm-ı nāḫūnla levḥ-i sīme hilāl

104a

2175 Baḥr-i ʿummān idüp sirişkini ḫāk
Yaḳdı yir yir derūnını eflāk

2176 Kūha perdāz olup kūh-ı melek
Eşk-bār oldı çeşm-i Zāl-ı felek

2177 Çıḳarup ḫilʿat-i ṣafā-yı cihān
Girdi mātem-sarāy-ı nevḥa-künān

2178 Saġar-ı ġam alup ele gerdūn
Mey-i derd ile oldı pür-ḫūn

2179 Sāḳiyā ṣun şarāb-ı ʿayş-encām
Ki ana sāġar-ı sipihr ola cām

2180 Nūş idüp bezm-i dilde peymāne
Ḳıla levm ʿaḳl u hūşı bī-gāne

2181 Nevḥa-perdāz-ı bezm-i ġam-perverd
Girye-sāz-ı sipihr-i miḫnet ü derd

2182 Yaʿni mātem-serā-yı naḳş-ı ʿazāʾ
Sevk-i Ferhād'ı böyle itmiş edā

104b

2183 Küşte-i tīġ-ı ʿaşḳ-ı vaṣl-ı nigār
Pāy-māl-i tecellī-i dīdār

2184 Ḳahramān-ı diyār ḫayl-i vefā
Şehriyār-ı serīr-i mülk-i beḳā

2185 Cām- ı ʿaşḳ ile Bīdil-i pa-māl
Yār elinden içüp şarāb-ı viṣāl

2186 Bade-i vaṣlı nūş idüp Bīdil
Oldı mest-i ḫarāb-ı lā-yaʿḳil

2187 Çekdi cām-ı ṣafāyı mest oldı
ʿAsker-i şevḳe zīr-dest oldı

2188 Olup ol bāde ile lā-yaʿḳil
Eyledi ḫāki cürʿaveş menzil

2189 Rūz u şeb nevḥa-sāz olup Ṣābūr
Çeşmin itmiş idi giryeden bī-nūr

2190 Döginüp seng-i ḳahr ile her bār
Ṣadef-i çeşmin itdi gevher-bār

2191 İrgürüp dūd-ı āhın eflāke
Eşk-i çeşmi gibi düşer ḫāke

2192 Dem-be-dem işi āh u zār oldı
Tīġ-i hasretle dil-figār oldı

2193 Cān ile Ḥaḳḳ'a yalvarup Ṣābūr
Aġlar iken derūndan ol mehcūr

105a

2194 Gördi kim māsivā gelüp vecde
Ḥaḳḳ'a arż u semā ider secde

2195 ʿAvn-i Ḥaḳ ile ḳadr olup ol şeb
Cümle şey eylerdi secde-i Rab

2196 Didi ger eyleyem bu demde duʿā
Umaram kim ola ḳabūl-i H̱udā

2197 El açup āsumāna ṭutdı yüzin
Eşk-i iẖlās ile pür itdi gözin

2198 Rūyını rāh-ı Ḥaḳ'da ẖāk itdi
Cān ile āh-ı derd-nāk itdi

2199 Böyle diyüp hemān o dem naḳḳāş
Dilde sırr-ı nihānın eyledi fāş

2200 Ey viren ẖalḳ-ı ʿāleme rūzı
Bīdil'e ḳıl ḥayāt-ı cān rūzī

2201 Āb-ı luṭfuňla zinde ḳıl cānın
Yaʿni irgür viṣāle cānānın

2202 Daẖi el sürmeden yüze Ṣābūr
İrdi gūşına āh-ı miẖnet-i şūr

2203 İñledi kim bu āteş-i cān-sūz
Oldı ol serv de būstān-efrūz

2204 Açılup yine gülşen-i ʿaşḳuñ
Şuʿle-dār oldı külḫan-ı ʿaşḳuñ

105b

2205 Yine düşdi cihāna sūziş-i ʿaşḳ
Yine irişdi cāna sūziş-i ʿaşḳ

2206 Yine ḫayl-i belā çeküp şeh-i ʿaşḳ
İrdi evc-i selāmete meh-i ʿaşḳ

2207 Yine ʿaşḳuñ hilāli bedr oldı
Yine şām-ı fi̇raḳ ḳadr oldı

2208 İrişüp cān u dil meşāmına hūş
Kendüye geldi Bi̇dil-i medhūş

2209 Rūḥ-ı ḳudsi̇ idüp meger ki nüzūl
Cism-i Ferhād-ı zāra ḳıldı ḥulūl

2210 Menzili naʿş iken seri̇r oldı
Gevr iken yiri taḫt-gi̇r oldı

2211 Ḥamd idüp luṭf-ı vücūd-ı Mevlā’ya
Nigerān oldı zi̇r ü bālāya

2212 Baḳdı Şābūr’ı gördi ol demde
Kendünüñ ḥasretiyle mātemde

2213 Didi ey hem-dem-i dil-i ġam-nāk
Maḥrem-i rāz-ı sīne-i ṣad-çāk

2214 Benüm çün çeküp ġam u miḫnet
Ḫaste olduň ġam ile bī-ʿillet

2215 Rāh-ı ġurbetde rehber-i dil-i zār
Ġam-ı şādīde maḥrem ü ġam-ḫār

106a

2216 Kūy-ı cānāna olmasaň rehber
Cān u dil ḫāk olurdı ser-be-ser

2217 Yine ben nā-murāda irşād it
Cānumı ḫıdmetüňle dil-şād it

2218 Berü gel kūh-ı miḫnete gidelüm
Ḫıdmet-i dil-beri edā idelüm

2219 Ḳoyup el başına niteki şimşād
Oldı cān ile hem-reh-i Ferhād

2220 Ṭurup ol iki hem-dem-i nālān
Oldılar kūh-ı miḫnet üzre revān

2221 Giryeler eyleyüp ġamām-ı īs̱ār
İtdiler ʿazm-i cānib-i kuhsār

2222 Urdılar yine kūh-ı derde ḳadem
Çekdiler mülk-i ʿaşḳa yine ʿalem

2223 İňledüp yine kūh-ı Ḥāmūn ’ı
Gözden aḳıtdı ḫ̮ūn-ı Ceyḫ̮ūn’ı

2224 Subḥ-ı Ferhād’ı irdi Hāmun’a
Çıḳdı Behrām ʿaşḳ-ı gerdūna

2225 ʿArż idüp kuhsāra pī̇şesini
Yine aldı eline tī̇şesini

2226 Gitdi Ferhād-ı Bī̇dil ü Ṣābūr
Ḳaldı ḫ̮ayretde Gül-ruḫ̮-ı mehcūr

106b

2227 Gitdiler kūha ol gice çün māh
Kimse bu sırra olmadı āgāh

2228 Çünki Ferhād nā-bedī̇d oldı
Dil-i Gül-ruḫ̮’da ġam bedī̇d oldı

2229 Mihr-i ʿaşḳ oldı çün naẓarda nihān
Ġam-ı hicr itdi burc-ı ḥüsni mekān

2230 Mey-i ʿaşḳ ile mest olup Şī̇rī̇n
Ney gibi dilden itdi āh-ı ḥazī̇n

2231 Dil-i Şī̇rī̇n’de naḳş olup Ferhād
Ġayrı naḳşını ḳıldı dilden yād

2232 ʿAşḳda ṣādıḳ olsa ger ʿāşıḳ
İde maʿşūḳı kendüye ʿāşıḳ

2233 ʿAşḳ yolında terk iden serini
Naḳd-i cān ile aldı dil-berini

2234 Fenn-i ʿaşḳ içre eyleyen tedrīs
Fi'l-mesel didi ʿaşḳa mıḳnaṭıs

2235 İňleyen ʿaşḳ-ı pākīdür her bār
Leyse fī cennetī sivā-yü'l-Cebbār[44]

2236 Gitdi çün Bīdil esīr ü nizār
Ḳıldı genc-i belāda Gül-ruḫ zār

2237 Eyleyüp āh u vāh ile feryād
Ẕikri oldı hemīşe yā Ferhād

107a

2238 Naṭʿ-ı mihre irüp ḥarāret ü tāb
Oldı āteş gibi dili pür-tāb

2239 Āteş-i Kūh-ken idüp teʾs̱īr
Gelmiş idi ʿizārına taġyīr

2240 Gördi Gül-ruḫ ki gitdi ṣabr u ḳarār
Ḥayli tedbīrini eyledi nā-çār

2241 Şāha Ḥāmūn 'ı eyleyüp taḳrīr
Dāġ-ı pinhānın eyledi taʿbīr

2242 Didi Bānū'ya yalvarup Şīrīn
Ey izüň tozı kuhl-ı ḥūrü'l-Īn

[44] Kuvvet ve kudret sahibi Allah'tan başkası cennette değildir.

2243 Rāz-ı dil gün gibi ṭapuňda ʿayān
Dāġ-ı derdüm degül ḳatuňda nihān

2244 Kesmege ben ki kūh-ı Ḥāmūn ʼı
Ṣarf idüp niçe dürr-i meknūnı

2245 ʿAḳıbet nā-murād olup andan
Kesmiş iken ümīdi mey-i cāndan

2246 Ol civānı meger ki bār-ı Ḫudā
Dil-i bī-māra itmiş idi devā

2247 Umaram idem ki ḳatʿ idüp kūhı
Ḳomaya dilde kūh-ı endūhı

2248 Gitdi ol yine geldi dāġ-ı cefā
Ḳametüm bār-ı miḫnet itdi dü-tā

107b

2249 Ġāʾib olup naẓardan ol maḥzūn
Ṭoldı ṭāgıyla lāle gibi derūn

2250 Şāhdan olmaz ise ger çāre
Oluram kūh-ı ġamda āvāre

2251 Gūş idüp Gül-ruḫʼuň fesānesini
Aňladı nidügin bahānesini

2252 Luṭflar gösterüp Mehīn-Bānū
Didi ey gül-ʿizār-ı sünbül-mū

2253 Bezm-i cānuň çerāğıdur ḫaddüň
Ravża-i dil nihālidür ḳaddüň

2254 İrse ger ḫāṭıruňa ẕerrece ġam
Ḳāmetüm ola bār-ı ḳahr ile ḫam

2255 Ṣaḳın ey mihr-i āsumān-ı cemāl
Gelmesün ḫāṭıruňa gerd-i melāl

2256 Çıḳsa ger çarḫa ol ferişteh-ḫiṣāl
Uçsa perī gibi uçup per ü bāl

2257 Āh-ı ʿāşıḳ gibi çıḳup felege
İrse gözyaşı gibi yā semege

2258 Devr idüp saṭḥ-ı dehri çün pergār
Eyleyem çün ġazāl-i Çīn'i şikār

2259 Böyle didi şeh-i felek-ʿünvān
Ḳıldı Bānū-yı dehr o dem fermān

108a

2260 Bīdil'i bulmaġa yazup aḥkām
İdeler ced ü cehd ile iḳdām

2261 Ḳıldı eṭrāfa ḳulların irsāl
Virdi her birisine māl ü menāl

2262 Yād idüp nām-ı Ḥaḳḳ'ı ḥażret-i Şāh
ʿAhdler itdi nice manṣıb u cāh

2263 Didi geşt eyleyüp ṣabā-girdār
Devr idüň dehri nitekim pergār

2264 Kim getürse baňa anuň ḫaberin
Müjde-gānī ala cihān güherin

2265 Şāhdan itdi çün bu vaʿde ẓuhūr
Bīdil ardınca gitdiler mesrūr

2266 Niçe serheng ile niçe ṣāḥib
Oldılar anı bulmaġa ṭālib

2267 Bulına deyu ol dür-i nā-yāb
Cān atup itdi her biri şitāb

2268 Birisi özleyüp o maḥzūnı
Ṭutdı nā-gāh rāh-ı Ḥāmūn ’ı

2269 ʿAzm-i kuhsār iderken ol çavuş
İrdi gūşına ṣavt-ı cūş u ḫurūş

2270 Yüriyüp ḳarşu vardı feryāda
Gözi ṭūş oldı anda Ferhād’a

108b

2271 Gördi bir ecder-i melek-ṣūret
Geh virdi şīre heybeti dehşet

2272 Kūh-ı ġam ḳazmaġı idüp pīşe
Derd ü miḫnetden eylemiş tīşe

2273 ʿAraḳa ġarḳ olup çü ebr-i bahār
Ḳalur āteşde ki semendervār

2274 Ṣalduġınca külüng ü tī̇şe tī̇z
Düşürür ṭāḳ-ı çarḫa rüst-ā-ḫī̇z

2275 Naʿme-perdāz olup terāneyle
Şiʿr oḳur āh-ı āşıḳāneyle

2276 Ḫūn-ı dilden idüp piyāleleri
Eşki perverde itdi lāleleri

2277 İňledüp ḍarbı kūh-ı Ḥāmūn ’ı
Güm güm ötdürdi çarḫ-ı gerdūnı

2278 Dil-i kuhsārı eyleyüp ṣad-çāk
Eylemiş tī̇ġ u tī̇şesiyle ḫāk

2279 Gördi çün şāh-ı ʿaşḳı ḳāṣıd-ı şāh
İtdi dergāh-ı şāhı menzil-gāh

2280 İrişüp şāha peyk-i rāh-güzār
Şāha ol idüp duʿā-yı hezār

2281 Didi ey taḫt-ı ḥüsne şāh-ı cihān
Ḳullaruň ola ḫusrev-i devrān

109a

2282 Buldum ol nā-murād-ı maḥzūnı
ʿAşḳ-ı dāġ ile sī̇ne pür-ḫūnı

2283 Eyleyüp kuhsāra tī̇şesi zūr
Eylemiş hem-çü ḫāne-i zenbūr

2284 Ele alduḳça tī̇şe-i pūlād
Kūhdan çarḫa irişür feryād

2285 Kūh ḳazmada eyleyüp iḳdām
Gice vü gündüz eylemez ārām

2286 Şāha ḳaṣduň itdi böyle beyān
Şāh-ı Şī̇rī̇n'e ḳıldı anı ʿayān

2287 Açılup gül gibi o ġonca-dehen
Bülbülin ṣavtı ḳıldı ol güli şen

2288 Dürc-i yāḳūt olup güher-efşān
Ġoncası oldı gül gibi ḫandān

2289 Mey gibi eyleyüp derūndan cūş
Oldı ammā ṣadef gibi ḫāmūş

2290 Bülbülinden ḫaber alup ol gül
Mey-i ʿaşḳ ile oldı çün bülbül

2291 Bülbülinden alup o ġonca nişān
Geldi cānān ḫayāli gitdi revān

2292 Ṣoḥbet idüp ḫayāl-i yārı ile
Eglenürdi ġam-ı nigārı ile

109b

2293 Eyleyüp Bīdil'üñ ḫayālin enīs
Ḳılmış idi recā-yı vaṣlı celīs

2294 Ẓāhirā egerçi şād olur Şīrīn
Cān u dilden iderdi līk enīn

2295 Fikr iderdi ki ol meh-i ḫar-gāh
Kūhda Bīdil'ine irgüre rāh

2296 İtmege ʿāşıḳına neẓẓāre
Cān u dilden aradı bir çāre

2297 Ḫavf iderdi ki zār u miskīni
Vire gördükde cān şīrīni

2298 Vuṣlat-ı yāre olmayup fırṣat
Ḳala rūz-ı ḳıyāmete ḥasret

2299 Dem-be-dem līk ḥażret-i Bānū
İdinüp Bīdil'üñ viṣālini ḫū

2300 Eyleyüp ḫıdmetini merdāne
ʿİzzet eylerdi pādişāhāne

2301 Rıfḳ ile dem-be-dem idüp güftār
Ḫāṭırın eyler idi istifsār

2302 Söyleyüp luṭf ile geh ü bī-gāh
Olmaḳ isterdi ḥāline āgāh

2303 Bu ḳadar eyledi anı idrāk
ʿAybdan ẕāt-ı pāki pür-idrāk

110a

2304 Ḫoş gelüp şāha ṭavr u eṭvārı
Cān ile sevdi bī-dil-i zārı

2305 Mihrini dilde eyleyüp peyvend
Eyledi kendüye anı ferzend

2306 Kūha Bīdil idüp dili bī-dād
Böyle eylerdi kūh ile feryād

2307 Giceler tā seḥer olup bīdār
Ṣubḥdan şāma dek ḳazar kuhsār

2308 Lāleveş sīnesin idüp pür-dāġ
Menzil eylemişdi kūh-i ferāġ

2309 Çehresin eşki eyleyüp gülzār
Nāleler eylerdi bülbülvār

2310 Cūşa geldükce nitekim deryā
Eşki olurdı baḥr-i güher-zā

2311 Ebrveş gözden aḳıdup bārān
Raʿd-manend iderdi āh u efġān

2312 ʿĀlem içre murād-ı bī-dil-i zār
Olmış idi tecellī-i dīdār

2313 Seyr idüp tā cemāl-i cānānı
Eylese dilde ṣoḥbet-i cānı

2314 Bu ümīd ile dāyim ol maḥzūn
Eşkin eylerdi dem-be-dem gülgūn

110b

2315 Yārsuz ʿayşı eylemişdi ḥarām
H̬ūn-ı dil nūş iderdi līk müdām

2316 Defʿ içün sāḳiyā h̬umār-ı ġamı
Ṣun bize bezm-i dilde cām-ı Cem'i

2317 Olalum mest u vāle vü şeydā
Nā-gāh cānān u cān ola yektā

2318 Naḳş-perdāz-ı resm-i çīnī-kār
ʿAşḳ ḳaṣrını böyle itdi nigār

2319 Bīdil-i nātüvān-ı sīne-figār
Nā-murād-ı ġarīb-i h̬oş-diyār

2320 Mest-mend ü ḥaḳīr-i ʿaşḳ-nihād
Kūh-ı ġayret belā-keşi Ferhād

2321 Eyleyüp kendüyi beyābān-gerd
Oldı ṣaḥrā-güzār u kūh-nevred

2322 H̬āk idüp tīşesiyle Ḥāmūn 'ı
Nāl idüp nālesiyle Mecnūn'ı

111a

2323 Cidd ü tām ile merd-i şīr-efgen
Aldı destine tīşe-i āhen

2324 Çalışup tīgveş idüp diḳḳat
Ḳıldı ḫārāyı kesmege cürʿet

2325 Ḳaṣr-ı Şīrīn'e dek kesüp hemvār
Ḳıldı çün cūy-ı şīre reh-güzār

2326 Zīr ü bālāsın eyleyüp mermer
Ḥavża aḳıtdı cūy-ı cān-perver

2327 Şīrden cūy idüp revān ḫavża
Ḳıldı etrāfını anuň ravża

2328 Eyleyüp reh-güzār-ı cūyı tamām
Virdi Şīrīn'e şīrden çün kām

2329 Aḳıdup cūy-ı şīri çün Ferhād
Ḳaṣr-ı Şīrīn'i eyledi ābād

2330 Böyle fikr itdi ol dem içre hemān
İde bir niçe ḳaṣr-ı çarḫ-nişān

2331 Aḳıdup ol ḥiyāża baḥr-i ḥayāt
Nām-ı nāmīsün ide ḥavż-ı ḥayāt

2332 Ṭabʿ-ı heft-aḫteri idüp miḳyās
Yedi ḳaṣr eyledi sipihr ḳıṣās

2333 Her birisin ḳılup felek-peyvend
Biri birinden itdi līk bülend

111b

2334 Heft künbed idüp felek-timsāl
Şemseler itdi āfitāb-mis̱āl

2335 Her birisi olup cihān-efrūz
Hefte-i dehre oldı her biri rūz

2336 Der ü dīvārın eyleyüp taḥrīr
Ḳıldı Şīrīn'i ser-te-ser taṣvīr

2337 Nice ṣūretler eyleyüp bī-cān
Anlar ṣūret itdi Gül-rūḫ'ı cān

2338 Bīdil'e çāre-sāz olup Şābūr
Ḳıldı resm-i nuḳūş-ı nā-maḥṣūr

2339 Her ne resm eylese Bīdil-i zār
Anı naḳḳāş iderdi naḳş-ı nigār

2340 Her ne ṣūret ki eylese inşā
Kilk-i Şābūr olurdı çehre-güşā

2341 İtdiler bir neşāṭ-ı ḫāne-i pāk
Devr-i çarḫ aňa göre tūde-i ḫāk

2342 Zeyn idüp hem-çü bāġ-ı İrem
Servden degdi aňa yir yir ʿalem[45]

[45] Beyitte vezin problemli

2343 Der ü dī̇vārın itdi naḳş-ı nigār
Aṭlas-ı çarḫı ḳıldı zerrī̇n zār

2344 Gūyiya ḥırz-gāh-ı cān oldı
Yā zemī̇n üzre āsumān oldı

112a

2345 Eyleyüp her birini reng-ā-reng
Heft aḫterle eyledi hem-reng

2346 Biri künbed-sarāy-ı ġāliye-fām
Nice künbed-sarāy-ı ʿarş-maḳām

2347 Zāhidāne birūnın itdi siyāh
Rūşen ammā derūnı niteki māh

2348 Oldı maḥbūb-ı cāna cümle nāz
Kāʿbe-i āşıḳān-ı ḫalvet-sāz

2349 Naḳş idüp anda kişver-i Çī̇n'i
Yazdı sevdā-yı zülf-i Şī̇rī̇n'i

2350 Gelse Şī̇rī̇n o ḳaṣra ola ʿayān
Ẓulümāt ile çeşme-i ḥayvān

2351 Ḳaṣr-ı s̱ānī̇ye irdi çün nevbet
Müşterī̇vār itdi meh-i zī̇net

2352 Ḳıldı ol künbeti ḫazānī̇-reng
Ne ḫazānī̇ ki zaʿferānī̇-reng

2353 Eyleyüp yaʿni müşterī-pāye
Reng-i ṣandaldan itdi pīrāye

2354 Ḳıl ḳalemlerle naḳş olan şemse
Gökde ṭaʿn itdi şemse-i Şems'e

2355 Tāc-ı zer giydi gūyiyā Cemşīd
Küre-i ḫāke indi yā ḫurşīd

112b

2356 ʿAḳs idüp yā ʿizār-ı Bīdil-i zār
Oldı çün kehrübā der ü dīvār

2357 Gelse ol ḳaṣra māh-ı sīmīnler
Ṭola ḫıdmetde rūy-ı dil-berler

2358 Eyleyüp ḳaṣr-ı s̱ālis̱e āheng
Ṭūṭī-i sebze eyledi hem-reng

2359 Ġonca-mānend itdi jengārī
Der ü divārın itdi ḥalkārī

2360 Eyleyüp irtifāʿını çü sipihr
Pür-żiyā ḳıldı anı hem-çün mihr

2361 İtmege ʿayş u nūş-ı cānāne
Ḳıldı ol menzili ṭarab-ḫāne

2362 Dest-i himmetle oldı maʿmūre
Beňzedi gökde Beytü'l-Maʿmūr'e

2363 Gelse ol ḳaṣra nāz ile Şīrīn
Ṭuta elde piyāle-i rengīn

2364 Manẓar-ı rābiʿi idüp gül-gūn
Eyledi anı naḳş-ı būḳālemūn

2365 Görinüp hem-çü ġonca-i aḥmer
Kūhda ẓāhir oldı lāle-i ter

2366 Rūşen olup çerāġ-ı bezm-efrūz
Oldı yāḳūt-ı sāz u ʿanber-sūz

113a

2367 Buldı ol deňlü zīnet ü ʿünvān
Ḳaṣr-ı gevher-nigīne döndi hemān

2368 Der ü dīvārını idüp laʿlīn
Ḳıldı reşk-i nigār-ḫāne-i Çīn

2369 İrdi itmāma çün o ḳaṣr-ı bülend
Ṣaldı rifʿatde nüh-sipihre kemend

2370 Olsa Gül-ruḫ ḳaçan ki bezm-ārā
Zühre ol bezme ola naġme-serā

2371 ʿAḳs idüp anda ʿārıż-ı Şīrīn
Kān-ı laʿl oldı ḳaṣr-ı çarḫ-āyīn

2372 Zühre-manend olup neşāṭa sebeb
Ḳubbe-i ḫāmis oldı cāy-ı ṭarab

2373 Her melek-rū idüp semāʿ u sürūd
Gūyiyā meclis oldı çarḫ-ı kebūd

2374 Devr idüp cām-ı āsumānī-reng
Döşene bezm içi kebūd-ı evreng

2375 Oldı bīrūn-ı çarḫ mīnā-reng
Nice mīnā sipihr-i ḫaḍrā-reng

2376 Ḳaṣr-ı pīrūza gün olup peydā
Yire ʿaḳs itdi ḳubbe-i ġabrā

2377 Eyleyüp burc-ı āfitāba naẓīr
İtdi ol ḳaṣrı āsumān-teẕvīr

113b

2378 Gelse ol bezme māh-ı dehr-ārā
Cāmesin ġoncaveş ide ḫaḍrā

2379 Ḳaṣr-ı sādis olup ʿuṭāridveş
Oldı ʿālemde ravża-i dil-keş

2380 Olup ol hem-çü ṭāḳ-ı çarḫ-ı berīn
Şemsesi oldı māh ile pervīn

2381 Oldı mānend-i ṣubḥ-ı ṣandal-sāy
Ṣandal-ālūde çarḫveş ser ü pāy

2382 Dil-güşā çün sipihr-i nūrānī
Cān-fezā çün ḫayāl-i nūrānī

2383 Naḳş olup anda māh-ı miskīn-i caʿd
Gūyiyā çarḫa irdi kevkeb-i saʿd

2384 Gelse ol bezme māh çarḫ-ı ārām
Cāme vü cāmın ide ṣandal-fām

2385 İrüp encāma künbed-i sābiʿ
Şöhreti oldı ʿāleme şāyiʿ

2386 Rengini eyleyüp anuň kāfūr
Yaḳdı anda çerāg-ı şūle-i nūr

2387 Cūy-ı şīr üzre ẓāhir oldı ḥabāb
Oldı yā künbed-i sipihr ḥabāb

2388 Mihrveş eyleyüp anı maʿmūr
Ḳıldı mānend-i saġar-ı billūr

114a

2389 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi beyāżı anuň
Bāġ-ı cennet gibi riyāżı anuň

2390 Girse ol ḳaṣra āfitāb-ı cemāl
Ola nūr ile ḳaṣrı māl-ā-māl

2391 Yedi yılda tamām olup yedi ṭāḳ
Oldı her biri şöhre-i āfāḳ

2392 Saʿd sāʿatde ṣalınup bünyād
Oldı her biri bir feraḥ-ābād

2393 Reşkden ol ḳuṣūra ḥūr-ı ḳuṣūr
Bezm-i ʿişretde oldılar mehcūr

2394 İrdi Keyvān’a çünki eyvānı
Ḳaṣr-ı aʿlā yazıldı ʿünvānı

2395 Oldı reşk-i sipihr-i mīnā-fām
İtdiler nāmını irem-i ārām

2396 Naḳş idüp anı merd-i ferdāne
Eyledi reşk-i ṣad ṣanem-ḫāne

2397 Olsa ẓāhir o bāġ-ı ḥūr-ı sirişt
Reşk iderdi aňa sevād-ı behişt

2398 Döşenüp ser-be-ser ḥarīr-i bīsāt
Eyledi anı cāy-ı ʿayş u neşāṭ

2399 Āḫir olup ḳuṣūr-ı pür-tezyīn
Oldı çün ravżalar behişt-āyīn

114b

2400 Eyleyüp hendeseyle cümle ṭarḥ
Ḳıldı Şābūr’a resmini çün şerḫ

2401 Emr-i Ferhād ile olup mā’mūr
Kār-sāz oldı ḫāme-i Şābūr

2402 Birisini idüp behişt-āṣār
Der ü dīvārın itdi naḳş-ı nigār

2403 Virdi çün kim ḳuṣūra zīnet-i tām
Yedi ḥavż itdi anda cümle ruḫām

2404 Her birisin idüp felek-bünyān
Oldı her biri bāġ-ı ḫuld-nişān

2405 Bāġ u rāġın idüp behişt-āyīn
Ḳıldı ez-nigār-ı ḫane-i Çīn

2406 Gördi çün ol binā-yı zībāyı
Şevḳden āhla oldu ṣaḥrāyī

2407 Refʿ idüp bürḳaʿını şāhid-i gül
Açılup oldı ġoncalar bülbül

2408 Lālezār-ı sipihr olup gülşen
Şemʿ-i mihr itdi ʿālemi rūşen

2409 Ele cām aldı lāleler bī-bāk
Oldılar ġoncalar girībān-ı çāk

2410 İrdi encāma çünki ol yedi ṭāḳ
Ṭoldı āvāzesiyle ṭāḳ u revāḳ

115a

2411 Seyr içün ol ḳuṣūrı ḫalḳ-ı cihān
İrdiler anda hem-çü āb-ı revān

2412 Ṭoldı gül-ruḫlar ile ol kuhsār
Tāze güllerle nitekim gülzār

2413 Mey ü maḥbūbı ile rindāne
ʿAzm iden ol bināyı seyrāne

2414 Gūş idüp āh u zār-ı Ferhād'ı
Ḳodı seyri vü itdi feryādı

2415 Yetişüp dūd-ı āhı eflāke
İrdi seylāb-ı dīdeler ḫāke

2416 Līk Bīdil ġam-ı nigār ile zār
Tīġ-i ʿaşḳ ile sīnesi efgār

2417 Pāk idüp ḫāne-i dil ü cānı
ʿAşḳ gencinüñ oldı vīrāni

2418 İrdi encāma çünki ḫıdmet-i yār
Düşdi cāna ümīd-i vaṣl-ı nigār

2419 Dem-be-dem lāl olup tefekkürler
Cān-sūz olmışdı ṣan taḥarrīler

2420 Vaṣl-ı dīdārı fikr idüp Bīdil
Ḥayretinden olurdı lā-yaʿḳıl

2421 Gāh seyr ider idi gülzārı
Gāh bülbül gibi iderdi zārı

115b

2422 Geh ṣabā gibi geşt ider bāġı
Lāleveş dilde geh yaḳar dāġı

2423 Görse gülşende bir açılmış gül
Nāme-perdāz olurdı çün bülbül

2424 Ġoncaya dem-be-dem olup nigerān
Dehen-i yāre beňzedürdi hemān

2425 Eyleyüp bezm-i dilde ʿayş-ı müdām
Oldı ḫūn-ı cigerle ʿişret-i kām

2426 Ḳurdı bir meclis-i behişt-āyīn
K'oldı ol bezme sāz-ı āh u enīn

2427 Ḫūn-ı dil nuḳl-i gözyaşı bāde
Cümle esbāb-ı ʿayş-ı āmāde

2428 Sāḳiyā ṣun şarāb-ı ferruḫ-ı pey
Oldı çünkim neheng-merdān-ı key

2429 Oldı ʿişret-sarāy-ı ʿaşḳ-ābād
Uralum bezm esāsına bünyād

116a

2430 Kār-sāz-ı ḳıbāb çün gerdūn
Ḫāme-perdāz-ı naḳş-ı būḳalemūn[46]

2431 Yaʿni Ferhād-ı bī-dil-i şeydā
Yedi gülşen yapup behiştāsā

2432 Yazdı her birine niçe tims̱āl
Görse Mānī ḳalurdı anları lāl

---

[46] Beyitte vezin problemli

2433 Naḳş idüp ol ḳuṣūrı reng-ā-reng
Eyledi reşk-i Māni-i evreng

2434 Anlara ḳılṣa ġonca neẓẓāre
Ola reşk ile ḫāme ṣad-pāre

2435 Ḳıl ḳalemlerle naḳş idüp Şābūr
Resm idüp tīşesiyle ol mehcūr

2436 Kilk-i Şābūr u tīşe-i Ferhād
Ḫakde oldılar sipihr-ābād

2437 Biri ḫāme-ṭırāz-ı siḥr-engīz
Biri ṣūret-güşā-yı reng-āmīz

2438 Biri ḥayret-fezā-yı Şeddādī
Biri ʿibret-nümā-yı Bihzādī

2439 Birisi tīşe ile ṣanʿat-sāz
Birisi ḫāme ile naḳş-ṭırāz

2440 Ḥāṣılı her birisi idüp iḳdām
Ḳıldılar ol ḳuṣūrı cümle tamām

116b

2441 Ol ḳadar virdiler aňa tezyīn
K'oldu her biri reşk-i çarḫ-ı berīn

2442 Görmemişdi hezār dīde-i felek
Bir anuň gibi āsumān-ı melek

2443 Yedi ḳaṣr itdiler felek-peyvend
Her biri belki āsumān-ı bülend

2444 Birinüñ zengini sefīd itdi
Nitekim ʿarṣa-gāhı ʿiyd itdi

2445 Naḳş idüp aña reng-i sefīd-i āc
Gören anı ṣanurdı ḥoḳḳa-i ʿāc

2446 Reng-i būyını yaʿni itdi sefīd
Ḳıldı tā bende hem-çü necm-i saʿīd

2447 Kimini itdi Müşterī-pāye
Reng-i ṣandalla virdi pīrāye

2448 Kimini eyleyüp çü berk-i bahār
Ser-be-ser itdi sebz-i ṭūṭīvār

2449 Kimini eyleyüp anuñ zerrīn
Eyledi reşk mihr çarḫ-ı berīn

2450 Eyleyüp cümleten zer-ender-zer
Oldı mānend-i ġonca-i aṣfer

2451 Kimini eyleyüp muḳābil-i mihr
Ser-fürū itdi işigine sipihr

117a

2452 Kimini itdi laʿl-i yek-pāre
Lengeri hem-zebān-ı seyyāre

2453 Kimini eyleyüp zümürrüd-reng
Ḳıldı ḥayret-fezā-yı sadā zeng

2454 Kiminüñ rengin itdi nārencī
Oldı zümre anuñ ṭarab-senci

2455 Kimini lāleveş idüp gülgūn
Der ü dīvārın itdi būḳalemūn

2456 Kiminüñ rengini siyāh itdi
Her birin yaʿni bezm-gāh itdi

2457 Virdi çün böyle zīb ü zīver-i tām
Oldı ʿişret-sarāy-ı dehr tamām

2458 Gördi Bānū ki āḫir oldı ḳuṣūr
Ḳurdılar yir yir anda sīm-i sürūr

2459 Seyr içün ol sarāyı ehl-i ṣafā
Lāleveş ṭutdı dāmen-i ṣaḥrā

2460 Serv gibi dili o māh-cebīn
Ġam ile olmış idi kūşe-nişīn

2461 Eyleyüp sūz-ı ʿaşḳı dilde nihān
Şemʿveş ẓāhirā olur ḫandān

117b

2462 Fikr idüp gāh āh-ı Ferhād'ı
İrgürürdi sipihre feryādı

2463 Ḳıldı Bānū'yı meger himmet-āyīn
ʿAzm-i ḫalvet-sarāy-ı māh-ı cebīn

2464 Didi ey āfitāb-ı ġayret- i ḥūr
Bī-ḳuṣūr oldı ravża gibi ḳuṣūr

2465 N'ola ger ey meh-i ferişte-sirişt
Maḳdemüñ ḳılsa ol sarāyı behişt

2466 Açılup gül ḳıyāma geldi çenār
Eyledi līk nāz ile reftār

2467 Eyleyüp gün gibi seḥer nā-gāh
Ḳılsa ol cāyı nola menzilgāh

2468 Göz açup maḳdemüñ ġubārına
Munṭazır Bīdil'üñ viṣāline

2469 Āfitābum olup süvāre şīr
Baġla zülfüñ kemendine naḫcīr

2470 Berd-i pejmürde geh ṣalup sāye
Ḫāk-i pāyüñdür it felek-sāye

2471 Emr-i Bānū'yı gūş idüp ol māh
Didi ey āfitāb-ı ẓıll-ı İlāh

2472 Her sözüñ ḫaste cānuma şerbet
Bulur anuñla mürde dil ṣıḥḥat

118a

2473 Baňa cānumdan oy virüp cānum
Cāna cān ḳatdı sözlerüň ẖānum

2474 Saňa ger hem rikāb olam ey şāh
Ola pāyüm ġubārı mihr ile māh

2475 Emr idüp ol dem ol ferişte-nihād
Ḥāżır oldı bir esb-i dīv-nejād

2476 Oldı ol māh ile çü şāh-süvār
Çarẖ-ı Behrām'ı oldı ġāşiye-dār

2477 Bendi ol meh-i sipihr-i ḥabāb
H̱āk-rāh oldı mihr-i ālem-tāb

2478 Naʿl-i esbi fütādesi meh-i nev
Bende-i dergehi anuň ẖusrev

2479 Düşdi bād üzre ṣan gül-i nesrīn
Bindi yā şīre mihr-i çarẖ-ı berīn

2480 Zīr ü bālāda hem-çü mürġ-i ẖayāl
Seyr idüp kāyinātı bī-per ü bāl

2481 ʿAzm idüp āfitāb-ı ʿālem-tāb
Burc-ı ābīye eylerdi şitāb

2482 Niçe yüz meh-liḳā vü zühre-cebīn
Giyinüp cümle cāme-i zerrīn

2483 Kimisi lāle-ḫadd ü ġonca-dehen
Kimisi gül-ʿizār u māhveşān

118b

2484 Kimi zerrīn kemerle mihr-mis̱āl
Kimi zer-beft ile sipihr-mis̱āl

2485 Kimisi lāle-ḫadd u sünbül-mūy
Kimisi gül-ʿizār u nesrīn-būy

2486 Her biri naṭʿ-ı ḥüsne ferzāne
At ṣalar şāh-ı dehre merdāne

2487 Bu ḳadar zīr ü zīver ile hemān
ʿAzm iken behişte ḫūr-ı cinān

2488 Olmadın mihr-i müşterīye ḳarīn
Müşterīye ʿUṭārid oldı yaḳīn

2489 Yaʿni Bānū-yı şehriyār-ı cihān
Oldı Ferhād cānibine revān

2490 Aňlayup derdini dil-figāruň
Bilmiş idi belāsun ol zāruň

2491 Vehm iderdi ki görse Şīrīn'i
Vire nā-gāh cān-ı Şīrīn'i

2492 Vaṣl-ı yār ile olmadın dil-şād
Ṣafḥa-i būdın eyleye ber-bād

2493 Sözde şāh-ı cihān olup dür-bār
Bīdil'e böyle eyledi güftār

2494 Didi ey pehlivān-ı ʿālem-dest
ʿAşḳ-ı zūr ile olma bir dem pest

119a

2495 Sen ki luṭf ile şāh-ı ʿālemsin
Nūr-ı dīdem server-i sīnemsin

2496 Gevherüñde saʿādet āsārı
Görinür hem-çü mihr-i envārı

2497 Her ne ki sen şehe olursa murād
Oluruz bendeveş aña muʿtād

2498 Saña ey şāh-ı ʿaşḳ miḫnet-i şūr
Bendeyüz biz de nitekim Şābūr

2499 Ḥāṣılı şāh-ı istimālet-sāz
Oldı Ferhād'a merḥamet āġāz

2500 Söyleyüp şefḳat ile niçe kelām
Eyledi nükte birle ʿarż-ı merām

2501 Şāh ile söyleşürken ol dil-sūz
Ḫakden çarḫa irdi nā-geh toz

2502 Görinüp ol ġubār-ı kuhlāsā
ʿAyn-ı Ferhād'a oldı kuhl-ı cilā

2503 Didi şeh bu ġubār-ı kuhlī-reng
Geh ider çarḫa irmege āheng

2504 Pāy-ı esb-i şeh-i cihānuňdur
Raḫş-ı Şīrīn-i cān-sitānuňdur

2505 Seyr içün sen şeh-i cihānı meger
Eyledi cānib-i riyāża güzer

119b

2506 Bilürem ey meh-i sipihr-vaḳār
Sende yoḳ gerçi ẕerre deňlü ḳarār

2507 Kime kim mihr-i ʿaşḳ-ı ālem-sūz
Olsa pertev ṣalup cihān-efrūz

2508 Ẕerreveş pāy-māl ider anı
Şuʿle-i şevḳ ile yaḳar cānı

2509 Dilerem senden ey şeh-i ʿālem
Cemʿ idüp ʿaḳlı başına bir dem

2510 Beni ʿālemde ber-murād idesün
Gül-ruḫ'um luṭfuň ile şād idesün

2511 Dest-i ʿaşḳ itse ger seni maġlūb
Ola ḫalḳ içre mehveşüm maḥcūb

2512 Rişte-i ʿaḳlı ger idersen pīç
Nice dem çekdügüň emek ola hīç

2513 ʿAşḳ-ı Şī̇rī̇n ile virüp sevgend
Eyledi Bī̇dil'e naṣiḥat ü pend

2514 Kelimātın idüp çü dürr-i ẖoş-āb
Şerh ile şāha itdi dürr-i ẖāb

2515 Şāh-ı ʿaşḳuň kelāmın eyledi ġūş
Şāh-ı Bānū'ya irdi cūş u ẖurūş

2516 ʿAşḳdan her sözi bir āyet idi
Kendi ẖôd ʿaşḳdan rivāyet idi

120a

2517 Muḳteżā-i kelām-ı şāh ile
Yaʿni pend-i cihān-penāh ile

2518 Kendüyi cemʿ idünce ol medhūş
İrdi nā-gāh māh-ı berḳuʿ-pūş

2519 Geldi Gül-ruẖ çözinüp zī̇netle
Yüz ʿurup ḳarşu vardı ʿizzetle

2520 H̱usrev-i ḥüsni gördi çü Ferhād
Cān-ı şī̇rī̇n'i bī̇m idi ide yād

2521 Terk idüp ʿaşḳ ile yine dil ü cān
Sāyeveş ẖāk ile ide yeksān

2522 Cemʿ idüp kendin ol perī̇şān-ḥāl
Şāh-ı ḥūbāna ḳıldı istiḳbāl

2523 Naḳd-i cānın idüp yolında nīsār
Dür-i naẓar itdi eşk-i gevher-bār

2524 Yaʿni Ferhād u zār-ı üftāde
Ḳarşu varup o serv-i āzāde

2525 Elif-i ḳāmetini lām-mis̱āl
Derd-i ʿaşḳ-ı niġāre eyledi dāl

2526 Gül-ruḫ'a cān ile duʿā itdi
Yüz urup pāyīne nidā itdi

2527 Gördi çün bülbülin o gül-ruḫsār
ʿArż-ı şevḳ eyledi hezār hezār

120b

2528 Eyleyüp secde serv-i sīm-endām
Yārlıḳ şarṭın eyledi itmām

2529 Ḫastesin iñlenüp cevābından
Şerbetin virdi gül şarābından

2530 Yaʿni kim Gül-ruḫ-ı şeker-güftār
Bīdil-i zāra eyleyüp güftār

2531 Ḫalvet-i cānda itdiler ṣoḥbet
Cān u cānāne buldılar vaḥdet

2532 Remz ü īmāyla idüp kelimāt
Biribirine itdi arż-ı nikāt

2533 Göz ucıyla bu merḥabālar ider
Ol buňa cān ile duʿālar ider

2534 Bu aňa gāh ʿizz ü nāz eyler
Ol buňa yalvarup niyāz eyler

2535 Bu aňa ʿaşḳını ider iẓhār
Ol buňa şevḳini ider tekrār

2536 İrişüp her birine ẕevḳ u ṣafā
İki cism oldı vāḥid ü yektā

2537 Birisi bāġ-ı ḥüsne gülşen idi
Birisi nār-ı ʿaşḳa külḫan idi

2538 Birisi cām-ı ʿaşḳ ile bī-hūş
Dilden eyler biri cūş u ḫurūş

121a

2539 Birisi terk ider dil ü cānı
Birisi buldı dilde cānānı

2540 Birisi teşne-i zülāl-i ḥayāt
Birinüň laʿli ʿayn-ı āb-ı ḥayāt

2541 Ḥüsn-i Şīrīn idüp tecellī-i mey
Buldı Ferhād'ı cān tesellī-i mey

2542 ʿAyn-ı ʿaşḳ ile eyleyüp naẓar
Yārdan ġayre düşmedi naẓar

2543 Geçmedin ʿömri derd-i ḥasretle
Ḫıdmet-i yāre irdi devletle

2544 Raḥm idüp yār-ı mübtelāsına
Şāh luṭf eyledi gedāsına

2545 Rūz-ı pervīz idi meger ol rūz
Ṭogdı ol āfitāb-ı mihr-efrūz

2546 Rūzda ḳadre irdi Bīdil-i zār
Gülşen-i vaṣla girdi bülbül-i zār

2547 Mest-i Mecnūn vālih ü şeydā
Yaʿni Ferhād-ı nā-murād-ı gedā

2548 Gözi yaşı gibi olup ġalṭān
Ol perīveşle ḥavża oldı revān

2549 Yüzi üzre düşüp sirişk-mis̱āl
Bāġʿazm eyledi çü bād-ı şimāl

121b

2550 Māh-rūlar ile ol perī-peyker
Eyledi ḥavż-ı selsebīli maḳar

2551 Cemʿ olup Müşteri'yle şāh-ı cihān
Burc-ı ābīde vāḳıʿ oldı ḳırān

2552 İki dür mesken itdi bir dürci
Mihr ü meh mesken itdi bir dürci

2553 Ḳadd-i bālā ile o serv-i hırām
Ḳıldı gülşende ġoncaveş ārām

2554 Geh yaḳar dehri ḥüsn-i gülnārı
Gāh olur ʿarż iderdi gülzārı

2555 ʿĀrıżı ḥüsn ile olup pür-zeyn
Çeşm-i Ferhād'a oldı ḳurret-i ʿayn

2556 Ruḫları āfitāb-ı ālem-tāb
Ḥüsni mihr-i cihān u dil-i pür-tāb

2557 Şekl-i ebrū ile o māh-ı cihān
Çekdi ṭuġrā-yı ḥüsne iki nişān

2558 Alnı māh-ı cemāl ü ḳaşı hilāl
Dürd-i ruḫsārı āsumān-ı cemāl

2559 Leblerinde nihān ẕaḫire-i cān
Laʿl-i Şīrīn'i hem-çü rūḥ-ı revān

2560 Deheni nāmı gibi şekker-rīz
Süḥanı laʿli gibi şehd-āmīz

122a

2561 Ḳāmeti serv līk kebg-ḫırām
Ġonca-mānend lebleri gül-fām

2562 Kākül ü zülfi fitne-i ʿālem
Ḳaddi çekmiş diyār-ı ḥüsne ʿalem

2563 Ṣubḥ-ı sādıḳ cebīni ʿārıżı rūz
Geldi bir yire īyd ile nevrūz

2564 Bunca ḥüsn ü cemāl ile Şīrīn
Gül gibi kendüyi idüp tezyīn

2565 Geldi baḥr-i ḥayāta ol meh-rū
Gördi ḫavż-ı necāta irişmiş ṣu

2566 Cemʿ olup duḫterān-ı ḥūr-ı sirişt
İtdiler cümle seyr-i bāġ-ı behişt

2567 Oldı ol dem dehānı reşk ile ter
Gūyiyā düşdi ṣuya teng-i şeker

2568 İdüp ol ḥavż ayaġına rū-māl
Ḳazanur āb-ı rūyı āb-ı zülāl

2569 Pīşe-i tīşeye olup nigerān
Bīdil'üñ ḳaldı kārına ḥayrān

2570 Seyr idüp naḳş u kilk-i naḳḳāşı
Ser-i Şābūr'a itdi şābāşı

2571 Gezüp ol cāyı ser-be-ser ol ḥūr
Gördi kim bī-ḳuṣūr hem-çü ḳuṣūr

122b

2572 Dil murādını buldı şād oldı
İrdi maḳṣūda ber-murād oldı

2573 Ol bināyı görüp behişt-āyīn
Ḳıldı Ṣābūr u Bīdil'e taḥsīn

2574 Buldı Şīrīn egerçi şādī -dil
Dāġ-ı ġam ḥāṣıl eyledi Bīdil

2575 ʿAzm-i ḫalvet-sarāy idüp ḫurşīd
Oldı şeb şeb-çerāġı çünki bedīd

2576 İrmege menziline māh-ı cebīn
Yandı ol dem meşāʿil-i zerrīn

2577 Döndi çün Ermen'e melek-ruḫsār
Ḳaldı derd ü belāda Bīdil-i zār

2578 Olmadı yine dil-beri rāmī
Ḳalmadı yine ṣabr u ārāmı

2579 Beytü'l-aḫzāniydi yine güzer
Gitdi Yaʿḳūb gibi nūr-ı baṣar

2580 Olmış iken cihān irem-ārām
Çarḫveş Bīdil oldı bī-ārām

2581 Zār olup yine Bīdil-i şeydā
İtdi kārını āh u vāveylā

2582 Ḥāṣılı arzū-yı vaṣl-ı nigār
Ḳıldı Ferhād-ı zārı bülbülvār

123a

2583 Rūzdan yine tā şeb-i hengām
Mihr gibi olurdı bī-ārām

2584 Bezm-i ġamda idüp enīn ü fiġān
Oldı baġrı ḳadeḥ gibi ṭolu ḳan

2585 Sāḳiyā ṣun baňa mey-i gül-fām
Līk ol mey k'ola feraḥ-encām

2586 Sāḳi bezm ile olup hem-dest
Mey-i vuṣlat-ı cān ola ser-mest

2587 Bezm-i ʿayşa olan neşāṭ-āġāz
Oldı bu ṣavt ile terennüm-sāz

2588 Kilk-i Ṣābūr u tīşe-i Ferhād
Gül-ruḫ'a ḥāṣıl itdi çünki murād

2589 Zeyn olup gülşen-i irem-ārām
Bī-ḳuṣūr oldı ol ḳuṣūr tamām

2590 Seyr oldı ol binā-yı Gül-ruḫ ü şāh
Ḳıldı Ferhād'a cān göziyle nigāh

123b

2591 Ḥoḳḳa-i laʿlden olup dür-pāş
Leb-i laʿlinden eyledi sābāş

2592 Eyleyüp leblerini şehd-āmīz
La῾l-i Şīrīn'den oldı şekker-rīz

2593 Müjd içün virdi Bīdil'e Şīrīn
La῾l-i gevher-nigār u dürr-i s̱emīn

2594 Başına ṣaçdı gevher ü mercān
Başına baḥr-i gevher itdi revān

2595 Ol ḳadar virdi la῾l ü dürr ü güher
La῾l-i gevherle ṭoldı baḥr ile ber

2596 Bir ṭarafdan yine Mehīn Bānū
Ġadr idüp dilden oldı minnet-gū

2597 Açdı sīm ile zer ḫazīnesini
Hey nice sīm ü zer ḫazīnesini

2598 Virdi ol deňlü gevher ü elmās
Olmaya ῾ālem içre aňa ḳıyās

2599 Ḳılmayup la῾l ü gevherine naẓar
İtmedi i῾tibār ẕerre ḳadar

2600 Cevheri neyler ol ki gevher ola
῾Arżı ne eyler ol ki cevher ola

2601 Gördi Bānū ki Bīdil-i şeydā
Baḳmadı naḳd-i ῾āleme ḳaṭ῾ā

124a

2602 Didi Şīrīn'e Bānū-yı devrān
Ne ʿaceb pādişāh olur bu civān

2603 Berk-i tere vekil yanında felek
Pil-i aḥmer degül simāk u semek

2604 Kim bilür bunca ṣadef-i dürdür
Bunca deryā-yı pāk-gevher dür

2605 Pākdür ẕāt-ı pāki ʿilletden
Yaradılmış nihādı ḥikmetden

2606 Bī-ġaraż ẕāt-ı pāki cevherdür
Laʿl-i dür-bārı ʿayn-ı gevherdür

2607 Dehenüň gibi gerçi nāmı nihān
ʿAşḳ-ı tevḳīʿine velīk nişān

2608 Ṣalmayup ol ḫizāneye naẓarın
ʿAynına almadı cihān gevherin

2609 Gūş-ı cān ile diňleyüp ol gül
Geldi güftāra nitekim bülbül

2610 Didi Bānū'ya ey şāh-ı ʿālem
Cürʿa-peymā-yı meclisüňdür Cem

2611 Eger ol pādişāh-ı mülk-i fenā
Eylediyise cihāna istiġnā

2612 Daʿvet idüp żiyāfet eyleyelüm
Pādişāhāneʿ izzet eyleyelüm

124b

2613 Cān u dil gibi yār-ı ġār idelüm
Ġam-ı şādīde rāz-dār idelüm

2614 Döşeyüp ol yedi ḳuṣūrı tamām
İdelüm ʿayş u nūş içün ārām

2615 Gül-ruḫ'uň reʾyini görüp maʿḳūl
Daʿvet emrini şāh itdi ḳabūl

2616 Gönderüp bir beşīr-i ḫoş-sīret
Şāha Ferhād'ı itdiler daʿvet

2617 İrdi Ferhād'a çünki ḳaṣd-ı şāh
Geldi Şābūr ile olup hem-rāh

2618 ʿAzm-i dergāh-ı pādişāh itdi
Cānın ol rāha ḫāk-rāh itdi

2619 Māh-ruḫsār u şāh-ı ferruḫ-fāl
Ḳıldı Şābūr u Bīdil'e iḳbāl

2620 Şānına lāyıḳ eyleyüp iḳrām
Aldı yanına itdi ʿizzet-i tām

2621 Geldi taʿẓim ile çü şehzāde
Geçdi bir ṣandal-ı pūlāde

2622 Yüz urup şāh önüñde ḫārā-ken
Şīrveş çökdi merd-i şīr-efgen

2623 Şīr-i kuhsār-ı ʿaşḳ idüp ārām
Oldı āhū-yı Çīn’e çünki rām

125a

2624 Ḳılmaġa rūy-ı yāre neẓẓāre
Ṭutdı yüz Ḥaḳḳ’a vü gözi yāre

2625 Ḫāk olup gāh pāye-i şāha
Geh naẓar eyler idi ol māha

2626 İrişüp bezm-i şāha şehzāde
Oldı hem-sāye serv-i āzāde

2627 Zeyn olup meclis-i behişt-āyīn
Ḫusrevāne ḳurıldı her āyīn

2628 Görse ol bezmi Zühre-i zehrā
Çarḫveş raḳṣ idüp ola şeydā

2629 Şāh duḫterlerinden on duḫter
K’ola her biri bir meh-i enver

2630 Cümlesi zühre-aḫter ü meh-rū
Müşterī-ṭalʿat ü hilāl-ebrū

2631 Cümlesi māh-rūy u mihr-żamīr
Çarḫ-ı ḥüsn üzre āfitāb-ı münīr

2632 Cümlesi nükte-senc ü şiʿr-şiʿār
Baḥr-i faṣl içre dürr-i gevher-bār

2633 Her biri bir nigār-ı ḫūb-ı ẓarīf
Rūḥ-perver niteki cism-i laṭīf

2634 Oldı bunlar çü mülk-i ḥüsne ʿalem
Oldı ol cemʿ-i nūra böyle ʿalem

125b

2635 Māh-tāb u semen-ber ü ḫurşīd
Āfitāb-ı perīveş ü ḫurşīd

2636 Māh-āşūb ü ġonca vü gül-fām
Her biri çarḫ-ı ḥüsne māh-ı tamām

2637 Bunları Bānū-yı sipihr medār
Gül-ruḫ'a eylemişdi ḫıdmet-kār

2638 Açsa ḥüsni kitābın ol güller
Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr oḳurdı bülbüller

2639 Cümlesi mehveşüñ nedīmi idi
Ḥarem-i ḫāṣınuñ ḥarīmi idi

2640 Alsalar ellerine nāz ile çeng
Zühre eyler idi çoḫdan āheng

2641 Kimisi ney çalardı kimisi ʿūd
Kimi bülbül gibi iderdi sürūd

2642 Cān-fezā kimi ʿilm-i iḥyāda
Ad çıḳarmış kimi muʿammāda

2643 Kiminüñ ẕātı ʿayn-ı māhiyyāt
Kimine keşf olur riyāżiyyāt

2644 ʿİlm-i ḥikmetden itseler kelimāt
Cān-ı Īsā bulurdı ʿayn-ı ḥayāt

2645 Mehveşüñ ḥüsnine olup nāẓır
Oldılar bezme cümlesi ḥāżır

126a

2646 Eyleyüp ol ḳuṣūrı hem-çü felek
Ṭoldı yüz nāz ile gürūh-ı melek

2647 Ḳılmaġa ʿayş u nūş u ẕevḳ u ṣafā
Cāy-ı ḫūr oldı cennetü'l-meʾvā

2648 Ḫurrem ol rūz u ḫurrem ol sāʿat
K'ol ʿāşıḳ ile dil-beri hem-dest

2649 Ḥāṣılı Bīdil'i idüp daʿvet
Ḳıldılar bāġ u rāġı pür-zīnet

2650 Bir ʿaceb meclis itdiler tezyīn
Görmedi anı çeşm-i çarḫ-ı berīn

2651 Dāyimā devr idüp piyāle-i zer
Māh-rūlar ile oldı pür-zīver

2652 Sāḳiyā ṣun şarāb-ı Rūḥ-efzā
Ol şarāb ki vire cāna ṣafā

2653 Nūş idüp cām-ı şevḳ ile anı
Bulalum bezm-i dilde cānānı

126b

2654 Bir seḥer kim nesim-i nāfe-güşā
Oldı hem-çü benefşe ġaliye-sā

2655 Müşg-bū oldı ḫāk-i ʿanber-pūş
Nāfe-cūy oldı bād-ı nāfe-fürūş

2656 Ṭoldı dehrüñ dimāġı būy-ı bahār
ʿĀleme ṣaçdı bād ʻūd-ı ḳumār

2657 Açılup gül gibi bahār oldı
Bülbülüñ naġmesi hezār oldı

2658 Eyleyüp ḫande ġonca vü nesrī̇n
Oldı hem-çün ʿarūs rūy-ı zemī̇n

2659 Şāh-ı gül ḳurdı taḫt-ı Kāvūs'ı
Sāyebān itdi perr-i ṭāvūsı

2660 Alup eṭrāfı māhı hūr u perī̇
Ẓāhir oldı sitāre-i seḥerī̇

2661 Yaʿni Şī̇rī̇n-i şūḫ-ı gül-ruḫsār
Ġonca leblerle eyleyüp güftār

2662 Cevelān itdi nitekim ṭāvus
Eyledi bāġ-ı cilve-gāh-ıʿarūs

2663 Ṭaʿn idüp ḥüsni māh-ı nevvāre
Serv-i nāzın getürdi reftāre

2664 Ḳılmaġa cennet içre ʿayş-ı müdām
Ḥūrlar bezm-i şāhı itdi maḳām

127a

2665 Yedi gün tā ki şāh-ı pey-de-pey
İtdi meh-rūlar ile ṣoḥbet-i mey

2666 Ḳurılup bezm-gāh-ı sulṭānī
Cāy-ı ʿayş itdiler gülistānı

2667 Oldı ol bezme māh-ı nev sāġar
Laʿl-i şīrīn-i yār nuḳl-i şeker

2668 Meclise ibtidā idüp Bānū
Ṭoldı bezm içi māh-ı sünbül-mū

2669 Gelüp on dil-ber-i melek-sīmā
Nāleler itdiler hezārāsā

2670 Rūz-ı şenbeh şeh-i felek-iʿlām
Menzilin itdi ḳaṣr-ı ʿanber-fām

2671 Oldı ol manẓar-ı felek-peyker
Nāf-ı miskīn şemāme-i ʿanber

2672 Ṣaçılup kūşe kūşe nāfe-i Çīn
Ṭoldı bezm içi nāfe-i müşgīn

2673 Zīnet olup sarāy-ı ġāliye-fām
Ḳıldı Ferhād-ı bī-dil anda maḳām

2674 Geldi Gül-ruḫ çü merdüm-i dīde
ʿAnberīn-reng cāme-pūşīde

2675 Cāme-i ʿanberīn ḥūrī-i zād
Sīm-i ḫām üzre oldı naḳş-ı sevād

127b

2676 Çözilüp gūyā ki ṭurra-i şeb
Cilve-ger oldı çehre-i kevkeb

2677 Bīdil ü şāh-ı Rūm u ḥūr-liḳā
Kaʿbeveş giydiler siyāh ḳabā

2678 Ṣaçdı ol meclis içre şevḳ ile māh
Kākül-i yār gibi müşg-i siyāh

2679 Didi ʿārif-nizār-ı heft-evreng
Niyet-i bālā-ter ez-siyāhī-reng

2680 Rūz-ı yek-şenbe ol gül-i rengīn
Yaʿni āşūb-ı dīn ü dil Şīrīn

2681 Tāc-ı zer giydi nitekim ḫurşīd
Ele cām aldı nitekim Cemşīd

2682 Māh-ı ruḫlarla eyleyüp ārām
Ṭutdı gül gibi elde zerrīn-fām

2683 Bezmi içün oldı künbed-i zerrīn
Menzil-i māh-rūy u zühre-cebīn

2684 Oldı ol ḳasra zaʿferānī-fām
ʿAyşa menzil neşāṭ u ẕevḳe maḳām

2685 Gül-ʿizārān-ı zaʿferānī-pūş
Oldılar cām-ı zerle nūş-ā-nūş

2686 Ṣundı şevḳ ile sāḳī-i gül-fām
Mey-i aṣferle kehrubāyī cām

128a

2687 Sāġar-ı bāde dil-pezīr oldı
Ḫilʿat-i cām-ı mey ḥarīr oldı

2688 Zer-feşān oldı bezme gül-ruḫsār
Yandı mihr āteşīne Bīdil-i zār

2689 Ġonca-lebler ṭutup piyāle-i zer
Bāde-i erġuvānı nūş eylerler

2690 Cām-ı zerrīn ü bāde-i ḥamrā
Oldı gülşende çün gül-i raʿnā

2691 Çün düşenbe sipihr-i sebz-ā-reng
ʿAyş içün yaydı bezme heft-evreng

2692 Ḳılmaġaʿ ayş u nūş u ẕevḳ u neşāṭ
Yaydılar sebz ḳaṣra sebz bīsāṭ

2693 Giyüp ol dil-ber-i semen-ber sebz
Oldı çün serv ser-be-ser ser-sebz

2694 Bīdil ü gül-ʿizār u meh-i simā
Eylediler ḳabāların ḫażrā

2695 Cāmesin çün bahār idüp çemeni
Ḳıldı dem-beste ġonca-i çemeni

2696 Cāme-i sebz ile o serv-i revān
ʿAlem-i sebze beňzer idi hemān

2697 Ḳaṣr-ı sebzi idüp ṭarab-ḫāne
Muṭrib itdi terāne mestāne

128b

2698 Oldı ol ḳubbe-i zümürrüd-gūn
Māh-rūlarla gūyiyā gerdūn

2699 Sebzdür ʿālem içre zeynende
Ḫāṭır-efrūz u dil-firībende

2700 Gülşen-i dehre kim naẓīr olmaz
Sebz olmasa dil-pezīr olmaz

2701 Ḥıżr kim hem-dem-i sürūş oldı
Serv-mānendi sebz-pūş oldı

2702 Çün se-şenbe şeh-i felek-ārām
Manẓar-ı sürḫa irdi çün Behrām

2703 Zīb ü zīverle Gülruḫ-ı raʿnā
Başdan ayaġa oldı laʿl-ḳabā

2704 Cāmesin itdi aṭlas u vālā
Bāġda nitekim gül-i raʿnā

2705 Ruḫları gibi cāmesi gül-gūn
Ḳāmeti gibi sözleri mevzūn

2706 Oldı Yaʿḳūbveş o ġonca-ṣıfāt
ʿĀşıḳ-ı rāzına müferriḫ-i ẕāt

2707 Sāġar-ı lāle-gūnı nūş itdi
Serv-i raʿnāyı laʿl-pūş itdi

2708 Lāle-ḫadler olup o bezme revān
Açdılar lāle gibi laʿl-i revān

129a

2709 Nūş-ı cān eyleyüp şarāb-ı raḥīḳ
Leb-i Şīrīn ṣundı laʿl ü aḳīk

2710 Dest-i Gül-ruḫ'da cām-ı lāle-miṣāl
Gūyā iy şāh-ı gülde ṭūṭī-i āl

2711 Mihr-i şarḳ-ı ṭulūʿ u maġrib-gīr
Ṣayd-ı şāmı idince tā naḫcīr

2712 Eyleyüp ʿayş u ʿişret-i bāde
Kām-ı dil ḥāṣıl oldı Ferhād'e

2713 Çār-şenbe ki māh-ı çarḫ-mekān
Ḳaṣr-ı pīrūze güni itdi mekān

2714 Döşenüp kūşe kūşe ḳaṣr-ı kebūd
Oldı cāy-ı neşāṭ u ʿayş-ı sürūd

2715 Bir olup cām-ı āsumānī-reng
Gitdi āvāz-ı şevḳ-i ṣad-ferseng

2716 Nitekim āsumān-ı ezraḳ-pūş
Oldı Gül-ruḫ serāser ezraḳ-pūş

2717 Āsumānī ḳabā ile Gül-ruḫ
Oldı çarḫ üzre aḫter-i ferruḫ

2718 Cāmesin āsumānī ḳıldı o māh
Āh-ı ʿāşıḳ anuňçün oldı siyāh

2719 Devr idüp bezmi sāġar-ı Çīnī
Aldı ʿaḳl-ı dil-āver-i Çīn'i

129b

2720 Oldı ser-çeşme ʿayn-ı ʿişrete mey
Rūḥ-baḫş oldı ehl-i ṣoḥbete mey

2721 Gülşen içre olup benefşe ʿayān
Yā şarāb-ı benefşe oldı revān

2722 Cūş idüp bād-ı ṣubḥ ile deryā
Mevc-ḫīz oldı çün nesīm-i ṣabā

2723 Ṭonanup sūsen ü semenlerle
Çarḫ zeyn oldı yāsemenlerle

2724 Pencşenbe şeh-i sipihr-maḳām
Menzilin itdi ḳaṣr-ı ʿanber-fām

2725 Yaydılar bir simāṭ-ı ṣandal-reng
Geldi Bīdil’le Gül-ruḫ-ı ferheng

2726 Dem-i ṣubḥ oldı ḫalḳa nāfe-güşā
ʿŪd-sūz oldı ḫāk-i ṣandal-sā

2727 Ṣandalī ṣandal üzre māh-ʿizār
Oldı gūyā ki māh-ı pür-envār

2728 Ḳaṣr-ı ṣandal olup çü ravża-i ḥūr
Oldı ʿişret-sarāy-ı ẕevḳ ü sürūr

2729 Ḳıldı Şīrīn ü Bīdil-i ferheng
Müşterīvār cāme ṣandal-reng

2730 Ḳurṣ-ı ṣandaldan olmasaydı felek
Menzil itmezdi anı cem’-i melek

130a

2731 Çarḫveş āfitāb-ı bī-ārām
Ṣandalī-reng itdi cāme vü cām

2732 Görüp ol bezm-i ʿişreti gūyā
Oldı sergeşte çarḫ-ı ṣandal-sā

2733 Oldı ol bezme mihr-i ṣandal-rīz
Çarḫ ġırbālı birle ṣandal-rīz

2734 Yine ol rūz tā şeb-i hengām
ʿAyş ü ʿişretle oldılar ḫoş-kām

2735 Rūz-ı āẕīne şāḥ-ı baḫt-ı saʿīd
Eyledi menzilin ḳasr-ı sefīd

2736 Nice ḳaṣr ol ki menzil-i meh-nev
Vire ḫurşīde zerresi pertev

2737 Oldı ol hem-çü ḳaṣr-ı dürr-i Necef
Māhveş gūyiyā ki necm-i şeref

2738 Bīdil ü mehveş-i felek-fersāy
Reng-i kāfūra girdi ser-tā-pāy

2739 Eyleyüp cāmesini kāfūrī
Ḳıldı şermende māh-ı pür-nūrı

2740 Nūr-ı īmān idi ruḫ-ı Gül-ruḫ
Yā sipihr içre aḫter-i ferruḫ

2741 Zeyn olup yine bezm-i sulṭānī
Ehl-i bezm oldı cümle nūrānī

130b

2742 İrişüp her kişiye rūḥ-ı revān
Bezme kāfūr-ı ḥayy olurdı revān

2743 Döşenüp müttekā-yı kāfūrī
Laʿl-pāş oldı cām-ı faġfūrī

2744 Ḳurılup kūşe kūşe kürsī-i ʿāc
Oldı gūyā ki pāye-i miʿrāc

2745 Gül-ruḫ-ı pādişāh-ı ferruḫ-pey
Cām-ı billūr ile içüp çün mey

2746 Neşʾesi ehl-i bezme virdi ṣafā
Nāleler itdiler hezārāsā

2747 Gūyiyā ehl-i bezm-i rūḥānī
Oldı mıydı ḫayāl-i nūrānī

2748 Ehl-i ʿaşḳa ne ʿaḳl u hūş u ḳarār
Anda kim cemʿ ola eyā dil-i zār

2749 ʿĀşıḳ u ṣādıḳ u ḥabīb ü lebīb
Ġamze-i dil-figār u rūḥ-firīb

2750 Naḳl-i Şīrīn ü sāġar-ı zerrīn
Laʿl-i rengīn ü yār-i zühre-cebīn

2751 Sāḳī-i sīm-sāḳ u laʿlīn-cām
Meclis-i dil-güşā vü ʿayş-ı müdām

2752 Muṭrib-i ḫoş-edā vü naġme-serā
Ṭarab-ı ġam-zede dāver-i rūḥ-efzā

131a

2753 Cām ile ehl-i bezm olup hem-dest
Mey-i ʿaşḳ ile oldılar hem-dest

2754 Nice mey belki selsebil-i revān
Nice meclis ki oldı ṣoḥbet-i cān

2755 Ẓāhirā āb u rengde āteş
Ḫāk u tabʿ u hevā gibi serkeş

2756 Oldı meşşāṭa ruy-ı dildāre
Āb-ı rū virdi gülşen-i yāre

2757 Tākde ṣanmaňuz anı şīre
Duḫterler ile oldı hemşīre

2758 Şuʿle-i meyle cām-ı pür-gevher
Oldı çün āb-ı ḫuşk āteş-i ter

2759 Yaḳmaġa ehl-i bezmi pey-der-pey
Dest-i sāḳīyi ṭutdı başdan mey

2760 Aşdı başdan çü mevc-i baḥr-i şarāb
Her gözi mesti itdi mest ü ḫarāb

2761 Oldı Şīrīn-i şūḫ u şekker-rīz
Bīdil-i zār ile ṣafā-āmīz

2762 Gāh idüp ʿaşḳdan nesīm-i şimāl
Ol hevāya iderdi ḳaddini dāl

2763 Bend-i zülfi egerçi dil-keş idi
Dil-i ḥüsni gibi pür-āteş idi

131b

2764 Tāb-ı ʿaşḳ ol meh-i cihān-tābı
Şevḳ ile itmiş idi mehtābı

2765 Bir olup yaʿni ṭālib ü maṭlūb
Buldı vaḥdet ḥabīb ile maḥbūb

2766 Oldı Şīrīn ü kūhken bir ẕāt
Maḥv olup ḳalmadı irāde ṣıfāt

2767 Mey ki dilden itdi refʿ-i ḥicāb
Bikr-i efkārdan götürdi niḳāb

2768 ʿİlm-i ḥikmetden eyleyüp kelimāt
Cān-ı ʿĪsī'ye virdi āb-ı hayāt

2769 Dürc-i dilden döküp dür-i şehvār
Oldı aṣḥāb-ı bezme gevher-bār

2770 Gāh ḥikmet kelāmın itdi beyān
Gāh ʿaşḳuň bediʿin itdi ʿayān

2771 Dil-rübālarla eyleyüp kelimāt
Ḳıldı erbāb-ı bezme ʿarż-ı nikāt

2772 Bezm-i şevḳ içre cām-ı pür-ġulgul
Eyleyüp ġonca lebleri bülbül

2773 Kimisi şevḳ ile cevāb açdı
Kimisi ʿaşḳdan kitāb açdı

2774 Aňılup her ʿulūm-ı cümle-milel
Ḥāṣılı oldı ḫayli baḥs̱ ü cedel

132a

2775 Ḳanġı fenden k’oldı baḥs̱ ü kelām
Eyledi Bīdil anları ilzām

2776 Ol ṣanemler olup ḳamu mebhūt
İtdiler ġonca gibi cümle sükūt

2777 Kendü kendüyle fikr idüp Bānū
Didi ḥāşā ki Kūh-ken ola bu

2778 Gūş urup cān fezā maḳāline
Āferīn eyledi kemāline

2779 Bildi kim ol şeh-i cihān-peymā
Ki güzer-i dehri gün gibi tenhā

2780 Mihr ile çarḫ urup niteki güneş
Seyr ider ʿālemi ḳalenderveş

2781 Ẓāhirā gerçi kim fütāde durur
Şübhe yokdur ki şāh-zāde durur

2782 Cevher-i ẕātı ḳulzüm-i idrāk
Sözi baḥr-ı ṣafāda gevher-i pāk

2783 ʿĀrif ü nükte-dān ü dānişver
Maʿrifetde ʿUṭārid'e hem-ser

2784 Görse naḳşını ger büt-i fer-ḫār
Ola bī-fer çü ṣūret-i divār

2785 Fikr idüp anı şāh-ı Cem-ḥaşmet
Didi Ferḥād'a eyleyüp ʿizzet

132b

2786 Mihr pāyüñ türābına iremez
Pādişāhlar cenābına giremez

2787 Rāy-ı aʿzam esīr-i rāyüñdür
Ḫusrev-i dehr ḫāk-i pāyüñdür

2788 Zīnet-i taḫt-gāh şāhısun
Lāyıḳ-ı devlet ilāhısun

2789 Şüphesüz ey sipihr-i sultanī
Gevherüñdür muḥīṭ-i ḫāḳānī

2790 Gizleme benden aṣl ile nesebüñ
Baña şerḥ eyle lüṭf idüp ḥasebüñ

2791 Emr-i Bānū'yı gūş idüp Ferḥād
Ḳıldı ḫāḳān-ı Çīn'ī cānla yād

2792 Eyledi çünki aṣlını iʿlām
Oldı şehzādeye riʿāyet-i tām

2793 Padişāhāne eyleyüp iʿzāz
ʿÖzrler itdi şāh-ı bende-nevāz

2794 Olmaġa Bīdil'e cevāhir-i senc
Açdı Bānū nice defīne-i genc

2795 Ḥadden efzūn idüp riʿāyetler
Ḳıldılar Bīdil'e ẓiyāfetler

2796 Cürʿa-peymā olup hilāl anda
Cām-ı Cem bir ṣınıḳ sifāl anda

133a

2797 Çalınup ʿūd u çeng idüp āheng
Devr idüp sāgar-ı zümürrüd-reng

2798 ʿAyş ü nūş itdiler ṣafālarla
Çarḫı iňletdiler nevālarla

2799 Ṣāḳīyā ṣun baňa mey-i dil-sūz
Līk ol mey ki ola cān-efrūz

2800 Tā yanup şuʿlesiyle cān u cihān
Ḳalmaya ālem içre nām u nişān

2801 Mezrā-yı dehr-i dūn kec-reftār
Kec-rev ü kec-niḥād ü kec-reftār

2802 Bī-vefā ḥīle-sāz dūn-perver
Ḥoḳḳabāz-ı cihān-nigūn sāġar

2803 Bīdil ü bī -emān u kīne-güzār
Heft ser-i ejdehā-yı merdüm- ḫār

2804 Dād-ı feryād elüňden ey gerdūn
Lāleveş cānı eyledüň pür-ḫūn

133b

2805 Kime ṣunsaň cihānda ḳaṭre-i āb
İçirürsün ḳadeh ḳadeh ḫūn-āb

2806 Kim ki devrüňde nūş ider bāde
Virdi ʿömrin ḥabāb-veş bāde

2807 Mihr kim her seḥer kemāle irer
Sāʿati geçmeden zevāle irer

2808 Var mı gülşende bir gül-i bī-ḫār
Ḳanı bir genc kim ola bī-mār

2809 Oldı her vuṣlatuň ṣoňı hicrān
Her murāduň niḥāyeti ḥırmān

2810 Devletüň oldı çünki āḫiri let
Ḳılmaya ehl-i ʿaḳl aňa raġbet

2811 Kime kim ṣuna cām-ı vaṣl-ı nigār
Cān-ı şīrīnden eyleye bīzār

2812 Ṣıdḳ ile naḳl idüp cihānda ḫaber
Böyle durur adı süḫan-perver

2813 Çünki Ferhād-ı bī-dil-i ġam-ḫār
ʿĀşıḳ-ı nā-murād-ı vaṣl-ı nigār

2814 Ṣoḥbet-i yār ile olup ḫūr-send
Dilin itmişdi zülf-i yārla bend

2815 Gāh gül-geşt iderdi yāri ile
Ṣoḥbet eylerdi geh nigārı ile

134a

2816 Gāh olup baġbān-ı gülşen-i yār
Gāh feryād iderdi bülbülvār

2817 Gāh Ḥāmūn ’a eylerdi güzer
Gāh gülzārı eylerdi maḳar

2818 Açılup rūz u şeb şarāb-ı ṣafā
Oḳınur levḥ-i dilde naḳş-ı nevā

2819 Düşdi eflāke naḳş-ı ġulġulesi
İrdi eflāke ʿaşḳ velvelesi

2820 Ḥüsn-i Şīrīn Gül-ruḫ-ı raʿnā
ʿAşḳ-ı Ferhād-ı Bīdil-i şeydā

2821 Pertev-i mihr-i mehveş-i cānsūz
Gün gibi oldı çün cihān- efrūz

2822 Ṣalup eṭrāf-ı ʿāleme pertev
Oldı ser-geşte zerreveş ḫusrev

2823 Ḥāṣılı ʿaşḳ-ı Bīdil-i maḥzūn
Ḥüsn-i Şīrīn'i güher-i meknūn

2824 Şuʿle-i şavḳ u ʿārıẓ-ı pür-nūr
Oldı ʿālemde gün gibi meşhūr

2825 Kimi taʿrīf iderdi Şīrīn'i
Ḥüsnine eyler idi taḥsīni

2826 Vaṣf idüp kimi ʿaşḳ-ı Ferhād'ı
Ẕikr iderlerdi ol belā-zādı

134b

2827 Ravẓalar itdügin behişt- āyīn
Ḳaṣrlar yapduġın felek-temkīn

2828 Mācerā-yı ḥıyāż-ı reşk-i cinān
Cūy-ı dil-cūy-ı ʿayn-ı çeşme-i cān

2829 İrgürüp kūhdan sipihre ṣadā
Oldı pür ol ṣadā ile dünyā

2830 Düşdi her şāh bezmine bu ḫaber
Ṭoldı bu mācerā-yı cihān yekser

2831 Şāh olup ʿāleme meger Ḫusrev
İrmiş idi cihāna devlet-i nev

2832 Hükümrān-ı cihān olup o civān
İtdi ʿadliyle pīr-i dehri civān

2833 Taḫt-ı Kisrī'ye geçdi çün ol māh
Pāyini öpdi pāye-i dergāh

2834 Ẕātı ile şeref bulup Kisrā
Yüz sürer āsitānına Dārā

2835 ʿĀrıżı māh-ı çār deh-i sāle
Līk devr itmemiş henüz hāle

2836 Ruḥı nūr-ı hidāyet ü ekmel
Çekmiş idi velīk ḫad cedvel

2837 Çeşme-i laʿl-i nābı āb-ı ḥayāt
İrmemiş līk ẓulmet-i ẓulümāt

135a

2838 Berḳ urup ʿārıżı çün āteş-ḫīz
Oldı nāmıyla Ḫusrev ü Pervīz

2839 ʿAdl-i Nūşīrevān u ʿādil-i dil
Dil-i Ḫusrev'de eyleyüp menzil

2840 Pādişāh oldı milket-i ʿAcem'e
Ne ʿAcem belki cümle-i ümeme

2841 Ḳıldı şehr-i Medāyin'i ol şāh
Salṭanat mesnedine menzil-gāh

2842 ʿAdl-i dād ile ol ferişteh-nijād
İtdi ḫayl ü raʿiyyetin dil-şād

2843 Çün raʿiyyet bulup riʿāyetler
Oldı mīr ü sipāha ʿizzetler

2844 Māyil olup ṣafā vü ʿayşa müdām
Bezm-i ʿömr içre oldı ʿişret-kām

2845 Mihr-ruḫsār u meh-şemāyil idi
Zühreveş söz u sāza māyil idi

2846 Meclis idüp hemīşe şāhāne
Söyleyüp diňler idi efsāne

2847 Bir seḥer-geh ḫusrev-i ḫāver
Feyż-baḫş oldı ʿāleme cevher

2848 Açılup geldi gülşen-i dünyā
İrdi bāġ-ı cihāna ʿayn-ı ṣafā

135b

2849 Şevḳ-i dildār-ı yār ile her rūd
Eyler idi terāne ile sürūd

2850 Döşenüp bāġa aṭlas-ı şāmı
Lāleler ṣundı cām-ı gül-fāmı

2851 Māh-rūlarla yirine ṭurdı melek
Görmiş idi o bezmi çeşm-i felek

2852 Ṣaḥn-ı ʿanberi gördi bī-aġyār
Eyledi māh-ı Şām'dan iẓhār

2853 Açılup çeşm-i cānı bir pāre
Ḳıldı şevḳ ile dehre neẓẓāre

2854 Ẓulmet-i ẓulm olup cihāndan güm
Göz açup baḳdı ʿāleme encüm

2855 Görüp ol şevḳi şāh-ı ferruḫ-pey
Ele gül gibi aldı sāġar-ı mey

2856 Devr idüp anda sāġar-ı ḫurşīd
Geldi ol bezme Zühre vü Nāhīd

2857 Hüner aṣḥābı cümle cemʿ oldı
ʿĀrıż-ı şāh o bezme şemʿ oldı

2858 Eyleyüp şāh-ı şevḳ ile ṣoḥbet
Dil-rübālarla eyledi ʿişret

2859 Oldı ol bezme şāh-ı dehr-ārā
Ḫayl-i ḥūr ile cennet-i aʿlā

136a

2860 Şevḳ-i ḫusrevle oldı kimisi mest
Kimisi oldı āfitāb-perest

2861 Düşdi aṣḥāb-ı bezme güft ü şinev
Müstemiʿ oldı cān ile Ḫusrev

2862 Ehl-i dilden meger ki bir seyyāḥ
Ḥüsn-i Şīrīn içün olup meddāḥ

2863 Vaṣf idüp gāh lāʿl-i şīrīnin
Medḥ ider gāh ʿizār-ı rengīnin

2864 Ġonca-i nāza beňzedüp dehenin
Laʿl-pāş itdi gevher-i süḫanin

2865 ʿĀrıżın māha eyleyüp teşbīh
Didi ḥüsn içre olmaz aňa şebīh

2866 Başdan ayaġa vaṣf idüp anı
Ḳılca ḳalmadı Ḫusrev'in cānı

2867 Oldı ol māh vaṣfı çünki tamām
İrdi Ferhād-ı zāra sevḳ-i kelām

2868 Ẕikr idüp ol ġarīb-i bīmārı
Söyledi ḥāl-i bülbül-i zārı

2869 Ḥüsn-i Şīrīn'e ʿāşıḳ olduġını
Ehl-i ʿaşḳ içre fāyik olduġını

2870 Kūh-ı göňlüňde siḥr idüp iẓhār
Seng-i ḫārādan itdügin gülzār

136b

2871 Eyleyüp kūha tīşesi ile zūr
Ḳılduġın yir yir anda niçe ḳuṣūr

2872 Ḳalem-i siḥr-sāz ile Şābūr
Resm idüp dil-berān-ı ġayret-i ḥūr

2873 Ṭarḥ idüp ḳaṣr öňünde ḥavż-ı necāt
Aḳduġın eşki gibi baḥr-i ḥayāt

2874 Diňleyüp pādişāh-ı ferzāne
İrdi gūşına çün bu efsāne

2875 Ḫatm olınca bu ḳıṣṣa-i zībā
Eyledi gūş-ı cān ile iṣgā

2876 Naḳş idüp dilde naḳş-ı Şīrīn'i
Eyledi mülk-i dehre nefrīni

2877 Vaṣf-ı dendān-ı yār içün dāver
Virdi rāvīye niçe biň güher

2878 Nāḳıle şevḳden ṣorup tekrār
Şevḳ-i yār ile oldı güher-bār

2879 Yine bir vech ile idüp taʿrīf
Ḳıldı maḥbūb u ʿāşıḳı tavsīf

2880 Didi ey māh-rūy-ı mihr-żamīr
Ki aňa yoḳ durur cihānda naẓīr

2881 Ḳadd-i bālāsıdur çü serv-i sehī
Reşk-i māh-ı nev oldı şeb-külehi

137a

2882 Meh-i lāle-ʿizār u sīb-ẕeḳan
Leb-i şīrīn-kelām u ġonca-dehen

2883 İʿtidāl idüp āb ile āteş
Olmış ol māha ʿārıż-ı dil-keş

2884 Hergiz insāna beňzemez o perī
Ruḫ-ı ḥüsn ile māt ider ḳaeri

2885 Çarḫdan mihr olup meger nāzil
Mülk-i Ermen'de eylemiş menzil

2886 Bulmış andan ṣafā ol menzil-i pāk
Pertev-i mihr ile çü hergiz ḫāk

2887 Cedd-i aʿlāsıdur anuň Cemşīd
Kem-terīn cāriye aňa ḫurşīd

2888 Ḥüsn ile ʿārıżı meh-i ʿālem
ʿAşḳ ile āşıḳı güzīn-i ümem

2889 Ẓāhirā oldı gerçi ḫārā-ken
Zūr ile līk merd-i şīr-efgen

2890 ʿAşḳdan kesb idüp kemāl-i fenā
Eylemiş varlıġını ʿayn-ı beḳā

2891 Ḳaṭʿ idüp māsivāya peyvendin
Zülfinüň cānda eylemiş bendin

2892 Kendüyi ʿaşḳ ile idüp fānī
Olmış iḳlīm-i ʿaşḳ-ı sulṭānī

137b

2893 Bulmış āyīneveş derūnı ṣafā
N’ola pūşīde olsa aňa ʿabā

2894 Ehl-i derd olmış aňa ḫayl ü ḫaşem
Āhdan çekmiş āsumāna ʿalem

2895 Eyleyüp sūziş-i belā ile āh
Kūh-ı peyker tenin ider çün gāh

2896 Gevher-i zātı dürr-i ḫāḳānī
Dürci ol cevherüň Ḫıtā ḫānı

2897 Cānı meşāmını eyleyen müşgīn
Nāfen ol müşgüň itdi nāfe-i Çīn

2898 Eylese her ḳaçan kim sūz ile āh
İde eflāki pür-şerer nā-gāh

2899 Cān u dilde bu aňa ṭālibdür
Ol buňa maṭlab-ı meṭālibdür

2900 Bu anuň ʿaşḳı ile fāyikdür
Ol buňa dil-ber-i muvāfıḳdur

2901 Diňledi bu kelāmı çün Ḫusrev
Oldı mihr-i vücūdı bī-pertev

2902 Gitdi ṣabr u ḳarār u ārāmı
Yārdan özge ḳalmadı kāmı

2903 Dil-i Ḫusrev'de ʿaşḳ olup peydā
Oldı nām-ı nişānı nā-peydā

138a

2904 Merkez-i ḥüsn iken ol meh-ruḫsār
Oldı ser-geşte nitekim pergār

2905 Şevḳ-i Şīrīn ü gül-ruḫ-ı āteş-i mey
Dil-i Ḫusrev'de yaḳdı ʿaşḳ ile key

2906 İrdi çün nār-ı ʿaşḳdan pertev
Şāh olup ʿaşḳa oldı Keyḫusrev

2907 ʿĀḳıbet bī-ḳarār olup Pervīz
ʿAşḳ ile dil-figār olup Pervīz

2908 Böyle fikr itdi kim olup bī-ser
Eyleye āsitān-ı yāre sefer

2909 Sāyeveş ʿaşḳ ile olup pa-māl
Şevḳle bī-ser ola sāye-miṣāl

2910 Terk idüp taḫt u tāc u salṭanatın
Denişe mülk-i derde memleketin

2911 İdinüp līk ʿaḳlı rāh-nümā
Salṭanat emrin itdi māniʿ aña

2912 ʿAşḳı bünyādı olmasa muḥkem
Ura her kimse rāh-ı ʿaşḳa ḳadem

2913 ʻAşḳ māhiyyetini bilen dānā
Didi ʿālemde ʿaşḳa ʿayn-ı fenā

2914 Eyleyen öz vücūdını fānī
Buldı cān içreʿ aşḳ-ı cānānı

138b

2915 Sūz-ı ʿaşḳ ile līk şāh-ı cihān
Oldı fi'l-cümle bī-ser ü sāmān

2916 Şāha olmışdı bir ḥakīm vezīr
Fāżıl-ı dehr ü ʿālem-i taḥrīr

2917 Ḫusrev'e ʿilm ü fażl idüp taʿlīm
Ḫalvetinde olurdı yār u nedīm

2918 Nāmı anuñ olup Büzürc-i ümīd
Rūşen idi derūnı çün ḫurşīd

2919 Daʿvet idüp vezīri şāh-ı cihān
Rāz-ı pinhānı ḳıldı aña ʿayān

2920 Eyleyüp pīr-i ʿaḳla ʿarż-ı merām
Derd-i dilden bu resme itdi kelām

2921 Ḥüsn-i Şīrīn'den eyleyüp güftār
Eyledi gül varaḳların īs̱ār

2922 Rūḫ-ı gülgūn ile leb-i ālin
Dām-ı zülfiyle dāne-i ḫālin

2923 Açılup gül gibi o ġonca-i nāz
Ḥüsn-i tedbīr içün çoḳ itdi niyāz

2924 Şeh kelāmını gūş idüp dānā
Didi āsān durur bu derde devā

2925 Āteş-i ʿaşḳ eyleyüp teʾs̱īr
Ḫāṭır-ı şāha gelmesün taġyīr

139a

2926 Rāy-ı ṣāyib budur ki ḥażret-i şāh
Ḳanıyla irsāl-i ḳaṣd-ı dil-ḫāh

2927 Melike arż idüp selām u peyām
Māhdan mihre itdi ʿarż-ı merām

2928 Cānib-i şāhdan idüp iʿzāz
İde Şīrīn-i gül-ʿizāra niyāz

2929 Emr-i şāha iṭāʿat itse eger
Şāhdan dürcine ire güher

2930 Şemʿ-mānend olursa ger serkeş
Ḫırmen-i mülkine ire āteş

2931 Nükte-perdāzdur Mehīn Bānū
Oldı mihmān-nevāz ol dil-cū

2932 Budur ümīdüm ey şeh-i devrān
İrse Bānū'ya şāhdan fermān

2933 Bilüp ol emri cānına minnet
Eyleye emre cān ile raġbet

2934 Ger teḳāżā-yı ḥüsn-i meh-sīmā
İḳtiżā eyler ise istiġnā

2935 Ġadr ile ger olup taʿallül-sāz
Perde-i nāza eylese āġāz

2936 Ḳāṣıd-ı pādişāh-ı çarḫ-cenāb
Her ne yüzden getürse emre cevāb

139b

2937 Ḥüsn-i tedbīr ile idüp çāre
Bulalum çāre vaṣl-ı dildāre

2938 Görüp ol rāy-ı ṣāʾibi maʿḳūl
İtdi rāy-ı vezīri şāh ḳabūl

2939 Buldı bir ʿāḳıl-i süḫan-perdāz
Şāhdan tā ki ola münhī rāz

2940 Nükte-senc ü ʿārif ü dānişver
Nāzik ü dil-güşā süḫan-perver

2941 Emr idüp penāh-ı çarḫ-feşān
Oldı ḳāṣıd diyār-ı yāre revān

2942 Bağlayup gün gibi seḥer maḥmil
Ḳıldı Ermen diyārına menzil

2943 Çün nesīm-i seḥer ḫaber-āver
Mülk-i Yunān’a itdi ‘azm-i sefer

2944 İrişüp tā ki bezm-i cānāna
Ṣuna şevḳ ile cāna peymāne

2945 Sāḳiyā ṣun şarāb-ı güher-bār
Oldı düşvār-ı rāh-ı milket-i yār

2946 Nūş idüp tā ki cām-ı pey-der-pey
İdelüm rāh-ı hicri bī-ḫūr ṭayy

140a

2947 ʿAşḳ tevḳ’ḳne yazan ʿünvān
Çekdi ṭumār-ı hicre böyle nişān

2948 Rūz u şeb ḳāṣıd-ı ṣabā-reftār
Bādveş kim olurdı rāh-güzār

2949 İrüp Ermen-zemīne ḳāṣıd-ı şāh
Şāh-ı Rūm oldı ḳıṣṣadan āgāh

2950 Geldi çün peyk-i salṭanat fercām
Şāh Bānū’ya itdiler iʿlām

2951 Emr idüp Bānū-yı felek iḳbāl
İtdiler begler aňı istiḳbāl

2952 Görinüp sāyeveş ḳamū aʿyān
Oldılar ilçinüñ öñünce revān

2953 Ṣanki Sīmurġ-ı devlet-i cāvid
Esmā-yı perīye ḳıldı nüvīd

2954 Ḳāṣıd-ı şāha eyleyüp ʿizzet
Aġalar begler itdiler ḫıdmet

2955 Ṣaf ṭutup bir ṭarafda mīr ü sipāh
Oldı Bānū-yı dehrde devlet-hāh

140b

2956 Ḫusrev'e ʿarż idüp dil-i şevket
Oldı dīvān-ḫāne pür-zīnet

2957 Çekülüp sāye-bān-ı sulṭānī
Ḳurılup ḫayme-i Süleymānī

2958 Ṣandalīler ḳurıldı çarḫ-āyīn
Kimi pūlād u kimisi zerrīn

2959 Geldi her pehlivān-ı āhen-dil
Ḳıldılar ṣandalīleri menzil

2960 Tīġ-zen her birisi çün Cemşīd
Her biri tāc-ı zerle ṣan hurşīd

2961 Yine bir ṣandalī-i çarḫ-nihād
Anı pūlāddan idüp üstād

2962 Geçüp ol ṣandalīye Rüstem-i Zāl
OturURmış hemīşe fāriġü'l-bāl

2963 Taḫt-ı Cemşīd'e geçti çün kim şāh
Didiler cümle yarıcuň Allah

2964 Oldı Bānū-yı āfitāb-naẓīr
Zīnet-i taḫtgāh u tāc-ı serīr

2965 Çün tamām oldı zīver-i dīvān
Daʿvet olındı ḳāṣıd-ı sulṭān

2966 Geldi dīvān-ı çarḫ-ʿünvāna
Dest-būs eyledi resūlāne

141a

2967 Yüz urup āsitān-ı meh-rūya
Virdi mektūbı Şāh Bānū'ya

2968 Nāme-i şāha ḳılmaġa ikrām
Virdi servine reft ile ḳıyām

2969 Oldı mefhūm-ı nāme şāha ʿayān
Ḳıldı ammā nezāket ile beyān

2970 Bildi Bānū-yı mekrimet-āyīn
Diler olmaġa mihre māh ḳarīn

2971 İrdi mefhūm-ı nāmeden ḥayret
Cānı ġarḳ itdi ḳulzüm-i fikret

2972 Ne ḳadar kim tefekkür eyledi şāh
Oldı ḥayret ile dem-be-dem bī-rāh

2973 Emr-i şāha eger virürse rıżā
Red ide nā-geh ol gül-i raʿnā

2974 Fikr idüp gāh ʿaşḳ-ı Ferhād'ı
Gāh şevḳ-i dil-i perī-zādı

2975 Nāle-i zār bī-dil-i ġam-keş
Meyl-i Şīrīn gül-ruẖ-ı mehveş

2976 Fikre varduḳca oldı lā-yaʿḳil
Ḳaldı ḥayretde şāh el-ḥāṣıl

2977 Ne bulur derd-i Ḫusrev'e imkān
Ne bulur derd-i Bīdil'e dermān

141b

2978 Nāme-i şāhī ʿarż-ı gül-ruẖsār
Oldı bu cümleden daẖi düşvār

2979 ʿĀḳıbet Bānū-yı ḳamer-tenvīr
Fikr idüp böyle eyledi tedbīr

2980 Gül-ruẖ'ı daʿvet eyleyüp tenhā
İde mażmūn-ı nāmeyi inhā

2981 Her ne kim Gül-ruẖ eyleye maḳbūl
İde Bānū göňülden anı ḳabūl

2982 Dilde bu fikri eyleyüp taṣmīm
Mehveşi daʿvet itdi şāh-ı kerīm

2983 Gül-ruḫ u serv-ḳadd ü kebg-ḫırām
Virdi nāz ile serv-i nāza selām

2984 İrdi Bānū'ya ʿizz ü nāz ile
Şāha ḳıldı s̱enā niyāz ile

2985 Söyleşüp şāh-ı meh-liḳā ile
Çoḳ kelām itdi dil-rübā ile

2986 Peyk-i Ḫusrev'den eyleyüp güftār
Nāme mefhūmın itdi çün işʿār

2987 Gūş idüp Gül-ruḫ-ı cihān-efrūz
Oldı ʿaşḳ āteşi ile cān-sūz

2988 Derd ṭūmārı eyleyüp özini
Dürdi ol demde nāmeveş yüzini

142a

2989 Gūyiyā ḳāṣıd oldı peyk-i ḳażā
Nāmesi levḥ-i derde ḥarf-i cefā

2990 Sebaḳ hicr-i yār içün o kitāb
Açdı her faṣlı hicrden yüz bāb

2991 Tīr-i dil-dūz idi ṣan ol ṭūmār
İtdi Şīrīn-i zārı sīne-figār

2992 Mār-ı pīçīde idi yā pür-nīş
Cān-ı Şīrīn'i eyledi dil-rīş

2993 Ḫāmeveş şaḳḳ idüp līsānın ġam
Nāme-i derde yazdı ḥarf-i elem

2994 Çekdi nāḫunla ḫançeri bī-bāk
Gül gibi ġoncasını eyledi çāk

2995 Sāyeveş ol nihāl-i ġam-perverd
Ġam nihāli dime ki ġonca-i derd

2996 Düşdi ḫāk üzre nātüvān oldı
Ġoncaveş bağrı ṭolı ḳan oldı

2997 Yaʿni ol sidre-i felek-pāye
Ḫāk ile hem-ser oldı çün sāye

2998 Nergis-i nāzdan döküp ḫūn-āb
Ġonca-i ḥüsni eyledi ġarḳ-āb

2999 ʿĀfitāb iken ol meh-i devrān
Ẕerreveş oldı ḫāk ile yeksān

142b

3000 Gördi Bānū ki serv-i gülşen-i dil
Sāyeveş ḫalḳı eyledi menzil

3001 Yaḳasın subḥ gibi çāk itdi
Yüzini mihr gibi ḫāk itdi

3002 Aḳıdup pāy-i serde gözden yaş
Ṣadef-i çeşmi oldı güher-pāş

3003 Nār-ı ġam yaḳdı çünki cānānı
Aġzına geldi ḫavf ile cānı

3004 Zārlıḳlar idüp Mehīn Bānū
Düşdi üstüne nitekim gīsū

3005 Gül-ruḫ'un sürdi gül yüzine yüzin
Öpdi şefḳat-i leble iki gözin

3006 Didi ey cāna māye-i şādī
Bāġ-ı ḥüsnüñ nihāl-i āzādı

3007 Baña sensüz ḥarāmdur ʿālem
Bir nefes sensüz olmayam ḫurrem

3008 Ḳāmetüñ bāġ-ı cāna naḫl-i murād
Leblerüñ şāh-ı dilde nūr-ı fuʾād

3009 Her ne kim emr iderseñ ey meh-rū
Bende-fermāndur emrüñe Bānū

3010 Baġrını lāleveş idüp pür-ḫūn
Mül gibi eşkin eyledi gül-gūn

143a

3011 Ol ḳadar girye itdi şāh-ı cihān
İñledi şāh ile zemīn ü zamān

3012 Ol gice ṣubḥ irince meh-sīmā
Kendüden gitmiş idi mihrāsā

3013 Hūşdan ḳalmayup dilinde es̱er
İrgürür evc-i āsumāna şerer

3014 Ṭoldı çün nāle ile gūş-ı sipihr
Cān atup ṣıçradı yirinden mihr

3015 Ṭās-ı zerrīn alup ele pür-tāb
Ḥavż-ı ḫurşīdden getürdi gül-āb

3016 Ṣaçdı gülzār-ı ḥüsne anı hemān
Ġoncası oldı gül gibi ḫandān

3017 Mihrden māha irdi çeşme-i nūr
Gülşen-i ḥüsne geldi nūr-ı sürūr

3018 Kendüye geldi çünki mihr-i cihān
Ḳıldı Bānū o dem çü niçe ḳurbān

3019 Didi elhamdüli'llah ey māhum
Baňa sen cānı virdi Allāh'um

3020 Emr iderseň ger ey şeh-i ḫūbān
Der-miyāndur yolında rūḥ-ı revān

3021 Gülşen-i vuṣlatuň bahār-ı bahā
Naḳd-i cān olmaz ol bahāra bahā

143b

3022 Ḫusrev oldıysa şāh-ı mülk-i ʿAcem
Bendedür saňa cümle-i ʿālem

3023 Her ne kim ola sen şehe maṭlūb
Baňa ʿālemde ol durur maḥbūb

3024 Didi Bānū'ya ey şeh-i ʿālem
Ḥarem-i ʿiffetüňde cāriyeňem

3025 Eyleseň tīġ-i ʿadl ile beni dād
Ola ġamdan dil ü cihān āzād

3026 Dili ḫālüm gibi yaḳup nāra
Cānı çek kākülüň gibi dāra

3027 Beni ol ateş eyleyüp nā-būd
Ola zülfüm gibi gönül pür-dūd

3028 Ḥaḳ bilür ʿālem içre esrārum
Ḳāmetüm gibi rast güftārum

3029 Bīdil-i zār ile olup töhmet
İrdi Bānū'ya bendeden ḫaclet

3030 Şāha maʿlūmdur anuň ḥālī
Pākdur ḳalbi gibi aʿmāli

3031 Nā-gehān olsa serv-ḳaddüme dūş
İrmedin kendüye olur bī-hūş

3032 Yüzümi görmeden gözi maḥrūm
Vaṣluma irmeden özi maḥrūm

144a

3033 ʿAşḳdan ʿömrün eyleyüp żāyiʿ
Oldı ancaḳ ḫāyalüme ḳāniʿ

3034 Ḫāk-i hicrānum eyleyüp āġūş
Kūy-ı ʿaşḳda dāimā medhūş

3035 Gözleri yaşı baḥr-i güher-bār
Deheninden zebān zebāne-i nār

3036 Manḳal-ı ʿaşḳa nār-ı dil-sūz ol
Meşʿal-i baḥr ile dil-firūz ol

3037 Dūd-mān-ı cefāda aḫker-i ʿaşḳ
Āsumān-ı belāda aḫter-i ʿaşḳ

3038 Yandı yaḳıldı şemʿveş cānı
Ġarḳ-ı nūr itdi nār-ı şevḳ ānı

3039 Laʿl-i cān-baḫşı ʿayn-ı ḥikmetdür
Ruḫı āyīne-i hidāyetdür

3040 Ateş-i aşḳ olursa cāna heves
Baňa Ferḥād sözi töhmet-i bes

3041 Yandı yaḳıldı şemʿveş Şīrīn
Pür-şerer oldı Bānu-yı miskīn

3042 Sūz-ı dil-sūz şemʿ-i cān-efrūz
Oldı çün şāha āteş-i dil-sūz

3043 Ṭutdı nabżını ḫaste-i ʿaşḳuň
Buldı derdin şikeste-i ʿaşḳuň

144b

3044 Ḳaṣd idüp evvelā naṣīḥat-i şāh
Gerçi kim itdi tabʿ-ı māha nigāh

3045 Cūy-ı pend ile āteş-i Şīrīn
Gördi mümkin degül bula teskīn

3046 ʿĀrif olan rumūz-ı ʿaşḳa dilā
Yoḳ cihān içre bildi ʿaşḳa devā

3047 ʿĀlemi ġarḳ iderse ger ṭūfān
Şemʿveş şems olur yine raḫşān

3048 Bildi bu ḫālī Bānū-yı Ermen
Ḫāṭırına muvāfık itdi süḫan

3049 Ḫoş görüp mihr-i ālem-ārāyı
Ḳıldı bu vech ile tesellāyı

3050 Didi ey cism-i zāruma ārām
Dil-i nā-kāma kām u asl-ı merām

3051 Devletüňde egerçi sulṭānem
Emrüňe līk bende-fermānem

3052 Mey-i nāb-ı ṣafā ile ol mest
Olma zülfüñ gibi ġamla şikest

3053 ʿAyş u nūş it müdām olup ḫurrem
Cāna cān ḳat ṣafā ile her dem

3054 Şāh ise ol felek-penāhem ben
Necm ise burc-ı saʿda māhem ben

145a

3055 Gūş idüp bu kelām-ı dür-bārı
Eyledi şükr-i ḥażret-i Bārī

3056 Dil tesellīsini bulup Şīrīn
Ḫalvetine revāne oldı hemīn

3057 Cāme-ḫābına ʿazm idüp ol māh
Dūd-ı āhıyla çarḫı itdi siyāh

3058 Āh u vāh ile māh-ı gül-ruḫsār
Bülbülāsā idüp fiġān hezār

3059 İrdi eflāke sūzişi ol şeb
Şerer-i āhı oldı her kevkeb

3060 Olup ol şeb aña belā-yı siyāh
Ne belā belki ejdehā-yı siyāh

3061 Nūş idüp cām-ı hicri pey-der-pey
Yaḳdı hicr āteşiyle cānına key

3062 H̲ūn-ı dil nūş idüp ġam ile müdām
İtdi bezm-i ṣafā-yı cāna ḥırām

3063 Baňa sun ṣāḳīyā yine mey-i āl
Eyleyüp cām-ı ʿaşḳı mā-lā-māl

3064 Refʿ ola tā kī fikr-i bī-hūde
Cān u dil ġamdan ola āsūde

145b

3065 Naḳş-perdāz-ı nāme-i dildār
Ḳıṣṣa-i hicri böyle itdi nigār

3066 Eyleyüp ḥarf-i ʿaşḳ ile imlā
Ḳıldı elfāẓ-ı derd ile inşā

3067 Çünki Bānū'dan ayrılup Şīrīn
Mülk-i miḥnet-mekānın itdi mekīn

3068 Ḳaldı ol gice Bānu-yı devrān
Zār u bī-hūş u vālih ü ḥayrān

3069 Bir seḥer-geh ki H̲usrev-i h̲āver
Ḳıldı dīvān-ı dehri pür-zīver

3070 Ṣubh-dem yine eyleyüp devrān
Daʿvet olındı ḳāṣıd-ı sulṭān

3071 Ḳurılup h̲usrevāne ol evreng
Geldi Bānū ḥużūrına ferheng

3072 Vüzerāya ḫiṭāb idüp Bānū
Eyledi emr-i kitāb ol ḫoş-ḫū

3073 Buldılar bir debīr-i ʿārif-i dil
Fenn-i inşādā māhir ü kāmil

146a

3074 Emr-i şāh ile kātib-i ḫoş-rāy
Levḥ-i kāfūrı ḳıldı sünbül-sāy

3075 Ney şekerden alup ele ḫāme
Yazdı şāh-ı Medāyin'e nāme

3076 Nāme ʿünvānın eyleyüp Pervīz
Yazdılar ṣafḥa-i duʿā-āmīz

3077 Ola münşī-i ʿUṭārid-şān
Ḳıldı şāha duʿā-yı bī-pāyān

3078 Didi ey zīb ü zīver-i şāhī
Gevher-i efser şehinşāhı[47]

3079 Ḫusrev-i Cem-ḥaşem Ferīdūn-fer
Rüstem-i dehr ü Behmen-i ṣaf-der

3080 Yüz sürüp āsitānuňa ḫurşīd
ʿArż ider dehre pertev-i cāvīd

3081 Ḥāṣılı pādişāh-ı gerdūn-fer
Gönderüp nāme-i ṣafā-güster

[47] Beyitte vezin problemli

3082 İrişüp nā-geh ol kitāb-ı şerīf
Bendeye oldı mūcib-i teşrīf

3083 Nāme-i pādişāh-ı çarḫ-penāh
Nāzil oldı niteki vaḥy-i İlāh

3084 Ẓerresin eyleyüp sipihr-i medār
Ḳılmış üftādesin felek-mikḍār

146b

3085 Ḥāṣılı nāme bu ki şāh-ı güzīn
Ḥüsn-i baḥrinden ala dürr-i simīn

3086 Tāc-ı şāhīye eyleyüp zīver
Ṣadef-i ḥüsne irgüre gevher

3087 Yaʿni Şīrīn-i āfitāb-ʿizār
Māh-ı sīmīn-beden şeker-güftār

3088 Serv-i raʿnā-yı gülşen-i Ermen
Ola şimşād-ı şāha sāye-figen

3089 Burc-ı Pervīz'i eyleyüp pür-nūr
Vire şāh-ı cihāna nur-ı sürūr

3090 Kāşki eyleyeydüm ol māhı
Bānu-yı ḫalvet-i şehin-nişānı

3091 Līk mümkin degül cihānda aňa
Çift adın meclisinde kimse aňa

3092 Nūş-ı vaṣlına her ki ṭālibdür
Cām-ı laʿline ol ki rāġıbdur

3093 Nīş-i ḥırmān ile olup maḥrūr
Yaʿni hicran ile ola maḫmūr

3094 Sebebi ol ki ol meh-i ḫodgām
Vaṣlın itmiş durur cihāna ḥırām

3095 Ṭutup āyīn-i ḫazret-i Meryem
Olmaz ol māha ādemī maḥrem

147a

3096 Mey-i ʿismetle pür durur cāmı
Kimse ol meyden alımaz kāmı

3097 Açılup gül gibi olur ḫandān
Ġoncaveş ġayre līk beste-dehān

3098 Geşt idüp ʿālemi ider naḫçīr
Olımaz kimse aňa dāmen-gīr

3099 Rūḫı bezm içre şemʿ-i cān-efrūz
Tīġı rezm içre āteş-i dil-sūz

3100 Ṭavr u eṭvārı cümle merdāne
Ḫirmen-i ḥüsn içinde bir dāne

3101 ʿĀlemi seyr ider yek ü tenhā
Līk çün māh-ı vāḥid ü yektā

3102 Kimseyi çift idinmeyüp Şīrīn
Oldı ṭāvūs-ı bāġ-ı ḫuld-i berīn

3103 Ḥāṣılı ḫalḳ iden anı maḥbūb
Ḳıldı bir ʿayb ile özin maʿyūb

3104 Cümle rāz-ı nihān ü sırr-ı beyān
Oldı çün ḫusrev-i cihān ʿayān

3105 Virilüp nāme ḳāṣıd-ı şāha
Sürʿat ile irişdi dergāha

3106 Nice nāme ki ṣafḥa-i hicrān
Oldı her ḥarfi meşʿar-i ḥırmān

147b

3107 Peyk-i hicrān ile olup hem-rāh
Geldi biň ġuṣṣa ile ḳāṣıd-ı şāh

3108 Çünki Şīrīn'den irdi ḳāṣıd-ı şāh
Nūş idüp zehri ḥāli oldı tebāh

3109 Nūş-ı cān olmış iken ümmīdi
Çekdi hicr ile cām-ı nev-mīdi

3110 Ḳaldı ḥayretle Ḫusrev u Pervīz
İrdi cānına ṣanki āteş-i tīz

3111 Nice günler olup cünūn-ālūd
Gözden aḳıtdı ḫūn-ı hicr ile rūd

3112 ʿĀḳıbet emr idüp şeh-i Īrān
Ṣafḥa-i ḳahra yazdılar ʿünvān

3113 Geh ġażab āyetin idüp tefsīr
Ḥarf-i ṣulḥ eyledi gehī taḥrīr

3114 Gāh tīġiyle ʿarż idüp ḥiddet
Gāh luṭfuyla gösterüp şefkat

3115 Mihr-i luṭfını eyleyüp maṭlaʿ
Tīġ-i ḳahrını eyledi maḳṭaʿ

3116 Levḥ-ı kāfūr olup çü müşk-i ḫıtām
Nāme-i şāh oldı çünkü tamām

3117 Buldı bir nükte-dān-ı pāk-siyer
Yine gönderdi Ermen'e dāver

148a

3118 ʿAzm-i Rūm itdi hem-çü bād-ı şimāl
Ḳıldı Bānū ḥużurına rū-māl

3119 Eyleyüp şāh-rāhı ḳāṣıd ṭay
İrdi Şīrīn'e peyk-i ferruḥ-pey

3120 Nāḳıl-ı nāme-i süḫan- perdāz
Şāh ḳavlinden eyleyüp āġāz

3121 Çünki söylendi eski ḳavl ü ʿamel
İtmedi şāh-ı Ermen aňa ʿamel

3122 Ḥāṣılı niçe kerre geldi resūl
Līk bulmadı şeh murādı ḥuṣūl

3123 Şāh-ı Ermen idüp ġażabla ḫiṭāb
Ḳahr u kīn ile böyle virdi cevāb

3124 Yaʿni Īrān'a şāh olan Pervīz
Nāmeler gönderdi ġażab-āmīz

3125 Gāh iẓhār-ı mühr ider gāhı
ʿArż ider şevket-i şehinşāhı

3126 Gāhī ney-şekker eyleyüp ḫāme
Gāh taḥrīr ider ġażab-nāme

3127 Geh muḥabbetle ʿarż ider ülfet
Gāh tīġiyle gösterür ḥiddet

3128 Gāh luṭfı ile olur dil-keş
Gāh ḫışmıyla ʿarż ider āteş

148b

3129 Fi'l-ḥaḳīḳa murād-ı şāh-ı güzīn
Bu ki Şīrīn-i şūḫa ola ḳarīn

3130 Līk ʿālemde ol büt-i pür-ḫār
K'oldı Ḫusrev gibi mezārı hezār

3131 Gül-i raʿnā-yı bāġ-ı ʿiffetdür
Ġonca-i būstān-ı cennetdür

3132 Anı Ḥaḳ eyleyüp gül-i bī-ḫār
Ḫārdan ār ider o gül-ruḫsār

3133 Pāk olup ʿālem içre çün Meryem
Nevʿ-i insānı itdi nā-maḥrem

3134 Līk ḫūbāna ārzū-yı viṣāl
Öyle bilsün ki oldı emr-i muḥāl

3135 Her ne kim saňa eyledüm taʿbīr
Ḫusrev'e bir bir eylegil taḳrīr

3136 Şāha bu sözden ise cevāb
Sākin olmasun eyler ise ʿitāb

3137 Böyle ẓann itmesün şeh-i ḫoş-fehm
Bize āşub-ı Ḫusrev irgüre fehm

3138 Eger ol māh ise benem ḫurşīd
Ḫusrev ise eger benem Cemşīd

3139 Cenge iḳdām iderse şāh-ı ʿAcem
Çekerüz diḳḳat ile tīġ-i sitem

149a

3140 Şāh-ı Īrān iderse cenge hücūm
Keskin erler durur ʿasākir-i Rūm

3141 Redd idüp Ḫusrev'i şeh-i Ermen
Eyledi çün resūle böyle süḫan

3142 İrdi Pervīz'e nāḳıl-ı nāme
Ḳıldı āġāz-ı naḳşı hengāme

3143 İtdi Ḫusrev çü cām-ı firḳati nūş
Ḫum-ı mey gibi itdi cūş u ḫurūş

3144 İrüşüp şemʿ-i ṣabra nār-ı ġażab
Tāb-ı ḳahr ile ṭutdı cānını teb

3145 Emr idüp meclis itdi şāh-ı cihān
Ġażabın şāh-ı Rūm'a ḳıldı ʿayān

3146 Sāġar-ı mihri nūş idüp Pervīz
Oldı ser-keş niteki şuʿle-i tīz

3147 Baña ṣun sāḳi yine peymāne
Nūş idüp tā ki ʿaşḳ-ı cānāne

3148 Eyleyüp cānı bī-ser ü sāmān
ʿAḳl bünyādın idelüm vīrān

149b

3149 Bir seḥer Ḫusrev-i sipihr-i serīr
Dāver-i şarḳ u āfitāb-ı żamīr

3150 Şāh-ı encüm-sipāh u çarḫ-ı şükūh
Cemʿ idüp ʿaskerin gürūh gürūh

3151 Eyleyüp dilde niyyet-i āşūb
Oldı Ermen diyārına reh-kūb

3152 Yaʿni ol mülke urmaġa āteş
Oldı Ḫusrev ġażabla leşker-keş

3153 Dāver-i Cem-nijād u Dārā-bāb
İrmege Rūm'a çünki itdi şitāb

3154 Mevc urup çünki ḳulzüm-i Ermen
Ṭoldı mevc ile sāḥil-i Ermen

3155 Ḳılmaġa taḫt-ı Ermen'i ġarḳ-āb
Seyl-mānend eylerdi şitāb

3156 Nice seyl ol ki baḥr-i derd ü ʿanā
Nice baḥr ol muḥīṭ-i cevr u cefā

3157 Ḫayl-i Ḫusrev ki bī-ʿaded oldı
Geldi ser-ḥadd-i Rūm'a sed oldı

3158 Baḥr-ı cūşānı aḳıdup ḫāke
İrdi emvācı evc-i eflāke

150a

3159 Geldi Ermen diyārına çün şāh
Oldı Bānū bu ḳıṣṣadan āgāh

3160 İrdi Bānū-yı Rūm'a çün ḫaber
Virdi bir anda nice bin ʿasker

3161 Nice ʿasker ki ḳulzüm-i āhen
Mevci olmışdı ḫalḳa-i cevşen

3162 Cemʿ idüp ʿaskerini dāver-i Rūm
Ṭoldı merd-i neberd ile ol būm

3163 Geldi gerden-keşān-ı ʿarża ceng
Düşdi baḥr-ı neberde hem neheng

3164 Mevc urup Rūm'dan muḥīṭ-ı ricāl
Ṣaḥn-ı dünyāyı itdi māl-ā-māl

3165 Kūh-ı peykerler üzre her bir merd
Kūh-ı āhende ṣan peleng-i neberd

3166 Şāh Bānū idüp riʿāyet-i tām
Eyledi çend Rūm'a çoḳ inʿām

3167 Virdi mīr u sipāha ḫilʿatler
Ḳıldı envāʿ-ı esmāletler

3168 Cemʿ olup çünki ʿasker-i Bānū
Mülk-i Rūm oldı cünd ile memlū

3169 Şāh ile Gül-ruḫ-ı perī-ruḫsār
Ḳıldı Ferhād'ı ʿaskere serdār

150b

3170 Şāh Bānū'da var idi iki at
Ḫink-i çarḫı iderdi her biri māt

3171 Biri Gülgūn u birisi Şebdīz
Her biri sürʿat ile āteş-i tīz

3172 Raḫş-ı Şebdīz’i virdi Bīdil’e şāh
Oldı burc-ı esedde menzil-i māh

3173 Oldı Ferhād çünki ser-ʿasker
Ḳıldı ser-ḥadd-i mülk-i Rūm’a güzer

3174 Ḥadd-i Ermen’de var idi bir kūh
Ol idi ālem içre kūh-ı şükūh

3175 Nāmı Ḥāmūn idi anuň meşhūr
Ḳullesi eylemişdi çarḫa ʿubūr

3176 Yoğiken vüsʿatine ġāyet ü ḥad
Ermen’e olmış idi ol ser-ḥad

3177 ʿAsker-i Rūm ile dil-āver-i Çīn
İrdi serḥadde hem-çü şīr-i ʿarīn

3178 Bir seḥer-geh ki Ḫusrev-i Īrān
Seylveş Rūm’a eyledi güzerān

3179 İrişüp ṣubḥ-ı ʿasker-i encüm
ʿArṣagāh-ı cihāndan oldı çü güm

3180 Girdi meydān-ı rezme Ḫusrev-i rūz
Çekdi Rūm üzre tīġ-i ʿālem-sūz

151a

3181 Düşdi Ḥāmūn ’a ser-te-ser ġavġā
Gūş-ı Ferhād’a irdi ṣıyt u sedā

3182 Bildi kim geldi ʿasker-i Īrān
Gerinüp oldı şīrveş ġarrān

3183 Zeyn-i zerrīn-riḳāb ile Şebdīz
Bindi ol bād-pāya āteş-i tīz

3184 Kūh-ı āhen başup rikāba ḳadem
Aldı destine tīġ-i āteş-dem

3185 Ḳuşanup tīġ-i tīz-i ʿüryānı
Kesdi rāh-ı sipāh-ı Īrān'ı

3186 Siperin aldı destine bī-bāk
Girdi ṣan ḳabżasına nüh eflāk

3187 El urup rumḥ-ı cānsitāna hemān
Ḫalḳa-i mihr ü māhı ḳapdı hemān

3188 Eyleyüp tīr ü yay ile el bir
Oldı şemşīr ile ḥamāyil-gīr

3189 Ayırup cünd-i Rūm'dan biň er
Gerdi gögsün ḳabżaya hem siper

3190 Tīġ-ı bürrānın eyleyüp ʿüryān
Çıḳdı derbendden keşīde-ʿinān

3191 ʿAvn-i Bārī'yi eyleyüp yāver
ʿAsker-i şāh öňün idindi maḳar

151b

3192 Ḫayl-i Ye᾿cüc'e baḥr-i pūlāda
Sedd-i İskender oldı şehzāde

3193 İrüp ol kūha çünki ʿasker-i şāh
Sedd-i rāh oldı şāha virmedi rāh

3194 Kimisi dehşet ile itdi ḳarār
Kiminüň cānı tenden itdi firār

3195 Görinüp çü āfitāb-ı cihān
Gün gibi oldı cünd-i şarḳa ʿayān

3196 Seyl- mānend aḳarken ol ʿasker
Müncemid oldı gūyiyā yek-ser

3197 İrdi ol baḥre kūhveş temkīn
Oldı dehşet-ger-i zamān u zemīn

3198 Girdi çün biribirine ʿasker-i şāh
İtdiler şāhı ḳıṣṣadan āgāh

3199 Çün ḫaber oldı Şāh Pervīz'e
Düşdi ḳahr ile ḫançer-i tīze

3200 Aldı yanınca şāh-ı pür-şevket
Niçe biň şīr-i ejdehā-ṣavlet

3201 At ṣalup irdi anda şāhinşāh
Ḳıldı ol ejdehā-yı dehre nigāh

3202 Görinüp nūr-ı dīde-i ḫāḳān
Ṣaldı pertev cihāna mihr-i cihān

152a

3203 Aldı baḳdıḳca Ḫusrev'i dehşet
ʿAskere düşdi ser-te-ser ḥayret

3204 Gördi Şāh-ı ʿAcem çü Ferhād'ı
Geldi ġam gitdi leşker-i şādī

3205 Ḫavfdan cünd-i şāh olup lerzān
Oldı pür-mevc gūyiyā ʿummān

3206 Didi Şāh ey sipāh-ı mülk-i ʿAcem
Yok mıdur araňuzda bir ādem

3207 Erligün tā ki eyleyüp iẓhār
Varup ol şīr-i mesti ide şikār

3208 Geldi bir ḳaç dilīr-i Rüstem-ceng
Rezm-i Ferhād'a eyledi āheng

3209 Didi Şāh evvelā idüň ikrām
Benden eyleň aňa selām u peyām

3210 Eyleň adını ʿizzetl ile suʿāl
Getürüň āsitānuma fi'l-ḥāl

3211 Emr-i Ḫusrev'le bir niçe şeh-bāz
Ḳāf-ı ʿAnḳā'ya itdiler pervāz

3212 Bīdil-i zāra eyleyüp taʿẓīm
Şeh lisānından itdiler tekrīm

3213 ʿArż idüp niçe ʿizzet ü ikrām
Luṭf ile ḳıldılar hezār selām

152b

3214 Didiler pādişāh-ı çarḫ-medār
Nām-ı nāmuňuz eyler istifsār

3215 Gūş idüp sözlerini Bīdil-i zār
Ḳıldı bu nevʿa anlara güftār

3216 Didi ben bir esīr-i ġam-ḫārem
Varlıġumdan cihānda bī-zārem

3217 Geldi aşḳ itdi varlıġum maʿdūm
Varlıġum yoḳluġum degül maʿlūm

3218 Āteş-i ʿaşḳ ile yaḳup cānı
Yārdan ġayrın eyledüm fānī

3219 Çıḳup ol āteş ile başuma dūd
Ḳıldı nāmum gibi özüm nā-būd

3220 Dil-i pejmürdeye dil-i ʿuşşāḳ
Dehr-i dūn içre nām idüp ıṭlāḳ

3221 Ḳılsalar rāh-ı kūy-ı miḥneti yād
Diyeler tev’-emān-ı ġam Ferhād

3222 Nükte-gūy zamān-ı ferzāne
İtdi āḫir sözini rindāne

3223 Virdi Bīdil kelāmı çün ḥayret
İrdi anlara dehşet ü ḥayret

3224 Gördiler yoḳ cevāba tāb u tüvān
Oldılar Ḫusrev-i cihāna revān

153a

3225 Bīdil'üñ sözlerin idüp taʿbīr
Ḫusrev'e bir bir itdiler taʿbīr

3226 Ḳıldı çün Bīdil'üñ cevābını gūş
Bīm idi ġayreti ile bī-hūş

3227 Bildi bu şīr-i ner durur Ferhād
Ḳıldı ḥayretle ʿaḳl u ṣabrını yād

3228 Fikr idüp geh kelām-ı dür-bārın
Geh taʿaccüb iderdi güftārın

3229 ʿĀḳıbet şāh-ı kişver-i Īrān
Tīġ-ı ḳahrını eyleyüp ʿüryān

3230 Emr idüp ol dem içre Ḫusrev-i şāh
ʿAzm-i rezm itdi cümle mīr ü sipāh

3231 ʿAsker-i bī-şumār ile Pervīz
İrdi Ferhād'a hem-çü āteş-i tīz

3232 Fitne-cūy-ı belā-yı kī̄ne-güzār
Kine-hāh-ı sipāh-ı şī̄r-i şikār

3233 El urup ġayret ile şemşī̄re
Urdılar el kemān ile tī̄re

3234 Ceng-i ḥarbī̄ döküldi ser-tā-ser
Gūş-ı Behrām çarḫı eyledi ker

3235 Kūh u ṣaḥrā ṭolup nefī̄r ile cūş
Rüstem-i āsumāna irdi ḫurūş

153b

3236 Zār zār aġlayup ney-i rūyī̄n
Gūş urup ḳaldı ṭabl-ı çarḫ-āyī̄n

3237 Dögilüp kūs-ı āsumān-ı ṣavlet
Güm güm ötdi naḳāre-i şevket

3238 İki cānibde ṭurdı sāf-ı musāf
Oldı rezm içre gürzler ṣan Ḳāf

3239 Gümreşüp şī̄rler yesār ü yemī̄n
Pehlüvanlarla ṭoldı rūy-ı zemī̄n

3240 Ṣaf çeküp iki ʿasker-i ḫūn-rī̄z
Her biri ḫaşmetle çü āteş-tī̄z

3241 Çıḳarup hāṣılı dil-āverler
Aldılar ellerine tī̄r ü teber

3242 Gördi Ferhād ḥarb-i Pervīz'i
Ceng içün çekdi tīġ-i ḫūn-rīzi

3243 Şīr-i merdān u şāh-ı kişver-i Rūm
İrdi Pervīz'e hem-çü bād-ı semūm

3244 Ser-i aʿdāda ḳılmaġa āşūb
Gürzler oldılar dem-be-dem ser-kūb

3245 Mevc urup ḳandı iki deryā
Ṭoldı naʿrayla ser-be-ser dünyā

3246 Eyleyüp nām-ı Haḳḳ'ı dilden yād
ʿAzm-ı rezm itdi cān ile Ferhād

154a

3247 Şīr-i merdān u şāh-ı milket-i Rūm
Ḳıldı mānend-i şīr cenge hücūm

3248 Kimi aldı eline tīr ü kemān
Kimisi tīġ-i tīz u gürz-i girān

3249 Ẓāhir oldı çü ʿarṣa-i bī-kār
Tīġ u tīr oldı anda kīne-güzār

3250 Bel büküp ḳavs girdi meydāna
Arḳa oldı ḫadeng-i perrāne

3251 Bāl açup mürġ-ı āhenīn-minḳār
Eyler idi hümām-ı cānı şikār

3252 Gürleyüp raʿd gibi gürz-i girān
Kelle-i ḫaṣmı ḫurd iderdi hemān

3253 Nīzeler cenge ṭoġrılup çün tīr
Tīġ-i ʿuryānlar oldı ʿālem-gīr

3254 Ḳanġı ser üzre kim ire şeş-per
Anı ol dem iderdi zīr u zeber

3255 Açdı bāl u perini ṭāyir-i tīr
Rūḥ-ı Sīmurġ'ın eyledi naḫcīr

3256 Pehlevānlar çü şīr-i ġarrānlar
Berḳ ṭutdı çü tīg-i ʿuryānlar

3257 Kimisi eyleyüp ḥamāyil-i tīġ
Kimisini ider ḥamāyile tīġ

154b

3258 Üç gün üç gice oldı ceng ü cidāl
Cūy-ı ḫūn oldı seylveş seyyāl

3259 Çalkanup aḳdı ḳulzüm-ı āhen
Cān-feşān oldı niçe şīr-efgen

3260 Ḳıldı ṣavt-ı nefīr çarḫ-ı güzer
Gūş-ı kerr ü beyānʿ ālemi ker

3261 Ḳanġı alaya uġrasa Bīdil
Çarḫdan ṣan ḳażа olur nāzil

3262 Sürüp ecder ü şeyni ol çālāk
Niçe ecderleri iderdi helāk

3263 İrişüp āsumāna naʿra-ı ceng
Evc-i ʿayyūḳa irdi ṣavt-ı ḫadeng

3264 Eyler iken meger ki harb u ḳıtāl
Ḫusrev-i ḫāver'e irişdi zevāl

3265 Gitdi elden çü tīġ-i berḳ-eṣer
Çekdi başına şāh çarḫı siper

3266 Bildi kim kendüye zevāl irişür
Ḫāṭır-ı ʿaskere melāl irişür

3267 Çalınup anda ṭabl-ı āsāyiş
İtdiler bezm-i Şām'ı ārāyiş

3268 Necm-i Ferhād olup şeref-peyvend
Fetḥ-i Ḫusrevle oldı devlet-mend

155a

3269 İrdi Pervīz ʿaskerine şikest
Ḥāç-ı peyker-livāsın eyledi pest

3270 ʿAsker-i şāh-ı Rūm ile Ferhād
Döndi derbende ḫurrem ü dil-şād

3271 İki leşker dönüp ḳarār itdi
Ḫusrev-i rūza intiẓār itdi

3272 Bu ṭarafdan velī̇k şāh-ı ʿAcem
İrdi ḫacletle menzile pür-ġam

3273 Ḫar-geh-i bezme girdi Ḫusrev-i şāh
Cām-ı sī̇mī̇n getürdi meclise māh

3274 Cām-ı ḳahrıyla oldı ḫūn-āşām
Bildi kim olmadı murādı tamām

3275 Gāh ḥasretle sī̇ne pür-teşvī̇ş
Tī̇ġ-i ḥayretle gāh olur dil-rī̇ş

3276 Fikre varduḳca Ḫusrev-i Ī̇rān
Oldı esrār-ı ʿaşḳ ile ḥayrān

3277 Bildi kim pādişāh dār-ı ārām
Ḥayret ile olur melāmet-i kām

3278 Geçemez Rūm'a ölse Rüstem-i Zāl
ʿAzm-i mülk-i Medāyin emr-i muhāl

3279 İdemez şehr-i yārını menzil
ʿAvdet itmek diyārına müşkil

155b

3280 Daʿvet idüp Büzürc Mihr'i hemān
Ḳıldı derd-i derūnın aňā āyān

3281 Aġladı bī̇-dili hikāyet idüp
Ceng-i Ferhād'dan şikāyet idüp

3282 Didi bir bī-nevāyı bī-ser ü pā
Şevket-i şāh ile ider daʿvā

3283 Yaʿni ol reh-nevred ü ẖāra-şikāf
ʿAşḳ-ı Şīrin'den ide lāf u güzāf

3284 Ṭāḳatüm yoḳ anuňla cenge benüm
Ḳudretüm yoḳ aňa direnge benüm

3285 ʿAskerüm cengde ider maġlūb
Oldı maḥbūb-ı ẖānuma maṭlūb

3286 Ḳorkaram ʿāḳıbet bu dīvāne
Şāh ola taẖtgāh-ı Īrān'a

3287 Diňleyüp Ḫusrev'üň sözin dānā
Didi ey pādişāh-ı mülk- ārā

3288 Bu civān kim ider bizümle neberd
Rüstem anuňla idemez nāverd

3289 Cemʿ idüp bezme ẖayl-i nā-maḥṣūr
Gelse bir yire ḳayser u faġfūr

3290 İttifāḳ itseler niçe Hūşeng
İdemezler anuňla hergiz ceng

156a

3291 Ḳahramān görse ger ṣavaş anuň
Naʿl-i esbinde ḳoya baş anuň

3292 Ḳor ise erlik kemānını ol şāh
Yay gibi ḳadd-i Rüstem ola dü-tāh

3293 H̬ayl-i Īrān anuňla ceng idemez
Mūşlar şīr ile direng idemez

3294 Olmış ol cām-ı ʿaşḳ ile ser-mest
Uramaz aňa Zāl-i Rüstem dest

3295 Ḳul olan ʿaşḳa şāh-ı ʿālem olur
H̬āk olan cevher-i mükerrem olur

3296 Terk idenler serini ser-dār olur
Cān u dilden geçen dil-āver olur

3297 Fikr ider olsa pīr-i ḥikmet-dān
Ḥīleden özge yoḳ aňa dermān

3298 Olımaz kimseler muḳābil aňa
Olsa ger Behmen-i cihān-peymā

3299 Kūh-ı Elbürz'e ursa gürz-i girān
H̬āk ise nā-çīz ile ider yeksān

3300 H̬udʿadan ġayrı yoḳ aňa tedbīr
Yeg bilür gerçi şāh-ı ʿālem-gīr

3301 Şāh-ı dehre gelür bu söz maʿḳūl
Fikr-i dānā-yı dehri itdi ḳabūl

156b

3302 Var idi Ḫusrev ile bir ʿayyār
Zāl-i gerdūn-ı dūn gibi gaddār

3303 Fitne fenninde nitekim İblīs
Dāimā kārı ḥīle vü telbīs

3304 Ḫayr söz gelmemiş dehānından
Şer yaġar dāimā zebānından

3305 Alup anı götürdiler şāha
Didi maḳṣūdını o güm-rāha

3306 Rīş-ḫand eyleyüp aňa Pervīz
Ḫilʿat emrini eyledi aňa tīz

3307 Pür idüp şāh sāġar-ı zerrīn
Ṣundı ʿayyāre bāde-i rengīn

3308 Sākiyā ṣun baňa mey-i dil-ḫāh
K'oldı ʿaşḳ içre bir gedā ile şāh

3309 Bezm-i şevḳ içre nūş idüp mey-i āl
İdelüm ḫayl-i düşmeni pā-māl

157a

3310 Söyleyen ʿaşḳ esīri esrārın
Uḳde-i dilden itdi güftārın

3311 Bīdil'e çünki Ḫusrev oldı zebūn
Āteş-i ġayret itdi baġrını ḫūn

3312 Ḥīle fikrin idüp şeh-i ġaddār
Fitne içün götürdi bir ʿayyār

3313 Tā ki Ferhād'a eyleyüp irsāl
Ḳıla dārū virüp anı pa-māl

3314 Kārıdur bu sipihr-i ġaddārın
Ṣanʿatıdur cihān-ı mekkārın

3315 Her kime kim ṣunarsa cām-ı viṣāl
ʿĀḳıbet cürʿaveş iderdi pa-māl

3316 Mihr kim oldı şāhid-i eyyām
Ṣundı dārū-yı bī-ḫudı aňa şām

3317 Vaʿde-i pādişāh ile ʿayyār
İtdi Ferhād cānibine güzār

3318 Bir niçe pehlevān-ı ejder-gīn
Böyle gönderdi Ḫusrev-i bī-dīn

3319 Didi ḥīle ile eyleyüp tedbīr
Eyler iseň o şīri ger naḫcīr

3320 Her ne emr eyler iseň olup meʾmūr
Ḫıdmetüň eylesünler ol cumhūr

157b

3321 Beni ʿālemde eyleyüp dil-şād
Gele ger ḳayd-ı bend ile Ferhād

3322 Seni dīvānuma vezīr ideyin
Cümletü'l-mülk idüp müşīr ideyin

3323 Gūş idüp vaʿde-i dürūġı o ḫar
İtdi Ferhād cānibine güzer

3324 Ṭavrını eyleyüp faḳīrāne
Dökdi gözyaşını yetīmāne

3325 Yüriyüp pā-bürehne çün Mecnūn
Eyledi ʿazm-i cānib-i Ḥāmūn

3326 Meger olmışdı ʿādet-i Ferhād
Hicr-i Gül-ruḫ'la ḳılmaġa feryād

3327 ʿAzm-i kuhsār idüp tek ü tenhā
Aġlayup eyler idi vāveylā

3328 Yaş döküp dem-be-dem idüp zārı
Lālezār eyler idi kuhsārı

3329 Zār-ı Ferhād'ı gūş idüp ʿayyār
Ḳıldı tebdīl-i cāme vü destār

3330 Aldı destīne bir gül-i ḫoş-bū
Mekr ile ṣaçdı ol güle dārū

3331 Sū-yı Ferhād'a urdı kāmını
İtdi dīvāneveş ḫırāmını

158a

3332 Āh idüp āteşīn zebāne ile
Şiʿr oḳur āh-ı ʿāşıḳāne ile

3333 Pā-bürehne niteki ehl-i cünūn
Sīne ṣad-çāk gūyiyā Mecnūn

3334 Muḥkem idüp gönülde buġż u nifāḳ
Aḳıdur gözlerinden eşk-i vifāḳ

3335 Lāleveş sīnesin idüp ṭolu ḳan
Bülbülāsā iderdi āh u efgān

3336 Eyleyüp ḥīle ile āh u enīn
İrdi Ferhād-ı zāra çünki yaḳīn

3337 Gördi Bī- dil dil-i ḫarābın anuñ
Ṣordı şefḳatle ıżdırābın anuň

3338 Didi ey nār-ı ʿaşḳ ile yanmış
Zaḫm-ı hicr ile ḳana boyanmış

3339 Bār-ı ġam ḳāmetüň kemān itmiş
ʿAşḳ tīri dilüň nişān itmiş

3340 Rāz-ı pinhānuň eyleyüp taḳrīr
Eyle ʿaşḳ āyetin baňa tefsīr

3341 Şāyed ey pāy-māl-i rāh-ı elem
Olasun ʿaşḳ ile baňa maḥrem

3342 Seni ey zülf-i yār ile meftūn
Nice Leylā'dur eyleyen Mecnūn

158b

3343 Ḳanġı ʿAzrā-i zāra Vāmık'sun
Nice ḥüsn-i nigāra ʿāşıḳsun

3344 Nice zülfi kemende bend olduň
Kanġı dildāra mest-mend olduň

3345 Niçün sīneňi idüp sad-çāk
İdesün dāʾim āh-ı āteş-nāk

3346 Baňa zaḫm urdı çarḫ cellādı
Eyleyüp cāna zulm ü bīdādı

3347 Raʿdveş niçün eyleyüp efgān
Olasun ebr gibi sen giryān

3348 Āteş-i ʿaşḳ olup baňa rūzī
Ne ʿaceb sende nār-ı ġam sūzı

3349 Sūziş-i ġam idüp beni nā-būd
Sende neyler bu āh-ı çarḫ-endūd

3350 Ḫayl-i miḥnet idüp seni pā-māl
Niçün irdi saňa gerd-i melāl

3351 Zārlıḳlarla yalvarup Ferhād
Ḳaṣd ider ol laʿīni eyle şād

3352 Gördi Ferhād-ı sāde-dil ʿayyār
Derd-mendāne eyledi güftār

3353 Didi ey ʿaşḳ ḫaylinüň şāhı
Mülk-i derd ü belā şehinşāhı

159a

3354 Çünki aḥvālüm itdüň istifsār
Öyle bil ey şeh-i felek-miḳdār

3355 Ben ġarībe vaṭan olup Tebrīz
Vaṭan olmışdur dilde āteş-i tīz

3356 Eyleyüp ʿālem içre terk-i vaṭan
Menzil oldı baňa sevād-ı miḥan

3357 İrişüp mülk-i Ermen'e nā-gāh
Cā-be-cā eyler iken aňa nigāh

3358 Gördüm ol gülşen içre bir meh-rū
Nice meh-rū ki ġonca-i gül-bū

3359 Dile ol gülden irişüp ġulġul
Çün hezār oldı nāleden bülbül

3360 Uġrayup derd-i ʿaşḳa bī-çāre
Rāh-ı miḥnetde ḳaldum āvāre

3361 Ol gül-i ḥüsni seyr idüp dil-i zār
Zār u āşüfte oldı hem-çü hezār

3362 Gāh kūyına yüz sürüp çün bād
Gāh iderdüm anuñ ile feryād

3363 Vaṣl-ı ümīdle gāh dil-ḫoş idüm
Gāh hicrān ile belā-keş idüm

3364 Seyr iderdüm gehī ḫayālini
Ḫoş görürdüm gehī ḫayālini

159b

3365 Līk bu pādişāh-ı ẓulm-şiʿār
Eyleyelden bu mülki rāh-güzār

3366 Düşüp Ermen diyārına teşvīş
Eyledi derd u ġamını dil-rīş

3367 Oldı tā kim hiṣār-ı Ermen-bend
Ḳalʿa-i çarḫa āhum oldı kemend

3368 Ḳalʿada dil-berüm selāmetde
Cān u dil bunda çāh-ı miḥnetde

3369 İrmeden ẕerre deñlü dil-bere ġam
Baña yegdür ġam ile ḫāk olsam

3370 Batsa maʿşūḳ ayaġına ger ḫār
ʿĀşıḳuñ sīnesinde ide güzār

3371 Beni Mecnūn iden ġam-ı hicrān
Ḳaldı dil-i ʿālem içre ser -gerdān

3372 Beni öldürdi ġuṣṣa vü ġam u derd
H̱āk-i rāh oldı cān-ı ʿālem-gerd

3373 Sen ki deşt-i fenāya reh-revsün
Taḫt-gāh-ı belāya ḫusrevsün

3374 ʿAşḳdan eyleyüp saňa feryād
Hicr-i dil-ber elinden itdüm dād

3375 Baňa künc-i belā vaṭan oldı
Meclis-i miḥnet encümen oldı

160a

3376 Āteş-i aşḳ ile yanup çün ḫas
Mülk-i derd içre ḳalmışam bī-kes

3377 Ḳahr olup gitmez ise ger Pervīz
Düşe bu kişver içre āteş-i tīz

3378 Luṭf idüp refʿ-i ẓulme eyle duʿā
Umaram kim ola kabūl-i H̱udā

3379 Defʿ idüp Ḥaḳ anuň belāsını
Gidere ḫalḳdan każāsını

3380 Eyleyüp kiẕb u ḫudʿa ile kelām
Ḳıldı Ferhād'a çünki ʿarẓ-ı merām

3381 Virdi ol ḥīle-ger pelīde dev-rū
Bülbül-i ʻaşḳa gül ṣunup dārū

3382 Eyleyüp ʻarıż-ı nigārını yād
Aldı destine ol güli Ferhād

3383 İrdi çünkim meşāmına dārū
ʿAḳl-ı aṣḥābına didi yā hū

3384 Düşdi bī-hūş olup çü dīvāne
ʿAḳl u dānişden oldı bīgāne

3385 Ḥayḳırup ol laʿīn-i bed-gerdār
Ḥāl-i Ferhād'ı eyledi iẓhār

3386 Cemʿ olup Bīdil üzre ol cumhūr
Üşdi bal üzre gūyiya zenbūr

160b

3387 Dest u pāyini eyleyüp pür-bend
Bend-i āhenla itdiler peyvend

3388 H̱āba varup meger o dem Şābur
Gördi nā-ẖūş-ı menām ol rencūr

3389 Ṣıçrayup ẖavf ile hemān ol ān
Oldı şehzāde ḥāline nigerān

3390 Göz açup ḳıldı çün naẓar Şābūr
Gördi kim mürdeveş yatur ol nūr

3391 Sāyeveş ẖāk-i pāymāl olmış
Dāl olup bedr iken hilāl olmış

3392 Ol pelīde naẓar idüp fi'l-ḥāl
Bildi Ferhād'a andan irdi zevāl

3393 Didi kim ḥīle eyleyüp ol dīv
Ol ferişteh-ẖıṣāle geçmiş rīv

3394 Seng-i ẖāra alup eline hemān
Kelle-i ẖudʿa-kārı itdi nişān

3395 İrdi seng ol pelīd-i nādāna
Gūyiyā kim şehāb-ı şeyṭāna

3396 Ol Yezīd ü merīd oldı helāk
Geştini ger helāk olursa çe bāk

3397 Ḥīlekār idi ol laʿīn u leʾīm
ʿĀḳıbet menzilini itdi caḥīm

161a

3398 Her ne ekdüň ise ẖarman-ı dehre
Ol ekindür saňa viren behre

3399 İrgürüp ẖalḳa ṣanma āfātı
Saňa irişmeye mükāfātı

3400 Āh-ı maẓlūmdan ṣaḳın ey yār
Ki anı yirde ḳomamış Settār

3401 Kāʿ be-i Ḥaḳ durur dil-i dervīş
Ḳıblegāh-ı Ḫuda durur dil-i dervīş

3402 Dil-i dervīş oldı ʿarş-ı mecīd
Buġż iden aňa Ḫaḳ'dan oldı baʿīd

3403 Ḳalb-i dervīşi eyleyüp mirʾāt
Aňa dāʾim olur tecellī-i Ẕāt

3404 Āh-ı maẓlūmı ḳıldı Ḥaḳ sūzān
Neye irse yaḳup ider vīrān

3405 Ḳılsa maẓlūm derd-i dilden āh
Niçe şehler sarāyın ide tebāh

3406 Ẓulm ile gitdi çünki ḫārā-ken
Kūhsār itdi derd ile şīven

3407 Bīdil'e ol gürūh-ı zulm-encām
Baġlayup şāha itdiler çü ḫırām

3408 Kimi ḫançer çeküp helākine
Kimi ḳaṣd itdi cān-ı pākine

161b

3409 Kimi dir başın iletelüm şāha
İrelüm anda manṣıb u cāha

3410 Seyr idüp çün cemāl-i pākin anuň
Gördiler rūy-ı tāb-nākin anuň

3411 Her biri ḳaṣdına olup nādim
Oldı cān ile her biri ḫ̮ādim

3412 Götürüp gül gibi ser üzre anı
Ṭutdı el üzre herkes ol cānı

3413 Ḳayd-ı bend ile irdi çün Ferhād
Bend-i miḫ̮netden oldı şeh āzād

3414 Böyledür kār-ı dehr-i būḳalemūn
Kimini şād ider kimini maḥzūn

3415 Līk yüzbiň belā ile Şābūr
İrdi Bānū ḥużūrına maḳhūr

3416 Tār-mār oldı cümle mīr ü sipāh
Ḥāṣıl oldı murād-ı Ḫ̮usrev-i şāh

3417 Şāh Bānū'ya irdi çün bu ḫ̮aber
Sūzişinden cihāna irdi şerer

3418 Düşdi Ferhād'a çün bu resme sitīz
Cān-ı Bānū'ya irdi āteş-i tīz

3419 İtmeyüp kimseye bu rāzı ʿayān
Ḳıldı derd-i derūnı dilde nihān

162a

3420 Gūş idüp tā ki gül-ruḫ̮-ı Şīrīn
Bīm idi cānı terk ide miskīn

3421 Şāh Şābūr idüp tevekkül-i Ḥaḳ
Ḳıldılar cān ile tevessül-i Ḥaḳ

3422 İrişüp şāyed ola ʿavn-i Ḫudā
Bend-i ġamdan ḫalāṣ ide Mevlā

3423 Eyleyüp şāh-ı Rūm defʿ-i melāl
Dem-be-dem nūş iderdi ṣāġar-ı āl

3424 Ḫūn-ı dilden idüp velīk kebāb
Eşk-i çeşmin iderdi bāde-i nāb

3425 Baňa ṣun sāḳiyā gelüp dārū
Diyelüm hūşa nūş idüp yā hū

3426 Terk idüp māsivāyı ser-tā-ser
Ḳalmaya tā varlıġumdan es̱er

3427 Söyle ey hūşmend-i rāh-ı cünūn
Ki demüňden ṣafā bulur Mecnūn

162b

3428 ʿAşḳ-ı Ferhād'dan itme lā-yaʿḳıl
Ehl-i dildür ḳoma anı bī-dil

3429 Ḥaḳḳıdur mülk-i ʿaşḳa olmaḳ baş
Eyle ʿaşḳ ile anı ḥāżır baş

3430 Cān virüp aldı ʿaşḳ-ı dildārı
Oldı aṣḥāb-ı ʿaşḳ serdārı

3431 Eyleyüp bend-i ġamdan anı ḫalāṣ
Meclis-i dilden eyle maḥrem-i ḫāṣ

3432 Bir seḥer-geh ki Ḫusrev-i āfāḳ
Ḳurdı yir yir otaġ-ı çarḫ-niṭāḳ

3433 Serv gibi ṭurup dil-āverler
Yir yir oturdı begler aġalar

3434 Zīnet olup saʿādet eyvānı
Geldi dīvāna devlet erkānı

3435 Ḳurılup Ḫusrev'e murassaʿ-taḫt
Geçti ol taḫta şāh-ı ferruḫ-baḫt

3436 Zīr ü pāyinde mesned-i Cemşīd
Başı üstünde tāc-ı zer Ḫurşīd

3437 Çünki dīvāne virdiler ʿünvān
Buldı Ferhād dile şeref-eyvān

3438 Geldi bend içre āfitāb-ı bülend
Kimse görmiş degül ki mihr ola bend

163a

3439 Emr idüp bir ḥakīme şāh-ı cihān
ʿAḳlını başına getürdi hemān

3440 Göz açup baḳdı çünki ol maḥzūn
Kendüyi gördi bend içinde zebūn

3441 Başdan ayaġa zülf mār-mis̱āl
Bende çekmış selāsil ü iġlāl

3442 Diz çöküp baş ḳodı yire Ferhād
S̱ābit oldı yirinde gün-nejād

3443 Şirket-i ʿaşḳdan idüp ġayret
Geldi gerçi ki Ḫusrev'e ḥiddet

3444 ʿAşḳ-ı Ferhād idüp velī teʾs̱īr
Heybeti virdi Ḫusrev'e taġyīr

3445 Ḫāṭır-ı şāhdan gidüp bī-dād
Sözde bu resme eyledi bünyād

3446 Ḳıldı Ferhād'dan suʾāl-i vaṭan
Didi miḫnet-i zemīn tek miḥan

3447 Didi ol mülkden durur pīşe
Didi ʿaşḳ içre yoḳdur endīşe

3448 Didi nām ü nişānuň eyle ʿayān
Didi dīvāneye ne nām ü nişān

3449 Didi var mı ümīd-i vuṣlat-ı yār
Didi besdür baňa ḫayāl-i nigār

163b

3450 Didi alduň mı dil-berüňden kām
Didi oldum cihānda ben nā-kām

3451 Didi ḳılduñ mı cānı zülfine bend
Didi ol uḳdedür ezel-peyvend

3452 Didi aşḳ ile söyle efsāne
Didi bilmez fesāne dīvāne

3453 Didi Şīrīn’den umma hergiz sūd
Didi ʿaşḳ ile bir ziyān ile sūd

3454 Didi gel ʿaşḳ-ı yāre ḳıl inkār
Didi estağfiru’llah ey Cebbār

3455 Didi terk eyle kūy-ı cānānı
Didi kim Kaʿbe ḳıldı cānānı

3456 Didi meyl eylemez saña Şīrīn
Didi gūy-ı firāḳı cāna mekīn

3457 Didi ʿaşḳ içre kim saña pā-dāş
Didi ol yolda bir pula biñ baş

3458 Didi gördüñ mi ol dil-ārāyī
Didi anuñladur dil-ārāyı

3459 Didi kim olma ʿaşḳ ile bī-hūş
Didi ʿaşḳ ehli eylemez bunı gūş

3460 Didi olma igende ʿaşḳ ile mest
Didi cān oldı mest-i bezm-i elest

164a

3461 Didi Ḫusrev ki olma yār-endīş
Didi ʻaşḳ içre bir şeh ü dervīş

3462 Didi ger eyleyem seni ber-dār
Didi ʿaşḳ ehline olam ser-dār

3463 Didi tīġum olurdı ālem-gīr
Didi ʿaşḳ ehlidür belki şemşīr

3464 Didi tīġum ider seni nā-būd
Didi ʿaşḳ ehline budur maḳṣūd

3465 Didi kim ḳatlüñe çekem şemşīr
Didi taḳdīr ise nedür tedbīr

3466 Her ne yüzden ki Ḫusrev itdi suʾāl
Oldı ḥāżır-cevāb aña fi'l-ḥāl

3467 Şāhı her sözde eyleyüp mebhūt
Ḳıldı Ferhād-ı zār öyle sükūt

3468 İtdi ol demde ki Ḫusrev'i mülzem
Şāhı deng itdi derd ü miḫnet ü ġam

3469 ʻĀḳıbet pādişāh-ı cevr-āyīn
Ḳılup ebrūlarını ḳahr ile çīn

3470 Eyleyüp bī-dil-i esīre ʿitāb
Ümerāsına böyle itdi ḫiṭāb

3471 Bu ne ḥālet durur ki bir mecnūn
K'olup ḳayd u bend içinde zebūn

164b

3472 Nār-ı ḳahrumdan itmeyüp ẖaşyet
Sözde bu deňlü eyleye ḥiddet

3473 Biň ġadāb ile ṣalb idüp anı
Eyleň ol zāra tī̇r-i bārānī̇

3474 Bir benüm gibi şāha böyle gedā
Tā ki şirket ile itmeye daʿvā

3475 Ṭura dār üzre bir niçe eyyām
Ola ʿibret-nümā-yı ẖāṣla ʿāmm

3476 Niçe günler ḳalup bu ḥāl üzre
Mihr-i ʿömri geçe zevāl üzre

3477 Eyleyüp ṣoňra āteş-i sūzān
Cism-i giryānın eyleňüz büryān

3478 Kül idüp eyleňüz tenin ber-bād
Tā ki nām ü nişānı olmaya yād

3479 Āteş-i berḳ ile yanup çün berḳ
Ola ṭūfān-ı derd ü miẖnete ġarḳ

3480 İrişüp andan āsumāna şerār
Ḳalacaḳ vücūdı bī̇-ās̱ār

3481 Şeh kelāmını gūş idüp Ferhād
Sevinüp oldı cān ile dil-şād

3482 Didi ey Ḫusrev-i gedā-ḫaṣlet
Rāyuňı ṣanma lāyıḳ-ı devlet

165a

3483 Nevʿ-i insānı ḫalḳ iden Allah
Kimin itdi gedā vü kimini şāh

3484 Meger gedā vü ger şeh-i ʿālem
Çünki āhir nefesde ola ʿadem

3485 Kimi dest-i ecelden ola helāk
Kimini tīġ-ı ẓulm ider ṣad-çāk

3486 Oldı çün māsivā adem-menzil
Ölmeden ġam yemez olan ʿāḳil

3487 Baňa ölmek saňa ne cāy-ı ṭarab
Cānuma ölmek oldı ʿayş ü ṭarab

3488 Ṣanma kim ehl-i ʿaşḳ mürde olur
Ölmedin ölmek ile zinde olur

3489 Ayrılup ten ʿalāyıḳından cān
Bir olur anda cān ile cānān

3490 Ḳatlüm oldı ise ger saňa maḳṣūd
Ne ziyān var baňa ne ḫod saňa sūd

3491 İkilikden ḫalāṣ idüp cānı
Seyr idem mülk-i dilde cānānı

3492 Baňa ey Ḫusrev-i ġarīb-i āzār
Emr idüp cismüm eyleseň berdār

3493 Ġażabuň nārın eyleseň pür-tāb
Eyleseň cānum āteşe pür-tāb

165b

3494 Kül olup yansa külli cism-i nizār
İrişse cānuma vuṣlat-ı dildār

3495 Tīr-i bārān olup ten-i bī-cān
Ger ḫadeng-i belāya ola nişān

3496 Açılup gūy-ı dil-bere revzen
Ola nūr-ı ṣafā ile rūşen

3497 Sūz-ı āteş ile ḳorḳıdup zinhār
Ṣanma cism-i yaḳup kül eyleye nār

3498 Gir hem ol āteşe semenderveş
ʿAyn-ı gülzār ola baňa āteş

3499 Çeşm-i ġam-dīde vü elem-peyvend
K'oldı ḳayd-ı ḥayāt ile pā-bend

3500 Oldı cān-ı żaʿīfüň āzārı
N'ola ger olsa ʿaşḳ-ı berdārı

3501 Yansa ʿaşḳ āteşine bulsa fenā
Kül olup cismüm olsa cümle hebā

3502 Maḥv olup cümle taʿayyünden
Cān u dil ḳurtula temekkünden

3503 Getürüp başuma belā vü ḳażā
Eyleyüp ḥīle ile cāna sezā

3504 Ṣanma kim benden intiḳām alduň
Dehr-i dūn-ı denīde kām alduň

166a

3505 Böyledür kār-ı çarḫ-ı kec-reftār
Kimi ber-dār ider kimin ser-dār

3506 Kimi bend itmedi bu dār-ı fenā
Kime dār olmadı bu dār-ı ʿanā

3507 Şāh-ı ġaddār kim siyāset ider
Baňa nisbet olınsa şefḳat ider

3508 Ḳayd-ı tenden ḫalāṣ ider cānı
Bezm-i ʿaşḳ içre ḫāṣ ider cānı

3509 Bu ʿacebdür ki Ḫusrev-i Īrān
Belki dārā-yı dehr-i şāh-ı cihān

3510 Gidüp ʿaşḳı eyleyüp nisbet
ʿArż ider yāre tīġ ile şevket

3511 Cemʿ idüp ʿasker-i cefā-āmīz
Tīġ-i ʿüryān idüp şerār-engīz

3512 Bunca mīr ü sipāh u zūr ile
Bunca ḫayl-i belā vü şūr ile

3513 Bir ġarīb ile eyleyüp āşūb
Göre ceng içre kendüyi maġlūb

3514 Gönderüp ḥīle ile bir ʿayyār
İde ol şīr-mest-i ʿaşḳı şikār

3515 Mekr-i ḫudʿayla eyleyüp tedbīr
Eyleye ḳayd u bend ile zencīr

166b

3516 Getürüp meclisine ol zārı
Eyler ol āşıḳ ile güftārı

3517 ʿAceble eyleyüp anuňla ḫiṭāb
Redd idüp nüktelerle aňa cevāb

3518 Āḳıbet Ḫusrev'i ider ilzām
Aňa ẓulm itmege ider iḳdām

3519 Emr idüp ḳahr ile siyāset ider
Allah Allah zehī ʿadālet ider

3520 Eyleyüp Bīdil'e siyāsetler
ʿArż ider ʿāleme celādetler

3521 Devlet ādābı bu ola ḥāşā
Salṭanat bābı bu ola ḥāşā

3522 Maʿdelet bu ise maʿāẕallah
Salṭanat bu ise maʿāẕallah

3523 Ḳanġı ḥākim k'ola ehl-i ġaraż
Şāhlıḳ nāmı ola aňa ʿarż

3524 Taḫtgāh-ı ḫıred ola baňa yir
Olmadın şāh-ı mülk aňa esīr

3525 İtmedin tīġ-ı ʿaşḳ sīnemi çāk
Ḳılmadın derd-i tīri cānı helāk

3526 Cāna olur ṭufeyl mülk-i şuʿūr
Berḳ olurken göňülde nūr-ı ḥużūr

167a

3527 Cemʿ idüp biň bu deňlü ger leşker
Ṭolsa ʿaskerle yir yüzü yekser

3528 Rüstem-i dehri eyleyüp reh-rev
Gelse Pervīz gibi ṣad Ḫusrev

3529 İrgürüp ḫayl-i Ḫusrev'e āfet
Düşse naʿrayla Rüstem'e dehşet

3530 Perr olup cevf-i āsumāna ġavġā
Hāy u hūyum vire cihāna ṣadā

3531 ʿAzm ü rezm eylesem niteki ḫıdīv
Zümreler çāk ide fiġān-ı ġırīv

3532 Mürġ-i tīġum olup ecel-perdāz
Ḳıla naḳş-ı helākine āġāz

3533 Ol ḳadar mürġ-i cān düşe ḫāke
Çıḳıla mürġ-i cāndan eflāke

3534 Ele alsam ġażabla tīr ü kemān
Eylesem māhı māhisiyle nişān

3535 Ḳahr ile ger ṣalam ʿadūya semend
Getüre ayaġuma ḫaṣmı kemend

3536 Her ḳaçan tīġum olsa berḳ-feşān
İrgüre çarḫa āteş-i sūzān

3537ʿAzm idem her ḳaçan ki meydāne
Ceng idem düşmen ile merdāne

167b

3538 Zīr-i dest olmadum neberd içre
Ḫaṣma pest olmadum neberd içre

3539 Böyle ider līk ādet-i gerdūn
İtdürür zāl-i dehre merdi zebūn

3540 Şimdi kim zār u nātüvānam ben
Ḫayl-i derd ü belāya ḫānam ben

3541 Ceng idüp ʿasker gele merdāne
Eyledüm ṭuʿme tīġ-i bürrāne

3542 Ḫāç-ı peyker ʿalemlerüň yek-ser
Ḫāk-i nāçīze eyledüm hem-ser

3543 Tūġıňu cümle ser-nigūn itdüm
Mīr ü mehterlerüň zebūn itdüm

3544 Ferec bulduň amān alup benden
Şimdi maḳṣūduň aldı cān benden

3545 Hicrden mergi eyledüm tercīḥ
ʿAşḳ-ı ṣādıḳ aňa güvāh-ı ṣaḥīḥ

3546 Derd-i yār itdi cānumı pā-māl
Oldı dirlük-āmīzi emr-i muḥāl

3547 Bu durur līk ʿālem içre ʿacīb
Olmaya bundan özge emr-i ġarīb

3548 Taḫt-gāh-ı cihāna şāh iken
Dehre yaʿni şeh cihān-penāh iken

168a

3549 Kendüňe ʿaşḳı eyleyüp isnād
İdesün ʿaşḳ esīrine bī-dād

3550 Eyleyüp ʿarż şevḳ-i Şīrīn'e
Ḳaṣd idüp bir ġarīb-i miskīne

3551 Gül-ruḫ'uñ ʿaşḳı mübtelāsını
ʿĀşıḳ u zār u bī-nevāsını

3552 Ne mürüvvetle eyledüñ anı rām
Ne kelām içre eyledüñ ilzām

3553 Şāh iken ḫīle-bāz idüp özüñi
ʿĀleme ḫud'a-sāz idüp özüñi

3554 Bir ġarīb ü esīri bend itdüñ
Āteş-i ḥasrete sipend itdüñ

3555 Anı dīvānuña idüp iḥżār
Her ne ki ḳılduñ andan istiġfār

3556 Söyleyüp biñ kelām-ı ṭaʿn-āmīz
Her biri hem-çü ḫançer-i ḫūn-rīz

3557 Her ne itdüñ ise ol faḳīre ḫiṭāb
Bī-tevaḳḳuf alup suʿāle cevāb

3558 Yüzüñi döndürüp tekeddürle
Ḳahr idersün aña tehevvürle

3559 Tā ki ol ʿāşıḳ-ı esīr ü nizār
Emr-i Pervīz ile ola ber-dār
168b

3560 Ḫatm idüp çün kelāmını Ferhād
ʿAsker-i Ḫusrev eyledi feryād

3561 Ḳıldı tīġ u zebānı şāha es̱er
Şuʿle-i sūzişi sipāha es̱er

3562 Düşdi çün ʿasker üzre güft u şinev
Gūş idüp ẖalḳdan anı H̱usrev

3563 Gerçi emr itdi H̱usrev-i ġaddār
Bīdil-i zāra olmaġa ber-dār

3564 Ḳılmayup kimse şeh kelāmın gūş
Emr-i H̱usrev'den oldılar ẖāmūş

3565 Daẖl idüp şāha ẓulm ile ʿasker
İẖtilāf üzre oldı ser-tā-ser

3566 Her birisi olup çü āteş-i tīz
Didiler böyle ʿasker-i Pervīz

3567 Görmedük ʿālem içre böyle gedā
Şāh-ı ʿālem dinilse aňa revā

3568 ʿAşḳ itmiş meger ki dīvāne
Ẓūr u eṭvārı cümle şāhāne

3569 Kendüsi tīġ-i ẖūn-feşān gibi
Sözleri āteş-i zebān gibi

3570 Böyle diyüp ḳamu ʿasākir-i şāh
Eylediler Büzürc Mihr'e nigāh

169 a

3571 Ḫusrev’e yaʿni ol ḥakīm-i zamān
Ḥaḳ kelāmın ide yirinde ʿayān

3572 Şāh göñline hem idüp efsūs
Līk itmişdi ḫalḳdan nāmūs

3573 Eyleyüp pīr ḥikmet ile kelām
Didi ey Ḫusrev-i sipihr-maḳām

3574 Dāver-i dehr yaʿni kim Cemşīd
Eylese bir güneh-kāre vaʿīd

3575 Ḫayr içün eyleyüp anı teʾḫīr
Ḥabsi anuñçün eylemiş tedbīr

3576 Şāhlar ki her ḳaçan ki ide ġażab
Lāyıḳ oldur ki Ḥaḳḳ’ı ide ṭaleb

3577 Bil ki nā-ḥaḳḳa meyl iden ṣulṭān
Topveş kellesi olur ġalṭān

3578 Müntaḳīmdür Ḫudā-yı hayy u ġafūr
Ẓulm idüp olma ki ṣaḳın maġrūr

3579 Her ki maẓlūma ide dest-i dırāz
Dest-i ẓālimde bula sūz u güdāz

3580 Dil-şikest itmege ṣaḳın ey şāh
Levḥ-i ḳadrüñ elüñle ḳılma siyāh

3581 Her ki maẓlūma eyler ise sitem
İrişe gerd-i neyline ṭavḳ-ı elem

169b

3582 Merdüm-āzār olan riyāsetle
Āḳıbet cān vire siyāsetle

3583 Şāh kim anda olmaya inṣāf
Aňa Ḥaḳ’dan irişmeye elṭāf

3584 Eyleme bī-günāhı ḳahr ile zār
Tā ki ḳahr itmeye seni Ḳahhār

3585 Gerden-i bī-günāha ṭaḳma ṭınāb
H̱ānümānuň elüňle itme ḫarāb

3586 Bir gedā bir kez eylese feryād
H̱āk olur niçe H̱usrev ü Şeddād

3587 Eylese bir nefes eger zārī
Yile vire niçe küleh-dārı

3588 Zülf-i Şīrīn’den irmiş aňa cünūn
N’ola ger ḳayd u bend ola mecnūn

3589 Lāyıḳ oldur ki ḥabs idüp anı
Göresüz mācerā-yı cānānı

3590 Çāh-ı Yūsuf gibi idüp cāy
İdesüz hem-demini ehl-i vāy

3591 Vire ḥabs içre cān-ı Şīrīn’i
Yād ide tā nişān-ı Şīrīn’i

3592 Gördi Ḫusrev bu sözleri maʿḳūl
Ḳıldı rāy-ı Büzürc Mihr’i ḳabūl
170 a

3593 Atmaġa çāha cevr ile māhı
Buldılar anda bir ʿaceb çāhı

3594 Dikilüp başı üzre ejderhā
Ṣanki zīr-i zemīni āteş-cā

3595 Ejdehā aġzı gibi cāy-ı mehīb
Tīre-dil nitekim derūn-ı raḳīb

3596 İrgürüp çāh-ı ẓulmet içre ḳadem
Oldı gūyā ki tengnā-yı ʿadem

3597 Böyle emr eyledi ki Ḫusrev-i şāh
Ola ʿaşḳ āfitābı menzili çāh

3598 Cāy-ı nūr-ı Hudā idüp çāhı
Getürüp çāha itdiler māhı

3599 Ḳaʿr-ı çāha düşüp o pāk-ṣıfāt
Ḳaldı ṣan ẓulmet içre āb-ı ḥayāt

3600 Niçe biň pehlevān-ı ecder-gīn
Eyleyüp ḥıfẓ-ı Bīdil’e taʿyīn

3601 Ḫusrev-i ẓālim itdi böyle yasaġ
Ki alınmaya hergiz andan bāġ

3602 Biriňüz ġaflet eyleyüp nā-gāh
Ḳaça Bīdil siz olmayup āgāh

3603 İdüp anuň yirine size ʿiḳāb
Tā olınca ḳalem ʿaẕāb u ʿiḳāb

170b

3604 Şāh ḫışmından idüp endīşe
Ḥıfẓ-ı Ferhād'a eyledi pīşe

3605 Ḳaldı ol genci ḥıfẓa ecderler
Şāh ecderveş itdi ʿazm-i sefer

3606 Çāhı kim mesken itdi Bīdil-i zār
Oldı rūz-ı ḳıyāmete şeb-i tār

3607 Ḳaʿr-ı çāha irişdi çün feryād
Zenaḫ-ı dil-rübāsın eyledi yād

3608 İrişüp ḳaʿr-ı çāha ol mehcūr
Düşdi gūyā dehān-ı ecdere mūr

3609 Hicr-i yār ile pür-belā oldı
Meclis-i hicre mübtelā oldı

3610 Ḳaldı Ferhād-ı çarḫ ḥasretde
Ḫusrev-i dehr ʿayş u ʿişretde

3611 Sāḳiyā eyle cānı ʿaşḳ ile mest
Dili ḳıl bend-i zülfüňe pā-best

3612 Ḳayddan tā ḫalāṣ idüp cānı
Genc-i ʿaşḳuň olam nigeh-bānı

171a

3613 Bir seḥer şāh-bāz-ı zerrīn-per
Şevḳden bāl açup ki itdi sefer

3614 Şarḳ deryāsı cūş idüp seḥerī
Virdi emvācı ġarḳa baḥr ü beri

3615 Dehre ʿarż itmege şecāʿat-i nev
Yürüdi mülk-i Ermen'e Ḫusrev

3616 Eyleyüp kūh-ı Bī-sütūn'a ʿurūc
Ḳalʿa-i Ermen üzre eyledi güç

3617 ʿAzm idüp Rūm'a ḳulzüm-i āhen
Oldı ẓāhir çü ḳalʿa-i Ermen

3618 Tā ki Pervīz-i şāh-ı ẓulm-şiʿār
Ḳalʿa-i Ermen üzre itdi ḳarār

3619 Gitdi kūhuň çü şīr-i ġarrānı
Cūşlar ṭutsa n'ola meydānı

3620 Gördi bir ḳal'a-i sipihr-nihād
Burc u bārūsı ser-be-ser pūlād

3621 Pür olup her burūcı serverler
Ṭolu her bir beden dil-āverler

3622 Ḳalʿ ası gūyiyā ki ẕāt-ı bürūc
Peyk-i vehm idemezdi aňa ʿ urūc

171b

3623 Burcı evc-i sipihre irmişdi
Ḳullesi burc-ı mihre irmişdi

3624 Ḳalʿ a-i Ermen'e Mehīn Bānū
Çarḫveş yapdı burc ile bārū

3625 Yedi dervāze eyleyüp ābād
Her birin eylemişdi çarḫ-nihād

3626 Kesüp eṭrāf-ı ḳalʿ aya ḫandek
Naẓar irmezdi ġavrına el-ḥaḳḳ

3627 Öyle itmişdi ḫandeḳi ġarḳ-āb
Düşse baḥr-i muḥīṭ olur nā-yāb

3628 Ḳodı her bir bedende ṭop u tüfeng
Baḥr ile tā ki āteş eyleye ceng

3629 Ḫayl-i şeyṭāna itmege per-tāb
Ḍarb-zenler ḳonuldı hem şihāb

3630 Cemʿ idüp ʿ aḳlı başına Bānū
Bildi kim uṣṣı eylemez ḳayġu

3631 Ceng-i Pervīz'e eyleyüp tedbīr
Didi kim ey muʿīn-i ḥayy u ḳadīr

172a

3632 Saňadur dāyimā tevekkülümüz
Saňadur dāyimā tevessülümüz

3633 Yā İlāhī ʿ ināyet eyle baňa
Keremüňden hidāyet eyle baňa

3634 Saňa maʿlūmdur ki yā Allah
Ẓulm idüp ben żaʿīfe bu gümrāh

3635 Eyleyüp mülk ü mālumı tārāc
Ḳaṣdı budur ki ala ṭaḫt ile tāc

3636 N'ola ey Ḫālıḳ-ı zemīn ü zamān
Eyleyüp ben żaʿīfüňe iḥsān

3637 Şāh-ı Īrān'ı eyleyüp maḳhūr
İre luṭfuňla ḫalḳa nūr u sürūr

3638 Yalvarup Ḥaḳḳ'a Şāh-ı milket-i Rūm
Ceng-i Pervīz'e yine itdi hücūm

3639 Şāh-ı Rūm ile Ḫusrev-i Cebbār
Kār-zār eylerdi leyl ü nehār

3640 Ḳalʿadan gāh yaġdırup āteş
Kül olurdı yanup niçe ser-keş

3641 Ḍarb-zenler idüp gehī per-tāb
Ḫayl-i küffāra atılurdı şihāb

3642 İrişüp yirden āsumāna duḫān
Gice gündüz olurdı ṣan yeksān

172b

3643 Gāh iderlerdi tīġ-ı tizle ceng
Gāh per-tāb iderlerdi ḫadeng

3644 Süriyüp niçe pehlivān kemend
Ḫarb-dest eylerdi ḳahr ile bend

3645 Tīġler ḳahrın āşikār itdi
Ḫūn ile dehri lāle-zār itdi

3646 Ḫandeḳa cūy-ı ḫūn revān oldı
Çarḫdan ṣan şafaḳ ʿayān oldı

3647 Niçe biň ādemi olup küşte
Püşte püşte olup yatur kişte

3648 İki cānibden eyleyüp nāverd
Oldı peyveste ṣubḥ u şām neberd

3649 Gāh deryā-yı ġarḳ olup cūşān
Ḳalʿayı ġarḳ iderdi ṣan ṭūfān

3650 Atılup gāh ḳullelerden ṭop
Olur ol ḫayle dāimā ser-kūb

3651 Niçe gün oldı anda leyl ü nehār
Baş u cān ile itdiler bī-kār

3652 Ḳalʿadan çarḫa irişüp feryād
Ẓāhir olmazdı naʿra-i Ferhād

3653 Bildi Gül-ruḫ ki Bīdil-i maḥzūn
Bend olupdur niteki ehl-i cünūn

173a

3654 Ṣordı Şābūr'a virdi çün sevgend
Didi Ferhād'ı Ḫusrev eyledi bend

3655 Eyleyüp hīle Ḫusrev-i Īrān
Rüstem-i dehri itdiler zindān

3656 Ḥāl-i Bīdil'den olıcaḳ āgāh
Düşdi ḫāk üzre itdi derd ile āh

3657 Ṣaçların çözdi ḳıldı girye vü zār
İtdi nāḫunla gül yüzini figār

3658 Ebr-i ġam māhı eyleyüp pā-māl
Ṭoldı ḥüsn āsumānı üzre hilāl

3659 Çün Zelīhā idüp enīn ü fiġān
Ḳıldı eyvānı külbe-i aḥzān

3660 İrdi Şīrīn'e hicr ile sevdā
Gül yüzin yırtup itdi vāveylā

3661 Çözdi sünbüllerini eyledi tār
Yaġdı bārān gözinden ebr-i bahār

3662 Āhū-yı Ḫoten ḫūn-feşān oldı
Gülşene cūy-ı ḫūn revān oldı

3663 Serdin itdi hevā-yı ġam eftān
Ṣandılar oldı Gül-ruḫ'ı bī-cān

3664 Didi ey bī-dil-i dil-i Şīrīn
Ḳaldı Bīdil ü enīn ü ḥazīn

173b

3665 Oldı Ferhād çünki cānān-sūz
N'ola ansuz ḳalursa ten cānsuz

3666 Oldı cān ansuz ol ġarīb ḫazīn
Dile Bīdil-söz eyleyem nefrīn

3667 Böyle feryād idüp o gül-ruḫsār
Oldı feryād ile niteki hezār

3668 Gāh serv-i revānın eyledi ḫāk
Güllerin gāh eyledi ṣad-çāk

3669 Dökilüp ḫāke sünbül-i pür-çīn
Vardı bād-ı ġama gül-i nesrīn

3670 Ravża tāvusınuñ bulup perini
Sünbülüñ āteş eyledi yirini

3671 Şāh Bānū ile idüp bī-kār
Ḳaldı Gül-ruḫ firāḳ ile nā-çār

3672 Līk Ferhād-ı Bīdil-i maḥzūn
Ḳaldı bend-i belāda çün Mecnūn

3673 Meger ol dem ki Ḥıżr ile Ferhād
Cemʿ olup oldı cān ile dil-şād

3674 Eyleyüp ism-i aʿẓamı taʿlīm
Bīdil-i zāra eylemış tefhīm

3675 Her ne maḳṣūd içün oḳursa hemān
Ola maḳṣūdı ol dem içre ʿayān

174a

3676 Ḥasret-i yār-i cān ile Ferhād
Dilden itmişdi ism-i aʿẓamı yād

3677 Geldi yādına bir gün ol zārın
Ṭoġdı baḫtı güni dil-figāruñ

3678 Oḳıyup oldı çün aña meşġūl
İrdi bendine ol dem içre ḥulūl

3679 Secde-i şükr idüp teferruʿla
Ḥaḳḳ'a ḥamd eyledi tavaḳḳuʿla

3680 Çāhdan her gice iderdi ḫurūc
Burc-ı ḫurşīde eyler idi ʿurūc

3681 Eyleyüp kūy-ı dil-berini ṭavāf
Ḳalʿayı itdi Kāʿbe gibi tavāf

3682 Çāhdan kim çıḳardı Bīdil-i zār
Ermen’i devr iderdi çün pergār

3683 Niçe dem böyle eyleyüp Bīdil
Yine eylerdi maḥbesi menzil

3684 H̱avf iderdi ki kendü ola sebep
İre H̱usrev’den ol gürūha ġażab

3685 Luṭf u ḳahr ile eyleyüp teʾkīd
Şāh itmişdi niçe vaʿd-i va‘īd

3686 ʿAzm idüp çāha iẖtiyār ile
Kendüyi bend iderdi zārī ile

174b

3687 Niçe defʿa idüp bu resmi ḫayāl
Bekciler bildiler nedür aḥvāl

3688 Görüp aḥvāl-i zār-ı Ferhād’ı
Böyle eylerler idi feryādı

3689 Cümlesi Bīdil’e olup bende
Oldılar emrine ser-efgende

3690 Ḥālet-i ʿaşḳ özge ḥāletdür
Bilmemek anı ki ḥamāḳatdür

3691 ʿAşḳ her ḳanġı cānı itse mekān
Bendedür emrine zemīn ü zemān

3692 Ger mecāzī vü ger ḥaḳīḳīdür
ʿAşḳ ʿālemde Ḥaḳ ṭarīḳidür

3693 ʿAşḳ hāmiyyetin iden īkār
Rūz-ı rūşende şeblere tār

3694 ʿAşḳ-ı Ferhād idüp bu ḫayle es̱er
Bīdil'e bende oldılar yek-ser

3695 Didiler cümlesi tażarruʿ idüp
Yalvarup luṭf ile tavaḳḳuʿ idüp

3696 Saňa ẓulm eyledük ḥelāl eyle
Bizi affınla bī-melāl eyle

3697 Ḥaḳ bilür cümle ʿabd-i meʾmūruz
Saňa ẓulm eylemekde mecbūruz

175a

3698 Bize şehden idüp ʿazāmetler
Saňa dāʾim ire saʿādetler

3699 Geçer emrüň çü ḫānümānumuza
Hey niçe ḫānümān ki cānumuza

3700 Her ne emr itseň ey şeh-i ʿālem
Bendeyüz emrüňe Ḫudā aʿlem

3701 Saňa gel cān u baş fedā idelüm
Yoluňa ẖānümān fedā idelüm

3702 Kūy-ı cānāna eyleseň güzerān
Oluruz sāyeveş yanuňca revān

3703 Diňleyüp bu kelāmı ol nālān
Eyledi şükr-i īzid-i Yezdān

3704 Bildi kim cümleten o ẖayl-i güzīn
Oldılar Bīdil'e esīr-i muʿīn

3705 Līk keşf itmeyüp bu esrārı
Bīdil-i zāra oldılar yāri

3706 Böyle aġlarlar idi aġlasa ger
Ġama şādīde oldılar yāver

3707 Niçe demler geçüp bu ḥāl üzre
Ḳaldı Bīdil ġam u melāl üzre

3708 Çāhda eyleyüp āh ile enīn
İrgürür çarẖa nālesin Şīrīn

175b

3709 Giceler Bīdil-i ġarīb ü nizār
Ḳalʿa-i yāri devr ider ṣad-bār

3710 Gāh olur şiʿr oḳurdı zār ile
Söylenür geh ẖayāl-i yār ile

3711 Secde eylerdi kūy-ı dil-bere gāh
Gāh eylerdi derd-i dilden āh

3712 Ḳalʿ ada Gül-ruḫ-ı perī-ruḫsār
Bülbülāsā iderdi āh u zār

3713 Gāh ider nergisini ḫūn-ālūd
Gāh ider nālesini çarḫ-endūd

3714 Gözlerinden döküp gül ile şebnem
Nüsḫa-i ḥüsnün itdi ġarḳa-i yem

3715 Āh idüp yaḳasını çāk eyler
Bād-ı ṣubḥ ile nitekim gül-i ter

3716 Līk Bānū vü Gül-ruḫ u Şābūr
Bilmediler ki n'oldı ol mehcūr

3717 Būyuňa miḥnet ü ġam-ı Ferhād
Bir yaňa cevr-i Ḫusrev-i bī-dād

3718 ʿ Aḳıdup dīdeden demādem ḫūn
Genc-i ḫasretde ḳaldılar maḥzūn

3719 Aġlayup bir gün ol şeker-bāsuḫ
Didi Şābūr'a yaʿni kim Gül-ruḫ

176a

3720 Baňa ger Bīdil-i ḥazīnümden
Bīdil'e nāle-i enīsümden

3721 ʿAḳl ü peyki gibi idüp reftār
Dehri geşt eyleyüp ṣabā-girdār

3722 Rehber olup ʿināyetu'llah
Cān-ı bī-hūşum eylesüň āgāh

3723 Bulup ol nā-murād-ı miskīni
Ḥaṣıl itsüň murād-ı Şīrīn'i

3724 Ger virürseň bu müjdeyi cāna
Naḳd-i cān bez̠l idem faḳīrāne

3725 Didi Şīrīn'e yalvarup Şābūr
Ey ruḫuň ṣaḥn-ı cāna āyet-i Nūr

3726 Her ne emr eyleseň yüzüm üzre
Ḫāk-i pāyüň iki gözüm üzre

3727 Per-i ʿaşḳ ile eyleyüp pervāz
Uçsa evc-i hevāda çün şehbāz

3728 Eyleyüp menzilini yā deryā
Ṭalsa ʿummāna çün dür-i yektā

3729 Eyleyüp evc-i ʿaşḳa pervāzı
Ḳanda ise bulam o şehbāzı

3730 Ḳulzüm-i miḫnete olup ġavvās
Getürem dest-i cāna gevher-i ḫāṣ

176b

3731 Līk cān u göñülden istidʿā
Buña ey āfitāb-ı meh-sīmā

3732 Eger olmazsa mehveşüm ibrām
Luṭf-ı ṭabʿından olsa ḫayr-encām

3733 Ney şekerden ḳılup ele ḫāme
ʿAşḳ şāhına yazsa ger nāme

3734 Olsa muʿciz-nümā yed-i Mūsā
Hicr-i mesḥūrına irişe şifā

3735 Bīdil'e ger kitāb-ı cānānı
İre çün vāridāt-ı Sübḥānī

3736 Olmış ise irüp ḥayāt-ı ebed
Tāze cān vire aña ḥayy-ı ebed

3737 Diñleyüp bu kelām-ı iʿcāzı
İtdi ḥüsn-i ḳabūl ile nāzı

3738 Ṣıġmaz iken dehānına bir dür
Oldı dürc-i güher gibi pür-dür

3739 Oluban çün devāt-ı dil pür-ḫūn
Çün ṣadef oldı pür dür-i meknūn

3740 Böyle diyüp alup ele ḫāme
Yazdı Ferhād'ına duʿā nāme

3741 Didi taḥrīr idüp belālarını
Yazayın çekdigüm cefālarını

177a

3742 Ḳara yazum gibi ḳara baẖtum
Yile virüp cihāz ile raẖtum

3743 Gāh idüp kākülüm gibi pā-māl
Gāh zülfüm gibi perīşān-ḥāl

3744 Eyleyüp derd ü miẖneti taḥrīr
Yazdı kilk-i belā ile bir bir

3745 Levḥ-i kāfūrı eyleyüp miskīn
Virdi Şābūr'a nāz ile Şīrīn

3746 Eyleyüp Gül-ruẖ'a niçe taḥsīn
Nāmeyi aldı ol resūl-i emīn

3747 Ṣoḳdı başına anı hüdhüdvār
ʿAzm-i rāh eyledi ṣabā-girdār

3748 Kalʿadan kendüyi idüp per-tāb
Ḳıldı Ferhād'ı cüst ü cūya şitāb

3749 Eyleyüp kūh-ı deşte cümle güzār
İtdi Ferhād-ı zārı istifsār

3750 Līk Ferhād'da bu idi ādet
Ġālib olduḳça āteş-i firḳat

3751 Ḳalʿayı devr iderdi ḥasretle
Āh u zāri iderdi ḥayretle

3752 Ṭolanup dehri ser-te-ser naḳḳāş
Ālemi devr iderdi ol ḳallāş

177b

3753 Şeş cihāta güzer idüp çü ṣabā
Geşt iderken cihānı peykāsā

3754 İrdi gūşına bir ṣadā-yı ḥazīn
Ne ṣadā āh āşıḳ-ı miskīn

3755 Diňleyüp ol ṣadāya meyl itdi
Āşıḳ-ı bī-nevāya meyl itdi

3756 Gördi ḫāk üzre Bīdil'i efkār
Kül olup sūz-ı ʿaşḳ ile çü hezār

3757 ʿAşḳ ile mübtelā-yı derd olmış
Hem-demi āh u zār-ı serd olmış

3758 Bīdil'i devr idüp gürūh-ı sibāʿ
Cümle eylerler idi raḳṣ u simāʿ

3759 Sūzişi eyleyüp sibāʿa es̱er
ʿAşḳdan her biri dilinde ḫaber

3760 Devr idüp Kaʿbeveş ṭuyūr u vuḥūş
Her birisi iderdi cūş u ḫurūş

3761 Gördi çün kim bu ḥāleti naḳḳāş
Naḳd-i cān itdi Bīdil'e sābāş

3762 Yaġdırup gül yüzine gözyaşın
Aldı zānu-yı şefḳate başın

3763 Aġlayup sīnesini eyledi çāk
Bīm idi kendüyi ideydi helāk

178a

3764 Gördi Şābūr'ı göz açup Ferhād
Ḳoçdı şevḳ ile eyledi feryād

3765 Düşdi Ferhād ayaġına Şābūr
Öpdi Şābūr'ı Bīdil-i mehcūr

3766 Gāh ol sīneye çeküp anı
Ṣordı andan bu kūy-ı cānānı

3767 Ol buňa ṣordı ḥāl-i zārından
Bu su᾿āl itdi aňa yārinden

3768 Bu anuň derdin eyler istifsār
Ol ider şevḳ-i yārini tekrār

3769 Gördi Ferhād'ı böyle şevḳ-endūd
Ṣundı fi'l-ḥāl nāme-i maḳṣūd

3770 İrdi Ferhād'a çünki ol tevḳīʿ
Oḳudı aşḳdan beyān ü bedīʿ

3771 Oldı zāhir çü ṣafḥa-i āġāz
Sīneye çekdi eyledi iʿzāz

3772 Nāme-i dil-beri görüp Ferhād
Nāmeden ġayrın itdi dilden yād

3773 Gördi mektūb-ı yāri lāl oldı
Ża'f ile cismi zār-ı nāl oldı

3774 Oḳudı nāmeyi çün ol maḥzūn
Gördi her ḥarfi ḳahr ile mażmūn

178b

3775 Oldı her ṣaṭrı ṣanki rāh-ı ṣafā
Belki her ḥarfi ḥarf-i mihr ü vefā

3776 Her beyānı niteki cūy-ı revān
Gülşen-i bezm-i şevḳe oldı nişān

3777 Sāḳiyā ṣun yine şarāb-ı viṣāl
Eyleyüp cām-ı şevḳi māl-ā-māl

3778 Nūş idüp ḳalmaya arada ḥicāb
Her varaḳ ola vaṣl-ı yāre kitāb

3779 Ol Ḫudā ḥaḳḳı kim bu nāme-i derd
Dil-i ʿuşşāḳa oldı cān-perverd

3780 Eyleyüp ehl-i ʿaşḳı maẓhar-ı ḳahr
Sāġarın ḳıldı hicr ile pür-zehr

3781 Semʿ-i şevḳe virüp ezelde ẓuhūr
İtdi ʿaşḳ ehli göñlüni pür-nūr

3782 ʿAşḳ ile var olup zemīn ü zamān
ʿAşḳdandur cemīʿ-i kevn ü mekān

179a

3783 Meclis-i dilde aşḳ durur sāḳī
Kāse-i ḳalb-i sāġar-ı bāḳī

3784 Devr idüp tā ki cām bezm-i elest
İtdi ẕerrāt-ı ālemi ser-mest

3785 Mey-i bezm-i muḥabbet-i ezelī
Bāde-i cām-ı şevḳ-i lem yezelī

3786 İrdi kevn ü mekāna cūş u ḫurūş
Şevḳ ile itdi ʿālemi bī-hūş

3787 Ḳıldı sāḳī o bezme Ferhād'ı
Sāz u söz oldı āh u feryādı

3788 Mest ḳılmaḳda ʿālemi yeksān
Dimez ol nüktedān diyü nādān

3789 Kime arż itse cām-ı Cem'den mehr
ʿĀḳıbet hicr ile ider pür-zehr

3790 Kime ṣunsa mey-i viṣāl ile cām
Āḫir eyler anı semūm-ı eşām

3791 Bilse egerçi kim eyler ġam-nāk
Güllerin sīnesin ider ṣad-çāk

3792 Yaḳdı pervāne şemᶜ-i ᶜaşḳ ile pür
Şemᶜ ü Pervāne ḳıṣṣasını bilür

3793 Şemᶜ ü pervāneye urup āteş
Buňa pervānedür aňa āteş

179b

3794 Gerçi pervāne şemᶜe yaḳdı perin
Sūz-ı aşḳ ile şemᶜ yaḳdı serin

3795 ᶜAyn-ı ḥikmetle her ki naẓar olur
Şemᶜ ü Pervāne ḳıṣṣasını bilür

3796 Āteş-i ᶜaşḳ olup velīk ᶜayān
Şemᶜ ü pervāneyi ider sūzān

3797 Ẕerrenüň ıżṭırābı ᶜaşḳ iledür
Güneşüň sūz u tābı ᶜaşḳ iledür

3798 Āteş-i ᶜaşḳ ile yanup güller
Kül olur nār-ı ᶜaşḳa bülbüller

3799 Kime kim sūz-ı ᶜaşḳ urur āteş
ᶜAyn-ı āteş olur semenderveş

3800 Ḫāmesin ney şekker idüp Şīrīn
İtdi laᶜli gibi sūzın rengīn

3801 Kilk-i Şīrīn olup cevāhir-bār
Ḳıldı söz gevherini böyle nis̱ār

3802 Didi bu ṣafḥa-i viṣāl- āġāz
K'itdi maḥbūbdan ḥabībe niyāz

3803 Belki oldı ḥabīb ile maḥbūb
Vaḥdet-i ṣırf ile ṣafā maṣḥūb

3804 Beni sen eyledüň egerçi ḥabīb
Sensüň ama baňa ḥabīb ü lebīb

180a

3805 ʿAşḳuma tā ki mübtelā olduň
Başuňa başḳa bir belā alduň

3806 Cām-ı şevḳ ile olalı bī-hūş
İtmedüň cürʿa-i viṣālümi nūş

3807 Nār-ı hicrümle olsa cismüň kül
Bilürem şuʿlesin idersün gül

3808 Firḳatümden yaġarsa başuňa ṭaş
Ḳarşu varup aňa ṭutarsa baş

3809 Eyleyüp kūh-ı Bī-sütūn'ı nigūn
Şīrler heybetüňle oldı zebūn

3810 ʿAşḳum ile kesüp belā ṭaġın
Dilde yaḳduň cefā vü ġam dāġın

3811 Ḫāk idüp kuhsārı ʿaşḳum ile
Derdin olduň nizār-ı ʿaşḳum ile

3812 Rāh-ı ʿaşḳumda çok elem çekdüň
Deşt-i hicrümde derd ü ġam çekdüň

3813 Miḫnet ü derd ile nedür ḥālüň
Şiddet-i ḳahr ile nedür ḥālüň

3814 Nedür aḥvālüň ey ġarīb ü ḥazīn
Dil-figār u belā-keş ü miskīn

3815 Bilürem derdüm eyleyüp maġbūn
Ḳıldı ʿaşḳum seni esīr ü zebūn

180b

3816 Ḫaste vü zār u nā-murād olduň
Derd ü ʿaşḳumla ġam-nihād olduň

3817 Bend idüp kākül-i perīşānum
Çāha saldı seni zenaḫdānum

3818 Seni ḳaşum firāḳı itdi hilāl
Mū-miyānum ḫayāli eyledi nāl

3819 Nitekim hicr-i yār-ı pāyānı
Gerçi yoḳ derd ü ʿaşḳuň oranı

3820 Oldı bu līk ʿāleme maʿlūm
Seng-i ḫār ile bir durur saňa mūm

3821 Māsivā olsa derd ü ġam kūhı
Çeksün anuňla kūh-ı endūhı

3822 Virmiş ol deňlü Ḫaḳ saňa ḳuvvet
Zūr- bāzū vü cür᾽et-i ḳudret

3823 Çeksüň ol kūh-ı miḫneti nā-gāh
Ḳabż-ı destüňde ola niteki kāh

3824 Merd-i bī-bāksun cihān içre
Gevher-i pāksun cihān içre

3825 Seni ġam nārı güher itmişdür
Belki kibrīt-i aḥmer itmişdür

3826 Saňa nisbet ṣafā vü ġam birdür
Ne ṣafā nāle vü ni ʻam birdür

181a

3827 Līk gülbün-i ġarībe eyle nigāh
Ġonca-i ḥüsn iken olup çün gāh

3828 Ḳara baḫtum gibi sitārem yoḳ
Cigerüm pārelendi çārem yoḳ

3829 Baḫtum açılmayup yüzüm gülmez
Bunca derd ile dil ʿaceb olmaz

3830 Tīġ-ı derd ile şerḥa şerḥa tenüm
Şerḥa şerḥine yoḳ velī süḫanüm

3831 Yana yana olup ser-ā-ser kül
Ḳaldı ʿaşḳ āteşinde cān u göñül

3832 Sūziş-i ʿaşḳ olup göñülde ʿayān
Aşdı başdan velī sirişk-i revān

3833 ʿAşḳ bendiyle tā ki oldum esīr
Nāle vü āhum oldı çarḫa emīr

3834 Āhdan özge bulmadum maḥrem
Eşkden ġayrı görmedüm hem-dem

3835 Eyleyüp derd ü ʿaşḳ ile daʿvā
Dimedüm sende yoḳ bu derd ü belā

3836 Seni bend eyleyüp keşākeş-i ʿaşḳ
Bilürem yaḳdı cānuñ āteş-i ʿaşḳ

3837 Sende bende degül durur ġam-ı kem
Sende vü bende var bu derd ü elem

181b

3838 Līk yüz biñ belā vü derd ile
Eşk-i ḫūn-bār u āh-ı serd ile

3839 Sīneme tīġ-i ʿaşḳ urup yāre
Eyleyüp cism ü zārı ṣad-pāre

3840 Her ḳaçan derdüñi idersem yād
Cān-ı zārum helāk ider feryād

3841 Bir ṭarafdan ḥicāb-ı Bānū Şāh
Bir ṭarafdan ʿitāb-ı mīr ü sipāh

3842 Cān-ı şīrīn'e ḳaṣd idüp ḥasret
ʿAḳıbet öldürür beni firḳat

3843 Olsa ger biň bu deňlü cevr ü cefā
Bād-ı ʿaşḳ itse külli cismi hebā

3844 Rehber olup ḳaçan ki luṭf-ı ilāh
Seyr idersem cemālini nā-gāh

3845 İrişüp cān-ı zāra tāze ḥayāt
Bula cism-i ṣafā-yı dil bi'ẕẕāt

3846 Dem-be-dem kim sen dil-figārum
Sīne-i mecrūh-ı pür-efkārum

3847 Ser ü pā şemʿ veş olup sūzān
Ger olursaň güneş gibi ʿüryān

3848 Perr ü bāli gezüp cihānı tamām
Mest olup cām-ı 'işret ile tām

182a

3849 Bāde-i şevḳi nūş-ı cān itseň
Terk-i tecrīd olup fiġān itseň

3850 Göňlüňe ʿaşḳ sūzı eylese kīn
Seyl-i eşküň virür aňa teskīn

3851 Hergiz ey māh-rū cihān-peymā
Diyemez kimse saňa çün u çerā

3852 Lī̇k müşkül budur ki ben miskī̇n
Nātüvān u esī̇r ü zār u ḥazī̇n

3853 Āteş-i ʿaşḳı eylesem pinhān
Dil-i sūzānda cān olur biryān

3854 Ẕerrece āşikār idersem eger
Yine sūzum ile dehri ser-tā-ser

3855 Āteş-i hicre yanmadın ṣad-bār
Daḫi müşkül durur riʿāyet-i ār

3856 Çāh-ı derd içre senge bend olduň
Ehl-i ʿaşḳ içre ser-bülend olduň

3857 Māsivā cümle bende-fermānuň
Ola ʿavn-i Ḫudā nigehbānuň

3858 Saňa Ḥaḳ'dan irüp Süleymānlık
Kişver-i ʿaşḳa belki düşmānlık

3859 Ḫıdmetüňde vuḥūş ḫādimdür
Belki cümle ṭuyūr ʿāzimdür

182b

3860 Taḫt-ı ʿaşḳuň olup Süleymān'ı
Ḥaḳ seni ḳıldı derd sulṭānı

3861 Şeref-i ʿaşḳ ile Süleymān'sun
Taḫtgāh-ı belāya sulṭānsun

3862 Niçe bir ire çarḫa efġānum
Kanı ẓālim senüñle peymānum

3863 Ben żaʿīf ü naḥīf çün Belḳıs
Eyleseñ n'ola meclisüñde ins

3864 Ḫıdmetüñle beni ʿazīz eyle
Yaʿni yanuñda bir kenīz eyle

3865 Her seḥer gün gibi ḳarīnüñ olam
Sāyeveş gice hemnişīnüñ olam

3866 Zülfümi boynuña ḳılup zencīr
İdesün sen ġazāl-i Çīn'i esīr

3867 Pāyüñe yüz sürüp çü bād-ı şimāl
Yanayın ḫıdmetüñe şemʿ-miṡāl

3868 Gerd-i ġamdan irişse ger ḳayġu
Dökeyin ol ġubāra gözden ṣu

3869 Şām-ı hicr irse ger saña cāvid
ʿArıżum ẓāhir eyleye ḫurşīd

3870 İdeyüm ḫıdmetüñde ey ḫoş- ḫū
İdeyüm gūsuña ṣaçum cārū

183a

3871 N'ola yād idüp bu mecrūḥı
Tīġ-i ʿaşḳ ile sīne meşrūḥı

3872 İrgürüp ben fakīriňi gence
Eyleseň cismüme ḳadem-rence

3873 Saňa şırça sarāy idüp didüm
Ola ḳurbān bu cān-ı ġam didüm

3874 Sen gidelden beri gözüm nūrı
Çekindi ḫayl-i ġam bu mehcūrı

3875 Sen idüň dāimā bu mülke penāh
Bende olmışdı saňa mīr ü sipāh

3876 Oldı bizden sipāhumuz meʾyūs
Ḳaldı çāh-ı belāda dil maḥbūs

3877 Düşdi düşmen eline kişverimüz
Gitdi yaġmaya tāc u efserimüz

3878 Bunlara ben olup ḳamu bāʿiṡ
Benden oldı bu derd ü ġam ḥādiṡ

3879 Olmasaň sen bizümle ger yek-dil
Eyleye kalʿamuz ʿadüv-menzil

3880 Ey şeh-i taḫtgāh-ı mülk-i sürūr
Ḫāṭır-ı ʿāṭıra degül mestūr

3881 Mūr kim Ḥażret-i Süleymān’e
Tuḥfe ʿarż eylese ḥaḳīrāne

183b

3882 Lāyıḳ oldur ki idüp anı ḳabūl
Ḳılmaya ol ḥaḳīri zār u melūl

3883 Oldı mefhūm-ı ẕāt-ı mihr-naẓīr
Maʿni-i tuḥfetü’l-faḳīr-i ḥaḳīr

3884 Tuḥfemüz oldı çün duʿā vü s̱enā
Umaram kim ola ḳabūl-i H̱udā

3885 Bula ṭūmār-ı nāme çün güşād
Biline miḫnet-i dil-i nā-şād

3886 İricek dest-i būsa yaʿni kitāb
Bula ger irse ḫaste cāna cevāb

3887 Eyleyüp tā ki cāna ḥırz-ı cānān
Vire dil dest-i cāna ḫaṭṭ-ı emān

3888 H̱ıdmetin āḫir itdi çünki devāt
Yumdı aġzını itmedi kelimāt

3889 Söylemekden kesüp dilin ḫāme
Sözini āḫir eyledi nāme

3890 Her ʿibāret olup dür-i meknūn
Oldı dürc-i dürer gibi mevzūn

3891 Silk inşā olup gevher-āyīn
Ḳıldı kāfūrını şeker miskīn

3892 Nāme-i mefhūmın aňlayup Ferhād
Ṣafḥa-i būdın eyledi ber-bād

184a

3893 Bildi Bīdil çü nāme mefhūmın
ʿAşḳ ile yāda virdi maʿlūmın

3894 İrdi Ferhād'a çün nevā-yı viṣāl
Müjdegānī cān fezā-yı viṣāl

3895 Naḳd-i cānını eyleyüp īs̱ār
Ṣadef-i dilden oldı gevher-bār

3896 ʿAşḳ efsānesin idüp taʿbīr
Ġam-ı hicrānı ḳılmaġa taḥrīr

3897 İrdi eşki yile ciger ḳanın
Yazmaġa mācerā-yı cānānın

3898 Başladı nāme yazmaġa Ferhād
Eyledi ḫūn-ı dilden aňa midād

3899 Düzdi cān riştesine dürr-i lāl
Kūy-ı Şīrīn'e eyledi irsāl

3900 Ḫūn-ı dilden irüp sirişki midād
Göz ḳarasından itdi naḳş-ı sevād

3901 Virdi Şābūr-ı zāra anı hemān
Ola tā kim cenāb-ı yāre revān

3902 Nāmeyi destine alup fi'l-ḥāl
Kūy-ı Şīrīn'e açdı perr ile bāl

3903 İrgürüp āsitān-ı Gül-ruḫ'a pey
Yolı ṭūmar gibi eyledi ṭayy

184b

3904 Pūye ʿarż eyleyüp ṣabā yeline
Nāmeyi ṣundı dil-rübā eline

3905 Dest-i Āsaf'la çün nesīm-i şimāl
Ḳıldı Belḳıs'a nāmeyi īṣāl

3906 İrişüp Gül-ruḫ'a berāt u vefā
Bezm-i şevḳ içre idi ẕevḳ u ṣafā

3907 Geldi Şīrīn'e ol berāt ile cān
Buldı anuňla cān u dil ʿünvān

3908 Ṣafḥa-i yāre münşī-i iʿcāz
Oldı çün ʿaşḳ ile raḳam-perdāz

3909 Yārdan aldı ṣıḥḥat ile ḫaber
Geldi ẕevḳ u ṣafā vü gitti keder

3910 Baňa ṣun sāḳiyā mey-i laʿlīn
Ola baḥr-i ʿarūżveş rengīn

3911 Tā olup ol şarāb ile medhūş
Ola levm-i cān ʿaşḳ ile bī-hūş

Ferhād-ı miskīne nāme-i Şīrīn ilḥām-ı Rabbānī gibi irişüp taʿvīd-i cān itdükden ṣoňra dīde-i ġam-dīdeden revān olan ḫūn ile taḥrīr-i nāme itdügidür

185a

3912 Nāme taḥrīrden eyleyüp Ferhād
Eyledi nām-ı Ḥaḳḳ'ı evvel yād

3913 Ḫāmeveş gözi yaş döküp ol dem
İtdi ḥamd-i Ḫudā'yı böyle raḳam

3914 Aňa yüz ḥamd u ṣad hezār s̱enā
K'itdi ʿaşḳ ehlini elem meʿvā

3915 Āteş-i ʿaşḳı eyleyüp cān-sūz
Ḳıldı ḥüsn ehlini cihān-efrūz

3916 Derd kuhsārını idüp sengīn
İtdi erbāb-ı ʿaşḳa anı kemīn

3917 Ġam-ı ʿaşḳuň idüp ṭarab-nāki
Tīġ-ı hicrānuň itdi bī-bāḳi

3918 Eyleyüp derd-i ʿaşḳ ile hem-zād
Söyledür nām-ı pāküňi Ferhād

3919 Gāh ider anı şāh-zāde-i Çīn
Menzil eyler aňa belā mülkin

3920 Ki virür ten ṭılısm içre güşād
ʿAşḳ genci ile ider dil-şād

3921 Buldurur gāh sāġar-ı Cemşīd
Mülk-i Ermen'de gösterür ḫurşīd

3922 İrgürüp ol dem içre yine şikest
Ẕerreveş eyler anı ḫāk ile pest

185b

3923 Olup ol dil-şikest zār u ḫazīn
Mest u medhūş bāde-i Şīrīn

3924 Līk bilmez ki ḳandadur ol māh
Ḳanġı yoldan gider ol kişvere rāh

3925 Yüz urup kūh u deşte āb gibi
Sürinür yaʿni gird-bād gibi

3926 Eyleyüp ḫayl-i miḫneti pā-dāş
Reh-rev olur o zāra bir ḳallāş

3927 Bīdil-i nā-murād ile Şābūr
İrişüp kūy-ı dil-bere mesrūr

3928 Ḫāk idüp elde seng-i ḫārāyı
Eyleyüp ḫıdmet-i dil-ārāyı

3929 İrmiş iken viṣāl-i cānāna
Yaʿni dergāh-ı şāh-ı ḫūbāna

3930 Çāh-ı ḥırmānı eyleyüp menzil
Ḳıldı cevr ü cefā ile Bīdil

3931 Nāme-i yāri eyleyüp taḥrīr
Ḥālini böyle eyledi taʿbīr

3932 ʿAşḳ ṭūmārına çeküp ṭuġrā
Sürḫ-i ʿaşḳ ile eyledi imlā

186a

3933 Ḫākden refʿ idüp ġubārını
Yād idüp zār-ı bī-ḳarārını

3934 Cān u dilden ki oldı ḳahr ile cān
Aňa kim oldı derd-i cānuma cān

3935 Yaʿni ol gül-ʿizār u māh-cebīn
Ġonca-leb serv-ḳadd ü leb-nūşīn

3936 Gül-ruḫ u lāle-ḫadd ü ġonca-dehān
Kebg-reftār u serv-i gülşen-i cān

3937 Luṭf idüp bendesine gül-ruḫsār
Ẕerresin eylemiş felek-miḳdār

3938 Söze leẕẕet virüp çü şekker ü ḳand
Eyleyüp söz güherlerini peyvend

3939 Gönderüp bendeye kitāb-ı mübīn
Ḳılmış ol hırz ile cefādan emīn

3940 İrişüp cāna vaḥy-i Sübḥānī
Nāz ile oldı sürūş-ı Raḥmānī

3941 Saṭrı cāna ḥarīm-i ʿaşḳ oldı
Ḥarfi ġūyā kelīm-i ʿaşḳ oldı

3942 Nāmede derc idüp dür-i meknūn
Nükte-i ʿaşḳı eylemiş mażmūn

3943 İdemez kimse ol bediʿi beyān
Ola bir ḥarfine fedā biň cān

186b

3944 Vire elfāẓı mürde cismüme rūḥ
Oldı mażmūnı bend-i hicre fütūḥ

3945 Anı taʿvīd-i cān idüp dil ü cān
Dil-i miskīne irdi ḫaṭṭ-ı emān

3946 Yazılup ol nişān-ı mihr ü vefā
Ser-be-ser oldı dāsitān-ı vefā

3947 Vuṣlat-ı dil-bere nüvīd oldı
Ārzū-yı dile berīd oldı

3948 Yazılup yaʿni emr-i ālī-şān
Böyle naḳl eylemiş şeh-i ḫūbān

3949 Dil-i nāzükde arż olınmış derd
Oldı ol derdden dil-i pür-derd

3950 Līk benüm gibi ḫāk olup bir dem
İrmeye sen perīye derd ü elem

3951 Rāh-ı ʿaşḳuňda cān-feşān olayum
Şerḥ-i hicrüňde ṣad-zebān olayum

3952 Olayın şemʿ gibi ben sūzān
Bāġ-ı ʿayş içre tek sen ol ḫandān

3953 Yanma ʿaşḳ āteşine niteki berḳ
Merdüm-i dīdeň itme ḫūn ile ġarḳ

3954 Ben yanup sūz-ı cān-güdāz ile
Giresün çarḫa söz ü sāz ile

187a

3955 Olayın āh u zār ile çü hezār
Sen cihān içre gülşen ol herbār

3956 Yār olup saňa devlet ü iḳbāl
Ḫayl-i ġam eylesün beni pā-māl

3957 Devletüň dāimā olup efzūn
Eylesün derd ü aşḳ cānı zebūn

3958 Düşmenüň tīġveş girüp bende
Tīġuň itsün beni ser-efgende

3959 Müntehī ḳāmetüň olup bālā
Ola āhum hemīşe servāsā

3960 Şemʿ-i ruẖsāruň ola tābende
Cān yaḳam şuʿlesine tā bende

3961 Çekmede bār-ı miẖnet ile hicrān
Dimiş ol meh ki var tenümde tüvān

3962 Derd ü ʿaşḳ eyleyüp żaʿīfü'l-ḥāl
Mūrveş ḳıldı ġam beni pā-māl

3963 Nār-ı hicrüňle nātüvāndur dil
Derd ü ʿaşḳuňla tev'-emāndur dil

3964 Sūz-ı ʿaşḳ eyledükçe cānuma kīn
Eylemesüň baḥr-i eşk ile teskīn

3965 Eşk ṭūfānına olup ġarḳ-āb
Çeşm-i bī-mārum eyledüm nā-yāb

187b

3966 Ḳāf'a Bīdil olursa zūr-āver
Dimiş ol meh ki ide zīr ü zeber

3967 Ḳanı ol zūr ü ḳanı ol ṭāḳāt
Bār-ı ġam çekmege ḳanı ṭāḳāt

3968 Beni gerdūn-ı dūn zebūn itdi
Sāġar-ı cānı ser-nigūn itdi

3969 ʿAdem-i maḥz olup benüm ḥasmum
Ḳaldı ālemde ʿaşḳ ile ismüm

3970 Ḳalmadı miḥnet ü firāḳa mecāl
Ṭāḳat-ı bār-ı ġam ḫod emr-i muḥāl

3971 Mülk ü mālını ẕikr idüp ol māh
Didi ber-geşte oldı baḫt-ı siyāh

3972 Düşdi māl ü menālüm aʿdāya
Kişverüm gitdi cümle yaġmāya

3973 Olmayup ḫayl ü kişverüñ rāḥat
Bilürem düşdi mülkine āfet

3974 Dilerüm cān u dilden ey māhum
İrişüp luṭf-ı Ḥaḳ benüm şāhum

3975 Ola mülküñ hemīşe ābādan
Reşk ide aña ravża-i rıżvān

3976 Görmesün bād-ı miḥnet ol iḳlīm
Eylesün güllerin güşāde nesīm

188a

3977 Ḥüsnüñe ḫānümān fedā olsuñ
Vaṣluña ḫaste cān fedā olsuñ

3978 Ḫāki olsun hemīşe ʿanber-sā
Ravża-i cennet ola aña feżā

3979 Kişverüñ eyleye Ḫudā maʿmūr
Ola reşk-i ḳuṣūr-ı ravża-i ḫūr

3980 Her belā ki irişse kişverüňe
Her belā kim yetişse ʿaskerüňe

3981 Ol belā ḫānümānuma irsün
Ol ḳażā ḫaste cānuma irsün

3982 Diyemen ey āfitāb-ı meh-sīmā
Geşt idüp ʿālemi çü bād-ı ṣabā

3983 Devr idüp Kāʿbe gibi ḫar-gāhum
Niçün olmaya ḫāk-dergāhum

3984 Āsitānı benüm penāhumdur
Ḳaşı miḥrābı secde-gāhumdur

3985 İşigüň cān ile ṭavāf iderin
Kāʿbeveş gūyā ki maṭāf iderin

3986 Merve ḥaḳḳı bulup anuňla ṣafā
Feyż ider cāna nūr-ı mihr ü vefā

3987 Olmazam ben ol āsitāndan ıraġ
Ger olam cism-i zār u cāndan ıraġ

188b

3988 Nāme şāhda olan taṣrīḥ
Şübhe yoḳdur ki oldı ol ṣarīḫ

3989 Bende ol emri redde yoḳdur ḥad
Ola merdūd-ı Ḥaḳ iden anı red

3990 Şübhesüz bu di-l esīr ü nizār
Ṭolanur kūy-ı yāri çün pergār

3991 Çün nesīm-i şimāl idüp rū-māl
Oluram anda ẕerreveş pā-māl

3992 Ẓāhirā sedd olup velī rāhum
İrdi key çarḫa āteş-i āhum

3993 Kūy-ı cānāndan olduġum maḥrūm
Gül-ruḫ'a böyle ola kim maʿlūm

3994 Ḥıfz-ı Ferhād'a Ḫusrev-i bī-dīn
ʿAskerinden ki eyledi taʿyīn

3995 Böyle ʿahd eylemiş şeh-i ġaddār
Nā-gehān ġıybet itse Bīdil-i zār

3996 Her birine idüp ʿuḳūbetler
Eyleye ḳahr ile siyāsetler

3997 Ḫavf iderüm ki ol şeh-i ẓālim
Ola bu sözde şüphesüz cāzim

3998 Bī-güneh anlara idüp bī-dād
Ola Ferhād ebed bu ẓulm ile yād

189a

3999 Ẓulme maẓlūm iken olup ʿāzim
Ola maẓlūm iken o dem ẓālim

4000 Lillahi'l-ḥamd irüp ʿināyet-i Ḥaḳ
Oldılar maẓhar-ı hidāyet-i Ḥaḳ

4001 Ġam-güsār oldılar baňa ġamda
Yār-ı ġār oldılar baňa hem de

4002 Her ne dirsem iṭaʿāt eylediler
Baňa cān ile şefḳat eylediler

4003 Buġż idüp fi'l-ḥaḳīḳa Pervīz'e
H̱āk-i rāh oldılar bu nā-çīze

4004 Gitdi ḳalmadı aramuzda nifāḳ
Oldılar cān u dilden ehl-i vifāḳ

4005 Bendeňe her birisi yār oldı
Ġār-ı mihnetde yār-ı ġār oldı

4006 Emr iderse eger şeh-i ḫūbān
Olam anlarla ḳalʿaňuza revān

4007 Olalar bende Şāh Bānū'ya
Nite kim bende māh-ı gül-rūya

4008 Pāye-i şāha eyleyüp rū-māl
İrişem nūr-ı mihre ẕerre-mis̱āl

4009 Līk bu bend-i ġam giriftārı
Tīġ-i derd ü belā dil-fiġārı

189b

4010 Yaʿni ṣaḥrā-yı ʿaşḳ mecnūnı
Rāh-ı derdüň esīr ü mahzūnı

4011 Miḥnet-i cevr-i yār ile muʿtād
Bāde-peymā-yı bezm-i ġam Ferhād

4012 Medḥ idersem o māhı ḥaddüm yoḳ
ʿÖzr idersem velīk ʿözrüm çok

4013 Ẕerreňi mihr iderseň ey māhum
Bendeňem kim iderseň ey şāhum

4014 Her ne yār emr iderse cān üzre
Luṭf eger ḳahr iderse cān üzre

4015 Olmasa vuṣlatuň ümīdi eger
Tende ḳalmazdı cān u tenden eṡer

4016 İrişüp ẖayl-i der ü cünd-i belā
Bīdil'üň eylemişdi bī-ser ü pā

4017 Ḫāk ile cān-ı zār olup hemvār
Şeş-der-i ġamda ḳaldı Bīdil-i zār

4018 Ḳalmış iken belāda mürde dil
Nā-gehān irdi cāna müjde-i dil

4019 Leb-i Şīrīn'üň eyleyüp kelimāt
Ḳaldı āteşde ẓāhir āb-ı ḥayāt

4020 Yandı ol āteş ile cān u cihān
İrdi cism-i żaʿīfe çeşme-i cān

190a

4021 Nār-ı şevḳuñ ki yaḳdı sīnede dāġ
Oldı hicrüñde dilüm çeşm-i çerāġ

4022 Gitdi dil sīneden ġamuñ geldi
Sevin ey dil ki maḥremüñ geldi

4023 Derdi ḥarf ile eyleyüp taʿbīr
Nāme-i ʿaşḳı itdi çün taḥrīr

4024 Ḳıldı Şābūr'a şevḳ ile teslīm
Ġonca ṭūmārın aldı ṣanki nesīm

4025 Aldı destine nāmeyi fi'l-ḥāl
Ḳıldı dergāh-ı Gül-ruḫ'a īṣāl

4026 Yüz urup āsitān-ı Bānū'ya
İrişüp bār-gāh-ı meh-rūya

4027 Oḳınup anda nāme-i Ferhād
Oldı Bānū ile perīveş şād

4028 Şevḳden göñli gāh olur şādān
Geh sevincinden eyler āh u fiġān

4029 Bīdil'inden ḫaber ṣorup Şīrīn
Söyleyüp ol iderdi Gül-ruḫ enīn

4030 Geldi gūyā ki cism-i mürdeye cān
ʿĀşıḳ-ı nātüvāne yā cānān

4031 Müşterīden irişdi çün peyġām
Oldı ḫurşīd-i esb-i devlet-i rām

190b

4032 Ġoncayı āh-ı bülbül itdi güşād
Revnaḳ-ı gül anuňla oldı ziyād

4033 Çalınup ḳalʿāda yine nevbet
Her beden oldı merd-i pür-zīnet

4034 ʿUḳde-i miḥnete irişdi güşād
Oldı ḫāne-ḫarāb dil ābād

4035 Ġāyibinden ḫaber alup Gül-ruḫ
Oldı şevḳ ile gül gibi ferruḫ

4036 Ṣadef-i dīdeden olup dür-bār
Pāy-ı Şābūr'a eyledi īs̱ār

4037 Cām-ı faġfūrı pür idüp mey-i āl
Eyledi ārzū-yı bezm-i viṣāl

4038 Baňa ṣun sāḳi sāġar-ı Cemşīd
Leb-i Şīrīn'den eyleme nevmīd

4039 Vuṣlat ümmīdine olup ḫursend
Yārdan ġayrı ḳılmayam peyvend

191a

4040 Nāḳil-i ġuṣṣa nāme-i Ferhād
ʿUḳde-i hicre böyle virdi güşād

4041 Saʿd sāʿatde ruḳʿa-i Bīdil
Vaḥy-i münzil gibi olup nāzil

4042 Şāh Şīrīn'e virdi ẕevḳ ü sürūr
Ṣanki tefsīr olındı āyet-i Nūr

4043 Leşker-i Rūm'a inbisāt irdi
Cümle ʿāleme hep neşāṭ irdi

4044 İrişüp nāme-i dil-āver-i Çīn
Oldı çünkim dāfiʿ-i ġam-ı Şīrin

4045 Raḫş-ı Şebdīz'i zeyn idüp çü melek
Ḳıldı Gülgūn'ı Gül-ruḫ'lıga yedek

4046 Ol iki esbe zeyn urup ol an
Ḳıldı Ferhād cānibine revān

4047 Bu ṭarafdan velīk şehzāde
Başlayup āh u zār u feryāde

4048 Gāh ümmīz-i vaṣl-ı yār eyler
Hicr ile gāh āh u zār eyler

4049 Tā ki Bīdil'den ayrılup Şābūr
Ḳıldı ʿazm-i riyāż-ı ravża-i ḥūr

4050 Eyleyüp derd ile enīn ü fiġān
İrgürürdi sipihre āhı duḫān

191b

4051 Böyledür ḥāli devr-i gerdūnuň
Yoḳdur oranı cevr-i gerdūnuň

4052 Āh u feryādı gūş idüp ol ḫayl
Gözleri yaşın itdiler çün seyl

4053 Cemʿ olup cümleten nigehbānlar
İtdiler birbirine peymānlar

4054 İttifāḳ ile eyleyüp kelimāt
Bīdil-i zāra söyleyüp bi’ẕẕāt

4055 Didiler ey sevād-ı ġam şāhı
Taḫt-gāh-ı belā şehinşāhı

4056 Bülbülāsā idüp enīn ü fiġān
Ḳıla derd ile āh-ı şūle-feşān

4057 Dergehüňde olup ser-efgende
Cān ile olmışuz saňa bende

4058 Ḳanġı iḳlīmi eyleseň meʾvā
Giderüz zerre gibi bī-ser ü pā

4059 Baş ḳoyup dāyimā rikābuňda
Ḫāk-i rāhuz hemīşe bābuňda

4060 Baġla himmet kemendini belüňe
Cān ile tīġ-i āfet al elüňe

4061 Her ki sen pādişāha düşmen ola
İdelüm Ḫusrev ise bī-ser ü pā

192a

4062 Diňleyüp bu kelāmı bī-dil-i zār
Eyledi ḥamd-ı Ḫālıḳ-ı Settār

4063 Şüphesüz bildigüm bu ḫayl-i şefīḳ
Şāhdan döndiler ʿale’t-taḥḳīḳ

4064 Kendüye cān ile olup hem-rāh
Oldılar cümle muḫliṣ-i dil-ḫāh

4065 Cānda her birine idüp menzil
Anlara luṭf ile didi Bīdil

4066 Baňa miḫnetde olduňuz yāver
Ola ʿavn-i Ḫudā size rehber

4067 Söyleşürken hemān-dem ol cumhūr
Nā-gehān irdi raḫş ile Şābūr

4068 Gördi bu ḥāleti çü şehzāde
Ḫāke yüz sürdi hem-çü seccāde

4069 Şükr idüp Bīdil anda ḳıldı namāz
Yalvarup eyledi Ḫudā’ya niyāz

4070 Yek-dil ü yek-ciḥet olup der-ḥāl
Düşdiler āh-ı ʿaşḳa bād-mis̱āl

4071 Eyleyüp ʿazm-i cānib-i Şīrīn
İtdi kuhsār-ı Ermen içre kemīn

4072 Ol seḥer Bīdil ü żāʿīf ü nizār
Eyledi kuhsār-ı şevḳi ḥiṣār

192b

4073 İki cānibden açılup meydān
Ṣundılar birbirine tīr ü sinān

4074 Cünd-i Rūm u ʿAcem süvār oldı
ʿĀlemüñ kārı kār-zār oldı

4075 Berḳ urup tīġ-i tīz-i āteş-bār
İki cānibden itdiler bī-kār

4076 Geh hücūm eyleyüp sipāh-ı ʿAcem
Ermenīler olurdı dil-i pür-ġam

4077 Kāh ġālib olurdı ʿasker-i Rūm
Şīr-mānend iderler idi hücūm

4078 Līk Ferhād-ı nā-murād-ı güzīn
Ḳılup ol pehlevānlar ile kemīn

4079 ʿAsker-i Rūm'a ger irişse gezend
Ṣala meydān-ı rezm içine semend

4080 Ceng iderken o demde iki sipāh
Cünd-i Rūm oldı münzehim nā-gāh

4081 ʿAsker-i Rūm’a żaʿf irüp ol dem
Oldı ġālib meger ki cünd-i ʿAcem

4082 Gördi çün kim bu ḥāleti Ferhād
Ḳıldı nāmını yād idüp feryād

4083 At ṣalup remze ol dem ol server
İrdi meydāna nitekim ṣarṣar

193a

4084 İtmege ḫāke Ḫusrev’i yeksān
Tīġ-bend adın eyledi ʿüryān

4085 Didi kim ben esīr-i hicrānem
Mübtelā-yı kemend-i cānānem

4086 Beni yaʿni ki eyleyüp zindān
Ḫaylüňi eyledüň cihāna ʿayān

4087 Çāhdan çün ḫalāṣ idüp Allah
Virdi ben bendesine luṭf ile rāh

4088 Ṭayanup luṭf-ı vücūd-ı Raḥmān’a
Ceng ideyüm düşmen ile merdāne

4089 Bugün ol gönderür ki Rüstemvār
Zāl-i dehr ile eyleyem bī-kār

4090 Umaram ben żaʿīfe luṭf-ı İlāh
Dāimā ola rehber ü hem-rāh

4091 Tīġ ile intiḳām alam senden
Zūr-ı dest ile kām alam senden

4092 Cān u dilden idüp senüňle direng
Eyleyem başuňa cihānı teng

4093 Niçe erlük bu niçe ġayretdür
Ḥīle ʿālemde kār-ı ʿavretdür

4094 Beni ḥīle ile tā ki bend itdüň
Kendüňi dehre ercümend itdüň

193b

4095 Gösterüp cümle salṭanat bābın
Bildürem saňa erlik ādābın

4096 Merdler ḫudʻa-bāz ola ḥāşā
Şāhlar ḥīle-sāz ola ḥāşā

4097 Sözini āḫir eyleyüp Ferhād
Çekdi tīġini ḳaṣd idüp bī-dād

4098 Ḫusrev'üň ʿaskerin idüp pā-māl
Eyledi cūy-ı ḫūnı baḥr-miṡāl

4099 Ḫūn-ı küffārı dökmege ol dem
İtdi ʿüryān-ı āteş –i dem[48]

[48] Bu mısrada bir hece eksik

4100 Çıḳarup raʿd gibi itdi fiġān
Çalḳanup seyl gibi aḳdı hemān

4101 Ṣaff-ı heycāʾya irdi niteki şīr
Berḳveş elde āteş-i şemşīr

4102 Ḳaṭʿ idüp ṣanki şīr bāġını
Askerüñ ḳatdı ṣola ṣaġını

4103 Sürdi ālā-yı şāh-ı ġaddārı
Ġarḳ-ı ḫ̮ūn itdi tīg-i ḫ̮un-bārı

4104 Ālet-i ḥarb elinde çün Mirrīh
Rüstem-i çarḫ̮a eyledi tevcīḥ

194a

4105 Ḳılup ecder nehengini ʿüryān
Ḳıldı şīr-i veġāya ḥamle hemān

4106 Oldı pür-cūy-ı ḫ̮ūn ile ḫ̮andak
Ḳalʿa-i çarḫ̮ da niteki şafaḳ

4107 İrişüp ḳalʿa üstüne Pervīz
Ermen'e ṣaçmış idi āteş-i tīz

4108 Sehl ḳalmışdı Ḫ̮usrev-i Īrān
Burc-ı bārūyı eyleye vīrān

4109 İrişüp ḳalʿanuñ nigeh-bānı
Ḫ̮usrev'e urdı tīġ-i ḥırmānı

4110 Eyleyüp cidd ü cehd ile ḥarbi
Ḳalʿadan irdi Ḫusrev-i ḍarbı

4111 Birbirine muḳābil oldı sipāh
Ḫusrev'üñ ḳaṣr-ı ḳadri oldı tebāh

4112 Cünd-i Rūm aḳdı ḳalʿadan çün seyl
ʿArṣa-gāh-ı neberde eyledi meyl

4113 Oldılar Bīdil'üñ ḳafadarı
İtdiler Ḫusrev ile bī-kārı

4114 Dögilüp kūslar nefīr ötdi
Hāy u hū dehri ser-te-ser ṭutdı

4115 Nīzeler cenge ṭogrılup çün tīr
Oldı şemşīr-i tīz ʿālem-gīr

194b

4116 Girdi meydāna baş içün Şeş-per
Tīzlik itdi tīġler yek-ser

4117 Bel büküp ḳavs girdi meydāne
Arḳa oldı ḫadeng-i perrāne

4118 Geldi Bīdil çü ezdehā-yı demān
Oldı şāh-ı ʿAcem şikeste-kemān

4119 Bozılup ṣaff-ı Ḫusrev-i Pervīz
Oldı Ferhād hem-çü āteş-i tīz

4120 ʿAsker-i şāha irdi yine şikest
Oldı zerrīn-livāları yine pest

4121 Devleti ṭūġı ser-nigūn oldı
Mīr ü mehterleri zebūn oldı

4122 Dökdi ser cümle bār u bengāhun
Tār mār itdi ḫayl ü ḫargāhın

4123 Öyle ṣanduġı geldi başına
Yine ġarḳ oldı gözi yaşına

4124 Her ne kim ḫalḳa eylesen niyyet
ʿĀḳıbet ol durur saňa ḳısmet

4125 Cehd idüp ḫalḳa nīk-endīş ol
Merḥem-i rīş-i zaḫm-ı dil-rīş ol

4126 İrmeyüp kimseden saňa teşvīş
Olasun ʿālem içre bī-teşvīş

195a

4127 ʿAsker-i Rūm olup bülend-aḫter
Ḥaḳ teʿālādan irdi fetḥ u zafer

4128 Gitdi Ḫusrev ġam u nedāmetle
Ḳaldı Ferhād ʿizz ü nefretle

4129 Yine derbende geldi şāh-ı ʿAcem
Yine nūş eyledi şarāb-ı nedem

4130 Menzilin itdi dāmen-i Ḥāmūn
Cigerin itdi lāleveş pür-ḫūn

4131 Ḳaldı Ermen'de ḫayme vü ḫar-gāh
Dūd u āhından itdi başa külāh

4132 Ḫāk-i devletde eyleyüp rū-māl
Ḳıldı māl u menālini pā-māl

4133 ʿAsker-i Rūm alup ḫazīnesini
Ḫalḳa bezl eyledi defīnesini

4134 Gitdi ḳalmadı genc-i bād-āverd
Ḳaldı ancaḳ belā vü miḥnet ü derd

4135 Ḳaṣd iderdi ki eyleyüp ġāret
Şāh Bānū'ya irgüre miḥnet

4136 Ḍarb-ı desti alup ḫarācını
Yile vire külāh u tācını

4137 Mesned-i salṭanatdan ide cüdā
Ḳıla Bānū'ya anda bī-ser ü pā

195b

4138 ʿAvn-i Bārī ḳılup velī yāri
Şāh Bānū'yı Rūm serdārı

4139 Münhezim oldu Ḫusrev-i Pervīz
Deldi baġrını hançer-i ser-tīz

4140 Bī-sebeb her kim itse ḫalka cefā
İrişür Haḳ’dan aňa tīġ-i ḳazā

4141 Sāġar-ı devlet ile mest olma
Cem olursaň da dil-şikest olma

4142 Āh-ı maẓlūmdan ḥazer eyle
Rāh-ı inṣāfı reh-güzer eyle

4143 Devr-i gerdūna iʿtimād itme
Āb-ı cāriye istinād itme

4144 Mühleti yok vefā-yı gerdūnuň
Leẕẕeti yoḳ ṣafā-yı gerdūnuň

4145 Niçe Dārā’yı ḳatl idüp bī-āb
Eyledi naḳd-i ‘ömrini nā-yāb

4146 Niçe Cemşīd’i nā-bedīd itdi
Gül ḳadrini berg-i bīd itdi

4147 Oldı bu çarḫ dīv-i şeyṭānī
Ḳıldı kem hātem-i Süleymānı

4148 Her kim ola cihānda ‘ibret-bīn
Bes durur aňa bu kelām-ı mübīn

196a

4149 Kār-ı Pervīz çünki oldu tamām
İtdi Ferhād şāh-ı Rūm’a ḫırām

4150 Cengden ‘avdet eyleyüp Ferhād
Kal’a-ı Ermen’e dönüp dil-şād

4151 Zeyn idüp ‘askerin Mehīn-Bānū
Çıkdı Ferhād’a ḳarşu ol hoş-hū

4152 Bir ṭarafdan nigār-ı şīrīn-leb
Eyleyüp ‘ayş u nūş u zevk u tarab

4153 Kendüye ḳarşu geldi çün iḳbāl
‘Āşıḳ-ı zārın itdi istiḳbāl

4154 Yürüdi şeh piyāde Ferhād’a
Öpdi Bānū elini şehzāde

4155 Şāh-Bānū açup ḫazīnesini
Tārmār eyledi defīnesini

4156 ‘Asker-i Rūm olup ḳamu ḫoş-dil
İtdiler bezm-i ‘işreti menzil

4157 Ol iki ʿ asker itdi çünki ḳarār
Ḳıldı Bīdil ‘azīmet-i dil-dār

4158 Ya’nī kim Gül-ruh-ı semen-sīmā
Ṣohbet esbābın eyleyüp inşā

4159 ‘Ayş u nūş itdiler ṣafālarla
Çarḫı inletdiler nevālarla

196b

4160 Ṣāḳīyā ṣun baňa yine mey-i nāb
Nice mey belki cām-ı āteş-nāk

4161 Naḳl olup cānuma leb-i şīrīn
Nūş-ı cān ola bāde-i rengīn

4162 Söyle ey bülbül-i elem-dīde
Gülşen-i ‘uḳde-i sitem-dīde

4163 Nicedür ḥāl-i devr-i būḳalemun
Kimseye rahm ider mi çarḫ-ı nigūn

4164 Dehr bir ẓālim-i bed-aḫterdür
Çarḫ bir ecdehā-yı nüh-serdür

4165 Ṭu’me-ı tīġ idüp niçe Sām’ı
Ṣayd-ı tīr itdi niçe Behrām’ı

4166 Nice ḫusrevleri idüp bende
Ḳıldı serdār iken ser-efgende

4167 Naḳd-i ālemle itdügin Ḳārūn
Ḫākde ‘āḳıbet ider medfūn

197a

4168 Niçe cām-ı Cem’i sifāl itdi
Niçe Cemşīd’i pāy-māl itdi

4169 Ḫāk idüp ‘ālemüň Süleymān’ın
Yile virdi serīr ü eyvānın

4170 Dīdesin ḫāb-gāh-ı mūr itdi
Türbesin cilve-gāh-ı gūr itdi

4171 Tāc u tahtın sipihr-i dīv-nihād
Eyledi dest-i ḳahr ile ber-bād

4172 Ḳanı İskender u ḳanı Dārā
Ḳahr-ı dehr ile oldu nā-peydā

4173 Böyledür ḥāli devr-i mekkāruň
Ḥīledür kārı dehr-i ‘ayyāruň

4174 Niçe şehzādeyi ġulām eyler
Niçe Şīrīn’i telḫ-kām eyler

4175 Terk idüp dehr-i dūn şikāyetini
Söyle Ferhād-ı dil ḥikāyetini

4176 Cür‘a-peymā-yı bezm-i mihnet ü gam
Mest-i ḫumhāne-i belā vü elem

4177 Derd-nāk-i meşaḳḳat-i hicrān
Tīġ-i ‘aşḳ ile sīne-çāk-i cihān

4178 Eşki baḥr-ı sipihr ile hem-dest
Seng-i hicriyle şāh ‘ömri şikest

197b

4179 Eyleyüp dūd-ı āhı çarḫı siyāh
Naḳd-i ‘ömrin iden eliyle tebāh

4180 Ya’ni Mecnūn-nihād-ı deşt-i belā
Kūh-ı ʿaşḳ içre bī-dil-i şeydā

4181 Nā-murād u esīr-i derd-i nihād
Mübtelā-yı belā-yı ġam-ı Ferhād

4182 Eyleyüp çün peleng cūş u ḫurūş
İrdi çün ol neheng-i deryā cūş

4183 İdüp ayaġına rikāb-ı semend
Āfitāb-ı saʿādet oldı bülend

4184 Kuşanup tīġ-ı himmeti beline
Aldı Rüstem kemānını eline

4185 Yaṣdı yayını yine a’dānuň
Bozdı rāyını yine a’dānuň

4186 Aldı yanına ‘asker-i Rūm’ı
İtdi pür-hāy u hūy ol būmı

4187 Açılup yine rezm meydānı
‘Alemüň gitti yine bir yanı

4188 Yapdı dest-i ḳażā iki dīvār
İtdi şehr-i fenā içün bāzār

4189 Zeyn idüp kelleler o bāzārı
Oldı tīġ-ı ecel ḫarīdārı

198a

4190 Açdı ehl-i fena çü dükkānın
Kelleler virüp aldılar cānın

4191 Līk her bir yılan-ı āhen- pūş
İdüp ol çārsuya cūş u ḫurūş

4192 Ṭolanup her biri ider bāzār
İtdiler nakd-i cān ile bāzār

4193 Server-i Çīn ü Sām-ı ma’reke-gīr
Ḫayl-i Pervīz’i ḳılmaġa naḫcīr

4194 Kūhveş muḥkem eyleyüp kemerin
Çarḫveş çekdi başına siperin

4195 Çekilüp ḫayl-i Rūm alay alay
Her biri Sām-ı ceng-dār-ārāy

4196 Aldı destine tīġını Ferhād
Ḳahr ile dehre eyledi bī-dād

4197 Kime kim irdi tīġı yalmanı
Ḳaldı mülk-i ‘ademde yalmanı

4198 Kelle-i düşmān üzre gürz-i girān
Şeş cihetden iderdi mevti ‘ıyān

4199 Aḳıdup dīdeden zerreler ḳan
Çıkmaġa yol açar ḥamāme-i cān

4200 Yir idüp nīze kendüsi cānda
Çıḳarur destini yine ḳanda

198 b

4201 Ġarḳ olup ḫūna dīde-i cūşan
Mürġ-i cān çıḳmaġa ider revān

4202 Tīrler bāl açup olur bürrān
Eylediler şikār-ı rūḥ-ı revān

4203 Āvāz idüp ḫasma nīzeler ḳolını
Reh-nümā olındı fenā yolını

4204 Baş açup anda tīġ-ı ḫūn-eşām
İrmege ḫaṣma eyledi iḳdām

4205 Çalışup her dilīr-i ma‘reke-gīr
Oldı mānend-i şīr-i ner şemşīr

4206 Āteş-i ceng oldı germ-ā-germ
Seng-i diller velī ki olmadı nerm

4207 Şu‘le-i cünd-i Rūm olup geh tīz
İrişür āsumāne rüstā-ḫīz

4208 Geh hücūm eyleyüp sipāh-ı ‘Acem
Çekdiler tīġ-ı tīz-i āteş-dem

4209 Ṣaçılup ḳanlar düşer serler
Ayaġ altında ḳaldı serverler

4210 Perr-i ʻAnkā ile ser-i merdān
Murġ-ı Bismil gibi olur ġalṭān

4211 Ḳaynayup cūşa geldi ḳulzüm-i ḫūn
ʻArṣa-gāh oldı lāleveş gül-gūn

199a

4212 Ḳanda uġrarsa Bīdil ü Şebdīz
Berḳden ṣan irerdi āteş-i tīz

4213 Nice biň serverle eyledi ḥarb
Urmadı bir kimesneye iki ḍarb

4214 Yedi gün yedi gice ceng oldı
Şāha meydān-ı rezm teng oldı

4215 Server-i Çīn olup bülend aḫter
ʻAsker-i Rūm'a irdi yine ẓafer

4216 Leşker-i şāh olup perākende
Nā-bedīd oldı ḫāce vü bende

4217 Kār-ı şāh-ı ʻAcem firār oldı
Bār ü bengāhı tārmār oldı

4218 Ḫusrev'üň oldı menzili der-bend
Oldı Ferhād vaṣl ile ḫursend

4219 Münhezim oldı şāh-ı mülk-i ‘Acem
Dikdi Bīdil ḥiṣār-ı naṣre ‘alem

4220 Ḫusrev’i aldı ġuṣṣa vü ḥayret
İrdi Ferhād’a yār ile vuṣlat

4221 Yüz ṭutup Bīdil’e yine iḳbāl
Ḳıldı Bānū vü Gül-ruḫ istiḳlāl

4222 İrdi birbirce müşteri ile māh
Mat olup ḳaldı līk ‘arṣada şāh

199b

4223 İrişüp şāh-ı ḥüsne fetḥ u ẓafer
Dāver-i şarḳı eyledi bī-fer

4224 Ḫusrev’i yaḳdı āteş-i ġayret
Cānına geçdi nāvek-i miḥnet

4225 Şāhlıḳ ġayret-i belā-yı sipāh
Her ṭarafdan gelüp belā-yı siyāh

4226 Gāh ḫavf-ı direng-i Bīdil-i zār
Gāh hicr-i ġam-ı muḥabbet-i yār

4227 Ṭaʿn-ı a‘dā ḥamiyyet-i ʿasker
Kesr-i nāmūs-ı ḫod olup ser-ber

4228 Ḥāṣılı bunca derd-i bī-pāyān
Şāh-ı ġaddārı ḳıldı ser-gerdān

4229 Şāh ḳadrini seng-i miḥnet itdi şikest[49]
Kevkeb-i baẖt u ḳadrin eyledi pest

4230 Gördi kim ḳaldı bī-ser ü sāmān
Mest ü bī-ẖoş u vālih ü ḥayrān

4231 Nār-ı ġayretden aġdı başa duẖān
Da'vet itdi Büzürc Mihr'i hemān

4232 Baḥr-i dildārdan idüp güftār
Yār-ı bī-raḥm elinden aġladı zār

4233 Aňdı geh inkisār-i leşkerini
Gāh yād itdi cevr-i dil-berini

200a

4234 Yād idüp gāh ḥarb-i Ferhād'ı
Raẖm-ı tīġından itdi feryādı

4235 Didi olmazsa derdüme çāre
Oluram salṭanatdan āvāre

4236 Mihr-i gerdūn gibi olup 'üryān
Geşt idem dehri bī-ser u sāmān

4237 Cem' olup cümle maḥrem-i rāzı
Ġam u şādīde ġuṣṣa-perdāzı

4238 Eyledi her birisi bir tedbīr
Olmadı Ḫusrev'e ḳabūl-i peẕīr

[49] Beyitte vezin problemli

4239 Didi iy taḫt-ı ‘āleme Cemşīd
‘Āḳıbet söz açup Büzürc-i ümīd

4240 ‘Āleme ḳaṣd idüp eger bī-dād
Alsa tīġını ger eline Ferhād

4241 Kimse olmaz muḳābil ol şīre
Gelse şīrān-ı şarḳ bir yire

4242 ‘Aşḳ-ı yār iledür vücūdı ānuň
Terk-i ġayr ile oldı sūdı ānuň

4243 Olmasa ‘ālem içre ‘aşḳ ile yār
Ol ġazāl olmaz idi aňa şikār

4244 Terk idüp cānı ‘aşḳa yār olmış
Būd-ı dildārı ile var olmış

200b

4245 Ẕātı ānuň ki ‘ışḳa maẓhar olur
Dili mir’āt-ı rūy-ı dil-ber olur

4246 Ḳanda kim baḳsa yār olur peydā
Yārdan özge cümle nā-peydā

4247 El çeküp cümle kendü būdundan
Var olur dil-beri vücūdından

4248 Reg-i dil-berden alsalar ger ḳan
Cān-ı ‘āşıḳdan ol dem ola revān

4249 Genc-i ʻaşḳuñ olan ḫarīdarı
Naḳd-i cān ile itdi bāzārı

4250 İrse ger mūy-ı yāre ḳılca żarār
Cān-ı ʻāşıḳda ḳılca ḳalmaz es̱er

4251 Kesse ümmīdi vaṣl-ı yārdan
Geçe ʻālemde kendü varından

4252 Eger olmazsa ḫīle vü teẕvīr
Aña mümkin degül durur tedbīr

4253 Arayup kūy u kūçe şehri
Bulalum bir ʻacūze-i dehri

4254 Nām-ı Şīrīn'e eyleyüp mātem
Çeke sūz ile āh-ı āteş-dem

4255 Cengden ʻavdet eyleyüp ol şāh
İdicek ḫaymesini menzil-gāh

201a

4256 Varsun ol demde ol ʻacūze hemān
Eylesün nevḥayla āh u fiġān

4257 Bilirüz sāde-dil durur Ferhād
İre çün gūşına ānuñ feryād

4258 Şüphe yoḳdur ki eyler ānı su'āl
Tā ki maʻlūm ide ne ise māl

4259 Fehm idüp çün fenā-yı cānānı
'Aşḳ-i yār ile terk ider cānı

4260 Gūş idüp ānı şāh-ı ẓālim-dil
Oldı tedbīr-i ḥīleye ḳāyil

4261 Cüst ü cū eyleyüp ḥaḳīḳat-i ḥāl
Buldılār bir 'acūzeyi fi'l-ḥāl

4262 Ṣan'atı meger mekr ü ḥīle vü tezvīr
Ebr-i ẓulmet gibi yüzü dil-gīr

4263 Bed-liḳā ṣūret ile mūy-ı 'acūz
'Ālem-i mekr ü fitneye şeb u rūz

4264 Başlasa cür'at ile tedbīre
Ola Zāl-i sipihre hemşīre

4265 Eylese dostāne mekr u ḥıyal
Güneşe 'āşıḳ ola gökde zuḫal

4266 Et u ṭırnaḳ arasına gire ger
Yuya ol deşti ḫūna ser-tā-ser

201 b

4267 Destine alsa ol 'acūzeyi şūm
Seng-i ḫārāyı siḥr ile ide mūm

4268 Bedeni kal'a-ı ḫarāb-ı 'adem
Başı ol kal'a üzre ṭop-ı elem

4269 Gözleri tās-ı zehr-i ḫūn-ālūd
Ḳaşı ṭāḳ-ı ʻAzāzil-i merdūd

4270 Aġzı dehlīz-ḫāne-i miḥnet
Ṣan zebānı zebāne-i şiddet

4271 Ḳalmamış aġzı içre dendānı
Nitekim ḳalbi içre īmānı

4272 Begleri necm-i naḥs-i ekber idi
Kevkebi ṣan Zuḫal-i bed-aḫterdi

4273 Sözi bārid yüzi ḳış aḫşamı
Oldı berd-i ʻacūz ānuň nāmı

4274 Telḫ-güftār u türş-rū dil-sūz
Aňa nisbet nesīm-i berd-i ʻacūz

4275 Fikr ü ẕikri hemīşe ṭūl-ı emel
İki pistānı müşt-i dest-i ecel

4276 Ġaḍab ehli gibi yüzi pür-çīn
Belki her çīni rāh-ı kişver-gīn

4277 Getürüp Ḫusrev'e hemān anı
Didi maḳṣūdın aňa pinhānı

202a

4278 Nār-ı dūzaḫdan eyleyüp ārām
Āteş-i vaʻde ile eyledi nerm

4279 Gördi çün va‘de-i zer ü sī̇mi
Ḳalmadı şerm-i ḫalḳ u Ḥaḳ bī̇mi

4280 Ḥāşā lillā’h ki merdüm-i dānā
Ola māl ü menāl ile şeydā

4281 Terk idüp zī̇neti ile zer ü sī̇m
Ḳılmaya āteş-i seferden bī̇m

4282 Böyledür ḥāli ‘ālemüñ şimdi
‘Ucbadur ḥırṣı ādemüñ şimdi

4283 Bu ‘acebdür ki ehl-i ‘ilm ü ṣalāh
Geçinürler egerçi ehl-i felāḥ

4284 Ẓāhirā faḳrı eyleyüp ṣūret
Zer ü sī̇me dili çeker ḥasret

4285 Her biri ṣūret eyleyüp ṣūfı
Kimisi şeyḫ olur kimi ṣūfī̇

4286 Ḳanı ‘ilm ü ṣalāḥ ḳanı ‘amel
Gitdi ḳalmadı lī̇k ṭūl-ı emel

4287 Gitdi evc-i ḥüsn şimdi ‘ālemden
Gitmez ammā güzī̇n-i ādemden

4288 Yeter iy ‘ayb-bī̇n-i ḫalḳ-ı cihān
Ḥāl-i Ferhād-ı zārı eyle ‘ayān

202 b

4289 Ḫalḳa ṭaʻn itme kendü ʻaybuňa baḳ
ʻAyn-ı ʻayb oldı ṭaʻn iy aḥmaḳ

4290 Yine bilürsün ki ẓāhiren ikrāh
ʻAvn-i Ḥaḳ ola aňa mürşid-i rāh

4291 Sāḳiyā baňa cām-ı ḳātil ṣun
Pür idüp gel mey-i helāhil ṣun

4292 Nūş idüp nitekim o meyden Ferhād
İdeyin cām-ı derd ü ʻişreti yād

Ḫusrev-i ġaddār u Pervīz-i ḫudʻa-kār Ferhād-ı nām-dārdan nā-çār olup bir pīre ẓāl-i mekkāre vü bir ʻacūze-i ʻayyāreyi āteş-i vaʻde ile germ idüp pehlevān-ı pūlād-dili nerm itmegiçün tīr-i ecel gibi gönderüp ol pelīd bir niçe merīd-i merīd ile reh-güẕār-ı Ferhād-ı zāra gelüp nām-ı Şīrīn'e nevḥa bünyād idüp feryād ile şīven idüp ve bu terāne ile ʻāşıḳ-ı nā-tüvāne peymāne ṣunup mestāne gāh Bī-sütūn'a ḫitāb ve bī-hūşāne gāh gerdūna ʻitāb idüp bī-iḫtiyār tīġ-ı bürrānın ʻüryān idüp cānı viṣāl-i cānāne ḳurbāň itdügine işāretdür

4293 Söyle iy nevḥa-sāz-ı bī-dil-i zār
Eyle Ferhād mātemin iẓhār

4294 Merdlik terkin eyleyüp Ḫusrev
Zāl-i mekkāre oldı çün peyrev

4295 Buldı bir pīre-Zāl-i hīle-şiʻār
Ẓālim ü bī-vefā vü bed-girdār

4296 Kerem idüp ānı va‘de-i Pervīz
Gitdi iẓhār-ı mekre şūr-engīz

203 a

4297 Cem‘ idüp nice kendü gibi pelīd
Buldı cādū nice mürīd-i merīd

4298 Rūmiyāne idüp libāsını
Giydi ol dem belā palāsını

4299 Meryemāsā ‘aṣā alup eline
Kemer-i ḫud‘a baġladı beline

4300 Ḫayl-i a‘dādan itmege tevbīḫ
Aldı dest-i cefā ile tesbīḥ

4301 Ġāyib olup naẓardan ol şeyṭān
Oldı peyk-i ḫayāl gibi nihān

4302 Eyleyüp ittifāḳ ile zārī
Oldı dem-beste dehr-i mekkārī

4303 Oldılar rāh-ı Bīdil üzre revān
Göricek anı ideler efġān

4304 Yine bir gün mekr-i dilīr-i cihān
Şīr-i īrān gibi ṭutup meydān

4305 Pāy-ı Şeb-dīz ile olup ser-gūb
Eylemişdi cihānı pür-āşūb

4306 Ḫusrev-i dehr ile idüp bī-kār
Ser-nigūn oldı çün livā-yı nehār

203 b

4307 Çaldılar yine ṭabl-ı āsāyiş
İde tā kim sipāh-ı āsāyiş

4308 Döndi meydān-ı Rūm'dan Bīdil
Eyleye tā otaġını menzil

4309 Kal'a semtinden irişüp feryād
Ẓāhir oldı gürūh-ı ḥīle-nijād

4310 Gördi çün ol gürūhı mātem-pūş
Oldı Ferhād çıḳarup bī-hūş

4311 İrişüp çün zenāna ṣordı ḫaber
Oldılar ḥīle ile nevḥa-güẕer

4312 Aġlaşup iňleşüp firāḳ ile
Dögünürler ḳamu nifāḳ ile

4313 Kimi dir ḥayf u ṣad hezār dirīġ
Kimisi dūd-ı āhın eyledi mīġ

4314 Kimi dir ḳanı ol melek-sīmā
Kimisi ider āh u vāveylā

4315 Kimi yırtup yüzin fiġān eyler
Eşk-i çeşmin kimisi ḳan eyler

4316 Kimi dir kim ḳanı o tāze nihāl
Kimi dür oldı sāyeveş pā-māl

204 a

4317 Kimi dir ḳanı ol ṣaçı sünbül
Kimi dir ḳanı ol beňi fülfül

4318 Kimisi dir ḳanı o sidre-i nāz
Kimisi dir irişdi aňa güdāz

4319 Kimi dir ḳanı ol ḳad-i mevzūn
Kimi dir ḳanı ol ruḥ-ı gül-gūn

4320 Kimi dir ḳanı ol gül-i ra‘nā
Kimisi dir irişdi bād-ı fenā

4321 Kimisi dir ḳanı o mūy-miyān
Kimisi dir ḳanı o genc-i nihān

4322 Ḥāṣılı her biri idüp feryād
Didiler ḳanı ol boyı şimşād

4323 Didi anlara Bīdil-i giryān
Bize eyleň bu gizlü rāzı ‘ayān

4324 Didi cādū kim gözüm nūrı
Ṣorma aḥvāl-i cān-ı rencūrı

4325 Ceng iderken meger ki Ferhād’ı
Tīz idüp tīġ-ı ẓulm-i bī-dādı

4326 Sīne-i nāzikün idüp ṣad-çāk
Eylemişler o şāh-ı ‘ışḳı helāk

4327 Cismini eyleyüp ġam oḳı hedef
Tīġ u başı üzere çekmiş ṣaf

204 b

4328 İrişüp nā-gehānī tīġ-ı ‘adem
Eylemiş ol nihāl-i ḥüsni ḳalem

4329 Mülk-i lā-mevte ‘azm idüp yektā
Gitmiş ol rāh-ı ‘aşḳa bī-ser ü pā

4330 Bāl açup ya‘ni ol ferişte-penāh
Eylemiş bāġ-ı ‘Adn’i menzil-gāh

4331 ‘Alem-i bī-beḳāyı terk itmiş
Tengnāy-ı fenāyı terk itmiş

4332 Anı Gül-ruḫ çün istimā‘ itdi
Çarḫ urup ‘aşḳ ile semā‘ itdi

4333 Cān fedā eyleyüp o rūḥ-ı revān
Cānı cān-ı āferīne ḳıldı revān

4334 Bu ḫaber kim irişdi Şīrīn’e
Ḳıydı ‘aşḳ ile cān-ı şīrīne

4335 Götürüp ḳalbi gibi ḳara ḫaber
‘Ömr-i Ferhād’a oldı ġāret-ger

4336 Gūş idüp çün bu nevḥayı Ferhād
Yaḳasun yırtup eyledi feryād

4337 Çekdi tīġını āşikār itdi
Sīne-i çākini figār itdi

4338 Cismine tīġ ile açup yāre
Ten-i zārını ḳıldı ṣad-pāre

205a

4339 Tā olup ‘asker-i ecel dāḫil
Cān ola şevḳ-i yār ile zāyil

4340 Mekr ü ḫudʿ ayle zāl-i ḥīyle-nihād
Ḳıldı Ferhād-ı ‘aşḳı çün ber-bād

4341 Menzilin eyleyüp o gencüñ ḫāk
İrdi Pervīz’e ol dem ol nā-pāk

4342 Ya‘nī Pervīz’e eyleyüp müjde
Didi Ferhād’ı eyledüm mürde

4343 Eyledi Zāl-i çarḫ-ı mekr ü ḥiyel
Yūsuf-u cānı ḳapdı gürg-i ecel

4344 Gürg-i ḫūn-ḫāre pençesinden āh
Zāl-i mekkāre rencesinden āh

4345 Çünki şemşīr-i ḳahr ile Ferhād
Eyledi kendü kendüye bī-dād

4346 Ten-i ṣad-çāki ġarḳ-ı ẖūn oldı
H̱ūn ile cismi lāle-gūn oldı

4347 Oldı her zaẖm gülşen-i gül-rīz
Ya şerār-efgen oldı āteş-i tīz

4348 Şāh-ı cismi açup niçe gül-i derd
Oldı gülzār-ı derd ü ġam pür-verd

4349 Derd ile çünki Bīdil-i dil-sūz
Oldı bezm-i fenāda cān-efrūz

205b

4350 Eyleyüp derd ü miḥnet ile ẖiṭāb
Ḳanıyla yazdı niçe faṣl-ı kitāb

4351 Cismüm ey tīġ-i miḥnet it ṣad-çāk
Ey ecel eyle ben ġarībi helāk

4352 Çeşmüm ey dest-i hicr-i yār çıḳar
Rūy-ı dildārı çünki gör müyesser

4353 Çün pey-i yāre ayıramaz başum
Ġarḳ-ı ẖūn eyle anı ey başum

4354 Ḥāṣılı çünki gitdi cānāne
Ey ecel tīġ-i miḥnet ur cāne

4355 Cism-i bīmārı yaʿni ṣad-çāk it
Rāh-ı dil-berde cānumı ẖāk it

4356 Yine bir yüzden eyleyüp kelimāt
ʿĀleme yine ḳıldı ʿarż-ı nikāt

4357 İtdi ṣaḥrāya āh idüp çü nigāh
Didi ey ehl-i ʿaşḳa menzil-gāh

4358 Ḍarb-ı nālümden irişüp saňa derd
Bilürem rūyuň eyledüm pür-gerd

4359 Nevḥam ile olup melāmet-senc
Saňa irdi belā vü miḥnet ü renc

4360 Dāimā benden irdi saňa ġubār
Ḳalma benden iren ġubāra ne var

206a

4361 Baḳdı Ḥāmūn ’a itdi āh u fiġān
Raʿdveş oldı derd ile nālān

4362 Didi ḳadrüň hemīşe ola ziyād
Eyle ben nātüvān içün feryād

4363 Genc-i ġāruň baňa penāh idi
Dāmenüň cāna tekye-gāh idi

4364 Saňa benden irişüp geh azār
Eyledüm sīneňi figār figār

4365 Tīşeme gāh sīneň oldı ġılāf
Geh dilüň eyledüm şikāf şikāf

4366 Dūd-ı āhumdan irdi başuňa dūd
Cismüňi eşküm itdi ḫ̮ūn-ālūd

4367 Serzenişler çeküp elümden āh
Seni itdüm hezār kerre tebāh

4368 Ḳurtılup şimdi āh-ı serdümden
Fāriġ olduň belā vü derdümden

4369 ʿAfv idüp cürmüm iʿtibār itme
Āḳıbet cānı şerm-sār itme

4370 Eyleyüp çarḫ̮-ı bī-vefāya ḫ̮itāb
Ṭaʿn idüp böyle itdi aňa ʿitāb

4371 Didi ey dehr-i dūn-ı bed-girdār
Niçe bir cān-ı zār u meh-āzār

206b

4372 Bu ne inṣāf olur ki ey gerdūn
Ḫ̮āne-i göňlüm eyleyüp maġbūn

4373 Berḳveş nār-ı derde ḥarḳ itdi
Ebrveş seyl-i ʿaşḳa ġarḳ itdi

4374 Ḳanı ol māh-rū hilāl-ebrū
Ḳanı ol āfitāb-ı sünbül-mū

4375 Beni andan cüdā idüp eyvāh
ʿĀlemi dūd-ı āhum itdi siyāh

4376 Gerçi benden saňa irişdi ḳażā
Sen de benden çeküp belā vü cefā

4377 Gāh olup nālem ile pejmürde
Dūd-ı āhumla olduň āzürde

4378 Gitdi ḳalmadı şimdi āh u fiġān
Niçe āh u fiġān ki nām u nişān

4379 Çünki ḫāk oldı cism-i ʿālem-gerd
Ḳalmasun ḫāṭıruňda benden gerd

4380 Yoġ idi tā eẕel ten-i ḫākī
Yine yoḳ bil ebed bu ten-i ḫāki

4381 Gūş idüp āh u zārını Ḥāmūn
Dinleyüp nevḥasını çarḫ-ı nigūn

4382 Birisi seyl idüp gözi yaşın
Biri aḳıtdı eşk-i dür-pāşın

207a

4383 Birisi itdi nāle vü efġān
Biri oldı hemīşe serger-dān

4384 Her biri eyleyüp bu mātemi yād
Her birisi ider henüz feryād

4385 Söyleyüp merd-i hūşa derd ile
Didi anlara āh-ı serd ile

4386 Baňa ġurbetde yār olup herbār
Gördüňüz derd ü miḥneti hemvār

4387 Her biriňüz benüm enīsüm idi
Derd ü ġamda benüm celīsüm idi

4388 Baňa yār olduňuz melāletde
Rāh-rev olduňuz melāmetde

4389 Kimiňüz cāna ḳūt-ı māye idi
Kimiňüz başum üzre sāye idi

4390 Diňleyüp āh u zār-ı Ferhād'ı
İtdiler her birisi feryādı

4391 İtdi Şābūr'a ḫayr-bād u selām
Ḳıldı naḳd-i ḥayātı cümle tamām

4392 Didi ey maḥrem-i dil-i pür-ġam
Reh-nümā-yı diyār-ı derd ü elem

4393 Saňa benden irüp ġam u miḥnet
Eyledüň sen baňa dil ḫıdmet

207b

4394 Böyle ḳazduň benümle kūh-ı ġamı
Böyle yazduň ṣaḥīfe-i elemi

4395 Olalı cān-ı zāruma hem-dem
Ḳalmadı ġam ki çekmedüň bir-dem

4396 Ger vefā şarṭı ise ancaḳ olur
Reh-nümā şarṭı ise ancaḳ olur

4397 Gāh gāhī ziyāret eyle beni
Ḳademüñle ʻimāret eyle beni

4398 Sözi āhir idüp bu arada
Rıḥlet esbābın itdi āmāde

4399 Döndi Ḥaḳ cānibine Bīdil-i zār
İtdi çün cān u dilden istiġfār

4400 Hātif-i ġaybdan irişdi sürūş
Didi ey cām-ı ʿaşḳ ile medhūş

4401 Olma maġrūr-ı devlet-i ṣūrī
Ṣayma peymān-ı ʿahd-i mebrūrı

4402 Yeter olduñ cihānda ser-gerdān
Cān-ı şīrīni yāre eyle revān

4403 İrdi Ferhād-ı ʿaşḳa çünki peyām
Gitdi iḳlīm-i ġayba ʿayş-encām

4404 Ġarḳ olup baḥr-i ḫūna Bīdil-i zār
Oldı baḥr-i āteşi aña gülzār

208a

4405 Kendüsi pāy-māl olup ḫāke
Āh-ı ʿuşşāk irişdi eflāke

4406 Düşdi ḫāk üzre gūyiyā tūbā
Oldı bāġ-ı ʿademde nā-peydā

4407 İrişüp cāna tīġ-i āteş-rīz
Oldı ol demde rūz sitār-ḫīz

4408 Ġarḳ olup cūy-ı ḫūna ḳaṣr-ı ḥayāt
Ḳalmadı dil sefīnesine necāt

4409 Ḳurtılup ḳayd-ı tenden ol şeh-bāz
Evc-i ıṭlāḳa eyledi pervāz

4410 Ne ḳadar var ise sirişk-i revān
Ḳıldı cān ile deşt-i hicre revān

4411 ʿĀşıḳa hicr-i yārdur ölmek
Ölmek ammā ki oynamaḳ gülmek

4412 Tīġ-i ʿaşḳ ile her kim oldı helāk
Menzilin itdi şüphesüz eflāk

4413 ʿAşḳ-ı yārla her kim oldı şehīd
Buldı ʿālemde devlet-i cāvīd

4414 Ṭaġılup ḫāk u bād u āteş ü āb
Oldı āşıḳ derūnı gibi ḫarāb

4415 Ḫayl-i Rūm itdi āh u vāveylā
İrdi kuhsārdan sipihre ṣadā

208b

4416 Sīnesini delüp ney-i Rūyīn
Nāleler eyledi hezār-āyīn

4417 Gözleri yaşın aḳıdup cūlar
Sīne-kūb oldı senüñle ṣular

4418 Görmedüm bir ḳarār bir devlet
Bulmadum pāyidār bir şevket

4419 Ġoncalar gülşen içre dem-beste
Cūylar serdi itdi pā-beste

4420 Güllerüñ yaşı dem-be-dem gül-gūn
Lālenüñ baġrı derd ile pür-ḫūn

4421 Ne ḳadar var ise vuḥūş u ṭuyūr
Cümlesi dirliginden itdi nüfūr

4422 Ḥāṣılı bāde-nūş-ı bezm-i belā
Cürʿa-peymā-yı cām-ı derd ü ʻanā

4423 Nūş idüp sāḳī-i ʿademden mey
Öldi vü oldı rūḥ-ı ʿaşḳ ile ḥay

4424 Sāḳiyā ṣun baña mey-i gülgūn
Ṭoldurup cām-ı ʿaşḳa bāde-i ḫūn

4425 Nūş idüp anı nitekim Ferhād
Ḳılmayam bezm-i ġamda kendümi yād

Ḫusrev-i nedāmet-āyīn ve Pervīz-i pür- kīne fenā-yı Ferhād-ı miskīn żarūrī teʾs̱īr idüp Bānū-yı şehriyār u Şīrīn-i mātem-şiʿāra Ferhād-ı şehzāde (209a) fevti içün ġazā-nāme irsāl idüp dīv-vāsıtā ile eski derdin yād idüp tecdīd-i muḥabbet ve teʾyīd-i meveddet ile serv-i sidre-sāyeye hem-pāye olup ve māh-ı dil-ārāya ʿaḳd-i nikāhla ṣulḥ u ṣalāḥa meyl idüp ve Şirīn'üň mest-i kelimātlarından Bānū-peyvend Pervīz-i müst-mend ruḫṣat taḳdīm idüp icāzet-nāme taḥrīr itdüklerine işāretdür

4426 Reh-rev-i kişver-i ʿadem-i menzil
Pey-rev-i milket-i elem-i maḥmil

4427 Ḳalʿa-i aşḳdan açup rāhı
Ḳurdı deşt-i fenāda ḫargāhı

4428 Tünd-bād-ı ḥavādis̱-i devrān
Güneşi ḫāk ile ider yeksān

4429 Cünbüş-i çarḫ oldı bī-ārām
Tābiʿ olan aňa olur nā-kām

4430 Ṭāḳ-ı pür-zīnet-i ḫarāb-ābād
ʿĀḳıbet çün ḥayāt olur ber-bād

4431 İstinād eylemez aňa ʿāḳil
Aňa dil baġlayan zehī cāhil

4432 Niçe meh-rūlara urup yāre
Niçe gül-rūyı ḳıldı ṣad-pāre

4433 Ḳanda kim olursa güher-i pāk
Deler āḫir derūnını eflāk

4434 Eylerken cihānı pertev-i nūr
Güneşi ḫākde ider mestūr

209b

4435 Bildiler kim degül maḳarr-ı ḳarār
Rāst-revler dünyādan itdi firār

4436 Niçe mü᾽min ola bu ḫāne-ḫarāb
Kime mesken ola cihānda ḥabāb

4437 Çarḫ-ı cellādı gör ne ḫūn ider
Dehr Rüstemleri zebūn ider

4438 Ḳıldı çün ol ʿacūze-i devrān
Bīdil-i zārı ḫāk ile yeksān

4439 Ṭoldı dünyāya mātem-i Ferhād
İrdi eflāke nāle vü feryād

4440 Dökdi Gül-ruḫ yire gül ālesini
Aňma Bānū-yı zār nālesini

4441 Aňma Ṣābūr-ı zār-ı miskīni
Ḳo Mehīn Bānū ile Şīrīn'i

4442 Şāh-ı ġaddāra irdi çün bu ḫaber
Nār-ı āhından irdi çarḫa şerer

4443 Ẓulmüne eyleyüp nedāmetler
Deldi Ḫusrev dilin cerāḥatler

4444 Çoḳ nedāmetler eyleyüp Pervī̇z
Yaḳdı cān-ı ḫabī̇s̱in āteş-i tī̇z

4445 Kūhken mātemüñ idüp bünyād
Ṭaġlar iñleyüp ider feryād

210a

4446 Acıyup baḥrveş şeh-i ʿālem
Niçe günler ṭutuldı çün mātem

4447 Raḳam-ārā-yı ġam olup ḫāme
Yazdılar Gül-ruḫ'a ʿazā-nāme

4448 Gönderüp kārdan nükte-şinās
Şāh Bānū'ya itdi ʿarż-ı sipās

4449 ʿArż idüp gāh vaʿde gāh vaʿī̇d
Ser-be-ser ṭoldı nāme bī̇m ü ümī̇d

4450 Yazdılar bir kitāb-ı ʿözr-āmī̇z
ʿArż-ı iḫlāṣ idüp ṣafā-engī̇z

4451 Niçe ḫūş-gū niçe şeker-güftār
Semt-i Şī̇rī̇n'e itdiler reftār

4452 Şāh Bānū'ya itdi arż-ı merām
Ḳıldı Şī̇rī̇n'e hem duʿā vü selām

4453 Ẕikr idüp niçe rāz-ı pinhānı
Ḳıldılar tāze ʿahd ü peymānı

4454 İrdi Şīrīn'e çün siyāḳ-ı kelām
Ḳıldılar sözlerini şehd-i eşām

4455 Gāh Bīdil'den itdiler güftār
Ḳıldılar gevher-i duʿāyı niŝār

4456 Luṭf-ı ṭabʿıyle zūr u heybetini
Dāb-ı şāhāne ile ḫaşmetini

210b

4457 Kūh-ı derd ü ġama taḥammülini
Ḫayl-i hicrān ile taḥammülini

4458 Naʿra-i dil-şikāf-ı pür-şūrın
Dil-i ṣad-çāk ü cān-ı mehcūrın

4459 Eyleyüp her birisi medh u ŝenā
Rūḥ-ı pākine oldı niçe duʿā

4460 Didiler her biri idüp īmān
Dil-i Ḫusrev'de yoḳ durur ʿudvān

4461 Bīdil oldıysa size ferzend
Eyle ḳapuňda Ḫusrev'i dil-bend

4462 Şāhumuz böyledür ki Bīdil-i zār
Oldı ise ḳapuňda ḫıdmetkār

4463 Ẕerre-mānend olup ser-efgende
Ben de ol āsitāneye bende

4464 Kūh-ken oldı ise ger Ferhād
Olayın ḫıdmetüñde ben Ferhād

4465 Eger oldıysa gevher-i ḫāḳān
Niçe ḫāḳān olur baña derbān

4466 Eger oldıysa Gül-ruḫ'a ʿāşıḳ
ʿAşḳ içinde bugün benüm fāyiḳ

4467 Gül-ruḫ'a oldı ise ḫıdmetkār
Eyledi ḫasreti beni bī-kār

211a

4468 Kūh-ken oldı ise ol miskīn
İderem kūh-ı ġamda ben de enīn

4469 İrdi çün emr-i Ḥaḳḳ'a Bīdil-i zār
Bī-cihet cengden ne fāyide var

4470 Ölen ardınca çünki yoḳ ölmiş
Niçe yıl aġlayan yine gülmiş

4471 Gitdi māżī bu ḥāli ḫoş görelüm
Şimdilik cām-ı ābı ḫoş görelüm

4472 Bir niçe ire mülküñe bī-dād
Demidür ola ʿadl ile ābād

4473 ʿAhd ü peymān idüñ ṣadāḳatle
Ḥüḳm idüñ ʿāleme adāletle

4474 Şāha Şīrīn olursa ger yāver
Ola Bānū çü Ḫusrev'e māder

4475 Ḫusrev-i dehr ile idüp peyvend
Ḳılsa Pervīz'i şāha ger ferzend

4476 Cümle ʿālem olup ḳamū şādān
ʿAdl eyle dehr ola ābādān

4477 Ḳalmayup ḳalʿa içre zād ü zevād
Ḳayda düşmiş idi bende vü āzād

4478 Meyl idüp ḳalʿa ḫalḳı ṣulḥa tamām
Ḫayl-i Bānū'ya düşdi cümle kelām

211b

4479 İlçiden ṣulḥı gūş idüp ʿasker
Şāha meyl itdi cümlesi yek-ser

4480 ʿAsker-i Rūm'a inḳılāb irdi
Ḫayl-i Bānū'ya ıżṭırāb irdi

4481 Gördi Bānū bu ḥālī çünki hemān
Gül-ruḫ'a lāzım oldı itdi ʿayān

4482 Ḳıldı çün bu kelāmı Bānū gūş
Bir zamān oldı çün ṣadef ḫāmūş

4483 Eyleyüp nükte-dān-ı dehre ḫiṭāb
Ḳaṣd-ı şāha böyle virdi cevāb

4484 Her ne ki oldı şāhdan menḳūl
Eyledüm cān-ı dilden anı ḳabūl

4485 Līk ol lāle-ẖadd ü gül-ruẖsār
Ḫaste çeşmi gibi olup bīmār

4486 Bād-ı ḥasretden irdi gerd-i melāl
Oldı zülfi gibi perīşān-ḥāl

4487 Āteş-i hicr ile olup pür-tāb
Düşdi ẖāk üzre sāyeveş bī-tāb

4488 Cān yaḳup āteş-i ʿizārına gāh
İrgürür gāh olur feleklere āh

4489 Līk Şīrīn'e meşveret idelüm
Her ne kim maṣlaḥat görür idelüm

212a

4490 Şāhdan arż idüp tevaḳḳuʿlar
İdelüm kendüye tażarruʿlar

4491 Sözini āẖir eyleyüp Bānū
Aġlayup sürdi pāy-i Gül-ruẖ'a rū

4492 Gördi Şīrīn'i pür-melāl olmış
Hicr-i yār ile pāy-māl olmış

4493 Eylemiş deste deste sünbülini
Ḫāke ṣaçmış ʿabīr-i kākülini

4494 Servini pāy-māl idüp ġam ile
Ġarḳa virmiş gülini şebnem ile

4495 Teni hicr-i nigār ile ġamda
ʿAşḳ ile cānı özge ʿālemde

4496 Niçe cān terk idüp cihānı hemān
Cānı cānāne eylemişdi revān

4497 ʿAşḳ ile terk-i hūş u cān olmış
Ten ḳalup yirde belki cān gitmiş

4498 Gül-ruẖ'a girdi keşf-i rāz itdi
Yalvarup aġlayup niyāz itdi

4499 Didi ey ẖāne-i dile maḥrem
Zaḥm-ı cān-figāruma merhem

4500 Saňa esrār-ı dil degül pinhān
Cümle maʿlūm saňa rāz-ı nihān

212b

4501 Gāh naḳl itdi ḥāl-i Ferhād'ı
Çarẖdan gāh itdi feryādı

4502 ʿArż idüp ki taẓallümün ẖalḳuň
Didi cümle tekellümün ẖalḳun

4503 Geldügin yine ḳāṣıd-ı şāhı
Nidügin hem maḳāṣıd-ı şāhı

4504 Gül-ruẖ’a cümle eyleyüp taʿbīr
Ḳıldı aḥvāl-i ʿālemi taḳrīr

4505 Gūş idüp gül-ruẖ-ı semen-ruẖsār
Didi ey merhem-i dil- i efkār

4506 Bendeye şāh ḳılsa bī-dādı
Kime ḳılsun o bende feryādı

4507 Çekmeye kimse ölmişe şemşīr
Mürġ-i firāk bende neyler tīr

4508 Sensüz ey hem-dem-i dil-i pür-ġam
Dem ne demdür vurur derd ü elem

4509 Eyleyüp ʿaşḳ derdi canı ẖulūl
Rāhatı cāndan eylemiş maʿzūl

4510 Cāna senden ki ire cevr ü cefā
Kimden umsun cihānda mihr ü vefā

4511 Ḫalḳa benden irişdi bunca teʿab
Benden oldı bu deňlü şūr u şaʿab

213a

4512 Bir iki gün ki dehre mihmānem
Emrüňe cümle bende-fermānem

4513 Beni zülfün gibi idüp pā-māl
Eyleseň derd ile perīşān-ḥāl

4514 Tīġ-i ḳahr ile sīne-çāk itseň
Ḫançer-i derd ile helāk itseň

4515 Anı Ḫaḳ'dan bilüp ḳamu niʿmet
Saňa cān ile eylerüm minnet

4516 Ancaḳ olur belā ise ancaḳ
Kimse çekmez bu miḥneti el-ḥaḳ

4517 Benüm içün çeküp belā vü cefā
İrdi Bānū'ya bunca derd ü belā

4518 Dehr ne deňlü ḳılsa cānum ʿadem
Çekmege ẕerre deňlü cānum elem

4519 Ḫıdmetüňe lāyıḳ ise cān-ı nizār
Pāy-ı Bānū'ya idem anı nis̱ār

4520 Emr-i Bānū ki baş u cāna geçer
Rāyeti tīri āsumāna geçer

4521 Didi ḥālüm cenābuňa maʿlūm
Kıyl ü ḳālüm cenābuňa mefhūm

4522 Beni Ḥāmūn 'a gönderüp ḫānum
Bāʿis̱ ol rāḥat-ı dile cānum

213b

4523 Gāh bahr-i ḥayāt seyr ideyin
Gāh ḥavż-ı necāt seyr ideyin

4524 Olmışam ol hevā ile muʿtād
Şāyed ola harābe dilābād

4525 Derdden cānı rāḥat eyleyin
Bīdil'üm hem ziyāret eyleyin

4526 Andadur çün mezār-ı Ferhād'um
Andadur ol belāya muʿtādum

4527 Yüz urup merḳad-i ġubārına
Düşeyüm Bīdil'üm mezārına

4528 Kākülümden döküp ana reyḥān
İdeyin cāna meşhedini mekān

4529 Her ne sevḳ itse āḳıbet Mevlā
Aňa kimdür ki diye çün ü çerā

4530 Niçe bunuň gibi kelām-ı laṭīf
Söyleyüp ol nigār-ı ḫūb u ẓarīf

4531 Ṣulḥa fi'l-cümle fehm idüp ruḫṣat
Ḫoş-dil oldı bilüp anı fırṣat

4532 Ḳāṣıd-ı şāha eyleyüp taʿẓīm
Yazdı Pervīz'e nāme-i teslīm

4533 ʿAhd idüp yaʿni dil-rübā ile
İrdiler şāha çün ṣafā ile

214a

4534 Yārdan şāha irdi çün nāme
Şevḳden düşdi cāna hengāme

4535 Yir idüp başı üzre nāmeye şāh
Eyledi cānı gibi dilde penāh

4536 Mihr-i dil-dārını muḳarrer idüp
Vuṣlat-ı yārini hem-ḳarār idüp

4537 Ḳalʿaya beglerin revān itdi
Bendelik ṭavrını ʿayān itdi

4538 Ol ḳadar virdi pīşkeş Pervīz
Görmemiş anı çarḫ-ı sürʿat-ḫīz

4539 Dāver-i Ermen'e idüp ikrām
Şāhdan itdiler niyāz u selām

4540 Şāha Bānū'yı itdiler daʿvet
Pādişāhāne eyleyüp ʿizzet

4541 Ḫusrev'üñ emrine olup meʾmūr
Şāh divānın eyledi pür-nūr

4542 Çün ḫaber aldı Ḫusrev-i Īrān
Bānū-yı bā-nevāna oldı revān

4543 Geldi Bānū'ya şeh piyāde olup
Zülf-i dil-ber gibi fütāde olup

4544 Elin alup eline ʿizzet ile
Girdi otaġ-ı şāha ḥürmet ile

214b

4545 Şāh Bānū'ya şāh-ı rūşen-dil
Eyledi üsti yanını menzil

4546 Geçdi bir taḫta çünki ol iki şāh
Geldi zühreyle bir yire ṣan māh

4547 Ḳalmayup ara yirde kibr ile kīn
İtdiler ʿayş u nūş-ı cem-āyīn

4548 Biri birine eyleyüp ikrām
İtdiler çün muḥabbet ile kelām

4549 Söylenürken kelām-ı şevḳ-şiʿār
İtdi Şīrīn'i Ḫusrev istifsār

4550 Yād idüp yaʿni kim nigārını
Ṣordı Bānū'ya ḥāl-i Şīrīn'i

4551 Ḳalʿada keṡret-i nüfūs-ı ricāl
Ḥabs olmışdı hem-çü bād-ı melāl

4552 Ol hevā-kār olup şerār-engīz
Ḫalḳa-gāhı olurdı āteş-rīz

4553 Bāġ-ı ḥüsnüñ nihāl-i zībāsın
Cūy-ı luṭfuñ tezerv-i raʿnāsın

4554 Virmege cism-i nāzikine ṣafā
İrmege ġoncasına bād-ı ṣabā

4555 ʿĀdet olmışdı māh-sīmāya
ʿAzm iderdi hemīşe ṣaḥrāya

215a

4556 Gāh gül-geşt iderdi gülzārı
Gāh diňlerdi bülbül-i zārı

4557 Tāb-ı mihr ile ol meh-i pür-nūr
Oldı mihr-i cihān gibi maḥrūr

4558 İrişüp ṭabʿına ṣuʿūbet-i ʿaşḳ
Bād-ı hicrān ile ʿufūnet-i ʿaşḳ

4559 Oldı evvel gözi gibi ḫaste
Ġoncaveş oldı cümle dem-beste

4560 Şemʿ-i ḥüsne irüp ḥarāret-i ʿaşḳ
Telḫ-kām eyledi merāret-i ʿaşḳ

4561 Ruḫı āzürde-i hevā oldı
Bülbül-i ḥüsni bī-nevā oldı

4562 Gül-i ruḫsārı oldı pejmürde
Verd-i raʿnā-yı ḫaddi efsürde

4563 Żʿaf ile menzilin idüp pister
Nitekim aḫker üzre ḫākister

4564 Gāh irür cānına belā-yı melāl
Ḳāmetin bār-ı ġam ider pā-māl

4565 Żaʿ fı günden güne olup mümted
Yandı ʿışk āteşine ol gül-ẖad

4566 Nāz-ı ʿaşḳ ile oldı dil pür-tāb
Eyledi dīdeden revān ẖun-āb

215b

4567 Ḫākde nergis-i ẖamīde-miṣāl
Oldı pa-māl-ı eşk dīde-miṣāl

4568 Himmet eylerse şāh-ı rūşen-rā
Ḥūr ḳılsun ḳusūrını meʾvā

4569 Kūh-ı Ḥāmūn ʼa eylesün güzerān
Olup ol ġonca gül gibi ẖandān

4570 Şāyed ol şāh-ı ḥüsne ṣıḥḥat ire
Gül-i ruẖsārına tarāvet ire

4571 İstiḳāmet gelüp nihāline
İrişe reng verd-i cemāline

4572 Eyleyüp āfitāb-ı ḥüsni ẓuhūr
Dil-i ʿuşşākı eyleye pür-nūr

4573 Diňleyüp anı şāh-ı heft-iḳlīm
Emr-i Bānū'ya eyledi teslīm

4574 Didi H̱usrev ki ey şeh-i ẖūbān
Her ne dirseň senüň durur fermān

4575 Emr iderseň bu bendeye ẖıdmet
Bilürem anı cānuma minnet

4576 Gūş idüp anı şāhdan Bānū
Eyledi ʻazm cānib-i gül-rū

4577 İtdiler āsumānı menzīl-i māh
Ġoncaya gül-sitānı menzil-gāh

216a

4578 Mülke menzil oldı çarẖ-ı berīn
Cilve-gāh oldı ḥūra ẖuld-ı berīn

4579 Sākiyā ṣun baňa şarab-ı ṣafā
Olayum tā ki mest-i cām-ı beḳā

4580 Ṭaġıdup sūret-i heyūlāyı
Virelüm ṣāḥibine dünyāyı

Māh-ı felek-i ẖıyām yaʻnī Şīrīn-i kebg-ẖırām Ferhād-ı nā-kāmına dil-ārāmlıḳ ve dost kāmlıḳ ḳaṣdına icāzet-i şāh-ı küfr-encām ile mānend-i ehl-i cünūn ………………………………….[50]
Māh-ı gül-ruya istiḳbāle çıḳup nā-gāh Şīrīn'üň bād-ı ṣabā bürḳaʻ-i müşkīnin güşāde idüp çeşm-i Şīrūye serv-i dil-cūya rast gelüp bir naẓarda ẕerrevār şevḳ-i Şīrīn-i gül-ʻiẕār ile āşüfte ve bī-ḳarār olup H̱usrev-i ġaddārı aġyār bilup kişt-i zār-ı dilde toẖm-ı buġż-ı peder eküp Şīrūye

[50] Bu mısranın metinde okunması mümkün değildir.

eliyle cellād-ı ḳażā Ferhād-ı şeydāya ..... itmekle ẕemīn ẖalās itdügine işāretdür

4581 Eyleyen ibtidāda basṭ-ı kelām
Oldı kāfūra böyle müşk-ẖıtām

4582 Yüz tutup ṣulḥa Ḫusrev ü Bānū
Gitdi Ḥāmūn ’a ‘azm idüp gül-rū

4583 Ṭonatup çün ‘ammārı ren-gīn
Oldı me’vā-yı gül-ruẖ-ı Şīrīn

4584 Ṭa‘n iderken mehe yüzi nūrı
Ġoncası oldı çün gül-i sūrī

4585 Dest-i miḥnetden oldı sāġar-nūş
Gül yüzi oldı za‘ferānī-pūş

216b

4586 Āh idüp gül-‘iẕār-ı ġam-ı fersūd
İrgürürdi sipihr-i evcine dūd

4587 Geh semen üzre dökdi nergisi āb
Kāküli gibi düşdi geh pür-türāb

4588 Eşkden dökdi ġoncaya jāle
Dāġdan ḳıldı güllerin lāle

4589 Eyleyüp güllerini pejmürde
Cān-ı ‘uşşāḳı ḳıldı āzürde

4590 Girdi şeb-gūn ḳabāya çün ol māh
Oldı rūy-ı cemāle çeşm-i siyāh

4591 Ḳaddi pīçīde oldı çün nāme
Giydi zülfi gibi siyeh cāme

4592 Cāme-i mātem ile ḥūr-sirişt
Ḳıldı çün rıhlet-i sevād-behişt

4593 Kūh-ı Ḥāmūn ’a ‘azm idüp Şīrīn
Ḳıldı ‘azm-i ḳusūr-ı çarḫ-āyīn

4594 Ya‘nī ḥavż-ı necāta meyl itdi
Ḥıżr-ı āb-ı ḥayāta meyl itdi

4595 Çıkdı ol māh-ı āfitāb-ṣıfāt
Ḫalk etrafın aldı çün ẕerrāt

4596 Emr idüp Ḫusrev-i sipihr-medār
Oldı zīnet ile ḫayl-i şāh-süvār

217a

4597 Ḫayl-i Ḫusrev ṭurup gürūh gürūh
Ṣaf çeküp ṭurdı hem-çü kūh-ı şükūḥ

4598 Ṭutdı ṣaf bir ṭarafda ‘asker-i Rūm
Her biri Rüstem-i Hizebr-i hücūm

4599 Zīnet-i tām ile binüp Ḫusrev
Ṭavr-ı şāhīye virdi zīynet-i nev

4600 Pür olup hāy u hūyla nüh-ṭāḳ
İrdi evc-i semāya ṭāḳ u ṭarrāḳ

4601 Meger emr-i Ḫudā olup bā'iṡ
Bir 'aceb vākı'a olur ḥādiṡ

4602 Meger olmışdı ḳayṣere duḫter
Bir dil-ārām u serv-ḳad gülber

4603 Nāmını eyleyüp ānuň Meryem
Ḳāmeti dikdi mülk-i ḥüsne 'alem

4604 Virdi Perviz'e Meryem'i ḳayṣer
Serv ile oldı şāḫ-ı gül hem-ser

4605 Dehre āteş irüp cehennemden
Bir oġul geldi şāha Meryem'den

4606 Ne oġul belki ol züḫal-kevkeb
Olmış idi ḥakīkaten 'aḳreb

4607 Ṭoġdı ol nā-ḫalef çü Meryem'den
Öldi Meryem cihānda ol ġamdan

217b

4608 Gelicek 'āleme o bed-ḫūye
Eylemişlerdi nām-ı Şīrūye

4609 Nice Şīrūye şīrveş vaḥşī
Görse ḳorḳardı şeklini Vaḫşī

4610 Ẓāhirā kim oġul ata idiler
Biri birine velī̇ belā idiler

4611 Püserün kendüye idüp hem-rāh
Böyle iletmiş idi ol gün şāh

4612 Cümle ʿālem çıkup temāşāya
Muntaẓır oldılar çün ol aya

4613 Ṭurdı bir yirde şāh u Şī̇rūye
Göz diküp cān ile o meh-rūya

4614 Görinüp ḳıble-gāh-ı ehl-i niyāz
Ẓāhir oldı meger ʿAmmārī̇-nāz

4615 Raḫşı ol māhuň eyleyüp reftār
Seyr iderken cihānı mihr-āṣār

4616 İrişüp muʿcizine dest-i ṣabā
Mihr-i ḥüsn oldı nā-gehān peydā

4617 Ġoncanuň ṣan açup niḳābını bād
Dil-i ʿuşşāḳı eyledi ber-bād

4618 Rūy-ı Şī̇rī̇n olup meger ki ʿayān
Çeşm-i Şī̇rūye düşdi aňa hemān

218a

4619 Çeşm ü ebrūsına olup meftūn
Oldı leylī̇ zülfine Mecnūn

4620 Çün görindi o mihr-i ʻālem-tāb
Oldı Şīrūye sāyeveş bī-tāb

4621 Ḫusrev-i dehr olup dili maġrūr
Aldı destine sāġar-ı faġfūr

4622 Vaṣl ümīdiyle şād-mān oldı
Gūyiyā dehre Ḳahramān oldı

4623 Dem-be-dem nūş iderdi şāh şarāb
Dest-i ẓulmiyle ḫalḳ olurdı ḫarāb

4624 Göz yumup ʻaşḳ ile reʻāyādan
Çekdi Pervīz elin berāyādan

4625 Sevdi Şīrūye çün o maḥbūbı
Şāha arturdı buġz u āşūbı

4626 İrdi ferzende çünki ʻaşḳla tāb
Oldı buġz-ı pederle dili pür-tāb

4627 Dil-i Şīrūye ʻaşḳ ile pür-nūr
Şāh ümmīd-i yār ile maġrūr

4628 Vaṣl ümīdiyle şāh işretde
Līk Şīrūye fikr u ḥayretde

4629 Oldı Şīrūye ʻaşḳ ile pür-tāb
Atalıḳ ḥaḳḳın eyledi nā-yāb

218b

4630 Ḥāsılı sūz-ı ʿaşḳ-ı miḥnet-şūr
Cān-ı Şīrūye'yi idüp maḥrūr

4631 Dün ü gün artup ıżṭırābı anuñ
Gitdi ḳalmadı ḫurd u ḫābı anuñ

4632 Kendü kendüyle fikr idüp ol beg
Didi ölmekdense dirilik yeg

4633 Bildi kim gitmese vücūd-ı peder
Kendüyi tīġ-ı ʿaşḳ ider bī-ser

4634 Ḳatl-i Perviz içün olup cāzim
Dilden olmışdı ḥīleye ʿāzim

4635 ʿAşḳ ile kişi çünki cāna ḳıyar
Şāh cānına bī-bahāne ḳıyar

4636 Şāh çün-kim viṣāle sed oldı
Vaṣl-ı tedbīri redd-i sed oldı

4637 Ḫusrev gördi dil-bere ḥāyil
Ḥāyilin oldı defʿine māyil

4638 Ḳatl-i Pervīz'i eyleyüp taṣmīm
Böyle re'y itdi ol laʿīn-i leʾīm

4639 Olsa şeh ara yirde nā-peydā
Ḳaṣd ide ṣayd-ı yāre bī-pervā

4640 Benem olup cihān u cānāne
‘Ayş idem ‘ālem içre merdāne

219a

4641 Ẓulm-ı Pervīz ile ṭolup ‘ālem
Şāha buġz itmiş idi her ādem

4642 Baḥr-i bī-dād-ı şāh ṭaşmışdı
Ẓulm ṭufānı başdan aşmışdı

4643 Bilmişdi ki cümle mīr ü sipāh
Şāha olmışlar idi nikbet-ḫāh

4644 Götürüp ḫayl-i Ḫusrev’i pinhān
Ḳıldı rāz-ı nihānı cümle ‘ayān

4645 ‘Ahdler eyleyüp nihāyetsüz
İtdi Şīrūye va‘de ġāyetsüz

4646 ‘Ahd idüp kimisine cāh u celāl
Kimine va῾de itdi māl u menāl

4647 Didi her birine idüp ikrām
Salṭanat fikrin eyledi i‘lām

4648 ‘Ahd-i şehzādeye olup māyil
Emrine cümle oldılar ḳāyil

4649 Virdi her birisine tīġa yemīn
İtdi anları genc-i rāza emīn

4650 Serverān-ı ʻAcem gelüp ẖalvet
Şāh-zādeyle itdiler beyʻat

4651 Ḫusrev'e eyleyüp dilden ṭuġyān
İtdi Pervīz'e her biri ʻisyān

219b

4652 Buldı ʿaskerle şāh-zāde vifāḳ
Düşdi Ḫusrev'le begler içre nifāḳ

4653 Bir iki gün geçüp bu ḥāl üzre
Oldı ẖayl-iʿ Acem melāl üzre

4654 Gitdi Ḥāmūn 'a derd ile Şīrīn
Ḳaldı Şīrūye ʿaşḳ ile ġam-gīn

4655 Yumruġını velī dögüp Pervīz
Germ olup şevḳ ile āteş-i tīz

4656 Kendünüň oldı ṣan zemīn ü zamān
Līk bilmez ki devr idüp bu devrān

4657 Gāh olur bir gedāyı şāh eyler
Gāh bir şāhı ẖāk-i rāh eyler

4658 Çün nefīr-i rahīl eyleye ṣadā
Göçer ol demde pādişāh u gedā

4659 İçirür bāde sāḳī-i devrān
Ger gedā ola ger şeh-i devrān

4660 Heft-ser ejdehā durur dünyā
Ülfet itmek anuňla ʿayn-ı ḫaṭā

4661 Bī-vefādur felekde yoḳdur emān
Birdür anuň yanında sūr u ziyān

4662 Lāle-mānend ṣuna sāġar-ı mey
Yaḳar āḫir derūnuň niçe key

220a

4663 İçilür ʿāḳıbet çü cām-ı fenā
ʿĀḳil olan ḳurar mı bezm-i ṣafā

4664 Sāḳiyā ṣun baňa şarāb-ı ecel
Söndi çünkim ṣafā-yı ṭūl-ı emel

4665 Nūş idüp mest olam cihān içre
Ḳalmaya ten vücūdı cān içre

Ḫusrev-i bī-edeb ferzend-i pāk-neseb ü ercümend-i ṭāhirü'l-ḥaseb yaʿni sulṭān-ı ʿArab'dan vārid olan mersūm-ı saʿādet-rüsūm u menşūr-ı daʿvet-merḳūm u mesṭūr-ı şeriʿat rüsūmdur maʿlūm olan kelām-ı muʿciz-niẓām zīver-i Mūsā belki yed-i beyżā gibi ẓuhūr idüp Ḫusrev-i bī-baṣīretüň çeşm-i dili küfr ile tīre vü dīde-i cānı şirk ile ḫīre olduġı ecilden ol ḫātem-i nübüvvet-şems-i irtisāmuň nūr-ı ẓuhūrın idrāk idemeyüp ve ol ṭuġrā-yı vācibü'l-imtis̱āle imtis̱āl itmeyüp ẓāhirā ol yirde cāna dest-dırāz itmek ile fi'l-ḥaḳīḳa serā-perde vücūdına sūz u güdāz irdügine işāretdür

4666 Naḳl idüp nāḳil-i ṣaḥīḥ-aḫbār
Böyledür rāvi-i faṣīḥ-i ās̱ār

4667 Ḫusrev'üñ inḳilāb-ı memleketin
Bāʿis̱-i inḳırāż-ı salṭanatın

4668 Şekl-i icmāl ile idüp tafṣīl
Ḳıldı bu vech ile anı tekmīl

4669 Ḫusrev-i bī-emān u ḫīle-nihād
Çünki Ferhād'a eyledi bī-dād

4670 Öyle ẓann itdi kim gidüp aġyār
Oldı ʿālemde kendünüñ dildār

220b

4671 Yār-ı cān oldı kendünüñ gūyā
Hey nice yār-i cān bütün dünyā

4672 Ẕevḳ u şevḳ ile nūş idüp cāmı
Geçdi cām-ı mey ile eyyāmı

4673 Gitdi fikr-i memālik-i ʿasker
Kimseden itmezdi ḫavf u ḫazer

4674 Elde cām-ı ṣafā göñülde ġurūr
Ṣan ecel virdi kendüye menşūr

4675 Ḥāṣılı mey-perest olup Ḫusrev
Mey-i ʿaşḳ ile mest olup Ḫusrev

4676 İtdi çünkim cihāna bī-dādı
Aldı tīġını çarḫ cellādı

4677 H̰ūn-ı Ferhād içün ḳıṣāṣ ide tā
İde Ferhād'a H̰usrev'i hemtā

4678 Bār u bengāhını virüp bāda
Hem-ser ide fenāda Ferhād'a

4679 Dehrden gerçi kim vefā gelmez
Līk aranmaz ise belā gelmez

4680 Yeter olduň cihānda nükte-serā
Söyle ey ʿandelīb-i h̰oş-edā

4681 Āyet-i cānı eyleyüp tefsīr
Ḥarf-i ḥikmet-beyānı ḳıl taʿbīr

221a

4682 Şāh bir gün meger idüp dīvān
Gelmiş idi aňa berr ü aʿyān

4683 Nā-gehān hem-çü mürġ-i zerrīn-bāl
İrdi bir ḳāṣıd-ı ḥuceste-h̰iṣāl

4684 Niçe ḳāṣıd-ı berīd-i Rāḥmānī
Ḥāṣılı nāme-i Süleymānī

4685 Kilk-i ḳudret olup aňa h̰āme
Levḥ-i maḥfūẓ idi ṣan ol nāme

4686 Kātib-i ṣunʿ-ı Muḥammed-perdāz
Raḳam-ārā-yı ṣafḥa-i iʿcāz

4687 Muṣḥaf-ı daʿvete çeküp ḫāme
Ḥamd-i Bārī'yi ḳıldı ser-nāme

4688 **Mā 'arefnāk**[51] ile s̱enā itdi
Refʿ-i küllī-i māsivā itdi

4689 Ḥamd-i Bārī'yi eyleyüp maṭlaʿ
Medḥ-i Maḥmūd'ı eyledi maḳṭaʿ

4690 Yazılup ḥamd-i ẕāt-ı Īzid-i pāk
Oldı miskīn-ḫitām aña **levlāk** [52]

4691 Ṣanki levḥ-i beyāż u reng-i midād
Levḥ-i sīm üzre oldı naḳş-ı sevād

4692 Her sevādı olup ḫat-ı ḫātem
Oldı her ḥarfi maʿnā-yı ʿālem

221b

4693 İrdi çün kim o peyk-i ferruḫ-pey
Urdı ṭaʿn ile cān-ı Ḫusrev'e key

4694 Çıḳarup nāmesini Mūsāvār
Ḳıldı levḥ-i Zebūr'ı ṣan iẓhār

4695 Nāmeyi ṣundı Ḫusrev'e nā-gāh
Aldı ol dem anı o nāme-siyāh

---

[51] Hadis olduğu rivayet edilmektedir. "Seni hakkıyle bilemedik"
[52] Hadis:"Eğer Sen olmasaydın varlığı yaratmazdım." AclūnĮ,a.g.e., 2/232

4696 Dosta ol kitāb-ı raḥmet idi
Düşmene lī̇k tī̇r-i mihnet idi

4697 Ḥamd-i ẕāt-ı Ḫudā olup ʿünvān
Daʿveti böyle eylemişdi ʿayān

4698 Seni ol Ḥak ki eyledi dāver
Beni dünyāya itdi peyġamber

4699 Açılup ṣubḥ-gāh āyī̇neyem
Virdi dünyāya rūşenā dī̇nem

4700 Ḳāmetüm naḫl-i nūra hem-pāye
N'ola olmazsa anda ger sāye

4701 Ḳaddüm oldı çü serv-i bāġ-ı İrem
N'ola ger dinilürse aňa ḳalem

4702 Baňa ümmü'l-Kitāb olup māder
Oldı ābā-yı nüh-sipihr peder

4703 Rāh-ı şerʿüm durur ḫıyār-ı sübül
Ẕāt-ı pāküm niteki ḫayr-ı rüsül

222a

4704 Ḫalvet-i ʿaḳl olup baňa mekteb
Açmadın levḥ-i enfese daḫi leb

4705 Sebaḳ-ı ʿaşḳı eyledüm ezber
Aňladum ḥarf-i ṣunʿı ser-tā-ser

4706 Beni Ḥaḳḳ itdi māh-ı burc-ı şeref
Ḳureyşī gevher ü Yemānī ṣadef

4707 Ḳufl-i dāniş-zebān-ı şīrīnem
Mihri bīniş ʿizār-ı rengīnem

4708 Vaḥy-i münzili kelāmdur bārum
ʿAyn-ı iʿcāz cümle güftārum

4709 Laḳab-ı laʿlüm oldı āb-ı zülāl
Şāne-i zülfüm oldı bād-ı şimāl

4710 Ṭıynetüm ʿaşḳ ile sirişt oldı
ʿAḳl ile menzilüm bihişt oldı

4711 İtmedüm ḥarf ü beyte hīç nigāh
Dile irdi ṣafā-yı beytu'llah

4712 Ḥamdüli'llāh Ḫudā-yı Ḥayy u Ḳadīr
Tīġ-i şerʿ ile itdüm ʿālem-gīr

4713 Baňa ögretdi ʿilm-i bī-taʿlīm
Eyledi mahẓar-ṣıfāt-ı Kerīm

4714 Eyleyüp pādişāh-ı mülk-i yaḳīn
Ḳıldı ṣāḥib-ḳırān-ı dīn-i mübīn

222b

4715 Bilmiş ol ey şeh-i sipāh-ı ʿAcem
Ne ʿAcem belki dāver-i ʿālem

4716 Luṭf ile seni Ḫudā-yı Eḥad
Dehre sulṭān idüp ayaġın ḥad

4717 Tīġıñı eyleyüp velāyet-gīr
Zīr-i pāk oldı taḫt-gāh-ı serīr

4718 Perde-sāz-ı nevā-yı ʿālem-i būd
ʿAḳd-i peyvend-i çār-rükn-i vücūd

4719 Ḳıldı çarḫ-ı basīṭa ḫāki bisāt
Nevʿ-i insāna tā irişse neşāṭ

4720 Luṭf-ı ẕātından oldı her mevcūd
Yine ḳahrı ile olur nā-būd

4721 Bī-ḳalem ḳıldı niçe naḳş u nigār
Devr-i gerdūnı itdi bī-pergār

4722 Mevc urup baḥr-i ẕāt-ı bī-pāyān
Düşdi deryā-yı kes̱rete ekvān

4723 İḳtiżā-yı vücūd-ı ẕāt-ı Ḫudā
İrgürüp bāġ-ı ṣunʿa neşv ü nemā

4724 Kimi envāʿ olur kimi efrād
Kimi ecnās olur kimi ecsād

4725 Kimi aʿrāż u kimisi elvān
Kimi eṣnāf u kimisi aʿyān

223a

4726 Kimi ʿunṣur oldı kimi ṣıfāt
Kimi oldı vaṣf u kimisi ẕāt

4727 Kimisi cevher oldı kimi baṣīṭ
Kimi oldı bisāṭ-ı çarḫ-ı baṣīṭ

4728 Kimi oldı ʿaraż kimi cevher
Kimi oldı ṣadef kimi gevher

4729 Kimisi ḫaṭṭ u kimisi ecrām
Kimi oldı ʿaraż kimi ecsām

4730 Kimi oldı zemīn ü kimi felek
Kimi oldı beşer kimisi melek

4731 Naẓar ehline cümlesi birdür
Bu muʿammā velī ʿaceb sırdur

4732 Nevʿ-i insāna eyleyüp ikrām
İtdi tāc-ı kerāmetiyle kirām

4733 Cümleden eşref itdi insānı
Ḳıldı dīvān-ı būduň aʿyānı

4734 Ẕāt-ı pākine eyleyüp maẓhar
Eyledi eşref-i vücūd-ı beşer

4735 Ḳıldı taʿlīm-i ḥikmet ile beyān
İtdi esrār-ı ẕātın anda ʿayān

4736 Eyleyüp yaʿni aḥsen-i taḳvīm
Virdi ol ẕāt-ı pāke ʿaḳl-ı selīm

223b

4737 Eyledi ʻakl-ı külli tāc-ı şeref
Ḳıldı ābā-yı çarḫa ḫayr-ı ḫalef

4738 Kimisin itdi mahẓar-ı ʻirfān
Aňa keşf eyledi rumūz-ı nihān

4739 Kimi oldı maʻārif ile laṭīf
Kimi oldı meẓālim ile kesīf

4740 Kimisini ṣıfāta mahẓar ider
Kimini ʻayn-ı luṭfa manẓar ider

4741 Kesb-i ʻirfān iden Mesīḥāsā
Menzilin itdi ʻālem-i bālā

4742 Nidügin ol ki bilmedi ʻirfān
Ḳaldı esfelde nitekim şeytan

4743 Çün bu künbed-serā-yı süfle-nihād
Olısar ʻāḳıbet ḫarāb-ābād

4744 Olma tāc u serīr ile mesrūr
İtmesün cām-ı mey seni maġrūr

4745 Mār-ı pīçīdedür cihān zinhār
Ḳılma anuňla ki ṣaḳın bāzār

4746 Bār u bengāhuňı yaḳup kül ider
Taḫt u dergāhuňı yıḳar yekser

4747 İrgüren evc-i āsumāna ‘alem
‘Āḳıbet oldı ḫāk-rāh-ı ‘adem

224a

4748 Nice ṣāḥib-livā-yı gerdūň-fer
Oldı mānend-i sāye zīr ü zeber

4749 Nice Dārā’yı bu girīve-i teng
Eyledi ‘ālem içre vālih ü deng

4750 Ḫāne-i ḫāk-dān-ı bī-rāḥāt
Oldı insāna ḥāne-i miḥnet

4751 Gülşen-i ḫāk ü künbed-i eflāk
Mesned-i miḥnet oldı ṭāḳ u helāk

4752 Meyl iden aňa olmaya ‘āḳil
İstinād eyleyen zehī ġāfil

4753 Sen ki olduň cihānda Ḫusrev-nām
Āḫirüň niçün ola küfr-encām

4754 Şāhlar oldı sāye-i Raḫmān
Ḥayfdur ola ḫāk ile yeksān

4755 Ẕātına mahẓar itdi anları Ḥaḳ
Ḳıldı tīġ-ı taṣarrufın muṭlaḳ

4756 Kimini ḳahr ile muḳayyed ider
Kimini lutf ile müeyyed ider

4757 Küfr-i çirkinden eyle kendüñi pāk
Ẕātuñı olmasun dir isen ḫāk

4758 Ġayret-i cehl ile olup gümrāh
Olma āḫir nefesde nāme-siyāh

224 b

4759 Eyleyüp bendesini ṭā‘at-sāz
Ḳıldı ṣun‘ı ḥarīmine hem-rāz

4760 Baña tābi‘ olursañ ey Ḫusrev
İre iḳbālüñe sa‘ādet-i nev

4761 Bū Leheb gibi münker olsañ eger
Yanasun nār-ı ḳahra ser-tā-ser

4762 Dīde-i dilden eyle ref‘-i niḳāb
Ḳalmaya tā ki ara yirde ḥicāb

4763 Nār-ı şirk ile āteşe ṭapma
Bāb-ı rıḍvānı üstüñe yapma

4764 Eyleyüp dehre bendesin irsāl
Ḳıldı inhā kitāb-ı ḫayr-ı māl

4765 Lāzım olan resūle da‘vetdür
Farż olan da‘vete icābetdür

4766 Ḳılmaya ol ki farż-ı Ḥaḳḳ’ı edā
İrişür ger dīnine tīġ-ı ḳażā

4767 Da‘vetümle gelirseñ īmāna
Devletüñ ṭopı ire Keyvān’a

4768 Mihr-i şer‘üm ṣalarsa ger pertev
Dehri pür-nūr ide dil-i Ḫusrev

4769 Maḥv idüp çirk-i küfri āb-ı vużū
Bāġ-ı cennetde olasun gül-rū

225a

4770 Secdede ẕikr iderseñ Allah’ı
Olasun mülk-i āḫiret şāhı

4771 Seng-i nefsüñ idüp eṣīr-nijend
Ḳılma zencīr-i ḥırṣ ile dil-bend

4772 Ṣayma peymāne ile peymānı
Kör ḳıl şer‘üm ile şeyṭānı

4773 Olma maġrūr ṭabl-ı devletle
Çalınur ol da çünki nevbetle

4774 Salṭanat nāmın eyleyen da‘vā
Lemine’l mülk[53]i eylesün ıṣġā

4775 Kesb idüp nār-ı ḳahra isti‘dād
Olma āteş-perest u ḫāk-nihād

---

[53] Mülk sendendir. (Arapça dua cümlesi)

4776 Gūş idüp cān ile naṣīḥatümi
İdesün ger ḳabūl milletümi

4777 Salṭanat evci üzre māh olasun
İki ‘ālemde pādişāh olasun

4778 Ḥayfdur kim cihānda ẓıllu’llah
Ḳıla duzaḫda tā ebed gümrāh

4779 Luṭf idüp bendesine Ḥayy u ‘Alīm
Tīġ u bürhānı eyledi teslīm

4780 Ki kitāb ile eyleyüp da‘vet
İderüm luṭf u vücūdla minnet

225 b

4781 Ger rıżā virmez ise ser-keşler
İderüm tiġ-ı ḫalḳ ile bī-ser

4782 Gāh va‘d ile oldı ṣulḥ-engīz
Gāh tīġ ile oldı āteş-rīz

4783 Āḫir olup bu sözde nāme hemān
Urdılar mühr-i da‘vet ile nişān

4784 Ḫatm urup ḫātem-i nübüvvet ile
Mühr uruldı aňa velāyet ile

4785 Devrilüp ġonca gibi ol ṭūmār
‘Azm-i şāh itdi peyk-i rāh-güẕār

4786 İrdi dergāh-ı Ḫusrev'e fi'l-ḥāl
Ḳıldı ʻarż-ı niyāz idüp rū-māl

4787 Şāha iʻzāz u iḥtirām itdi
Māhdan ẓulmete peyām itdi

4788 Ġonca- mānend ṣundı ṭūmārı
Nice ṭūmār dürc-i dürr-bārı

4789 Oḳıyup çün o dürr-i meknūnı
Oldı maʻlūm şāha mażmūnı

4790 Ḳararup nār-ı ḳahr ile rūyı
Ḫār-püşt oldı ṣanki her mūyı

4791 Zehr nūş itmese dönüp Pervīz
Oldı nār-ı ġaẓabla āteş-i tīz

226a

4792 Ḥarf-i ʿucb ile eyleyüp güftār
Dehre ḳahrını eyledi iẓhār

4793 Ḳılup ol nā-bekār terk-i edeb
Eyledi ṭa'n şāh-ı mülk-i ʻArab

4794 Ḳāṣıda itdi ṣad-hezār ʻitāb
Kendü şekline lāyıḳ itdi ḫitāb

4795 Didi iy ḳāsıd-ı resūl-i ʻArab
Yok mıdur sende ẕerre deňlü ādāb

4796 Baňa kemteri ġulām olup Ḳayṣer
Dāver-i dehr iken baňa çāker

4797 Dergehümde benüm nice ḫ̮ākān
Cāna minnet bilüp olur derbān

4798 Kendü dīnine eyleyüp da'vet
'Arż ider tīġ-ı tīz ile ḥiddet

4799 'Aleme millet-i Mesīḥ yeter
Terk-i dīn itmezüz ölürsek ger

4800 Āḫ̮ir idüp sözin şeh-i ġaddār
Nā-bekār u pelīd u bed-girdār

4801 Nāme-i şāha itdi dest-i dırāz
ʿÖmr şemʿine düşdi sūz u güdāz

226b

4802 Çekdi ol nāmeyi geh eyledi çāk
Ġarḳ-ı ḫ̮ūn itdi dāmenin eflāk

4803 Nāme-çāk itdi çünki ol nā-pāk
Cāme-i devletini eyledi çāk

4804 Ḳıldı bu fi'l-i nā-sezāyı çü şāh
Nādim oldı göňülden eyledi āh

4805 Yir idüp gitdügince Pervīz'e
Oldı ol nāme cānına nīze

4806 Görüp ol ḥāli ḳāsıd-ı ḥażret
Tīġveş geldi kendüye ḥiddet

4807 Ġayret-i Ḥaḳ ile idüp güftār
Söyledi şāha buġz idüp iẓhār

4808 Didi ol dem ki iy bed-aḫter şāh
…. ………… …. elüňle tebāh[54]

4809 Sen ki çāk eyledüň bu tūmārı
Ḫāk olur naḳd-i ʻömrüňüň varı

4810 Diliňi tīġ-ı ḳahr ider ṣad-çāk
Çirk-i ẓulmüňden ola ʻālem pāk

4811 Ṭaʿn idüp Ḫusrev'e ḳamu aʻyān
İtdiler şāhı tīr-i ṭaʻna nişān

4812 Ḥāṣılı güft u gū idüp her kes
Ḥacer-i ṣāmit oldı ol nākes

227a

4813 Herkesüň göňlüne idüp te'sīr
Şāhdan irdi ʻaskere taġyīr

4814 Dil-i Şīrūye'ye neşāṭ irdi
Şāh kesrinden inbisāṭ irdi

4815 Şāhdan yüz çevürdi cümle cihān
Ḳıldı Şīrūye ḳaṣd-ı şāh-ı ʻayān

[54] Bu mısranın metinde okunması mümkün değil

4816 Ol gice ‘azm idüp ḥarīmine şāh
Eyledi cāme-ḫābı menzil-gāh

4817 Fikr idüp kendünüñ tehevvürini
Aňladı beglerin tekeddürini

4818 Ḫāba vardı ve līk ġaflet ile
Uyudı ol gice nedāmet ile

227b

4819 Naḳl idüp didi şāh-ı mülk-i süḫan
Bu mes̱eldür ki uyumaz düşman

4820 Gördi Şīrūye çün levḥā ‘ayān
Ḳaṣd-ı şāh andı ol dem içre hemān
(Oldı ḫalvet-serā-yı şāha revān)[55]

4821 Pür idüp sīnesin ‘adāvetle
‘Ayn-ı ‘udvān olup şeḳāvetle

4822 Ṭīġ-ı bürrānın eyleyüp ‘uryān
Girdi ḫalvet-serā-yı şāha hemān

4823 Gördi kim bī-ḫaber yatur Pervīz
Çekdi Şīrūye ḫançer-i ser-tīz

4824 Ya‘nī Mirriḫveş alup ele ḫançer
Diledi Ḫusrev’i ide bī-ser

[55] Bu mısra beyitin yanına derkenar olarak düşülmüştür.

4825 Yüriyüp Ḫusrev üstüne bī-bāk
Sīnesin itdi tīġ-ı ḳahr ile çāk

228a

4826 Tīġ ile ḍarb urup o bed-gūye
Dād-ı Ferhād'ı aldı Şīrūye

4827 Sīne-i şāh olup figār figār
Ḫār-ı ḫār ile ṭoldı ṣan gülzār

4828 Yāsemen oldı ṣanki ġarḳa-i ḫūn
Levḥ-i kāfūr oldı yā gül-gūn

4829 Ṣanma Ḫusrev'den oldı ḫūn revān
Aldı Ferhād'a ḫūn-bahā devrān

4830 Ḳıldı Şīrūye Ḫusrev'e bī-dād
Alur andan da çarḫ bir gün dād

4831 Böyledür kār u bārı dünyānuň
Yoḳ cihān içre yārı dünyānuň

4832 Çarḫ bir demde nice ḳan eyler
Bir dem içre yine nihān eyler

4833 Görinen dāmeninde ṣanma şafaḳ
Ḫūn-ı merdüm durur ki ider nā-ḥaḳ

4834 Her kimi kim iderse 'āleme şāh
'Aḳıbet eyler ānı ḫāk-ı siyāh

4835 ʿĀḳil oldur virüp ḳażāya rıżā
Egmeye çarḫa başını ḳaṭʿā

4836 Her ne cāmı ṣunarsa sāḳi-i dehr
Nūş idüp dime bu şeker bu zehr

228b

4837 Sāḳiyā ṣun bana şarāb-ı ṣafā
Ḳalmadı çünki ʿālem içre vefā

4838 Nūş idüp anı bezm-i cān içre
Ḳalmaya ten vücūdı cān içre

Şīrīn-i şehd-güftār Ferhād-ı zāruň cism-i efsürde vü ten-i pejmürdesin mürde görüp ṭūbā-yı cennet-ḫāk-ı nāçīze sāye-dār olur gibi kendüyi ʿāşıḳ-ı bī-tāb u tüvānı üzre pür-tāb idüp bī-çāre-i nāmurādın der-āġūş u sāġar-ı ʿışḳdan bāde-nūş-ı cūş u ḥurūşla bī-hūş u medhūş bezm-i fenādan ayaḳ getürüp ʿişret-gāh-ı beḳāya revān belki ʿāzim-i ravża-ı rıḍvān olup iki cism-i bī-cāna bir mātem-sarāy-ı medfene vü iki sulṭān-ı kām-rāna bir merā-yı mesken ve iki şehbāz-ı sidre-i āşiyāne bir feżā-yı neş…..n idüp ve ol mātem ile nevʿ-i insāndan bir cumhurı nā-maḥṣūr vuḥūş u ṭuyūr dirlüklerinden nüfūr itdüklerine işāretdür

4839 Söyle ey mürġ-ı cān-ı miḥnet-kām
Sūz-ı ʿaşḳ ile basṭ-ı kelām

4840 Eyleyüp cānı vāṣıl-ı cānān
Ḥāl-i Şīrīn-i zārı eyle ʿayān

4841 Çünki Bānū vü Gül-ruḫ u Şābūr
İtdiler ʿazm-i Bīdil-i mehcūr

4842 Derd ile her biri olup nālān
Oldılar pādişāh-ı ʻaşḳa revān

4843 Başlayup āh u zār u feryāda
İrdiler çün maḳām-ı Ferhād'a

4844 Cān atup gūyiyā ki rūḥ-ı revān
Cism-i Ferhād'a geldi rūḥ-ı revān

229a

4845 Bīdil-i zārı devr iderdi müdām
Nāle eylerlerdi derd-i encām[56]

4846 Her birisi dilince āh itdi
Çarḫı ol āh ile siyāh itdi

4847 Görüp ol ḥāleti Mehīn Bānu
Düşdi ḫāk üzre nitekim gīsū

4848 Sürdi ḫāke yüzüni bād-misāl
Dökdi gözi yaşını çü dür-i lāl

4849 Gül-ruḫ'a çün göründi ḫārā-ken
Dime ḫārā-ken aňa cānsūz ten

4850 Götürüp şevḳ ile özin Şīrīn
İtdi pür-tāb Bīdil-i miskīn

4851 Gördi Ferhād'ı ġarḳ-ı ḫūn olmış
Maḳdem-i yāre pür-sürūr olmış

[56] Beyitte vezin problemlidir.

4852 Ser ü pā ġarḳ-ı ḫūn olup Ferhād
ʿÖmri evrāḳın eylemiş ber-bād

4853 Cānını ʿaşḳ ile virüp bī-reyb
Eylemiş ʿazm-i rāh-ı ʿālem-i ġayb

4854 Cān-ı ten içre nā-bedīd olmış
Ḫançer-i ʿaşḳ ile şehīd olmış

4855 Gördi bī-rūḥ cism-i zārını
Yaralanmış dil-i figārını

229b

4856 Cānın almış belā vü miḥnet ü renc
Līk defn olmamış henüz ol genc

4857 Eyleyüp āh u zār ile feryād
Mātem-i yārı böyle eyledi yād

4858 Didi iy deşt senüñ āyet-i ṣad-çāk
Lāle-ruḫsārum oldı çünki helāk

4859 Baġruñ ey lāle dāğdār eyle
Gögsüñ iy ġonca ḫār ḫār eyle

4860 Şāḫ-ı hicr üzre açılup gül-i zerd
Ḥasret erbābı gibi olsun zerd

4861 Ḳılsun ġonca ḳaṣrını zer-kār
Ḳalmasun ʻālem içre naḳş-ı nigār

4862 Bāda ver ʻömrüñ iy gül-i raʻnā
Sür yüzüñ ḫāke iy nesīm-i ṣabā

4863 Olma bülbül cihānda naġme-serā
Yile verdi çün onu gül-i raʻnā

4864 Olma gül-rīz hergiz ey gülzār
Bāġa ol ey nesīm-i āteş-bār

4865 Yüri ey serv-i bāġ āzād ol
Ey gül-i tāze sen de ber-bād ol

4866 Yolınup sünbül eylesün mātem
Gülşen içre hezār ḳılma naġam

230a

4867 Dest-i hicr itdi serv-i nāzı şikest
Ḳıldı şimşādı ḥüsni ḫāḳ ile pest

4868 Yād idüp gāh nām-ı Ferhād'ı
Aġlayup böyle itdi feryādı

4869 Didi ʻaşḳumla terk-i cān itdüñ
Naḳd-i cānuñ baña revān itdüñ

4870 Gāh olup tīşeñ ile ḫāra-şikāf
Eyledüñ ḳāf-ı derdi niteki kāf

4871 Ḫāk idüp ʻaşḳum ile Hāmun'ı
Yaḳdı āhenk-serā-yı gerdūnı

4872 Didi ki ey esīr-i maẓlūmum
Ḥarem-i vaṣlum içre maḥrūmum

4873 ‘Aşḳum āvāresi esīr-i ġamum
Ya‘ni ser-geşte-i reh-i ḥaremüm

4874 Nā-murād u ġarīb-i dildādem
Şāh-rāh-ı belāda üftādem

4875 ‘Aşḳ ile ‘ālem içre olduň ferd
Elem-i hicr ü meyle ġam-perverd

4876 ‘Aşḳuma tā ki mübtelā oldun
Derd-i hicr ile pür-belā olduň

4877 Ben umardum idüp seni maḥrem
Olasun cān-ı zāruma hem-dem

230b

4878 Gāh zülfüm gibi yaňaġum olup
Kākülüm gibi ayaġum olup

4879 La‘lümi gāh nūş idesün
La‘lüňe ḳūt-ı cān revān idesün

4880 Cām-ı vaṣlumla gāh olup pür-cūş
Mey-i şevḳümle olasun bī-hūş

4881 Ṣadr-ı sīnemde eyleyüp menzil
Olasun cān ile göňül yek-dil

4882 Ḳalmaya ara yirde çün u çerā
Cān u dil ola vāḥid ü yektā

4883 Ara yirden gidüp ġam u firḳat
Cān-ı zāra libās ola vaḥdet

4884 Līk bu dehr-i dūn-ı kec-reftār
Kec-rev ü kec-nihād u bed-girdār

4885 Seni fitrāk-ı mürge bend itdi
Beni hicr ile müst-mend itdi

4886 Cānı ʻaşḳumla terk idüp cānā
Eyledün tā ölünce baňa vefā

4887 Bende yoluňda iy şeh-i ʻālem
Terk-i cān itmede çeküp ger ġam

4888 Saňa kim ḳılmayam cihānda vefā
Gerden-ı cāna ire tīġ-ı cefā

231a

4889 Ger vefā itmeyem saňa ölürem
Çarḫveş ben de bī-vefā oluram

4890 Böyle derken sükūta vardı hemīn
Nāz ile ḫāba vardı ṣan Şīrīn

4891 Uyanup çün açdı dīde-i cān
Gördi dil ḫānesinde yārı ʻayān

4892 Nice dil hey ne ẖāne yā nice yār
Leyse fī’d-dāri ġayrunā deyyār [57]

4893 Ref‘ olup çün ḥicāb-ı cismānī̇
Kendü cānında buldı cānānı

4894 Ṣundı sāḳī̇-i dehr cām-ı ecel
Nūş iden virdi ḳaṣr-ı cāna ẖalel

4895 Pür olup āb-ı merg ile ẕeḳanı
Ṭoldı zehr-āb-ı ‘aşḳ ile deheni

4896 Yazılup ḳabż-ı rūḥa iki berāt
Vardı yaġmaya naḳd-i cān u ḥayāt

4897 Gitdi Şī̇rī̇n ü gül-ruẖ u Ferhād
Ḫāk olup serv oldı gül ber-bād

4898 Terk idüp hāne-i pür-āşūbı
Kişver-i ‘aşḳuň oldı reh-kūbı

4899 Yārdan ġayrı terk idüp ol cān
Eyledi cānı tuẖfe-i cānān

231b

4900 Naḳd-i būdın niṣār idüp yāre
Cānını ber-güẕār idüp yāre

4901 Rāh-ı ‘ışk içre cān fedā oldı
Sāġar-ı ‘aşḳ ile ṣafā buldı

[57] Mekânda yurt sahibi bizden başkası değildir. (Arapça söz)

4902 Düşdi Ferhād'ın üstüne nā-gāh
Ḳaṣd-ı cān itdi çekdi ḫançer-i āh

4903 Çāk çāk itdi sinesin bī-bāk
Giydi vaḥdet libāsını ol pāk

4904 Pāk gelmiş idi 'āleme ol cān
Pāk olup yine itdi 'azm-i cinān

4905 Ara yirden gidüp ġam-ı firḳat
Ḥāṣıl oldı ṣafā ile vuṣlat

4906 Gitdi eflāke iki rūḥ-ı revān
İki ten oldı ḫāk ile yeksān

4907 Cism-i Ferhād'e ṣarmaşup Şīrīn
Bitdi serv üzre ṣan gül-i nesrīn

4908 Virdi cismine 'aşḳ sūz u güdāz
Fi'l-ḥakika ḥakīkat oldı mecāz

4909 Gördiler kim bir oldı iki beden
İtdiler iki cāna bir medfen

4910 Defn idüp yire ay u ḫurşīdi
Ḳıldılar mürde şem'-i ümmīdi

232a

4911 Yār-ı ġār oldı ṣanki ol iki yār
Oldılar biribiri ile hemvār

4912 Sarılup birbirine serv-i semen
Birlige yetti ʻaşḳ ile iki ten

4913 Yā ḥulūl itdi bir tene iki cān
Girdi bir ḳaṣra yā iki sulṭān

4914 Buldı ol iki rūḥ çün peyvend
Girdi bir mehde ol iki ferzend

4915 Bī-ẖaṭā eyledüm ki ol iki cān
Bir olup oldılar behişte revān

4916 Ol buňa cānını fedā itdi
Bu aňa cān ile vefā itdi

4917 Rāh-ı ʻaşḳında ol bunuň bī-cān
Bu anuň cān ider yolında revān

4918 İrdi anlar behişte rāḥat ile
Ḳaldı ʻālem velī muṣībet ile

4919 Oldı gerdūn o māha cāme-siyāh
İrdi evc-i sipihre nāle vü vāh

4920 Pür olup şīvenle kevn ü mekān
Ṭoldı āh u fiġān ile dü-cihān

4921 Gökden irdi zemīne āh-ı melek
Āh-ı ẖākīler ile ṭoldı felek

232b

4922 Baḥr-i eşk ile ġarḳa vardı zemīn
Sūz-ı nāleyle yandı çarḫ-ı berīn

4923 Gūyiyā maḥşer oldı ol meydān
Ḥayrete varmış anda cān u cihān

4924 Girdi mātem libāsına āfāḳ
Ṭāḳ-ı çarḫa yazıldı naḳş-ı firāḳ

4925 Pür olup nāleden yesār u yemīn
Ṭoldı feryād ile zamān u zemīn

4926 Cān-ı Şīrīn'e irdi ḫançer-i tīz
Düşdi evc-i sipihre rüst-ā-ḫīz

4927 Terk idüp ḳayd 'ālemi muṭlaḳ
'Aşḳ ile virdi cānını el-ḥaḳ

4928 Āteş-i 'aşḳ ile yanup bī-bāk
Cism-i fānīyi eyledi çün ḫāk

4929 Sīnesin çāk idüp Mehīn Bānū
Pāy-i Şīrīn'e sürdi zār ile rū

4930 Zārluḳlarla itdi āh u enīn
Ḳıldı feryād u nāle ol miskīn

4931 İrgürüp çarḫa āh u efġānı
Böyle çıḳdı fiġān ile cānı

4932 Tende cānı idi meger Şīrīn
Gitdi çün ḳaldı cān-sūz ol miskīn

233a

4933 Aḳ ṣaçın kesdi sīne-çāk itdi
Servini sāye gibi h̲āk itdi

4934 Oldı bādāmı h̲āke h̲ūn-efşān
Gülşene cūy-ı h̲ūn aḳıtdı revān

4935 Nevḥa eylerdi gāh mātem ile
Yüzini h̲ak iderdi keh ġam ile

4936 Gāh gül-zārı eyleyüp ġarḳ-āb
Gül-ruh̲'a eylerdi böyle h̲iṭāb

4937 Didi giryeyle ey meh-i pür-nūr
Ḳılma şāma ḳarīb h̲āb-ı ḥużūr

4938 Eyle ey serv-i nāz-ı gülşen-i cān
Ġonca-leblerle seyr-i bāġ-ı cinān

4939 Göz açup nergis ey gül-i nesrīn
Muntaẓır kim ḳaçan gele Şīrīn

4940 Serv-i bāġ içre ey boyı āzād
Ḳāmetüň ḥasreti ile nā-şād

4941 Ḳalkup iy lāle-h̲add u serv-i revān
Eyleseň nola gülşeni seyrān

4942 Cān-ı Bānū'ya düşdi pī̇ç ile tāb
Ditreyüp düşdi ḳaddi çün sī̇m-āb

4943 Naḳd-i rūḥın revān idüp bī̇-bāk
Gitdi ḥasretle Bānū-yı ġam-nāk

233b

4944 Terk idüp cümle ḫānümānını
Rāh-ı Şī̇rī̇n'de virdi cānını

4945 Döginüp seng-i derdile Şābūr
Ḳıldı ṣad-pāre cismin ol mehcūr

4946 Ḫāk-i Ferhād-ı zāra sürdi yüzin
Ḳulzüm-i ḥasret itdi iki gözin

4947 Gāh sürdi yüzin ayaġına
Gāh yandı yaḳıldı dāġına

4948 Gāh yād eyleyüp seyāḥatini
Aġladı gāh aňup celādetini

4949 Didi iy pādişāh-ı mülk-i fenā
Server-i mülk-i derd ü şāh-ı belā

4950 Ḳanı ecderle eyleyüp āşūb
Ḳanı Pervī̇z'e olduġuň ser-kūb

4951 Eyleyüp geh ṭılısm-ı cisme güşād
Ḳanı ya olduġuň behişt-ābād

4952 Sen idüň ẖayl-i ġam sipāhına şāh
Dāver-i ‘ışḳa ḳapuň idi penāh

4953 Kişver-i dilde ḳahramān sen idüň
Mesned-i ‘ışḳa kām-rān sen idüň

4954 Nice bunuň gibi idüp efġān
Ebr-mānend oldı çün giryān

234a

4955 Gūş idüp bu fiġān-ı cān-kāmı
Ne fiġān kim enīn ile āhı

4956 Bī-sütūn içre cümle ḥayvānāt
Ḳahr ile nūş idüp şerāb-ı memāt

4957 Tīġ-ı merg ile sīne-çāk oldı
Eks̱erī derd ile helāk oldı

4958 Bīdil ü Gül-ruẖ’ı görüp bī-cān
Ḥāl-i Bānū’ya oldılar nālān

4959 Bīm idi kim sipihr-i kec-gerdān
Dil-i Bīdil gibi olup vīrān

4960 H̱āk-i nāçīz ile olup hemvār
Ḳala Bānū gibi ebed nā-çār

4961 Böyledür ‘ādet-i sarāy-ı sipenc
Ferruḥı pür-belā vü ṣıḥḥati renc

4962 Dāyimā bu cihān pīç-ā-pīç
Kimi kim var iderse eyler hīç

4963 Kime kim ṣunsa cām-ı şevḳ ile mey
Āteş-i hicr ile baḳar āña Key

4964 Kimse mihr ummāsun felekden hīç
Heft-ser ejdehā durur pür-pīç

4965 Āh ile derd ü miḥneti dāim
Cāh ile ʻizz ü devlet-i dāim

234b

4966 Laʻlveş her kim olsa pāk-derūn
Baġrını cevrdür ider pür-ḫūn

4967 Baḥr kim dāimā olur pür-dür
Ḳahr-ı şūr-ābesini eyle pür-dür

4968 Düşdi bu vākıʻā çü gül-rūya
Müstemiʻ oldı gūş-ı Şīrūye

4969 Cān-ı Şīrūye yandı ḥasret ile
Nice Şīrūye dehr-i firḳat ile

4970 Çarḫa girdi firāḳ ile eflāk
Kendüden geçdi derd ü ḳahr ile ḫāk

4971 Refʻ olup bezm-i şevḳ-i ʻālemden
Oldı ser-geşte çarḫ bu ġamdan

4972 Ḳulzüm-i būda inḳılāb irdi
Baḥr-i hestīye iżṭırāb irdi

4973 Tünd-bād-ı ‘adem esüp nā-gāh
Eyledi keşti-i vücūdı tebāh

4974 Ḳalmadı devr içinde bezm-i ṣafā
Nitekim ādem içre būy-ı vefā

4975 Sāḳiyā ṣun baňa mey-i pür-ẖūş
Nūş idüp tā ki olalum bī-hūş

4976 Dil ẖod olmışdı mest-i bezm-i elest
Yine ol bezme varalum ser-mest

235a

İtmām-ı kitāb-ı miskīn-niḳābda terāne-sāzlıḳ ʿarż idüp ve iẖtitām-ı ẖitāb-ı müsteṭābda fesāne-perdāzlıḳ gösterüp ibtidā-i nāme-i ‘ışḳı tevhīd-i müsteʿānla teẕhīb ve ol teẕhibi ta‘rīf-i ḥabīb-i ‘āliyān ile tertīb idüp intihā-i hengāme-i şevḳi t….mān zamān ile terkīb ..işāretdür. Elẖamdü li’llāhi’l-leẕī veffekanī fī iftitāḥiī bi’l-feṣāḥati ve elhemenī li-iẖtitāmihi bi’l-belāġati ve ṣalla’l-lāhu ‘alā seyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ecma‘īn

4977 Ẕāt-ı Ḥaḳḳ’a hezār ḥamd ü niyāz
K’irdi encāma bu risāle-i rāz

4978 Ne risāle-i cerīde-i ḥikmet
Ne cerīde-i ṣaḥīfe-i ḥayret

4979 Ne ṣaḥīfe ḫitāb-ı Rūḥ-efzā
Ne ḫitāb ol kitāb-ı mihr ü vefā

4980 Ne kitāb ol ṣafā gülistānı
Ne gülistān ki ʻaşḳ dīvānı

4981 Nice dīvān ki ravża-ı cennet
Nice ravża ḳuṣūr-ı pür-zīnet

4982 Beytler dil-güşā çü beyt-i ḥaram
Saṭrlar gūyiyā sevād-ārām

4983 Belki her ṣafḥa bāġ-ı ʻışḳ oldı
Noḳtalar anda dāġ-ı ʻışḳ oldı

4984 Virdi ol bāġa zīver ü tezyīn
Lafẓ-ı nāzikle maʻnā-yı rengīn

235b

4985 Vaṣf-ı ruḫsār-ı yāra ki gülzār
Nāle-i ehl-i ʻışḳ bülbül-i zār

4986 Gülleri şevḳ ile tebessüm ider
Bülbüli ʻaşḳ ile terennüm ider

4987 Serv ü şimşādı ḳāmet-i Şīrīn
Ġonca vü Gülruḫ ü leb-i laʻlīn

4988 Her ṭaraf eşk-i ʻāşıḳ-ı giryān
Cūy-ı ḫūnīn durur k’oldı revān

4989 Tāze ḫaṭ anda sebze-i ḫurrem
Dürr-i dendān-ı yār aňa şebnem

4990 Her sevādı çü ebr-i güher-bār
Her beyāżı çü ḳulzüm-i eş‘ār

4991 Zülf-i müşgīn sünbül-i pür-çīn
‘Ārıż u sīne lāle vü nesrīn

4992 Şerḥalar şerḥidür nihāl-i belā
Serviler dūd-ı āh-ı çarḫāsā

4993 Belki her zaḫm-ı tīr ġonca-i derd
Āteşīn güller anda her bir verd

4994 Çünki bu gülşen-i behişt-āṣār
Ḫaṭṭ u ḫāl ile buldı naḳş-ı nigār

4995 Cilve-gāh itdi ānı şāyed cān
Oldı reşk-i riyāż-ı bāġ-ı cinān

236a

4996 İrdi nā-geh sürūş-ı ‘ālem-i ġayb
Ḳıldı ta‘līm-i muṣḥaf-ı lā-reyb

4997 Cebrāyil-i ṣafā olup nāzil
Ka‘be-i cānı eyledi menzil

4998 Didi ey kūh-ı ‘ışḳ Ferhād’ı
Şāh-rāh-ı fenā belā-zādı

4999 Dil-rübā naẓm-ı dil-firībüñdür
Bāde-i bezm-i Ḥaḳ naṣībüñdür

5000 Nefsüñ nükhet-i nesīm-i bahār
Sözlerüñ dürc-i ḳulzüm-i eş'ār

5001 Maḫzen-i gevher-i me'ānīsin
Ṣadef-i dürr-i cāvidānīsin

5002 Silk-i naẓma dizüp dür ü gevher
Şāhid-i cāna eyledüñ zīver

5003 'Alem-i 'aşḳı zīr-dest itdüñ
Ḳıymet-i gevheri şikest itdüñ

5004 Olduñ ol deñlü 'āleme meşhūr
Eyledüñ dehri gün gibi pür-nūr

5005 Her aġız ḥoḳḳasında ol gevher
Her göñül dürci içre ol cevher

5006 Ġulġulüñden cihān olup medhūş
Düşdi erbāb-ı 'ışḳa cūş u ḫurūş

237b

5007 Ḳaṣr-ı naẓma ṣalup yeñi bünyād
Mülk-i 'irfānı eyledüñ ābād

5008 'Aşḳ dīvānına çeküp ḫāme
Eyledüñ ḥamd-ı Ḥaḳḳ'ı ser-nāme

5009 Gösterüp ‘āleme yed-i beyżā
Ḳalemüň oldı gūyiyā Mūsā

5010 Demdemeň oldı āh-ı āteş-bār
Zemzemeň oldı ṣubḥ-ı mihr-āṣār

5011 İrişüp ‘avn-i Ḥaḳ ‘al’et-taḥḳīḳ
Ḥażret-i tevfīḳ olup refīḳ-i şefīk

5012 Levḥa-i ḥamdi eyledüň teẕhīb
Medḥ-i Maḥmūd’ı eyledün ta‘ḳīb

5013 Oldı ḫāmeň livā-yı ‘ālem-gīr
Nūr-bār oldı āfitāb-ı żamīr

5014 Murġ-ı şeb-ḫīz ya‘ni kilk-i beyān
Yazdı elḳāb-ı şāh ile ‘ünvān

5015 Kātib-i ḳudret eyleyüp imlā
İrdi dīvānıňa çün ol ṭuġrā

5016 Nām-ı **Şāhī** ile bulup ‘ünvān
Oldı gūyā berāt-ı emn ü emān

5017 Yine ḫatm it du ‘ā-yı **Şāhī**’yle
Āḫir it medḥ-i pādişāhīyle

238a

5018 Nice şāh ol cihān-ı Süleymānī
Āfitāb-ı sipihr-i ḫāḳānī

5019 Ne Süleymān ki ḫusrev-i ʿālem
Bende vü mülki ʿālem ü ādem

5020 Şāh bir şāhdur saʿādetle
ʿAleme ḥükm ider vilāyetle

5021 Tīġ-ı zerrīnle çü mihr-i cihān
Mülk-i dünyāya ḥükm ider yeksān

5022 Gülşen-i luṭfdur sipihr-i murād
Serv-i bostān-ı ʿadl ü mīve-i dād

5023 Oldı bir pādişāh-ı çarḫ-ı celāl
Reşk ider ḫançerine gökde hilāl

5024 Dest-i ḫaṭ virmese ʿAṭṭār'da ger
Ḫākim olmazdı dehre ser-tā-ser

5025 Zühreveş bezmine irüp nāhīd
Alnı ṭuġlu ġulāmıdur ḫurşīd

5026 Virmege dehre intiẓām-ı tamām
Götürür tīġ-ı ʿadlini Behrām

5027 İrdi Bercīs'e rifʿati ḫaberi
Ġuṣṣadan ʿālem içre oldı berī

5028 İrmese rūz-ı ḳadrine Keyvān
Ṭārem-i sebʿi itmezdi mekān

238b

5029 Oldı çün şāha nisbet-i maʿlūm
Oldı çarḫ üzre pīr-i çarḫ-ı nücūm

5030 S̱ābitāt-ı sipihr encüm-i rān
Tāc-ı ḳudretde güher-i Raḫşān

5031 Ṣafḥa-i devlet içre levḥ-i ḳalem
Aňa teslīm yazdı seyf ü ḳalem

5032 İtdi bürhān-ı şerʿi çünki sened
Eyledi ʿarş u kürsi mesned

5033 Kimse bilmez nedür o sulṭānı
Pertev-i nūr-ı pāk-i Raḥmān'ı

5034 Şāhlar oldı sāye-i Raḥmān
Nūr-ı Ḥaḳ'dur velīk şāh-ı cihān

5035 Gerçi ʿunṣurdan itdi Ḥaḳ anı
Ālemüň līk ol durur cānı

5036 Rūḥ-ı ḳudsīdür ol şeh-i ʿālem
Zāhirā oldı gerçi kim ādem

5037 Dest-i ḳudretle eyleyüp terkīb
Dört cevherden eyledi tertīb

5038 İkisi gevher-i sipihr-nejād
İkisi cevher-i zemīn-ābād

5039 Ābı ser-çeşme-i ḥayāt-ı ebed
Niçe ser-çeşme ʿayn-ı sunʿ-ı Eḥad

239a

5040 Ṭoprağı kuhl-ı dīde-i ʿayān
Tūtiyā-baḫş-ı çeşm-i cān u cihān

5041 Nār-ı rūşen ger çerāġ-ı vücūd
Belki şemʿ-i sarāy-ı ʿālem-i būd

5042 Bādıdur hem-dem-i dem-i ʿĪsā
Rūḥ-perver-i nesīm-i ṣubḥāsā

5043 Yā ilāhī cihāna raḥmet idüp
Çarḫa ol şāhı māh-ı devlet idüp

5044 Çeşme-i cāndan eyledüñ ābın
Menzil it Ḥıżr-ı zindeye bābın

5045 ʿİzzet-i sāġardan müdām eyle
Devletin yaʿni müstedām eyle

5046 Nārın **ānestü nār**[58] ile nūr it
Ḫāne-i devletini maʿmūr it

5047 Rūşen eyle çerāġ-ı ʿizzetini
Nev-bahār eyle bāġ-ı ʿizzetini

---

[58] Tâhâ 20:10 “Hani o, bir ateş görmüş ve ailesine: Bekleyin! Eminim ki bir ateş gördüm. Belki ondan size bir meş'ale getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum, demişti.”

5048 Bādı kim oldı hem-dem-i ʿĪsā
Tā ebed eyle anı rūḥ-efzā

5049 Tā olup hem-reh-i nesīm-i ṣabā
Güle anuňla gülşen-i dünyā

5050 H̬ākini ṣunʿuň ile cevher ḳıl
Ṣadef-i ʿālem içre gevher ḳıl

239b

5051 Ṭāḳ-ı ʿömrün idüp ebed ābād
Āsitānını eyle bāb-ı murād

5052 Zāhirā ẕāt-ı pākini Allah
Naḳş-ı ʿunṣurla itdi ʿāleme şāh

5053 Cümle ʿālem ḥimāyetinde anuň
H̬oş geçerler velāyetinde anuň

5054 Sāyesi h̬āke perverişler ider
ʿĀlemi çarh̬a serzenişler ider

5055 İşigi Kāʾbe-i zemīn ü zamān
Āsitānı medār-ı emn ü emān

5056 Āsitānıdur cihāna penāh
Vire ol şāha Ḥaḳ dil-i āgāh

5057 Naẓm-ı ʿālem bulup anuňla niẓām
Nāme-i ʿadl anuňla ola tamām

5058 Hem-ʿinān ola devlet-i ezelī
Reh-nümā ola ʿavn-i lem-yezeli

5059 Heft-gerdūn olup aňa pāye
Tāc-ı ḳadrine mihr pīrāye

5060 Yüz sürüp dergehinde ola türāb
Ḫayme-i heft terk ü çār ṭınāb

240a

5061 Yā Rab ol şāhı kāmrān eyle
İki ʿālemde şādümān eyle

5062 Ḳapusın ʿāleme penāh eyle
Ḫalḳ-ı dünyāya secde-gāh eyle

5063 Yedi iḳlīme şāh idüp yekser
Ẕātını eyle ʿāleme perver

5064 Her kim ol şāha egmeye başın
Eksük itme aňa belā ṭaşın

5065 Nitekim şāhdur cihān içre
Şāhı ḳıl ʿāḳıbet cinān içre

5066 Taḫtgāhıňı ercümend eyle
Ḫuṭbe-i ʿizzetin bülend eyle

5067 ʿAlem-i devletin ser-efrāz it
Ḳāmetin serv gibi mümtāz it

5068 Vācib ola imtis̱āl idüp emrin
Yaʿni kim bī-mis̱āl idüp emrin

5069 Eyle tevḳīʿini ezel yarlıġ
Ḳıl nişān-ı saʿādetin teblīġ

5070 Levḥ-i çarḫa nişān-ı ṭāvūsı
Naḳş olup örte şāh-ı nāmūsı

240b

5071 El açup bu duʿāya Rūḥ-ı emīn
Her melek diye cān ile āmīn

5072 Baňa ṣun sāḳiyā duʿā-yı ḳadeḥ
Bula cān u göňül anuňla feraḥ

5073 Eyledüp bezm-i şāha tuḥfe duʿā
İrişe cān-ı zāra cām-ı ṣafā

Rubāī

5074 Sebaḳ-ı ʿaşḳı naḳş idüp ḫāmem
ʿAmelüm levḥ gibi itdi siyāh

5075 Tabʿuma ḫaṭṭ-ı ḫaṭāma raḥm eyle
Yüzümi ḳara itme yā Allah

Ṣāḥibehu ve mālikehu
El-faḳīru İbrāhīm

İbn-i Muḥammed Çelebi
El- Baġdādī

Bunı yazdum ise
Bī-vefādur rūzigār

Ben ölürsem
Ḳala ḫaṭṭum yādigār

ÖZET

ÖZCAN, Nurgül. Şâhî'nin Ferhâdnâme'si, Doktora Tezi, Ankara, 2007.

Türk ve Fars edebiyatında Hüsrev ü Şirin birçok sair tarafından kaleme alınmıştır. Hikaye Ferhâd ile Şirin ya da Ferhâdnâme adı verilerek yazılmıştır. Anadolu'da Ferhâd ile Şirin'in maceraları halk hikayesi türünde sözlü geleneğin de tesiriyle bir çok varyantlarıyla anlatılmıştır.

Tarihî ve edebî kaynaklar; Şâhî'nin (Şehzâde Bayezid) Divanı ve Farsça Divançesi'nin yanında Ferhâdnâme adlı bir mesnevisi olduğundan bahsetmemiştir. Almanya Türkçe Yazmalar Kataloğu'nun kayıtlarında Ferhâdnâme adındaki mesnevinin, Şâhî mahlasını kullanan Şehzade Bayezid'e ait olduğu ifade edilmiştir. Bu dönemle ilgili bilinen kaynaklarda Şehzade Bayezid dışında Şâhî mahlasını kullanan başka bir sair olmadığından, ilerde yeni bilgilerle karşılaşıncaya kadar ihtiyat kaydı düşerek "Ferhâdnâme" mesnevisi Şehzâde Bayezid'e ait olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Şâhî'nin hayatı, sosyal çevresi, edebî şahsiyeti, şiirlerinin özellikleri, eserleri ve eserlerinin özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, Ferhâdnâme'de, kullanılan atasözü, deyim, vezin, kafiye redif nazım şekilleri, edebi sanatlar gibi sekil ve üslubu oluşturan unsurlar incelenmiştir.

Ferhâdnâme'nin dil özelliklerini değerlendirmek için, eserde kullanılan kelime kadrosunun tamamı ve bunların yüzdelik değerleri tablo ve grafik olarak gösterilmiştir.

Üçüncü Bölümde; Türk edebiyatında yazılmış diğer Ferhâd ü Şirin mesnevileri ve Ali Şir Nevâî'nin Ferhâd u Şirin mesnevisi hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde; ta’lik hattı ile kaleme alınan, 240 varaktan ve 5075 bölümden oluşan Şâhî’nin Ferhâdnâme mesnevisi transkribe edilerek günümüz harflerine aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler

1. **Mesnevi**
2. **Şâhî**
3. **Ferhad ile Şirin**
4. **Ali Şir Nevai**
5. **Ferhâdnâme**

ABSTRACT

ÖZCAN,Nurgül. Sâhî's Ferhadname (Research-Text), Ph.D, Ankara, 2007.

The original manuscript of Ferhadname, which we intend to explore, exists in Berlin State Library. Our researches ensured us that there had not been existed any other copies of it in Turkey and in the world. This study consists of four sections. The first section explores Şahi's life, social relations, literary career, the qualities of his poems and other works.

Second section examines the form of Ferhadname such as idioms, phrases, proverbs, rhythm and rhyme. Ferhadname is narrated accordingly with the kind of classical 'mesnevi' form.

In the Third Section, other Ferhad-ü Şirin mesnevis and the one written by Ali Şir Nevai is examined. Şahi's Ferhadname is compared to Ali Şir Nevai's Ferhad-u Şirin in terms of its content, themes and the elements of narrations.

The fourth section renders a transcription of Ferhadname, which is written with 'ta'lik hattı' (a special font of writing) and composed of 240 leaves and 5075 sections.

Ferhadname hadn't been included among the Ferhad and Şirin collection of mesnevi and it was overlooked by Turkish scholars since it was in Berlin library. Our study aimed at contributing to the chain of Ferhad and Şirin stories by uncovering the existence of Ferhadname and illuninating its literary value.

Key Words

1. **Masnavi**
2. **Sâhî**
3. **Ferhad and Şirin**
4. **Ali Sir Nevai**
5. **Ferhadname**